

ΙΩΑΝΝΟΥ ΘΕΟΦΑΝΙΔΟΥ
ΥΠΟΝΑΥΑΡΧΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΟΥ
ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΝΑΥΤΙΚΟΥ
1909 - 1913

ΜΕΤ' ΕΙΚΟΝΩΝ ΣΧΕΔΙΩΝ ΚΑΙ ΧΑΡΤΩΝ

Ἔργον πρωτότυπον συγγραφὲν διὰ τὴν Ναυτικὴν Ἐπιθεώρησιν. Ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον εἰς τρία τεύχη τοῦ περιοδικοῦ κατὰ τὸ ἔτος 1923.

ΕΚΔΟΣΙΣ ΔΕΥΤΕΡΑ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΥΠΟΙΣ Π. Δ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ
1925

Ε Ν Τ Τ

Ἐρνήν Τετράστα
Μάϊος 1928
Πάτραι

Καραβρύλιος 118

ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΝΑΥΤΙΚΟΥ
1909 — 1913

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄

Περιεχόμενα

Εἰσαγωγή. — Προορισμὸς τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου κατὰ τὸ 1897. — Ἰδέαι ἰσχυόντων τινων Τούρκων διὰ τὸ Ναυτικὸν τῶν Ἑλλήνων. — Μετασκευὴ παλαιῶν Τουρκικῶν πολεμικῶν καὶ ναυπήγησις νέων. — Ἀντίκτυπος ἐν Ἑλλάδι. — Πρόγραμμα Φουρνιέ. — Ἐμφάνισις τοῦ ντρέντνωτ. — Βρεττανικὴ ναυτικὴ ἀποστολὴ ἐν Τουρκίᾳ. — Ἔξοδος τοῦ Τουρκικοῦ στόλου εἰς τὸ Αἰγαῖον κατὰ τὸ ἔτος 1909. — Τελεσίγραφον τῆς Τουρκίας διὰ τὸ Κρητικὸν ζήτημα. — Ἑτοιμασία τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου. — Ἀγορὰ τοῦ «Ἀβέρωφ». — Διαφορὰ τῶν ἐνεργειῶν τῆς Τουρκίας ὡς πρὸς τὴν ἀγορὰν τοῦ «Ἀβέρωφ» ἀπὸ τῶν γενομένων κατὰ τὸ 1913 ὡς πρὸς τὸ «Ρίο- Τζανέϊρο». — Ἀγορὰ ὑπὸ τῆς Τουρκίας κατὰ τὸ 1910 4 ἀντιτορπιλλικῶν τύπου Σιχάο. — Ἀγορὰ ὑπὸ τοῦ Κομητάτου 2 Γερμανικῶν θωρηκτῶν 10000 τόννων. — Κατάπλους αὐτῶν εἰς Δαρδανέλλια. —

Μὲ τὴν ἐλπίδα νὰ συντελέσω εἰς τὴν συγγραφὴν τῆς συγχρόνου ἱστορίας τῶν Ἑλλήνων, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἔσχεν ἡ κατὰ θάλασσαν ἰσχὺς μεγάλην ἐπιρροήν, θὰ διηγηθῶ τὴν ἐξέλιξιν καὶ τὴν δρᾶσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ ναυτικοῦ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1909 μέχρι καὶ τοῦ τέλους τοῦ 1913 (1). ***Θ' ἀναφέρω σχετικῶς πρὸς τοῦτο καί· ἐνεργείας τινας τῆς Τουρκίας ἀφ' ἧς ἐποχῆς ἤρχισε νὰ δίδῃ προσοχὴν εἰς τὸ ναυτικόν της, μὲ ἐπιδιωκόμενον σκοπὸν τὴν ὡς πρὸς ἡμᾶς κυριαρχίαν τῆς θαλάσσης, πρὸ πάντων διὰ τὴν ὑπὲρ αὐτῆς λῦσιν τοῦ Κρη-***

(1) Ἡ λεπτομερὴς ἐξιστόρησις τοῦ κινήματος τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ ναυτικοῦ, κατὰ Ὀκτώβριον τοῦ 1909, ἀνήκει εἰς ἐκτενὲς εἰδικὸν κεφάλαιον τῆς συγχρόνου Ἱστορίας τῶν Ἑλλήνων, σχετικὸν πρὸς τὴν ἐπανάστασιν τῶν ἀξιωματικῶν κατὰ τὸ 1909 καὶ πρὸς τὸ ἔργον τοῦ Στρατιωτικοῦ συνδέσμ[illegible]

τικοῦ ζητήματος· τὸν ἐν Ἑλλάδι ἀντίκτυπον ἐκ τῶν συνεχῶν Τουρκικῶν κατὰ θάλασσαν παρασκευῶν· τὴν γενομένην ἐπὶ τὰ βελτίῳ μεγάλην μεταβολὴν εἰς τὸ Τουρκικὸν ναυτικὸν κατόπιν τοῦ ἔργου τῆς Βρεττανικῆς ἀποστολῆς· τὸ γεννηθὲν κατὰ τὸ ἔτος 1909 ζήτημα πολέμου καὶ συγχρονισθὲν μὲ τὴν παρουσίαν τοῦ Τουρκικοῦ στόλου εἰς τὸ Αἰγαῖον· πῶς συνέβη οἱ Τοῦρκοι νὰ μὴ προσέξουν εἰς τὸν «Ἀβέρωφ» καὶ νὰ τὸν ἀγοράσῃ ἡ Ἑλλὰς καὶ πῶς κατόπιν, κατὰ τὸ 1913, ἐπωφεληθέντες τοῦ διδάγματος ἐνήργησαν διὰ νὰ ἀποκτήσουν τὸ Βραζιλιανὸν ντρέντνωτ «Ρίο — Τζανέϊρο»· τὰς μέχρι τοῦ Ἰταλοτουρκικοῦ πολέμου ἀγορὰς ὑπὸ τῆς Τουρκίας καὶ ἄλλων πολεμικῶν μονάδων πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς ὑπεροπλίας κατὰ θάλασσαν· ὅσα συμβάντα τοῦ πολέμου ἐκείνου, ὡς πρὸς τὸ ναυτικὸν μέρος, μᾶς πληροφοροῦν περὶ τοῦ Τουρκικοῦ στόλου καὶ τῶν φρουρίων τῶν Δαρδανελλίων, διότι τὴν ἐμπόλεμον ἐκείνην κατάστασιν διεδέχθη ἄνευ οὐδεμιᾶς διακοπῆς ἡ τῆς περιόδου τῶν Βαλκανικῶν πολέμων· τὰς κατὰ τὰς παραμονὰς τοῦ πολέμου 1912 - 1913 γενομένας προετοιμασίας κατὰ θάλασσαν ἀμφοτέρων τῶν ἀντιπάλων. Ἀκολούθως θὰ διηγηθῶ λεπτομερῶς ὅσα συμβάντα ἔλαβον χώραν κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐχθροπραξιῶν μέχρι καὶ τῆς ὑπογραφῆς τῆς εἰρήνης.

Κατὰ τὸν πόλεμον τοῦ 1897 τὸ Ἑλληνικὸν Ναυτικὸν ἔδωκε σημεῖα ὑπάρξεως, κατ' ἀρχὰς εἰς τὸ Κρητικὸν Πέλαγος καὶ κατόπιν εἰς τὸ Ἰόνιον καὶ τὸ Αἰγαῖον. Ἐὰν συνέπιπτε νὰ εὑρίσκετο ἡ Ἑλλὰς εἰς ἐμπόλεμον κατάστασιν, κατὰ τὴν κατάληψιν τῆς Κρήτης, ὁ Ἑλληνικὸς στόλος θ' εἶχε στάδιον νὰ ἐνεργήσῃ ἀποτελεσματικῶς καὶ δέν θ' ἄφινε τοὺς Τούρκους νὰ μεταφέρουν διὰ θαλάσσης οὔτε ἕνα στρατιώτην. Ἀλλ' ἡ Τουρκία, τῆς ὁποίας ἡ πολεμικὴ σημαία δὲν ἐπρόκειτο νὰ ἐμφανισθῇ εἰς τὸ πέλαγος, μόνον διὰ τοῦτον τὸν λόγον ἀνέμεινεν ἐπὶ δύο καὶ ἥμισυ μῆνας, ἕως ὅτου συνεπλήρωσεν ὅσας στρατιωτικὰς μεταφορὰς τῆς ἐχρειάσθησαν διὰ ν' ἀρχίσῃ ἀποτόμως τὰς ἐχθροπραξίας. Διατηρῶ ἀκόμη σήμερον τὴν ἐντύπωσιν τῆς συναντήσεως τοῦ θωρηκτοῦ

«Σπέτσαι», ὅπου τότε ὑπηρέτουν ὡς σημαιοφόρος, μεθ' ἑνὸς μεγάλου Τουρκικοῦ μεταγωγικοῦ πλήρους στρατοῦ. Συνέβη ἑπτὰ ἡμέρας πρὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ πολέμου, κατὰ τὴν 29ην Μαρτίου πρὸς τὰς 11ω 30λ τῆς πρωΐας καὶ 15 μίλλια βορειότερον τῆς νήσου Πρώτης. Ἐπλέομεν μὲ ταχύτητα 12 μιλλίων, μὲ προορισμὸν τὴν Λευκάδα, καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον κατεφθάνομεν κατὰ σύμπτωσιν μέγα ἐμπορικὸν σκάφος τὸ ὁποῖον ἐτήρει τὴν αὐτὴν πορείαν καὶ προηγεῖτο κατὰ 2 μίλλια. Αἴφνης παρετηρήθη ὅτι τὸ πλοῖον ἐκεῖνο ηὔξησε ταχύτητα καὶ ἐλοξοδρόμησε κατά τι πρὸς Δυσμάς, καὶ διὰ νὰ τὸ ἀναγνωρίσωμεν ηὐξήσαμεν καὶ ἡμεῖς ταχύτητα εἰς 15 μίλλια. Ἐντὸς ἡμισείας ὥρας ἡ ἀπόστασις ἠλαττώθη εἰς 400 μέτρα ὁπότε τὸ ἄγνωστον ἐκεῖνο πλοῖον ὕψωσε Τουρκικὴν σημαίαν, ἐχαιρέτισε τὸ θωρηκτόν, ἠλάττωσε ταχύτητα, ἐλοξοδρόμησε πρὸς Δυσμὰς καὶ ἀνέμεινε τὴν τύχην του. Ἐπὶ τοῦ καταστρώματος εὑρίσκετο συσσωρευμένος πολὺς στρατός, καὶ βεβαίως θὰ ὑπῆρχον καὶ ἄλλοι στρατιῶται ὑπὸ τὸ κατάστρωμα, διότι ὁ πλοίαρχος, ἂν διέθετε χῶρον, εἶχε πᾶν συμφέρον νὰ τοὺς ἀποκρύψῃ, ἄλλως τε δὲν τοῦ εἶχε λείψει καὶ ὁ χρόνος καθόσον ἀπὸ ἡμισείας ὥρας ἠκολουθεῖτο ὑπὸ τοῦ θωρηκτοῦ. Ἐν τούτοις ὁ πόλεμος δὲν εἶχε κηρυχθῆ καὶ ἐσφαλμένως ἐθεωρεῖτο πιθανὴ ἡ εἰρηνικὴ ἄποψις, ἡ Τουρκία ἀφ' ἑτέρου δὲν ἐξωτερίκευε τὰς ἀποφάσεις της ὡς πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν κατοχὴν τῆς Κρήτης, καὶ, ἑπομένως, δὲν εἶχον ἐκδοθῆ διαταγαὶ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως καταδιώξεως ὑπὸ τοῦ Στόλου τῶν τυχὸν κατὰ τὴν περίοδον ἐκείνην ἐνεργουμένων Τουρκικῶν στρατιωτικῶν μεταφορῶν. Τὸ ὁπλιταγωγὸν ἔφερε τοὐλάχιστον 3000 στρατιώτας ἀλλ' οὔτε κἂν ἠρωτήθη ποῦ ἐπορεύετο καὶ διατὶ μὲ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ Ἑλληνικοῦ πολεμικοῦ ἤλλαξε πορείαν ἐντὸς τῶν χωρικῶν ὑδάτων τῆς Ἑλλάδος. Ἐπὶ τέλους τὸ θωρηκτόν, οὐδὲν δυνάμενον νὰ ἐνεργήσῃ, ἵνα μὴ προκαλέσῃ τὴν Τουρκίαν, ἐπανέλαβε τὴν πορείαν του καὶ ἀφῆκεν ἐλεύθερον τὸ ὁπλιταγωγὸν νὰ πλεύσῃ εἰς τὸν προορισμόν του, ὁ ὁποῖος βεβαίως ἦτο ὁ ὅρμος τῶν Ἁγίων Σαράντα ὅπου καὶ θ' ἀπεβίβασε τοὺς στρατιώτας τοὺς προωρισμένους μετὰ ἑπτὰ ἡμέρας ν' ἀρχίσουν τὸ πῦρ ἐναντίον μας. Παρόμοια θεάματα, ἀλλὰ συνεχῆ ἐκεῖνα, θὰ προσεφέροντο καθεκάστην

εἰς τὰ ὅμματα τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου τοῦ γυμναζομένου περὶ τὸ Θεσσαλικὸν Τσάγεζι, ἐὰν κατὰ τὰς ἀσκήσεις του ἐπροχώρει πρὸς τὴν Κασσάνδραν, ὁπότε καὶ θὰ διεσταυροῦτο μετὰ τῶν διευθυνομένων πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην Τουρκικῶν ὁπλιταγωγῶν.

Ἡ ἀφήγησις τῶν ναυτικῶν ἐνεργειῶν ἐκείνης τῆς ἐποχῆς ἀνήκει εἰς ἄλλο κεφάλαιον τῆς συγχρόνου ἱστορίας τῶν Ἑλλήνων. Ἐν τούτοις πρέπει νὰ λεχθῇ ἐδῶ ὅτι, ἀφοῦ ἡ Τουρκία διὰ τῆς ἀναμονῆς εἶχεν ἤδη ἐπιτύχει νὰ ἐκτελέσῃ τὰς μεταφορὰς τοῦ στρατοῦ της πρὶν ἢ μᾶς κηρύξῃ τὸν πόλεμον, θὰ ἠδύνατο μὲ τὸν ὄγκον της νὰ ἐλπίζῃ ὅτι θὰ ἔφθανεν εἰς ἀποτέλεσμα ἄνευ ἄλλης ἀνάγκης μεταφορῶν διὰ θαλάσσης. Τὸ μόνον ἀπομένον ἔργον εἰς τὸν στόλον, ἵνα συντελέσῃ εἰς τὴν κατάπαυσιν τοῦ πολέμου, ἦτο νὰ βιάσῃ τὰ στενὰ τῶν Δαρδανελλίων καὶ ἐμφανισθῇ πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀλλὰ διὰ τὸ ἐγχείρημα τοῦτο τὰ πλοῖα ἦσαν ὀλίγα καὶ τὰ στενὰ εἶχον σημαντικὴν ὀχύρωσιν. Ὑπῆρξαν τότε Ἕλληνες ἀξιωματικοί, γνωστῆς ἱκανότητος καὶ τόλμης, οἱ ὁποῖοι ἀπέβλεψαν εἰς ἐκείνην τὴν λύσιν. Ἀλλὰ δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ διατεθῇ ἐκ τοῦ στρατεύματος οὐδὲ εἷς μόνος λόχος, καὶ ἡ περίπτωσις τῆς ἐμφανίσεως πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἰσχυρᾶς ναυτικῆς δυνάμεως, ἄνευ ὅμως ἀκολουθίας ἐκ πολλῶν μεταγωγικῶν μετὰ στρατοῦ, εἶχεν ἤδη συμβῇ εἰς τὴν Τουρκίαν κατὰ τὴν Ναπολεόντειον ἐποχήν.

Οἱ Τοῦρκοι ἀφ' ἑτέρου, μετὰ τὸ 1897, ἔφερον βαρέως τὸ ὅτι, παρ' ὅλον τὸ πλῆθος τῶν πολεμικῶν πλοίων των, ὡς ἐκ τῆς ἐγκαταλείψεως αὐτῶν καὶ τῆς ἀνικανότητος τοῦ προσωπικοῦ, κατὰ τὸν πόλεμον ἐκεῖνον κατεδικάσθη ὁ στόλος των ν' ἀδρανήσῃ εἰς Ναγαρᾶν ὅπου ἔπλευσεν ἁπλῶς πρὸς καθησύχασιν τῆς κοινῆς γνώμης δῆθεν ἵνα ἐνισχύσῃ τὰ φρούρια τῶν Δαρδανελλίων. Δὲν ἐλησμόνησαν τὴν Ἑλληνικὴν κυριαρχίαν τοῦ Αἰγαίου, ἀλλὰ καὶ ἂν ἤθελον δὲν θὰ ἠδύναντο νὰ τὴν λησμονήσουν, ἐπειδὴ κατ' ἀνάγκην ὁ ἐξ Ἀσίας Τουρκικὸς στρατὸς ἐπὶ μακρὸν χρόνον θὰ ἐξηκολούθει νὰ μεταφέρηται διὰ θαλάσσης. Ἡ κατὰ τὸ 1897 βραδύτης τῶν στρατιωτικῶν μεταφορῶν ἐκ Σμύρνης εἰς Θεσσαλονίκην, ὡς ἐκ τοῦ ἐνδεχομένου κινδύνου τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου καὶ τῆς ἐλλείψεως τῶν καταλλήλων μεταγωγικῶν, τοὺς ἠνάγκασε ν' ἀτενίσουν μετὰ προσοχῆς τὴν

κατάστασιν. Ἐν τούτοις ὅμως ἡ ἀπομόνωσις τῆς Ἑλλάδος εἰς ἕνα πολὺ δυσανάλογον πόλεμον κατὰ ξηρὰν τοὺς εἶχε δώσει τότε εὐκόλως τὴν νίκην καὶ ἐκ τούτου τὴν ἀφορμὴν νὰ σχηματίσουν τὴν ἰδέαν ὅτι, μὲ τὴν κατάστασιν εἰς τὴν ὁποίαν εὑρέθη ὁ στόλος των, ἔχασαν μεγάλην εὐκαιρίαν νὰ καταρρίψουν τὸ γόητρον τοῦ Ἑλληνικοῦ Ναυτικοῦ. Μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου ἐμόρφωσαν πεποίθησιν, τινὲς ἐκ τῶν ἰσχυόντων εἰς ἐκεῖνο τὸ ἔθνος, ὅτι ἀπὸ καιροῦ συστηματικὴ προπαγάνδα μὲ ἔδραν τὰς Ἀθήνας παρίστα ἐν Τουρκίᾳ ὡς ἀξιόμαχον τὸν Ἑλληνικὸν στόλον καὶ μὲ τολμηρὸν προσωπικόν, καὶ ἀποτέλεσμα τῆς προπαγάνδας ταύτης ἦτο ὁ συμπαρασυρμὸς Ἑλλήνων, ὑπηκόων Τούρκων, εἰς τὸ νὰ προδίδωσι τὴν Τουρκίαν. Ἐνῷ ἐκεῖνοι οἱ Τοῦρκοι, πλανηθέντες τότε ἐκ τοῦ εὐγενοῦς ὅσον καὶ δικαίου ἐρεθισμοῦ τῶν νέων ἀξιωματικῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ Ναυτικοῦ, ἐνόμιζον ὅτι ἔβλεπον πλέον καθαρῶς ὅτι ὁ Ἑλληνικὸς στόλος ἠδράνησε κατὰ τὸ 1897 διότι ὄχι μόνον ἦτο ἀνέτοιμος, ἀλλά, ὡς ἐπέμενον νὰ ὑποστηρίζουν, διότι καὶ ἀπεδείχθη κατὰ τὰς κατόπιν ἐν Ἑλλάδι δίκας ὅτι ὑπῆρχε καὶ μικρόβιον διαιρέσεως μεταξὺ τῶν ἀξιωματικῶν οἱ ὁποῖοι δὲν ἐξετέλεσαν τότε τὰς διαταγὰς τῶν ἀνωτέρων των. Τὸ δίδαγμα ὅθεν τοῦ πολέμου τοὺς ἐπέβαλλε συστηματικὴν παρασκευὴν τοῦ ναυτικοῦ διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τῆς κυριαρχίας τῆς θαλάσσης ἐν περιπτώσει νέου πολέμου μετὰ τῶν Ἑλλήνων.

Ὅταν, κατὰ τὸ ἔτος 1901, ἠγγέλθη ἐν Ἀθήναις ὅτι ἡ Τουρκία κατεσκεύασε δύο τορπιλλοβόλα τῶν 150 τόννων εἰς τὰ ἐν Γενούῃ ναυπηγεῖα Ἀνσάλντο καὶ ὅτι ἐπισκευάζει τὸ παλαιὸν θωρηκτὸν «Μεσσουδιὲ» καθελκύσεως τοῦ 1874, κατ' ἀρχὰς δὲν ἐξηκριβώθη ἂν τὸ γινόμενον ἐκεῖ ἔργον ἦτο ἁπλῆ ἐπισκευὴ ἵνα κατορθωθῇ νὰ κινῆται ἁπλῶς τὸ πλοῖον ἢ ἐπεδιώκετο ἄλλο τι καλλίτερον. Αἴφνης ὅμως ἐγνώσθη, κατὰ τὸ 1903, ὅτι τὰ αὐτὰ ναυπηγεῖα ἔμελλον νὰ ἐπισκευάσουν καὶ ἄλλα πλοῖα τῆς Τουρκίας μὲ σιδηροῦν θώρακα, πολεμικὰ τῆς ἐποχῆς τοῦ σουλτὰν Ἀζίζ, ἀλλ' ὡς συνέβη εἰς τὸ πρῶτον πλοῖον, μόνον τὰ σκάφη θ' ἀπέμενον ἀμετάβλητα, καὶ πάντα τὰ λοιπὰ μέρη αὐτῶν, λέβητες, μηχαναί, πυροβολικὸν κλπ. θ' ἀντεκαθίσταντο ὑπὸ ἄλλων νεωτάτου ὑποδείγματος. Αἱ ἀνωτέρω κατὰ θάλασσαν παρασκευαὶ τῆς Τουρκίας

δὲν ἦσαν αἱ μόναι. Ἐγνώσθη ὅτι ἡ κυβέρνησις τοῦ σουλτὰν Χαμὶτ εἶχεν ὑποσχεθῆ πρὸ πολλοῦ χρόνου εἰς τὰς κυβερνήσεις Ἀγγλίας, Ἡνωμένων Πολιτειῶν καὶ Ἰταλίας ν' ἀποζημιώσῃ ἀπορφανισθείσας οἰκογενείας ὑπηκόων των, κατὰ τὰς ἐν Ἀρμενίᾳ σφαγάς, διὰ πληρωμῆς ἀνὰ 1. 150. 000. φρ. εἰς ἕκαστον κράτος ἵνα διανεμηθοῦν καταλλήλως εἰς περιθάλψεις. Ἐν τούτοις ἡ ὑπόσχεσις ἐκείνη δὲν ἐξετελεῖτο, ἐπειδὴ ὁ σουλτάνος ἀνθίστατο, καὶ ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἀπέβαινον ἀνωφελεῖς αἱ παραστάσεις τῶν πρέσβεων. Αἴφνης οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἔμαθον ὅτι ἐξηντλήθη ἡ ὑπομονὴ τῆς Ἀγγλίας καὶ διετάχθη ὁ στόλος τῆς Μεσογείου, ὁ ὁποῖος τότε εὑρίσκετο εἰς Σῦρον, νὰ πλεύσῃ εἰς Μπεσίκια καὶ ἀξιώσῃ τὴν ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀναβολῆς πληρωμὴν τῆς καθυστερουμένης ἀποζημιώσεως. Ὁ σουλτὰν Χαμὶτ ἐθεώρησεν ὡς βέβαιον ὅτι ὁ στόλος θὰ κινήσῃ διὰ νὰ τοῦ ἐπιβληθῇ, ἑπομένως ἀπεφάσισε νὰ πληρώσῃ ἀλλὰ δὲν ἠθέλησεν ἐν τούτοις νά δείξῃ ὅτι ὑποκύπτει εἰς τὴν βίαν. Διεταξε πρὸς τοῦτο νὰ ὑπογραφοῦν ἐντὸς 24 ὡρῶν συμβόλαια παραγγελίας τριῶν πολεμικῶν πλοίων εἰς τρία ναυπηγεῖα ἰδιωτικά, ὧν τὸ πρῶτον Ἀγγλικὸν, τὸ δεύτερον Ἀμερικανικὸν καὶ τὸ τρίτον Ἰταλικόν, ἡ ἀξία ἑκάστου τῶν πλοίων νὰ ὑπερτιμηθῇ κατὰ 1.150.000 φρ. καὶ τὰ ἐπιπλέον ἐκεῖνα χρήματα νὰ καταβληθοῦν εἰς τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν ναυπηγείων διὰ νὰ τὰ ἐγχειρίσουν εἰς τοὺς πρέσβεις. Οὕτω διηυθετήθη τὸ ζήτημα ἐκεῖνο καὶ ἐναυπηγήθησαν τὰ ἐλαφρὰ καταδρομικὰ «Χαμηδιέ», 3800 τόννων εἰς τὸ ἐν Νιουκιάστλ ναυπηγεῖον Ἀρμστρογκ, καὶ «Μετζητιὲ» 3300 τόννων εἰς τὸ ἐν Φιλαδελφείᾳ ναυπηγεῖον Κράμπ. Διὰ τὰ δύο ταῦτα καταδρομικὰ ἐπληρώθησαν τακτικῶς ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως αἱ καταβολαὶ τῶν δόσεων κατὰ τοὺς ὅρους τοῦ συμβολαίου καὶ ἐγκαίρως τὰ ἀπέκτησεν ἡ Τουρκία. Ὡς πρὸς τὸ τρίτον, ὀνόματι «Δράμα» 4500 τόννων, τὸ ὁποῖον ἀνέλαβε νὰ κατασκευάσῃ τὸ ἐν Γενούῃ ναυπηγεῖον Ἀνσάλντο, δὲν ἐπληρώθησαν τακτικῶς αἱ δόσεις καὶ καθυστέρησε.

Τὸ «Μεσσουδιὲ» ἐνεφανίσθη κατὰ πρῶτον εἰς τὸ Αἰγαῖον κατὰ τὸ 1903 καὶ ἐστάθμευσεν ἐπὶ πολὺ εἰς τὸν λιμένα τῆς Μιτυλήνης. Διὰ τῆς γενομένης ἀνακαινίσεως εἶχε κατορθωθῆ πλοῖον, ἄλλοτε μεγίστης ταχύτητος μόνον 10 μιλλίων, νὰ φθάσῃ τὰ 17

μίλλια εἰς τὰς δοκιμὰς. Τὸ πυροβολικόν του, συστήματος Βίκερς, ἤξιζε πρὸ πάντων, διότι ἦτο ταχυβόλον νεωτάτου συστήματος, καὶ ἔμελλε ν' ἀντιμετωπίσῃ τὰ παλαιοῦ ὑποδείγματος πυροβόλα τῶν θωρηκτῶν μας τύπου «Ὕδρας», διὰ τὴν γόμωσιν τῶν ὁποίων τότε διετήρουν, καὶ ἐξακολούθησαν ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἀκόμη νὰ διατηροῦν, τὴν παλαιὰν φαιὰν πυρίτιδα, μὲ τὴν χρῆσιν τῆς ὁποίας δὲν ἦτο δυνατὸν ἀνθρωπίνως νὰ βληθῇ ἀνὰ μία βολὴ κατὰ πυροβόλον τῶν 27 ἑκ. εἰς βραχύτερον χρόνον τοῦ ἑνὸς τετάρτου τῆς ὥρας. Ἅμα ὡς ἐγνώσθη ἐν Ἀθήναις ὅτι συνετελέσθη ἡ μετασκευὴ τοῦ «Μεσσουδιὲ» ἤρχισεν ὁ τύπος νὰ προκαλῇ συνεχῶς τὴν προσοχὴν τῶν ἑκάστοτε κυβερνήσεων, πολλάκις τῇ ἐμπνεύσει ἀξιωματικῶν τοῦ ναυτικοῦ καὶ οὐχὶ σπανίως μὲ τὰς ὑπογραφάς των. Ἐφαίνετο πλέον ὅτι ἡ τάσις τῆς Τουρκίας πρὸς ἐνδυνάμωσιν τοῦ ναυτικοῦ της δὲν θὰ περιωρίζετο εἰς τὰς μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ναυπηγήσεις. Ἄλλως τε δὲν ἐβράδυνε νὰ γνωσθῇ ὅτι μετασκευάζει καὶ ἄλλα παλαιὰ πλοῖα, παραγγέλλει πολλὰ τορπιλοβόλα καὶ ἐνεργεῖ τὴν ἀποπεράτωσιν δύο ἀνιχνευτικῶν παλαιοτέρας παραγγελίας. Αἱ ἐν Ἑλλάδι ὅμως κυβερνήσεις ἐφείδοντο χρημάτων καὶ μόνοι οἱ ἀξιωματικοὶ ἠγωνίζοντο νὰ συζητοῦν ἂν θὰ ἔπρεπε νὰ ἀντικατασταθῇ τὸ πυροβολικὸν τῶν θωρηκτῶν τύπου «Ὕδρας», διὰ νέου συστήματος ταχυβόλων πυροβόλων, ἢ ἐὰν θὰ ἦτο προτιμώτερον νὰ ἀντικατασταθῇ ὁμοῦ μετὰ τοῦ πυροβολικοῦ καὶ ὁ θώραξ τῶν πλοίων, ὁ χαλύβδινος, διὰ θώρακος Κρούπ. Ἄλλοι πάλιν ἐφρόνουν ὅτι ἁπλῆ ἀντικατάστασις τῶν λεβήτων καὶ τῆς παλαιᾶς πυρίτιδος τῶν πυροβόλων δι' ἀκάπνου θὰ ἤρκει δι' ἐκεῖνα τὰ πλοῖα, ἐπειδὴ ἦσαν ἤδη πολὺ παλαιοῦ τύπου, καὶ ἡ προσοχὴ τῆς κυβερνήσεως, κατὰ τὴν γνώμην των, θὰ ἔπρεπε νὰ στραφῇ πρὸς τὰ τοῦ μικροῦ ἐκτοπίσματος θωρηκτὰ τῆς Ὁλλανδίας ἢ τῆς Σουηδίας ἢ τῆς Δανίας ὅμοια πρὸς τὰ ὁποῖα ὑπεστήριζον ὅτι ἔπρεπε νὰ ἀποκτήσωμεν. Ὑπῆρχον καὶ ἄλλοι, οἱ ὀλιγώτεροι, οἱ πεπεισμένοι ὅτι τὸ ναυτικὸν μας εἶχεν ἀνάγκην δύο ἐκπαιδευτικῶν πλοίων τὰ ὁποῖα ἔπρεπε πρὸ παντὸς ἄλλου νὰ ἀποκτήσῃ καὶ κατόπιν νὰ ἐγίνετο σκέψις δι' ἄλλα ζητήματα. Αἱ ἀνωτέρω ποικίλλαι καὶ ἀλληλοσυγκρουόμεναι γνῶμαι πολλάκις ἐδημοσιεύθησαν καὶ ὑπεστηρίχθησαν ὑπὸ τῶν ἀξιωματικῶν ἐκείνων οἵτινες τὰς υἱοθέτουν μὲ τὴν

ἐλπίδα νὰ ἐνθαρρύνουν τὰς κυβερνήσεις διὰ νὰ ἐνδυναμώσουν τὸν στόλον. Τὸ ἀποτέλεσμα τόσου ἀγῶνος ὑπῆρξε μηδὲν καὶ δὲν εὑρέθη κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ὑπουργὸς μὲ πρωτοβουλίαν νὰ λάβῃ μίαν ἀπόφασιν ἐπὶ τοῦ σοβαροῦ τούτου ζητήματος, καὶ τὸ ζήτημα τοῦ πυροβολικοῦ τῶν περὶ ὧν πρόκειται πλοίων ἀνεβάλλετο καὶ ἐξηκολούθησε νὰ ἀναβάλληται ἐπὶ μακρὰν σειρὰν ἐτῶν μέχρι τοῦ ἔτους 1910, ὁπότε τέλος κατέληξε νὰ ἀντικατασταθῇ μόνον ἡ φαιὰ πυρῖτις δι' ἀκάπνου Γαλλικῆς. Κατὰ τὸ 1906 ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἀπεφάσισε τέλος νὰ παραγγείλῃ εἰς τὰ ναυπηγεῖα Γιάρροου καὶ Βούλκαν νὰ μᾶς κατασκευάσουν ἀνὰ ἓν ἀντιτορπιλλικὸν καὶ μετ' οὐ πολὺ παρήγγειλεν ἕτερα δύο κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον. Τὸ παράδειγμά της ἐμιμήθη ἡ διάδοχος κυβέρνησις καὶ παρήγγειλε καὶ ἐκείνη ἀνὰ δύο ἀντιτορπιλλικά, ὥστε κατελήξαμεν ἐπὶ τέλους νὰ ἔχωμεν καὶ ἡμεῖς εἰς χεῖρας μας, κατὰ τὸ τέλος τοῦ ἔτους 1908, ὀκτὼ καινουργῆ ἀντιτορπιλλικά, τῶν 360 περίπου τόννων καὶ ταχύτητος 31 καὶ 30 μιλλίων, τὰ τύπου «Νίκης» καὶ «Θυέλλης».

Ἐν τῷ μεταξύ, κατὰ τὸ θέρος τοῦ ἔτους 1907, παρατηρῶν ὁ βασιλεὺς Γεώργιος Α', ἀφ' ἑνὸς τὰς δραστηρίας καὶ συνεχεῖς ναυτικὰς προετοιμασίας τῆς Τουρκίας, ἀφ' ἑτέρου τὸ ἀναποφάστιστον τῶν ἑκάστοτε κυβερνήσεων του ὡς πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῶν ναυτικῶν ζητημάτων καὶ ἐκ τρίτου τὸν διὰ τοῦ τύπου γινόμενον ἀγῶνα, ἀπεφάσισε νὰ ἐνεργήσῃ αὐτοπροσώπως καὶ παρεκάλεσε τὸν μέγαν πολιτικὸν Κλεμανσώ, προσωπικὸν φίλον του, τότε πρωθυπουργὸν τῆς Γαλλίας, νὰ ὁρίσῃ ἕνα ὀργανωτὴν διὰ τὸ ναυτικὸν τῶν Ἑλλήνων. Πρὸ ὀλίγων ἑβδομάδων εἶχεν ἀποστρατευθῇ καὶ ἰδιώτευεν ὁ Γάλλος ἀντινάυαρχος Ἐρνὲστ Φουρνιὲ ἀπολαμβάνων μεγάλης φήμης. Ὑπῆρξεν ὁ μόνος ἀξιωματικὸς τοῦ Γαλλικοῦ ναυτικοῦ διατελέσας δὶς κατὰ συνέχειαν ἀρχιναύαρχος τοῦ στόλου καὶ ἡ ἄμυνα τῶν ἀκτῶν τῆς Γαλλίας εἶχεν ὀργανωθῇ παρ' αὐτοῦ. Ὁ ναύαρχος Φουρνιὲ ἐδέχθη τὴν ἐντολήν, διῆλθεν ἐξ Ἀθηνῶν ὡς ταξειδιώτης, συνεννοήθη μετὰ τῆς κυβερνήσεως ἐμπιστευτικῶς διὰ τὸ μᾶλλον κατεπεῖγον καὶ ἀναγκαῖον πρόγραμμα τοῦ Ἑλληνικοῦ ναυτικοῦ, διετύπωσε καὶ παρέδωσεν ἁρμοδίως τὰς προτάσεις του καὶ ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Γαλλίαν παραμείνας ἐν Ἀθήναις ἐν ὅλῳ ἐπὶ τρεῖς ἢ τέσσαρας ἡμέρας. Τὸ πρόγραμμα τοῦ ναυάρχου Φουρνιὲ ἐπεδοκίμασεν ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις, ἀλλ' ἐπειδὴ θὰ εἶχεν ἀνάγκην νὰ τὸ ἐγκρίνῃ καὶ ἡ βουλὴ τὸ ἐτήρησε μυστικὸν ὁ πρωθυπουργὸς Θεοτόκης ἐπὶ δύο περίπου μῆνας. Ἐν τῷ σχετικῷ ὑπομνήματι ἐξετίθετο εὐκρινῶς δι' ὀλίγων λέξεων πᾶν ὅ,τι ἐπραγματοποιήθη ἀκριβῶς κατὰ τὸν παγκόσμιον πόλεμον, μετὰ ἑπταετίαν, ὡς πρὸς τὰ ὑποβρύχια εἰς τὴν Μεσόγειον. Ἐπροτείνετο νὰ ναυπηγήσῃ ἡ Ἑλλὰς εἰς Πειραιᾶ, ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν καὶ τὴν εὐθύνην Γάλλων ναυπηγῶν καὶ μηχανικῶν, 10 ὑποβρύχια διὰ νὰ γίνουν καὶ ὅσαι ἐγκαταστάσεις θὰ ἐπέτρεπον εἰς τὸ μέλλον αὐτοτέλειαν τοῦ Ἑλληνικοῦ ναυτικοῦ ὡς πρὸς τὸ ὅπλον τοῦτο. Ἐπίσης ἐπροτείνετο ἡ παραγγελία τεσσάρων ἐλαφρῶν καταδρομικῶν μεγάλης ταχύτητος καὶ δώδεκα ταχέων ἀντιτορπιλλικῶν, καὶ ὁ ναύαρχος Φουρνιὲ θὰ διηύθυνεν αὐτοπροσώπως, μὲ βοηθοὺς Γάλλους ἀξιωματικοὺς εἰδικοὺς, τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν Ἑλλήνων. Περὶ μεγάλων πλοίων δὲν ἐγίνετο μνεία εἰς τὸ πρόγραμμα, οὐδὲ πόσον θὰ ἐστοίχιζον πάντα ἐκεῖνα τὰ πλοῖα, ἀλλ' ὑπελογίσθη ἐδῶ ὅτι θὰ ἐχρειάζοντο 60.000.000 φρ. Ἐν τούτοις ἡ βάσις πάσης σκέψεως διὰ τὴν αὔξησιν μονάδων τοῦ στόλου μας ἐστηρίζετο εἰς ὡρισμένον χρηματικὸν ποσὸν, τὸ ὁποῖον κατὰ τοὺς πολιτικοὺς δὲν θὰ ἠδυνάμεθα νὰ τὸ ὑπερβῶμεν διότι ἄλλα χρήματα δὲν θὰ ὑπῆρχον, καὶ τὸ ποσὸν τῶν 60.000.000 φρ. ἐφαίνετο ἤδη μόνον ἐκεῖνο ὑπερβολικὸν δι' ἡμᾶς κατά τὰς ἰδέας τῆς ἐποχῆς. Ἐὰν λοιπὸν διετίθεντο ὅλα ἐκεῖνα τὰ χρήματα διὰ τὸ πρόγραμμα τοῦ ναυάρχου Φουρνιὲ θὰ μᾶς ἦτο ἀδύνατον νὰ ἀποκτήσωμεν ἔστω καὶ ἕν μόνον θωρηκτὸν, ἀφ' ἑτέρου ἐδῶ εἰς τὴν Ἑλλάδα δὲν εἶχε τότε μεγάλην ὑπόληψιν ἡ τορπίλλη ὡς πολεμικὸν ὅπλον καὶ ὁλόκληρον τὰ πρόγραμμα ἐκεῖνο ἐστηρίζετο εἰς χρῆσιν τορπιλλῶν ἐναντίον τοῦ ἐχθροῦ. Αὕτη ἡ ἄποψις ἔφερεν εἰς τὰ ναυάγιον τὴν καλὴν ἐκείνην ἰδέαν. Εὐθὺς ὡς ἐγνώσθη τὸ πρόγραμμα ἠγέρθη θύελλα πρωτοφανὴς ἐκ μέρους πολλῶν ἀξιωματικῶν καὶ δημοσιογράφων κατὰ τῶν προτεινομένων. Ταχέως ἐσχηματίσθη τὸ ῥεῦμα τῆς κοινῆς γνώμης κατὰ τῆς τοιαύτης ἰδέας, καὶ ὁ ναύαρχος Φουρνιέ, ὡς ἦτο ἐπόμενον, ἀνέμεινεν ἐν Γαλλίᾳ τί θ' ἀπεφάσιζε τελικῶς ἡ κυβέρνησις καὶ ὁ βασιλεύς. Τὸ

ἀποτέλεσμα ὑπῆρξεν ὅτι ἡ κυβέρνησις δὲν ἐπεδίωξε νὰ συνδυάσῃ τὰς βλέψεις διὰ τὸ θωρηκτὸν μὲ τὸ πρόγραμμα ἄν καὶ ἦτο κατ' ἀρχὴν σύμφωνος. Ἐδῶ πρέπει νὰ λεχθῇ ὅτι ἡ Ἑλλὰς, ἐνῷ ἔχασε τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἔχῃ τὰ μέσα νὰ κατασκευάζῃ πλοῖα ὑποβρύχια ἴσως δὲ καὶ ἄλλα ἐλαφρὰ, κατέληξε κατὰ τὸν πόλεμον 1912-1913 νὰ ἔχῃ δέκα ἀντιτορπιλλικὰ τῶν 360 τόννων, ἐκ τῶν δώδεκα τὰ ὁποῖα δι' αὐτὴν ἤθελεν ὁ ναύαρχος Φουρνιέ, ἄλλα τέσσαρα μεγάλα ἀντιτορπιλλικὰ τῶν 1200 τόννων, ἓν ὑποβρύχιον καὶ ἕτερον ὑπὸ κατασκευὴν, καὶ τῆς εἶχον στοιχίσει πάντα ἐκεῖνα τὰ πλοῖα ἀκριβῶς 36. 500. 000 φρ. Ἠγόρασεν ἀντὶ 6.500 000 φρ. τὸ ἐλαφρὸν καταδρομικὸν «Ἕλλην», ἀμέσως μετὰ τὸν πόλεμον, δότι τὴν εἶχον ἀπασχολήσει τὰ δύο ἐλαφρὰ καταδρομικὰ τῆς Τουρκίας, καὶ παρήγγειλε συγχρόνως ἕτερα δύο ἐλαφρὰ καταδρομικὰ καὶ τέσσαρα μεγάλα ἀντιτορπιλλικὰ εἰς Ἀγγλικὰ ἐργοστάσια, τὰ ὁποῖα ὅμως κατεσχέθησαν ὑπὸ τῆς Ἀγγλικῆς κυβερνήσεως κατὰ τὸν παγκόσμιον πόλεμον καὶ δὲν τὰ παρελάβομεν.

Ἀπὸ τοῦ παρελθόντος ἔτους 1906 εἶχεν ἐμφανισθῆ τὸ ντρέντνωτ καὶ κατ' ἐκεῖνο τὸ ἔτος 1907 τὰ πρῶτα καταδρομικὰ ντρέντνωτς τύπου «Ἰνβίνσιμπλ» εἶχον τεθῆ εἰς ἐνέργειαν- Εἶχε γνωσθῆ ἡ ἀπόφασις τῆς Γερμανίας τῆς παραδοχῆς τοῦ τύπου ἐκείνου διὰ τὰς μελλούσας ναυπηγήσεις της, ἀποτέλεσμα τοῦ ὁποίου ὑπῆρξεν ἐντὸς 8 ἐτῶν νὰ σχηματίσῃ φοβερὸν στόλον. Τὰ πρὸ τοῦ ντρέντνωτ θωρηκτὰ τῆς γραμμῆς λογικῶς δὲν εἶχον ἀνάστημα ν' ἀντιταχθοῦν πρὸς ἐκεῖνα, οὐδὲ ταχύτητα ἰσοδύναμον πρὸς τὴν ταχύτητα τῶν ἰσχυροτάτων ἐκείνων πλοίων. Μοιραίως λοιπὸν 42 θωρηκτὰ τῆς Ἀγγλίας, τέως τῆς γραμμῆς, ἦσαν καταδικασμένα νὰ παραμερίσουν ἅμα ὡς αἱ ἀποφασισθεῖσαι καὶ ἀρξάμεναι νέαι ναυπηγήσεις ἤθελον ἀποπερατωθῆ. Τὰ ἀνωτέρω ἄλλως τε ἐγράφοντο καθ' ἑκάστην εἰς τὸν τύπον καὶ εἰς οὐδένα πολιτικὸν ἐπετρέπετο νὰ τ' ἀγνοῇ. Τὰ ἐκτοπίσματα τῶν ντρέντνωτς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐκυμαίνοντο περὶ τοὺς 20000 τόννους καὶ ἐστοίχιζον περὶ τὰ 2. 500 φρ. κατὰ τόννον. Τὰ καταδρομικὰ ντρέντνωτς ἐστοίχιζον περὶ τὰ 3000 φρ. κατὰ τόννον. Τὰ ἔξοδα τῶν ἐν ἐνεργείᾳ ντρέντνωτς ὑπερέβαινον κατ' ἔτος τὸ ἑκατομμύριον καί, ὅταν οὕτως εἶχον τὰ πράγματα, ἦτο ἐπιβεβλημένον νὰ ἐκτιμηθῇ ἀμέσως ὅτι ἓν μόνον

πλοῖον τῆς γραμμῆς τοῦ 1907 θὰ ἐστοίχιζεν ὅσον καὶ ὁλόκληρον τὸ πρόγραμμα Φουρνιέ, ὄχι μόνον διὰ τὰ ἀπαιτούμενα ἔξοδα πρὸς ἀγοράν του ἀλλὰ καὶ διὰ τὰ ἔξοδα τῆς συντηρήσεως ἑνὸς τοιούτου πλοίου ἐν ἐνεργείᾳ καὶ ἀκόμη διὰ τὰ ἀπαιτούμενα πληρώματα νὰ τὸ χειρισθοῦν. Ὁπωσδήποτε, ἐπειδὴ ἡ Ἑλλὰς κατὰ θάλασσαν δὲν εἶχεν ἀντίπαλον ἀριθμητικῶς καὶ μὲ οἰκονομικοὺς πόρους ἰσοδύναμον θὰ ἔπρεπε νὰ περιμένῃ ὅτι ἐκεῖνος, ὅταν θ' ἀπεφάσιζε νὰ παραγγείλῃ νέα θωρηκτά, θὰ παρήγγελλε ντρέντνωτς, ὅπως καὶ τὸ ἔπραξεν ἡ Τουρκία. Ἡ Ἑλλὰς κατ' ἀνάγκην θὰ παρήγγελλεν ὅμοια πλοῖα, ὡς ἠναγκάσθη νὰ τὸ πράξῃ, ἀλλὰ δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ παρακολουθῇ ἐπ' ἄπειρον τὰς μεγάλας ναυπηγήσεις· θὰ περιωρίζετο λοιπὸν κατ' ἀνάγκην εἰς μικρὸν ἀριθμὸν μεγάλων πλοίων καί θὰ ἐπρόσεχε πολὺ ν' αὐξήσῃ τὸν ἀριθμὸν τῶν μικρῶν πλοίων τῶν ὁποίων τὸ φοβερώτερον εἶνε τὸ ὑποβρύχιον.

Ἀπὸ τοῦ ἔτους 1908, κατόπιν πολλῶν ἐνεργειῶν καὶ παρακλήσεων ἐκ μέρους τῆς Τουρκικῆς κυβερνήσεως, κατορθώθη νὰ ἐγκρίνῃ ἡ Ἀγγλικὴ κυβέρνησις ἵνα ναυτικὴ Βρεττανικὴ ἀποστολή, ὑπὸ τὸν ἐν ἐνεργείᾳ ὑπονάυαρχον τοῦ Ἀγγλικοῦ ναυτικοῦ Γκαίημπλ, ἀναλάβῃ τὴν ὀργάνωσιν τοῦ Τουρκικοῦ ναυτικοῦ. Ὁ Τουρκικὸς στόλος ἀπετελεῖτο τὴν ἐποχὴν ἐπείνην· ἐκ τοῦ θωρηκτοῦ «Μεσσουδιέ,» 10000 τόννων μὲ σιδηροῦν θώρακα, ἀνακαινισθέντος τῷ 1903 ἐν Γενούῃ εἰς τὰ ναυπηγεῖα Ἀνσάλντο, ταχύτητος 17 μιλλίων καὶ μὲ ταχυβόλον πυροβολικὸν Βίκερς· τοῦ θωρηκτοῦ «Ἀσὰρ - Τεφήκ», 5000 τόννων μὲ σιδηροῦν θώρακα, ἀλλ' ἀνακαινισθέντος τῷ 1906 εἰς τὰ ἐν Κίελ ναυπηγεῖα Γκερμάνια τοῦ Κρούπ, ταχύτητος 10 μιλλίων καὶ μὲ ταχυβόλον πυροβολικὸν Κρούπ· τὸ ναυπηγεῖον Γκερμάνια εἶχε προτείνει ν' ἀλλάξῃ τὸ σύστημα τῆς μηχανῆς τοῦ πλοίου διὰ νὰ τοῦ αὐξήσῃ τὴν ναχύτητα, ὡς συνέβη καὶ εἰς τὸ «Μεσσουδιὲ» ἐν Ἰταλία, ἀλλ' οἱ Τοῦρκοι ἄγνωστον διὰ τίνα λόγον ἔπραξαν τὸ λᾶθος νὰ ἀπορρίψουν ἐκείνην τὴν πρότασιν· τῶν τριῶν μικρῶν παλαιῶν θωρηκτῶν «Ἀβνιλᾶ», «Μουΐν—Ζαφὲρ» καὶ «Φετῆ—Μπουλέν», 2300 τόννων μὲ σιδηροῦν θώρακα ἀλλ' ἀνακαινισθέντων, ἀπὸ τοῦ 1904 ἕως τοῦ 1907, εἰς τὰ ἐν Γενούῃ ναυπηγεῖα Ἀνσάλντο, ταχύ-

τητος 13 μιλλίων καὶ μὲ ταχυβόλον πυροβολικὸν Κρούπ· τοῦ ἐλαφροῦ καταδρομικοῦ «Χαμηδιέ,» 3800 τόννων καὶ ταχύτητος δοκιμῶν 23 μιλλίων, καθελκύσεως τοῦ 1903 ἐν Ἀγγλίᾳ εἰς τὸ ναυπηγεῖον Ἄρμστρογκ καὶ μὲ ὁμώνυμον ταχυβόλον πυροβολικόν· τοῦ ἐλαφροῦ καταδρομικοῦ «Μετζητιέ», 3400 τόννων καὶ ταχύτητος δοκιμῶν 22 μιλλίων, καθελκύσεως τοῦ 1904 ἐν Φιλαδελφείᾳ εἰς τὸ ναυπηγεῖον Κράμπ καὶ μὲ ταχυβόλον πυροβολικὸν Μπέτλεμ· τῶν ἀνιχνευτικῶν «Πεῖκ—Σεφκὲκ» καὶ «Μπέρκ—Σατβέτ», καθελκύσεως τοῦ 1905 ἐν Κίελ εἰς τὸ ναυπηγεῖον Γκερμάνια τοῦ Κρούπ, ταχύτητος 20 μιλλίων καὶ μὲ ταχυβόλον πυροβολικὸν Κρούπ· τὰ πλοῖα ταῦτα εἶχον πρὸ πολλοῦ παραγγελθῆ, ἀλλ' ἐπειδὴ καθυστέρησαν αἱ δόσεις εἶχε σταματήσει ἡ κατασκευή των ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἕως ὅτου οἱ Τοῦρκοι ἀπεφάσισαν νὰ πληρώσουν τὰ ὀφειλόμενα καὶ κατέληξαν οὕτω νὰ εἶναι ἤδη παλαιοῦ τύπου πρὶν ἢ καθελκυσθοῦν· τῶν τεσσάρων ἀντιτορπιλλικῶν τύπου Κρεζώ, πρακτικῶς τύπου Γαλλικοῦ ναυτικοῦ, 290 τόννων καὶ ταχύτητος 28 μιλλίων, καθελκύσεως τοῦ 1907· τῶν ἓξ τορπιλλοβόλων τύπου Ἀνσάλντο καθελκύσεως τοῦ 1905 καὶ ταχύτητος 27 μιλίων· τῶν δύο ἑτέρων τορπιλλοβόλων 150 τόνων, τύπου Ἀνσάλντο καθελκύσεως τοῦ 1901 καὶ ταχύτητος 27 μιλλίων· τῶν τεσσάρων τορπιλλοβόλων τύπου Κρεζὼ καθελκύσεως τοῦ 1906, 90 τόννων καὶ ταχύτητος 26 μιλλίων· καὶ τέλος ἓξ ἄλλων μικρῶν τινων κανονιοφόρων προωρισμένων νὰ χρησιμοποιῶνται ὡς σταθμοὶ ἢ δι' ἐπιχειρήσεις ἐντὸς ποταμῶν. Ἐκτὸς τῶν πλοίων τούτων ὑπῆρχον καὶ πολλὰ ἄλλα παλαιότερα, ἐπιδεκτικὰ κινήσεως ἂν θὰ ἐπεσκευάζοντο.

Κατ' ἀρχὰς ἠσχολήθη δραστηρίως ἡ Βρεττανικὴ ἀποστολὴ νὰ τακτοποιήσῃ τὰ πλοῖα διὰ νὰ κατορθώσῃ νὰ τὰ θέσῃ εἰς κίνησιν. Ἐν τῷ Ναυστάθμῳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ μηχανικοῦ τῆς Βρεττανικῆς ἀποστολῆς, ἐξετελέσθησαν ἐπειγόντως ἐπισκευαὶ εἰς ὅσα πλοῖα εἶχον ἀνάγκην, καὶ ὁσάκις τὸ εἶδος τῶν ἐπισκευῶν τὸ ἀπήτει ἐνηργεῖτο μετάκλησις τεχνιτῶν ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς. Ἀφ' ἑτέρου ἡ ἀποστολὴ ἐφρόντισεν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς νὰ ἐφωδιασθοῦν πλήρως τὰ πλοῖα μὲ πυρομαχικὰ μάχης καὶ γυμνασίων, ἐπειδὴ εἷς τινα ἐξ αὐτῶν τὰ πυρομαχικὰ δὲν ἦσαν συμπεπληρωμένα καὶ ἀπὸ ἄλλων ἔλειπον παντελῶς, καὶ τοιαύτην

δραστηριότητα κατέβαλεν ὥστε ἐντὸς τριῶν μηνῶν ἀπὸ τῆς ἐκεῖ ἀφίξεώς της εἶχον κομισθῆ εἰς Τουρκίαν ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς τὰ ἐλλείποντα πυρομαχικά. Κατὰ τὸ πρῶτον πεντάμηνον τοῦ ἔτους 1909 εἶχον ἤδη ἐπισκευασθῆ τὰ μάχιμα πλοῖα καὶ περατωθῆ αἱ δοκιμαί των, εἶχον ἐκτελεσθῆ διάφοροι πλόες χάριν γυμνασίων εἰς τὴν θάλασσαν τοῦ Μαρμαρᾶ, καὶ ὁ ναύαρχος εἶχεν ὁρίσει ὅτι τὴν 1ην Ἰουνίου ἐκείνου τοῦ ἔτους ὁ στόλος θὰ ἔπρεπε νὰ ἐξέλθῃ εἰς τὸ Αἰγαῖον διὰ νὰ ἀσκηθῇ. Ἐν τῷ μεταξὺ ἐνηργήθη καταδίκη καὶ πώλησις ἀχρήστων τινων πλοίων, πρὸς ἀπαλλαγὴν τῆς ὑπηρεσίας ἐκ τοῦ βάρους των, παραγγελία αὐτοκινήτων τορπιλλῶν πρὸς συμπλήρωσιν τῶν ὑπαρχουσῶν ὡς καὶ παραγγελία μεγάλων διαστάσεων τορπιλλοβλητικῶν σωλήνων ἱκανῶν νὰ φέρωσι τὰς νέου τύπου μεγάλας τορπίλλας. Ὁ σκοπὸς τῶν τοιούτων δραστηρίων ἐνεργειῶν τῆς Βρεττανικῆς ἀποστολῆς ἦτο νὰ δυνηθῇ τὸ ταχύτερον νὰ κινήσῃ τὰ πλοῖα ἁπλῶς καὶ μόνον ἵνα ἐκπαιδεύσῃ τὸ προσωπικόν. Ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν μελῶν τῆς ἀποστολῆς ἄλλως τε ἐξετελοῦντο ἀδιαλείπτως γυμνάσια ἐν ὅρμῳ ἐπὶ τῶν πλοίων τοῦ στόλου, καὶ παρετηρεῖτο μεγάλη πειθαρχία τῶν ἀξιωματικῶν καὶ πληρωμάτων.

Ἡ ἐκθρόνισις τοῦ σουλτὰν Χαμίτ δὲν εἶχε παρουσιάσει δυσκολίας εἰς τοὺς Τούρκους ἐπαναστάτας. Οὐχ' ἧττον, οἱ καταλαβόντες τὴν ἐξουσίαν Νεότουρκοι ἤθελον νὰ κερδίσουν καιρὸν διὰ νὰ τακτοποιηθοῦν καὶ παγιώσουν τὴν θέσιν των καὶ ἔδειξαν κατ' ἀρχὰς πρὸς πάντας ἀνεξαιρέτως τοὺς γείτονας, καὶ μεταξὺ τῶν ἄλλων καὶ πρὸς ἡμᾶς, φιλικωτάτας διαθέσεις. Ἐπὶ πολλοὺς μῆνας ἀπὸ τῆς ἀνόδου των εἰς τὴν ἀρχὴν μᾶς ἐφέροντο φιλοφρόνως, ἐπέτρεψαν ὑποδοχὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει τῶν Ἑλλήνων ἐκδρομέων, καὶ αἱ ἐφημερίδες τῶν Ἀθηνῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης εἰς ἀνταπόδοσιν ἐδημοσίευον καθ' ἑκάστην εἰκόνας κορυφαίων Νεοτούρκων μὲ μεγάλα συστατικὰ διὰ τὰς ἀρετάς των. Ἐν τούτοις ἐκεῖνοι οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν ἐλησμόνουν ὅτι θᾶττον ἢ βράδιον ἔμελλον νὰ μᾶς ζητήσουν νὰ τοῖς ἐξοφλήσωμεν λογαριασμοὺς διὰ τὸ Κρητικὸν ζήτημα, καί, διὰ ν' ἀρχίσουν νὰ τοὺς ζητοῦν, θὰ ἔδει νὰ μᾶς τρομοκρατήσῃ ὁ στόλος των. Οἱ Τοῦρκοι, φύσει, οὐδέποτε ἀπελπίζονται ἐντελῶς οὐδ' ἐγκαταλείπουν τὰς βλέψεις των, ἀλλ' ἐπανέρχονται εἰς ζητήματα λελυμένα τὰ ὁποῖα ὁ λοιπὸς κόσμος

τὰ θεωρεῖ πρὸ πολλοῦ μὴ ὑπάρχοντα. Ἀναφέρω σχετικῶς ὅτι, μόλις κατὰ τὸ τέλος τοῦ προπαρελθόντος ἔτους 1921 ἔπαυσαν νὰ πληρώνουν τοὺς μισθοὺς πάντων τῶν διοικητικῶν ὑπαλλήλων τῶν νήσων Λέσβου καὶ Χίου, ἐξηκολούθουν ἐπομένως νὰ τὰς θεωροῦν μέχρι τῆς χθὲς ὅτι τοῖς ἀνῆκον ὡς ἄν αἱ συνθῆκαι ἦσαν δι' αὐτοὺς χάρτης ἄγραφος. Τὸ ζήτημα λοιπὸν τῆς Κρήτης, τότε κατὰ τὸ 1909, ἦτο ζήτημα ἐπαναλήψεως τοῦ πολέμου τοῦ 1897, καὶ εἶχον, ὡς ἔλεγον μεταξύ των, πλὴν τῶν ἄλλων λόγων καὶ τὴν ἀφορμὴν τοῦ φόνου τοῦ ἡγεμόνος τῆς Σάμου Κοπάση, τὸν ὁποῖον ὅλως ἀδίκως ἀπέδιδον εἰς τὴν Ἑλληνικὴν κυβέρνησιν.

Πρὸ τῆς ἀνακηρύξεως τοῦ Συντάγματος τὸ ναυτικὸν πυροβολικὸν ἀνῆκεν εἰς τὰ μηχανήματα ἐκεῖνα τῶν ὁποίων δὲν ἐγίνετο χρῆσις ἐν Τουρκίᾳ, καί διὰ τοῦτο ἀποβαίνει ἀξιοθαύμαστος ἡ δραστηριότης ἣν ἐπέδειξαν τὰ μέλη τῆς ἀποστολῆς ὅπως ἐπιτύχουν τόσον συντόμως νὰ φέρουν τὰ πληρώματα εἰς θέσιν νὰ χρησιμοποιήσουν πυροβολικὸν κατὰ τὰ γυμνάσια. Ἡ Τουρκικὴ κυβέρνησις ἐν τούτοις, φαινομενικῶς, δὲν ἔδειξε προθυμίαν εἰς τὴν πρότασιν τοῦ ναυάρχου Γκαίημπλ νὰ ἀποστείλῃ τὸν στόλον εἰς τὸ Αἰγαῖον, ἴσως διότι ἐθεώρησεν ἀναγκαῖον νὰ φανῇ διστακτική καὶ ἔχουσα τὴν ἰδέαν ὅτι τὸ προσωπικὸν δὲν ἦτο ἀκόμη ἕτοιμον. ἢ ὅτι δι' ἄλλους λόγους ἐσωτερικῆς δῆθεν τάξεως ἐχρειάζετο τὸν στόλον πρὸ τῆς πρωτευούσης, τῆς ἐδηλώθη ὅμως, ὡς ἐγνώσθη, παρὰ τοῦ ναυάρχου ὅτι, ἐὰν ὁ στόλος δὲν θὰ ἦτο ἕτοιμος νὰ ἐκκινήσῃ κατὰ τὴν ὡρισμένην ἡμέραν τῆς 1ης Ἰουνίου 1909, θὰ διέκοπτε τὴν ἐκπαίδευσιν. Ἡ ἀπειλή αὕτη, ἡ ὁποία πράγματι δὲν εἶχεν ἄλλον σκοπὸν πλὴν τοῦ ἐξαναγκασμοῦ εἰς τήρησιν τοῦ τεθέντος προγράμματος ἐκπαιδεύσεως ἄνευ οὐδεμιᾶς ἄλλης περαιτέρω ἰδέας ἐκ μέρους τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς Βρεττανικῆς ἀποστολῆς, ἐξηνάγκασε μὲν πρὸς τὸ θεαθῆναι τὴν κυβέρνησιν ν' ἀποφασίσῃ τὴν ἔξοδον τοῦ στόλου εἰς τὸ Αἰγαῖον ἀλλὰ συγχρόνως τῆς ἔδωσε καὶ τὴν εὐκαιρίαν ν' ἐπωφεληθῇ νὰ ἐνεργήσῃ πολιτικῶς καὶ ἐν δεδομένῃ στιγμῇ ἐκ τῆς κινήσεως ἐκείνης. Ἡτοιμάσθη ἐπομένως ὁ στόλος, ἐξῆλθε τῶν στενῶν καὶ ἔπλευσε διαδοχικῶς εἰς Μιτυλήνην, Σμύρνην, Ρόδον, Μαρμαρίσιον, Κάρπαθον, Θεσσαλονίκην καὶ Λαρδανέλλια. Ἡ προσέγγισις εἰς Κάρπαθον δὲν περιελαμβάνετο εἰς τὸ πρόγραμμα τοῦ ναυάρχου Γκαίημπλ, διότι ὁ λιμὴν δὲν ἦτο ἐξ ἐκείνων ὅσοι θὰ τοῦ ἐχρησίμευον διὰ νὰ ἐξασκήσῃ τὸ προσωπικόν, δὲν ὑπῆρχον ἀφ' ἑτέρου ἐκεῖ καὶ τὰ μέσα νὰ ἐφωδιασθῇ ὁ στόλος δι' ὕδατος καὶ ἄλλων χρειωδῶν. Ἐν τούτοις, ἐν ᾧ χρόνῳ ἐγυμνάζετο ὁ στόλος εἰς τὸ Αἰγαῖον, ἐπέμεινεν ἡ κυβέρνησις τόσον πολὺ διὰ τὴν ἀγκυροβολίαν εἰς ἐκεῖνον τὸν λιμένα, ὥστε ἀνύποπτος ὁ ναύαρχος κατέληξε νὰ συγκατατεθῇ, καί, εὐθὺς ὡς ἐξησφαλίσθη εἰς ἡ Κάρπαθον προσέγγισις, ἐπεδόθη τὸ τελεσίγραφον πρὸς ἡμᾶς διὰ τὸ Κρητικὸν ζήτημα.

Ὡς ἀφορμὴ τοῦ προχλητικοῦ τούτου διαβήματος ἐχρησίμευσεν εἰς τοὺς Τούρκους ἡ περίστασις τῆς ἀποχωρήσεως τῶν διεθνῶν στρατευμάτων ἐκ Κρήτης. Τὴν 30ην Ἰουνίου τοῦ ἔτους 1909 οἱ ἐν Χανίοις γενικοὶ πρόξενοι τῆς Γαλλίας, τῆς Μεγάλης Βρεττανίας, τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Ρωσσίας, ἐν ὀνόματι τῶν κυβερνήσεων των, διεκήρυξαν ὅτι αἱ Προστάτιδες Δυνάμεις, ἐπιδιώκουσαι τὴν ἐκτέλεσιν ὅσων μέτρων εἶχον ἀποφασισθῇ κατ' ἀρχὴν ἀπὸ τῆς 10ης Ἰουνίου τοῦ 1906 καὶ καθορισθῇ ἀπὸ τῆς 28ης Ἀπριλίου τοῦ 1908, ἔμελλον νὰ προβοῦν τὴν 13ην Ἰουλίου 1909 εἰς τὴν πλήρη ἀνάκλησιν τῶν στρατευμάτων των, ἔχουσαι πεποίθησιν εἰς τὴν σύνεσιν τοῦ Κρητικοῦ λαοῦ καὶ τὴν εὐθύτητα τῶν Ἀρχῶν διὰ τὴν διατήρησιν τῆς δημοσίας τάξεως καὶ τὴν ἀσφάλειαν τοῦ Μουσουλμανικοῦ πληθυσμοῦ. Οἱ Τοῦρκοι ἐπεδίωξαν νὰ δημιουργήσουν ἀφορμὴν πολέμου διὰ τὸ Κρητικὸν ζήτημα τρεῖς ὅλους μῆνας πρὸ τῆς ἐκκενώσεως τῆς νήσου ὑπὸ τῶν στρατευμάτων τῶν Προστατίδων Δυνάμεων. Ἂν καὶ ἡ περαιτέρω τύχη τῆς νήσου ἀνῆκεν ἐξ ὁλοκλήρου εἰς χεῖρας τῶν Δυνάμεων, καὶ ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις οὐδόλως ἀνεμιγνύετο οὐδὲ ἠδύνατο ν' ἀναμιχθῇ εἰς τοιοῦτον ζήτημα, ἐν τούτοις οἱ Τοῦρκοι εἶχον δηλώσει ὅτι θὰ ἠξίουν παρὰ τῆς Ἑλλάδος νὰ σταματήσῃ τοὺς Κρῆτας καὶ νὰ τοὺς ἐπιβληθῇ νὰ ἐξακολουθήσουν νὰ παραμένουν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ σουλτάνου. Πλὴν τούτου οἱ Τοῦρκοι ἀπήτουν καὶ ἄλλα καὶ ἔλεγον ὅτι ἡ Ἑλλὰς ὤφειλε νὰ κανονίσῃ ὅπως οἱ Ἕλληνες ἀξιωματικοί, οἱ ὑπηρετοῦντες εἰς τὴν Κρητικὴν χωροφυλακήν, ἀποχωρήσουν ὁριστικῶς τῆς νήσου, καί, νὰ ἐξηκολούθει μὲν ὑφισταμένη, ἡ αὐτονομία ὡς εἶχεν, ἀλλὰ νὰ διετηρεῖτο ἡ ἐπικυριαρχία τοῦ

σουλτάνου, καὶ ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ νὰ ἐνηργεῖτο ἡ διοίκησις τῆς νήσου ἐν ὀνόματι τοῦ βασιλέως τῶν Ἑλλήνων. Τέλος ἤξίουν νὰ ἐξέλιπε πᾶσα ἐλπὶς ὅτι οἱ Κρῆτες θὰ ἐσυγχρόνιζον τὰς ἐκλογὰς τῶν Ἑλλήνων βουλευτῶν μὲ ἐκλογὰς Κρητῶν βουλευτῶν προωρισμένων ν' ἀποσταλοῦν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν βουλήν.

Ὁ Σεφκὲτ ἐκ παραλλήλου εἶχεν ἀπειλήσει ἀπὸ τοῦ μηνὸς Μαΐου ὅτι θὰ ἐπετίθετο κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ, ἔστω καὶ παρὰ τὴν θέλησιν τῆς κυβερνήσεως καὶ τοῦ σουλτάνου, εἰς περίπτωσιν καθ' ἣν τὸ Κρητικὸν ζήτημα θὰ ἐλύετο κατὰ τοὺς πόθους τῶν Ἑλλήνων. Ὀλίγας ἡμέρας βραδύτερον, κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς Τουρκικῆς βουλῆς τῆς 31ης Μαΐου, πλεῖστοι Τοῦρκοι βουλευταὶ ὑπέβαλον ἔγγραφον ἐπερώτησιν προσκαλοῦντες τὴν κυβέρνησιν νὰ τοὺς δηλώσῃ τίνα στάσιν θὰ ἐτήρει κατὰ τὴν ἐπικειμένην ἀποχώρησιν τῶν διεθνῶν στρατευμάτων ἐκ Κρήτης, διότι, ὡς ἔλεγον, ἐκεῖνοι ἐπίστευον ὅτι βουλὴ καὶ κυβέρνησις δι' ἐκεῖνο τὸ ζήτημα θὰ ἦσαν ἕτοιμαι νὰ προβῶσι μέχρις ἐσχάτων καὶ ἐν ἀνάγκῃ νὰ θυσιασθοῦν. Ἀφ' ἑτέρου, πρὶν ἢ γνωσθοῦν αἱ δηλώσεις τοῦ Σεφκέτ, σύσσωμος ὁ Τουρκικὸς τύπος ἐμαίνετο κατὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ καθ' ἑκάστην ἐξηρέθιζε τὴν κοινὴν γνώμην.

Τὸ μποϋκοτὰζ εἶχεν ἤδη κηρυχθῇ ἐν Δράμᾳ κατὰ τῶν ὁμογενῶν ἐμπόρων, καὶ εἰς τοιοῦτον βαθμὸν ἐξεχύνετο ἀχαλίνωτος ἡ λύσσα τοῦ Τουρκικοῦ τύπου, ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν, ὥστε ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἕλλην πρέσβυς ἠναγκάσθη τὴν 4ην Ἰουνίου νὰ καταλήξῃ νὰ προβῇ εἰς παραστάσεις. Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ Τουρκικὴ κυβέρνησις εἶχεν ἀποταθῇ πρὸς τὰς διαφόρους Μακεδονικὰς λέσχας διὰ νὰ τὴν πληροφορήσουν τὴν γνώμην των εἰς περίπτωσιν καθ' ἣν θὰ ἐλύετο αἰσίως διὰ τὴν Ἑλλάδα τὸ Κρητικὸν ζήτημα, καὶ εἰς ἀπάντησιν ἐκείναι παμψηφεὶ εἶχον ἀποκλίνει ὑπὲρ τοῦ πολέμου ἂν θὰ ἐπρόκειτο νὰ γίνῃ ἕνωσις τῆς Κρήτης μετὰ τῆς Ἑλλάδος. Στρατιωτικαί τινες μετακινήσεις ἠγγέλλοντο ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην καὶ τὰ Ἑλληνικὰ σύνορα, εἰς τοὺς συνοριακοὺς συνοικισμοὺς ἐπεδιώκοντο μικροπροστριβαί, καὶ ὁ Σεφκὲτ εἶχεν ἀγγείλει γυμνάσια τοῦ στρατοῦ εἰς μεγάλην κλίμακα ἔξωθεν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, Τὰ προαιώνια προνόμια τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἐκινδύνευον, καὶ ὁ πα-

τριάρχης Ἰωακείμ, ὁ ὁποῖος εἶχε παρουσιασθεῖ ἐνώπιον τοῦ Σεφκὲτ διὰ νὰ τὰ ὑπερασπισθῇ, εἰς ἀπάντησιν εἶχεν ὑβρισθῇ βαναύσως. Ἡ ἐν Μακεδονίᾳ Βουλγαρικὴ λέσχη εἶχε δηλώσει ὅτι θὰ ὑπεστήριζε τὴν Τουρκικὴν κυβέρνησιν διὰ τὴν διεξαγωγὴν τοῦ πολέμου κατὰ τῶν Ἑλλήνων. Ἠγγέλλετο ἐκ παραλλήλου τηλεγραφικῶς, ἐκ Σόφιας πρὸς τὰς Εὐρωπαϊκὰς ἐφημερίδας, ἡ εἴδησις ὅτι, οἱ Ἕλληνες εἶχον κατορθώσει νὰ ἱδρύσουν εἰς πλεῖστα κέντρα τῆς Μακεδονίας ἀποθήκας ὅπλων καὶ πολεμοφοδίων· νὰ τοποθετήσουν ὡς προξενικοὺς ὑπαλλήλους καὶ διδασκάλους πολυαρίθμους ἀξιωματικοὺς διευθύνοντας ὀργανώσεις ἀνταρτικῶν σωμάτων· νὰ καταστήσουν τοὺς σιδηροδρομικοὺς σταθμοὺς ὁπλοπωλεῖα καί, κατὰ τὰς ἐκθέσεις τῶν αὐτόθι Βουλγάρων προξένων, τὸ κατόρθωμα τοῦτο τῶν Ἑλλήνων ὠφείλετο εἰς τὴν ἀνοχὴν τῶν Τούρκων πεπεισμένων ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ αὕτη ἐργασία ἀπέβλεπεν εἰς ἀνταγωνισμὸν τῶν Βουλγαρικῶν συμφερόντων. Ἠγγέλλετο ἐπιπροσθέτως ἐκ Σόφιας ὅτι οἱ Τοῦρκοι, εὑρισκόμενοι πλέον πρὸ τοιαύτης ἰσχυρᾶς ὀργανώσεως, διετέλουν ἐν μεγάλῃ ἀνησυχίᾳ φοβούμενοι γενικὴν ἐξέγερσιν ἐν περιπτώσει Ἑλληνοτουρκικοῦ πολέμου.

Κατὰ τὸ πρῶτον δεκαήμερον τοῦ Ἰουνίου ὁ σουλτὰν Ρεσὰτ ἐπεθεώρησεν ἐπισήμως τὸν Τουρκικὸν στόλον ὁ ὁποῖος, κατόπιν ἐκείνης τῆς τελετῆς, ἀπέπλευσε τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐξῆλθε τῶν στενῶν τῶν Δαρδανελλίων πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ προγράμματος. Τὰ μεγάλα πλοῖα ἦσαν διηρημένα εἰς δύο μοίρας, ὧν τῆς πρώτης ἦτο ἀρχηγὸς ὁ ναύαρχος Γκαίημπλ ἐπιβαίνων τοῦ «Μεσσουδιέ», καὶ τῆς δευτέρας μοίρας ὁ Τοῦρκος πλοίαρχος Ραμὶζ ἐπιβαίνων τοῦ 'Ασὰρ Τεφήκ», αὐτὸς οὗτος ὁ ἀξιωματικὸς ὁ μετὰ τριετίαν ἀρχηγὸς τοῦ Τουρκικοῦ στόλου κατὰ τὴν ναυμαχίαν τῆς Ἕλλης. Ὁ θόρυβος διὰ τὸ Κρητικὸν ζήτημα εἶχεν ἤδη ἀρχίσει καὶ πρὶν ἢ ἐκκινήσῃ ὁ στόλος, ὑπόκωφος ὅμως καὶ μὲ δηλώσεις τοῦ ὑπουργοῦ τῶν ναυτικῶν τῆς Τουρκίας ὅτι ὁ ἀποκλειστικὸς καὶ μόνος προορισμὸς τῆς ἐξόδου τῶν πολεμικῶν πλοίων εἰς τὸ Αἰγαῖον ἦτο ἡ ἐκπαίδευσις. Ὅταν ὅμως ὁ στόλος ἐξῆλθε τῶν στενῶν καὶ ἤρχισε τὰ γυμνάσια καὶ τὰς προσεγγίσεις εἰς τοὺς διαφόρους λιμένας τοῦ Αἰγαίου, τὸ

ἐγένετο ἔντασις τῆς προσπαθείας τῶν Τούρκων νὰ τακτοποιήσουν τὸ Κρητικὸν ζήτημα καὶ ἐδημιουργήθη πρὸς τοῦτο ἡ προετοιμασία τῆς κοινῆς γνώμης. Ὑπὸ τοιαύτην κατάστασιν πραγμάτων ἀπῆλθον τὰ διεθνῆ στρατεύματα ἐκ Κρήτης κατὰ τὴν ὁρισθεῖσαν ἡμέραν τῆς 13ης Ἰουλίου. Ἡ Ἑλληνικὴ σημαία ὑψώθη αὐτεπαγγέλτως ὑπὸ τῶν Κρητῶν, ἐν Ἡρακλείῳ τὴν 12ην καὶ ἐν Χανίοις τὴν 14ην Ἰουλίου ἐπὶ τοῦ κοντοῦ τοῦ φρουρίου τοῦ Φιρκᾶ. Εἰς ἀπάντησιν τῆς ἐπάρσεως τῆς σημαίας διωργανώθησαν πανταχοῦ ἐν Τουρκίᾳ συλλαλητήρια, καὶ ἐλέχθη ἐν τῇ Τουρκικῇ βουλῇ ὅτι ἡ Τουρκία διὰ τῶν ἰδίων μέσων θὰ ὑπέστελλε τὴν Ἑλληνικὴν σημαίαν ἐκεῖθεν. Ἐπηκολούθησαν ἀμέσως νέα μποϋκοτάζ, ἄλλα ψηφίσματα τῶν στρατιωτικῶν λεσχῶν, δημοσιεύσεις τῶν ἀποφάσεων αὐτῶν εἰς τὰς ξένας ἐφημερίδας, καί, τὴν 20ην Ἰουλίου, δηλώσεις καθ' ἃς ἐὰν ἐντὸς ὀκτὼ ἡμερῶν ἡ Ἑλληνικὴ σημαία δὲν θὰ ὑπεστέλλετο καὶ συγχρόνως δὲν θὰ ἀνεκαλοῦντο ἐκ Κρήτης οἱ Ἕλληνες ἀξιωματικοὶ ἡ Τουρκία ἔμελλε νὰ μᾶς κηρύξῃ τὸν πόλεμον ἄνευ ἄλλης ἀναβολῆς. Τοῦτο θὰ ἠκολούθει ἀμέσως εἰσβολὴ τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ ἀπὸ Θεσσαλίας ὡς καὶ ἀπόβασις σωμάτων στρατοῦ εἰς Κρήτην ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Τουρκικοῦ στόλου. Ἀνήγγελλον ἤδη τηλεγραφήματα ὅτι τὸ ἐν Σμύρνῃ σῶμα στρατοῦ ἦτο ἕτοιμον νὰ ἐπιβιβασθῇ τῶν μεταγωγικῶν καὶ ὅτι ὁ Τουρκικὸς στόλος ἔπλεε πρὸς τὰ Κρητικὰ ὕδατα καὶ θὰ προσήγγιζεν εἰς Κάρπαθον, ὅταν ἐπεδόθη ἐν Ἀθήναις ὑπὸ τοῦ πρέσβεως τῆς Τουρκίας, τὴν 25ην Ἰουλίου, τὸ ἑπόμενον τελεσίγραφον πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν κυβέρνησιν:

«Ἀπό τινος χρόνου, καὶ ἰδιαίτατα ἀπὸ τῆς ἀνόδου εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ κ. Ράλλη, ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις προέβη εἰς φιλικὰς πρὸς ἡμᾶς δηλώσεις. Ἀτυχῶς μὲ ὅλα ταῦτα δὲν παρατηροῦμεν ὅτι αἱ δηλώσεις αὗται τίθενται εἰς ἐφαρμογὴν καὶ διὰ γεγονότων.

Ἡ πολιτικὴ ἣν ἠκολούθησεν ἡ προκάτοχος κυβέρνησις τοῦ κ. Γ. Θεοτόκη ἐδημιούργησε μεταξὺ τῶν δύο χωρῶν ἐχθρότητα καὶ ἀνταγωνισμὸν ἐκ τῶν μᾶλλον δυσαρέστων. Εἰς τὴν κυβέρνησιν τοῦ κ. Ράλλη, τὴν διεπομένην ὑπὸ εἰλικρινῶν αἰσθημάτων, ἀπόκειται ἡ ἐπανόρθωσις τῶν ἀδικημάτων τῆς προκατόχου της.

Ἀνωφελὴς ἀποβαίνει ἡ ἀπαρίθμησις τῶν πράξεων τῆς προηγουμένης κυβερνήσεως, ὡς ἡ ἀποστολὴ ἀξιωματικῶν ὑπὸ τὸ ἔνδυμα πολιτικῶν ὑπαλλήλων προσκεκολλημένων εἰς τὰ προξενεῖα, ἡ ἀποστολὴ ὅπλων ἐν τῇ αὐτοκρατορίᾳ, ἡ στάσις τῶν βασιλικῶν προξένων, οἵτινες τὰ πάντα μετῆλθον ὅπως ἐξερεθίσουν κατὰ τῆς αὐτοκρατορίας τὸ Ἑλληνικὸν στοιχεῖον. Ἐσχάτως δὲ οἱ Ἕλληνες ἀξιωματικοί, οἱ εὑρισκόμενοι ἐν Κρήτῃ, ἔλαβον ἐνεργότατον μέρος εἰς τὸ ζήτημα τῆς σημαίας ὅπερ ἀποτελεῖ μεγάλην κατὰ τῆς αὐτοκρατορίας προσβολήν.

Πάντα τ' ἀνωτέρω ἐδημιούργησαν παρ' ἡμῖν πνεῦμα ἀντιπολιτεύσεως κατὰ τοῦ ὁποίου παρὰ πάσας τὰς προσπαθείας ἡμῶν ὑπῆρξεν ἀδύνατον ν' ἀγωνισθῶμεν.

Ἐκ μέρους της ἡ Ἑλλὰς λέγει ὅτι οὐδεμίαν ἐδαφικὴν ἔχει ἀξίωσιν ἐπὶ τῆς Κρήτης. Πεποίθαμεν εἰς τὴν σωφροσύνην καὶ τὰ αἰσθήματα τοῦ κ. Δ. Ράλλη καὶ ἐλπίζομεν ὅτι θὰ στέρξῃ νὰ μᾶς βοηθήσῃ εἰς τὴν κοινὴν ταύτην προσπάθειαν ὅπως διανοίξωμεν νέαν περίοδον εἰλικρινοῦς φιλίας ἐπ' ἀγαθῷ τῶν δύο χωρῶν.

Κατ' ἀκολουθίαν ζητοῦμεν ὅπως ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις δηλώσῃ ἡμῖν ἐγγράφως ὅτι ἀποδοκιμάζει τὰς τάσεις ταύτας τῶν χριστιανῶν Κρητῶν πρὸς ἕνωσιν τῆς νήσου μετὰ τοῦ Βασιλείου καὶ ὅτι ἡ Ἑλλὰς οὐδεμίαν τρέφει ἀξίωσιν περὶ τῆς ἑνώσεως τῆς νήσου».

Ἐδηλοῦτο δὲ ἐν τέλει τῆς διακοινώσεως ὅτι, ἐν ᾗ περιπτώσει ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις δὲν ἔδιδεν ἀπάντησιν ὑπὸ τὸ πνεῦμα εὐνοϊκόν, ἐντὸς λογικῆς τινος προθεσμίας, ὁ πρέσβυς εἶχεν ἐντολὴν νὰ ζητήσῃ νὰ ἀπέλθῃ ἐξ Ἀθηνῶν εἰς ἀόριστον ἄδειαν ἢτις τοῦ εἶχε χορηγηθῇ ἐκ τῶν προτέρων.

Εὐθὺς ὡς ἐπεδόθη τὸ τελεσίγραφον ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις διέταξε τὸν στόλον νὰ ἑτοιμασθῇ διὰ πᾶν ἐνδεχόμενον. Δὲν ἐπίστευσεν ὅτι ὑπῆρχεν ἄμεσος φόβος περιπλοκῆς εἰς πόλεμον μὲ τὴν Τουρκίαν, διότι τὸ ζήτημα τῆς Κρήτης διεχειρίζοντο αἱ Μεγάλαι Δυνάμεις, ἀλλ' αἱ ἀναμνήσεις τῆς ἐκπλήξεως τοῦ πολέμου τοῦ 1897 δὲν εἶχον ἐξαλειφθῆ τῆς μνήμης τῶν Ἑλλήνων ὥστε ἡ τοιαύτη ἄποψις δὲν ἐθεωρήθη καὶ παντελῶς ἀπαράδεκτος. Ὁ στόλος τῆς Τουρκίας εἶχεν ἀσυγκρίτως περισσότερα μάχιμα πλοῖα· πέντε θω-

ρηκτὰ ὧν ἓν 10,000 τόννων, ἕτερον 5000 τόννων καὶ τρία 2800· ἐκτὸς τούτων, δύο καταδρομικὰ 3600 περίπου τόννων, δύο ἀνιχνευτικά, τέσσαρα ἀντιτορπιλλικὰ καὶ πλῆθος τορπιλλοβόλων. Ἦσαν ἐφωδιασμένα πάντα ἀνεξαιρέτως τὰ Τουρκικὰ πολεμικὰ μὲ νέου ὑποδείγματος πυροβολικόν, μὲ τηλεσκοπικὰ κλισιοσκόπια καὶ μὲ νέα πυρομαχικά, καὶ τὰ πληρώματα ἐξεπαιδεύοντο ἀπὸ μηνῶν ὑπὸ ἱκανοτάτων ἀξιωματικῶν τοῦ Ἀγγλικοῦ Ναυτικοῦ. Ὁ συγχρονισμὸς τοῦ τελεσιγράφου μὲ τὴν παρουσίαν τοῦ Τουρκικοῦ στόλου εἰς τὸ Αἰγαῖον, καὶ πρὸ πάντων μὲ τὴν ἀγκυροβολίαν αὐτοῦ εἰς Κάρπαθον, ἐφανέρωνε πρόθεσιν τῶν Τούρκων νὰ ἀναλάβουν ἐπίθεσιν κατὰ θάλασσαν. Εἶνε δὲ ἀληθὲς ὅτι, μὲ ἴσης ἱκανότητος προσωπικόν, μόνον τὸ «Μεσσουδιέ», τὰ δύο καταδρομικὰ καὶ τὰ τέσσαρα ἀντιτορπιλλικὰ θὰ ἤρκουν νὰ φέρουν ἀποτέλεσμα. Δὲν ἐθεωρεῖτο ἀφ' ἑτέρου καὶ ἀδύνατον, μὲ τόσον πλῆθος προσωπικοῦ τὸ ὁποῖον διέθετεν ἡ Τουρκία διὰ τὸν στόλον της, νὰ μὴ κατόρθωνεν ἡ ναυτικὴ ὑπηρεσία ἐπὶ τόσους μῆνας νὰ καταρτίσῃ ἐκλεκτὰ πληρώματα διὰ τὰ ἑπτὰ ἐκεῖνα πλοῖα. Συνέτρεχον πολλαὶ συνθῆκαι ἵνα μὴ ἀποκλείηται ἡ ἰδέα ἐχθροπραξιῶν, ἑπομένως τὰ μεγάλα πλοῖα μας παρέλαβον τὰ πυχομαχικά των ἐντὸς 24 ὡρῶν καὶ τὸ σύνολον τοῦ στόλου ἡτοιμάσθη νὰ ἐκπλεύσῃ.

Ἡμεῖς τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, τῷ 1909, ὡς μάχιμα πλοῖα εἴχομεν τὰ τρία θωρηκτὰ τύπου «Ὕδρας» 4808 τόννων μὲ πυροβολικὸν βραδυβόλον τύπου 1887, τὸ ὁποῖον θὰ ἐκαλεῖτο νὰ μετρηθῇ μὲ ταχυβόλα πυροβόλα νέου ὑποδείγματος καὶ μεγάλου βεληνεκοῦς. Τὴν φαιὰν πυρίτιδα τῶν γομώσεων δὲν εἴχομεν ἀκόμη ἀλλάξει. Ἵνα δοθῇ ἐξήγησις τῆς ἰδέας θωρακίσεως τοῦ πυροβολικοῦ τῶν πλοίων τούτων θὰ λεχθῇ αὐθαιρέτως ὅτι αἱ κρατοῦσαι θεωρίαι τῆς κατὰ θάλασσαν μάχης καθ' ἣν ἐποχὴν ἐσχεδιάσθη ὁ τύπος «Ὕδρας», πρὸ τοῦ ἔτους 1887, ὁδηγοῦν ν' ἀρχίζῃ τὸ πῦρ εἰς τὰ πλοῖα τῆς γραμμῆς ἀπὸ ἀποστάσεων 2500-3000 μ. καὶ νὰ ἐλαττοῦται ταχέως εἰς τὰ 1000 μ. Οὕτω μόνον ἑρμηνεύεται τὸ κάτωθεν τῆς γεφύρας ἀνοικτὸν καὶ βαρὺ ἐκεῖνο Σινικὸν τεῖχος, ἐκεῖ ὅπου εὑρίσκεται τὸ ἄνω πυροβολεῖον τῶν 27 ἑκ. Εἰς τοιαύτας μικρὰς ἀποστάσεις τὸ βλῆμα τοῦ ἐχθρικοῦ πλοίου βεβαίως δυσκόλως θὰ εἶχε γωνίαν πτώσεως, καί, τὰ πυροβολεῖα, ὡς ἐσχε-

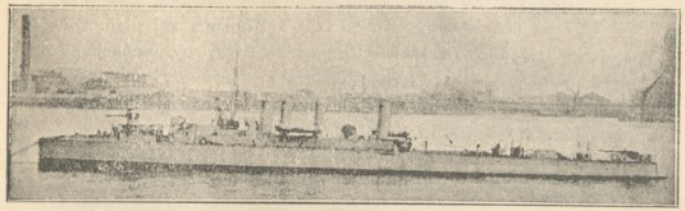

Ἑλληνικὸν ἀντιτορπιλλικὸν τύπου «Θυέλλης» 360 τόννων.

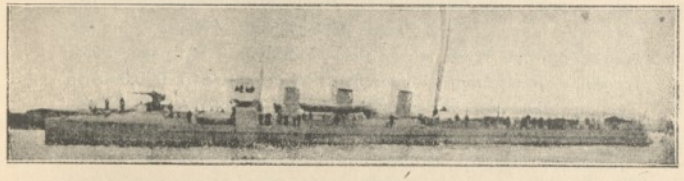

Ἑλληνικὸν ἀντιτορπιλλικὸν τύπου «Νίκης» 360 τόννων.

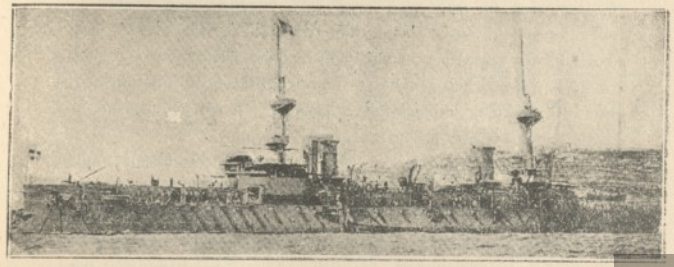

Ἑλληνικὸν θωρηκτὸν «Ὕδρα» 4808 τόννων.

διάσθησαν, ἐφαίνοντο προστατευόμενα θεωρητικῶς ἀπὸ τῆς καμπύλης τροχιᾶς. Ἐν πάσῃ περιπτώσει, ἐὰν παρομοία ἰδέα ἦτο δυνατὸν νὰ γίνῃ ἀνεκτὴ κατὰ τὸ ἔτος 1887, ἔστω καὶ μέχρι τοῦ ἔτους 1891, ὁπότε τὰ πλοῖα ἐτέθησαν εἰς ἐνέργειαν, παρουσίαζε ταῦτα κατὰ τὸ 1909 ἐντελῶς ἀθωράκιστα ὡς πρὸς τὴν βολὴν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Αἱ ἀποστάσεις τῆς μάχης ἦσαν τῷ 1909 πάντως ἀνώτεραι τῶν 7000 μ. κατ' ἐλάχιστον, καί, κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχήν, οἱ κιλλίβαντες τοῦ «Κιλκίς», τότε πλοίου τοῦ Ἀμερικανικοῦ ναυτικοῦ, ἐπέτρεπον βολὴν εἰς ἀποστάσεις μέχρις 21000 μ. Παρ' ὅλα ταῦτα αἱ πυριταποθῆκαι τῶν πλοίων τύπου «Ὕδρας» ἐξηκολούθουν κατὰ τὸ 1909 νὰ χαίνουν πρὸς τὰ ἄνω μέχρι τοῦ δαπέδου τοῦ ἀνοικτοῦ πυροβολείου τῶν 27 ἑκ. Τὸ περίεργον εἶνε ὅτι, ὡς ἐλέχθη ἤδη, ἐν ᾧ οἱ ὀξιωματικοὶ εἶχον ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν ὑποδείξει τὴν σοβαρὰν ἐκείνην ἔλλειψιν τῶν θωρηκτῶν εἰς σειρὰν ὅλην κυβερνήσεων, ὅλος ἐκεῖνος ὁ μακρὸς χρόνος εἶχεν ἀπωλεσθῆ εἰς ἀνωφελεῖς διαμαρτυρίας διὰ τοῦ τύπου καὶ ἐκ τόσων κυβερνητῶν τῆς χώρας οὐδεὶς εὑρέθη ν' ἀποφασίσῃ νὰ δαπανήσῃ τ' ἀπαιτούμενα 5. 000.000 φρ. διὰ τὴν ἀλλαγὴν τοῦ πυροβολικοῦ τῶν πλοίων, τῶν ὁποίων τέλος πάντων μὲ νέους λέβητας ἡ ταχύτης τῶν 17 μιλλίων θὰ ἦτο ἐξησφαλισμένη. Ὁ κατὰ θάλασσαν πόλεμος δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ διεξάγηται ἐκ τῶν ἐνόντων, καὶ ἡ ἀνεξήγητος αὕτη κατάστασις ἀποβαίνει πολὺ πλέον ἀξιοσημείωτος ἐφ' ὅσον αἱ τότε κυβερνήσεις δὲν διετέλουν ἐν ἀγνοίᾳ τῶν δραστηρίων ἐνεργειῶν τῆς Τουρκίας ὡς πρὸς τὸ ὑλικὸν τοῦ ναυτικοῦ της. Ἐκτὸς τῶν τριῶν τούτων παλαιῶν θωρηκτῶν τύπου «Ὕδρας» εἴχομεν, κατὰ τὸ 1909, καὶ τὰ ὀκτὼ καινουργῆ ἀντιτορπιλλικὰ τύπων «Θυέλλης» καὶ «Νίκης», καὶ τέλος εἴχομεν πέντε τορπιλλοβόλα παλαιά, ταχύτητος 14 μιλλίων, καὶ τέσσαρας παλαιὰς κανονιοφόρους διὰ τὸν Ἀμβρακικόν. Ἄλλα μάχιμα πλοῖα δὲν εἴχομεν.

Ἐν τούτοις, παρ' ὅλην τὴν δυσαναλογίαν τοῦ ὑλικοῦ, ἡμεῖς εἴχομεν πεποίθησιν εἰς τὸ ἀποτέλεσμα. Οἱ Ἕλληνες ἀναφέρονται εἰς τὰ ναυτικὰ χρονικὰ ἀπὸ τῆς Ἀργοναυτικῆς ἐκστρατείας μέχρι σήμερον ἄνευ διακοπῆς, καὶ κατὰ τὴν μακροχρόνιον δουλείαν τοῦ ἔθνους ὄχι μόνον δὲν ἔπαυσαν ὑφιστάμενοι, ὡς ἐμπορικὸν ναυτικόν, ἀλλὰ καὶ συνεχῶς ἐχορήγησαν μαχίμους ναύτας, καὶ πολλάκις

καὶ ἀξιωματικοὺς εἰς τὸν Τουρκικὸν στόλον. Ὁ τελευταῖος τούτων, ὁ Ὑδραῖος κυβερνήτης τῆς Τουρκικῆς ναυαρχίδος κατὰ τὸ 1821, ἐθανατώθη ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐν Κωνσταντινουπόλει ὡς μέλος τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς Ἐπαναστάσεως. Ὁ Ἕλλην ναύτης ἔχει τὸ φυσικὸν δῶρον νὰ ἀρέσκηται εἰς τὸ στοιχεῖον τῆς θαλάσσης, συντόμως νὰ ἐξοικειοῦται μὲ τὴν ναυτικὴν τέχνην, καὶ παραμένει συνεχῶς ἐν τῇ διανοίᾳ του συναίσθησις διὰ τὰς μέχρις αὐτοῦ, ἀπὸ χιλιάδων ἐτῶν, συνεχῆ ἀνδραγαθήματα τοῦ ναυτικοῦ τῆς πατρίδος του. Αἱ παραδόσεις δὲν ἀφίνουν τὸν Ἕλληνα ναύτην κατὰ τὰς δυσκόλους περιστάσεις νὰ ἐξωτερικεύσῃ ἄλλο τι πλὴν τῆς ἐπιμονῆς. Ἠτενίσαμεν ὅθεν τὴν περίπτωσιν ὅτι ὁ Τουρκικὸς στόλος ἐνδέχετο νὰ συναντηθῇ ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν καὶ ναυμαχήσῃ μετὰ τῶν θωρηκτῶν μας, ἀλλ' ὄχι μὲ τὸ πλῆθος τῶν πλοίων ὅσα τότε ἦσαν εἰς κίνησιν εἰς τὸ Αἰγαῖον, ἀλλὰ μόνον μὲ τὸ «Μεσσουδιέ», τὰ δύο καταδρομικὰ καὶ τὰ τέσσαρα ἀντιτορπιλλικά.

Δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ χρησιμοποιήσῃ καὶ ἄλλα πλοῖα κατὰ τὴν ναυμαχίαν, διότι ὡς ἐκ τῆς μικροτέρας ταχύτητός των θὰ ἐδέσμευον τὰς κινήσεις ὅσων πλοίων του θὰ ἠδύναντο νὰ ἀποδώσουν ὠφέλιμον ἔργον. Ἐθεωρήσαμεν ὅτι, ἐὰν ἡ Τουρκικὴ κυβέρνησις ἐζήτει συμβουλὴν ἐμπειρογνώμονος ἀξιωματικοῦ περὶ τοῦ πρακτέου κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν, θὰ ἐλάμβανεν ἀπάντησιν ὅτι τὸ «Μεσσουδιέ», ὡς φέρον σιδηροῦν θώρακα, θὰ ἔπρεπε νὰ θεωρηθῇ πρακτικῶς ὡς ἀθωράκιστον πλοῖον. Ἀλλ' ἐπειδὴ εἶχε τὸ πλεονέκτημα τῆς ταχύτητος τῶν 17 μιλλίων καὶ τοῦ ταχυβόλου πυροβολικοῦ νέου ὑποδείγματος Βίκερς, θὰ ἔπρεπε νὰ χρησιμοποιήσῃ τὴν ταχύτητά του διὰ νὰ μᾶς ἐπιτεθῇ ἐξ ἀποστάσεως μεγάλης, ἐξ ὅσης θὰ ἠδύνατο ν' ἀποδώσῃ τὸ πυροβολικόν του μὲ ἀκρίβειαν βολῆς τὸ ὠφέλιμον ἔργον τῆς μεγάλης ταχυβολίας. Ἐπομένως ἡμεῖς εἴχομεν ὑπ' ὄψιν ὅτι ἐκεῖνο τὸ πλοῖον δὲν θὰ μᾶς ἐπλησίαζεν ἔσωθεν τῆς ἀποστάσεως τῶν 7000 μ. μὴ τυχόν, ἂν καὶ ἀμφίβολον, ὁπωσδήποτε νὰ ἐκινδύνευεν ἐκ τοῦ πυροβολικοῦ τῶν πλοίων μας, ἀλλ' ὅτι, ὡς ἐκ τῆς ὑπεροχῆς τῆς ταχύτητός του, θὰ ἐτηρεῖτο μεταξὺ 7000 καὶ 8000 μ. καὶ ἐκεῖθεν ἐκ τοῦ ἀσφαλοῦς θὰ προσεπάθει νὰ καταστρέψῃ τὰ τρία θωρηκτὰ διαδοχ-

κῶς χρησιμοποιοῦν τὰ δύο πυροβόλα τῶν 24 ἑκ. Βίκερς. Τὰ καταδρομικά του θὰ τὸν ἠκολούθουν ἄτλως διὰ νὰ ἀπασχολοῦν τὰ πλοῖα μας, διότι εἰς ἐκείνας τὰς ἀποστάσεις, ἐνῷ εὑρίσκοντο ὁμοίως εἰς ἀσφάλειαν, τὰ νέου ὑποδείγματος ταχυβόλα των τῶν 15 ἑκ. εἶχον βεληνεκὲς καὶ ἐν ἀνάγκῃ θὰ εἶχον πάντοτε τὴν ταχύτητα διὰ νὰ ἀπομακρυνθοῦν. Ἡ τοιαύτη ἄποψις χρησιμοποιήσεως τῶν Τουρκικῶν πολεμικῶν, δὲν γνωρίζω ἂν θὰ ἐπραγματοποιεῖτο κατὰ τὸν πόλεμον, ἐν τούτοις ἦτο δι' ἡμᾶς ἡ πάσης ἄλλης δυσμενεστέρα. Τὰ λοιπὰ παλαιὰ Τουρκικὰ θωρηκτὰ θὰ ἠδύναντο νὰ ἐνεργήσουν ἐναντίον τῶν ἐμπορικῶν πλοίων μας ἢ τῆς ξηρᾶς, καὶ μὲ τὰ νέα τορπιλλοβόλα ὑπῆρχε κίνδυνος ἐπιχειρήσεων νυκτερινῶν ἐπιθέσεων κατὰ τῶν Ἑλληνικῶν πολεμικῶν. Ἡμεῖς θὰ ἀντεμετωπίζομεν τὴν τοιαύτην περίπτωσιν, τῆς καθ' ἡμᾶς ἐπιθέσεως τοῦ «Μεσσουδιὲ» μετὰ τῶν δύο καταδρομικῶν καὶ τῶν τεσσάρων ἀντιτορπιλλικῶν, μὲ ἀποφασιστικὴν ἐπίθεσιν τῶν ἀντιτορπιλλικῶν ἐν καιρῷ ἡμέρας καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς μάχης διὰ τοῦ πυροβολικοῦ μεταξὺ τῶν μεγάλων πλοίων. Εἴχομεν δικαίαν ἐμπιστοσύνην εἰς τοὺς μηχανικούς μας ὅτι, ἂν καὶ τὰ παλαιὰ θωρηκτὰ εἶχον λέβητας ἡλικίας 17 ἐτῶν, θὰ μᾶς ἔδιδον κατὰ τὴν ὥραν τῆς μάχης τὰ 16,5 μίλλια. Δὲν διεψεύσθη ἄλλως τε ἡ πρὸς τοὺς μηχανικοὺς πεποίθησις διότι κατὰ τὴν ναυμαχίαν τῆς Λήμνου, τῆς 5ης Ἰανουρίου 1913, ἀνελπίστως ἔδοσαν εἰς τὰ παλαιὰ θωρηκτὰ μεγάλην ταχύτητα, ἂν καὶ εἶχον παρέλθει τρία καὶ ἥμισυ ἔτη ἀπὸ τοῦ 1909, κατὰ τὰ ὁποῖα ἐξηκολούθουν νὰ μένουν ἐν ἐνεργείᾳ οἱ αὐτοὶ παλαιοὶ λέβητες. Ὡς πρὸς τὰ ἀντιτορπιλλικά μας εἴμεθα ἀπολύτως πεπεισμένοι ὅτι κατ' οὐδένα λόγον ἡ ταχύτης των θὰ ἦτο κατωτέρα τῶν 30 μιλλίων. Ἠλπίζομεν λοιπὸν ὅτι κατὰ τὴν μάχην τὸ «Μεσσουδιὲ» δὲν θὰ ὑπερέβαινε καὶ κατὰ πολὺ εἰς τὴν ταχύτητα τὰ πλοῖα μας, διὰ νὰ χειρίζῃ ἀπολύτως ἐλευθέρως, καὶ θὰ κατορθοῦτο, μὲ τὴν ἐπιμονὴν καὶ ἀφοσίωσιν τῶν μηχανικῶν τῶν παλαιῶν θωρηκτῶν, νὰ εὑρεθῇ εὐκαιρία χρησιμοποιήσεως τῶν ἀντιτορπιλλικῶν χωρὶς ν' ἀποκλεισθῇ πᾶσα ἐλπὶς χρήσεως τοῦ ἔστω καὶ βραδυβόλου πυροβολικοῦ μὲ παλαιοῦ ὑποδείγματος πυρομαχικὰ τῶν θωρηκτῶν.

Ἐπειδὴ παρομοία ἰδέα ἐφηρμόσθη κατὰ τὴν ναυμαχίαν τῆς Γιούτλαντ, ἐν ἔτει 1916, καὶ ὁ ναύαρχος Τζέλικο ἀναφέρει ἐν τῇ

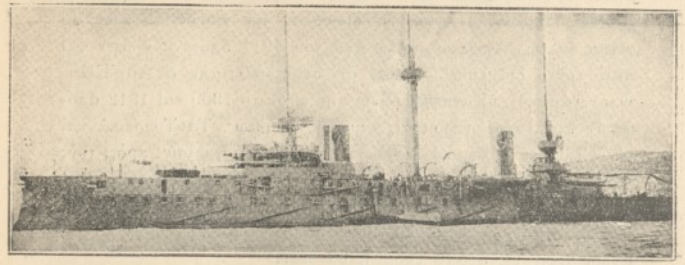

Ἑλληνικὸν θωρηκτὸν «Ψαρὰ» 4808 τόννων.

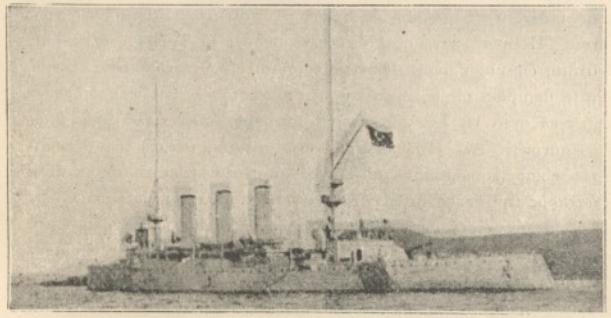

Τουρκικὸν ἐλαφρὸν καταδρομικὸν «Χαμηδιὲ» 3,800 τόννων.

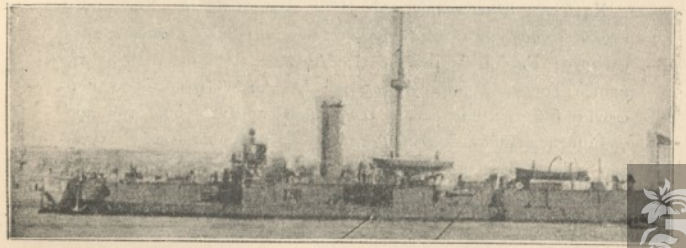

Τουρκικὸν θωρηκτὸν «Ἀβνιλᾶ» 2300 τόννων.

σελίδι 410 τοῦ ἔργου του «Γκρὰντ Φλήτ», ὅτι τὸ ζήτημα τῆς χρήσεως τορπίλλης κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ναυμαχίας χρονολογεῖται ἐν τῷ Ἀγγλικῷ στόλῳ ἀπὸ τοῦ 1911 ὁπότε καὶ εἶχεν ἐπὶ πολὺ τοῦτο συζητηθεῖ, νομίζω ὅτι περιποιεῖ τιμὴν εἰς τὸ Ἑλληνικὸν ναυτικὸν ν' ἀναφέρω ἐδῶ τὴν κατὰ τὸ 1909 καὶ 1912 ἀπόφασιν ἐκτελέσεως παρομοίας ναυτικῆς κινήσεως. Τὰ Τουρκικὰ καὶ τὰ Ἑλληνικὰ πολεμικὰ βεβαίως δὲν εἶχον σύγκρισιν πρὸς τοὺς τύπους τῶν πλοίων τῶν μεγάλων ναυτικῶν δυνάμεων, οὐδὲ ἀναλόγως πάντοτε πρὸς ἐκείνους τοὺς τύπους παρουσιάσιμον μαχητικὴν δύναμιν, ἀλλὰ πρὸς ἄλληλα συνεκρίνοντο καὶ ἐπρόκειτο νὰ ἀποδυθῶσιν εἰς ἀγῶνα ζωῆς ἢ θανάτου.

Μετὰ μεγάλης ἀπορίας ἡ Βρεττανικὴ ἀποστολὴ εἶδεν ἀποτόμως, χωρὶς νὰ ἔχῃ προηγουμένως οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην ὑποψίαν, ὅτι ἐνδέχετο νὰ ἐμπλακῇ ὁ στόλος εἰς πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις πρὸς τοὺς Ἕλληνας, ἐγνώριζε δ' ἀφ' ἑτέρου ὅτι οἱ Τοῦρκοι δὲν ἦσαν ἀκόμη ὥριμοι ν' ἀναμιχθοῦν εἰς τοιούτου εἴδους περιπετείας, ἐπειδὴ τότε ἀκριβῶς οἱ ἀξιωματικοὶ τῆς ἀποστολῆς ἵνα τοὺς διδάξουν ἠναγκάζοντο νὰ ἐκτελοῦν ἐκεῖνοι αὐτοπροσώπως ἁπλᾶ ἔργα ὑπαξιωματικῶν. Ἀλλ' εἶχεν ἀσκηθῇ, ὡς φαίνεται, μεταξὺ τῶν ἀξιωματικῶν καὶ πληρωμάτων τοῦ Τουρκικοῦ στόλου τοιαύτη προπαγάνδα ὡς πρὸς τὴν ὑπεροχὴν των ἀπέναντι τῶν Ἑλλήνων εἰς προσωπικὸν καὶ ὑλικόν, ὥστε μετ' ἐνθουσιασμοῦ ἀπέβλεπον, τότε ἀκόμη, τὰ πληρώματα εἰς Ἑλληνοτουρκικὰς περιπλοκὰς καὶ τοὺς ἐνεθουσίασεν ἡ ἰδέα ὅτι εὑρίσκοντο τόσον πλησίον τῆς Κρήτης. Ἐν τούτοις διηυθετήθησαν τὰ ζητήματα τῇ ἐπεμβάσει τῶν Δυνάμεων, καὶ οὕτω ὁ Τουρκικὸς στόλος συνέχισεν εἰρηνικῶς τὸν πλοῦν καὶ ἐπεράτωσε τὴν κατὰ τὸ πρόγραμμα θερινὴν ἐκπαίδευσιν.

Κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ 1909 κατηρτίσθη ἐν Κωνσταντινουπόλει πρόγραμμα ναυπηγήσεων νέων πολεμικῶν μονάδων, καὶ ὁ ναύαρχος Γκαίημπλ μετέβη εἰς Ἀγγλίαν ἵνα διευκολύνῃ τὴν μεταξὺ Τουρκικῆς κυβερνήσεως καὶ Ἀγγλικῶν ἐργοστασίων συμφωνίαν διὰ τὴν κατασκευὴν τῶν προβλεπομένων ὑπὸ τοῦ προγράμματος πλοίων. Συνεπείᾳ τούτου ἀπεστάλη παρὰ τῶν Ἀγγλικῶν ναυπηγείων εἰς Κωνσταντινούπολιν προσωπικὸν ἐκ ναυπηγῶν καὶ ἄλλων ὑπαλλήλων καὶ ἐνηργήθη ἐκπόνησις τῶν σχε-

δίων κατασκευῆς. Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ Ρωσσικὴ Κυβέρνησις, ἡ ὁποία ἐθεώρει τὸν Εὔξεινον Πόντον ὡς Ρωσσικὰ χωρικὰ ὕδατα, ἠρώτησε τοὺς Τούρκους τὴν αἰτίαν τῶν μεγάλων ἐξοπλισμῶν κατὰ θάλασσαν, καὶ ἐκεῖνοι ἀπήντησαν ὅτι τὰ λαμβανόμενα μέτρα ἐστρέφοντο κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Οὐχ' ἧττον, παρὰ τῆς ἀγγελίας τῆς προσεχοῦς ἐνάρξεως τῶν κατασκευῶν, δὲν ὑπεγράφη τὸ συμβόλαιον παραγγελίας καὶ κατέληξεν ὁ ὑπουργὸς τῶν ναυτικῶν τῆς Τουρκίας ν' ἀδιαφορήσῃ εἰς τὸ ὑποβληθὲν πρόγραμμα τοῦ ναυάρχου Γκαίημπλ καὶ νὰ προσενεχθῇ ὁμοίως ἀπέναντι τῶν ναυπηγείων, τὰ ὁποῖα ἔχασαν χρόνον εἰς μάτην καὶ ὑπεβλήθησαν εἰς δαπάνας. Ἡ ἐρώτησις τῆς Ρωσσίας συνετέλεσεν εἰς τὴν δικαιολογίαν τῆς μὴ υἱοθετήσεως τοῦ ὑποβληθέντος προγράμματος, κατὰ βάθος ὅμως αἱ ἰδέαι τῶν ἰσχυόντων ἀπέβλεπον ἀποκλειστικῶς εἰς ἀπόκτησιν ντρέντνωτ διὰ τὸ Τουρκικὸν ναυτικὸν καὶ οὐχὶ θωρηκτῶν 10000 τόννων τὰ ὁποῖα ἐπρόβλεπεν ὁ ναύαρχος Γκαίημπλ. Ἡ τοιαύτη ἰδέα ὑπῆρξε πρὸ πάντων ὁ λόγος διὰ τὸν ὁποῖον δὲν ἐδόθη παρὰ τῆς Τουρκίας ἡ δέουσα προσοχὴ εἰς τὰς διαπραγματεύσεις μετὰ τοῦ ναυπηγείου Ὀρλάνδο, κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1909, προκειμένης παραχωρήσεως τοῦ «Ἀβέρωφ» εἰς τοὺς Τούρκους. Συνετέλεσαν ἴσως καὶ αἱ τότε γινόμεναι ἐνέργειαι εἰς τὰ Ἀγγλικὰ ἐργοστάσια, ὡς καὶ τὸ ἀπαιτηθὲν παρὰ τοῦ ναυπηγείου Ὀρλάνδο ποσὸν διὰ τὴν παραχώρησιν τοῦ καταδρομικοῦ, διὰ τὸ ὁποῖον ἀφ' ἑνὸς ἔκρινον οἱ Τοῦρκοι ὅτι θὰ τοὺς ἐστοίχιζε περισσότερον τῆς ἀξίας του καὶ ἀφ' ἑτέρου εἶδον ὅτι οὐδεμία παρεχωρεῖτο παρὰ τοῦ ναυπηγείου εὐκολία εἰς τὴν πληρωμήν. Ἐν τούτοις πρέπει ἐδῶ νὰ λεχθῇ πρὸς χάριν τῆς ἀληθείας ὅτι, προκειμένων δαπανῶν διὰ στρατιωτικοὺς σκοπούς, δὲν ὑπάρχει παράδειγμα διὰ τὸ ἔθνος ἐκεῖνο φειδοῦς χρημάτων, ἀρκεῖ νὰ πεισθῇ ἡ κυβέρνησις περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς δαπάνης ὁπότε τὴν ἀποφασίζει ἀδιστάκτως, καί, ἂν δὲν ἔχῃ τὰ χρήματα, θὰ εὕρῃ τρόπον νὰ προβῇ εἰς οἱανδήποτε θυσίαν διὰ νὰ τὰ ἐξασφαλίσῃ. Κατὰ τὴν περίπτωσιν τοῦ Βραζιλιανοῦ ντρέντνωτ «Ρίο-Τζανέϊρο», κατὰ τὸ 1913, ἀπέδειξεν ἡ Τουρκικὴ κυβέρνησις εἰς πόσας μεγάλας παραχωρήσεις εἶνε ἱκανὴ νὰ προβῇ διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τοῦ σκοποῦ της. Τοῦτο δὲν φαίνεται παράλογον διότι ἂν αἱ πολεμι-

καὶ ἐπιχειρήσεις ἐπιτύχουν ὁ ἀντίπαλος θὰ πληρώσῃ ὅλας τὰς δαπάνας, ἐὰν ὅμως ἀποτύχουν ἕνεκα φειδοῦς χρημάτων διὰ τὴν προπαρασκευὴν τοῦ πολέμου θὰ στοιχίσῃ ἡ ἥττα πολλὰ περισσότερα τῆς ἀξίας ἑνὸς θωρηκτοῦ.

Τὸ τεθωρακισμένον καταδρομικὸν «Ἀβέρωφ» ἠγόρασεν ἡ Ἑλλὰς κατ' ἀνάγκην κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1909. Αἱ σκέψεις τῆς ἐποχῆς ἐκείνης δὲν ἐστρέφοντο πρὸς τεθωρακισμένον καταδρομικὸν ἀλλὰ πρὸς μέγα θωρηκτόν. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ σκάφος, αἱ μηχαναὶ καὶ τὸ πυροβολικὸν τοῦ πλοίου ἦσαν ἤδη ἕτοιμα ἠλπίζετο ἡ ἀποπεράτωσις τοῦ συνόλου νὰ ἀπαιτήσῃ μόνον 14 μῆνας καὶ ὡς ἐκ τούτου ἠγοράσθη. Εἶνε βέβαιον ὅτι εἰς τὸ εἶδος του καὶ διὰ τὴν ἐποχὴν του εἶνε τέλειον καὶ ἔχει ἰδιότητας αἱ ὁποῖαι διὰ νὰ δοθοῦν ἀπὸ ἄλλον ναυπηγὸν θὰ ἔπρεπε νὰ διατεθῇ ἐκτόπισμα 15000 τόννων ἀντὶ τῶν 10000 τοῦ «Ἀβέρωφ», καὶ διὰ τοῦτο ἐπληρώθη μὲ ποσὸν ὑπέρογκον ἀναλόγως τοῦ ἐκτοπίσματός του. Ἀφ' ἑτέρου ἡ Ἑλλὰς εἶχε χάσει πολύτιμον χρόνον εἰς συζητήσεις καὶ οὐδενὸς εἴδους πρόγραμμα ἐπρόφθανε πλέον νὰ ἐφαρμόσῃ ἀλλ' ἔπρεπε τὸ ταχύτερον νὰ αἰσθανθῇ ὅτι κρατεῖ εἰς χεῖρας της ἓν ὅπλον πραγματικόν. Ἐὰν τῆς ἐπέτρεπον αἱ περιστάσεις θὰ ἔπρεπε νὰ καταλήξῃ, ὡς κατέληξεν ἄλλως τε κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 1912, νὰ ἀποφασίσῃ νὰ παραγγείλῃ ντρέντνωτ. Ἀλλὰ διὰ τὰ πλοῖα τοῦ τύπου τούτου, ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς παραγγελίας μέχρι τῆς ἡμέρας τῆς παραδόσεως θὰ παρέλθουν τρία ἕως τέσσαρα ἔτη καὶ ἂν ἐν τῷ μεταξὺ δὲν συμβοῦν ἀπρόοπτα, ὡς ἀπεργίαι ἢ πόλεμοι. Τὸ τελεσιγραφικοῦ χαρακτῆρος ἔγγραφον τῆς Τουρκίας, τότε κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1909, δῆθεν διὰ το ζήτημα τῆς σημαίας ἐν Κρήτῃ, ὑπῆρξε τὸ ἐγερτήριον σάλπισμα τὸ ἐξαναγκάσαν τοὺς Ἕλληνας ἀξιωματικοὺς νὰ κινηθοῦν εἰς ἐπανάστασιν καὶ ἐκ τούτου νὰ ἀντικατασταθῇ ἡ κυβέρνησις δι' ἄλλης, ἡ ὁποία ὄχι μόνον νὰ μὴ διστάζῃ ἀλλὰ νὰ τολμᾷ νὰ ἐνεργῇ τὰ μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης θεωρούμενα ἀδύνατα καὶ φροντίζῃ διὰ τὴν ἐθνικὴν ἄμυναν.

Ἐνῷ κατεγίνετο ὁ οἶκος Ὀρλάνδο εἰς διαπραγματεύσεις μετὰ τῆς Ἑλληνικῆς κυβερνήσεως διὰ τὴν παραχώρησιν τοῦ «Ἀβέρωφ» ἀπεστάλησαν Τοῦρκοι ἀξιωματικοὶ εἰς Λιβόρνον διὰ νὰ ἐξετάσουν

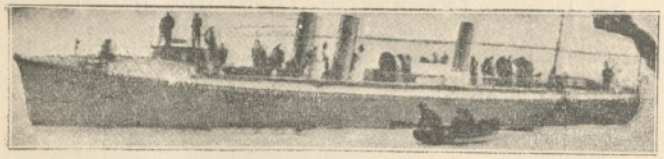

Τουρκικὸν τορπιλλοβόλον «Γιουνούζ» 145 τόννων τύπου Ἀνσάλντο.

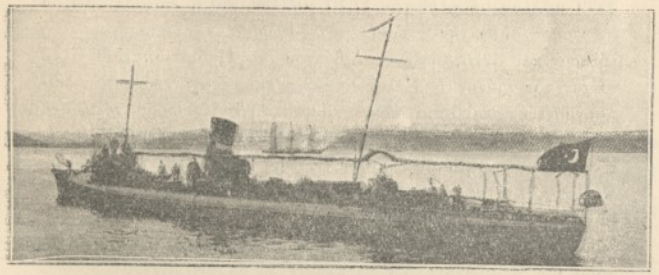

Τουρκικὸν τορπιλλοβόλον «Τοκάτ» 160 τόννων τύπου Ἀνσάλντο.

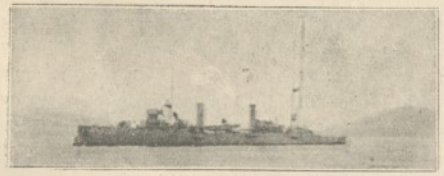

Τουρκικὸν ἀνιχνευτικὸν «Πεϊκ-Σεφκέτ» 1014 τόννων.

τὸ πλοῖον καὶ ἀναφέρουν τὴν γνώμην των. Δὲν ἐπιστεύετο ὅτι ἡ Ἑλλὰς θὰ ἠγόραζε τὸ πλοῖον, καὶ ἐκ τούτου ἡ χλιαρότης τῶν Τούρκων ἡ ὁποία ἐξηνάγκασε τὸ ναυπηγεῖον Ὀρλάνδο νὰ στραφῇ πρὸς τὰς Ἀθήνας. Ἐὰν ὑπῆρχε φόβος τῶν ἐν Κωσταντινουπόλει ὅτι ἡ Ἑλλὰς θὰ ἔκλειε συμφωνίαν διὰ τὸν «Ἀβέρωφ» τότε θὰ ἐγίνετο ἄλλη ἐνέργεια καὶ δὲν θὰ περιωρίζετο ἡ Τουρκία νὰ ἀποστείλῃ ἁπλῶς τὴν ἐπιτροπὴν εἰς Λιβόρνον, ἡ ὁποία, ὡς ἐλέχθη κατόπιν, ἀνέφερε τηλεγραφικῶς ὅτι εὗρε τὸ πλοῖον καλὸν μὲν καὶ ἀξιόμαχον ἀλλὰ τὰς γαιανθρακαποθήκας του ἀνεπαρκεῖς καὶ ἐπομένως ἀκατάλληλον διὰ τοὺς μακροὺς πλόας διὰ τοὺς ὁποίους θὰ τὸ προώριζον. Τὰ ἀνωτέρω ἐλέχθησαν διὰ πλοῖον μεγάλης ἀκτῖνος ἐνεργείας, 7125 μιλλίων μὲ ταχύτητα 10 μιλλίων καὶ 2589 μιλλίων μὲ ταχύτητα 17,75 μιλλίων, καὶ ἡ ἐπιτροπὴ ἀφ' οὗ ἐξέφρασεν οὕτω τὴν γνώμην της ἐθεώρησε τὴν ἀποστολήν της λήξασαν καὶ ἀνεχώρησεν ἐκ Λιβόρνου διὰ Παρισίους. Καθ' ὅλον τοῦτον τὸν χρόνον ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἔχανε χρόνον εἰς διαπραγματεύσεις καὶ δισταγμοὺς ἐὰν ἔπρεπεν ἢ ὄχι ν' ἀγοράσῃ τὸ πλοῖον. Ἀϊφνης ὅμως ἡ ἔκρηξις τοῦ κινήματος τῶν ἀξιωματικῶν, ἓν τῶν αἰτημάτων τῶν ὁποίων ἦτο καὶ ἡ ἀγορὰ ἐκείνου τοῦ τεθωρακισμένου καταδρομικοῦ, ἐπέσπευσε τὸ κλείσιμον τῶν συμφωνιῶν. Ἡ Τουρκικὴ ἐπιτροπὴ εὑρίσκετο καθ' ὁδὸν ἀπὸ Λιβόρνου εἰς Παρισίους ὅταν ἔλαβε τηλεγράφημα ἀγγέλλον ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐπρόκειτο νὰ κλείσουν ὁριστικὴν συμφωνίαν διὰ τὸ πλοῖον τὸ ὁποῖον εἶχεν ἀπορρίψει. Ἐπέστρεψαν λοιπὸν οἱ Τοῦρκοι δρομαῖοι εἰς Λιβόρνον διὰ νὰ μᾶς προλάβουν, καί, χωρὶς νὰ ἐξετάσουν τὶ προσέφερεν ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις, ἐδήλωσαν ὅτι ἐκεῖνοι ἔδιδον 250.000 λιρῶν στερλινῶν περισσότερον τῶν Ἑλλήνων διὰ νὰ ἐδίδετο εἰς αὐτοὺς τὸ πλοῖον. Τὸ ναυπηγεῖον ὅμως ἀπήντησεν ὅτι ἦτο πλέον ἀργὰ καὶ ὅτι τὸ πλοῖον εἶχε ἀγορασθῇ καὶ πληρωθῇ. Τὸ δίδαγμα τῆς Τουρκίας ἐκ τῆς περιπτώσεως τοῦ «Ἀβέρωφ» τῆς ἐχρησίμευσε κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ 1913 κατὰ τὰς διαπραγματεύσεις τῶν Ἑλλήνων διὰ τὸ Βραζιλιανὸν ντρέντνωτ «Ρίο—Τζανέϊρο». Ἐβιάζετο τότε ἡ Τουρκία νὰ τὸ ἀγοράσῃ διὰ νὰ ἐκδικήσῃ τὰς ναυτικὰς ἀποτυχίας της κατὰ τὸ 1912—1913 καὶ κανονίσῃ τὸ ζήτημα τῶν νήσων ὡς ἤθελε, καὶ διότι τὸ ἰσχυρότατον ντρέντνωτ «Ρεσ-

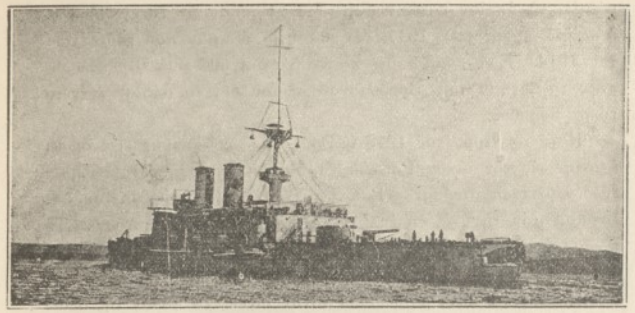

Τουρκικὸν θωρηκτὸν «Μεσσουδιὲ» 10.000 τόννων.

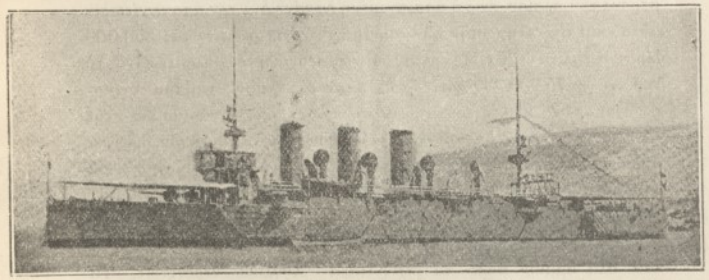

Τουρκικὸν ἐλαφρὸν καταδρομικὸν «Μετζητιέ» 3300 τόννων.

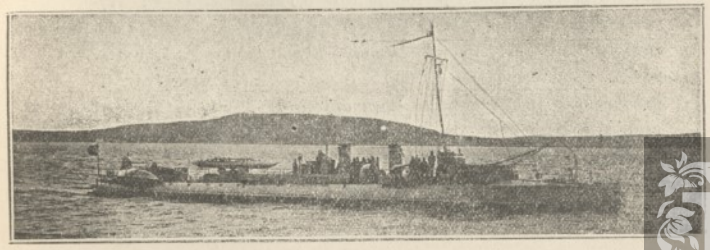

Τουρκικὸν τορπιλλοβόλον «Σιβρῆ Ἰσσὰρ» 98 τόννων τύπου Κρεζώ.

σιδιέ», τὸ ὁποῖον κατεσκευάζετο διὰ λογαριασμόν της ἐν Ἀγγλίᾳ ἀπὸ τοῦ ἔαρος τοῦ 1911, δὲν θὰ ἦτο ἕτοιμον πρὸ τοῦ τέλους τοῦ 1914. Ἐδῶ νομίζω ὅτι πρέπει νὰ διιγηθῶ ὅσα γνωρίζω ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦ Βραζιλιανοῦ πλοίου διὰ τὸ ὁποῖον ἐγένετο τόσος θόρυβος.

Κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1913 ἡ Βραζιλιανὴ κυβέρνησις εἶχε δώσει ἐντολὴν εἰς τὸν οἶκον Ρότσιλδ νὰ διαπραγματευθῇ τὴν πώλησιν ἑνὸς ντρέντνωτ, ὀνόματι «Ρὶο - Τζανέϊρο», κατασκευαζομένου διὰ λογαριασμὸν της εἰς τὰ ἐν Ἀγγλίᾳ ναυπηγεῖα Ἄρμστρογ. Τὸ πλοῖον ἦτο ἐκτοπίσματος 28000 τόννων, ταχύτητος 23 μιλλίων, μὲ 14 πυροβόλα τῶν 30 ἑκ.,5 εἰς 7 πύργους κατὰ τὸ διάμηκες καὶ πολλὰ ἄλλα μικρότερα, ἀλλὰ μὲ θώρακα μόνον 23 ἑκ. Τὸ ποσὸν τῆς ἀξίας του εἶχεν ὁρισθῇ εἰς 2.150.000 λιρῶν στερλινῶν, ἀντεπροσώπευε δὲ τὸ ποσὸν τοῦτο τὴν ἀξίαν τοῦ μέχρι τῆς ὥρας ἐκείνης ἑτοίμου μέρους τοῦ πλοίου, ἐνῷ ἡ ἀπαιτουμένη δαπάνη διὰ τὴν ἀποπεράτωσιν αὐτοῦ καὶ τὴν πληρωμὴν τῶν πυρομαχικῶν ὑπερέβαινε τὰς 850.000 λίρας στερλίνας. Κατέληγεν οὕτω νὰ στοιχίζῃ ἐν ὅλῳ ἐκεῖνο τὸ ντρέντνωτ 75.000.000 φρ., ἤτοι κατὰ τὸ ἥμισυ περίπου περισσότερον τῶν ναυπηγουμένων ντρέντνωτ διὰ λογαριασμὸν τῆς Ἀγγλίας πρὸ τῶν ὁποίων οὔτε κἂν συνεκρίνετο πρὸς τὸν θώρακα οὐδὲ πρὸς τὸ διαμέτρημα τῶν μεγάλων πυροβόλων, ἐὰν δὲ θὰ τοῦ συνέβαινε, μὲ ἴσον προσωπικόν, καὶ μετρηθῇ μὲ ἕν τοιοῦτον πλοῖον βεβαίως δὲν θὰ ἐσώζετο. Ἡ αὐτὴ ἀναλογία ὑπῆρχε τοῦ Βραζιλιανοῦ πλοίου καὶ ὡς πρὸς τὸ «Ρεσσαδιέ», τὸ ὁποῖον ἦτο καθ' ὅλα ὅμοιον πρὸς τὰ ἰσχυρότατα Ἀγγλικὰ ντρέντνωτ. Τὰ ἀμυντικὰ στοιχεῖα τοῦ Βραζιλιανοῦ πλοίου θὰ ἤρχουν, ἂν εἶχε ταχύτητα 28 ἢ 30 μιλλίων, διὰ νὰ χρησιμοποιηθῇ ὡς καταδρομικὸν ντρέντνωτ, τοιαύτην τοὐλάχιστον θυρέωσιν εἶχον τὰ Ἀγγλικὰ τύπου «Λιόν», ἀλλὰ μὲ ἀνώτερον πυροβολικὸν καὶ ταχύτητα 28 μιλλίων, ἐνῷ τὰ Γερμανικὰ τοῦ τύπου τούτου τῶν πλοίων εἶχον θωράκισιν τῶν 30 ἑκ.,5 καὶ μὲ ἐκεῖνα πλέον δὲν θὰ ἦτο ὁπωσδήποτε δυνατὸν νὰ συγκριθῇ τὸ Βραζιλιανόν. Ὡς φαίνεται εἶχε σχεδιασθῇ μὲ τὰς ἰδίας θωρακίσεις· τῶν δύο ἄλλων Βραζιλιανῶν ντρέντνωτ, πλοίων τῆς ἐποχῆς τοῦ 1906, καὶ κατὰ τὸ 1913, δὲν θὰ παρουσίαζε πλεονεκτήματα ἱκανὰ νὰ προσελκύσουν

τὸ ἐνδιαφέρον ἀγοραστῶν ὑπὸ περιστάσεις ἐξησφαλισμένης εἰρήνης. Ἡ τότε ὅμως πολιτικὴ ἀτμόσφαιρα ἦτο πολὺ βαρεῖα, καί, ἐσθὲς ὡς ἐγνώσθη ὅτι μεσάζοντος τοῦ ἐν Ἀγγλίᾳ ναυπηγεῖου Βίκερς προσεφέρθη τὸ «Ρὶο—Τζανέϊρο» εἰς τὴν Ρωσσίαν, ἐπρόσδεξε πολὺ ὁ ναυτικὸς κόσμος νὰ παρακολουθήσῃ τὴν συνέχειαν τῶν τοιούτων διαπραγματεύσεων. Ὁ ἐν Ἀγγλίᾳ ὁμογενὴς Ζαχάροφ προσεφέρθη ὡς μεσάζων νὰ βοηθήσῃ τὴν πατρίδα του διὰ νὰ ἀποκτήσῃ τὸ «Ρὶο—Τζανέϊρο» καθ' ἣν περίπτωσιν ἡ Ρωσσία δὲν θὰ τὸ ἤθελεν, ἐπειδὴ ὑπῆρχον ὑκόνοιαι νὰ ἀναμιχθῇ ἐνεργῶς ἡ Τουρκία καὶ ἐπιδιώξῃ μὲ πᾶσαν θυσίαν νὰ τὸ ἀγοράσῃ.

Ὁ τοιοῦτος ρόθος ἦτο πολὺ δικαιολογημένος, διότι τὸ ναυπηγεῖον "Ἀρμστρογ τὸ ὁποῖον κατεσκεύαζε τὸ «Ρὶο—Τζανέϊρο» εὑρίσκετο τότε εἰς διαπραγματεύσεις μὲ τὴν Τουρκικὴν κυβέρνησιν διὰ νὰ ἐγκαταστήσῃ ναύσταθμον ἐν Νικομηδείᾳ, εἶχε δὲ ἀναλάβει ἀπὸ τοῦ 1911 νὰ ναυπηγήσῃ διὰ τὴν Τουρκίαν δύο ντρέντνωτς, ὧν τὸ ἓν διὰ λογαριασμὸν του κατεσκεύαζεν ἔκτοτε τὸ ναυπηγεῖον Βίκερς. Ὁ οἶκος Ρότσιλδ ἠδιαφόρει πρὸς τίνα θὰ ἐπῴκειτο νὰ πωληθῇ τὸ πλοῖον, ἁπλῶς ἤθελεν νὰ τὸ πωλήσῃ καὶ τοῦ ἤρκει νὰ κατεβάλλετο ἡ ἀξία καὶ δὴ τοῖς μετρητοῖς, διότι τοιοῦτον ἦτο ἡ ἀπαίτησις τῆς Βραζιλιανῆς κυβερνήσεως ἡ ὁποία κατ' ἄλλον τρόπον δὲν ἐστεργε νὰ τὸ παραχωρήσῃ.

Ἡ Ρωσσικὴ κυβέρνησις ἀπήντησε, μετὰ τὴν παρέλευσιν τῆς ταχθείσης προθεσμίας τῶν 10 ἡμερῶν, ὅτι δὲν χρειάζεται τὸ «Ρὶο-Τζανέϊρο», οὔτω δὲ ἤνοιξεν ἐκ νέου τὸ στάδιον τῶν διαπραγματεύσεων πρὸς πάντας καὶ μεταξὺ τῶν ἄλλων καὶ πρὸς ἡμᾶς. Ἡ βάσις τῶν διαπραγματεύσεων ἦτο νὰ κατεβάλῃ ἡ Ἑλλὰς ἀμέσως 1.000.000 λιρῶν στερλινῶν εἰς τὸν οἶκον Ρότσιλδ, τὰ δὲ λοιπὰ χρήματα νὰ ἐξοφλήσῃ εἰς δύο δόσεις, ὧν ἡ πρώτη μετὰ ἕνα ἢ δὲ δευτέρα μετὰ δύο μῆνας. Ἡ κυβέρνησις ἐπεδίωξε πάσῃ δυνάμει τὰς διαπραγματεύσεις ἀλλὰ χρήματα δὲν ὑπῆρχον, δάνειον δὲ δὲν ἠδύνατο νὰ ἐκδοθῇ διότι δὲν εἶχεν ἀκόμη ὑπογραφῇ ἡ εἰρήνη μετὰ τῆς Τουρκίας. Ὑπὸ τὰς αὐτὰς συνθήκας εὑρίσκετο καὶ ἡ Τουρκία, τῆς ὁποίας ἡ κυβέρνησις ἐπεδίωκεν ἐκ παραλλήλου ἀλλ' ἀποτυχοῦσα νὰ ἀγοράσῃ τὸ πλοῖον διὰ νὰ μὴ τὸ ἀγοράσωμεν ἡμεῖς καὶ εὐρεθῶμεν καὶ ἡμεῖς μὲ ἓν ντρέντνωτ ὅταν ἐκείνη θὰ παρελάμβανεν

τὸ πρῶτον ἐκ τῶν ἐν Ἀγγλίᾳ παραγγελθέντων. Ὁ οἶκος Ρότσιλδ δὲν ἔσπευδε νὰ προκαταβάλῃ τὸ ἀπαιτούμενον ποσὸν διὰ τὴν Ἑλλάδα ἐπειδὴ δὲν εἶχεν ἐκδοθῇ ἀκόμη δάνειον, ὑπῆρχεν ὅμως τρόπος νὰ διηυθετεῖτο ἐκείνη ἡ ὑπόθεσις ἐὰν ἡ Ἐθνικὴ τράπεζα τῆς Ἑλλάδος ἠγγυᾶτο ἢ ἐδάνειζε τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν 50.000.000 φρ. μόνον μέχρις ὅτου θὰ ἐξεδίδετο τὸ ἀναμενόμενον ἐντὸς ὀλίγου νὰ συναφθῇ τοιοῦτον τῶν 500.000.000 φρ. Ἐν τῷ μεταξὺ χωρὶς νὰ ἀναμιχθῇ ὁ οἶκος Ρότσιλδ, ἀποτόμως ἐγνώσθη ὅτι μεγάλη ναυτικὴ δύναμις διαπραγματεύεται ἀπ' εὐθείας μετὰ τῆς Βραζιλιανῆς κυβερνήσεως νὰ ἀγοράσῃ τοῖς μετρητοῖς τὸ «Ρίο—Τζανέϊρο». Ἀλλ' ὡς ἐκ τῆς γενικῆς πολιτικῆς καταστάσεως τοιαύτη ἐνέργεια ἐσήμαινεν ἐπιδίωξιν προσκαίρου μεταβολῆς τῆς πλάστιγγος τῆς ναυτικῆς ἰσορροπίας, ὡς ἐκ τούτου δὲ δύο ἄλλαι μεγάλαι ναυτικαὶ δυνάμεις ἤρχισαν νὰ προσέχουν τὸ ζήτημα. Τότε ὑπῆρξεν ἀληθὴς εὐκαιρία νὰ ἀποκτήσωμεν ἡμεῖς τὸ ντρέντνωτ, διότι οὔτε ὁ οἶκος Ρότσιλδ, οὔτε ὁ οἶκος Βίκερς, οὔτε ὁ οἶκος Ἄρμστρογκ εἶχον ἀναμιχθῇ εἰς τὰς τελευταίας ταύτας διαπραγματεύσεις, ἐπομένως ἦσαν ἐλεύθεροι νὰ προτείνουν οἱονδήποτε ἤθελον ἀγοραστὴν εἰς τὴν Βραζιλιανὴν κυβέρνησιν, βεβαίως δὲ ἡ Βραζιλία θὰ ἐπροτίμα τὴν παραχώρησιν τοῦ ντρέντνωτ εἰς μικρὰν ναυτικὴν δύναμιν ἡ ὁποία ὁπωσδήποτε δὲν θὰ ἐπηρέαζε τὸ ναυτικὸν καθεστὼς τῶν μεγάλων. Δὲν ὑπῆρχεν ἀμφιβολία ὅτι, ἐφ' ὅσον θὰ ὑφίστατο πιθανότης νὰ ἀγοράσῃ τὸ ντρέντνωτ ἡ διαπραγματευομένη μετὰ τῆς Βραζιλιανῆς κυβερνήσεως μεγάλη ναυτικὴ δύναμις, αἱ δύο ἄλλαι δυνάμεις πολὺ προθύμως θὰ ὑπεστήριζον τὴν Ἑλλάδα, εἶχε δὲ κοινολογηθεῖ ὅτι ἡ μία ἐκ τούτων θὰ τὸ ἠγόραζε διὰ λογαριασμόν της μόνον διὰ νὰ ἀποκλείσῃ τὴν ἀντίζηλον καὶ θὰ τὸ ἔπραττεν ἐὰν ἐστοίχιζεν ὀλιγώτερον. Ὡς ἐκ τῆς τοιαύτης περιπτώσεως εὔκολον θὰ ἦτο ἀμφότεραι νὰ ἠδύναντο ἐν ἀνάγκῃ νὰ ἐγγυηθοῦν διὰ τὴν Ἑλλάδα μέχρις ὅτου θὰ ἐξεδίδετο τὸ δάνειον μετὰ τὸ κλείσιμον τῆς εἰρήνης, οὕτω δὲ θὰ ἐλάμβανε τὰ χρήματα ὁ οἶκος Ρότσιλδ καὶ θὰ παρεχωρεῖτο τὸ πλοῖον εἰς ἡμᾶς. Αἱ βάσιμοι αὗται ἐλπίδες διήρκεσαν ἐφ' ὅσον διήρκεσεν ἡ ἐκκρεμότης ἐκείνη, καί, ἂν ὡς διεδόθη ἐδῶ, δὲν ἐτηλεγράφει ἀκριβῶς τότε μία προσωπικότης

μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων οἰκονομολόγων ὅτι οἱ Τοῦρκοι οὐδαμοῦ εὑρίσκουν δάνειον, βεβαίως ἡ κυβέρνησις, ἡ ὁποία ἐπεδίωκε πάσῃ δυνάμει ν' ἀποκτήσῃ τὸ ντρέντνωτ, θὰ ἐπωφελεῖτο τῆς εὐκαιρίας νὰ κλείσῃ συμφωνίαν. Μετά τινας ἡμέρας ἡ ἐνδιαφερομένη διὰ τὸ πλοῖον μεγάλη δύναμις ἀπεσύρθη, διότι προσέφερεν 600.000 λιρῶν στερλινῶν ὀλιγώτερον τῆς προτεινομένης τιμῆς, ἐπέμεινε δὲ εἰς τοῦτο παρὰ τὴν ἄρνησιν τῆς Βραζιλιανῆς κυβερνήσεως εἰς οἱανδήποτε ὑποχώρησιν. Εὐθὺς δὲ ὡς ἐξηκριβώθη ἡ εἴδησις ἐκείνη ἀπέπτησαν, ὡς ἦτο ἐπόμενον, καὶ οἱ λόγοι τοῦ ἐνδιαφέροντος τῶν δύο δυνάμεων διὰ τὴν τύχην τοῦ ντρέντνωτ καὶ τὸ ζήτημα ἐπανῆλθεν εἰς τὸ ἐπίπεδον τῆς ἐγγυήσεως ὑπὸ τῆς Ἐθνικῆς τραπέζης τοῦ ποσοῦ τῶν 50.000.000 φρ.

Μὲ τὸ κλείσιμον τῆς εἰρήνης, τὸ ὁποῖον ἐπῆλθε μετ' ὀλίγας ἡμέρας, ἡ Τουρκικὴ κυβέρνησις, ἡ ὁποία παρηκολούθει ἀγρύπνως τὴν ὑπόθεσιν καὶ ἐν κρυπτῷ διὰ παντὸς μέσου κατεγίνετο νὰ ἀποκλείσῃ τὴν Ἑλλάδα, ἐνῷ διέδιδεν ἐν τῷ φανερῷ ὅτι δὲν θέλει τὸ «Ρίο-Τζανέϊρο», ἀφέθη ἐλευθέρα νὰ συνάψῃ δάνειον. Ἡ ἐν Παρισίοις τράπεζα Περιέ, μετ' ἄλλων κεφαλαιούχων καὶ Βελγικῶν τραπεζῶν, ἔλυσε τὸ πρόβλημα τοῦ Τουρκικοῦ δανείου μὲ τόκον 14, 5% τὸν ὁποῖον ἐδέχθη ἡ Τουρκία ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον διὰ νὰ ἀποκτήσῃ τὸ ντρέντνωτ, τὸ ὁποῖον μὲ τοιοῦτον τόκον ἐπλήρωνεν εἰς τὸ τριπλάσιον τῆς τιμῆς του. Τὰς διαπραγματεύσεις τῆς ἀγορᾶς διεξήγαγε τὴν φορὰν ταύτην ὁ οἶκος Ἄρμστρογκ ὁ ὁποῖος προσέφερε τὸ πλοῖον ἀντὶ 3.000.000 λιρῶν στερλινῶν ἐξ ὁλοκλήρου τοῖς μετρητοῖς, ἄνευ οὐδεμιᾶς προθεσμίας διὰ περαιτέρω διαπραγματεύσεις, καὶ ἠξίωσε νὰ δηλώσῃ ἐν ἀκαρεῖ ἡ Τουρκικὴ κυβέρνησις ἐὰν θὰ ἤθελεν ἢ ὄχι ὑπὸ τοιούτους ὅρους νὰ ἀποκτήσῃ τὸ πλοῖον.

Ἐνδεχόμενον ἦτο, ὡς ἐκ τῶν τότε συνθηκῶν, νὰ εὑρισκώμεθα πρὸ ἐκπλήξεων ἂν ἐκεῖνο τὸ θωρηκτὸν δὲν εἶχεν ἀνάγκην πολλῶν μηνῶν ἐργασίας διὰ νὰ ἀποπερατωθῇ, διότι δὲν ὑπῆρχεν ἄλλη εὐκαιρία νὰ ἀγοράσωμεν καὶ ἡμεῖς ἕτοιμον ντρέντνωτ. Οἱ δὲ Τοῦρκοι ἀφ' ἧς τὸ ἠγόρασαν παρηκολούθησαν ἀγρύπνως τὴν πρόοδον τῶν ἐργασιῶν εἰς τὸ ναυπηγεῖον καὶ ἐξηκριβώθη ὅτι ὅτε ἠπει-

λήθη ἀπεργία ἐκεῖ τὴν ἐπρόλαβον μὲ θυσίαν ἑκατοντάδων τινων χιλιάδων λιρῶν στερλινῶν τὰς ὁποίας κατέβαλεν ἡ Τουρκικὴ κυβέρνησις εἰς τοὺς ἐργάτας διὰ νὰ μὴ σταματήσουν καὶ διὰ ν' αὐξήσῃ ὁ ζῆλος των. Δὲν ἐμείναμεν βεβαίως καὶ ἡμεῖς μὲ ἐσταυρωμένας τὰς χεῖρας, ἀλλ' ἐζητήσαμεν νὰ πράξωμεν πᾶν τὸ δυνατὸν καὶ κατελήξαμεν νὰ ἀγοράσωμεν τὰ δύο θωρηκτὰ «Λῆμνος» καὶ «Κιλκὶς» τὰ ὁποῖα ὡς πρὸς τὸν θώρακα δὲν διέφερον τοῦ «Ρίο-Τζανέϊρο» ἀλλ' ἐμειονέκτουν πολὺ ὡς πρὸς τὴν ταχύτητα καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν πυροβόλων. Διότι τὸ «Ρίο - Τζανέϊρο» ἔφερεν ὅσα πυροβόλα βαρέα θὰ ἔφερον 3 1/2 «Κιλκὶς» καὶ ὑπερεῖχε εἰς τὴν ταχύτητα κατὰ 8 μίλλια. Ὁ παγκόσμιος πόλεμος μετέβαλε τὰ πράγματα διότι ἡ Ἀγγλικὴ κυβέρνησις, ὡς κατέσχε 2 ἐλαφρὰ καταδρομικὰ καὶ 4 μεγάλα ἀντιτορπιλλικὰ Ἑλληνικά, οὕτω κατέσχε καὶ τὸ «Ρίο-Τζανέϊρο» καὶ ἀπὸ «Σουλτὰν Ὀσμὰν» μετωνομάσθη «Ἀτζινκούρτ», εἰς ἀνάμνησιν τῆς μεγάλης νίκης τῆς Ἀγγλίας κατὰ τῆς Γαλλίας κατὰ τὸν 14ον αἰῶνα. Τὸ πλοῖον τοῦτο ἔδρασε πολὺ κατὰ τὴν ναυμαχίαν τῆς Γιούτλαντ καὶ ἐξακολουθεῖ σήμερον ν' ἀποτελῇ μονάδα τοῦ Ἀγγλικοῦ ναυτικοῦ. Τὴν αὐτὴν τύχην ἔσχε καὶ τὸ ἕτερον ντρέντνωτ, τὸ ἰσχυρόν, καὶ ἀπὸ «Ρεσσαδιὲ» μετωνομάσθη «Ἔριν», ἔδρασεν ὁμοίως κατὰ τὴν ναυμαχίαν τῆς Γιούτλαντ καὶ ἐξακολουθεῖ ὡς καὶ τὸ «Ἀτζινκοὺρτ» ν' ἀποτελῇ μονάδα τοῦ Ἀγγλικοῦ ναυτικοῦ.

Ἡ ἀγορὰ τοῦ «Ἀβέρωφ» διὰ τὸ Ἑλληνικὸν ναυτικόν, περὶ τὸ τέλος τοῦ ἔτους 1909, ἠνόχλησεν ὑπερβολικῶς τοὺς Τούρκους. Ἐθεώρησαν ὡς μᾶλλον ἐπιτακτικὴν ἀνάγκην τὴν κατὰ θάλασσαν ὑπεροπλίαν καὶ ἠσχολήθησαν μετὰ σπουδῆς νὰ ἐξεύρουν χρήματα διὰ νὰ ἀγοράσουν ἕτοιμα πολεμικὰ πλοῖα καὶ παραγγείλουν νὰ τοὺς ναυπηγήσουν καὶ ἄλλα. Ἡ κυβέρνησις, ἐκτὸς ἄλλων ἐνεργειῶν, προέβη κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 1910 εἰς ἀναγκαστικὴν εἰσφορὰν ὑπὲρ τοῦ στόλου πάντων τῶν ὑπαλλήλων χωρὶς νὰ ἐξαιρέσῃ οὐδὲ τοὺς ἀξιωματικούς, ἐπροχώρησε μάλιστα εἰς διάβημα νὰ συνεισφέρῃ ὁ σουλτᾶνος, ὁ ὁποῖος καὶ προθύμως τῆς ἐχορήγησε χρήματα καὶ ἐπεδοκίμασε τὸ μέτρον ὡς τελεσφόρον. Ἐν τούτοις δὲν ὑπῆρχον εἰς τὰ ἰδιωτικὰ ναυπηγεῖα ἄλλα διαθέσιμα πολεμικὰ μεγάλα πλοῖα πρὸς πώλησιν, ὡς εἶχε συμβῇ εἰς

τὴν περίπτωσιν τοῦ «Ἀβέρωφ». Τὸ κομητᾶτον, ἀνυπομονοῦν διὰ τὴν ἐπὶ μῆνας παρατεινομένην ἐκκρεμότητα τοῦ ζητήματος, χωρὶς κἂν νὰ ἐρωτήσῃ τὴν κυβέρνησιν ἀπέστειλεν ἀξιωματικοὺς εἰς Γερμανίαν, κατὰ Ἰούλιον τοῦ 1910, διὰ νὰ ἐξετάσουν τὸ νέον Γερμανικὸν καταδρομικὸν τεθωρακισμένον Μπλοῦχερ, 15.000 τόννων ἐκτοπίσματος, ταχύτητος 25 μιλλίων, μὲ 12 πυροβόλα τῶν 21 ἑκ. καὶ μὲ θώρακα 15 ἑκ. Εἰς τοὺς Τούρκους εἶχον δοθῆ ἐλπίδες ὅτι ἴσως νὰ μὴ ὑπῆρχον δυσκολίαι νὰ τοὺς τὸ παραχωρήσῃ ἡ Γερμανικὴ κυβέρνησις, ὅταν ὅμως οἱ ἀξιωματικοὶ ἔφθασαν ἐπὶ τόπου εἶδον καλῶς ὅτι οὐδέποτε ὑπῆρξε κἂν σκέψις νὰ διατεθῇ τὸ καταδρομικὸν εἰς ναυτικὸν ξένον. Ὑπῆρχεν ὅμως ἀπόφασις ἐν Γερμανίᾳ, ἐὰν παρουσιάζοντο ἀγορασταί, νὰ ἐπωλοῦντο 4 παλαιὰ θωρηκτὰ 10.000 περίπου τόννων, καθελκύσεως τοῦ 1891, μὲ 6 πυροβόλα τῶν 28 ἑκ. καὶ 8 τῶν 10 ἑκ., μὲ σύνθετον θώρακα 40 ἑκ. καὶ ταχύτητα 16 μιλλίων. Τὰ πλοῖα ἐκεῖνα, τύπου «Βίσσεμπουργκ», ἦσαν ἀκόμη ἐν ἐνεργείᾳ εἰς τὸν στόλον, ἀλλὰ κατὰ τὸ πρόγραμμα τοῦ Γερμανικοῦ ναυτικοῦ θὰ ἔπρεπε κατὰ τὸ 1911 νὰ παροπλισθοῦν ὡς πλοῖα ἡλικίας 20 ἐτῶν. Προσεφέρθησαν λοιπὸν εἰς τοὺς Τούρκους ἀντὶ 10.500.000 φρ. ἕκαστον, καί, ἐπειδὴ ἔπρεπε νὰ λυθῇ πάσῃ θυσίᾳ τὸ προκῦψαν ζήτημα ἐκ τοῦ «Ἀβέρωφ», τὸ κομητᾶτον ἀπεφάσισε νὰ ἀγοράσῃ τὰ δύο, τὰ Βίσσεμπουργκ καὶ Φράϊντριχ - Βιλχέλμ. Ἐν τῷ μεταξὺ εἶχον ἀγορασθῆ ὑπὸ τῆς Τουρκικῆς κυβερνήσεως παρὰ τοῦ ναυπηγείου Σιχάο 4 ἀντιτορπιλλικὰ καινουργῆ μετὰ τῶν πυρομαχικῶν των, ταχύτητος 35 μιλλίων δοκιμῶν ἀντὶ 2.600.000 φρ. ἕκαστον. Ἐν τῇ Τουρκικῇ βουλῇ, ἐξ ἀφορμῆς τῆς ἡλικίας τῶν Γερμανικῶν θωρηκτῶν ἐγένοντο ἐπερωτήσεις ἀλλ' ἡ κυβέρνησις, ἡ ὁποῖα εἶχε κατ' ἀνάγκην ἀποδεχθῇ τὴν ἀπόφασιν τοῦ κομητάτου, ἀπήντησε διὰ τοῦ μεγάλου βεζύρη ὅτι θεωρεῖ τὰ πλοῖα ἐπαρκῆ διὰ νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν πρὸς τοὺς Ἕλληνας ὑπεροπλίαν καὶ ὅτι ἡ κατασκευὴ καινουργῶν πολεμικῶν πλοίων διαφέρει τῆς κατασκευῆς πυρομαχικῶν καὶ ἀπαιτεῖ πολὺν χρόνον, ἡ δὲ κυβέρνησις ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἐνήργησε καλῶς διότι δὲν ἠδύνατο νὰ ἀφίσῃ τὸ ναυτικὸν μὲ θωρηκτὰ τῶν ὁποίων τὸ νεώτερον ἦγεν ἡλικίαν 36 ἐτῶν.

Τὰ ἀντιτορπιλλικὰ τύπου Σιχάο κατὰ Ἰούλιον 1910 ἀπέπλευ-

σαν ἐκ Γερμανίας διὰ Δαρδανέλλια, μὲ πληρώματα τοῦ ἐμπορικοῦ Γερμανικοῦ ναυτικοῦ καὶ Γερμανικὴν ἐμπορικὴν σημαίαν, ἐπέβαινον δὲ ἑκάστου τῶν πλοίων ἀνὰ 4 Τοῦρκοι ἀξιωματικοί. Τὰ θωρηκτὰ ἀπέπλευσαν τὴν 31ην Ἰουλίου μὲ προορισμὸν τὰ Δαρδανέλλια καὶ μὲ πληρώματα τοῦ Γερμανικοῦ πολεμικοῦ ναυτικοῦ ὑπὸ ἕνα ὑποναύαρχον, πάντα δὲ τὰ πλοῖα ἔφθασαν εἰς τὸν προορισμόν των περὶ τὸ τέλος Αὐγούστου. Ἐκ τούτων τὰ θωρηκτὰ ὠνομάσθησαν «Μπαρμπαρὸς» καὶ «Τοργκοὺτ», παρεδόθησαν δὲ ἐν ἐπισήμῳ τελετῇ εἰς τὰ Τουρκικὰ πληρώματα καθ' ἣν ὁ Γερμανὸς ναύαρχος, ἔχων πρὸς τὴν δεξιὰν πλευρὰν τῆς πρύμνης τοὺς ναύτας του ἑτοίμους νὰ ἀποβιβασθοῦν καὶ πρὸς τὴν ἀριστερὰν τοὺς Τούρκους ναύτας, προσεφώνησε καὶ ηὐχήθη νὰ κυματίσῃ ὑπερηφάνως ἡ Τουρκικὴ σημαία ἐπὶ τοῦ πρυμναίου ἱστοῦ τῶν πλοίων ὅπως ἡ Γερμανικὴ ἐκυμάτισεν ἐπὶ τόσα ἔτη. Μολαταῦτα τὰ Γερμανικὰ ἐκεῖνα θωρηκτά, ἂν καὶ ἡλικίας 20 ἐτῶν, εἶχον μετασκευασθῇ κατὰ τὸ 1903 καὶ κατὰ τὸ 1909 τοὺς εἶχον ἀλλάξει τοὺς λέβητας. Ὡς πρὸς τὴν διάταξιν τοῦ πυροβολικοῦ εἶχον προηγηθεῖ τῆς ἐποχῆς των, ἔφερον δηλ. κατὰ τὸν ἄξονα τοῦ πλοίου 3 διδύμους πύργους τῶν 28 ἑκ., κατὰ διάταξιν γενομένην παγκοσμίως παραδεκτὴν μετὰ 17 ἔτη ἀπὸ τῆς ναυπηγήσεως των. Τέλος, ὡς παρετηρήσαμεν ἡμεῖς αὐτοὶ κατὰ τὴν ναυμαχίαν τῆς Ἕλλης, τὸ βεληνεκὲς τῶν πυροβόλων τῶν 28 ἑκ. ἔφθανεν εἰς πολὺ μεγάλην ἀπόστασιν, ὀφειλόμενον βεβαίως εἰς κιλλίβαντας καταλλήλους νὰ τοὺς ἐπιτρέπουν νὰ λαμβάνουν πολὺ μεγάλην κλίσιν. Νομίζω ὅτι πρέπει νὰ ἀναφέρω ἐδῶ σχετικῶς ὅτι, κατὰ τὸ ἔτος 1907, ὁ γνωστὸς ἔξοχος πυροβολητὴς τοῦ Ἀγγλικοῦ ναυτικοῦ ἀντιναύαρχος Σέρ Πέρσυ Σκώττ, τότε πλοίαρχος, ἐπεσκέφθη τὸν Γερμανικὸν στόλον εἰς Κίελ κυβερνώμενον ὑπὸ τοῦ πρίγκηπος Ἐρρίκου τῆς Πρωσσίας καὶ τοῦ ἐπετράπη νὰ παρατηρήσῃ πᾶν ὅ,τι θὰ ἤθελε πλὴν τῶν τηλεμέτρων τὰ ὁποῖα, ὡς τοῦ ἐδήλωσεν αὐτοπροσώπως ὁ πρίγκηψ, ἦσαν μυστικὸν τοῦ κράτους. Παρετήρησε τότε τὰ κλισιοσκόπια τῶν Γερμανικῶν πυροβόλων καὶ ἐξεπλάγη διὰ τὴν ἀναλόγως τῆς ἐποχῆς καταπληκτικὴν ὕψωσιν αὐτῶν, ὅτε δὲ ἐπανῆλθεν εἰς Ἀγγλίαν ἀνέφερεν εἰς τὸ Ναυαρχεῖον ὅτι, κατὰ τὴν ἰδέαν του, οἱ Γερμανοὶ εἰς μέλλοντα πόλεμον θὰ ἐπεδίωκον

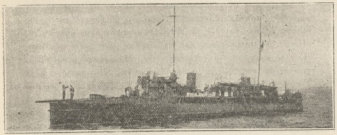

Τουρκικὸν ἀντιτορπιλλικὸν «Σαμψοῦς» τύπου Κρεζὼ 290 τόννων.

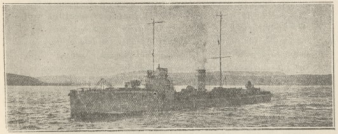

Τουρκικὸν ἀντιτορπιλλικὸν «Γκαϊρέτ Βατανιὲ» τύπου Σιχάο 620 τόννων.

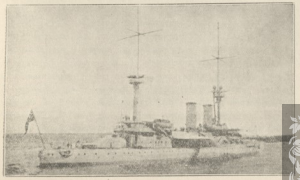

Τουρκικὸν θωρηκτὸν «Μπαρμπαρὸς» 9902 τόννων.

νὰ προσβάλουν τὰ καταστρώματα τῶν πλοίων βάλλοντες ἐκ τῶν μεγίστων δυνατῶν ἀποστάσεων, καί, ὅτι θὰ ἔπρεπε νὰ ληφθῇ ἁμέσως πρόνοια καὶ διὰ τὸ Ἀγγλικὸν ναυτικὸν πρὸς αὔξησιν τῆς κλίσεως τῶν πυροβόλων καὶ προστασίαν τῶν καταστρωμάτων.

Ἐὰν τὰ σκοπευτικὰ μηχανήματα τῶν «Μπαρμπαρὸς» καὶ «Τοργκούτ», ὡς παρετήρησεν ὀρθῶς ὁ ἀρμόδιος ἀξιωματικὸς τῆς ἐν Τουρκίᾳ Βρεττανικῆς ναυτικῆς ἀποστολῆς, εἶχον ἐλαφρὰ τινὰ ἐλαττώματα τοῦτο βεβαίως δὲν ἦτο ζήτημα μὴ δυνάμενον νὰ διορθωθῇ ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ καὶ μὲ ἐλαχίστας δαπάνας τῶν Τούρκων, ἀλλὰ τὸ πλεονέκτημα νὰ δύνανται πυροβόλα 28 ἑκ. καὶ 35 καὶ 30 διαμετρημάτων μόνον μήκους νὰ βάλλουν εἰς ἀπόστασιν ἀνωτέραν τῶν 15.000 μέτρων βεβαίως ἦτο μέγιστον.

Ὡς πρὸς τὰ ἀντιτορπιλλικὰ τύπου Σχιὰ, ἡ Τουρκικὴ κυβέρνησις ὑπέγραψε συμβόλαιον, κατὰ τὸν Νοέμβριον τοῦ 1910, μετὰ τῶν ἐπιβλεπόντων τῶν πλοίων Γερμανῶν μηχανικῶν καὶ ἀρχιθερμαστῶν τοῦ ἐμπορικοῦ ναυτικοῦ, δυνάμει τοῦ ὁποίου θὰ παρέμενον ἐπὶ διετίαν ὡς διδάσκαλοι τοῦ Τουρκικοῦ στόλου. Κατὰ τὴν χρονικὴν ταύτην περίοδον θὰ ἔμενον ἀρχηγοὶ τῶν μηχανῶν τῶν ἀντιτορπιλλικῶν μὲ τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ἐξηκολούθουν ἐπιβαίνοντες τῶν πλοίων καὶ ἐν περιπτώσει πολέμου. Εἰς δύσις δὲ θὰ συνέβαινεν ἐκ τούτων νὰ φονευθοῦν ἀνελάμβανε τὴν ὑποχρέωσιν ἡ Τουρκία διὰ τοῦ συμβολαίου νὰ πληρώσῃ χρηματικὴν ἀποζημίωσιν εἰς τοὺς οἰκείους των, διὰ μὲν τοὺς μηχανικοὺς ἀνὰ 115.000 φρ. διὰ δὲ τοὺς ἀρχιθερμαστὰς ἀνὰ 92.000 φρ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

Περιεχόμενα

Τὸ ναυτικὸν τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς παραλαβῆς τοῦ «Ἀβέρωφ».— Βρεττανικὴ ναυτικὴ ἀποστολὴ ἐν Ἑλλάδι.— Παραγγελία ὑπὸ τῆς Τουρκίας κατὰ Μάρτιον 1911 δύο ντρέντνοτ εἰς τὰ ναυπηγεῖα Ἄρμστρογκ.— Ὑψώσεως τῶν στενῶν τῶν Δαρδανελλίων.— Γνώσεων τοῦ Τουρκικοῦ στόλου.— Ἐμπόλεμος κατάστασις Ἰταλίας καὶ Τουρκίας.— Βομβαρδισμὸς τῶν ἐξωτερικῶν ὀχυρωμάτων τῶν Δαρδανελλίων ὑπὸ τοῦ Ἰταλικοῦ στόλου.— Παραγγελία ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος ἑνὸς θωρηκτοῦ καὶ ἑξ μικρῶν τορπιλλοβόλων εἰς τὰ ναυπηγεῖα Βούλκαν κατὰ τὸ τέλος τοῦ ἔτους 1912.— Ἀπόπειρα βιασμοῦ τῶν στενῶν τῶν Δαρδανελλίων ὑπὸ Ἰταλικῶν τορπιλλοβόλων καὶ κλεισιμον τῶν στενῶν ὑπὸ τῆς Τουρκίας.— Καταπράτησις ὑπὸ τῆς Τουρκίας Ἑλληνικῶν ἐμπορικῶν ἀτμοπλοίων.

Εἰς τοὺς στόλους τῶν μεγάλων κρατῶν γίνονται συνεχῶς πρόοδοι τῆς ναυτικῆς πολεμικῆς τέχνης, εἰς μεθόδους καὶ ὁλικόν, ὀφείλονται δὲ κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς πορίσματα ἀξιωματικῶν ἐξαγόμενα ἐκ τῶν ἀδιαλείπτων ἀσκήσεων. Τοῦτο ἀρὶ πάντων συμβαίνει διότι τὰ μεγάλα κράτη δὲν φείδονται χρημάτων διὰ νὰ γυμνάζουν τοὺς στόλους των, ἐνῷ τὰ μικρά, ὡς ἐκ τῆς πενιχρότητος τοῦ εἰδικοῦ προϋπολογισμοῦ περιορίζουν τὰς ἀσκήσεις ἐντὸς στενοτάτων ὁρίων. Ἀφ' ἑτέρου διὰ τὰ μεγάλα κράτη, ἐκ παραλλήλου πρὸς τὰς συνεχεῖς ἐρεύνας διὰ τὴν τελειοποίησιν τοῦ πολεμικοῦ ὑλικοῦ, τὰς γινομένας ἐντὸς τῶν δημοσίων ἐργαστηρίων καὶ συναγερμῶν ἔρχεται ἐπικουρος παμμεγέθης ἰδιωτικὴ βιομηχανία, μὲ ἅμισον συμφέρον καὶ ἄφθονα μέσα νὰ ἐρευνῇ καὶ κατάλληλα εἰς ἀποπεράσματα ἐπὶ τῶν ἀδυνδήτων προτεινομένων τελειοποιήσεων ἀρκεῖ μόνον νὰ ἐκτιμᾶνται αὗται ὡς ἐφαρμόσιμοι. Διὰ τὰ μικρὰ κράτη τοιαύτη συνδρομὴ ἐκ τῆς ἰδιωτικῆς βιομηχανίας καὶ ἂν ὑπάρχῃ εἶνε σχετικῶς πολὺ ἀσθενής, δυστυχῶς δὲ διὰ τὴν Ἑλλάδα οὐδεμία ἀπολύτως συνδρομὴ ὑπάρχει.

Ἐν τούτοις ἦτο δυνατὸν νὰ ὑφίστατο παρ' ἡμῖν μεγάλη βιο-

μηχανία, διότι ὑπάρχουν ἐν τῇ Παλαιᾷ Ἑλλάδι πτώσεις ὁδάτων καὶ μεταλλεῖα σιδήρου. Δὲν ἦτο βεβαίως εἷς τὸ παρελθὸν εὔκολον εἰς Ἕλληνας ἰδιώτας ν' ἀποφασίσουν νὰ ἀποδυθοῦν εἰς τοιαύτην βιομηχανικὴν ἐπιχείρησιν ἡ ὁποία ὅτε ἀπῄτει πρὸ πάσης ἐγκαταστάσεως νὰ κατασκευασθῇ μεγάλη σιδηροδρομικὴ γραμμὴ καὶ μάλιστα ἄγονος διὰ τὰ πρῶτα ἔτη, ἄλλως τε οἱ κεφαλαιοῦχοι τοῦ παρελθόντος ἐστεροῦντο πιθανῶς εἰδικῶν γνώσεων ἰκανῶν νὰ τοὺς ἐμπνεύσουν ἐμπιστοσύνην νὰ διακινδυνεύσουν χρήματα. Τὸ κράτος ὅμως θὰ ἦτο πάντοτε εἰς θέσιν νὰ ἀναλάβῃ τοιοῦτον ἔργον ἐὰν ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ἀναπόφευκτον ἀνάγκην βιομηχανικῆς ἀνεξαρτησίας. Ἡ ἀπαιτουμένη δαπάνη εἶνε μεγάλη, ἀλλὰ συντόμως θὰ ἀντεστάθμιζετο, διότι τὰ χυτήρια χάλυβος, τὰ μηχανήματα τορνεύσεως καὶ τὰ λοιπὰ ἐργαλεῖα δὲν θὰ ἐχρησιμευον μόνον διὰ τὴν κατασκευὴν πυροβόλων καὶ πυρομαχικῶν, θὰ ἦτο δὲ δυνατὸν τὰ προϊόντα τοιούτων ἐγκαταστάσεων, διὰ τὴν κινητήριον δύναμιν τὴν ὁποίων οὐδεμία περαιτέρω δαπάνη θὰ ἐγίνετο, νὰ ἐβλεπον τοιαύτην ὥθησιν εἰς τὴν σιδηροδρομηχανίαν ὥστε νὰ μετέβαλλον τὴν ὄψιν τοῦ Θθνους. Ἡ ἰδέα μόνον ὅτι θὰ ἦτο τὸ κράτος εἷς κατάστασιν νὰ ἐτοιμάζῃ τὰ μέσα τῆς ἁμύνης του, χωρὶς νὰ καταφεύγῃ εἰς τὴν ξένην βιομηχανίαν, καὶ δὲν θὰ εἶχεν ἀνάγκην νὰ ἀναμένῃ ἐκάστοτε διὰ νὰ ἀποκτήσῃ πυρομαχικὰ νὰ παρέλθουν 6 μῆνες καὶ διὰ ν' ἀποκτήσῃ πυροβόλα πολὺ περισσότερος χρόνος, καὶ ἂν ἐν τῷ μεταξὺ δὲν συμβοῦν ἀπρόοπτα ὡς ἀπεργίαι ἢ πόλεμοι, θὰ ἔπρεπεν ἀπὸ πολλοῦ νὰ εἶχεν ὀπλίσει τὰς κυβερνήσεις τοῦ παρελθόντος νὰ ἀπεφάσιζον νὰ ἐπωφελοῦνται τῶν φυσικῶν πλεονεκτημάτων τῆς χώρας διὰ νὰ τὴν ἐξασφαλίσουν. Ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει θὰ ὑπῆρχον τὰ μέσα τελειοποιήσεως τοῦ ὑλικοῦ τοῦ πολέμου, πάντοτε ὅμως ἀνάλογα τῆς ἐκτάσεως τῶν ἐγκαταστάσεων.

Αἱ γινόμεναι τελειοποιήσεις, εἰς μεθόδους καὶ ὑλικόν, εἰς τὰ ναυτικὰ τῶν μεγάλων κρατῶν τηρουῦνται αὐστηρῶς μυστικαὶ καὶ ἐκ τούτου τὰ μικρὰ ναυτικὰ εἶναι καταδικασμένα ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ νὰ ἀναμένουν, διὰ νὰ προσδεχθῇ τὸ ὑλικὸν τῆς ὑπηρεσίας των, πᾶν ὅτι θὰ ἤθελε πλέον γενικευθῇ καὶ παραδοθεῖ παρὰ τῶν μεγάλων εἰς τὴν ἰδιωτικὴν βιομηχανίαν πρὸς ἐκμετάλλευσιν. Ἑπομένως

ἀποβαίνει τῆς ἀπολύτως ἐπιτακτικῆς ἀνάγκης τὸ νὰ δύνανται οἱ ἀξιωματικοὶ τοῦ ναυτικοῦ τῶν μικρῶν κρατῶν νὰ παρακολουθοῦν καὶ κρίνουν ἀσφαλῶς τὴν ἐξέλιξιν τῆς προόδου τοῦ πολεμικοῦ ὑλικοῦ καὶ τῶν νέων μεθόδων, ἐφ' ὅσον θὰ περιφέρονται εἰς γνῶσιν των, πρὸς τοῦτο δὲ ἔχουν ἀπαραίτητον ἀνάγκην βάσεων τεχνικῆς μορφώσεως. Ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει ἡ ναυτικὴ τέχνη προοδεύουσα ἀδιαλείπτως θὰ ἐφευρίσκῃ τὸν χειρῶν τον ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν. Τὸ συνταγολόγιον τῶν γνώσεων τῆς ἐφαρμογῆς, δύσκολον πολὺ νὰ ἀποκτηθῇ καὶ ἀπαραίτητον διὰ τὴν διοίκησιν καὶ τὴν διεξαγωγὴν τῆς ὑπηρεσίας εἰς πάσας τὰς περιπτώσεις εἰρήνης ἢ πολέμου, εἶνε κτῆμα τῶν πεπειραμένων μόνον ἀξιωματικῶν. Ἡ πεῖρα δὲν δύναται ἐκεῖ ὅπου ἐλλείπει ἡ φυσικὴ ἀντίληψις, ἵνα δὲ ὀξυνθῇ ἡ ἀντίληψις καὶ χρησιμεύσῃ διὰ τὴν πεῖραν ἀπαιτεῖται συνεχὴς προσεκτικὴ παρατήρησις, τέλος δὲ ἡ παρατήρησις δὲν γίνεται μὲ μόνην τὴν προθυμίαν καὶ τὴν ὑπομονὴν ἀλλὰ χρειάζεται καὶ τὴν στοιχειώδη τουλάχιστον μόρφωσιν. Εἷς τοὺς ἀξιωματικοὺς τῶν μικρῶν κρατῶν δὲν ἀρκεῖ τὸ συνταγολόγιον τῶν γνώσεων τῆς ἐφαρμογῆς, διότ' οὐδ' λόγους ἐξετέθη ἀνωτέρω, κατ' ἀνάγκην δὲν ἢ θεωρητικὴ ἐκπαίδευσις κατὰ τὴν περίοδον τῆς μαθητείας αὐτῶν ἐν τῇ σχολῇ τῶν δοκίμων, ἐκτείνεται δυσαναλόγως πρὸς ὅσα θὰ ἐφαρμόσουν κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ σταδίου των. Ὡς πρὸς τὴν πρακτικὴν ἐκπαίδευσιν, αὕτη παρακολουθεῖ περίτου ὅσα γίνονται καὶ διὰ τοὺς δοκίμους τῶν μεγάλων ναυτικῶν κρατῶν. Τὰ σχετικῶς ὑπέρογκα ἐπαγγελματικὰ ταῦτα ἐφόδια, πρὸς ἀπόκτησιν τῶν ὁποίων οἱ δόκιμοι καταβάλλουν προσπαθείας δυσαναλόγους πρὸς τὴν ἀντοχήν των, τοὺς παρακολουθοῦν κατόπιν ὡς ἀξιωματικοὺς καὶ τοὺς βοηθοῦν νὰ ὑπερπηδοῦν πολλὰς δυσκολίας καθ' ὅλον τὸν ὑπηρεσιακὸν βίον των. Τοιαύτη εἶναι ἡ περίστασις τῶν Ἑλλήνων ἀξιωματικῶν τοῦ ναυτικοῦ. Διὰ τὸ προσωπικὸν τοῦ Ἑλληνικοῦ ναυτικοῦ οὐδέποτε ὑπῆρξε ζήτημα κυβερνητικῆς τέχνης, ἢ χειρισμοῦ πολεμικοῦ ὑλικοῦ ἢ χειρισμοῦ τῶν μηχανῶν, ἢ τῶν λεβήτων καὶ γενικῶς ζήτημα ἐπαγγελματικῆς ἐπαρκείας ὡς πρὸς πάντας ἀνεξαιρέτως τοὺς κλάδους, τόσον διὰ τοὺς ἀξιωματικοὺς ὅσον καὶ διὰ τοὺς ὑπαξιωματικοὺς καὶ τὰ πληρώματα. Ὡς ἐκ τῆς ἐλλείψεως ὅμως βιο-

μηχανίας παρ' ἡμῖν οὐδέποτε σχεδὸν ἔπαυσε νὰ ὑφίσταται ζήτημα ὑλικοῦ. Ὡς πρὸς τὰς ἐπισκευὰς πάντοτε ὑπῆρξεν ἐπάρκεια, ἀναλόγως μάλιστα τοῦ ἀριθμοῦ τῶν Ἑλλήνων τεχνιτῶν πρέπει νὰ μένωμεν ἐξαιστιημένοι διότι ὑπάρχουν πολλοὶ τεχνῖται ἀκριβείας καὶ τοῦτο διευκολύνει τὰς ἐπισκευὰς καὶ ἐξοικονομεῖ τὸ ὑλικόν.

Αἱ δοκιμαὶ τοῦ «Ἀδέρωφ» ἐγένοντο κατὰ Μάρτιον τοῦ 1911 ἡ δὲ παραλαβὴ συνετελέσθη κατὰ τὸν Ἀπρίλιον. Ἡ μεγίστη ταχύτης τοῦ πλοίου ἐφθασε τὰ 23,6 μίλλια, πάντα δὲ ἀνεξαιρέτως τὰ μηχανήματα συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ πυροβολικοῦ ἐλειτούργησαν καλῶς, οὕτω δὲ παρελήφθη τὸ πλοῖον καθ' ὅλα τέλειον. Ἡ Ἰδιοφυΐα τοῦ Ἰδιοκτήτου τῶν ναυπηγείων εἶχε κατορθώσει νὰ τοῦ περιορίσῃ εἰς 10.000 τόννους τὸ ἐκτόπισμα καὶ νὰ τοῦ δώσῃ μεγάλην ταχύτητα μὲ μικρὰν κατανάλωσιν καυσίμου ὕλης, ἐνῷ ἄλλα σύγχρονα πολεμικὰ πλοῖα μὲ τὴν θωράκισιν, τὴν ταχύτητα καὶ τὸ πυροβολικὸν τοῦ «Ἀδέρωφ» ἐξετάζουν 15.000 τόννους περίπου. Πρέπει βεβαίως νὰ παρατηρηθῇ ὅτι τὰ μεγάλα ταῦτα πλεονεκτήματα δὲν εἶχον ἐπιτευχθῇ ἄνευ θυσιῶν τινων, πρὸ πάντων εἰς τὸν ἀερισμὸν τοῦ πλοίου, ἀλλὰ θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ εἶχε παρασκευασθῇ καὶ ἐκεῖνο τὸ μειονέκτημα διὰ καταλλήλου διατάξεως ἀνεμιστήρων. Ἂν ἑτέρου ἦτο μέγιστον πλεονέκτημα τὸ νὰ ἠδύνατο τὸ ναυπηγεῖον Ὀρλάνδο διὰ διαθέσεως 30.000 τόννων νὰ κατασκευάζῃ 3 τεθωρακισμένα καταδρομικά, ἐνῷ ἀλλαγοῦ μὲ τὸν αὐτὸν ἀριθμὸν τόννων θὰ κατεσκευάζοντο ἴσως μόνον δύο κατ' οὐδὲν ἀνώτερα εἰς τὴν ταχύτητα, τὸ πυροβολικὸν καὶ τὴν θωράκισιν. Τὸ πλεονέκτημα τῆς μαχητικῆς ἰσχύος διὰ τεθωρακισμένον καταδρομικὸν μεγάλης ταχύτητος ὡς τὸν «Ἀδέρωφ» ἐμφανίζεται μεγαλήτερον ἐὰν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι τὸ πλοῖον παρελήφθη μὲν κατὰ τὸ 1911 ἀλλ' εἶχε σχεδιασθῇ κατὰ τὸ 1905 ἂν ὄχι πρότερον.

Τὸ πυροβολικὸν τοῦ πλοίου εἶνε Ἀγγλικόν, συστήματος Ἀρμστρογκ οἱ λέβητες Γαλλικοί, συστήματος Μπελλὸ· αἱ ἠλεκτρομηχαναὶ Γερμανικαί, ἐκ Νιούρεμπεργκ· οἱ Ἰστοὶ Γερμανικοί, τοῦ ἐργοστασίου Μάννεσμαν· αἱ ὑδραυλικαὶ μηχαναὶ Ἀγγλικαί, ὡς καὶ οἱ ἀνελκυστῆρες τῶν πυρομαχικῶν καὶ τῶν ταχυβόλων· ἐκ τῶν συστημάτων τῶν στροφομέτρων τὸ μὲν Ἐλβετικὸν τὸ δὲ Γερμανικὸν· οἱ θώρακες ἐκ Τέρνι τῆς Ἰταλίας, κατὰ τὴν μέθοδον

Κρούπ· οἱ προβολεῖς, τὰ μηχανήματα μεταδιδάσεως διαταγῶν καὶ τὰ ἠλεκτρικὰ καλώδια ἐξ Ἰταλίας, τὰ μὲν ἐκ Φλωρεντίας τὰ δὲ ἐκ Λιβόρνου· τὰ τηλέφωνα Ἀγγλικά, συστήματος Γκρέχαμπελλ, ὁ ἀσυρμάτος τηλέγραφος Ἀγγλικός, συστήματος Μαρκόνι· καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς ὡς πρὸς πάντα περίπου τὰ μηχανήματα τοῦ πλοίου ἐξαιρουμένων τῶν μηχανῶν καὶ τοῦ σκάφους τὰ ὁποῖα εἶχον κατασκευασθῇ εἰς τὸ ἐργοστάσιον τοῦ ναυπηγείου. Ἐδῶ νομίζω, ὅτι πρέπει νὰ ἐπανέλθω εἰς τὸ ζήτημα τῆς βιομηχανίας παρ' ἡμῖν καὶ ἐνθέτω τὰ ἀνωτέρω διὰ νὰ ἀποδείξω τὸ δυνατὸν τῆς ναυπηγήσεως παρ' ἡμῖν πολεμικῶν πλοίων. Διότι, ὡς συνέθη εἰς τὸν «Ἀδέρωφ», τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ εἰς τὰ ἄλλα ναυτικὰ τὰ ὁποῖα κατασκευάζουν σκάφη καὶ μηχανάς, προμηθεύονται δὲ πάντα τὰ λοιπὰ μηχανήματα ἐκ τῶν εἰδικῶν ἐργοστασίων καὶ τὰ τοιαῦτα. Ἐὰν ἐπεδιώκετο ἀπὸ τοῦ παρελθόντος ἐν Ἑλλάδι, βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον, κατασκευὴ πολεμικῶν πλοίων δὲν θὰ ἦτο ἀδύνατον εἰς ἡμᾶς σήμερον νὰ κατεσκευάζωμεν ὅ,τι καὶ ἂν θὰ ἠθέλομεν.

Ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ ἔτους 1910 ναυτικὴ Βρεττανικὴ ἀποστολὴ ὑπὸ τὸν ὁπουδάρχουν Λάϊονελ Τάφνελ εἶχεν ἀναλάβει τὴν ὀργάνωσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ ναυτικοῦ. Μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης οἱ διέποντες κυβερνησμοὶ τὸ Ἑλληνικὸν ναυτικόν, ὡς πρὸς ἐκπαίδευσιν καὶ τὴν διοίκησιν ἦσαν, ὄχι μόνον ἐν ταῖς γενικαῖς γραμμαῖς ἀλλὰ καὶ ἐν πολλαῖς τῶν λεπτομερειῶν, ἔργον τοῦ 25 περίπου ἐτῶν πρὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης διατελέσαντος ἀρχηγοῦ τῆς ἐν Ἐλλάδι Γαλλικῆς ναυτικῆς ἀποστολῆς ναυάρχου Λεζέν. Ὡς ἦτο ἑπόμενον, ἀναλόγως τῆς συντελεσθείσης ἀναβάσεως προὔδου τοῦ ὑλικοῦ κατὰ τὰ 25 ἐκεῖνα ἔτη, μεταβολαὶ εἰς μεθόδους προερχόμεναι ἐκ τῆς πείρας ἑνὸς μεγάλου ναυτικοῦ ἐπεδιάλυοντο νὰ συντελεσθοῦν παρ' ἡμῖν ἀφοῦ ἐν τῷ μεταξὺ ἐτέθησαν εἰς ἐνέργειαν τὸ ταχυβόλον πυροβόλον, τὸ τηλεσκοπικὸν ὑλισοσκόπιον, οἱ ὑποβρύχιοι ἐκσφενδονιστικοὶ σωλῆνες ὁ ἀσύρματος, τὸ ὑποβρύχιον, τὸ ἀντιτορπιλλικόν, αἱ στροβιλλομηχαναί, τὸ ντίρέτναι, τὸ ὑδροπλάνον, αἱ μηχαναὶ Νάζελ καὶ πλῆθος ἄλλων τελειοποιήσεων. Ὡς πρὸς τὸν χειρισμὸν ὅσων ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἀναφερομένων νέων μηχανημάτων εἶχον εἰσαχθῇ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ ναυτικοῦ μέχρι τοῦ τέλους τοῦ

1910 οὐδεμία βεβαίως δυσκολία ὑφίστατο. Τόσον εἶνε τοῦτο βέβαιον ὥστε ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας ὁ ναύαρχος Τῶφνελλ ἐγύρνασεν ἀπ' εὐθείας κατὰ τὸ Ἀγγλικὸν σύστημα τὸν στόλον εἰς τοὺς ἐλιγμούς, ἠρχολήθη δ' εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς νὰ συντάξῃ τακτικὴν διὰ τὸ Ἑλληνικὸν ναυτικόν, πολὺ χρήσιμον βιβλίον τοῦ ὁποίου εἴχομεν ἀνάγκην πρὸς ἀντικατάστασιν τοῦ ὑφισταμένου ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ ναυάρχου Λεζέν. Γνωρίζω καλῶς ὅτι ἀπὸ μνήμης ὑπηγόρευσεν εἰς τὸν ὑπασπιστήν του ὁλόκληρον ἐκεῖνο τὸ τέλειον ἔργον διὰ νὰ ἐκτυπωθῇ τὸ ταχύτερον καὶ χρησιμεύσῃ εἰς τὰ γυμνάσια. Διὰ τῆς νέας τακτικῆς κατῆργησε τοὺς παλαιοὺς δυσκόλους πλαγιογωνίους ἐλιγμούς, τοὺς ὁποίους ἐχρησιμοποιοῦμεν διὰ τὴν μεταβολὴν τῆς γραμμῆς παραγωγῆς εἰς γραμμὴν μετώπου καὶ τἀνάπαλιν, καὶ τοὺς ἀντικατέστησε διὰ διπλοῦ ἐλιγμοῦ ἐκ μιᾶς διαδοχικῆς καὶ μιᾶς ἄλλης ἀθρόας στροφῆς. Ἀφ' ἑτέρου εἰσήγαγε τὸν σχηματισμὸν τῆς γραμμῆς διοπτεύσεως ὡς βάσιν ἀπὸ τῆς ὁποίας ὁ ἀρχηγός, ἀφ' οὗ θὰ ἐκανόνιζεν ἀρισμένον προορισμὸν εἰς τὴν διόπτευσιν τῆς γραμμῆς, θὰ ἠδύνατο νὰ ἐλίσσῃ τὰ πλοῖα μὲ μεγάλην εὐκολίαν καὶ νὰ τὰ μετατοπίζῃ ὁπουδήποτε θὰ ἤθελε, πάντοτε παραλλήλως καὶ ὁμορρόπως ἀλλήλων δι' ἑνὸς μόνου σήματος ἀθρόας στροφῆς. Συνεπλήρωσε δὲ τὴν μεταβολὴν εἰς τὴν τακτικὴν διὰ τῆς προσθήκης τοῦ ἀναγκαιοτάτου ἐλιγμοῦ τῆς ἀναστροφῆς τῆς τάξεως τῆς ἀριθμολογήσεως. Ἐτροποποίησε τὸ σύστημα τῆς σημάνεως, κατεστήσας αὐτὸ πολὺ ἁπλούστερον διὰ τῆς ἐλαττώσεως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης χρησιμοποιουμένων κατὰ τὴν συνενόησιν σηματοσχοίνων. Ἐκ παραλλήλου ἔθεσε παρ' ἡμῖν ἀμέσως εἰς ἐφαρμογὴν τὰς Ἀγγλικὰς διαιρέσεις καὶ τοὺς κανονισμοὺς τῆς ἐσωτερικῆς ὑπηρεσίας τῶν πλοίων, ἐνήργησε τὴν ἐν βραχεῖ χρόνῳ ἐκτύπωσιν εἰδικῶν πρὸς τοῦτο βιβλίων διὰ τὴν ἐνημερότητα τῶν Ἑλλήνων ἀξιωματικῶν καὶ ἠρχολήθη εἰς ὀργανισμὸν κατὰ τὸ Ἀγγλικὸν σύστημα τοῦ σχολείου τοῦ ναυτικοῦ πυροβολικοῦ. Ἐνταῦθα πρέπει νὰ λεχθῇ ὅτι τὸ Ἑλληνικὸν ναυτικὸν εὑρίσκετο εἰς τοιαύτην περιωπὴν ὥστε ἐντὸς ὀλίγων μόνον ἑβδομάδων ἠδυνήθη ὁ ναύαρχος Τῶφνελλ νὰ τὸ διοικήσῃ εὐκολώτατα κατὰ τὸ Ἀγγλικὸν σύστημα. Ἵνα τὸ ἔργον τοῦτο ἐπραγματοποιεῖτο ἔπρεπε βεβαίως νὰ προϋπάρχουν εἰς τὸ ὕψος τοῦ προορισμοῦ των πάντα τὰ

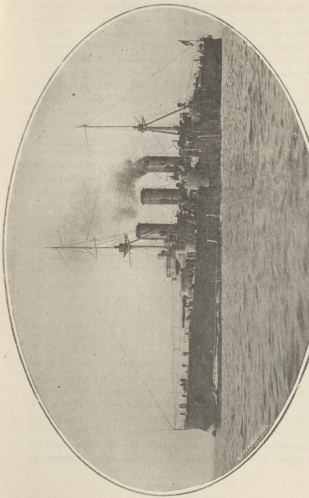

Τὸ Ἑλληνικὸν παραπαντόφυλλον καταδρομικὸν «Ἀβέρωφ», 9,950 τόννων ἐκτοπίσεως δυναμικῆς παραλαβῆς.

στοιχεία τὰ ἀποτελοῦντα τὸν Ἑλληνικὸν στόλον καὶ ἡ μόρφωσις νὰ ἔχῃ τὴν ἐκτασιν περὶ τῆς ὁποίας ἐγένετο ἀνωτέρω λόγος. Τοῦτο δὲ διότι οὐδέποτε εἰς τὸ παρελθὸν εἶχον παύσει παρ' ἡμῖν αἱ λειτουργοῦν αἱ σχολαὶ τῶν εἰδικοτήτων διὰ τοὺς ὑπαξιωματικούς· καὶ τοὺς ναύτας, αἱ δὲ μοῖραι τῶν γυμνασίων καὶ τὰ ἐκπαιδευτικὰ πλοῖα ἦσαν εἷς κίνημα, ἐφ' ὅσον ὁ προϋπολογισμὸς τὸ ἐπέτρεπε, καὶ ἐξηκολούθουν οὕτω νὰ διατηροῦν τὴν ἐμπειρίαν τοῦ μονίμου προσωπικοῦ ἡ ὁποία εἶχεν ἀποκτηθεῖ διὰ τῆς ἐργασίας καὶ τῆς ψυχικῆς ἐπιδόσεως. Οἱ ἀξιωματικοὶ εἶχον νὰ παρουσιάσουν πολλὰς πρωτοτύπους τεχνικὰς μελέτας, νέας μεθόδους ἐκπαιδεύσεως ἐσαγθείσας τῇ προτάσει των εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ στόλου, ὁμοιόμορφον μόρφωσιν καὶ μεγάλην ἐπίδοσιν εἰς τὸ στάδιον, δυναπόλογον πρὸς τὰ ὀλίγα μέσα τοῦ ναυτικοῦ. Ἐπομένως δὲν εὑρέθη εἰς τὴν ἀνάγκην ἡ Βρεττανικὴ ἀποστολὴ νὰ διδάξῃ στοιχειώδη ζητήματα ἢ ἔστω σχετικὰ ἀπωδήποτε πρὸς τὸ ὑλικὸν τῆς ὑπηρεσίας τὸ ὁποῖον εὑρίσκετο εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων, τουναντίον, κατὰ τὴν παραλαβὴν τῶν νέων πλοίων, τὸ προσωπικὸν τῶν ἀξιωματικῶν καὶ τῶν πληρωμάτων εἶχεν ἀποδειξει ὅτι εἶχεν ἰσχυρὰς βάσεις ἐπαγγελματικῆς μορφώσεως καὶ ἦτο εἰς θέσιν νὰ χρησιμοποιήσῃ εὐχερῶς καὶ τὸ νέον ὑλικόν. Ἀφ' ἑτέρου, ἴνα διὰδῇ ἡ ὅλη ἰδέα εἶχεν ἀνάγκην ν' ἀπορροφήσῃ τὸ Ἑλληνικὸν ναυτικὸν ἐκ τῆς πείρας ἀξιωματικῶν τοῦ πρώτου ναυτικοῦ τῆς ἐποχῆς, δὲν ἐδίσταζεν ἡ Βρεττανικὴ ἀποστολὴ νὰ διατάσσῃ ἐκτέλεσιν οἱωνδήποτε χαρισμάτων ἐν κακοκαιρίᾳ ἢ νυκτερινῶν ἐλιγμῶν μὲ φῶτα κεκαλυμμένα ἢ νυκτερινῶν πυρῶν ὑπὸ δυσκόλους περιστάσεις ἢ ἐπιθέσεων τῶν ἐλαφρῶν σκαφῶν, διότι ἀνάλογα ἐγίνοντο ἀπὸ μακροῦ χρόνου παρ' ἡμῖν καὶ τὸ προσωπικὸν εἶχε τὴν ἀπαιτουμένην διὰ τοιαῦτα γυμνάσια ἐξέσησιν. Οὕτω ἠδυνήθη ἡ Βρεττανικὴ ἀποστολὴ νὰ διέξῃ εἰς ἡμᾶς ἐν βραχεῖ χρόνῳ πολλὰς τελειοποιημένας μεθόδους καὶ προχωρήσῃ ταχέως καὶ ἀπροσκόπτως εἰς τὴν ὀργάνωσιν. Ἂν καὶ ἐνίοτε ἔζήτει τὴν ἄμεσον ἐκτέλεσιν μεταρρυθμίσεων αἱ ὁποῖαι θ' ἀπῄτουν χρόνον καὶ προπαίδευσιν, μολαταῦτα τοιαύτη ἦτο ἡ διάθεσις τῶν Ἑλλήνων διὰ νὰ ὀργανωθῇ καὶ ἐκπαιδευθῇ τὸ ναυτικὸν τὸν κατὰ τὸ σύστημα τοῦ Ἀγγλικοῦ ὥστε ἐξηφανίζοντο αἱ δυσκολίαι καὶ κατορθοῦντο τὰ

ἀδύνατα. Ἀναφέρω ὡς παράδειγμα ὅτι, μέχρι τῆς ἐποχῆς τῆς ἀποστολῆς ὑπὸ τὸν ναύαρχον Τῶφνελλ, ὑπῆρχεν εἷς τὸ Ἑλληνικὸν ναυτικὸν τὸ ἔθιμον, γενόμενον παραδεκτὸν εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ὑπηρεσίαν τῶν ἀντιτορπιλλικῶν ἐκ τοῦ παλαιοῦ κανονισμοῦ, τὰς ἐκσερνδονίσεις τῶν αὐτοκινήτων τορπιλλῶν νὰ προετοιμάζουν ἐπὶ τῶν πλοίων εἰδικοὶ τεχνῖται τορπιλλητοί προσερχόμενοι ἐκ τῶν συνεργείων τῆς ὑποβρυχίου ἀμύνης. Εἶχεν ὅμως συμπέσει, ὀλίγους μῆνας κατόπιν τῆς ἀνάξεως τῶν ἐργασιῶν τῆς Βρεττανικῆς ἀποστολῆς, περίπτωσις καθ' ἣν εἷς ἐν ἑκ τῶν ἀντιτορπιλικῶν Ἐλευθερ ὁ εἰδικὸς τεχνίτης τῆς ὑποβρυχίου ἀμύνης· Ὁ ἐπιτεταμμένος τὴν ὑπηρεσίαν τῶν τορπιλλῶν ἀξιωματικὸς τῆς Βρεττανικῆς ἀποστολῆς ἐπέδειναι τοῦ ἀντιτορπιλλικοῦ καὶ ἐξηρμήδεσεν ὅτι ἡ ὑποβρύχιος ἄμυνα ἔσεπρεπε τεχνικὸν ἴδιν ἐκοχὴν ἐπιλεγην καὶ εὑρίσκετο ἐν ἀθηναμία νὰ ἐφοδιεζῃ καὶ τὰ πλοῖα καὶ νὰ κρατῇ συγχρόνως ἀριθμὸν τινα ἐκ τούτων εἰς τὰ συνεργεῖα τῆς διὰ τὰς ἐπισκευὰς τῶν αὐτοκινήτων τορπιλλῶν. Ἐζήτησεν ἀμέσως ὁ ἀξιωματικὸς ἐκεῖνος νὰ ληφθῇ τὸ μέτρον νὰ ἀποδιδασθοῦν εἷς τὴν ξηρὰν οἱ τεχνῖται τῆς ὑποβρυχίου ἀμύνης ἐκ πάντων τῶν πλοίων καὶ ὑπευθύνως νὰ ἀνατεθῇ ἐφεξῆς ἡ ὑπηρεσία τῶν αὐτοκινήτων τορπιλλῶν εἰς τοὺς ἐπιδαίνοντας ὑπαξιωματικοὺς καὶ ναύτας τορπιλλητάς, οἱ ὁποῖοι μέχρις ἐκείνης τῆς ἐποχῆς ἠσχολοῦντο βεβαίως εἰς σχετικὰς ὑπηρεσίας πρὸς τὰς τορπίλλας, τὰς νάρκας καὶ τὸν ἠλεκτροφωτισμὸν τῶν πλοίων ἀλλὰ δὲν ἔφερον τὴν εὐθύνην διὰ τὸ τεχνικὸν μέρος τῶν αὐτοκινήτων τορπιλλῶν. Εὐθὺς ἐτροποποιήθη τὸ μέχρις ἐκείνης τῆς ἐποχῆς ἰσχῦον σύστημα ἐκπαιδεύσεως, ἐδημιουργήθησαν οἱ κλάδοι τῶν ὑπαξιωματικῶν καὶ ναυτῶν τορπιλλομηχανικῶν καὶ ἠλεκτρομηχανικῶν καὶ ἀπηλλάγη οὕτω ἡ ὑποβρύχιος ἄμυνα τῆς ὑποχρεώσεως νὰ διαθέτῃ εἰς τὰ πλοῖα τοὺς εἰδικοὺς τεχνίτας της, συνετελέσθη δὲ ἡ μεγάλη αὕτη μεταβολὴ ἐντὸς ὀλίγων ἑβδομάδων καὶ ἐχαρακτήρισε τὴν ποιότητα τοῦ προσωπικοῦ.

Ἐν ᾧ χρόνῳ εἰργάζετο οὕτω τὸ Ἑλληνικὸν ναυτικὸν καὶ προόδευεν εἰς τὸ προσωπικὸν του τὸ ὁποῖον, ἐξαιρέσει ἑνὸς τεθωρακισμένου καταδρομικοῦ καὶ 8 μικρῶν ἀντιτορπιλλικῶν, ἐπέδαινεν ἀπηρχαιωμένου τύπου πολεμικῶν πλοίων, τὸ ἀντίζηλον ναυτι-

κόν, ὀργανούμενον ἐπίσης τῇ φροντίδι ἄλλης Βρεττανικῆς ἀποστολῆς ἐργαζομένης ἤδη ἐκεῖ ἀπὸ τριετίας, προέβαινεν εἰς μεγάλας ναυτικὰς παραγγελίας κατὰ τὰς ἰδέας τῶν ἰσχυόντων Τούρκων.

Οὕτω κατὰ Μάρτιον τοῦ 1911 ὑπεγράφη τὸ μεταξὺ Τουρκικῆς κυβερνήσεως καὶ ναυπηγείων Ἄρμστρογκ συμβόλαιον κατασκευῆς δύο ντρέντνωτς 23.000 τόννων ἐκτοπίσματος, μὲ δέκα πυροβόλα τῶν 34, ἑκ. εἰς πέντε διδύμους πύργους κατὰ τὸν διαμήκη ἄξονα τοῦ πλοίου, δέκα ἕξ πυροβόλα τῶν 15 ἑκ. καὶ ταχύτητα 21 μιλλίων. Ὁ τύπος οὗτος ἦτο ὁ τελειότερος τῆς ἐποχῆς του καὶ δὲν διέφερε τῶν συγχρόνων ἰσχυροτάτων ντρέντνωτς τῆς Ἀγγλίας. Ἡ ναυπήγησις τοῦ πρώτου ἐξ αὐτῶν ἤρχισεν ἀμέσως, ἠλπίζετο δὲ ἐν Τουρκίᾳ ὅτι ἔμελλε τὸ πλοῖον νὰ ἦτο ἕτοιμον νὰ ἀρχίσῃ δοκιμὰς μετὰ δύο τὸ πολὺ ἔτη. Ἡ παραγγελία αὕτη ὠφείλετο εἰς τὰς ἐπιμόνους προσπαθείας τοῦ ὑπουργοῦ τῶν ναυτικῶν ὑποστρατήγου Μαχμούτ Μουχτὰρ, τὸν ὁποῖον εἶχον γνωρίσει οἱ Ἕλληνες κατὰ τὸ 1897 ὡς ἀρχηγὸν τοῦ ἱππικοῦ τοῦ ἐνεργήσαντος τότε τὴν ἐπίθεσιν εἰς Βελεστῖνον. Ὁ αὐτὸς ὑπουργὸς ἠγόρασε καὶ 7 μεταγωγικὰ ἱκανὰ νὰ περιλάβουν 31.000 ἄνδρας καὶ ἐνήργησε προμηθείας πυρομαχικῶν διὰ τὰ θωρηκτὰ τύπου «Μπαρμπαρὸς» καὶ διὰ τὰ ἀντιτορπιλλικὰ τύπου Σιχάο. Ἐπέτυχε νὰ γίνουν δεκτοὶ πρὸς ἐκπαίδευσιν εἰς τὸ Ἀγγλικὸν ναυτικὸν Τοῦρκοι ἀξιωματικοί, 5 πυροβολητaί, 4 τορπιλληταί, 6 τῆς πορείας καὶ 2 ναυπηγοὶ διὰ τὸ ἔτος 1911, διότι εἶχε σχηματίσει πεποίθησιν ὅτι μόναι αἱ ναυτικαὶ παρασκευαὶ δὲν θὰ ἤρκουν ἀλλ' ἐκ παραλλήλου ὠφείλετο καὶ προετοιμασία τοῦ προσωπικοῦ, τοῦ μέτρου δὲ τούτου ἐφρόνει ἔπρεπε νὰ γίνῃ ἐξακολούθησις ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν διὰ ν' ἀποβῇ ἀποτελεσματικόν.

Διὰ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Μαχμοὺτ Μουχτὰρ καὶ τοῦ ἄλλου ὑπουργοῦ τῶν ναυτικῶν ὑποναυάρχου Χαλήλ, οἱ ὁποῖοι ὑπῆρξαν ἰσχυροὶ παρὰ τῷ κομητάτῳ, ἐνῷ οἱ ἄλλοι διατελέσαντες ὑπουργοὶ τῶν ναυτικῶν κατὰ τὴν αὐτὴν τριετῆ περίοδον δὲν εἰσηκούοντο ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως, εἶχον ἀγορασθεῖ τὰ δύο θωρηκτὰ τύπου «Μπαρμπαρός», ἑπτὰ μεταγωγικὰ χωρητικότητος 11.000 ἀνδρῶν, τὰ τέσσαρα ἀντιτορπιλλικὰ τύπου Σιχάο καὶ εἶχον παραγγελθεῖ ἓν ντρέντνωτ, ἓξ κανονιοφόροι καὶ μία τορπιλλοθέτις. Πάντα ταῦτα

τὰ πλοῖα ἦσαν ὁλικῆς ἀξίας 99.000.000 φρ., ἐκ τοῦ ποσοῦ δὲ τούτου τὰ 38.000.000 φρ. προήρχοντο ἐκ τῶν ἐν Γερμανίᾳ καταθέσεων τοῦ σουλτὰν Χαμίτ, αἱ ὁποῖαι κατεβλήθησαν ὑπὸ τῆς Γερμανικῆς κυβερνήσεως εἰς τὴν Τουρκικὴν εὐθὺς ὡς ἐπραγματοποιήθη ἡ ἀγορὰ τῶν δύο Γερμανικῶν παλαιῶν θωρηκτῶν καὶ παρὰ τὴν ἐναντίαν γνωμοδότησιν τῶν Γερμανῶν νομομαθῶν. Ἐπίσης σημαντικὸν ποσὸν χρημάτων εἶχεν εἰσπραχθεῖ διὰ τῆς ὑπὲρ τοῦ στόλου ἀναγκαστικῆς εἰσφορᾶς τόσον τῶν ὑπαλλήλων ὅσον καὶ τοῦ πληθυσμοῦ τῶν ἐπαρχιῶν κατόπιν τῶν ἐνεργειῶν τῶν τοπικῶν διοικητῶν. Ἡ ἐφαρμογὴ μεγάλου ναυτικοῦ προγράμματος, ἐὰν εὕρισκεν ὑποστηρικτὰς ὑπουργοὺς ὡς τὸν ὑποναύαρχον Χαλὴλ καὶ τὸν ὑποστράτηγον Μαχμοὺτ Μουχτάρ, ἐνέβαλλεν εἰς σκέψεις τοὺς κορυφαίους πολιτικοὺς ἄνδρας τῆς Τουρκίας, διότι ἐκεῖνοι δὲν ἐθεώρουν μὲν δύσκολον τὴν ἐξεύρεσιν μεγάλου δανείου διὰ τὴν ναυπήγησιν πλοίων ἀλλὰ τὴν διατήρησιν, ἐκγύμνασιν καὶ ἀνανέωσιν ἑνὸς μεγάλου στόλου ἐθεώρουν δυσβάστακτον διὰ τὴν Τουρκίαν. Διότι ἦσαν πεπεισμένοι ὅτι ἄνευ συνεχοῦς κινήσεως καὶ γυμνασίων ἀπέληγεν εἰς τὸ μηδὲν καὶ ὁ ἰσχυρότατος τῶν στόλων, ἐὰν δὲ τ' ἀνωτέρω θὰ ἐξετελοῦντο θὰ ἐπεβαρύνετο ὑπερβολικῶς ὁ προϋπολογισμὸς τοῦ κράτους, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἤδη μεγάλα βάρη πρὸ πάντων ἐκ δαπανῶν τοῦ ὑπουργείου τῶν στρατιωτικῶν. Ἐνεθυμοῦντο ὅτι κατὰ τὸν Ρωσσο-Τουρκικὸν πόλεμον τοῦ 1878 ὁ Τουρκικὸς στόλος δὲν ἠδυνήθη ν' ἀντιμετωπίσῃ τὰ ἐξωπλισμένα Ρωσσικὰ ἐμπορικὰ πλοῖα διότι δὲν εἶχεν ἐκγυμνασθεῖ συστηματικῶς ἂν καὶ εἰς ἀριθμὸν καὶ ἰσχὺν πολεμικῶν πλοίων ἦτο ὁ τρίτος στόλος τῆς Εὐρώπης. Ἐθεώρουν ὅτι εἰς τὸ μέλλον, ἐὰν ἡ οἰκονομικὴ κατάστασις τοῦ κράτους θὰ τὸ ἐπέτρεπε, βεβαίως ἡ Τουρκία θὰ ἔπρεπε ν' ἀποκτήσῃ στόλον ἰσχυρόν, ἀλλ' ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ ἠδύνατο νὰ διατηρῇ συνεχῶς ἰσοδύναμον στόλον καὶ νὰ μὴ περιωρίζετο εἰς ἐφάπαξ δαπάνας καὶ κατόπιν νὰ ἠναγκάζετο νὰ τὸν ἐγκατέλιπε διότι δὲν θ' ἀντεῖχεν οἰκονομικῶς. Διὰ τὰ ἔξοδα ὅμως τοῦ ὑπουργείου τῶν στρατιωτικῶν ἦσαν σύμφωνοι πάντες ἀνεξαιρέτως οἱ Τοῦρκοι μολονότι ἀπὸ τῆς μεταπολιτεύσεως ὁ προϋπολογισμὸς τοῦ ὑπουργείου τῶν στρατιωτικῶν παρουσίαζε κατ' ἔτος αὔξησιν δαπανῶν περὶ τὰ 120.000.000 φρ.

τὰ ὁποῖα κατέληγον εἰς ἔλειμμα τοῦ γενικοῦ προϋπολογισμοῦ. Τοῦτο ὠφείλετο ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς τὰς ἐπαναστάσεις Ἀλβανίας καὶ Ἀραβίας, αἱ ὁποῖαι εἶχον ἐξαναγκάσει τὴν κυβέρνησιν ν'ἀποστείλῃ εἰς τὰς μεμακρυσμένας ταύτας ἐπαρχίας περὶ τὰς 140.000 ἀνδρῶν ἐν ὅλω, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὴν ἀνάγκην τῆς διατηρήσεως ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ Τουρκίᾳ στρατοῦ δυνάμεως 180.000 ἀνδρῶν περίπου διὰ τὴν συγκράτησιν τῶν Βαλκανικῶν κρατῶν. Διὰ τὴν Ἑλλάδα ὁ ὑπάρχων στόλος ἤρκει, εἶχε δὲ ἀφ' ἑτέρου ἀρχίσει ἡ κατασκευὴ ἑνὸς ἰσχυροῦ ντρέντνωτ τὸ ὁποῖον θὰ ἐτήρει τὴν Τουρκίαν σεβαστὴν καὶ εἰς τὸ προσεχὲς μέλλον, ὑπῆρχε δ' ἐκτὸς τούτου σκέψις ναυπηγήσεως ὑποβρυχίων καὶ μεγάλου ἐκτοπίσματος ἀντιτορπιλλικῶν. Ἡ δὲ πρωτεύουσα εὑρίσκετο ἐν ἀσφαλείᾳ κινδύνου ἀπὸ θαλάσσης, διότι αἱ σημαντικαὶ ὀχυρώσεις τοῦ Βοσπόρου καὶ τῶν Δαρδανελλίων ἐκρίνοντο ἱκαναὶ νὰ κρατήσουν εἰς ἀπόστασιν καὶ μεγάλην ναυτικὴν δύναμιν ἐν περιπτώσει ἀπροόπτων. Ἐδῶ νομίζω ὅτι πρέπει νὰ ἀναφέρω τὰ τῆς ὀχυρώσεως τῶν στενῶν τοῦ Ἑλλησπόντου ὅπου συνέβησαν πολεμικὰ γεγονότα σημαντικὰ καὶ ἄξια νὰ καταλάβουν πολλὰς σελίδας τῆς συγχρόνου γενικῆς ἱστορίας.

Τὸ στόμιον τοῦ Ἑλλησπόντου πρὸς τὸ Αἰγαῖον ὑπερήσπιζον, κατὰ τὸ 1912, τέσσαρα χαμηλὰ πυροβολεῖα ὧν τὰ δύο Ἔρτογρουλ καὶ Σεντοὺλ-Μπάχρ ἐπὶ τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἀκτῆς, τὰ δὲ λοιπὰ δύο, Ὀρχανιὲ καὶ Κοὺμ-Καλὲ ἐπὶ τῆς Ἀσιατικῆς. Τὸ ὀχύρωμα τοῦ Ἔρτογρουλ ἵστατο ἐπὶ τῆς ἄκρας τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Ἕλλης ἀνατολικῶς καὶ ὄχι μακρὰν τοῦ φάρου, τὸ δὲ Σεντοὺλ-Μπάχρ ἔσωθεν ἐκείνου καὶ ἀκριβῶς πρὸ τοῦ μεσαιωνικοῦ φρουρίου, ἐκεῖ ὅπου εὑρίσκονται ἀκόμη διεσκορπισμένα καταγῆς λίθινα βλήματα ἀνήκοντα εἰς τὰ πάλαι πυρομαχικὰ τοῦ ὀχυρώματος. Τὸ ἐπὸ τῆς Ἀσιατικῆς ἀκτῆς Κούμ—Καλὲ ἵστατο ἀκριβῶς εἰς τὸ στόμιον τοῦ πορθμοῦ τοῦ Ἑλλησπόντου, πλησίον τοῦ χωρίου Γενισὲρ καὶ ἀπεχωρίζετο τῆς Τρωϊκῆς πεδιάδος ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ Σκαμάνδρου. Κατὰ μῆκος τῆς αὐτῆς ἀκτῆς, ἓν μίλλιον περίπου πρὸς τὸ Αἰγαῖον, ἵστατο τὸ φρούριον Ὀρχανιὲ παραπλεύρως τοῦ χωρίου Γενισέρ. Τὰ ὀχυρώματα Ἔρτογρουλ (μὲ δύο πυροβόλα τῶν 24 ἑκ.) καὶ Ὀρχανιὲ (μὲ τρία τῶν 28 ἑκ.) ἦσαν προωρισμένα νὰ βάλλωσι κατ' ἐχ-

θροῦ ἐρχομένου ἐκ τοῦ Αἰγαίου πελάγους, τὰ δὲ Σεντοὺλ-Μπάχρ (μὲ πέντε πυροβόλα τῶν 28 ἑκ. καὶ ἓν τῶν 21 ἑκ.) καὶ Κοὺμ-Καλὲ (μὲ δύο τῶν 28 ἑκ. δύο τῶν 24 ἑκ. ἓν τῶν 21 ἑκ. καὶ δύο τῶν 15 ἑκ.) ἦσαν προωρισμένα νὰ συνεργάζωνται μετὰ τῶν Ἔρτογρουλ καὶ Ὀρχανιὲ κατ' ἐχθροῦ ἐρχομένου ἐκ τοῦ Αἰγαίου πελάγους καὶ διευθυνομένου κατὰ τὸν ἄξονα τῶν στενῶν. Ἐφ' ὅσον ὁ ἐχθρὸς θὰ ἐπέμενε νὰ διέλθῃ τὸ στόμιον τοῦ Ἑλλησπόντου τὰ ὀχυρώματα Σεντοὺλ-Μπάχρ καὶ Κοὺμ-Καλὲ ἔμελλον νὰ διασταυρῶσι τὰ πυρά των, νὰ παρακολουθῶσι τοῦτον διερχόμενον τὴν ἑνοῦσαν τὰ δύο ταῦτα ὀχυρώματα γραμμὴν, καὶ νὰ ἐξακολουθῶσι νὰ βάλλωσι κατ' αὐτοῦ πρὸς τὰ ἔσω μέχρις ἀποστάσεώς τινος. Ἀπὸ τῶν πυροβολείων τοῦ στομίου τοῦ Ἑλλησπόντου πρὸς τὸ Αἰγαῖον μέχρις ἀποστάσεως 12 περίπου μιλλίων πρὸς τὰ κυρίως στενὰ δὲν ὑπῆρχεν ἄλλο χαμηλὸν μόνιμον ὀχυρωματικὸν ἔργον. Τὰ πρὸς τὸ πέλαγος ὀχυρώματα, Ἔρτογρουλ καὶ Ὀρχανιέ, εἶχον καὶ ἀπυροβλήτους τομεῖς τὸ μὲν πρὸς βορρᾶν τὸ δὲ πρὸς νότον ὥστε ἦτο δυνατὸν νὰ τοποθετηθῇ ὁμὰς πλοίων ἔξωθεν τοῦ στομίου τοῦ Ἑλλησπόντου, παραπλεύρως τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἀκτῆς καὶ ὀλίγον βορειότερον τοῦ Ἔρτογρουλ, ἐκεῖθεν δέ, ἀνενόχλητος ἐκ τοῦ ὀχυρώματος τούτου καὶ κατὰ μείζονα λόγον ἐκ τοῦ Σεντοὺλ-Μπάχρ, τὸ ὁποῖον εὑρίσκετο ἔσωθεν, νὰ προσβάλλῃ τὰ ὀχυρώματα τῆς Ἀσιατικῆς ἀκτῆς. Νοτιώτερον δὲ τῶν τελευταίων τούτων ἠδύνατο καθ' ὅμοιον τρόπον ὁμὰς πλοίων νὰ προσβάλλῃ ἀνενόχλητος τὰ ὀχυρώματα τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἀκτῆς Ἔρτογρουλ καὶ Σεντοὺλ-Μπάχρ. Τὴν τοιαύτην ἄμυναν τοῦ εἴσπλου τοῦ Ἑλλησπόντου πρὸς τὸ Αἰγαῖον, κατὰ τὰς περιστάσεις, ἐπρόβλεπον οἱ Τοῦρκοι νὰ ἐνδυναμώνουν μὲ ταχυβόλα πεδινά, ὡς ἄλλως τε ἐνήργησαν βραδύτερον καὶ κατὰ τὴν ναυμαχίαν τῆς Ἕλλης. Ἄνωθεν τοῦ ὅρμου τοῦ ἀκρωτηρίου Κεφὲζ (Φονηᾶς) τῆς Ἀσιατικῆς ἀκτῆς, εὑρισκομένου περὶ τὰ 7 μίλλια ἀνατολικῶς τοῦ Κούμ-Καλὲ, ὑπῆρχεν ἓν ὑψηλὸν πυροβολεῖον, ἡ Δαρδανίς, ὡπλισμένον μὲ δύο πυροβόλα τῶν 15 ἑκ.

Τὰ δὲ κυρίως στενὰ τῶν Δαρδανελλίων, εὑρισκόμενα περὶ τὰ 12 μίλλια ἔσωθεν τῆς γραμμῆς Κούμ-Καλὲ καὶ Σεντοὺλ-Μπὰχρ ὑπερήσπιζον ὀκτὼ χαμηλὰ καὶ ἐννέα ὑψηλὰ πυροβολεῖα. Ἐπὶ τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἀκτῆς εἰς τὸ ἀκρωτήριον Γκιλῆ-Μπάχρ, ἐκεῖ ὅπου εὑρίσκεται ἡ ὁμώ-

νυμος πόλις καὶ δυτικῶς τοῦ μεσαιωνικοῦ φρουρίου, εὑρίσκοντο κατὰ σειρὰν ἐκ τῶν ἔσω πρὸς τὰ ἔξω τρία χαμηλὰ ὀχυρώματα τά· Ναμάζια (μὲ ἕν πυροβόλον τῶν 28 ἑκ., ἕν τῶν 26 ἑκ. δέκα τῶν 24 ἑκ. καὶ τέσσαρα τῶν 21 ἑκ.)· Χαμηδιὲ (μὲ δύο τῶν 35 ἑκ.) καὶ Μετζητιὲ (μὲ δύο τῶν 28 ἑκ. καὶ τέσσαρα τῶν 24 ἑκ.). Ἐπὶ τῆς αὐτῆς θέσεως ἀλλ' ὑψηλότερον εὑρίσκετο ἕν ὑψηλὸν πυροβολεῖον, τὸ Παλάς, ὡπλισμένον ἐν ὅλῳ μὲ τρία πυροβόλα τῶν 15 ἑκ. καὶ πρὸς δυσμὰς τούτου εὑρίσκετο τὸ Γιλδίζ, ὑψηλὸν ὁμοίως πυροβολεῖον ὡπλισμένον μὲ ἓξ πυροβόλα τῶν 15 ἑκ. καὶ τέσσαρα τῶν 21 ἑκ. Ἐπὶ τῆς Ἀσιατικῆς ἀκτῆς ἔναντι τοῦ Γκιλῆ - Μπάχρ, ἐκεῖ ὅπου κεῖται ἡ πόλις τῶν Δαρδανελλίων, εὑρίσκοντο κατὰ σειρὰν καὶ ἐκ τῶν ἔξω πρὸς τὰ ἔσω τρία χαμηλὰ πυροβολεῖα τά· Χαμηδιὲ (μὲ δύο πυροβόλα τῶν 35 ἑκ.), Τσεμενλὶκ (μὲ δύο τῶν 35 ἑκ. ὀκτὼ τῶν 24 ἑκ., ἕν τῶν 21 ἑκ. καὶ πέντε 15 ἑκ.) καὶ Μετζητιὲ μὲ πέντε τῶν 28 ἑκ., δύο τῶν 26 ἑκ., δύο τῶν 24 ἑκ. καὶ πέντε τῶν 15 ἑκ.). Τὰ τρία ταῦτα χαμηλὰ πυροβολεῖα τῆς Ἀσιατικῆς ἀκτῆς ἠδύναντο νὰ βάλλωσιν κατ' ἐχθροῦ ἐρχομένου νὰ διέλθῃ τὰ κυρίως στενά, ὡς ἠδύναντο νὰ βάλλωσιν ὁμοίως καὶ τὰ χαμηλὰ καὶ ὑψηλὰ πυροβολεῖα τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἀκτῆς τὰ παρὰ τὸ Γκιλῆ-Μπάχρ. Τὸ Μετζητιὲ τῆς Ἀσιατικῆς ἀκτῆς ἠδύνατο νὰ βάλλῃ καὶ κατ' ἐχθροῦ κατορθώσαντος νὰ διέλθῃ τὴν γραμμὴν Γκιλῆ-Μπάχρ Δαρδανέλλια, ὑπῆρχε δὲ ἐπὶ τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἀκτῆς, ἀνατολικῶς τοῦ Γκιλῆ-Μπὰχρ καὶ περίπου τοῦ περὶ οὗ πρόκειται Μετζητιὲ, πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν τὸ χαμηλὸν πυροβολεῖον Δερμέν - Μπουρνοῦ (μὲ ἓξ πυροβόλα τῶν 24 ἑκ. καὶ ἕν τῶν 21 ἑκ.) καὶ ἀνατολικώτερον τούτου, ὁμοίως ἐπὶ τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἀκτῆς, τὸ ὑψηλὸν πυροβολεῖον Τσάμ-Μπουρνοῦ μὲ δύο πυροβόλα τῶν 15 ἑκ. Ἔσωθεν τοῦ Μετζητιὲ τῆς Ἀσιατικῆς ἀκτῆς καὶ τοῦ ἀκρωτηρίου Ναγαρᾶ, ἐκεῖ ὅπου συνήθως ἠγκυροβόλει ὁ Τουρκικὸς στόλος, ὑπῆρχε πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν, τὸ ὁμώνυμον χαμηλὸν πυροβολεῖον (μὲ δύο πυροβόλα τῶν 26 ἑκ., πέντε τῶν 24 ἑκ. καὶ δύο τῶν 15 ἑκ.) Ἄνωθεν τοῦ Ναγαρᾶ ὑπῆρχον τὰ ὑψηλὰ πυροβολεῖα Μάλτεπε καὶ Ἄβυδος, ὡπλισμένα ἕκαστον μὲ δύο πυροβόλα τῶν 15 ἑκ. Ἐπὶ τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἀκτῆς ἀπέναντι τοῦ Ναγαρᾶ ὑπῆρχον κατὰ σειρὰν τὰ ὑψηλὰ πυροβολεῖα Λάδος, Πόερις καὶ Τοβάλι, ἀπέχοντα ἀλλήλων καὶ ὡπλισμένα ἕκαστον μὲ δύο πυροβόλα τῶν

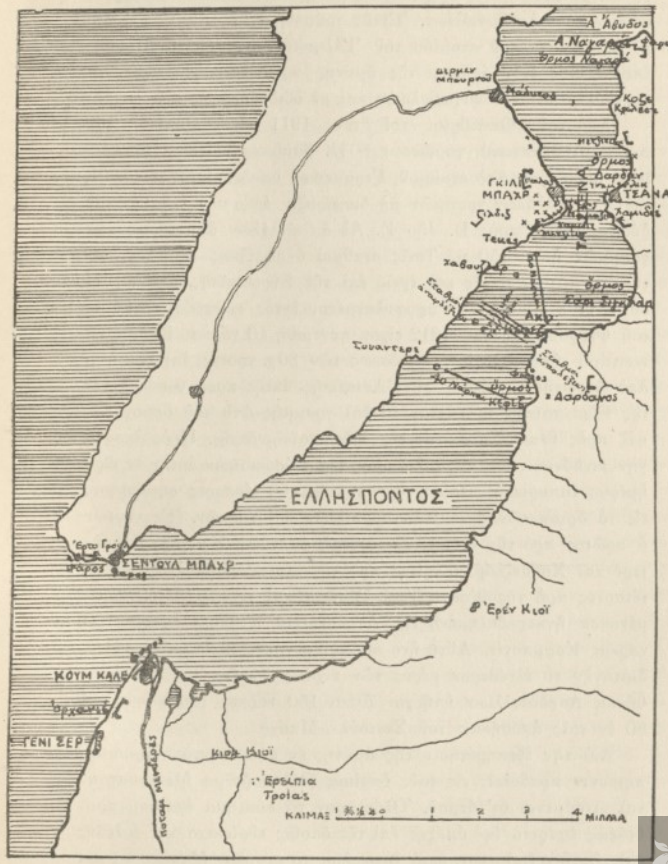

Η ΕΛΛΗ ΚΑΙ ΤΑ ΣΤΕΝΑ

15 ἑκ. Τοιαύτη ἦτο ἡ ὀχύρωσις εἰς μόνιμα πυροβολεῖα τῶν κυρίως στενῶν τῶν Δαρδανελλίων. Ἐκτὸς τούτων, ὡς συνέβαινε καὶ διὰ τὰ ὀχυρώματα τοῦ στομίου τοῦ Ἑλλησπόντου πρὸς τὸ Αἰγαῖον, ἐπροβλέπετο ἐνδυνάμωσις τῆς ἀμύνης κατὰ τὰς περιστάσεις μὲ ταχυβόλον πεδινὸν πυροβολικὸν καὶ μὲ ὀβιδοβόλα.

Ἀπὸ τοῦ Ὀκτωβρίου τοῦ ἔτους 1911 εἶχον ποντισθῇ 162 τορπίλλαι ἀμυντικαί, γομώσεως 80 χλ. βαμβακοπυρίτιδος, ἀναφλέξεως ἠλεκτρικῆς ἀπὸ σταθμοῦ, Γερμανικοῦ ὑποδείγματος τοῦ 1891, ἐπὶ 3 παραλλήλων γραμμῶν μὲ διαχάραξιν ἀπὸ τῶν ἐκβολῶν τοῦ ῥύακος Κεφὲζ πρὸς Β. 45ο Ζ. Αἱ ἀπ' ἀλλήλων ἀποστάσεις τῶν γραμμῶν ἦσαν 150 μ. Τρεῖς σταθμοὶ ἀναφλέξεως ὑπῆρχον ἐπὶ τῆς Ἀσιατικῆς ἀκτῆς καὶ τρεῖς ἐπὶ τῆς Εὐρωπαϊκῆς, ἅπαντες δὲ οὗτοι οἱ σταθμοὶ ἦσαν προφυλαγμένοι ἐντὸς κρυπτῶν. Ἀπὸ δὲ τοῦ Φεβρουαρίου τοῦ 1912 εἶχον ποντισθῇ 40 νάρκαι Καρμπονὶτ νεωτάτου ὑποδείγματος, γομώσεως τῶν 80 χ. τροτύλ, ἐπὶ γραμμῆς ἀπὸ ἀκρωτηρίου Κεφὲζ τῆς Ἀσιατικῆς ἀκτῆς πρὸς θέσιν Τεκὲν τῆς Εὐρωπαϊκῆς, καὶ ἄλλαι 40 ἐπὶ γραμμῆς ἀπὸ τοῦ ὅρμου Κεφὲζ πρὸς θέσιν Σουαντερὲ τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἀκτῆς. Πρὸς ἀποφυγὴν κινδύνων τῶν παραπλεόντων τὴν Εὐρωπαϊκὴν ἀκτὴν ἐν ὥρᾳ ἡμέρας ἐμπορικῶν πλοίων εἶχον τοποθετηθῇ τέσσαρες σημαντῆρες εἰς τὸ ὅριον τῶν ἀμυντικῶν τορπιλλῶν καὶ ναρκῶν. Ἐκ τούτων ὁ πρῶτος πρὸ τῆς θέσεως Σουαντερέ, ὁ δεύτερος μεταξὺ Σουαντερὲ καὶ Χαβουζλάρ, ὁ τρίτος πρὸ τῆς θέσεως Χαβουζλὰρ καὶ ὁ τέταρτος πρὸ τῆς θέσεως Τεκέ. Ὑπῆρχε καὶ τορπιλλοθέτις παραμένουσα ἡγκυροβολημένη εἰς Δαρδανέλλια ἡ ὁποία ἔφερεν 100 νάρκας Καρμπονίτ. Αὕτη ἦτο προωρισμένη νὰ κλείσῃ εἰς πρώτην διαταγὴν τὸ ἐλεύθερον μέρος τῶν κυρίως στενῶν. Ἐν ταῖς ἀποθήκαις Δαρδανελλίων ὑπῆρχον ἄλλαι 150 νάρκαι Καρμπονὶτ καὶ 50 ἐν ταῖς ἀποθήκαις τοῦ Σεντοὺλ—Μπάχρ.

Διὰ τὴν ἐξυπηρέτησιν τῆς ἀμύνης ἐν ὥρᾳ νυκτὸς ἐχρησιμοποιοῦντο προβολεῖς εἰς τοὺς ὁποίους ἔδιδον ῥεῦμα ἠλεκτρομηχαναὶ κινούμεναι δι' ἀτμοῦ. Ὁλόκληρον τὸ σύστημα ἑκάστου προβολέως ἐφέρετο ἐφ' ἁμάξης ἐπὶ τῆς ὁποίας εὑρίσκετο καὶ ὁ λέβης καὶ, ὡς ἦτο ἐπόμενον, μετὰ δυσκολίας τὸ σύνολον ἠδύνατο νὰ μετατοπίζηται. Ἀλλ' ἀπὸ τοῦ 1911 ἠδύνατο ἡ διεύθυνσις τοῦ πυρο-

βολικοῦ τοῦ ὑπουργείου τῶν στρατιωτικῶν νὰ διαθέτῃ διὰ τὴν ἄμυναν τῶν Δαρδανελλίων καὶ ἄλλους προβολεῖς νέου ὑποδείγματος ἰσχυρούς, τῶν ὁποίων αἱ μηχαναὶ ἦσαν βενζινοκίνητοι, ἠλεκτρομηχαναὶ δὲ καὶ βενζινομηχαναὶ τοποθετημέναι ἐπὶ αὐτοκινήτων. Τὸ ὕψος τῶν τοιούτων προβολέων ἀπὸ τοῦ ἐδάφους ἠδύνατο νὰ κανονίζηται κατὰ βούλησιν μέχρις 25μ.

Ποιούμενος συνέχειαν τῆς ἀπὸ τριετίας γινομένης συνεχοῦς ἐργασίας διὰ τὸν καταρτισμὸν ἱκανῶν ἀξιωματικῶν καὶ πληρωμάτων, ὁ Τουρκικὸς στόλος ἐξετέλεσε σειρὰν γυμνασίων ἀπὸ τοῦ ἔαρος μέχρι τοῦ φθινοπώρου τοῦ 1911, ὁπότε ἐκηρύχθη ὁ πόλεμος Ἰταλίας-Τουρκίας. Κατ' ἀρχὰς τὰ γυμνάσια ἐγένοντο εἰς τὴν θάλασσαν τοῦ Μαρμαρᾶ, συμμετέσχον δὲ τὰ δύο θωρηκτὰ τύπου «Μπαρμπαρός», τὰ τρία μικρὰ θωρηκτὰ τύπου «Ἀβνιλᾶ», τὸ καταδρομικὸν «Μετζητιέ», τὸ ἀνιχνευτικὸν «Μπέρκ - Σατβέτ», τρία ἀντιτορπιλλικὰ τύπου Σιχάο, τρία ἀντιτορπιλλικὰ τύπου Κρεζώ, τρία τορπιλλοβόλα τύπου Ἀνσάλντο καὶ δύο τορπιλλοβόλα τύπου Κρεζώ. Κατὰ τὴν πρώτην περίοδον, ἀφ' ἑνὸς τὰ ἐλαφρὰ πλοῖα ἠσκήθησαν εἰς τοὺς ἐλιγμοὺς ἐπὶ 15 συνεχεῖς ἡμέρας καὶ ἐπί τινας νύκτας μὲ φῶτα κεκαλυμμένα· ἀφ' ἑτέρου τὰ μεγάλα πλοῖα διῃρημένα εἰς τρεῖς μοίρας ἐξετέλεσαν ἐπανειλημμένως ἀνάλογα γυμνάσια· τὸ τρίτον δὲ μέρος τῶν ἀσκήσεων χαρακτηρίζει τὴν κατὰ τὴν ἐκτίμησιν τῶν ὀργανωτῶν συντελεσθεῖσαν μεγάλην πρόοδον εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν, διότι ἐγένετο γυμνάσιον ἀνιχνεύσεως ὑπὸ τῶν τριῶν ἀντιτορπιλλικῶν τύπου Σιχάο πρὸς ἀνεύρεσιν τοῦ ὑπολοίπου στόλου ἐν σκοτεινῇ νυκτὶ καὶ μὲ τὴν ὑποχρέωσιν διὰ τ' ἀντιτορπιλλικὰ τηρήσεως ταχύτητος κατὰ τὸ γυμνάσιον 15—17 μιλλίων. Τὸ γυμνάσιον τοῦτο ἐγένετο κατ' ἐπανάληψιν καὶ κατόπιν τῆς πρώτης ταύτης περιόδου ἐξῆλθεν ὁ στόλος εἰς τὸ Αἰγαῖον καὶ ἐξετέλεσε σειρὰν ἀναλόγων ἀσκήσεων μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ βιαίας ἀποβάσεως. Τὸ μᾶλλον ἐνδιαφέρον μέρος τῶν γυμνασίων τῆς δευτέρας περιόδου ὑπῆρξαν τὰ πυρὰ τὰ ἐκτελεσθέντα ὑπὸ τῶν σκοπευτῶν. Εἶχεν ἤδη ἀπὸ πολλοῦ εἰσαχθεῖ εἰς τὸ Τουρκικὸν ναυτικόν, τῇ φροντίδι τῆς Βρεττανικῆς ἀποστολῆς, σύστημα μεθοδικῆς ἐκπαιδεύσεως σκοπευτῶν καὶ, ἐκ μεγάλου ἀριθμοῦ μαθητῶν πυροβολητῶν τυχόντων προκαταρκτικῆς ἐκπαιδεύσεως, ἀπεκτᾶτο

σθήναν οἱ ἡμέρες μὴ γενόμενοι παραδεκτοὶ οὐδὲ ὡς ἁπλοῖ πυροβοληταί, οἱ λοιποὶ ἐγένοντο μὲν δεκτοὶ ὡς πυροβολισταὶ ἀλλ' ἐκ τούτων μόνον τὸ τρίτον ὅς μαθηταὶ σκοπευταί. Ὅσοι ἐκ τῶν τελευταίων τούτων θὰ ἐκρίνοντο ἐπιτηδνιες ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν πυρῶν τῆς τελευταίας περιόδου θὰ ἐθεβαιολογοῦντο ὡς μόνιμοι σκοπευταί. Οἱ παλαιοὶ τοιοῦτοι ἐξετέλεσαν πυρὰ μὲ νομίσεις μάχης, τῶν πλοίων κινουμένων μὲ ταχύτητα μέχρις 7 μιλίων κατὰ στόχου ἀκινήτου, πρὸς τὸν σπουδὸν ἑκτιμήσεως τῆς ἱκανότητος αὐτῶν ὡς καὶ τοῦ προσωπικοῦ τῆς διευθύνσεως τῆς βολῆς. Οὗτος ἔλιηξεν ἡ δευτέρα περίοδος καὶ τὰ πλοῖα ἐπανῆλθον εἰς Δαρδανέλλια, ἤνθμάκευσαν καὶ ἐξῆλθον ἐκ νέου εἰς τὸ Αἰγαῖον διὰ νὰ συνεχίσουν τὰ γυμνάσια.

Ἀρχηγὸς τοῦ στόλου ἀπὸ πολλῶν μηνῶν ἦτο ὁ πλοίαρχος Ταχίρ, ὁ κατὰ τὸν Βαλκανικὸν πόλεμον ἀρχηγὸς κατὰ τὴν ναυμαχίαν τῆς Λήμνου, εἶχε δὲ ἀντικατασταθῆ τὸν ἐπὶ διετίαν ἀρχηγεύσαντα πλοίαρχον Ραμῆ, τὸν ἐπίσης ἀρχηγὸν κατὰ τὸν αὐτὸν πόλεμον ἀλλὰ κατὰ τὴν ναυμαχίαν τῆς Ἔλλης. Κατὰ τὸν προηγηθέντα χειμῶνα τῆς περὶ ἧς πρόκειται περιόδου τὸν γυμνασίων ὁ Ταχὶρ εἶχε παρακολουθήσει προσωπικῶς τὸ σύστημα διοικήσεως καὶ ἐκπαιδεύσεως τοῦ στόλου, ἐν Τουρκίᾳ ἐκρίνετο ὁ καταλληλότερος διὰ τὰ καθήκοντα τοῦ στολάρχου πρὸ πάντων διὰ τὴν ναυτικὴν του ἐμπειρίαν ὡς διανόσας καὶ μέρος τοῦ σταδίου του ἐν τῇ ἀτμοπλοΐᾳ ἑταιρίᾳ Μαζουνιέ, κατὰ δὲ τὸ 1908 εἶχε προαλειφθεῖ ὑπὸ τοῦ σουλτάνου ὡς ὑπασπιστὴς του καὶ κυβερνήτης τῆς αὐτοκρατορικῆς θαλαμηγοῦ "Ἐρτογρουλ. Τοῦ στόλου ἐπέβαινεν ὁ ἀρχηγὸς τοῦ ἐπιτελείου τῆς Βρεττανικῆς ἀποστολῆς ἀντιπλοίαρχος Φούν μετὰ τῶν ἄλλων μελῶν αὐτῆς καὶ διηύθυνε τὰ γινόμενα γυμνάσια. Κατὰ τὴν τελευταίαν ταύτην περίοδον ὁ στόλος ἔπλεε μεταξὺ Ρόδου καὶ Βηρυτοῦ ὅταν συνέπεσε νὰ καταληφθῇ ὑπὸ σφοδροῦ βορρᾶ καὶ ὡς ἐκ τῆς κακοκαιρίας ἐζήτησαν οἱ κυβερνῆται τῶν ἐλαφρῶν σκαφῶν ἔγκαιρον νὰ ἀλεύσουν πρὸς τὸ ἐγγύτερον ἀγκυροβόλιον. Ἀλλ' ὁ Ταχίρ, κατόπιν τῆς γνωμοδοτήσεως τοῦ ἀρχιγοῦ τοῦ ἐπιτελείου, περιωρίσθη νὰ μεταβάλλῃ κατεύθυνσιν μόνον μοίρας τὴν πλεῦσιν τοῦ στόλου διὰ ν' ἀνακουφίσῃ τὰ πλοῖα καὶ δὲν ἐνέκρινε τὸν ἀποχωρισμὸν αὐτῶν. Ἡ ἄρνησις αὕτη

ἐδημιούργησε μικρὰν ἀναμαλίαν ὡς πρὸς τὴν πειθαρχίαν τῶν κυβερνητῶν τῶν ἐλαφρῶν σκαφῶν διότι, ἐπειδὴ τὰ σκάφη ἐκλιδανίζοντο πολὺ ἐκ τοῦ σάλου, ἔπλεε ἐπὶ ἡμέρας ἀπὸ ἀπεκρούσθησαν αἰτήσεις ἐκείνων καὶ μὲ τὸ φῶς τῆς ἡμέρας ἐξῆλθαν ὁμοπλοοῦντα μόνα τὰ θωρηκτὰ «Μπαμπαδὸς» καὶ «Τορκούτ». Τ' ἀντιτορπιλλικὰ Σιγδὸ εἶγον πλεύσει εἰς Μαρμαρίσιον, τ' ἀντιτορπιλλικὰ Κρὶζὸ πρὸς Βηρυττὸν καὶ τὸ καταδρομικὸν «Μετζητιὲ» εἶχε μείνει ἐν ἀντιμονῇ, ὥστε τὰ θωρηκτὰ ἔφθασαν μόνα εἰς Βηρυττόν, κατόπιν δὲ κατέλευσαν ἐκεῖ καὶ τὰ ἄλλα πλοῖα τῶν ὁποίων ἤγνοεῖτο ἡ τύχη.

Εἰς ἐκεῖνον τὸν λιμένα εὑρίσκετο ὁ στόλος ὅταν τὴν 15/28 Σεπτεμβρίου ἐλήφθη ἐπεῖγον κρυπτογραφικὸν τηλεγράφημα τὸ ὁποῖον δὲν κατορθώθη νὰ μεταφρασθῇ. Τὴν ἐπομένην ὅμως ὁ νομάρχης ἐλληροφόρησε τὸν ἀρχηγὸν ὅτι ἡ Τουρκία εὑρίσκετο ἤδη εἰς ἐμπόλεμον κατάστασιν μὲ τὴν Ἰταλίαν, ὁπότε πλέον ἠρμηνεύθη τὸ ἀκατάληπτον κρυπτογράφημα καὶ ὁ στόλος ἀπέλευσεν ἐσπευσμένως ἐπιστρέφων εἰς τὰ στενὰ τῶν Δαρδανελλίων.

Τὸ Ἰταλικὸν τελεσίγραφον, ἄξιον ν' ἀπαντήσῃ ἡ Τουρκία ἐντὸς 24 ὡρῶν ἐὰν θ' ἀπεδέχετο στρατιωτικὴν κατοχὴν εἰς τὰς ἐπαρχίας της Τριπολίτιδα καὶ Κυρηναϊκήν, ἐπεδόθη τὴν 15/28 Σεπτεμβρίου τοῦ 1911. Ἡ Τουρκικὴ κυβέρνησις ἐπροβλέπετο ὅτι θἄττων ἡ βράδιον θὰ κατέληγεν εἰς περιπλοκὰς μὲ τὴν Ἰταλίαν ἐνήργει ἐπομένως προπαρασκευὰς καὶ εἶχεν ἀποφασίσει νὰ ὀχυρώσῃ καλῶς τὸν λιμένα τῆς Τριπολίτιδος μεταφέρουσα ἐκεῖ προσωρινῶς ἀριθμὸν ἐνὸς πυροβόλων βαρέων ἐκ τῶν ὀχυρωμάτων τοῦ Βοσπόρου. Τὸ ἐπικείμενον νὰ ἐκτελεσθῇ τοῦτο μέτρον ἴσως νὰ συνετέλεσεν εἰς τὸ ν' ἀποφασίσῃ ἡ Ἰταλία νὰ τὸ κηρύξῃ αἰφνιδίως τὸν πόλεμον διὰ νὰ τερματίσῃ, ὡς ἐξεφράζετο ἐν τῷ τελεσιγράφῳ, τὴν ὑπὸ τῆς Τουρκίας ἐγκαταλειψιν τῶν μερῶν ἐκείνων εἰς τὴν τύχην των. Διὰ πᾶν ἐνδεχόμενον ἡ Τουρκικὴ κυβέρνησις ἐνήργει, ὡς πρὸς τὸν ἐφοδιασμὸν τῆς Τριπολίτιδος, ὡς ἐὰν εὑρίσκετο εἰς ἐμπόλεμον κατάστασιν καὶ τὰ μεταγωγικὰ της μὲ φορτία ὅπλων, πολεμοφοδίων ἢ τροφίμων ἔπλεον πρὸς τὸν λιμένα της Τριπολίτιδος ἀπὸ τινος χρόνου μὲ πλαστὰ ὀνόματα καὶ ὑπὸ ξένην σημαίαν. "Αλλα φορτία ὅπλων καὶ πυρομαχικῶν

ἐξ ἀλλοδαπῆς ἐτοποθετοῦντο ἐπιμελῶς εἰς τὸν πυθμένα τῶν φορτηγῶν καὶ κατόπιν ἐκαλύπτοντο μὲ ψευδῆ πυθμένα τελείως στεγανόν, ὥστε εἰς περίπτωσιν καθ' ἣν ἤθελε κηρυχθεῖ ἐν τῷ μεταξὺ πόλεμος μὲ τὴν Ἰταλίαν νὰ ἦναι ἀδύνατον κατὰ τὴν νηοψίαν ν' ἀποκαλυφθῇ τὸ πολεμικὸν λαθρεμπόριον. Τοιαῦτα προληπτικὰ μέτρα κατὰ τὰς μεταφορὰς των λαμβάνουν πάντοτε οἱ Τοῦρκοι εἰς παραμονὰς περιπλοκῶν, εἶναι δὲ ὁ καρπὸς πείρας προελθούσης ἐκ τῶν πολέμων εἰς τοὺς ὁποίους συνεχῶς ἀποδύονται. Ἡ Τουρκικὴ κυβέρνησις κατέβαλε καὶ ἐνεργείας, κατὰ τὴν πρὸ τοῦ πολέμου ἐκείνου περίοδον, ν' ἀγοράσῃ πολεμικὰ πλοῖα ἐκ τῆς Ἀμερικανικῆς κυβερνήσεως, θωρηκτὰ καὶ θωρηκτὰ καταδρομικὰ τύπων, ὡς ἐνόμιζε, μὴ ἀπαραιτήτων διὰ τὸ Ἀμερικανικὸν ναυτικόν, ἐπροχώρησε μάλιστα νὰ ζητήσῃ διαπραγματεύσεις καὶ διὰ τὰ θωρηκτὰ «Κιλκὶς» καὶ «Λῆμνος», ἀλλὰ δὲν ἐπέτυχεν εἰς ἐκεῖνα τὰ διαβήματα. Ἀμφίβολον εἶνε ἂν θ' ἀπεφάσιζε ποτέ, ἔστω καὶ ἂν ἠγόραζεν ἐκεῖνα τὰ πλοῖα, ν' ἀντιμετώπιζε τὸν Ἰταλικὸν στόλον.

Ἡ ἐπανάστασις τοῦ Γεμὲν εἶχε δημιουργήσει ἐν τῇ Ἐρυθρᾷ θαλάσσῃ λαθρεμπόριον ὅπλων καὶ πολεμοφοδίων πρὸς ἐφοδιασμὸν τῶν ἐπαναστατῶν καὶ ὡς ἐκ τούτου ἡ Τουρκικὴ κυβέρνησις εἶχεν ἀποστείλει ἐκεῖ διὰ τὴν καταδίωξιν τοῦ πολεμικοῦ λαθρεμπορίου τὸ ἀνιχνευτικὸν «Πεϊκ—Σεφκέτ» μετὰ δώδεκα μικρῶν κανονιοφόρων. Εἰς ἀντικατάστασιν τινων ἐκ τῶν κανονιοφόρων ἐκείνων εἶχον ἀποσταλῆ ὡς σταθμοί, μετὰ τὰ γυμνάσια τοῦ στόλου τὰ γενόμενα εἰς τὴν θάλασσαν τοῦ Μαρμαρᾶ, τὰ τρία μικρὰ παλαιὰ θωρηκτὰ «Ἀβνιλᾶ» εἰς Βηρυττόν, «Μουΐν—Ζαφὲρ» εἰς Σάμον καὶ «Φετῆ—Μπουλὲν» εἰς Θεσσαλονίκην. Ἡ Ἀλβανικὴ ἐπανάστασις ἀφ' ἑτέρου εἶχε προξενήσει τὴν ἀποστολήν, διὰ τοὺς αὐτοὺς λόγους, ἀριθμοῦ τινος τορπιλλοβόλων εἰς Πρέβεζαν πρὸς ἀποκλεισμὸν ἀπὸ τῆς θαλασσίας ὁδοῦ τῶν Ἀλβανῶν ἐπαναστατῶν. Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα ὅταν ἐπεδόθη τὸ Ἰταλικὸν τελεσίγραφον καὶ ἡ Τουρκικὴ κυβέρνησις, ἀφ' οὗ ἐτηλεγράφησεν εἰς τὸν στόλον νὰ ἐπιστρέψῃ ἀμέσως καθὼς καὶ εἰς τὰ λοιπὰ ἀπεσπασμένα πλοῖα νὰ σπεύσουν νὰ καταφύγουν εἰς οὐδετέρας λιμένας, ἀπήντησε, πρὶν ἢ ἀκόμη ἐκπνεύσῃ ἡ προθεσμία τῶν 24 ὡρῶν τοῦ τελεσιγράφου, ὅτι ἀπορρίπτει τὴν Ἰταλικὴν ἀξίωσιν.

Ὁ Τουρκικὸς στόλος κατὰ τὴν ἐπιστροφήν του εἰς Δαρδανέλλια ἔλαβε προφυλακτικὰ μέτρα διὰ ν' ἀποφύγῃ συνάντησιν μετὰ τοῦ Ἰταλικοῦ στόλου. Ἐξοδοδρόμησε λοιπὸν νοτίως τῆς Κρήτης καὶ παρέπλευσεν ἐκεῖ ἀπαρατήρητος μέχρις ὅτου ἐνύκτωσε, ἀπεστάλησαν δ' ἐν τῷ μεταξὺ δύο ἀντιτορπιλλικὰ ν' ἀνιχνεύσουν τὸ στενὸν τῆς Κάσσου τὰ ὁποῖα ἐπανῆλθον καὶ ἀνέφερον ὅτι δὲν ἐθεάθησαν ἐκεῖ ἐχθρικὰ πλοῖα. Ἐπομένως ὁ πλοῦς τοῦ στόλου συνεχίσθη ἐν τάξει πρὸς τὸ στενὸν τῆς Χίου, κατὰ τὴν νύκτα μὲ ταχύτητα ὀκτὼ μιλλίων καὶ ἀπὸ τοῦ φωτὸς τῆς ἡμέρας μὲ ταχύτητα δέκα τριῶν μιλλίων μέχρι τῆς μεσημβρίας ὁπότε ἐφάνησαν πολλοὶ καπνοὶ εἰς τὸν ὁρίζοντα. Ἅμα τῇ ἐμφανίσει ταύτῃ ὁ στόλος ἀνέστρεψε πορεῖαν καὶ ἐκρύβη ὄπισθεν τῆς Ἰκαρίας μέχρις ὅτου οἱ καπνοὶ ἐξηφανίσθησαν, ὁπότε καὶ πάλιν συνέχισε τὴν πορεῖαν του διὰ τοῦ στενοῦ τῆς Χίου πρὸς τὰ Δαρδανέλλια. Ἀλλ' εἰς τὸ ὕψος τοῦ κόλπου τῆς Σμύρνης, πρὸς τὰς 4 ὥρας πρωΐας τῆς 18ης Ὀκτωβρίου, ἐπλησίασε τὸν στόλον κανονιοφόρος κομίζουσα τηλεγράφημα ἐκ Σμύρνης, ἀνέφερε δὲ καὶ προφορικῶς ὅτι ὁ ἐχθρικὸς στόλος ἦτο πιθανὸν ν' ἀπέκλειε τὰ στενὰ τῶν Δαρδανελλίων. Ἡ εἴδησις αὕτη ἐδόθη μεγαλοφώνως καὶ ἠκούσθη παρὰ πάντων καὶ εἰς ἀπάντησιν διετάχθη ἀμέσως πολεμικὴ ἔγερσις. Ἐν τούτοις ἐπὶ πολλὴν ὥραν ἐκράτησεν ὁ στόλος εἰς ἐκείνην τὴν θέσιν διότι ἐγεννήθη δισταγμὸς ἂν θὰ ἦτο προτιμώτερον νὰ καταφύγῃ εἰς Σμύρνην τοῦ νὰ πλεύσῃ πρὸς Δαρδανέλλια, ἀλλ' ἐπὶ τέλους ὑπερίσχυσεν ἡ τελευταία αὕτη γνώμη καὶ συνεχίσθη ὁ πλοῦς πρὸς τὰ στενὰ ὅπου καὶ κατέφυγεν ὁ στόλος τελείως ἀνενόχλητος. Ὡς πρὸς τὰς λοιπὰς ὁμάδας τῶν ἐλαφρῶν πλοίων, τὰς ἀπεσπασμένας τοῦ κυρίου σώματος τοῦ Τουρκικοῦ στόλου κατὰ τὴν κήρυξιν τοῦ πολέμου, τὰ τορπιλλοβόλα «Χαμητιὲ» καὶ «Ἀλμπακότ» μεθ' ἑνὸς μικροῦ θαλαμηγοῦ εἶχον πλεύσει ἐκ Πρεβέζης εἰς Μέδουαν καὶ, κατὰ τὴν ἐπιστροφήν των, κατεδιώχθησαν ὑπὸ Ἰταλικῶν ἀντιτορπιλλικῶν ἐντὸς τοῦ κόλπου τῆς Κερκύρας. Τὸ θαλαμηγὸν ἠχμαλωτίσθη, τὰ δὲ δύο τορπιλλοβόλα προσήραξαν καιόμενα εἰς Γουμενίτσαν ἀπέναντι τῆς Λευκίμμης Κερκύρας, ἀφ' οὗ ὅμως ἐκ τούτων τὸ «Χαμητιὲ» ἐξεσφενδόνισεν ἄνευ ἀποτελέσματος μίαν τορπίλλην κατὰ τῶν Ἰταλικῶν ἀντιτορπιλλικῶν. Τὰ τορπιλλοβόλα «Ἀττάλεια» καὶ

«Τοκὰτ» ἐδοκίμασαν νὰ διαφύγουν ἐκ τῆς Πρεβέζης, ἀλλὰ τὰ ἀνεκάλυψε καὶ κατεδίωξεν ὁμὰς ἀντιτορπιλλικῶν ἀνηκόντων εἰς τὴν πρὸς τὰ ἐκεῖ περιπολοῦσαν μοῖραν τοῦ δουκὸς τῶν Ἀμπρουτζίων. Ἡ «Ἀττάλεια» κατώρθωσε νὰ διαφύγῃ εἰς Πρέβεζαν μὲ ἐλαχίστας ζημίας, τὸ «Τοκὰτ» ὅμως ὑπέστη πολλὰς τοιαύτας καὶ ἐξώκειλε καιόμενον εἰς Νικόπολιν. Οἱ Τοῦρκοι κατώρθωσαν ν' ἀνελκύσουν κατόπιν τὸ «Τοκὰτ» καὶ τὸ ῥυμουλκήσουν εἰς Πρέβεζαν ὅπου καὶ παρέμεινε μετὰ τοῦ τορπιλλοβόλου «Ἀττάλεια». Τὸ παλαιὸν μικρὸν θωρηκτὸν «Φετῆ-Μπουλέν», τὸ ὁποῖον ἐστάθμευεν ἐν Θεσσαλονίκῃ, ἀπεβίβασεν ὁλόκληρον τὸ πυροβολικόν του εἰς τὸ φρούριον Καραμπουρνοῦ καὶ κατόπιν περέμεινε μονίμως ἠγκυροβολημένον πρὸ τοῦ λιμενοβραχίονος. Τὸ παλαιὸν θωρηκτὸν «Μουῖν-Ζαφὲρ», ἀπὸ τῆς Σάμου ὅπου ἐστάθμευε, κατέφυγεν εἰς Σμύρνην καὶ ἀπεβίβασεν ὁμοίως τὸ πυροβολικόν του πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς ἐκεῖ ὀχυρώσεως. Τὸ μικρὸν θωρηκτὸν «Ἀβνιλᾶ» παρέμεινεν εἰς Βηρυττὸν μετὰ τοῦ τορπιλλοβόλου «Ἄγκυρα». Τὸ ἀνιχνευτικὸν «Πεῖκ-Σεφκέτ» μετὰ 3 κανονιοφόρων κατέφυγεν εἰς Σουὲζ ὅπου καὶ ἀφωπλίσθη.

Ἡ ἐκστρατεία τῆς Τριπολίτιδος ἔμελλε νὰ παραταθῇ ἐπὶ πολὺ. Ὠργανώθη δὲ παρὰ τῶν Τούρκων λαθρεμπόριον πολεμοφοδίων καὶ τροφίμων, τὴν φορὰν ταύτην ἀντίθετον τοῦ γινομένου προηγουμένως κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Γεμὲν, ἐνεργούμενον ἤδη ἐκ τῶν παραλίων τῆς Ἀραβίας εἰς τὴν ἀπέναντι ἀκτὴν τῆς Αἰγύπτου διὰ μικρῶν ἱστιοφόρων καὶ ὑπὸ συνοδείαν Τουρκικῶν κανονιοφόρων αἱ ὁποῖαι ἔφερον ἐνίοτε καὶ φορτίον. Οἱ Ἰταλοὶ, δι' ἑνὸς καταδρομικοῦ καὶ δύο ἀντιτορπιλλικῶν, κατεδίωξαν καὶ ἐβύθισαν τὴν 25ην Δεκεμβρίου 1911 τὰς κανονιοφόρους ἔξωθεν τῆς Κοφούτα, ἀλλὰ, ἐπειδὴ παρ' ὅλα ταῦτα τὸ λαθρεμπόριον ἐξηκολούθει καὶ ἡ ἐκστρατεία παρετείνετο, ἀπεφάσισαν νὰ ἀσκήσουν βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον πίεσιν ἐπὶ τῶν παραλίων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ὅθεν πρὸς τὰς 7 ὥρας τῆς πρωΐας τῆς 11ης Φεβρουαρίος 1912 ἐνεφανίσθησαν πρὸ τοῦ λιμένος Βηρυττοῦ, ὅπου παρέμενον ἠγκυροβολημένα τὸ παλαιὸν μικρὸν θωρηκτὸν «Ἀβνιλᾶ» καὶ τὸ τορπιλλοβόλον «Ἄγκυρα», τὰ δύο Ἰταλικὰ τεθωρακισμένα καταδρομικὰ 7.500 τόννων «Γκαριμπάλντι» καὶ «Φερρούτσιο» ὑπὸ

τὸν ὑποναύαρχον Φαραβέλλι. Τὰ καταδρομικά, ἀκολουθούμενα ὑπὸ ἑνὸς ἀντιτορπιλλικοῦ καὶ ἑνὸς μεταγωγικοῦ, ἐκάλεσαν διὰ σήματος νὰ τοὺς σταλῇ Τοῦρκος ἀξιωματικὸς δι' ἀνακοίνωσιν ἐπείγουσαν. Τὸ «Ἀβνιλᾶ» ἀπέστειλε μετ' ὀλίγον ἕνα ἀξιωματικόν, εἰς τὸν ὁποῖον ἐδηλώθη ἀπαίτησις τοῦ Ἰταλοῦ ναυάρχου νὰ τοῦ παραδοθοῦν ἐντὸς δύο ὡρῶν τὰ Τουρκικὰ πολεμικά, ἀλλὰ μετὰ ἡμίσειαν ὥραν ὁ Τοῦρκος κυβερνήτης ἐμήνυσεν ὅτι ἀρνεῖται νὰ παραδώσῃ τὰ πλοῖα, ἐπρόβαλε δὲ τὸ ἀνοχύρωτον τῆς πόλεως ὡς λόγον νὰ μὴ ἀνοίξουν οἱ Ἰταλοὶ τὸ πῦρ ἐναντίον του. Ὁ ναύαρχος ὅμως ἐδήλωσεν ὅτι μὲ τὴν ἐκπνοὴν τῆς ταχθείσης προθεσμίας θὰ ἄρχίσῃ μάχην ὁ δὲ Τοῦρκος κυβερνήτης τοῦ «Ἀβνιλᾶ» ἔμελλε ν' ἀποδυθῇ εἰς πάλην μὲ βεβαίαν τὴν καταστροφήν του, διότι ἐνώπιον μόνον τοῦ ἑνὸς τῶν τεθωρακισμένων καταδρομικῶν τὸ μικρὸν Τουρκικὸν ἐκεῖνο πλοῖον ἦτο ὡς νὰ μὴ ὑπῆρχεν. Ὅταν τὰ Ἰταλικὰ πλοῖα ἤρχισαν τὸ πῦρ ἐξ ἀποστάσεως 7.000 μέτρων, τὸ «Ἀβνιλᾶ» ἐδοκίμασε ν' ἀπαντήσῃ, ἐντὸς ὅμως ὀλίγων λεπτῶν ἓν βλῆμα ἔπεσεν ἐπὶ τοῦ πυροβολείου τῶν 15 ἑκ. τοῦ πλοίου καὶ ἕτερον διέρρηξεν ἕνα τῶν λεβήτων του. Τότε ὁ Τοῦρκος κυβερνήτης, ἀφοῦ ἀπεβίβασεν εἰς τὴν ξηρὰν τοὺς τραυματίας καὶ τὸ πλήρωμα, ὡς καὶ τὸ πλήρωμα τοῦ τορπιλλοβόλου, κατεβύθισε τὰ σκάφη. Τὰ θύματα ὑπῆρξαν δύο ἀξιωματικοὶ καὶ 25 ναῦται νεκροὶ, τραυματίαι δὲ 8 ἀξιωματικοὶ καὶ 14 ναῦται πάντες τοῦ «Ἀβνιλᾶ». Ἐφονεύθησαν καὶ εἰς τὴν ξηρὰν ἐκ τῶν Ἰταλικῶν βλημάτων περὶ τοὺς 40 πολῖται, ὧν 6 χριστιανοί.

Οἱ Τοῦρκοι προεῖδον ὅτι, ἐὰν θὰ παρετείνετο ὁ πόλεμος, οἱ Ἰταλοὶ θὰ ἐνήργουν εἰς τὸ Αἰγαῖον καὶ ἐνίσχυσαν ἀπὸ τοῦ Δεκεμβρίου τοῦ 1911 τὴν ὀχύρωσιν ἀπὸ Τσανὰκ εἰς Ναγαρᾶν ἐκτὸς τοῦ πλήθους τῶν ὑπαρχόντων βαρέων καὶ μὲ 120 ἄλλα πυροβόλα μέσου διαμετρήματος καὶ μὲ φρουρὰν 7.000 ἀνδρῶν, ἡτοίμασαν δὲ καὶ πολλὰ πλοῖα, περὶ τὰ 50 ὡς ἐγνώσθη, διὰ νὰ τὰ βυθίσουν καὶ προσπαθήσουν οὕτω νὰ φράξουν τὴν δίοδον. Διὰ νὰ ἐπιτύχουν δὲ τὴν συνεννόησιν τῶν ἐξωτερικῶν ὀχυρωμάτων μετὰ τοῦ Τσανὰκ ἐτοποθέτησαν ἀσύρματον παρὰ τὴν ἔξοδον τῶν στενῶν πρὸς τὸ Αἰγαῖον. Παρὰ τὸ Τσανὸκ ἀφ' ἑτέρου ἡτοίμασαν ἐπιπλεούσας νάρκας διὰ νὰ τὰς χρησιμοποιήσουν ἐν ἀνάγκῃ καὶ

ἐπόντισαν δύο ἄλλας σειρὰς ναρκῶν Καρμπονὶτ παραπλεύρως τῶν παλαιῶν τορπιλλῶν πυθμένος, κατὰ μῆκος τοῦ ἄξονος τῶν στενῶν καὶ εἰς τὸ ὕψος τοῦ ἀκρωτηρίου Κεφὲζ (Φονηᾶς). Οὕτω δὲν ἀπέμεινεν ἐκ τῶν στενῶν ἄλλη λωρὶς θαλάσσης πλὴν τῆς πρὸς τὸ μέρος τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἀκτῆς Δαρδανελλίων ἀπαραιτήτου διὰ τὴν διάβασιν ἐν ὥρᾳ ἡμέρας τῶν οὐδετέρων ἐμπορικῶν πλοίων. Διέταξαν ἐπίσης τὸν στόλον, ἀποτελούμενον ἐκ τεσσάρων θωρηκτῶν, δύο ἐλαφρῶν καταδρομικῶν, ὀκτὼ ἀντιτορπιλλικῶν, ἐννέα τορπιλλοβόλων καὶ ἄλλων τινῶν πλοίων παλαιοτέρων, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ταχίρ, νὰ παραμείνῃ εἰς Ναγαρᾶν διὰ τὴν ἄμυναν τῶν στενῶν εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ διοικητοῦ τῶν φρουρίων Δαρδανελλίων. Δύο ἀντιτορπιλλικὰ ἀπεστέλλοντο καθ' ἑκάστην εἰς περιπολίαν μέχρι Τενέδου, ἄλλα δύο μεταξὺ Κουμ-Καλὲ καὶ τοῦ περιπολοῦντος στόλου, τὰ δὲ μεγάλα πλοῖα ἐνήργουν περιπολίας κατὰ πλάτος τοῦ πορθμοῦ ἐν ὥρᾳ νυκτὸς καὶ μὲ τὰ φῶτα κεκαλυμμένα. Τὰ πυρομαχικὰ τοῦ στόλου ἦσαν πλήρη, τὰ δὲ πληρώματα συμπεπληρωμένα καὶ ἐξησκημένα πρὸ πάντων εἰς τὸ πυροβολικόν, εἰς τὸ ὁποῖον ἀπὸ μηνῶν συνεχῶς ἐγυμνάζοντο καὶ ἐξετέλουν πυρά.

Ἐπὶ τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἀκτῆς Δαρδανελλίων καὶ εἰς τὴν θέσιν Χαβουζλὰρ ἐτοποθέτησαν ἓν βαροῦλκον ἐντὸς κρύπτης διὰ νὰ μὴ ἐκτίθηται εἰς τὰ ὄμματα τῶν διερχομένων οὐδετέρων πλοίων. Εἰς τὸν σημαντῆρα τὸν προωρισμένον νὰ δεικνύῃ τὴν θέσιν τῶν ναρκῶν, ὁ ὁποῖος ἦτο ναύδετον μὲ ἀγκύρας ἀντοχῆς, ἔδεσαν τὰ ἄκρα τριῶν ἢ τεσσάρων συρμάτων τῶν δέκα δακτύλων συνδεδεμένων πρὸς τὸ ναύδετον καὶ πρὸς ἄλληλα κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε, ὅταν τὸ βαροῦλκον, τὸ ὁποῖον ἐκράτει τὰ ἄλλα ἄκρα, εἰργάζετο, ἐνετείνοντο τὰ σύρματα καὶ ἐσχηματίζετο ἀνθεκτικὸς φραγμὸς ἐκ τεσσάρων συρμάτων ὑπερκειμένων ἀλλήλων. Τὸ κατώτατον τῶν συρμάτων ἐκείνων ἔφθανε τὰ δέκα μέτρα ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν. Διὰ τούτου τοῦ μέσου οἱ Τοῦρκοι ἔκλειον τὰ στενά, ὁπόταν ἤθελον, διότι ἐκεῖ ὅπου δὲν ὑπῆρχον σύρματα ὑπῆρχον νάρκαι καὶ τὰς θέσεις συρμάτων καὶ ναρκῶν ὑπεστήριζεν ἰσχυρότατον πυροβολικόν.

Ἀνάλογα μέτρα ἔλαβον καὶ διὰ τοὺς λιμένας Θεσσαλονίκης

καὶ Σμύρνης ὡς πρὸς τὴν ἐνδυνάμωσιν τῆς ἐπακτίου ἀμύνης, διὰ ποντίσεως ναρκῶν, τοποθετήσεως ἐπὶ τῆς ξηρᾶς τοῦ πυροβολικοῦ τῶν σταθμευόντων πλοίων ὡς τοπομαχικῶν πυροβόλων καὶ τέλος διὰ πεδινῶν πυροβολαρχιῶν καὶ δυνάμεως πεζικοῦ. Εἰς Καλλίπολιν συνήθροισαν δύναμιν ἐξ 25.000 ἀνδρῶν πρὸς ἀπόκρουσιν ἀποπείρας ἀποβάσεως καὶ ἀπέστειλαν ἄλλους εἰς τὰς πλησίον νήσους, εἰς Χίον 2500 μὲ πυροβολικὸν καὶ 1500 εἰς Λέσβον, διένειμαν δὲ ὅπλα εἰς τοὺς κατοίκους των διὰ νὰ χρησιμοποιήσουν καὶ ἐκείνους οἱ ἀρχηγοὶ ἐν ἀνάγκῃ διὰ τὴν ἄμυναν. Τὰς φρουρὰς τῶν νήσων Λέσβου καὶ Χίου συνηντήσαμεν καὶ ἡμεῖς κατὰ τὸν Βαλκανικὸν πόλεμον.

Αἰφνιδίως κατὰ τὴν νύκτα τῆς 4ης Ἀπριλίου 1912 κατέπλευσαν εἰς Μοῦδρον Ἰταλικὰ ἀντιτορπιλλικά, τὰ ὁποῖα ἀπεβίβασαν ἄγημα καὶ κατέλαβον τὸ τηλεγραφεῖον. Ἂν καὶ ὁ μόνος σκοπὸς τῆς καταλήψεως ἐκείνης ἦτο νὰ μείνῃ ἡ Τουρκικὴ κυβέρνησις ἐν παντελῇ ἀγνοίᾳ τῆς ἐνεργηθησομένης ἐπιθέσεως, ἐν τούτοις ἐκ μοιραίου λάθους τοῦ ἐγκατασταθέντος ἐν τῷ σταθμῷ Ἰταλοῦ τηλεγραφικοῦ ὑπαλλήλου ἐγένετο ἀμέσως γνωστὸν διὰ τοῦ τηλεγράφου εἰς Κωνσταντινούπολιν ὅτι οἱ Ἰταλοὶ ἐγκατεστάθησαν ἐν Μούδρῳ. Ἀπεκαλύφθη ἑπομένως ἡ μελετωμένη ἐπίθεσις τῶν Δαρδανελλίων καὶ εἰδοποιήθησαν καταλλήλως τὰ φρούρια νὰ τεθοῦν ἐν πολεμικῇ ἐγέρσει. Τὴν δ' ἑπομένην πρωΐαν τῆς 5ης Ἀπριλίου ἔφθασαν πρὸ τῆς Λήμνου ἓξ μεγάλα Ἰταλικὰ πολεμικά, θωρηκτὰ καὶ θωρηκτὰ καταδρομικὰ ὑπὸ τὸν ναύαρχον Βιάλε καὶ διῆλθον μεταξὺ Ἴμβρου καὶ Σαμοθράκης κατευθυνόμενα πρὸς τὸν κόλπον τοῦ Ξηροῦ. Κατόπιν ἐπλησίασαν τὴν χερσόνησιν τῆς Καλλιπόλεως καὶ ἔπλευσαν ἀπαρατήρητα ἐγγύτατα τῆς ξηρᾶς πρὸς τὸ ἀκρωτήριον τῆς Ἕλλης. Τὸ ἐκεῖ περιπολοῦν Τουρκικὸν ἀντιτορπιλλικὸν ἀντελήφθη τὸν Ἰταλικὸν στόλον πρὸς τὰς 11 ὥρας τῆς πρωΐας, ἔβαλεν ἀμέσως τὴν συνθηματικὴν βολὴν διὰ νὰ εἰδοποιήσῃ τὰ φρούρια καὶ κατόπιν ἔπλευσεν ὁλοταχῶς εἰς Δαρδανέλλια. Ἐν τῷ μεταξὺ τὰ μεγάλα Ἰταλικὰ πλοῖα διῃρέθησαν εἰς δύο ὁμάδας ἐκ τριῶν πλοίων ἑκάστην. Ἡ πρώτη ὁμὰς ἔπλευσε κάτωθεν τῶν ἐξωτερικῶν φρουρίων τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἀκτῆς εἰς τὸν ἀπυρόβλητον τομέα τῶν Ἐρτογρουλ καὶ Σεντοὺλ Μπὰχρ καὶ

ἤρχισεν εὐθὺς νὰ βάλλῃ κατὰ τῶν φρουρίων τῆς Ἀσιατικῆς ἀκτῆς. Ἡ δευτέρα ὁμὰς κατῆλθε πρὸς νότον καὶ, ἐφ' ὅσον κατήρχετο, ἔβαλλε κατὰ τῶν φρουρίων τῆς Ἀσιατικῆς ἀκτῆς Κοὺμ-Καλὲ καὶ Ὀρχανιέ, μέχρις ὅτου ἐτέθη εἰς τὸν ἀπυρόβλητον τομέα τούτων, ὁπότε ἐτάχθη καταλλήλως καὶ ἤρχισε πῦρ κατὰ τῶν φρουρίων τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἀκτῆς Ἔρτογρουλ καὶ Σεντοὺλ-Μπάχρ. Μετὰ τῶν μεγάλων Ἰταλικῶν ἦσαν καὶ δέκα ἀντιτορπιλλικά, τὰ ὁποῖα ἐχείριζον ἐκτὸς βολῆς φρουρίων. Ὁ βομβαρδισμὸς διήρκεσεν ἐπὶ τέσσαρας ὥρας, ἀλλὰ ὡς μόνον ἀποτέλεσμα ἔσχε τὴν καταστροφὴν τῶν στρατώνων τοῦ Κοὺμ-Καλὲ καὶ Σεντοὺλ-Μπὰχρ καὶ τὴν ἀνατίναξιν μιᾶς πυτιταποθήκης τοῦ Κοὺμ-Καλέ, ἀλλὰ τὰ πυροβόλα τῶν ὀχυρωμάτων ἐξηκολούθησαν τὸ πῦρ κατὰ τῶν Ἰταλικῶν πολεμικῶν ἄνευ διακοπῆς, μέχρις ὅτου ταῦτα ἀπεμακρύνθησαν. Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πυρός, ἐνῷ τὰ Ἰταλικὰ ἀντιτορπιλλικὰ εἱλίσσοντο εἰς τὸ πέλαγος, συνέβη εἰς δύο ἐκ τούτων νὰ συγκρουσθοῦν καὶ νὰ ἀναγκασθοῦν ἐκ τούτου νὰ ἐπιστρέψουν εἰς Μοῦδρον ὑπὸ συνοδείαν δύο ἄλλων. Οὕτως ἐκ τῶν δέκα ἀντιτορπιλλικῶν ἀπέμειναν μόνον τὰ ἓξ μετὰ τῶν μεγάλων πλοίων καὶ δὲν ἐπεχείρησαν τὴν ἀποφασισμένην νὰ ἐκτελεσθῇ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ βομβαρδισμοῦ ἀπόπειραν βιαίας διαβάσεως τῶν στενῶν. Τὰς περισσοτέρας βολὰς ἔβαλον τὰ Ἔρτογρουλ καὶ Ὀρχανιέ, διότι τὰ Ἰταλικὰ πολεμικὰ εἱλίσοντο εἰς ἀποστάσεις ἀπὸ 8.000 - 11.000 μ. καὶ τὰ Κοὺμ-Καλὲ καὶ Σεντοὺλ-Μπὰχρ ὡς ἐπὶ πλεῖστον δὲν εἶχον βεληνεκές. Εὐθὺς ὡς ἤρχισεν ὁ βομβαρδισμός, διέταξεν ὁ διοικητὴς τῶν Δαρδανελλίων συμφώνως πρὸς ἀπόφασιν ὡρισμένην ἐκ τῶν προτέρων καὶ ἔφραξαν τὰ στενὰ διὰ ποντίσεως 25 ναρκῶν Καρμπονὶτ εἰς τὴν δίοδον ἀπὸ Σουαντερὲ εἰς Χαβουζλὰρ καὶ εἰς πλάτος 700 περίπου μέτρων ἀπὸ τῆς εὐρωπαϊκῆς ἀκτῆς.

Μετὰ τὸ πέρας τοῦ βομβαρδισμοῦ τὰ Ἰταλικὰ πλοῖα ἀπῆλθον ἐκεῖθεν καὶ τὴν ἑπομένην, 6ην Ἀπριλίου, τὸ θωρηκτὸν «Φιλιμπέρτο» μετὰ τοῦ ἀντιτορπιλλικοῦ «Ὄστρο» ἐβομβάρδισαν εἰς Βαθὺ Σάμου τοὺς στρατῶνας. Ἐν τῷ λιμένι ἔμενεν ἠγκυροβολημένον τὸ μικρὸν Τουρκικὸν θαλαμηγὸν «Ἰχτιάτ», εὐθὺς δ' ὡς ἐθεάθησαν τὰ Ἰταλικὰ πολεμικά, τὸ πλήρωμα του ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν ξηράν. Τὸ Ἰταλικὸν ἀντιτορπιλλικὸν ἐπλησίασε καὶ ἐξεσφενδόνισε μίαν τορ-

πίλλην κατὰ τοῦ θαλαμηγοῦ, ἡ ὁποία τὸ κατεβύθισε. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν τὰ Ἰταλικὰ πολεμικὰ ἐβομβάρδισαν καὶ τοὺς τηλεγραφικοὺς σταθμοὺς Ἀδραμυττίου καὶ Τσεσμέ.

Ὅταν ἐκλείσθησαν τὰ στενά, διεμαρτυρήθη ἡ Ρωσσικὴ κυβέρνησις διὰ τὴν στάσιν πάσης ἐμπορικῆς κινήσεως καὶ ἤσκησε πίεσιν, ἡ Τουρκικὴ κυβέρνησις ὅθεν ἠναγκάσθη ἐντὸς δέκα ἡμερῶν νὰ διατάξῃ τὴν ἀνέλκυσιν τῶν 25 ἐκείνων ναρκῶν, ἥτις καὶ ἤρχισεν ἐκτελουμένη τὴν 16ην Ἀπριλίου. Ἀλλὰ τὸ ἁλιευτικὸν «Σεμεντέρ», μόλις ἐδοκίμασε ν' ἀγρεύσῃ τὰς νάρκας, προσέκρουσεν ἐπὶ μιᾶς ἐκ τούτων καὶ κατεποντίσθη, μετ' αὐτοῦ δὲ ἀπωλέσθη καὶ τὸ μοναδικὸν ἐν τῷ Τουρκικῷ στόλῳ ἁλιευτικὸν μηχάνημα. Πρὸς ἀποφυγὴν νέας ὑποβολῆς Ρωσσικῶν παραπόνων καὶ ἐπειδὴ ἐνεδέχετο καὶ αἱ ἄλλαι οὐδέτεραι δυνάμεις ν' ἀπῄτουν τὸ ἄνοιγμα τῶν στενῶν, πρὸ πάντων διότι ὁ Ἰταλικὸς στόλος ἐφαίνετο τότε προσηλωμένος εἰς ἐνεργείας πρὸς τὸ νότιον Αἰγαῖον καὶ ἀπεκλείετο ἡ ἰδέα ἀποπείρας βιασμοῦ τῶν στενῶν, ἀπεφάσισεν ἡ κυβέρνησις νὰ γίνῃ ἡ ἀνέλκυσις ἐκ τῶν ἐνόντων, διότι τὸ παραγγελθὲν ἀπὸ τῆς ἡμέρας τοῦ δυστυχήματος τοῦ «Σεμεντὲρ» νέον ἁλιευτικὸν μηχάνημα θὰ ἐβράδυνε νὰ ἔφθανεν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπὶ δύο ἢ τρεῖς ἑβδομάδας. Τὰ μέσα ὅμως τῆς ἀνελκύσεως ἦσαν ἀτελῆ καὶ δὲν κατωρθώθη ν' ἀνελκυσθοῦν σῶαι περισσότεραι τῶν 8 ναρκῶν, 12 ἄλλαι ἐξερράγησαν καὶ αἱ λοιπαὶ 5 δὲν εὑρέθησαν ἐντὸς τῆς καθαρισθείσης ζώνης 700 μέτρων πλάτους, ἡ ὁποία περιέβαλλε τὴν Εὐρωπαϊκὴν ἀκτὴν Δαρδανελλίων ἀπὸ Σουαντερὲ εἰς Χαβουζλάρ.

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ ἔαρος τοῦ 1912 ὑπεγράφη συμβόλαιον μεταξὺ Ἑλληνικῆς κυβερνήσεως καὶ ναυπηγείων Βούλκαν κατασκευῆς ἓξ τορπιλλοβόλων καὶ ἑνὸς θωρηκτοῦ.

Ὁ τύπος τῶν τορπιλλοβόλων, ἀντὶ 500.000 φρ. δι' ἕκαστον πλοῖον, ὡρίσθη 150 τόννων ἐκτοπίσματος καὶ ταχύτητος 25 μιλλίων μὲ δύο πυροβόλα τῶν 57 χλ. Μπέτλεμ καὶ τρεῖς ἐκσφενδονιστικοὺς σωλῆνας Σβάρτσκωφ τῶν 45 ἑκ. Αἱ ἐργασίαι τῆς κατασκευῆς ἤρχισαν ἀμέσως καὶ δὲν διεκόπησαν, οὕτω δὲ τὰ τορπιλλοβόλα ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ ἔτους 1913 καὶ κατόπιν δοκιμῶν παρεδόθησαν ἐν Στεττὶν εἰς τὰ Ἑλληνικὰ πληρώματα, ὠνομάσθησαν «Αἴγλη»,

«Ἀλκυόνη», «Ἀρέθουσα», «Θέτις», «Δωρίς», «Δάφνη» καὶ ἐξακολουθοῦν νὰ εἶναι ἐν ἐνεργείᾳ εἰς τὸν Ἑλληνικὸν στόλον.

Τὸ θωρηκτὸν ὡρίσθη 13.000 τόννων ἐκτοπίσματος καὶ ταχύτητος 21 μιλλίων, μὲ ἓξ πυροβόλα Μπέτλεμ τῶν 35 ἑκ., 6 εἰς τρεῖς διδύμους πύργους καὶ ὀκτὼ τῶν 15 ἑκ. καὶ μὲ θώρακα 254 χλ., ἀντὶ τιμήματος 1.050.000 λιρῶν στερλινῶν. Ἡ κατασκευὴ τοῦ πλοίου ἤρχισεν ἀμέσως, ἀλλ' ἐπειδὴ βραδύτερον, κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1912, ἐθεωρήθη ὅτι θὰ ἔπρεπε ν'ἀποκτήσωμεν ἐπὶ τέλους καὶ ἡμεῖς ἓν ἀληθινὸν ντρέντνωτ ἀνεστάλησαν αἱ ἐργασίαι τοῦ πλοίου τούτου, ἐμελετήθη ἡ μεγέθυνσις αὐτοῦ καὶ παρηγγέλθη τὴν φορὰν ταύτην ὡς ντρέντνωτ 19.000 τόννων καὶ ταχύτητος 23 μιλλίων μὲ ὀκτὼ πυροβόλα τῶν 35 ἑκ., 6 εἰς τέσσαρας διδύμους πύργους καὶ 12 πυροβόλα τῶν 15 ἑκ. ἀντὶ 1.626.000 λιρῶν στερλινῶν. Ἅμα τῇ ὑπογραφῇ τοῦ νέου συμβολαίου συνεχίσθησαν ἄνευ διακοπῆς αἱ ἐργασίαι μέχρι τοῦ Δεκεμβρίου τοῦ 1914, ὁπότε τὸ ναυπηγεῖον Βούλκαν, ἐπειγόμενον νὰ ἐκτελέσῃ παραγγελίας τῆς Γερμανικῆς κυβερνήσεως, πρὸ πάντων ὑποβρυχίων πλοίων, αὐτεπαγγέλτως ἐγκατέλειψε τὰς ἐργασίας.

Ἡ ἀπόπειρα βιασμοῦ τῶν στενῶν τῶν Δαρδανελλίων ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν ἐγένετο τὴν 6ην Ἰουλίου μετὰ τὴν δύσιν τῆς σελήνης καὶ ἐν γαλήνῃ ὑπὸ τὰς ἑξῆς περιστάσεις. Ὑπὸ τὸν πλοίαρχον Μίλο διῆλθον πέντε τορπιλλοβόλα, πρὸς τὴν 1ην ὥραν πρωΐας, τὸ ἄνοιγμα Κοὺμ-Καλὲ καὶ Σεντοὺλ-Μπάχρ. Οἱ Τοῦρκοι ἀντελήφθησαν τὸ τελευταῖον κατὰ σειρὰν τορπιλλοβόλον ἐκ τοῦ Σεντοὺλ Μπάχρ καὶ τὸ ἐφώτισαν διὰ τοῦ προβολέως, κατόπιν δ' ἐφώτισαν διὰ τοῦ αὐτοῦ προβολέως καὶ τὰ λοιπὰ πλοῖα τοῦ στολίσκου. Τὴν κίνησιν τοῦ Σεντοὺλ—Μπὰχρ ἠκολούθησεν ἀμέσως τὸ Κοὺμ Καλὲ καὶ ἐφώτισεν ἐπίσης τὰ πλοῖα τοῦ στολίσκου διὰ τοῦ προβολέως του, ἀμφότερα δὲ τὰ πυροβολεῖα ἤρχισαν πῦρ κατὰ τῶν Ἰταλικῶν τορπιλλοβόλων. Τὸ πῦρ τῶν πυροβολείων τούτων ὑπῆρξεν ἄνευ ἀποτελέσματος καὶ τὰ Ἰταλικὰ τορπιλλοβόλα ἐξηκολούθησαν ὁλοταχῶς νὰ προχωροῦν, ἕως ὅτου ἔφθασαν τὸ ὕψος τῆς γραμμῆς τῶν ναρκῶν. Ἠλάττωσαν ἐκεῖ ταχύτητα καὶ ἠκολούθησαν τὴν Εὐρωπαϊκὴν ἀκτὴν ὅσον ἠδυνήθησαν πλησιέστερον διὰ ν' ἀποφύγουν τὰς νάρκας. Εἰς τὸ ὕψος ὅμως τοῦ Σουαντερὲ ἐξετέθησαν

εἰς τὸ πῦρ μιᾶς πεδινῆς πυροβολαρχίας, ἡ ὁποία ἔβαλε κατ' αὐτῶν ἐξ ἀποστάσεως 400 μ. Ἀπὸ Σουαντερὲ δὲ εἰς Χαβουζλὰρ ὁ στολίσκος ἐπροχώρησε φωτιζόμενος ἐξ ἀμφοτέρων τῶν πλευρῶν τοῦ στενοῦ καὶ τὸν ἐπυροβόλουν συνεχῶς τὰ φρούρια Εὐρωπαϊκῆς καὶ Ἀσιατικῆς ἀκτῆς, μέχρις ὅτου τὰ σκάφη προσέκρουσαν εἰς τὰ χαλύβδινα σύρματα τοῦ φράγματος, ὁπότε καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ἐπιστρέψουν ὑπὸ τοὺς αὐτοὺς ὅρους. Αἱ πληροφορίαι ἀναφέρουν ὅτι ζημίαι τινὲς ἐγένοντο ἐπὶ τῶν Ἰταλικῶν τορπιλλοβόλων, ἀλλὰ θύματα δὲν ὑπῆρξαν. Μὲ τὸ φῶς τῆς ἡμέρας οἱ Τοῦρκοι εἶδον βαρέλιά τινα ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης ὡς καὶ ποσότητα ἐλαίου ἐπιπλέουσαν καὶ ἐξέλαβον ὅτι ἐβυθίσθησάν τινα τῶν τορπιλλοβόλων, ἀλλὰ δὲν εἶνε τοῦτο ἀληθές. Τὰ κυρίως στενὰ ἀπεῖχον βεβαίως ἀκόμη πολὺ ἀπὸ τῆς θέσεως τῶν συρμάτων, μέχρι τῆς ὁποίας ἔφθασαν καὶ προσέκρουσαν τὰ Ἰταλικὰ τορπιλλοβόλα, εἶνε ὅμως ἐξίσου ἀληθὲς ὅτι ἐκεῖνα ἐνήργησαν μετὰ θάρρους πᾶν ὅ,τι ἠδυνήθησαν. Ὁ Τουρκικὸς στόλος, ἠγκυροβολημένος εἰς Ναγαρᾶν, ἤρχισε κατὰ τὴν ὥραν τῆς ἀποπείρας γενικὸν πῦρ, ἐξ ἀποστάσεως 8000 μέτρων, μολονότι δὲν ἔβλεπε ποῦ ἔβαλλεν ἐπειδὴ ἀφ' ἑνὸς ἡ ἀπόστασις ἦτο μεγάλη καὶ ἀφ' ἑτέρου τὸ ἀκρωτήριον Γκιλῆ-Μπὰχρ ἐκάλυπτε τὴν θέσιν ὅπου εὑρίσκετο ὁ Ἰταλικὸς στολίσκος, ὡς πρὸς τὴν θέσιν τοῦ ἀγκυροβολίου τοῦ στόλου. Παρὰ τὴν ψυχραιμίαν τῶν Τούρκων κυβερνητῶν ἀξιωματικοί τινες ἔδιδον τὰ προστάγματα μετὰ πολλῶν καὶ μεγάλων κραυγῶν, κατὰ τὴν συνήθειαν, καὶ οὕτω κατέληξαν νὰ φοβίσουν ναύτας τινὰς ἐστερημένους πείρας, οἱ ὁποῖοι ἔπεσαν εἰς τὴν θάλασσαν διὰ νὰ σωθοῦν ἐκ τοῦ τορπιλλισμοῦ τῶν Ἰταλικῶν τορπιλλοβόλων καὶ ἐπνίγησαν ἐκ τοῦ ρεύματος. Παρὰ δὲ τὴν ρητὴν διαταγὴν τοῦ μοιράρχου νὰ μὴ γίνῃ οὐδεμία χρῆσις βαρέων πυροβόλων ἐβλήθη ἐκ τοῦ «Μεσσουδιὲ» μία βολὴ τῶν 24 ἑκ.

Ὡς ἦτο ἐπόμενον νὰ συμβῇ, κατόπιν τῆς ἀποπείρας ἐκείνης τῶν Ἰταλικῶν τορπιλλοβόλων οἱ Τοῦρκοι ἐπόντισαν νάρκας Καρμπονὶτ κατὰ μῆκος τῆς παραλίας ἀπὸ Κοὺμ-Καλὲ εἰς ὅρμον Κεφὲζ διὰ νὰ ἐμποδίσουν τυχὸν ἀπόπειραν ἀποβάσεως πρὸ τοῦ Ἐρένκιοϊ.

Ἀπὸ τοῦ Ἰουλίου τοῦ ἔτους 1912 εἶχον ἀποσταλῆ εἰς Σμύρ-

νην 54000 ἄνδρες καὶ 48 ταχυβόλα, ὀβιδοβόλα καὶ πεδινὰ διὰ τὴν ἄμυναν τῶν γειτονικῶν ἐδαφῶν ἀπὸ πάσης ἀποπείρας ἀποβάσεως Ἰταλικῶν στρατευμάτων, διότι ἡ Ἰταλία ἀπέβλεπεν εἰς τοιοῦτον μέτρον καὶ ἐφαίνετο ὅτι εἶχε παρασκευασθῆ νὰ τὸ ἐκτελέσῃ διὰ νὰ ἐξαναγκάσῃ τὴν Τουρκίαν νὰ ὑποταχθῇ εἰς τὰς ἀξιώσεις της καὶ ζητήσῃ εἰρήνην. Ἀφ' ἑτέρου εἶχεν ἀπολυθῆ ἱκανὸς ἀριθμὸς συνταγμάτων ἐφέδρων, διὰ τοὺς ὁποίους ἡ Τουρκικὴ κυβέρνησις εἶχεν ὑποψίαν ὅτι ἀπέκλινον πρὸς τὴν ἀνταρσίαν, οὕτω δὲ ἀπέμεινον ὡς φρουραὶ Κων/πόλεως, Θεσσαλονίκης, Ἀδριανουπόλεως καὶ ἄλλων πόλεων ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ Τουρκίᾳ μόλις 20000 ἄνδρες. Αἴφνης τὴν 11/24 Σεπτεμβρίου, ὁπότε ἐξηκολούθει ἀκόμη ὁ Ἰταλοτουρκικὸς πόλεμος, καὶ εἰς ἐποχὴν καθ' ἣν εὑρίσκοντο ἤδη ἐν Ἀλβανίᾳ ἄλλαι 60000 ἄνδρες διὰ νὰ καταστείλουν ἐξέγερσιν, ἡ ὁποία ἀπὸ τοῦ μηνὸς Αὐγούστου εἶχε λάβει μεγάλην ἔντασιν καὶ ἔκτασιν, ἡ Τουρκικὴ κυβέρνησις ἐκάλεσεν ὑπὸ τὰ ὅπλα 100000 ἀνδρῶν ἐκ τῶν ἐν Μακεδονίᾳ ἐφέδρων δῆθεν διὰ μεγάλα γυμνάσια.

Τὸ καθεστὼς τῶν Νεοτούρκων, τὸ ὁποῖον κατ' ἀρχὰς εἶχεν ἐξαπατήσει τὸν πεπολιτισμένον κόσμον καὶ ἐκληφθῆ ὡς φιλελεύθερον, δὲν ἐβράδυνε ν' ἀποκαλυφθῇ ὅτι οὐδαμῶς ὑστέρει τῶν Παλαιοτούρκων καὶ αὐτοῦ ἀκόμη τοῦ Χαμὶτ ὡς πρὸς τὴν πρόθεσιν τῆς ἐξολοθρεύσεως τῶν ἑτερογενῶν στοιχείων κατὰ οἱονδήποτε τρόπον. Ὅσοι ξένοι τοὺς ὑπεστήριξαν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς μὲ ἰδεολογίαν καὶ κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1911 ἐπεσκέφθησαν τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ τὴν Μακεδονίαν, διὰ νὰ ἀποκομίσουν ἐξ ἰδίας ἀντιλήψεως νέα στοιχεῖα ὑπὲρ αὐτῶν καὶ οὕτω συντελέσουν ἔτι μᾶλλον εἰς τὴν παγίωσιν καὶ τὴν πρόοδον τῆς νέας καταστάσεως, ἔφριξαν πρὸ τῶν ἐκεῖ θεαμάτων τῆς βίας καὶ τοῦ ὀλέθρου. Αἱ λέσχαι Θεσσαλονίκης καὶ Ἀδριανουπόλεως ἦσαν κέντρα ἐνεργειῶν Νεοτούρκων, οἱ ὁποῖοι διὰ δολοφονιῶν, ληστειῶν, διώξεων, πιέσεων ἐπιβαλλομένων γενικῶς εἰς τοὺς χριστιανοὺς καὶ εἰς ὅσους ἀκόμη ὑπηρέτουν εἰς τὸν Τουρκικὸν στρατόν, ἀπέβλεπον ἀποκλειστικῶς νὰ ἐξαφανίσουν πάντας τοὺς μὴ μουσουλμάνους ἐκ τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θρᾴκης. Οἱ μετριοπαθέστεροι τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν, ὅσοι ἐθεώρουν ὅτι ἴσως νὰ ὑπῆρχον ἐλπίδες εἰρηνικῆς λύσεως τοῦ ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν Ἀνατολικὸν ζήτημα πολυπλόκου συμ-

πλέγματος ἐθνικῶν προβλημάτων ἀπεγοητεύθησαν ὅταν εἶδον τὴν μεγάλην σφαγὴν τῶν Ἀδάνων καὶ τὴν ἀτιμωρησίαν τῶν ἠθικῶν αὐτουργῶν. Οἱ Μακεδονικοὶ πληθυσμοὶ ἦσαν ἀπηλπισμένοι καὶ ἐπροτίμων τῆς διαμονῆς εἰς ἕνα τόπον τόσων πολλῶν βασάνων οἱονδήποτε ἄλλον κίνδυνον ἢ περιπέτειαν, εἰς τοιοῦτον δὲ βαθμὸν εἶχεν αὐξήσει τὸ ρεῦμα τῶν μεταναστεύσεων ἐκ Μακεδονίας καὶ Θρᾴκης, ὥστε οἱ πολιτικοὶ ἄνδρες τῶν Βαλκανικῶν κρατῶν εἶδον πλέον καθαρῶς ὅτι ὁ μόνος τρόπος προστασίας τῶν ὁμογενῶν των καὶ αὐτῶν τῶν κρατῶν θὰ ἦτο ἡ μεταξὺ των συνεννόησις. Τὴν τοιαύτης ἐνεργείας ἀνάγκην κατέληξαν ν' ἀναγνωρίσουν ὡς ἀναπόφευκτον καὶ ὅσοι πολιτικοὶ ἄνδρες ἐνόμιζον ἕως τότε ὅτι συμφερώτερον διὰ τὰ κράτη των θὰ ἦτο νὰ ἤρχοντο εἰς ἀπ' εὐθείας μετὰ τῶν Τούρκων συνεννόησιν εἰς βάρος τῶν ἄλλων.

Ἡ ἐξιστόρησις τῆς Βαλκανικῆς συμμαχίας ἀνήκει εἰς ἄλλο κεφάλαιον τοῦ παρόντος βιβλίου. Πρέπει ἐν τούτοις νὰ λεχθῇ ἐδῶ ὅτι μὲ τὴν πτῶσιν τῆς κυβερνήσεως τῶν Νεοτούρκων ἐσυγχρονίσθησαν τοιαῦται ῥαγδαῖαι καὶ μεγάλαι μεταβολαί, ὥστε τὰ Βαλκανικὰ κράτη γενικῶς κατεπλάγησαν καὶ ἐσκέφθησαν νὰ λάβουν τὰ μέτρα των. Τὰ συμπτώματα τῆς ἐν Τουρκίᾳ ἀνωμαλίας ἦσαν κατὰ σειρὰν· ἀντινεοτουρκικὸν ῥεῦμα ἐν ὁλοκλήρῳ τῇ χώρᾳ· ἐγκύκλιος τοῦ ὑπουργοῦ τῶν στρατιωτικῶν Σεφκὲτ ἀπαγορεύουσα εἰς τοὺς ἀξιωματικοὺς ν' ἀσχολῶνται εἰς τὴν πολιτικήν· στάσις τῆς φρουρᾶς Ἀδριανουπόλεως· κίνημα ἐν Μοναστηρίῳ. ἐξέγερσις τῶν Ἀλβανῶν· πτῶσις τῆς νεοτουρκικῆς κυβερνήσεως· μάχη πλησίον τῆς Μητροβίτσης, κατόπιν τῆς ὁποίας οἱ νικηταὶ Ἀλβανοὶ κατέλαβον τὸ Ἱππέκ, τὴν Πρισρένην καὶ τὴν Πριστίνην· τελεσίγραφον τῶν Ἀλβανῶν· σφαγαὶ εἰς Κότσανα· αἱματοχυσία εἰς Βέριανα· κατάληψις τῶν Σκοπείων ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν. Πάντα ταῦτα τὰ συμβάντα, πρὸ πάντων τὰ τρία τελευταῖα, ἔσχον τοιαύτην ἠχὼ ἐν Ἀθήναις, Βελιγραδίῳ, Σόφιᾳ, καὶ Κεττίγνῃ, ὥστε ἡ πρόγνωσις ἦτο κακὴ δι' ὅσα θὰ ἐπηκολούθουν. Αἱ Εὐρωπαϊκαὶ κυβερνήσεις ἀπεκόμισαν ἀνάλογον ἐντύπωσιν ἐκ τῶν συμβάντων καὶ ἡ Αὐστριακή, ἡ μᾶλλον εὐμενῶς διατεθειμένη πρὸς τὴν Τουρκίαν, ἐκοινοποίησε τὴν 1/14 Αὐγούστου τὴν πολυθρύλητον ἐκείνην πρότασιν τοῦ ὑπουργοῦ τῶν ἐξωτερικῶν Μπέρχτολντ περὶ

εἰσαγωγῆς βαθμιαίας διοικητικῆς ἀποκεντρώσεως ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ Τουρκίᾳ. Ἐφ' ὅσον ἡ Αὐστριακὴ κυβέρνησις προέβη εἰς παρομοίαν πρότασιν, τὰ Βαλκανικὰ κράτη βεβαίως δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ παρεμέριζον καὶ μὲ ἐσταυρωμένας τὰς χεῖρας νὰ ἔβλεπον ἐξ ἀποστάσεως τὰ συμβησόμενα· ὅταν μάλιστα ὑπῆρχε τόσον ἐν Ἀθήναις ὅσον καὶ ἐν Βελιγραδίῳ ἡ ὑπόνοια ἀπαιτήσεων τῶν Ἀλβανῶν διὰ ἐδάφη Ἑλληνικὰ καὶ Σερβικὰ τοῖς ἐπεβάλλετο ἄμεσος ἐπέμβασις ὑπὲρ τῶν χριστιανικῶν πληθυσμῶν τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας. Ὁ φόβος τῆς Αὐστριακῆς ἐπεμβάσεως ἦτο πολὺ δικαιολογημένος καὶ ἐκ τούτου αἱ μεταξὺ τῶν Βαλκανικῶν κρατῶν συνεννοήσεις κατέληγον ἤδη εἰς τὴν ἐξ ὅλων τῶν μερῶν ἐπιδιωκομένην συμμαχίαν, ὅταν αἰφνιδίως τὴν 16/29 Σεπτεμβρίου ἐλήφθη ἐκ Κωνσταντινουπόλεως εἴδησις ὅτι ἡ Τουρκία ἐκήρυξε γενικὴν ἐπιστράτευσιν. Εἰς τὴν ἐπιστράτευσιν τῆς Τουρκίας ἐδόθη ἡ ἀπάντησις τὴν 17/30 Σεπτεμβρίου διὰ τῆς ἐπιστρατεύσεως τῶν τεσσάρων στρατιωτικῶν δυνάμεων τῶν τεσσάρων συμμάχων κρατῶν.

Ἀμέσως εὐθὺς μετὰ τὴν ἐπιστράτευσιν τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν αἱ Μεγάλαι Δυνάμεις παρενέβησαν καὶ τὴν 27 Σεπτεμβρίου 8 Ὀκτωβρίου αἱ κυβερνήσεις Ρωσσίας καὶ Αὐστροουγγαρίας ἐδήλωσαν διὰ διακοινώσεως εἰς τὰ Βαλκανικὰ κράτη τὰ ἑπόμενα.

«Ἐν πρώτοις αἱ Μεγάλαι δυνάμεις ἀποδοκιμάζουν ζωηρῶς πᾶν μέτρον τεῖνον νὰ διαταράξῃ τὴν εἰρήνην.

»Ἐκ δευτέρου στηριζόμεναι εἰς τὸ ἄρθρον 23 τῆς συνθήκης τοῦ Βερολίνου θ' ἀναλάβουν πρὸς τὸ συμφέρον τῶν πληθυσμῶν τὴν πραγματοποίησιν τῶν διοικητικῶν μεταρρυθμίσεων τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας μὲ τὴν συμφωνίαν ὅτι αἱ μεταρρυθμίσεις αὗται οὐδαμῶς θὰ προσβάλουν τὴν κυριαρχίαν τῆς Αὐτοῦ Μεγαλειότητος τοῦ Σουλτάνου καὶ τὴν ἐδαφικὴν ἀκεραιότητα τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας. Ἡ παροῦσα δήλωσις ἐπιφυλάσσει ἄλλως τε ἐλευθερίαν τῶν Δυνάμεων διὰ περιληπτικὴν καὶ μεταγενεστέραν μελέτην τῶν μεταρρυθμίσεων.

»Ἐκ τρίτου δηλοῦν ὅτι, ἐὰν οὐχ ἧττον ὁ πόλεμος ἐκραγῇ μεταξὺ τῶν Βαλκανικῶν κρατῶν καὶ τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, δὲν θὰ παραδεχθοῦν μετὰ τὴν ἔκβασιν τῆς συγκρούσεως οὐδεμίαν μεταβολὴν εἰς ἐδαφικὸν καθεστὼς ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ Τουρκίᾳ.

Αἱ δυνάμεις θὰ ἐνεργήσουν παρὰ τῇ Ὑψηλῇ Πύλῃ τὰ ἀπορρέοντα διαβήματα ἐκ τῆς ἀνωτέρω δηλώσεως.

Ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἡμερομηνίαν 27 Σεπτεμβρίου 8 Ὀκτωβρίου 1912 αἱ Μεγάλαι Δυνάμεις ἐπέδωκαν εἰς Κων/πολιν τὴν ἑπομένην διακοίνωσιν.

«Οἱ ὑπογεγραμμένοι πρέσβεις τῆς Αὐστρουγγαρίας, τῆς Ἀγγλίας, τῆς Γαλλίας, τῆς Ρωσσίας καὶ τῆς Γερμανίας, ἔλαβον ἐντολὴν τῶν κυβερνήσεών των νὰ πληροφορήσουν τὴν Ὑψηλὴν Πύλην ὅτι αἱ πέντε Δυνάμεις ἐπιλαμβάνονται τῆς δημοσίᾳ ἀγγελθείσης προθέσεως τῆς Τουρκικῆς κυβερνήσεως εἰσαγωγῆς μεταρρυθμίσεων καὶ ὅτι θὰ συζητήσουν ἀμέσως μετὰ τῆς Ὑψηλῆς Πύλης ὑπὸ τὸ πνεῦμα τοῦ ἄρθρου 23 τῆς συνθήκης τοῦ Βερολίνου καὶ τοῦ νόμου τοῦ 1880 τὰς μεταρρυθμίσεις, τὰς ὁποίας ἐπιτρέπει ἡ κατάστασις τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας, καὶ τὰ κατάλληλα μέτρα διὰ τὴν ἐμπράγματον ἐξασφάλισιν αὐτῶν πρὸς τὸ συμφέρον τῶν πληθυσμῶν μὲ τὴν συμφωνίαν ὅτι αἱ μεταρρυθμίσεις αὗται δὲν θὰ ἐπιφέρουν προσβολὴν τῆς ἀκεραιότητος τῆς αὐτοκρατορίας».

Ὁπωσδήποτε ἡ ἀπάντησις τῆς Πύλης εἰς τὸ διάβημα τῶν Μεγάλων Δυνάμεων ἦτο τόσον ὀλίγον ἱκανοποιητική, ὥστε εὔκολον ἦτο τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ Τουρκία ἐπεθύμει τὸν πόλεμον, ὅπως ἄλλως τε καὶ τὸ ἀπέδειξε διὰ τῆς κατασχέσεως τῶν πυρομαχικῶν τῆς Σερβικῆς κυβερνήσεως καὶ διὰ τῆς κατακρατήσεως ἐν Κωνσταντινουπόλει τῶν Ἑλληνικῶν ἀτμοπλοίων, πράξεων γενομένων μετὰ τὴν ἐπιστράτευσιν τῶν Βαλκανικῶν κρατῶν. Ἡ ἀπάντησις τῆς Τουρκικῆς κυβερνήσεως πρὸς τὴν διακοίνωσιν τῶν δυνάμεων ὡς πρὸς τὰς μεταρρυθμίσεις εἶχεν ὡς ἑξῆς.

«Ὁ ὑπογεγραμμένος ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν τοῦ Σουλτάνου ἔχει τὴν τιμὴν νὰ ὑπομνήσῃ ὅτι, ὅπως καὶ αἱ αὐτῶν ἐξοχότητες εὐαρεστοῦνται νὰ τὸ βεβαιοῦν, ἡ αὐτοκρατορικὴ κυβέρνησις ἔχει ἤδη ἀναγνωρίσει τὴν ἀνάγκην εἰσαγωγῆς ὅσον μεταρρυθμίσεων ἐπιτρέπει ἡ διοίκησις τῶν βιλαετίων τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας.

»Πρὸς τὰς μεταρρυθμίσεις ταύτας ἔχει ἀτενίσει μετὰ τόσον μεγαλυτέρας πεποιθήσεως, ἐφ' ὅσον ἔχει ὑπ' ὄψει νὰ τὰς ἐφαρμόσῃ ἀνεξαρτήτως πάσης ξένης ἐπεμβάσεως καὶ διότι προβλέπει ὅτι ὑπὸ

τὰς συνθήκας ταύτας ἡ ἐκτέλεσις αὐτῶν δὲν θὰ λείψῃ νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν εὐημερίαν καὶ τὴν οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν τῆς χώρας ἐξασφαλίζουσα ὑπὸ τὸ φιλελεύθερον πνεῦμα τοῦ Ὀθωμανικοῦ συντάγματος τὴν ὁμόνοιαν καὶ τὴν καλὴν ἁρμονίαν μεταξὺ τῶν ἑτερογενῶν στοιχείων, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν τὸν πληθυσμὸν τοῦ μέρους τούτου τῆς αὐτοκρατορίας.

»Πρέπει νὰ ἐξαρθῇ τὸ ὅτι, ἐὰν μέχρι σήμερον αἱ διάφοροι προσπάθειαι διὰ τὴν βελτίωσιν τῆς καταστάσεως ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τῶν ἐπαρχιῶν τούτων δὲν ἀποδίδουν ὅλους τοὺς καρπούς, τοὺς ὁποίους ἐδικαιούμεθα ν' ἀναμένωμεν, μία τῶν κυριωτέρων αἰτιῶν τῆς καθυστερήσεως ταύτης εἶνε ἀναμφισβητήτως ἡ κατάστασις ταραχῆς καὶ ἐλλείψεως ἀσφαλείας, ἡ προξενουμένη ὑπὸ τῶν παντοειδῶν κακουργιῶν, προερχομένων ἐκ κέντρων δράσεως τῶν ὁποίων ὁ ἀληθὴς σκοπὸς οὐδεμίαν ἀφίνει ἀμφιβολίαν. Ἡ αὐτοκρατορικὴ κυβέρνησις ἐπιδοκιμάζει τὴν φιλικὴν πρόθεσιν ὡς πρὸς αὐτὴν ἀνακοινώσεως, τὴν ὁποίαν αἱ Μεγάλαι Δυνάμεις ἐθεώρησαν ὡς ἐπίκαιρον ὡς ἐκ τῶν σημερινῶν περιστάσεων.

»Συμμερίζεται ἐξ ὅλης καρδίας τὰς καταβαλλομένας προσπαθείας ὑπὸ τῶν Δυνάμεων διὰ τὴν ἀποτροπὴν κινδύνου συγκρούσεως, τοῦ ὁποίου αἱ συνέπειαι μοιραίως θὰ συμπαρασύρουν εἰς καταστροφάς, τὰς ὁποίας εἶνε καθῆκον τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου νὰ προλαμβάνῃ δι' ὅλων τῶν μέσων τῆς συνδιαλλαγῆς. Ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην γνωρίζομεν καλῶς ὅτι προηγήθημεν εἰς τὸ νὰ διευκολύνωμεν τὴν φιλάνθρωπον προσπάθειαν τῶν Μεγάλων Δυνάμεων ἐνώπιον τοῦ φοβεροῦ προβλήματος, τοῦ ὁποίου ζητοῦν τὴν λύσιν.

»Πράγματι, χωρὶς νὰ θέλωμεν νὰ ἐπιμείνωμεν ἐπὶ τοῦ γεγονότος ὅτι οἱ ἀνωφελεῖς ὅροι τῆς συνθήκης τοῦ Βερολίνου δὲν προσηρμόσθησαν ἐν τῇ ἐκτελέσει των τόσον εἰς τὸ γράμμα, ὅσον καὶ εἰς τὸ πνεῦμα ἐκείνου ὁ ὁποῖος τὰς εἶχεν ὑπαγορεύσει, καὶ ὅτι οὕτω τὰ Ὀθωμανικὰ συμφέροντα ἐζημιώθησαν σοβαρῶς εἰς πολλὰς περιστάσεις· χωρὶς νὰ θέλωμεν νὰ ἐξετάσωμεν ἰδιαιτέρως μέχρι τίνος σημείου τὸ ἄρθρον 23 τῆς συνθήκης ἠδυνήθη νὰ διατηρήσῃ περισσότερον τῶν ἄλλων ἄρθρων σημερινὴν ἀξίαν, ἡ κυβέρνησις δηλοῖ ὅτι ἔλαβεν ἐξ ἰδίας πρωτοβουλίας ἀπόφασιν νὰ παρουσιάσῃ τὸ νομοσχέδιον τοῦ 1880 ἐν τῷ ἱστορικῷ του συνόλῳ εὐθὺς ἅμα τῇ προσεχεῖ ἐνάρξει τῆς συνόδου εἰς τὴν ἐπιψήφισιν τῆς βουλῆς καὶ τὴν αὐτοκρατορικὴν ἐπικύρωσιν συμφώνως πρὸς τὸν θεμελιώδη χάρτην τῆς αὐτοκρατορίας.

«Αἱ Μεγάλαι Δυνάμεις δύνανται νὰ ὦσι πεπεισμέναι ὅτι αἱ αὐτοκρατορικαὶ ἀρχαὶ θὰ ἐπιμείνουν εἰς τὴν εὐσυνείδητον ἐφαρμογὴν τοῦ νόμου ἅμα τῇ δημοσιεύσει του, θὰ ἦτο δὲ ὑπερβολικῶς ἄδικον νὰ ἐξήγετο συμπέρασμα ἐκ παλαιῶν ἀμελειῶν καὶ ἐξ ὑπεκφυγῶν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον συστηματικῶν, συναφῶν πρὸς τὸ παρελθὸν πολίτευμα, ὅτι ἡ συνταγματικὴ αὐτοκρατορία τῆς σήμερον δὲν θὰ ἀπηρνεῖτο τὰ σφάλματα τοῦ παρελθόντος καὶ δὲν θὰ ἐπελαμβάνετο τῆς εὐκαιρίας ἀμφιβολιῶν τινων ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην διὰ νὰ ἐζήτει ἄλλα μέτρα ἐκείνων τὰ ὁποῖα μόνα προσαρμόζονται πρὸς τὸ καλῶς ἐννοούμενον συμφέρον τῆς χώρας καὶ αὐτῶν τῶν πληθυσμῶν.

Τὸ περὶ οὗ ἐπρόκειτο ἄρθρον 23 τῆς συνθήκης τοῦ Βερολίνου ἔχει ὡς ἑξῆς. «Ἡ Πύλη ὑποχρεοῦται νὰ ἐφαρμόσῃ αὐστηρῶς ἐν τῇ νήσῳ Κρήτῃ τὴν ὀργανικὴν διάταξιν τοῦ ἔτους 1868 μετὰ τῶν τροποποιήσεων αἵτινες θὰ ἐκρίνοντο ἀναγκαῖαι. Ἀνάλογοι κανονισμοὶ προσαρμοζόμενοι πρὸς τὰς τοπικὰς ἀνάγκας τῶν λοιπῶν μερῶν τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας θὰ ἐφαρμοσθοῦν διὰ τὰ μέρη διὰ τὰ ὁποῖα δὲν προεβλέφθη ἰδιαιτέρα ὀργάνωσις ὑπὸ τῆς παρούσης συνθήκης. Ἡ Ὑψηλὴ Πύλη θὰ ἐπιφορτίσῃ εἰδικούς τινας ἐπιτρόπους, μεταξὺ τῶν ὁποίων θ' ἀντιπροσωπεύεται εὐρέως τὸ ἐντόπιον στοιχεῖον, διὰ νὰ συντάξουν ἐν ἑκάστῃ ἐπαρχίᾳ τὰς λεπτομερείας τῶν νέων τούτων κανονισμῶν. Τὰ προκύπτοντα σχέδια ὀργανώσεως θὰ ὑποβάλωνται εἰς ἐξέτασιν τῆς Ὑψηλῆς Πύλης, αὕτη δέ, πρὶν ἢ δημοσιεύσῃ τὰς ἐπισήμους διαταγὰς τῆς ἐφαρμογῆς τῶν σχεδίων τούτων τῆς ὀργανώσεως, θὰ λαμβάνῃ τὴν γνώμην τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἐπιτροπῆς, ἡ ὁποία κατηρτίσθη διὰ τὴν Ἀνατολικὴν Ρωμυλίαν».

Ἐν τούτοις ἡ Τουρκία εἶχεν ἤδη σημαντικὴν προχώρησιν εἰς τὴν ἐνέργειαν τῆς ἐπιστρατεύσεως διὰ τῆς ἀπὸ 16 ἤδη ἡμερῶν γενομένης προσκλήσεως τῶν 100000 ἐφέδρων τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν μεγάλων γυμνασίων, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὑπῆρχον καὶ τὰ ἐξ 60000 ἀνδρῶν συγκεντρωμένα στρατεύματα ἐν Ἀλβανίᾳ.

Τὰ 11 κυβερνητικὰ μεταγωγικὰ τῆς Τουρκίας ὁλικῆς χωρητικότητος 31.000 ἀνδρῶν ἤρχισαν ἀμέσως νὰ μεταφέρουν ἀπὸ τῆς Ἀσιατικῆς ἀκτῆς τῆς Μαύρης θαλάσσης στρατεύματα εἰδικῶς δὲ ἀπὸ τῆς 27 Σεπτεμβρίου / 10 Ὀκτωβρίου κατὰ μέσον ὅρον 5000 ἄνδρας ἡμερησίως, ἐνῷ οἱ σιδηρόδρομοι τῆς Ἀνατολίας μετέφερον ἡμερησίως 1500 ἄνδρας λαμβανομένους ἐκ τῶν στρατευμάτων τῆς Σμύρνης, πάντα δὲ ταῦτα τὰ στρατεύματα διηυθύνοντο εἰς Θρᾴκην διὰ Κωνσταντινουπόλεως ἢ Ραιδεστοῦ. Ἡ ἀνεπάρκεια τοῦ τροχαίου ὑλικοῦ τῶν σιδηροδρόμων τῆς Ἀνατολίας ἐγένετο πρόξενος ἀπωλείας χρόνου, διότι τὸ σῶμα στρατοῦ Σμύρνης ἐχρειάσθη 31 ἡμέρας διὰ νὰ διαρρεύσῃ πρὸς τὴν Θρᾴκην. Τοῦτο τὸ σῶμα στρατοῦ θὰ ἠδύνατο νὰ μεταφερθῇ ἐντὸς μιᾶς ἑβδομάδος ἀντὶ 31 ἡμερῶν διὰ τῆς θαλασσίας ὁδοῦ, ἐὰν δὲν ὑπῆρχεν ὁ φόβος τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου, προκειμένης τῆς περιόδου τῆς ἀνακωχῆς μεταξὺ Τούρκων καὶ Ἰταλῶν ἡ ὁποία ἔμελλε νὰ καταλήξῃ εἰς εἰρήνην τρεῖς ἡμέρας πρὸ τῆς κηρύξεως τοῦ Βαλκανικοῦ πολέμου. Ἐὰν ἡ μεταφορὰ αὕτη ἐπραγματοποιεῖτο διὰ θαλάσσης, θὰ ἀπέβαινεν εὐνοϊκωτάτη εἰς τὰ Τουρκικὰ συμφέροντα.

Ἡ Τουρκία ἀφ' ἑτέρου ἐνθαρρυνθεῖσα ὑπὸ τῆς συνομολογήσεως τῆς εἰρήνης ἀφέθη ἐλευθέρα νὰ ἀναπτύξῃ ὅλας τὰς στρατιωτικὰς δυνάμεις της ἐκεῖ, ὅπου θὰ ἤθελε καὶ ἠρνήθη ν' ἀπαντήσῃ εἰς τὴν διακοίνωσιν, διὰ τῆς ὁποίας τὰ τέσσαρα Βαλκανικὰ Κράτη ἐζήτησαν νὰ δημιουργηθῇ διὰ τὰς Μακεδονικὰς ἐπαρχίας εἰδικὸν διοικητικὸν καθεστώς. Ἡ σχετικὴ διακοίνωσις εἶχεν ὡς ἑξῆς.

»Παρὰ τὸ διάβημα, εἰς τὸ ὁποῖον διὰ τῆς ἐπεμβάσεως τῶν κυβερνήσεων Αὐστρο—Οὐγγαρίας καὶ Ρωσσίας αἱ ἓξ Μεγάλαι Δυνάμεις προέβησαν παρὰ ταῖς κυβερνήσεσι τῶν Βαλκανικῶν κρατῶν, διάβημα διὰ τοῦ ὁποίου ὑπόσχονται ν' ἀναλάβουν τὴν πραγματοποίησιν τῶν διοικητικῶν μεταρρυθμίσεων ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ Τουρκίᾳ, αἱ κυβερνήσεις τῆς Ἑλλάδος, τῆς Σερβίας καὶ τῆς Βουλγαρίας νομίζουν ἐν τούτοις ὅτι πρέπει ν' ἀπευθυνθοῦν ἀπ' εὐθείας πρὸς τὴν αὐτοκρατορικὴν κυβέρνησιν τῆς Α. Μεγαλειότητος τοῦ Σουλτάνου, διὰ νὰ τῆς διακηρύξουν ὅτι μόνον ῥιζικαὶ μεταρρυθμίσεις ἐφαρμοζόμεναι εἰλικρινῶς καὶ καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν δύνανται ἀληθῶς νὰ βελτιώσουν τὴν ἀθλίαν τύχην τῶν χριστιανικῶν πληθυσμῶν τῶν βιλαετίων τῆς αὐτοκρατορίας, νὰ ἐγγυηθοῦν διὰ τὴν τάξιν καὶ τὴν ἡσυχίαν ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ Τουρκίᾳ καὶ νὰ ἐξασφαλίσουν εἰρήνην παγίαν μεταξὺ τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας καὶ τῶν Βαλκανικῶν κρατῶν, ἀπέναντι τῶν ὁποίων συχνότατα ἡ Ὑψηλὴ Πύλη ἔχει λάβει στάσιν ἀσθαίρετον καὶ προκληκτικὴν οὐδαμῶς δικαιολογουμένην.

»Αἱ κυβερνήσεις τῆς Ἑλλάδος, τῆς Σερβίας καὶ τῆς Βουλγαρίας, μολονότι λυποῦνται διότι ἡ κυβέρνησις τοῦ Μαυροβουνίου δὲν δύναται ὡς ἐκ τῶν ἐπελθόντων συμβάντων νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὸ παρὸν διάβημα, προσκαλοῦν τὴν Ὑψηλὴν Πύλην νὰ προσβῇ αὐθωρεὶ ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν Μεγάλων Δυνάμεων καὶ τῶν Βαλκανικῶν κρατῶν εἰς τὴν ἐκπόνησιν καὶ ἐφαρμογὴν τῶν προβλεπομένων μεταρρυθμίσεων ἐν τῷ ἄρθρῳ 23 τῆς συνθήκης τοῦ Βερολίνου βασίζουσα ταύτας ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῶν ἐθνικοτήτων (αὐτονομία ἐν τῇ διοικήσει τῶν ἐπαρχιῶν, γενικοὶ διοικηταὶ Βέλγοι ἢ Ἑλβετοί, συνελεύσεις ἐπαρχιακαὶ κατόπιν ἐκλογῶν, χωροφυλακή, ἐλευθερία ἐκπαιδεύσεως, τοπικὴ ἀστυνομία) καὶ ἐμπιστευομένη τὴν ἐφαρμογὴν εἰς ἀνώτερον συμβούλιον, συνιστάμενον ἐξ ἰσαρίθμων χριστιανῶν καὶ μουσουλμάνων ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβεων τῶν Μεγάλων Δυνάμεων καὶ τῶν πληρεξουσίων ἐκεῖ ὑπουργῶν τῶν τεσσάρων Βαλκανικῶν κρατῶν.

«Ἐλπίζουν ὅτι ἡ Τουρκία θὰ δυνηθῇ νὰ δηλώσῃ ὅτι δέχεται ταύτην τὴν αἴτησιν μὲ τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ἐκτελέσῃ ἐντὸς ἓξ μηνῶν τὰς ἐν τῇ παρούσῃ διακοινώσει περιεχομένας μεταρρυθμίσεις καὶ ὅτι θὰ θελήσῃ εἰς ἀπόδειξιν συγκαταθέσεως ν' ἀνακαλέσῃ τὸ διάταγμα ἐπιστρατεύσεως τοῦ στρατοῦ της.

Ὑπῆρχε καὶ περιληπτικὸν σημείωμα ὡς πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἐπιδοθῇ συνημμένως καὶ εἶχεν ὡς ἑξῆς».

« 1ον) Ἐπιβεβαίωσις τῆς αὐτονομίας τῶν ἐθνικοτήτων τῆς αὐτοκρατορίας μεθ' ὅλων τῶν ἐπακολουθημάτων της. 2ον) Ἀνάλογος ἀντιπροσωπεία ἑκάστης τῶν ἐθνικοτήτων εἰς τὴν Ὀθωμανικὴν Βουλήν. 3ον) Παραδοχὴ τῶν χριστιανῶν εἰς πάσας τὰς δημοσίας θέσεις διὰ τὰς ὑπ' αὐτῶν κατοικουμένας ἐπαρχίας. 4ον) Ἀναγνώρισις ἐν ἴσῳ ἐπιπέδῳ πρὸς τὰ Ὀθωμανικὰ σχολεῖα τῶν

παντὸς βαθμοῦ τοιούτων τῶν χριστιανικῶν κοινοτήτων. δον) Ἀνάληψις ὑπορρεώσεως ἀπὸ τῆς Ὑψηλῆς Πύλης, ἵνα μὴ ἐπιχειρήσῃ νὰ μεταβάλῃ τὸν ἐθνολογικὸν χαρακτῆρα τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας διὰ μετακινήσεων τῶν μουσουλμανικῶν πληθυσμῶν. 6ον) Τοπικὴ στρατολογία τῶν χριστιανῶν διὰ τὴν στρατιωτικὴν θητείαν μὲ στελέχη χριστιανικά, μέχρι δὲ τοῦ καταργισμοῦ τοιούτων στελεχῶν ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τῆς κατατάξεως. 7ον) Ἀναδιοργάνωσις κατὰ βιλαέτια τῆς χωροφυλακῆς τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας ὑπὸ τὴν πραγματικὴν διοίκησιν ὀργανικῶν Ἐλβετῶν ἢ Βέλγων. 8ον) Ὀνομασία εἰς ἕκαστον βιλαέτιον ἐκ τῶν κατοικουμένων ἐπίσης καὶ παρὰ τῶν χριστιανῶν βιλαέτ Ἐλβετσὶ ἢ Βέλγοι, γινομένου παροδεκτοῦ ὑπὸ τῶν Δυνάμεων καὶ βοηθουμένου ὑπὸ γενικοῦ συμβουλίου ἐκλεγομένου εἰς τὴν περιφέρειαν. 9ον) Ἵδρυσις ἀνωτέρου συμβουλίου παρὰ τῇ μεγάλῃ βεζυρίᾳ, συνισταμένου ἐξ ἰσαρίθμων χριστιανῶν καὶ μουσουλμάνων διὰ τὴν ἐπίβλεψιν τῆς ἐφαρμογῆς τῶν μεταρρυθμίσεων τούτων. Οἱ πρέσβεις τῶν τεσσάρων Βαλκανικῶν κρατῶν θὰ ἔχουν ἐντολὴν νὰ παρακολουθοῦν τὴν λειτουργίαν καὶ τὰ ἔργα τούτου τοῦ συμβουλίου».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ΄

Περιεχόμενα.

Ὀργάνωσις Περιθέζης.— Δραστηρία προετοιμασία τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου.— Θωρηκτὸν «Ὕδρα».— Ἀντεπορτιλλικὰ τύπου «Νέα Γενεά».— Ἀντιτορπιλλικὰ τύπου «Λέων».— Ὑποβρύχιον «Δελφίν».— Συγκρότησις τοῦ στόλου τοῦ Αἰγαίου καὶ τῆς μοίρας τοῦ Ἰονίου.— Εἰσπλοὺς κανονιοφόρων «Α» καὶ «Δ» εἰς τὸν Ἀμβρακικόν.— Ἐμπόλεμος κατάστασις.— Κατάληψις τῆς νήσου Λήμνου.— Ὁ Μούδρος.— Κατοχὴ τῶν νήσων Θάσου, Ἴμβρου, Σαμοθρᾴκης, Ἁγίου Στεφάνη.— Τορπίλλιος Φετὴ-Μπουλέν.— Κατάληψις τοῦ Ἁγίου Ὄρους.— Κατοχὴ τῶν νήσων Ψαρῶν, Τενέδου, Ἰκαρίας.— Πυρομαχικὰ τοῦ «Ἀβέρωφ».— Τὰ ἐν τῷ Ἰονίῳ πλέοντα συμβάντα.— Κατάληψις τῆς νήσου Λέσβου.— Τορπίλλιος Τουρκικῆς κανονιοφόρου.— Βιαία ἀπόδοσις εἰς τὴν νῆσον Χίον.— Ἀπόδοσις Βουλγαρικοῦ σκαπτοῦ εἰς Δεδεαγάτς.— Τὰ ἐν τῇ νήσῳ Λέσβῳ συμβάντα.— Ὁ Τουρκικὸς στόλος ἀπὸ τῆς ἐπιστρατεύσεως μέχρι τῆς 1ης Δεκεμβρίου 1912.— Ἐμφάνισις τοῦ ἐχθροῦ ἔξωθεν τῶν στενῶν.— Ἡ ναυμαχία τῆς «Ἕλλης».

Τὰ σημεῖα τῶν καιρῶν εἶχον ἀρχίσει δι' ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ μηνὸς Αὐγούστου. Ναὶ μὲν δὲν ἐφαίνετο ἀκόμη ὁ πόλεμος ἄφευκτος ἀλλ' οὐχ ἧττον ἐπεβάλλετο νὰ γίνῃ τὸ ταχύτερον ἑτοιμασία τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου καὶ συμπλήρωσις αὐτοῦ, ἐφ' ὅσον τὸ τελευταῖον τοῦτο θὰ ἦτο κατοθωτόν. Ἀναλόγους ἐκάστοτε τῶν περιπτώσεων ἡ κυβέρνησις, τὸ ὁποῖον γεῖον τῶν Ναυτικῶν καὶ τὸ σύνολον τοῦ προσωπικοῦ κατέβαλλον πᾶσαν προσπάθειαν διὰ νὰ ὑπερνικήσουν τὰς σχετικὰς δυσχερείας, αἱ ὁποῖαι παρουσιάσθησαν εὐθὺς ὡς ἐθεωρήθησαν ἐνδεχόμεναι περιπλοκαὶ μετὰ τῆς Τουρκίας. Αἱ δυσχέρειαι αὗται ἦσαν· ἡ ἐν τῷ Ναυστάθμῳ Σαλαμῖνος ἐπισκευὴ τοῦ θωρηκτοῦ «Ὕδρας» ἡ ἐξασφάλισις τῆς ταχείας παραδόσεως

δύο νέων ἀντιτορπιλλικῶν τῶν 750 τόννων καὶ ταχύτητος 32, 5 μιλλίων, τὰ ὁποῖα εἶχον παραγγελθῆ ἀπὸ δύο ἤδη μηνῶν εἰς τὸ ναυπηγεῖον Βούλκαν· ἡ ἐπιδίωξις ἀγορᾶς ἑνὸς ἐλαφροῦ καταδρομικοῦ ἢ δύο τοὐλάχιστον ταχέων ἀντιτορπιλλικῶν μεγάλου ἐκτοπίσματος· ἡ ἑτοιμασία τὸ ταχύτερον τοῦ ὑποβρυχίου «Δελφὶν» καὶ ἡ ἔλευσις αὐτοῦ εἰς τὰ Ἑλληνικὰ ὕδατα· ἡ ἐξασφάλισις τῆς ἀποστολῆς ἐξ Ἀγγλίας τῶν πυρομαχικῶν τοῦ «Ἀβέρωφ» πρὸς συμπλήρωσιν τῶν ἐλλειπόντων· ἡ ἑτοιμασία διαφόρων παλαιῶν μικρῶν πλοίων, τὰ ὁποῖα σχεδὸν δὲν εἶχον μαχητικὴν ἀξίαν, διότι ἦσαν ἡλικίας περίπου 30 ἐτῶν, ὡς τὰ πέντε ἀντιτορπιλλικὰ τῶν 85 τόννων τὰ φέροντα τοὺς ἀριθμοὺς 11 ἕως 16· αἱ δύο τῶν 433 τόννων κανονιοφόροι «Ἀμβρακία» καὶ «Ἄκτιον»· οἱ ἀτμομυοδρόμωνες τύπου «Ἀλφειοῦ»· αἱ δύο ἐκ τῶν τεσσάρων παλαιῶν κανονιοφόρων τῶν 40 τόννων διὰ τὸν Ἀμβρακικόν.

Ὁ Ἀμβρακικὸς κόλπος εἶνε κλειστὴ θάλασσα μὲ ἓν μόνον στόμιον πρὸς δυσμὰς ὁλικοῦ ἀνοίγματος 3500 μ. περίπου. Τὸ ἀκρωτήριον Σκαφιδάκι, ἡ πρὸς βορρᾶν ἄκρα τοῦ στομίου τοῦ Ἀμβρακικοῦ ἀνῆκε τότε εἰς τοὺς Τούρκους καὶ εἰς τοὺς Ἕλληνας ἀνῆκεν ἡ πρὸς νότον ἄκρα τοῦ στομίου ἐκεῖ ὅπου ἀπολήγει τὸ ἀκρωτήριον Κεφάλι τῆς Παναγιᾶς. Τὸ ἄνοιγμα Σκαφιδάκι-Κεφάλι τῆς Παναγιᾶς δὲν βλέπει πρὸς δυσμὰς τὸ Ἰόνιον Πέλαγος, ἀλλὰ μόνον τὸν μικρὸν κόλπον Πρεβέζης, τοῦ ὁποίου αἱ πρὸς ἀνατολάς, πρὸς βορρᾶν καὶ πρὸς δυσμὰς ἀκταὶ ἀνῆκον τότε ἐπίσης εἰς τοὺς Τούρκους. Ἡ πόλις τῆς Πρεβέζης εὑρίσκεται εἰς τὴν δυτικὴν ἀκτὴν τοῦ κόλπου τούτου καὶ βλέπει πρὸς ἀνατολάς. Τὸ νότιον ἄκρον τῆς πόλεως εἶνε πολὺ πλησίον τοῦ στομίου πρὸς τὸ Ἰόνιον καὶ ἀκριβῶς εἰς τὸ ἄκρον τοῦ στομίου τούτου εἶνε τὸ φρούριον «Παληοσάραγας». Πέραν τοῦ βορείου ἄκρου τῆς πόλεως, πρὸς τὸ Βαθύ, εἶνε τὸ φρούριον «Βρυσοῦλα» καὶ εἰς τὸ μέσον περίπου τῆς πόλεως τὸ φρούριον «Ἅγιος Ἀνδρέας». Ἡ νοτία ἀκτὴ τοῦ κόλπου Πρεβέζης, ἀνήκουσα εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν, ἡ ἀρχομένη ἀπὸ τοῦ ἀκρωτηρίου Κεφάλι τῆς Παναγιᾶς, λήγει πρὸς δυσμὰς εἰς τὴν χαμηλὴν καὶ ἐξέχουσαν ἄκραν Πούντα ἐπὶ τοῦ στομίου πρὸς τὸ Ἰόνιον, ὅπου εὑρίσκεται εἰς ἠρειπωμένος μῦλος καὶ ἀπέναντι τοῦ μιναρὲ τῆς Πρεβέζης. Τὰ ἀβαθῆ ὕδατα

τοῦ κόλπου Πρεβέζης εὑρίσκονται μόνον πρὸς τὸ νότιον μέρος αὐτοῦ καὶ ἀπὸ τῆς Πούντας ἐκτείνονται γενικῶς πρὸς βορρᾶν, ἵνα δὲ οἱ ναυτιλλόμενοι πλέωσιν ἐκεῖ ἐν ἀσφαλείᾳ, δὲν πρέπει νὰ εὑρίσκωνται νοτίως τῆς γραμμῆς, ἡ ὁποία ὁρίζεται ὑπὸ τοῦ μιναρὲ τῆς Πρεβέζης καὶ τοῦ ἀκρωτηρίου Κεφάλι τῆς Παναγιᾶς. Τὸ στόμιον τοῦ κόλπου Πρεβέζης πρὸς τὸ Ἰόνιον εἶνε μικροῦ ἀνοίγματος καὶ γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ στενοῦ τῆς Πρεβέζης. Τὰ ἀβαθῆ ὕδατα, τὰ ἔξω τοῦ στομίου πρὸς τὸ πέλαγος, παρακολουθοῦν μέχρις ἀποστάσεώς τινος ἀμφοτέρας τὰς ἀκτάς, ἀλλὰ κατόπιν περιορίζονται νὰ παρακολουθοῦν μόνον τὴν ἀκτὴν τῆς Ἀκαρνανίας μέχρις ἀποστάσεως μιλλίων τινῶν ἀπὸ τῆς νήσου Λευκάδος. Ἐκεῖ ὅπου λήγουν πρὸς δυσμὰς τὰ ἀβαθῆ, τὰ πρὸς τὸ πέλαγος καὶ πρὸς τὴν ἀκτὴν τῆς Πρεβέζης, ἤρχιζεν ἡ ὀχύρωσις τῶν Τούρκων καὶ ἐπροχώρει πρὸς ἀνατολὰς κατὰ μῆκος τῆς παραλίας παρηκολούθει τὴν δίοδον, κατόπιν ταύτης τὴν πρὸς τὰ ἔσω παραλίαν τοῦ κόλπου Πρεβέζης κατὰ διαστήματα καὶ ἐτερματίζετο βορείως τῆς πόλεως. Εἰς παλαιοτέραν ἐποχὴν καὶ τὸ ἀκρωτήριον Σκαφιδάκι ἦτο ὡπλισμένον διὰ τριῶν πυροβόλων μεγάλου διαμετρήματος, ἀλλ' ἐπειδὴ κατὰ τὸν πόλεμον τοῦ 1897 ἀπὸ τοῦ μόνου τότε ὠχυρωμένου σημείου τῆς Ἑλληνικῆς παραλίας τοῦ ἀκρωτηρίου Κεφάλι τῆς Παναγιᾶς ὁ ἀνθυπολοχαγὸς τοῦ πυροβολικοῦ Ν. Ἄρτης δι' ἑνὸς πυροβόλου τῶν 17 ἑκ. καὶ ἑνὸς τῶν 12 ἑκ. εἶχε σιγήσει τὸ Τουρκικὸν πυροβολεῖον, ἔπαυσεν ἐκεῖνο ἔκτοτε νὰ ὑφίσταται. Τὰ ἀβαθῆ, τὰ ἔξω τοῦ στομίου πρὸς τὸ Ἰόνιον πέλαγος, ἐπιτρέπουν, εἰς ἕνα στενωτάτου πλάτους δίαυλον, νὰ διέρχωνται πλοῖα βυθίσματος τὸ μέγιστον μέχρις ἕνδεκα ποδῶν. Ὁ δίαυλος ὁρίζεται διὰ δύο σημαντήρων, εἰς τὴν εὐθυγράμμισιν τῶν ὁποίων πρέπει νὰ εὑρίσκηται συνεχῶς τὸ πλοῖον, ἐφ' ὅσον τὸν διέρχεται, ἄλλως κινδυνεύει νὰ προσαράξῃ εἰς τὰ ἀβαθῆ, διότι ἑκατέρωθεν τῆς εὐθυγραμμίσεως τῶν σημαντήρων τὸ βάθος σχεδὸν ἀμέσως ἀποβαίνει μόνον ἑπτὰ ποδῶν καὶ ἐξακολουθεῖ οὕτω βαθμηδὸν ἐλαττούμενον. Πλοῖον, ἐν ἡμέρᾳ, ἐρχόμενον ἀπὸ τοῦ πελάγους, ὀφείλει νὰ πλησιάσῃ τὴν ἀκτὴν τῆς Πρεβέζης πλέον εἰς τὰ βαθέα ὕδατα, καὶ, ἀφ' οὗ ἀνεύρῃ τὸν δυτικὸν σημαντῆρα, νὰ διέλθῃ τὸν δίαυλον κατὰ τὴν εὐθυγράμμισιν τῶν δύο σημαντήρων, καὶ, ἀπὸ

τοῦ δευτέρου νὰ πλεύσῃ πρὸς τὸ ἐπὶ τῆς ἀκτῆς τῆς Ἀκαρνανίας «Ἄκτιον» καὶ νὰ τηρηθῇ εἰς τὴν πορείαν ταύτην, μέχρις ὅτου ἐμφανισθῇ μία ἔπαυλις ἐντὸς τοῦ κόλπου Πρεβέζης χαρακτηριστική, διότι εἶνε μεμονωμένη καὶ φαίνεται πρώτη. Εὐθὺς ὡς ἐμφανισθῇ ἡ ἔπαυλις, τὸ πλοῖον πρέπει νὰ στρέψῃ πρὸς αὐτὴν καὶ νὰ μὴ μεταβάλῃ πορείαν, διότι κινδυνεύει ἐκ τῶν ἀβαθῶν τοῦ Ἀκτίου καὶ τῆς Πούντας, μέχρις ὅτου φθάσῃ τὸ ὕψος τοῦ μιναρὲ τῆς Πρεβέζης. Ἕνεκα τῶν λόγων τούτων αἱ μεγάλαι κανονιοφόροι τύπου «Ἀκτίου» καὶ αἱ μικραὶ κανονιοφόροι τύπου «Α» εἶχον εἰδικῶς κατασκευασθῇ μὲ μέγιστον βύθισμα μόνον ἑπτὰ ποδῶν.

Τὰ ὀχυρώματα τῆς Πρεβέζης ἐκ δυσμῶν πρὸς ἀνατολὰς καὶ ἀπὸ τοῦ ὕψους τοῦ δυτικοῦ σημαντῆρος τοῦ διαύλου ἦσαν κατὰ τὸ 1912 κατὰ σειράν· «Χαμηδιέ», πρὸς τὸ πέλαγος, μὲ ἓν πυροβόλον τῶν 21 ἑκ. καὶ ἓν τῶν 15 ἑκ.· «Παντοκράτωρ,» πρὸς τὸ πέλαγος, μὲ ἓν πυροβόλον τῶν 15 ἑκ.· «Ἅγιος Γεώργιος», πρὸς τὸ πέλαγος περίπου, μὲ δύο πυροβόλα τῶν 15 ἑκ. καὶ τέσσαρα τῶν 85 χιλ.· «Παληοσάραγας», εἰς τὸ στόμιον, τοῦ στενοῦ, μὲ ἓν πυροβόλον τῶν 21 ἑκ. καὶ δύο τῶν 85 χιλ.· «Ἅγιος Ἀνδρέας», πρὸς τὸν κόλπον Πρεβέζης ἄνωθεν τοῦ διοικητηρίου, μὲ δύο πυροβόλα τῶν 47 χιλ. καὶ δύο τῶν 37 χιλ.· «Βρυσοῦλα», πρὸς τὸν κόλπον Πρεβέζης, μὲ ἓν πυροβόλον τῶν 12 ἑκ. καὶ ἓν τῶν 85 χιλ. Ἀπέναντι τοιαύτης ὀχυρώσεως αἱ Ἑλληνικαὶ ἀκταὶ οὐδὲ ἓν πυροβόλον εἶχον ν' ἀντιτάξουν καὶ ἡ εἴσοδος εἰς τὸν κόλπον Πρεβέζης καὶ ἐκ τούτου εἰς τὸν Ἀμβρακικὸν εὑρίσκετο εἰς τὴν διάκρισιν τῶν Τούρκων. Διὰ τὰς κανονιοφόρους τύπου «Α» ἀποκλειστικῶς εἶχε κατασκευασθῇ ἄλλοτε ἡ ἁμαξωτὴ ὁδὸς Ζαβέρδας Βονίτσης, διὰ νὰ μετεφέροντο ἐν ὥρᾳ αἰφνιδίου πολέμου ἐπὶ τροχῶν ἀπ' εὐθείας εἰς τὸν κόλπον ἀποφεύγουσαι τὴν διὰ τοὺς Τούρκους ὀχυρωτάτην δίοδον Πρεβέζης-Ἀκτίου ὁλικοῦ πλάτους ἑκατοντάδων τινῶν μέτρων. Ἀλλ' ἡ τοιαύτη μεταφορὰ εἶχεν ἀποδειχθῇ ἐμπράκτως ὡς ἀδύνατος καὶ ἐμελετᾶτο τότε, ἐὰν θὰ κατωρθοῦτο εἰς τὸ μέλλον νὰ κατεσκευάζετο σιδηροτροχιά, ἡ ὁποία νὰ ἐξησφάλιζε τὴν μεταφοράν των, διότι ἄλλως ὄχι μόνον δὲν θὰ ἦτο δυνατὴ οἱαδήποτε ἐνέργεια ἀπὸ θαλάσσης κατὰ τῶν Τούρκων ἐν τῷ Ἀμβρακικῷ, ἀλλὰ καὶ ἡ παραλιακὴ στρατιωτικὴ ὁδὸς Καρβασαρᾶ — Μενιδίου — Ἄρτης θὰ ἔμενεν ἐκτεθειμένη εἰς τὰς ἐπι-

θέσεις τῶν τυχὸν εὑρισκομένων ἐν τῷ κόλπῳ Τουρκικῶν πολεμικῶν πλοίων. Διὰ πᾶν ἐνδεχόμενον εἰς περίπτωσιν, καθ' ἣν τὸ ζήτημα τῶν κανονιοφόρων θὰ ἔμενεν ἄλυτον, εἶχεν ἀποφασισθῇ ἡ τοποθέτησις ταχυβόλων τινῶν τοῦ ναυτικοῦ ἐπὶ θέσεων ὑπερκειμένων τῆς παραλιακῆς ὁδοῦ. Ὡς πρὸς τὰς μεγάλας κανονιοφόρους «Ἀμβρακίαν» καὶ «Ἄκτιον» εἶχεν ἀποφασισθῇ ἡ ἀντικατάστασις τῶν παλαιῶν πυροβόλων «Κρουπ» τῶν 26 ἑκ. διὰ ταχυβόλων τῶν 15 ἑκ. «Βίκερς», ἀλλὰ δὲν εἶχον ἀκόμη ἑτοιμασθῇ οἱ κιλλίβαντες καὶ οὕτως ἀπέμειναν τὰ πλοῖα μὲ τὸ παλαιὸν πυροβολικόν. Αἱ κανονιοφόροι αὗται, αἱ ὁποῖαι ἐπίσης εἶχον κατασκευασθῇ ἀποκλειστικῶς διὰ τὸν Ἀμβρακικὸν μὲ μικρὸν βύθισμα καὶ μὲ ἓν πυροβόλον τῶν 26 ἑκ. Κρουπ, τὸ ὁποῖον ὡς ἐκ τῆς δυσαναλογίας τῆς δυνάμεως τῆς ἀνακρούσεως ὡς πρὸς τὸ μέγεθος τοῦ σκάφους ἐσκοπεύετο κατὰ διεύθυνσιν διὰ τῶν ἑλίκων τοῦ πλοίου, δὲν θὰ ἠδύναντο εἰς οἱανδήποτε περίστασιν νὰ διέρχωνται κατὰ βούλησιν τὸ στενὸν τῆς Πρεβέζης καὶ κατ' ἀνάγκην ἢ θὰ ἔμενον μονίμως ἐντὸς τοῦ κόλπου ἢ θὰ ἔπαυον νὰ ἔχουν ὡς προορισμὸν ἐκεῖνον, διὰ τὸν ὁποῖον κατεσκευάσθησαν. Ἡ ἐγκατάστασις ναυτικῆς βάσεως ἐν Καρβασαρᾶ διὰ τὰ πλοῖα τοῦ τύπου τούτου ἦτο ὑπὸ μελέτην, ὁπότε πλέον, ἐὰν θ' ἀπεφασίζετο τοιοῦτόν τι ὁριστικῶς, θὰ ἐγκατελίπετο ἡ βλέψις διὰ τὴν σιδηροτροχιὰν Ζαβέρδας—Βονίτσης καὶ ἡ δαπάνη θὰ προέβλεπε μίαν ἐσχάραν διὰ τὴν ἀνέλκυσιν πάντων ἐκείνων τῶν πλοίων καὶ τὸν καθαρισμὸν τῶν ὑφάλων των. Ἐν τούτοις τὰ πλεῖστα τῶν παλαιῶν τούτων σκαφῶν ἦσαν ἀπὸ μακροῦ χρόνου παρωπλισμένα καὶ πρόσδεδεμένα εἰς τὰ διάφορα κρηπιδώματα τοῦ Ναυστάθμου.

Τὸ θωρηκτὸν «Ὕδρα», τὸ ὁποῖον προωρίζετο τότε νὰ γίνῃ σχολὴ τοῦ ναυτικοῦ πυροβολικοῦ, εὑρίσκετο παραβεβλημένον εἰς τὴν προβλῆτα τοῦ Ναυστάθμου μὲ πάντα σχεδὸν τὰ τεμάχια τῶν μηχανῶν καὶ τῶν λεβήτων του ἐκτὸς τοῦ σκάφους. Εἰς οἱανδήποτε ἄλλην περίστασιν ἡ ἐκ νέου τοποθέτησις τόσων τεμαχίων, ἔστω καὶ ἄνευ ἐπισκευῆς, καὶ ἡ ἀποκατάστασις τοῦ πλοίου εἰς ἣν θέσιν εὑρίσκετο, ὅταν εἶχεν ἀρχικῶς παραβάλει εἰς τὸ κρηπίδωμα, θὰ ἀπῄτει ἐργασίαν 2 ἕως 3 μηνῶν. Ἐκ τούτου καὶ αἱ σχετικαὶ πρὸς τὸ θωρηκτὸν ἐκεῖνο πληροφορίαι τῆς Τουρκικῆς κυβερνήσεως,

κατά τάς ἀποίας δέν θά ἐπρόφθαινεν ὁπωσδήποτε νά ἐπεσκευάζετο καὶ νά ἐλάμβανε μέρος εἰς τὸν πόλεμον. Μολαταῦτα ὁ Ναύαρχος μὲ τὴν πρόνοιάν του καὶ ἄλλων τεχνιτῶν ἐκ τῶν ἐργοστασίων τοῦ Πειραιῶς καὶ τοῦ Λαυρίου ἰδιωματούργησε καὶ κατώρθωσε διὰ συνεχοῦς νυχθημερὸν προσπαθείας νὰ ἐπιτύχῃ τὸ πλοῖον εἰς διάστημα 45 ἡμερῶν. Τὴν 2αν Ὀκτωβρίου ἐξετέλεσεν ἡ «Ὕδρα» ἐπιτυχεῖς δοκιμὰς ἐν τῷ κόλπῳ τῆς Ἐλευσῖνος καὶ τὴν 4ην, παραμονὴν τῆς κηρύξεως τοῦ πολέμου, κατέπλευσεν εἰς Φάληρον καὶ ἠνώθη μετὰ τῶν λοιπῶν πλοίων τοῦ στόλου. Τὰ λοιπὰ παλαιὰ μικρὰ πλοῖα εἶχον ἤδη ἑτοιμασθῇ ὑπὸ τοῦ Ναυσταθμοῦ πρὸ τοῦ τέλους Σεπτεμβρίου καὶ ἀπέλθει εἰς τὸν προορισμόν των.

Εἶχε συμπέσει νὰ εὑρίσκωνται τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, κατὰ τὰς ἀρχὰς Ἀὐγούστου 1912, διάφοροι ἀποστολαὶ ἀξιωματικῶν τοῦ Ναυτικοῦ εἰς τὴν ἀλλοδαπήν, ὡς ἡ διὰ τὴν παρακολούθησιν τῆς κατασκευῆς τοῦ νέου μεγάλου θωρηκτοῦ καὶ τῶν 6 μικρῶν τορπιλοβόλων εἰς τὰ ἐν Γερμανίᾳ ναυπηγεῖα Βούλκαν· ἡ διὰ τὴν παρακολούθησιν τῆς κατασκευῆς τοῦ ὑποβρυχίου «Σφίγξ» εἰς τὸ ἐν Γαλλίᾳ ναυπηγεῖον Σνάϊντερ· ἡ διὰ τὴν παραλαβὴν τῶν πυρομαχικῶν τοῦ «Ἀβέρωφ» ἐν Ἀγγλίᾳ· ἡ διὰ τὴν παρακολούθησιν τῆς κατασκευῆς τῶν θωρέων καὶ πυροβόλων τοῦ νέου μεγάλου θωρηκτοῦ, κατασκευαζομένων κατὰ τὸ συμβόλαιον εἰς τὰ ἐργοστάσια Μπέτλεμ τῶν Ἡνωμένων πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς. Ἐκτὸς τῶν ἀποστολῶν τούτων εἰδικὸν ἐν Εὐρώπῃ καὶ ἄλλοι ἀξιωματικοὶ ἐπ' ἀδείᾳ καὶ ἄλλοι πρὸς τελειοτέραν ἐκπαίδευσιν. Τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ναυτικῶν ἐχρησιμοποίησε πάντας ἐκείνους τοὺς ἀξιωματικοὺς διὰ τὴν διεξαγωγὴν τῶν ποικίλων ὑπηρεσιῶν, αἱ ὁποῖαι ἀπῃτήθησαν νὰ γίνουν ἄνευ χρονοτριβῆς τόσον διὰ τὴν ἐξέτασιν τῶν πλοίων, διὰ τὰ ὁποῖα ἐπρόκειτο νὰ γίνουν διωδήποτε διαμαρτυρίαι καὶ ἀγοραπωλῶν διὰ τὸ Ἑλληνικὸν ναυτικόν, ὅσον καὶ διὰ τὸ κλείσιμον συμφωνιῶν πρὸς ταχυτέραν παράδοσιν πλοίων τινῶν ἐκ τῶν ἐπὶ παραγγελίᾳ καὶ διὰ τὴν ἔγκαιρον παράδοσιν τῶν πυρομαχικῶν, καὶ ἐξ ἐκείνων τῶν ἀξιωματικῶν κατῆρτισε καὶ τὸ ἐπιτελεῖον τοῦ ἀντιτορπιλλικοῦ «Κερκυνοῦ».

Ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ θέρους 1912 εἶχον παραγγελθῇ ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς κυβερνήσεως εἰς τὰ ναυπηγεῖα Βούλκαν δύο ἀντιτορπιλλικὰ 750 τόννων καὶ ταχύτητος 32,5 μιλλίων δοκιμῶν μὲ τέσσαρα πυροβόλα τῶν 8,8 ἑκ. καὶ δύο ἐκφενδονιστικοὺς σωλῆνας τῶν 45 ἑκ. Σδάιτσκωφ. Ἀπὸ τοῦ μηνὸς Αὐγούστου εἶχεν ἐνεργήσει ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις διὰ νὰ κατωρθώσῃ νὰ παραδιδόντο τὰ πλοῖα ἐνωρίτερον τῶν ταθεισῶν προθεσμιῶν, αἱ ὁποῖαι ἔληγον κατὰ Ὀκτώβριον καὶ Νοέμβριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους. Εἶχε συμπέσει τότε νὰ εἶχε παραγγείλει εἰς τὸ αὐτὸ ναυπηγεῖον ἡ Γερμανικὴ κυβέρνησις πολλὰ ἀντιτορπιλλικὰ ἐντελῶς ὅμοια καὶ εἶχε προχωρήσει πολὺ ἡ κατασκευή των, ὥστε συνεδυάσθησαν αἱ παραγγελίαι καὶ κατέστη δυνατὸν εἷς τὸ ναυπηγεῖον νὰ διαθέσῃ ἐκ τῶν κατασκευαζομένων διὰ λογαριασμὸν τῆς Γερμανικῆς κυβερνήσεως δύο δι' ἡμᾶς, τὰ ὑπὸ στοιχεῖα V—5 καὶ V—6, τῶν ὁποίων ἡ ἀποπεράτωσις θὰ ἐγίνετο ἐνωρίτερον. Ἐπειδὴ ἡ πολιτικὴ κατάστασις ἦτο ἀδιέξοδος ἀκόμη καὶ αἱ κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας πληροφορίαι πρὸς τὴν κυβέρνησιν παρίστων τὰ πράγματα ὁμαλώτερα, τείνοντα εἰς διευθέτησιν καὶ ἀποφυγὴν τοῦ πολέμου, ὡς ἐκ τούτου εἶχε κατ' ἀρχὰς ἀποφασισθῇ αἱ δοκιμαὶ παραλαβῆς τῶν ἀντιτορπιλλικῶν νὰ ἐγίνοντο ἐν Γερμανίᾳ κατὰ τὰ κεκανονισμένα. Ὡς πρὸς τὰ πυρομαχικὰ τῶν ἡ προθεσμία παραδόσεως εἶχε λήξει, ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ ἐργοστάσιον εἶχε καθυστερήσει ἐπ' ὀλίγας ἡμέρας, δὲν ἔλαβον γίνει ἀκόμη αἱ δοκιμαὶ παραλαβῆς. Ἀξιωτικὸς ὅμως τὴν 15/28 Σεπτεμβρίου ἐλήφθη ὑπὸ τῆς Ἀθήνας τηλεγράφημα τῆς Βουλγαρικῆς κυβερνήσεως προσκαλοῦν τὴν Ἑλλάδα εἰς ἅμεσον ἐπιστράτευσιν. Ὡς ἐκ τούτου διετάχθη ὁ ἀπόκλεος τῶν ἀντιτορπιλλικῶν, εἴθὺς ὡς ἤθελον ἑτοιμασθῇ καὶ ἡ παραλαβὴ τῶν πυρομαχικῶν των ἄνευ δοκιμῶν, συνεφωνήθη δὲ μετὰ τοῦ ναυπηγείου Βούλκαν νὰ θεωροῦντο ὡς δοκιμαὶ τῶν πλοίων οἱ πλοῦς ἀπὸ Στεττὶν εἰς Ἀριδέραν. Τὰ πληρώματα τῶν ἀντιτορπιλλικῶν τούτων, τὰ ὁποῖα ὠνομάσθησαν «Νέα Γενεὰ» καὶ «Κερκυνός», πρὸς ἀποφυγὴν ἀπωλείας χρόνου ἐστάλησαν εἰς Ἀριβέρσαν διὰ νὰ περιμένουν ἐκεῖ τὰ πλοῖα καταρχόμενα ἐκ Στεττίν, οὗτοι δὲ θὰ ὑσήρχε κέρδος χρόνου 5-6 ἡμερῶν.

Ὁ «Κερκυνὸς» ἀπέπλευσεν ἐκ Στεττὶν τὴν μεσημβρίαν τῆς Κυριακῆς 1ης Ὀκτωβρίου, εἶχε δὲ γίνει τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἡ ἔπαρσις τῆς Ἑλληνικῆς σημαίας ἄνευ διατυπώσεως. Τὸ πλοῖον ἐκ

νήθη μὲ πληρώματα τοῦ ἐμπορικοῦ Γερμανικοῦ ναυτικοῦ, ἐπέβαινον δὲ ὡς ἐπιβάται 4 Ἕλληνες ἀξιωματικοὶ καὶ 4 κελευσταὶ μηχανικοί, διότι κατὰ τὴν συμφωνίαν ὁ πλοῦς θὰ ἐθεωρεῖτο ὡς δοκιμὴ καὶ οἱ Ἕλληνες θὰ ἀνελάμβανον τὴν διοίκησιν, μόνον ὅταν ἤθελε καταπλεύσει τὸ ἀντιτορπιλλικὸν εἰς Ἀμβέρσαν καὶ ἐπιβῇ τὸ Ἑλληνικὸν πλήρωμα. Ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Ὄδερ οἱ Γερμανοὶ ηὐξησαν ταχύτητα διὰ νὰ ἐκτελέσουν πρόχειρον δοκιμὴν καὶ εὐχερῶς ἔφθασαν τὰ 27 μίλλια. Πρὸς τὸ 3 ὥραν μ. μ. τῆς αὐτῆς ἡμέρας κατέπλευσε τὸ πλοῖον εἰς Σβινεμόντε, ἠγθράπευσεν ἐκεῖ κατὰ τὴν νύκτα, τὴν πρωΐαν τῆς ἑπομένης ἔπλευσε πρὸς τὴν διώρυγα τοῦ Κίελ, τὴν ὁποίαν διῆλθεν εἰς 2 ἡμέρας καὶ κατὰ τὴν συμβολὴν διώρυγος Κίελ καὶ ποταμοῦ Ἔλβα παρέλαβε τὰ πυρομαχικά του, ὡς καὶ τὰ πυρομαχικὰ τῆς «Νέας Γενεᾶς». Ὁ πόλεμος δὲν εἶχεν ἀκόμη κηρυχθῇ, ἀλλ' ἀνεμένετο ἀπὸ ὥρας εἰς ὥραν, οἱ δὲ ἐπιβαίνοντες Ἕλληνες ἀξιωματικοὶ καὶ ὑπαξιωματικοὶ ἀνησύχουν, ἐπειδὴ ὁ τηλεγραφητὴς ἦτο Γερμανός, μὴ τυχὸν ὁ ἀσύρματος ἐδέχετο βραδυγράφημα ἀγγέλλον τὴν ἐμπόλεμον κατάστασιν. Ἂν τοιοῦτόν τι συνέβαινεν, ὑπῆρχεν ἀπόλυτος βεβαιότης ὅτι τὰ Γερμανικὰ πληρώματα θὰ ἐγκατέλειπον ἀμέσως τὸ ἀντιτορπιλλικὸν εἰς τὴν τύχην του καὶ θ' ἀπῆρχοντο. Ὅταν ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ ποταμοῦ Ἔλβα τὸ ἀντιτορπιλλικόν, ἔπλευσεν ὑπὸ μεγάλην κακοκαιρίαν πρὸς τὸ Φλίσινγεν, Ὁλλανδικὸν ἐπίνειον τῆς Βελγικῆς Ἀμβέρσης, κατὰ τὸν πλοῦν δ' ἐκείνων ἐβράσθη ἐκ τοῦ σάλου ὁ εἷς τῶν ἰατῶν του. Πρὶν εἰσέλθῃ τὸ πλοῖον εἰς ἐκεῖνον τὸν λιμένα, παρέβαλεν εἰς τὴν πλευρὰν του ἀτμόπλοιον, ἐπέβαινε δὲ αὐτῆς εἷς Ὁλλανδὸς ἀξιωματικός, ὁ ὁποῖος ἀνῆγγειλε τὴν ἀπὸ 24 ἤδη ὥρῶν ἐμπόλεμον κατάστασιν μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας, ἐδήλωσεν ὅτι ἦτο ἐν γνώσει ὅτι ὁ «Κεραυνὸς» κομίζει τὰ πυρομαχικὰ τῆς «Νέας Γενεᾶς» καὶ εἶπεν ὡς πρὸς τὴν «Νέαν Γενεὰν» ὅτι ἔφερε καὶ τὸ πλήρωμα τοῦ «Κεραυνοῦ» καὶ εὐρίσκετο εἰς Ἀμβέρσαν κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν, ἀλλ' ἐπρόκειτο νὰ καταπλεύσῃ ἐπίσης εἰς Φλίσινγεν. Προσέθηκεν ὅτι οὐδεμία ἐπικοινωνία μεταξὺ τῶν δύο πλοίων θὰ ἐπετρέπετο ἐπὶ ποινῇ ἀφοπλισμοῦ αὐτῶν, θὰ ἐπετρέπετο ὅμως ἀνθρώπευσις καὶ τὸ δικαίωμα τῆς παραμονῆς τοῦ πλοίου εἰς Φλίσινγεν μόναν ἐπὶ 24 ὥρας. Κατόπιν τῶν δηλώ-

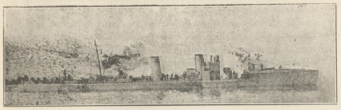

Ἑλληνικὸν ἀντιτορπιλλικὸν τύπου «Νέας Γενεᾶς» 750 τόννων.

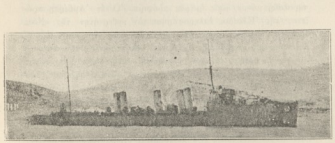

Ἑλληνικὸν ἀντιτορπιλλικὸν τύπου «Ἱέρακος» 1175 τόννων.

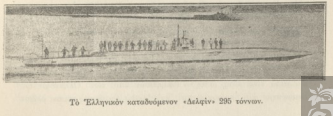

Τὸ Ἑλληνικὸν καταδυόμενον «Δελφίν» 295 τόννων.

σεων τούτων τοῦ Ὁλλανδοῦ ἀξιωματικοῦ ἠνοίχθη τὸ φράγμα καὶ τὸ ἀντιτορπιλλικὸν εἰσῆλθεν, ἐπλεύρισεν εἰς τὸ κρηπίδωμα καὶ ἡ ἀνθράκευσις ἤρχισεν ἀμέσως.

Ἡ «Νέα Γενεὰ» εἶχεν ἀποπλεύσει ἐκ Στεττὶν μίαν περίπου ἑβδομάδα πρὸ τοῦ «Κεραυνοῦ» καὶ εἶχε καταπλεύσει εἰς Ἀμβέρσαν, ὅπου ἀνέμεινε τὸ πλήρωμά της, τὸ ὁποῖον θὰ ἤρχετο ἐκεῖ σιδηροδρομικῶς, ἐπέβαινον δὲ Ἕλληνες ἀξιωματικοὶ καὶ ὑπαξιωματικοὶ ὅσοι καὶ ἐπὶ τοῦ «Κεραυνοῦ». Δύο ἡμέρας πρὸ τῆς κηρύξεως τοῦ πολέμου ἔφθασαν εἰς Ἀμβέρσαν τὰ πληρώματα ἀμφοτέρων τῶν ἀντιτορπιλλικῶν καὶ ἐπέβησαν ἐκεῖ τῆς «Νέας Γενεᾶς». Ὅταν ὅμως ἐγνώσθη ἡ ἐμπόλεμος κατάστασις, εἰδοποιήθη ἀμέσως τὸ ἀντιτορπιλλικὸν ὅτι ὤφειλε νὰ ἀποπλεύσῃ ἐντὸς 24 ὡρῶν καὶ νὰ παραλάβῃ μόνον μιᾶς ἡμέρας τρόφιμα. Ὁ ἐν Ἀμβέρσῃ πρόξενος τῆς Ἑλλάδος ἐπληροφόρησε τὸν κυβερνήτην τῆς «Νέας Γενεᾶς» ὅτι ὁ ἐν Χάγῃ πρέσβυς τῆς Τουρκίας εἶχε παρουσιασθῆ ἁρμοδίως καὶ ἀγγείλει τὴν ἐμπόλεμον κατάστασιν εἰς τὴν κυβέρνησιν, εἶχε δὲ ζητήσει τήρησιν οὐδετερότητος ὡς πρὸς τὰ ἐχθρικὰ τῆς Τουρκίας ἐκεῖνα ἀντιτορπιλλικά. Ἑπομένως εἶχεν ἀποφασισθῆ ὑπὸ τῆς Ὁλλανδικῆς κυβερνήσεως οὐδεμία ἐπικοινωνία μεταξὺ τῶν ἀντιτορπιλλικῶν νὰ ἐπιτραπῇ εἰς Φλίσσιγεν καὶ νὰ ληφθῶσι τὰ δέοντα μέτρα πρὸς τήρησιν τῆς οὐδετερότητος. Ὑπὸ τοιούτους ὅρους κατῆλθεν ἡ «Νέα Γενεὰ» ἐξ Ἀμβέρσης εἰς Φλίσσιγγεν καὶ κατέπλευσεν ἐκεῖ μόλις εἶχε πλευρίσει ὁ «Κεραυνὸς» καὶ ἀρχίσει τὴν ἀνθράκευσιν. Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ Γερμανοὶ εἶχον πληροφορηθῆ τὰ τῆς ἐμπολέμου καταστάσεως καί, ὡς ἀνεμένετο, εἶχον ἀπέλθει τοῦ «Κεραυνοῦ». Ἡ περίστασις εἶχεν ἀρχίσει νὰ ἐμφανίζῃ δυσκολίας, διότι ὁ μὲν «Κεραυνὸς» δὲν εἶχε πληρώματα νὰ κινηθῇ, ἡ δὲ «Νέα Γενεὰ» εἶχε μὲν διπλᾶ πληρώματα, ἀλλὰ δὲν εἶχε πυρομαχικὰ καὶ ἡ μεταξὺ τῶν δύο πλοίων ἐπικοινωνία εἶχεν ἀπαγορευθῆ. Τὸ πρόβλημα ἔλυσεν ὁ ὕπαρχος τῆς «Νέας Γενεᾶς», ὁ ὁποῖος κατώρθωσε νὰ εἰσάξῃ ἐντὸς τοῦ «Κεραυνοῦ» περὶ τοὺς δέκα ἄνδρας ἐν ὅλῳ, ὑπαξιωματικοὺς καὶ θερμαστάς. Τοὺς ἄνδρας ἐκείνους εἶχε μεταμφιέσει εἰς πολίτας καὶ ἐφωδιάσει μὲ ἐφημερίδας καὶ ἄλλα τινὰ εἴδη, ὥστε νὰ ἐκληφθοῦν ὑπὸ τῶν Ὁλλανδῶν ὡς ἐπισκέπται καὶ μικροπωληταί, καὶ ἐπειδὴ θὰ ἦσαν τόσον ὀλίγοι

ἠλπίζετο ὅτι δὲν θὰ ἐδίδετο εἰς αὐτοὺς προσοχὴ καὶ θὰ διελάνθανον τὴν ἐπαγρύπνησιν τῶν Ὁλλανδῶν, ὡς καὶ συνέβη τοῦτο. Τὴν ἑπομένην πρωΐαν ἔληγεν ἡ προθεσμία τῶν 24 ὡρῶν, καὶ κατὰ τὴν γενομένην δήλωσιν ἐνεφανίσθη Ὁλλανδικὸν τορπιλλοβόλον ἐν πολεμικῇ ἐγέρσει μὲ τοὺς ἐκσφενδονιστικοὺς σωλῆνας κατὰ τὸ ἐγκάρσιον ἕτοιμον νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τῶν Ἑλληνικῶν πλοίων, ἂν προέβαινον νὰ ἐπικοινωνήσουν ἐντὸς τῆς αἰγιαλίτιδος ζώνης. Οἱ ὀλίγοι ὅμως ἐκεῖνοι ἄνδρες, οἱ ὁποῖοι εἶχον ἐπιβῆ τοῦ «Κεραυνοῦ», συνετέλεσαν, ὥστε νὰ κατορθωθῇ νὰ κινηθῇ τὸ πλοῖον καθ' ἣν ὥραν αἱ Ὁλλανδικαὶ ἀρχαὶ εἶχον λύσει τὰ πρυμνήσια καὶ τὰ σχοινία τῆς προσδέσεως. Πολὺ πλῆθος λαοῦ τοῦ Φλίσιγγεν εὑρίσκετο εἰς τὸ κρηπίδωμα, διὰ νὰ παρακολουθήσῃ τί ἔμελλε νὰ συμβῇ, καὶ οὐδεὶς ἤλπιζεν ὅτι θὰ κατώρθου τὸ πλοῖον νὰ ἐξέλθῃ τοῦ λιμένος, οἱ Γερμανοὶ πρὸ πάντων οἱ ἐπιβαίνοντες ὡς πλήρωμα τοῦ «Κεραυνοῦ» μέχρι τῆς προηγουμένης ἡμέρας καὶ οἱ ὁποῖοι εὑρίσκοντο πλησιέστατα τοῦ πλοίου ἔδειξαν κατάπληξιν, ὅταν τὸ εἶδον νὰ κινῆται. Τὸ Ὁλλανδικὸν τορπιλλοβόλον παρηκολούθησε τὸν «Κεραυνὸν» μέχρι τοῦ ὁρίου τῆς αἰγιαλίτιδος ζώνης. Ἐκεῖ ἀνέμενε τὸ πλοῖον ἡ «Νέα Γενεὰ» καὶ τοῦ ἀπέστειλε πληρώματα, ἔπλευσαν δὲ μετὰ τοῦτο ἀμφότερα εἰς Ζερμπροῦκε, ὅπου ἡ «Νέα Γενεὰ» παρέλαβε τὰ πυρομαχικά της, ὁπόθεν τέλος ἀμφότερα μετέβησαν εἰς τὸν προορισμόν των.

Τὸ ἐν Λίβερπουλ ναυπηγεῖον Κάμμελ — Λαίηρντ εἶχε κατασκευάσει διὰ λογαριασμὸν τῆς Ἀργεντινῆς κυβερνήσεως τέσσαρα ἀντιτορπιλλικά, 980 τόννων ἐκτοπίσματος (1175 τόννων μὲ πλῆρες φορτίον), ταχύτητος δοκιμῶν 31 μιλλίων μὲ 4 πυροβόλα τῶν 10 ἑκ. Μπέτλεμ καὶ 4 ἐκσφενδονιστικοὺς σωλῆνας Οὐάϊτχετ 533 χλ. διαμέτρου καὶ 7^{μ},40 μήκους. Εἶχον ληφθῇ ἐν Ἀθήναις πληροφορίαι ὅτι θὰ ἦτο δυνατὴ ἡ ἀγορὰ ἐκείνων τῶν πλοίων διὰ τὸ Ἑλληνικὸν ναυτικόν, ἐπειδὴ ἡ Ἀργεντινὴ κυβέρνησις προετίμα νὰ ἀποκτήσῃ ἄλλα ἀντιτορπιλλικὰ νεωτέρου ἀκόμη τύπου, καὶ συνεπείᾳ τούτου μετέβη τὴν 4^{ην} Σεπτεμβρίου εἰς τὸ ναυπηγεῖον ἐπιτροπὴ Ἑλλήνων ἀξιωματικῶν κατόπιν διαταγῆς καὶ προέτεινε νὰ ἀγοράσῃ τὰ δύο ἐξ αὐτῶν. Τὸ ναυπηγεῖον ἀπήντησεν ἀμέσως ὅτι δύο μόνον ἀντιτορπιλλικὰ δὲν ἔδιδεν, ἐὰν ὅμως θὰ ἐπρόκειτο

νὰ ἠγοράζοντο καὶ τὰ τέσσαρα, τότε θὰ ἐπραγματοποιεῖτο ἡ πώλησις ἀντὶ τιμῆς δι' ἕκαστον πλοῖον 149.000 λιρῶν στερλινῶν. Τὰ πυρομαχικὰ δὲν περιελαμβάνοντο εἰς τὴν πρότασιν, διότι δὲν ὑπῆρχον ἐν Ἀγγλίᾳ, ἀλλ' ὡς πρὸς τοῦτο προσεφέρθη τὸ ναυπηγεῖον νὰ προτείνῃ εἰς τὴν Ἀργεντινὴν κυβέρνησιν τὴν ἐκχώρησιν τῶν πυρομαχικῶν Μπέτλεμ, τῶν ἀνηκόντων εἰς τὰ πλοῖα, εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἔλεγεν ὅμως ταυτοχρόνως ὅτι μέχρις ὅτου θὰ ἔφθανον τὰ πυρομαχικὰ ἐξ Ἀμερικῆς εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων θὰ παρήρχοντο δύο περίπου μῆνες. Τορπίλλαι διαμέτρου 533 χλ. δὲν ὑπῆρχον. Ὡς ἐκ τῆς ἐπειγούσης ὅμως ἀνάγκης ἀπεφασίσθη ἡ ἀγορὰ καὶ τῶν τεσσάρων ἀντιτορπιλλικῶν, τὰ ὁποῖα ὠνομάσθησαν «Πάνθηρ», «Λέων» «Ἱέραξ», «Ἀετὸς» καί, ἀφοῦ κατόπιν πυρετωδῶν ἐνεργειῶν ἡτοιμάσθησαν, ἀπέπλευσαν ἐκ Λίβερπουλ διὰ τὸ Ἀλγέριον. Τοῦ ἑνὸς ἐξ αὐτῶν ἐπέβαινεν ὁ ἐν Παρισίοις καὶ Λονδίνῳ Ἕλλην ναυτικὸς ἀκόλουθος. Ἡ Ἑλληνικὴ σημαία εἶχεν ὑψωθῇ ἀπὸ τῆς 19ης Σεπτεμβρίου. Τὰ πλοῖα ἐπρόκειτο νὰ συναντηθοῦν εἰς τὸν λιμένα τοῦ Ἀλγερίου μὲ τὸ ἐπίτακτον «Ἰωνία», τὸ ὁποῖον ἔφερε τὰ Ἑλληνικὰ πληρώματα καὶ εἶχεν ἀποπλεύσει ἐκ τοῦ Ναυστάθμου 8 ἢ 10 ἡμέρας μετὰ τὴν ἐπιστράτευσιν. Οὐδὲ ἦτο δυνατὸν νὰ ἀπέπλεεν ἡ «Ἰωνία» ἐνωρίτερον, διότι τὰ πληρώματα τῶν ἀντιτορπιλλικῶν ἐκείνων κατηρτίσθησαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐξ ἐφέδρων οἱ ὁποῖοι προσῆλθον καὶ ἐτέθησαν εἰς τὴν διάθεσιν τῆς Γενικῆς, Διευθύνσεως τοῦ Ναυστάθμου ἡμέρας τινὰς μετὰ τὴν ἐπιστράτευσιν. Ὡς πρὸς τὰ πυρομαχικά των κατωρθώθη διὰ τῆς ἐν Μπέτλεμ ναυτικῆς Ἑλληνικῆς ἀποστολῆς νὰ ἀγορασθοῦν ταυτοχρόνως μετὰ τῶν ἀντιτορπιλλικῶν 3.000 φυσίγγια τῶν 10 ἑκ. καὶ νὰ φορτωθοῦν ἐγκαίρως ἐπὶ ἑνὸς ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν ὑπερωκεανίων, εὑρισκομένου ἐν Νέᾳ Ὑόρκῃ, τὸ ὁποῖον ἀπέπλευσεν ἀμέσως ἐκεῖθεν ἐπιστρέφον εἰς Ἑλλάδα. Τὰ ἀντιτορπιλλικὰ κατὰ τὸν ἀπὸ Λίβερπουλ εἰς Ἀλγέριον πλοῦν ἔπλεον εἰς ἀποστάσεις ἐξαρτωμένας ἐκ τῆς προχωρήσεως ἑκάστου καὶ ἀνεξαρτήτως ἀλλήλων. Ἐκ τούτων ὁ «Ἀετός», ἀφοῦ διῆλθε τὸ Γιβραλτὰρ καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν Μεσόγειον, ἔπαθε σοβαρὰν βλάβην εἰς τὰς μηχανάς, διότι ἐξηντλήθη τὸ ὀρυκτέλαιον, καὶ παρέμεινεν ἀκυβέρνητον ἐπὶ πολλὰς ὥρας μέχρις ὅτου κατὰ σύμπτωσιν διῆλθε πλησίον του ἓν ἐκ τῶν ἄλλων

ἀντιτορπιλλικῶν καὶ τὸ ἐρρυμούλκησε μέχρις Ἀλγερίου. Τὰ πληρώματα τοῦ Ἀγγλικοῦ ἐμπορικοῦ ναυτικοῦ ἀπῆλθον τῶν πλοίων ἅμα τῷ κατάπλῳ εἰς τὸν λιμένα καὶ ἐπέβησαν οἱ Ἕλληνες, οἱ ὁποῖοι ἐπέβαινον τοιούτου τύπου σκαφῶν διὰ πρώτην φορὰν καὶ ἄνευ οὐδεμιᾶς ὁδηγίας πρὸς εὐκολίαν των εὑρέθησαν εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ἐξετάζουν ἓν ἕκαστον τῶν μηχανημάτων διὰ νὰ εὕρουν ὄχι μόνον τὸν τρόπον χρήσεως, ἀλλὰ διὰ πολλὰ μηχανήματα καὶ διατάξεις ὁποῖον προορισμὸν εἶχον. Μολαταῦτα ἐντὸς 24 ὡρῶν ἐκίνησαν τὰ πλοῖα ἐξ Ἀλγερίου καὶ ἔπλευσαν εἰς Ναύσταθμον διὰ τῶν ἰδίων μέσων, ἐξαιρουμένου τοῦ «Ἀετοῦ», ἡ βλάβη τῶν μηχανῶν τοῦ ὁποίου ἔχρῃζεν ἐπισκευῆς ἐν Ναυστάθμῳ καὶ διὰ τοῦτο ἐρρυμουλκήθη ὑπὸ τῆς «Ἰωνίας». Ἡ περίπτωσις αὕτη χαρακτηρίζει τὴν ποιότητα τῶν Ἑλληνικῶν πληρωμάτων, δὲν ἦτο δὲ καὶ ἡ μόνη, διότι καὶ εἰς τὰ ἀντιτορπιλλικὰ τύπου «Νέας Γενεᾶς» εἶχε συμβῇ ἀπ' εὐθείας νὰ κινηθοῦν ὑπὸ ἀναλόγους ὅρους, πλοῖα καὶ ἐκεῖνα ὡς τὰ τοῦ τύπου «Λέοντος» μὲ στροβιλομηχανὰς καὶ ἄλλα βοηθητικὰ μηχανήματα νεωτέρου τύπου.

Ἀπὸ τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1910 εἶχε παραγγελθῇ ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς κυβερνήσεως εἰς τὸ ναυπηγεῖον Σνάϊντερ ἓν ὑποβρύχιον τύπου Λωμπέφ, ἐκτοπίσματος 295 τόννων (452 ἐν καταδύσει), ταχύτητος 12 μιλλίων ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ ἐπιφανείᾳ καὶ 8 μιλλίων ἐν καταδύσει μὲ 4 ἐκσφενδονιστικοὺς σωλῆνας ἀπὸ σκελετοῦ ἐπὶ τοῦ καταστρώματος καὶ ἕνα ὑποβρύχιον πρῴραθεν. Τὸ πλοῖον τοῦτο, τὸ ὁποῖον εἶχεν ὀνομασθῇ «Δελφίν», εἶχε κατέλθει εἰς Τουλὼν ἀπό τινων μηνῶν διὰ νὰ ἐκτελέσῃ σειρὰν δοκιμῶν καὶ συμπληρώσει τὰς ἐλλείψεις του μέχρι τῆς ὁριστικῆς παραλαβῆς. Τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ναυτικῶν, ἂν καὶ εἶχεν ἀνάγκην νὰ παρατείνῃ τὸ ὑποβρύχιον τὴν ἐν Τουλὼν διαμονήν του, διὰ νὰ συμπληρώσῃ τὰς ἐλλείψεις του καὶ τὸ ἐπιβαῖνον προσωπικὸν νὰ ἀσκηθῇ καλῶς, ἐπειδὴ μόνον δέκα καταδύσεις εἶχε παρακολουθήσει ἐπὶ ἄλλου ὑποβρυχίου τοῦ αὐτοῦ τύπου, ὅταν εἶδε περιπλοκὰς ἐνδεχομένας, ἀνεκάλεσε τὸ πλοῖον καὶ τέλος πάντων κατωρθώθη νὰ καταπλεύσῃ καὶ ἐκεῖνο εἰς Ναύσταθμον 3 ἢ 4 ἡμέρας πρὸ τῆς κηρύξεως τοῦ πολέμου. Τὸν ἀπὸ Τουλὼν εἰς Ναύσταθμον πλοῦν ἐξετέλεσεν ἄνευ συνοδείας καὶ κατ' εὐθεῖαν. Εἶχε παραγγείλει ἡ κυβέρνησις καὶ

δεύτερον ὑποβρύχιον εἰς τὸ αὐτὸ ναυπηγεῖον, τὸ ὁποῖον εἶχεν ὀνομασθῆ «Ξιφίας», ἀλλ' ἐκείνου ἡ κατασκευὴ εἶχεν ἀρχίσει μόλις πρὸ ὀλίγων μηνῶν καὶ ὁπωσδήποτε δὲν ἐπρόφθανεν οὔτε νὰ καθελκυσθῆ, ὡς συνέβαινε καὶ διὰ τὸ μέγα θωρηκτὸν καὶ τὰ 6 μικρὰ τορπιλλοβόλα, τῶν ὁποίων τὴν κατασκευὴν εἶχεν ἀρχίσει τὸ ναυπηγεῖον Βούλκαν.

Στόλος τοῦ Αἰγαίου ὠνομάσθη τὸ ναυτικὸν συγκρότημα ἐκ τοῦ «Ἀβέρωφ», ὅπου ὕψωσε τὸ σῆμά του ὁ ἀρχηγὸς τοῦ στόλου πλοίαρχος Π. Κουντουριώτης· ἐκ τῆς μοίρας τῶν τριῶν παλαιῶν θωρηκτῶν τύπου «Ὕδρας» μὲ μοίραρχον τὸν πλοίαρχον Π. Γκίνην ὑψώσαντα τὸ σῆμά του ἐπὶ τῶν «Σπετσῶν»· ἐκ τοῦ στολίσκου τῶν 8 ἀντιτορπιλλικῶν τύπου «Θυέλλης» καὶ «Νίκης» καὶ τῶν δύο ἀντιτορπιλλικῶν τύπου «Νέας Γενεᾶς», τῶν ὁποίων ἐτάχθη διοικητὴς ὁ πλοίαρχος Ι. Βρατσᾶνος καὶ ἐπέβη τοῦ «Βέλους»· τῆς ὁμάδος τῶν 4 μεγάλων ἀντιτορπιλλικῶν τύπου «Λέοντος», τῆς ὁποίας ἐτάχθη διοικητὴς ὁ ἀντιπλοίαρχος Δ. Παπαχρῆστος· τοῦ ὑποβρυχίου «Δελφῖνος» τοῦ πλοίου ἐφοδιασμοῦ «Κανάρη»· τῆς ναρκοθέτιδος «Ἄρεως» ταχυδρομικοῦ ἀτμοπλοίου ἐπιτάκτου, καὶ δύο παλαιῶν μικρῶν τορπιλλοβόλων τῶν 85 τόννων. Τὸ ἐπίτακτον «Ἰονία» ἔμελλε ἅμα τῇ ἐπιστροφῇ του ἐξ Ἀλγερίας νὰ μετασχηματισθῇ εἰς πλωτὸν νοσοκομεῖον καὶ παρακολουθήσῃ τὸν στόλον. Τὸ ὁπλιταγωγὸν «Σφακτηρία» ἀνῆκεν ἐπίσης εἰς τὸν στόλον τοῦ Αἰγαίου, ὡς καὶ ἄλλα τινὰ ἐπίτακτα πλοῖα.

Μοῖρα τοῦ Ἰονίου ὠνομάσθη τὸ ναυτικὸν συγκρότημα ἐκ τῶν δύο κανονιοφόρων «Ἀκτίου» καὶ «Ἀμβρακίας», τῶν τεσσάρων ἀτμομυοδρομώνων τύπου «Ἀλφειοῦ» καὶ τῶν δύο κανονιοφόρων ὑπὸ στοιχεῖα «Α» καὶ «Δ». Ἀρχηγὸς τῆς μοίρας ὡρίσθη ὁ πλοίαρχος Ι. Δαμιανὸς καὶ ὕψωσε τὸ σῆμά του ἐπὶ τοῦ «Ἀκτίου». Ἡ συγκρότησις τῆς μοίρας τοῦ Ἰονίου ἐγένετο κατὰ τὴν ἐπιστράτευσιν, ὁπότε πάντα τὰ πλοῖά της ἦσαν εἰς Ναύσταθμον καὶ πολλὰ ἐξ αὐτῶν δὲν εἶχον ἀκόμη ἑτοιμασθῆ. Ἐπεβάλλετο ὅμως πάση θυσίᾳ νὰ εἰσῆρχοντο αἱ δύο κανονιοφόροι «Α» καὶ «Δ» εἰς τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον, διότι ἐστάθμευον εἰς τὸν λιμένα τῆς Πρεβέζης δύο Τουρκικαὶ κανονιοφόροι πετρελαιοκίνητοι, 42 τόννων ἐκτοπίσματος, ταχύτητος 16 μιλλίων, ὡπλισμέναι ἑκάστη μὲ δύο

ταχυβόλα τῶν 37 χιλ. καὶ ἕνα ἠλεκτρικὸν προβολέα, καὶ τὸ τορπιλλοβόλον «Ἀττάλεια» ἐκτοπίσματος 143 τόννων, ταχύτητος πραγματικῆς 19 μιλλίων, μὲ δύο ταχυβόλα τῶν 37 χιλ. Βίκερς, ἕνα προβολέα καὶ δύο ἐκσφενδονιστικοὺς σωλῆνας τῶν 45 ἑκ. Τὰ Τουρκικὰ ταῦτα πλοῖα ἦσαν εἰς κατάστασιν νὰ κινῶνται καὶ ἐκτὸς τούτων ὑπῆρχε τὸ τορπιλλοβόλλον «Τοκάτ», τὸ ὁποῖον ὅμως εἶχε πάθει πολλὰς ζημίας κατὰ τὸν Ἰταλοτουρκικὸν πόλεμον, καταστῆ ἄχρηστον καὶ τὸ πυροβολικόν του εἶχε μεταφερθῆ εἰς τὸ φρούριον τοῦ «Ἁγίου Ἀνδρέου». Ὁ ὁπλισμὸς τῶν Ἑλληνικῶν κανονιοφόρων ὑπὸ στοιχεῖα «Α» καὶ «Δ» συνέκειτο δι' ἕκαστον ἐξ ἑνὸς ταχυβόλου τῶν 10 ἑκ. Κανὲ καὶ ἑνὸς μυδροβόλου τῶν 37 χιλ. Χότσκις.

Περὶ τὰ τέλη Σεπτεμβρίου πάντα τὰ πλοῖα τῆς μοίρας τοῦ Ἰονίου εἶχον συγκεντρωθῆ εἰς Λευκάδα. Εἰς τὰ διάφορα φρούρια τῆς Πρεβέζης ἐγίνοντο ἀπὸ τῆς ἐπιστρατεύσεως νυχθημερὸν γυμνάσια πυροβολικοῦ καὶ συνεπληροῦντο ἐσπευμένως τὰ ὀχυρωματικὰ ἔργα. Τὰ ἐν Πρεβέζῃ Τουρκικὰ πλοῖα παρέλαβον ὑλικὰ κινήσεως καὶ ἡτοιμάσθησαν πρὸς ἔκπλουν ἀπὸ τῆς 1ης Ὀκτωβρίου. Ὁ ἀρχηγὸς τῆς μοίρας τοῦ Ἰονίου ἐξέδωκε τὴν 3ην Ὀκτωβρίου ἀπὸ τοῦ λιμένος Λευκάδος διαταγὴν πρὸς τὸν κυβερνήτην τῆς κανονιοφόρου «Α» ὑποπλοίαρχον Ν. Μακκᾶν νὰ ἡγηθῇ τῆς ὁμάδος ἐκ τῆς «Α», τῆς ὁποίας ἦτο κυβερνήτης, καὶ τῆς κανονιοφόρου «Δ» ὑπὸ τὸν ὑποπλοίαρχον Κ. Μπούμπουλην καὶ εἰσπλεύσῃ εἰς τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον πρὸς τὰς 2ω πρωΐας τῆς 4ης Ὀκτωβρίου. Τὴν ἑσπέραν τῆς 3ης Ὀκτωβρίου οἱ κυβερνῆται τῶν κανονιοφόρων ἀπεβίβασαν τὰ περιττὰ καὶ ξύλινα ἀντικείμενα εἰς τὸ φρούριον Λευκάδος καὶ ἔλαβον μέτρα καταστροφῆς τῶν πλοίων των ἐν περιπτώσει προσαράξεως, παρέλαβον ἀνὰ μίαν λέμβον ἐκ τῶν ἀτμομυοδρομώνων πρὸς διάσωσιν τοῦ πληρώματος ἐν περιπτώσει ἀτυχήματος καὶ παρέδωκαν εἰς τὸ ἐπιτελεῖον τοῦ μοιράρχου ἐπὶ τοῦ «Ἀκτίου» τὰ ἐμπιστευτικὰ βιβλία καὶ τὰ ἔγγραφά των. Τὴν 1ην ὥραν πρωΐας τῆς 4ης Ὀκτωβρίου, ἀφοῦ ὡρίσθησαν λεπτομερῶς εἰς ἕνα ἕκαστον τοῦ πληρώματος τὰ καθήκοντα του καὶ διενεμήθησαν εἰς τὰ πλοῖα οἱ πλοηγοί, ὁ ὑποπλοίαρχος Μακκᾶς ἐπὶ τῆς «Α» ἐκίνησε παρακολουθούμενος εἰς

80 — 100 μέτρων ὑπὸ τῆς κανονιοφόρου «Δ» ὁλοταχῶς πρὸς τὰ στενὰ τῆς Πρεβέζης. Ἕκαστον πλοῖον ἐρρυμοῦλκει τὴν σωσίβιον λέμβον του, ἡ «Δ» ὅμως εἶχε προσδεδεμένην εἰς τὴν δεξιὰν πλευρὰν της καὶ μίαν ἰδιωτικὴν λέμβον ἐκ Πρεβέζης διὰ νὰ τῆς ἐχωνσίμευε πρὸς ἀνεύρεσιν τῶν σημαντήρων εἰς περίπτωσιν, καθ' ἣν θὰ ἐπῆχον δυσκολίαι ν' ἀνευρίσκετο ἀπὸ τοῦ πλοίου. Τὴν 1ην ὥραν 40λ τὰ πλοῖα ἐκληοίασαν τὸ στενὸν ἐν πολεμικῇ ἐγέρσει, ἠλάττωσαν ταχύτητα καὶ ἐντὸς ὀλίγου κατέληξαν μόλις νὰ κινοῦν τὰς μηχανάς των, ὥστε νὰ μὴ ἀκούεται οὐδὲ ὁ ἐλάχιστος κρότος τῆς μηχανῆς οὔτε νὰ ἐξέρχωνται ἐκ τῶν καπνοδόχων σπινθῆρες ἢ πυκνοὶ καπνοί. Ἡ θάλασσα ἦτο γαληνιαία, ἡ νὺξ αἰθρία, ἔπνεον ἄνεμοι Μέσης ὀλίγος καὶ τὸ μόνον τὸ ὁποῖον ἠκούετο ἦτο ὁ κρότος τῆς βολίδος, ἡ ὁποία ἐρρίπτετο κατὰ διαστήματα πρὸς ἐκτίμησιν τοῦ βυθοῦ καὶ ὁ φλοῖσβος τῶν ὑδάτων σχιζομένων ὑπὸ τῶν πλοίων καὶ τῶν ῥυμουλκουμένων ὑπ' αὐτῶν λέμβων. Ἡ κανονιοφόρος «Α» πρὸς τὰς 2ω εἶδε πρὸς τὰ δεξιὰ τὸν ἐξωτερικὸν σημαντῆρα καὶ πάντοτε ἀκολουθουμένη ὑπὸ τῆς «Δ» ἐξηκολούθησε τὸν πλοῦν πρὸς ἀνεύρεσιν τοῦ Φίλου σημαντῆρος. Τὰ φρούρια «Χαμηδιὲ» καὶ «Παντοκράτωρ» ἦσαν λαμπρῶς φωτισμένα καί, ὅταν τὰ πλοῖα παρήλλαξαν, εἰς ἀπόστασιν 700 μέτρων τὸ δεύτερον φρούριον, διέφηνον κινήσεις φώτων ἐκεῖ. Πρὸς τὰς 2ω 30λ παρήλλαξαν πρὸς τὰ δεξιὰ τὸν ἐσωτερικὸν σημαντῆρα, ἔστρεψαν πρὸς ἀριστερὰ καὶ ἠῦξησαν ὀλίγον τὴν ταχύτητα. Πρὸς τὰς 2ω 40λ παρήλλαξαν τὸ φρούριον «Ἅγιος Γεώργιος» καὶ μετ' ὀλίγον τὸ φρούριον «Παληοσάραγας» εἰς ἀπόστασιν 350 περίπου μέτρων. Εἰς ἀμφότερα τὰ φρούρια ὑπῆρχον φῶτα πολλὰ καὶ κίνησις καὶ διεκρίνοντο εὐκρινῶς διὰ τῶν διοφθάλμων ἄνδρες κινούμενοι μεταξὺ τῶν προβόλων εἰς τὸ φρούριον «Παληοσάραγας». Ἐπὶ τῆς Ἑλληνικῆς ἀκτῆς ἐπεκράτει ἀπόλυτος ἡσυχία. Εἰς τὸ φρούριον «Ἀκτιον», τὸ ὁποῖον παρήλλαξαν τὰ πλοῖα πρὸς 2ω 45λ, οἱ ὑπάρχοντες 50 ἄνδρες ὑπὸ ἕνα ἀνθυπολοχαγὸν εἶχον διανεμηθῆ κατὰ διαστήματα ἐπὶ τῆς παραλίας καὶ ἀνέμενον μετὰ προσοχῆς τὸν διάπλουν τῶν κανονιοφόρων. Πρὸ τοῦ κυρίου τοῦ φρουρίου «Ἀκτίου», τοῦ ὁποίου ἐφαίνετο φωτισμένον ζωηρῶς ἓν παράθυρον, ἀφῆκεν ἡ κανονιοφόρος «Α»

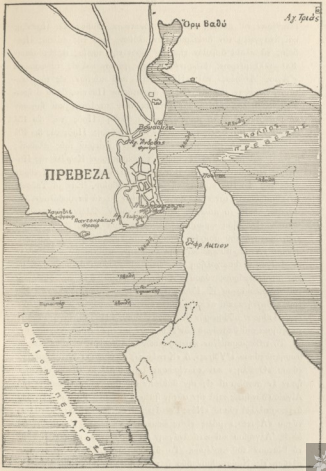

ΣΤΕΝΟΝ ΠΡΕΒΕΖΗΣ — Κλίμαξ 1.50.000.

ἐλευθέραν νὰ μεταβῇ ἐκεῖ τὴν ἰδιωτικὴν λέμβον ἐκ Πρεβέζης καὶ ἀναγγείλῃ τὸν διάπλουν τῶν πλοίων. Πρὸ τῆς πόλεως Πρεβέζης τὰ πλοῖα διῆλθον τὴν 3ην ὥραν τῆς πρωΐας εἰς ἀπόστασιν 400—600 μέτρων, διέκρινον κίνησιν φώτων καὶ εἰς τὰ φρούρια «Ἅγιος Ἀνδρέας» καὶ «Βρυσοῦλα», πρὸ πάντων εἰς τὸ τελευταῖον, ἔκαμψαν προσεκτικῶς τὸ ἀκρωτήριον Ποῦντα, ὅπου ὁ ἠρειπωμένος μύλος, ἠλάττωσαν τότε ἐκ νέου ταχύτητα καὶ ἤρχισαν νὰ βολίζουν διὰ νὰ ἀποφύγουν τὰ ἀβαθῆ. Πρὸς τὰς 3ω 15λ εἰσῆλθον ὁλοταχῶς εἰς τὸν κόλπον τῆς Πρεβέζης. Πρὸς τὰς 3ω 40λ παρέπλευσαν τὸ φρούριον «Σκαφιδάκι», ἤναψαν τοὺς πλοϊκοὺς φανοὺς καὶ μετ' ὀλίγον ἔκαμψαν τὸ ἀκρωτήριον Κεφάλι τῆς Παναγιᾶς κατευθυνόμεναι εἰς Βόνιτσαν, ὅπου ἐπόντισαν τὴν ἄγκυραν πρὸς τὰς 4ω 10λ πρωΐας τῆς 4ης Ὀκτωβρίου. Ἐὰν οἱ Τοῦρκοι ἀντελαμβάνοντο τὸν εἴσπλουν τῶν πλοίων θὰ τὰ ἐπυροβόλουν ἀδιστάκτως, διότι ὁ πόλεμος μετὰ τῶν τριῶν ἄλλων Βαλκανικῶν κρατῶν εἶχεν ἤδη κηρυχθῆ. Ἄλλως τε ἡ ὑπ' ἀριθ. 23 ἐμπιστευτικὴ διαταγὴ τοῦ μοιράρχου πρὸς τὸν κυβερνήτην τῆς κανονιοφόρου «Α» προέβλεπε καὶ τὴν τοιαύτην περίπτωσιν καὶ ἔμελλεν ἐν ἀνάγκῃ ν' ἀπασχολήσῃ τὰ ἐξωτερικὰ φρούρια ὁ μοίραρχος μὲ τὰς κανονιοφόρους τύπου «Ἀκτίου» καὶ τοὺς ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ ἀντιπλοιάρχου Κ. Γεωργαντᾶ τέσσαρας ἀτμομυοδρόμωνας. Εἰς τοὺς κυβερνήτας καὶ τὰ πληρώματα τῶν κανονιοφόρων «Α» καὶ «Δ» ἐξεφράσθησαν αὐθημερὸν διὰ τῆς ὑπ' ἀριθ. 42483 διαταγῆς τὰ συγχαρητήρια τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ναυτικῶν διὰ τὴν ἐπιτυχῆ ἐπιχείρησιν.

Τὸ τεθωρακισμένον καταδρομικὸν «Ἀβέρωφ», τὰ τρία παλαιὰ θωρηκτὰ τύπου «Ὕδρας», ὁ «Κανάρης», τὰ τέσσαρα ἀντιτορπιλλικὰ τύπου «Θυέλλης» καὶ τὰ τέσσαρα ἀντιτορπιλλικὰ τύπου «Νίκης» ἦσαν ἐν συνόλῳ αἱ εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ στόλου τοῦ Αἰγαίου δυνάμεις κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἐν ὅρμῳ Φαλήρου. Τὰ δύο ἀντιτορπιλλικὰ τύπου «Νέας Γενεᾶς» καὶ τὰ τέσσαρα ἀντιτορπιλλικὰ τύπου «Λέοντος» μόλις εἶχον ἐκκινήσει τὰ μὲν ἐκ Γερμανίας, τὰ δὲ ἐξ Ἀλγερίου καὶ κατ' ἀνάγκην θὰ ἐβράδυνον νὰ φθάσουν εἰς τὸ θέατρον τοῦ πολέμου. Τὸ ὑποβρύχιον «Δελφὶν» εἶχε καταπλεύσῃ εἰς Ναύσταθμον δύο ἢ τρεῖς ἡμέρας πρὸ τῆς κηρύξεως τοῦ πολέμου καὶ εἶχεν ἀνάγκην ἡμερῶν τινων διὰ νὰ τακτο-

ποιηθῆ, πρὶν ἢ ἡνοῦτο μὲ τὸν στόλον. Ἀπὸ τῆς ἐπιστρατεύσεως εἶχον περιπολήσει ἐκ περιτροπῆς δύο ἢ τρία ἀντιτορπιλλικὰ εἰς τὸ στενὸν τῶν Ὠρεῶν διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῶν μεταφορικῶν στρατοῦ ἐπιτάκτων πλοίων, τὰ ὁποῖα ἔπλεον ἀπὸ Πειραιῶς εἰς Βόλον διὰ τοῦ στενοῦ τοῦ Εὐρίπου. Τὸν πλοῦν τῶν ἐπιτάκτων ἀπὸ Πειραιῶς μέχρι τοῦ νοτίου Εὐβοϊκοῦ κόλπου ἐξησφάλισαν ἄλλα πολεμικὰ πλοῖα, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ «Ἀβέρωφ», περιπολήσαντα ἀπὸ τοῦ Πειραιῶς μέχρι τοῦ Καφηρέως. Αἱ περιπολίαι αὗται εἶχον ἤδη λήξει καὶ ἀνεμένοντο αἱ τελευταῖαι διὰ τὸν στόλον διαταγαὶ τῆς κυβερνήσεως.

Ὁ ἀρχηγός, οἱ μοίραρχοι, οἱ κυβερνῆται τῶν πλοίων καὶ οἱ ἀξιωματικοί των ἐθεώρουν ἑαυτοὺς εὐτυχεῖς, διότι ὑπηρέτουν τὴν Πατρίδα καὶ συνεδέοντο μὲ ἀμοιβαίαν ἐκτίμησιν καὶ ἐμπιστοσύνην ἀπεριόριστον διὰ τὸν ζῆλον καὶ τὴν ἱκανότητά των, ἡ ὁποία ἦτο τὸ ἀποτέλεσμα μεγάλης πείρας ἐπαγγελματικῆς ἀπὸ κοινοῦ κτηθείσης κατὰ τὴν μακροχρόνιον ὑπηρεσίαν των εἰς τὰ πλοῖα τοῦ στόλου. Τὸν συνδετικὸν κρίκον τῆς ἁλύσου τῶν ἀπαιτουμένων ἰδιοτήτων διὰ τοὺς ἀξιωματικοὺς τοῦ ναυτικοῦ τῶν μικρῶν κρατῶν, τόσον πολὺ δυσκόλων νὰ ἀποκτηθοῦν, εἶχε σφυρηλατήσει ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν πατρίδα καὶ ἀφ' ἑτέρου ἡ συναίσθησις τοῦ δικαίου, μὲ τὸ ὁποῖον ἀπεδύοντο εἰς τὸν ἀγῶνα, εἶχε δώσει ἀκόμη μεγαλειτέραν ὤθησιν εἰς τὸν ζῆλόν των. Δὲν ὑπάρχει δυνατὸς τρόπος νὰ περιγραφῇ ὁ ἐνθουσιασμὸς τῶν ἀξιωματικῶν, τῶν ὑπαξιωματικῶν καὶ τῶν πληρωμάτων κατ' ἐκείνην τὴν περίστασιν. Τὰ ἐλατήρια τῆς πειθαρχίας ὄχι μόνον δὲν ἐχαλαρώθησαν κατὰ τὸ πολύμηνον διάστημα τῆς συνεχοῦς διαμονῆς τῶν πληρωμάτων ἐπὶ τῶν πλοίων, ἀλλὰ καὶ ἰσχυροποιήθησαν, τοῦτο δὲ ἦτο ἀποτέλεσμα τοῦ ἔργου τῶν καλῶν κυβερνητῶν, τῶν καλῶν ἀξιωματικῶν, τῶν καλῶν ὑπαξιωματικῶν.

Οἱ κυβερνῆται τῶν πλοίων τοῦ στόλου τοῦ Αἰγαίου ἦσαν κατὰ τὸν πόλεμον· τοῦ «Ἀβέρωφ» ὁ ἀντιπλοίαρχος Σ. Δούσμανης, ὁ ὁποῖος ἦτο καὶ ὁ ἀρχιεποστολεὺς τοῦ στόλου, μὲ ὕπαρχον τὸν πλωτάρχην Κ. Βούλγαρην καὶ ἀρχηγὸν τοῦ πυροβολικοῦ τὸν πλωτάρχην Ἐμ. Δραγάτσην· τῶν «Σπετσῶν» ὁ ἀντιπλοίαρχος Δ. Βουρέκας μὲ ὕπαρχον τὸν πλωτάρχην Κ. Κανελλόπουλον·

τῆς «Ὕδρας» ὁ ἀντιπλοίαρχος Π. Κοντόσταυλος μὲ ὕπαρχον τὸν πλωτάρχην Γ. Κακουλίδην· τῶν «Ψαρῶν» ὁ πλοίαρχος Ἀν. Μιαούλης μὲ ὕπαρχον τὸν πλωτάρχην Γ. Μπαλαμπάνον· τοῦ «Κανάρη» ὁ ἀντιπλοίαρχος Μ. Γούδας.

Τοῦ «Λέοντος» ὁ πλωτάρχης Ι. Ραζηκότσικας· τοῦ «Πάνθηρος» ὁ ἀντιπλοίαρχος Ἀθ. Μιαούλης· τοῦ «Ἱέρακος» οἱ ἀντιπλοίαρχοι Ἀν. Βρατσᾶνος καὶ μετ' ὀλίγον Ἀλ. Κριεζῆς· τοῦ «Ἀετοῦ» ὁ ἀντιπλοίαρχος Ἀλ. Δουρούτης· τῆς «Νέας Γενεᾶς» ὁ πλωτάρχης Γ. Καλαμίδας· τοῦ «Κεραυνοῦ» ὁ πλωτάρχης Ἀ. Γέροντας.

Τῆς «Σφενδόνης» ὁ ἀντιπλοίαρχος Ἰ. Ἡπίτης· τῆς «Ναυκρατούσης» ὁ πλωτάρχης Κ. Λιόλιος· τῆς «Θυέλλης» ὁ ἀντιπλοίαρχος Ἀ. Βλαχόπουλος· τῆς «Λόγχης» ὁ ὑποπλοίαρχος Ἀ. Μπάτσης· τῆς «Νίκης» ὁ πλωτάρχης Κ. Τυπάλδος· τῆς «Ἀσπίδος» ὁ πλωτάρχης Δ. Δημόπουλος· τῆς «Δόξης» ὁ ὑποπλοίαρχος Ἀλ. Χατζηκυριάκος· τοῦ «Βέλους» ὁ ὑποπλοίαρχος Δ. Θεοχάρης.

Τοῦ ὑποβρυχίου «Δελφῖνος» ὁ πλωτάρχης Σ. Παπαρρηγόπουλος· τοῦ τορπιλλοβόλου ὑπ' ἀρ. 12 ὁ πλωτάρχης Κ. Μαλικόπουλος, διοικητὴς τῆς ὁμάδος· τοῦ ὑπ' ἀριθ. 11 ὁ ὑποπλοίαρχος Ν. Βότσης· τοῦ ὑπ' ἀριθ. 14 ὁ ὑποπλοίαρχος Π. Ἀργυρόπουλος· τοῦ ὑπ' ἀριθ. 15 ὁ ὑποπλοίαρχος Α. Χρυσάνθης· τοῦ ὑπ' ἀριθ. 16 ὁ ὑποπλοίαρχος Ν. Μπούμπουλης.

Ὁ ἀρχηγὸς τοῦ στόλου τοῦ Αἰγαίου εἶχε τὴν ἐκτίμησιν τοῦ σώματος ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἀκόμη τοῦ πολέμου τοῦ 1897, ὁπότε ἦτο πλωτάρχης κυβερνήτης τοῦ «Ἀλφειοῦ» καὶ ὁμοῦ μετὰ τοῦ ὑποναυάρχου Ἰωάννου Μιαούλη, πλωτάρχου ἐπίσης καὶ κυβερνήτου τοῦ «Πηνειοῦ», διεκρίθησαν διὰ τὴν στάσιν των κατὰ τὴν δύσκολον τότε περίστασιν τῆς ἐν Κρήτῃ Ἑλληνικῆς κατοχῆς. Κατὰ τὴν μακρὰν του ὑπηρεσίαν ὡς ἐκ τοῦ τρόπου, μὲ τὸν ὁποῖον ἐξετέλει τὰ καθήκοντά του, ἐγνώρισεν αὐτοπροσώπως τὸ μάχιμον καὶ τεχνικὸν προσωπικὸν τῶν ἀξιωματικῶν καὶ ὑπαξιωματικῶν τοῦ ναυτικοῦ τόσον καλῶς, ὥστε τοῦ ἦτο εὔκολον νὰ διοικῇ. Εἶχε διατελέσει πολλάκις κυβερνήτης πάντων τῶν τύπων τῶν πλοίων, μεταξὺ τῶν ὁποίων δύο θωρηκτῶν τύπου «Ὕδρας» καὶ τοῦ «Ἀβέρωφ», πρὸ ὀλίγων μηνῶν εἶχε συμπληρώσει διετίαν ὡς μοίραρχος τῆς μοίρας τῶν γυμνασίων καὶ ὁ ὑπουργὸς τῶν ναυτικῶν τῆς Τουρκίας ἀποστέλλων ὁδηγίας εἰς τὸν Τοῦρκον στόλαρχον διὰ τὸν πόλεμον περιέγραψε τὸν ἀρχηγὸν τοῦ στόλου τοῦ Αἰγαίου μὲ τὰς λέξεις «Ἀξιωματικὸς κάλλιστος, πιστὸς ἐκτελεστὴς τῶν διαταγῶν τῆς κυβερνήσεώς του, πλήρης τόλμης καὶ ναυτικῶν ἀρετῶν.»

Τὸ ἐπιτελεῖον τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ στόλου τοῦ Αἰγαίου ἐπὶ τοῦ «Ἀβέρωφ» ἀπετέλουν ὁ κυβερνήτης ἀντιπλοίαρχος Σ. Δούσμανης ἀρχιεπιστολεύς· ὁ πλωτάρχης Γ. Ζωχιός· ὁ ὑποπλοίαρχος Ἰ. Θεοφανίδης ὑπασπιστής· ὁ ἀνθυποφροντιστὴς Ἰ. Κριεζῆς γραμματεύς. Εἰς τὸ ἐπιτελεῖον ἀνῆκε καὶ ὁ ὑποπλοίαρχος Ἰ. Δημητριάδης ἀποκλειστικῶς διὰ τὰ ζητήματα τοῦ πυροβολικοῦ τῶν πλοίων τοῦ στόλου (1).

Ὁ Τουρκικὸς στόλος, ὁ ὁποῖος ἀναμφιβόλως ἔμελλε νὰ ἐπιχειρήσῃ ν' ἀμφισβητήσῃ εἰς τοὺς Ἕλληνας τὴν κυριαρχίαν τοῦ Αἰγαίου, ἐξεπαιδεύετο ἐπὶ τρία συνεχῆ ἔτη ὑπὸ τῆς Βρεττανικῆς ἀποστολῆς. Εἶχε γίνει προμήθεια διὰ τὰ πλοῖα του αὐτοκινήτων τορπιλλῶν νεωτάτου ὑποδείγματος, ἐκρηκτικῶν βλημάτων καὶ συμπλήρωσις τῶν πυρομαχικῶν. Λεπτομερεῖς ἐπισκευαὶ ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν μηχανικῶν Ἄγγλων καὶ Γερμανῶν εἶχον φέρει τὸ ὑλικὸν εἰς θέσιν νὰ λειτουργῇ τελείως. Τῶν πλοίων τοῦ στόλου ἐπέβαινον περισσότεροι σκοπευταὶ τῶν 100 ἐξησκημένοι εἰς τὴν βολὴν συστηματικῶς καὶ τοῦτο ὑπῆρξε τὸ κυριώτερον ἔργον τῆς Βρεττανικῆς ἀποστολῆς. Τὰ ἀντιτορπιλλικὰ ἦσαν καλῶς ὡπλισμένα, τὰ πληρώματά των ἠσκοῦντο ἀπὸ τοῦ ἔτους 1909 καὶ τὸ προσωπικὸν τῶν μηχανῶν τῶν ἀντιτορπιλλικῶν τύπου Σιχάο εἶχεν ἐξασκηθῇ ὑπὸ Γερμανῶν μηχανικῶν καὶ ἀρχιθερμαστῶν, οἱ ὁποῖοι εἶχον ἀποχωρήσει τῆς ὑπηρεσίας τοῦ Τουρκικοῦ ναυτικοῦ μὲ τὴν κήρυξιν τοῦ Ἰταλοτουρκικοῦ πολέμου. Ἐν ὅλῳ 54 ἀξιωματικοὶ εἶχον ἀποσταλῆ ἐκ περιτροπῆς εἰς Ἀγγλίαν πρὸς τελειοποίησιν εἰς τοὺς διαφόρους κλάδους τῆς ναυτικῆς πολεμικῆς τέχνης. Ὡς πρὸς τὰ στενὰ τῶν Δαρδανελλίων, εἰς περίπτωσιν καθ' ἣν θὰ ἐγίνετο ἀπόπειρα βιασμοῦ, ὁ ἐπιτιθέμενος στόλος, καὶ ἂν ἀκόμη ἤθελεν ἐπι-

(1) Χάριν τῆς ἱστορίας τὸ τέλος τοῦ βιβλίου θὰ ἐπακολουθήσῃ πίναξ περιέχων τὰ ὀνόματα τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ ναυτικοῦ, ὅσοι ἔλαβον μέρος εἰς τὸν πόλεμον ἐπιβαίνοντες τῶν πλοίων τοῦ στόλου ἢ εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις τῆς ξηρᾶς.

τύχει, θὰ εἶχε τὴν ἔξοδον πρὸς τὸ Αἰγαῖον ἀποκεκλεισμένην ὑπὸ γραμμῶν ναρκῶν, τὰς ὁποίας ὄπισθεν αὐτοῦ ἦσαν ἕτοιμα νὰ ποντίσουν εἰδικὰ πλοῖα μὲ τοιοῦτον ἀποκλειστικῶς προορισμόν. Αἱ κατὰ τὸν Ἰταλοτουρκικὸν πόλεμον ἐπιθέσεις κατὰ τὴν ὀχυρωμάτων τοῦ στομίου τοῦ Ἑλλησπόντου πρὸς τὸ Αἰγαῖον ὑπῆρξαν ἀφορμὴ ἀπὸ πολλῶν ἤδη μηνῶν συνεχοῦς καὶ δραστηρίας ἐξασκήσεως τοῦ προσωπικοῦ τῆς ἀμύνης τῶν ἀκτῶν εἰς τὴν βολήν.

Εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου ἐτέθη πᾶν ὅ,τι ἠδυνήθη νὰ συνεισφέρῃ ἡ Πατρίς, ἀλλὰ τὰ μέσα ἐκεῖνα ὀλίγα ἦσαν διὰ τοιοῦτον προορισμόν. Αἱ μεγάλαι ἐκτάσεις τῆς θαλασσίας περιοχῆς, ἐπιδεκτικῆς ἀποβιβάσεως λαθρεμπορίου πολέμου, καὶ ὁ ἐπερχόμενος χειμὼν θὰ ἐπηύξανον ἔτι πλέον τὰς δυσκολίας. Ὁ Τουρκικὸς στόλος, ὄπισθεν τῶν φρουρίων τῶν Δαρδανελλίων, εἶχε τὸ μέγιστον πλεονέκτημα νὰ κανονίζῃ τὰς ἐξόδους του κατὰ βούλησιν, ἀλλ᾽ ὁ Ἑλληνικὸς ὑπεχρεοῦτο νὰ εὑρίσκηται διαρκῶς ἐν ἀναμονῇ πρὸς παρεμπόδισιν τοῦ ἀντιπάλου ἀπὸ πάσης ἀποπείρας ἐνεργείας εἰς τὸ Αἰγαῖον. Ἀμφιβολία δὲν ὑπῆρχεν ὅτι τὸ ζήτημα τῆς κυριαρχίας τῆς θαλάσσης θὰ ἐλύετο κατόπιν συγκρούσεως τῶν στόλων, ἀλλὰ βεβαίως τὴν ἐποχὴν καὶ τὴν ὥραν τῆς συγκρούσεως θὰ τὴν ἐκανόνιζον οἱ Τοῦρκοι. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω λόγων ἀπέβαινεν ἐπιτακτικῆς ἀνάγκης ἡ ἄμεσος κατάληψις τῆς νήσου Λήμνου διὰ τὴν ἐγκατάστασιν βάσεως τοῦ στόλου τοῦ Αἰγαίου εἰς τὸν λιμένα τοῦ Μούδρου πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς ἀνθρακεύσεως καὶ τοῦ ἀνεφοδιασμοῦ τῶν πλοίων, τὰ ὁποῖα ἔμελλον νὰ εὑρίσκωνται ἐν ὥρᾳ χειμῶνος εἰς συνεχῆ κίνησιν.

Ὁ πόλεμος ἐκηρύχθη τὴν 5ην Ὀκτωβρίου. Ἡ διαταγὴ ἡ ἀγγέλλουσα τὴν ἐμπόλεμον κατάστασιν ἀνεγνώσθη εἰς τὴν πρύμνην τοῦ «Ἀβέρωφ» ἐν ὅρμῳ Φαλήρου τὴν 10ην πρωϊνὴν ὥραν, παρόντων τῶν κυβερνητῶν τῶν ὁρμούντων κατ᾽ ἐκείνην τὴν ὥραν πλοίων, τῶν ἀρχαιοτέρων ἀξιωματικῶν αὐτῶν καὶ τοῦ πληρώματος τῆς ναναρχίδος ἐν ἐπιθεωρήσει. Ὁ πρόεδρος τοῦ ὑπουργικοῦ Συμβουλίου καὶ ὁ ὑπουργὸς τῶν Ναυτικῶν παρίστατο κατ᾽ ἐκείνας τὰς ἐπισήμους στιγμὰς καὶ κατόπιν τῆς ἀναγνώσεως τῆς προαγωγῆς τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ στόλου τοῦ Αἰγαίου εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ ὑπονανάρχου προσεφώνησαν τοὺς ἀξιωματικοὺς καὶ τὰ

πληρώματα μὲ εὐγενεῖς καὶ ἐνθουσιώδης λόγους. Κατὰ τὴν 11ω 30λ ἐπέβη τοῦ πλοίου ὁ βασιλεὺς Γεώργιος ὁ Α΄, ἐπεθεώρησε τὸ πλοῖον καὶ προσεφώνησε τοὺς ἀξιωματικους καὶ τὰ πληρώματα ἐν συγκινήσει καταφανεῖ πρὸ πάντων, ὅταν εἶπε μεταξὺ ἄλλων ὅτι εἶχε τὴν πεποίθησιν ὅτι καὶ τὴν φορὰν ταύτην ὁ Ἑλληνικὸς στόλος ἔμελλε νὰ προσθέσῃ νέας σελίδας δόξης εἰς τὴν παγκόσμιον ναυτικὴν ἱστορίαν, ἡ ὁποία εἶχεν ἤδη ἀφιερώσει πολλὰς τοιαύτας διὰ τὰ κατορθώματα τοῦ Ἑλληνικοῦ ναυτικοῦ. Τὰ θωρηκτὰ μετὰ δύο ἀντιτορπιλλικῶν ἀπέπλευσαν ἐκ Φαλήρου τὴν 1ην μ. μ. καὶ πρὸς τὰς 8 ὥρας τῆς ἑσπέρας τῆς αὐτῆς ἡμέρας συνηντήθησαν μετὰ τῶν λοιπῶν ἀντιτορπιλλικῶν καὶ τοῦ «Κανάρη» πλοίου τοῦ στενοῦ τῆς Ἄνδρου, ὁπόθεν ἡνωμένα πάντα τὰ πλοῖα συνέχισαν τὴν πορείαν πρὸς τὰ ἐχθρικὰ ὕδατα. Μικρὸν πρὸ τοῦ ἐκ Φαλήρου ἀπόπλου εἶχεν εἰδοποιηθῇ ὁ Ναύαρχος ὅτι τὸ ἐπίτακτον «Πηνειὸς» ἔμελλε νὰ ἀποπλεύσῃ ἐκ Πειραιῶς μὲ κατεύθυνσιν τὴν Σκίαθον μίαν ὥραν μετὰ τὸν ἐκκίνησιν τοῦ στόλου φέρον δύναμιν 500 ἀνδρῶν τοῦ πεζικοῦ διὰ τὴν κατάληψιν τῆς Λήμνου ὑπὸ τὸν λοχαγὸν Κονταρᾶτον.

Τὴν 8ην ὥραν πρωΐας τῆς ἑπομένης, 6ης Ὀκτωβρίου, ὁ στόλος ἐκράτησεν ἐπ᾽ ὀλίγον χρόνον εἰς τὸ ὕψος τῆς νήσου τοῦ Ἁγίου Στράτη. Ἡ ὁμὰς τῶν 4 ἀντιτορπιλλικῶν τύπου «Θυέλλης» ἀπεστάλη ἀμέσως νὰ περιπολῇ ἔξωθεν τῶν στενῶν τῶν Δαρδανελλίων, ὁ «Κανάρης» διετάχθη νὰ πλεύσῃ εἰς Σκίαθον καὶ νὰ παραμείνῃ ἐκεῖ μέχρι νεωτέρας διαταγῆς καὶ τὰ λοιπὰ πλοῖα ἔπλευσαν πρὸς τὸ Κάστρον τῆς νήσου Λήμνου, πρὸ τοῦ ὁποίου ἐκράτησαν περὶ τὴν 2αν μ. μ. ὥραν. Καθηρέθη ἀμέσως ἀτμάκατος τοῦ «Ἀβέρωφ» καὶ ἀπεστάλη εἰς τὴν ξηρὰν ἀξιωματικὸς μὲ λευκὴν σημαίαν, ἵνα κατὰ διαταγὴν τοῦ Ναυάρχου καλέσῃ ἐπὶ τοῦ πλοίου τὸν διοικητὴν τῆς νήσου, τὸν ἀρχηγὸν τῆς αὐτόθι φρουρᾶς, τὸν πρόεδρον τῆς Κοινότητος τῶν ὁμογενῶν καὶ τὸν προϊστάμενον τοῦ ἡμετέρου κλήρου. Τὰ παλαιὰ θωρηκτὰ διετάχθησαν νὰ ἀναποδίσουν, ὅπως ἐπιτρέψουν εἰς τὸν «Ἀβέρωφ» νὰ πλησιάσῃ κατὰ τὸ δυνατὸν τὴν πόλιν πρὸς τὴν θέσιν τῆς προσεγγίσεως τῆς λέμβου, διὰ νὰ τὴν προστατεύσῃ, καὶ τὸ ἀντιτορπιλ-

λικὸν «Νίκη» ὥρίσθη νὰ τὴν παρακολουθῇ ἐγγύτατα ἐν πολεμικῇ ἐγέρσει πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπόν.

Ἡ λέμβος ἐπανῆλθεν ἐκ τῆς ξηρᾶς μετὰ ἡμίσειαν ὥραν φέρουσα ἐπὶ τοῦ πλοίου πάντας τοὺς κληθέντας παρὰ τοῦ Ναυάρχου καὶ ἤρχισαν ἀμέσως αἱ συνεννοήσεις μετὰ τοῦ Τούρκου πολιτικοῦ διοικητοῦ (μουτεσαρίφη) διὰ τὴν κατάληψιν τῆς νήσου καὶ τὴν παράδοσιν τῆς αὐτόθι φρουρᾶς. Ὁ μουτεσαρίφης ἐδήλωσεν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ὅτι, ἐπειδὴ οἱ Ἰταλοὶ κατὰ τὸν πόλεμον εἶχον ἀποκόψει τὰ πρὸ τοῦ Κάστρου καλῴδια Τενέδου καὶ Θεσσαλονίκης, ὡς ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐστερημένος πάσης τηλεγραφικῆς ἐπικοινωνίας ἠγνόει τὴν μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας ἐμπόλεμον κατάστασιν. Ἐπληροφόρησε τὸν Ναύαρχον ὅτι ἡ νῆσος ὡς ἐστερημένη δυνάμεως δὲν ἦτο εἰς θέσιν νὰ ἀντιτάξῃ ἀντίστασιν καὶ ἐζήτησε προθεσμίαν, τοὐλάχιστον 24 ὡρῶν, διὰ νὰ ἐπιδιώξῃ συνεννόησιν μέσον ἱστιοφόρου μετὰ τῶν Δαρδανελλίων καὶ ἐκεῖθεν νὰ ζητήσῃ τηλεγραφικῶς ὁδηγίας περὶ τοῦ πρακτέου ἀπὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ Ναύαρχος ἀπέρριψε τὰς προτάσεις ταύτας καὶ τὸν ἀπεβίβασεν εἰς τὴν ξηρὰν μετὰ τῶν συνοδῶν του, ἀφοῦ ἔδωκε μόνον μιᾶς ὥρας προθεσμίαν διὰ νὰ ἀπαντήσῃ κατηγορηματικῶς, ἐὰν θὰ παρέδιδεν οἰκειοθελῶς ἢ ὄχι τὴν νῆσον, καὶ ἀπέστειλε τὸ ἀντιτορπιλλικὸν «Δόξα» νὰ πλεύσῃ πρὸς τὴν Σκίαθον καὶ καλέσῃ διὰ τοῦ ἀσυρμάτου τὸ πλοῖον ἐφοδιασμοῦ «Κανάρην» διὰ νὰ τοῦ μεταβιβάσῃ τὴν διαταγὴν ν' ἀποστείλῃ ἀφ' ἑνὸς τὸ φέρον τὸ ἀποβατικὸν σῶμα ἐπίτακτον «Πηνειὸν» εἰς Λῆμνον καὶ ἀφ' ἑτέρου νὰ ἀναμείνῃ ὁ «Κανάρης» ἐν Σκιάθῳ τὸν κατάπλουν ἐκεῖ τοῦ καταδυομένου «Δελφῖνος» καὶ τῆς τορπιλλοθέτιδος «Ἄρεως», ὁπότε θὰ ἔπλεε μετ' ἐκείνων τῶν πλοίων εἰς Μοῦδρον Λήμνου. Ἐν ὅσῳ ἀνεμένετο ἡ ἀπάντησις τοῦ μουτεσαρίφη ἡτοιμάζετο ἀποβατικὸν ἄγημα δυνάμεως 250 περίπου ἀνδρῶν ἐκ τῶν πληρωμάτων τῶν 4 θωρηκτῶν διὰ τὴν κατάληψιν τῆς νήσου, ἀλλ' ὅτε ἐπέστρεψεν ἡ λέμβος τοῦ «Ἀβέρωφ» ἐκ τῆς ξηρᾶς εἶχε καθυστερήσει πολὺ καὶ ἐπλησίαζε πλέον ἡ ὥρα τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου. Ἀντιθέτως πρὸς ὅσα εἶχεν εἴπη ἐπὶ τῆς ναυαρχίδος, ἐκεῖνος τὴν φορὰν ταύτην ἠρνεῖτο νὰ παραδώσῃ ἁμαχητὶ τὴν πόλιν καὶ τὴν νῆσον. Κατὰ τὰς ληφθείσας πληροφορίας ἐκ τοῦ ἀξιωματικοῦ τῆς λέμβου εἶχον διανεμηθῇ ἀπὸ ἡμερῶν εἰς τοὺς κατοίκους περὶ τὰ 800—1000 ὅπλα, καὶ, πυρὴν ἐκ 40 ἢ 50 στρατιωτῶν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν ἀξιωματικῶν τινων Τούρκων, εὑρισκομένων ἐν Κάστρῳ, ἐξήρχετο κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην τῆς πόλεως μετὰ τῶν ἐνόπλων διὰ νὰ καταλάβῃ ὀχυρὰς πλησίον θέσεις καὶ ἀντεπεξέλθῃ κατὰ τοῦ ἀποβησομένου ἀγήματος. Ὡς ἐκ τῆς ταχέως ἐπερχομένης νυκτὸς ἡ διαταγὴ τῆς ἐξόδου τοῦ ἀγήματος ἀνεστάλη, τὸ ἀντιτορπιλλικὸν «Ἀσπὶς» διετάχθη νὰ παραμείνῃ πρὸ τῆς πόλεως Κάστρου καὶ τὰ 4 θωρηκτὰ μετὰ τῶν ὑπολοίπων δύο ἀντιτορπιλλικῶν «Νίκης» καὶ «Βέλους» ἔπλευσαν πρὸς Τένεδον. Κακοκαιρία ἀπὸ Νότου εἶχεν ἤδη ἀρχίσει νὰ σχηματίζηται καὶ διεδρόμησαν τὰ πλοῖα ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας καθ' ὅλην τὴν νύκτα ἐν ὄψει τοῦ προβολέως τοῦ Κοὺμ—Καλέ. Ὁ καιρὸς ἐχειροτέρευσεν ἐπὶ μᾶλλον καὶ κατέληξε περὶ τὸ μεσονύκτιον εἰς σφοδρὸν νότον.

Περὶ τὴν 10ην πρωΐας τῆς ἑπομένης, 7ης Ὀκτωβρίου, ἡ «Δόξα» ἀνέφερε διὰ τοῦ ἀσυρμάτου ὅτι τὸ ἐπίτακτον «Πηνειὸς» ἀνέμενε μετὰ τοῦ ἀποβατικοῦ σώματος εἰς τὸ ὕψος τοῦ ἀκρωτηρίου Τηγάνι — Λήμνου. Κατόπιν τούτου τὰ διαδρομοῦντα πλοῖα ἔπλευσαν ἐκεῖ, ἠνώθησαν μετὰ τῶν ἄλλων καὶ ὡδήγησεν ὁ Ναύαρχος ἐν ὥρᾳ μεγάλης κακοκαιρίας τὸ σύνολον τῶν πλοίων ἐκείνων διὰ πρώτην φορὰν εἰς Μοῦδρον πρὸς τὰς 4 ὥρας ἑσπέρας. Ὁ ἀρχηγὸς τῆς πεζικῆς δυνάμεως ἐκλήθη ἐπὶ τῆς ναυαρχίδος καὶ ὡρίσθη κατόπιν συνεννοήσεως ἡ θέσις τῆς ἀποβάσεως, ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ στρατιῶται ἦσαν διάβροχοι καὶ κεκοπιακότες ἐκ τῆς καταστάσεως τῆς θαλάσσης, ἡ ἀπόβασις ἀνεβλήθη διὰ τὴν ἑπομένην πρωΐαν τῆς 8ης Ὀκτωβρίου. Θέσις ἀποβάσεως ὡρίσθη ἡ βορειοδυτικὴ ἀγκάλη ἡ εὑρισκομένη ἀριστερὰ τῷ διελθόντι τὸν προλιμένα Μούδρου. Τὸ ἀντιτορπιλλικὸν «Δόξα» διετάχθη καὶ ἠγκυροβόλησεν ἐγγύτατα τῆς ἀκτῆς πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ἀποβάσεως, ἡ ὁποία ἤρχισεν ἐν τάξει ἄνευ ἀντιστάσεως καὶ μάλιστα μὲ τὴν συνδρομὴν κατοίκων τινῶν τῆς Λήμνου τὴν 8ην πρωϊνὴν καὶ συνετελέσθη ἐντὸς τριῶν ὡρῶν διὰ τῶν ἀτμακάτων καὶ τῶν λέμβων τῶν 4 θωρηκτῶν. Τὸ ἀποβατικὸν σῶμα, ἐνδυναμωθὲν καὶ μὲ δύο ἀποβατικὰ πυροβόλα τοῦ «Ἀβέρωφ», προήλασεν ἀμέσως διὰ τῆ

στενοπού Βαθύ. Εἰς τὸ χωρίον Νερσί, πρὸς τὰς 2 ωρ. μ. μ. συνηντήθη μετὰ τοῦ σχηματισθέντος Τουρκικοῦ σώματος τῆς ἀμύνης Λήμνου, κατόπιν μικρᾶς ἀφιμαχίας παρεδόθη ὁ ἐκ 3 ἀξιωματικῶν καὶ 40 στρατιωτῶν πυρῆν τῶν Τούρκων καὶ οἱ λοιποὶ 300 χωρικοὶ διελύθησαν. Πρὸς τὰς 5ας μ. μ. ὁ λοχαγὸς ἐνῷ ἠτοιμάζετο νὰ καταλυσθῇ, ἐδοκιμοῦσθη ὅτι ὁ μουτεσαρίφης κατεγίνετο νὰ ὁπλίσῃ ἄλλους 500 Τούρκους. Ἀπεφάσισεν ἐκ τούτου νὰ ὁδεύσῃ ἀμέσως καὶ ἐφθασε πρὸ τοῦ Κάστρου ἐν ὥρᾳ νυκτὸς ἀπαρατήρητος, ἐνέλπιζεν ἐντὸς μιᾶς οἰκίας τοῦς αἰχμαλώτους, ἐτοποθέτησε φρουρὰν, ἀπέλεισε μὲ ἄλλην δύναμιν τὴν Τουρκικὴν συνοικίαν καὶ αὐτοπροσώπως ἐπὶ κεφαλῆς 100 ἀνδρῶν ἔσπευσε καὶ συνέλαβε τὸν μουτεσαρίφην μετὰ τινων ὑπαλλήλων τοὺς ὁποίους ἔθεσεν ὑπὸ ἐπιτήρησιν. Τὴν ἐπομένην πρωΐαν, τῆς 9ης Ὀκτωβρίου, ὑψώθη ἡ Ἑλληνικὴ σημαία ἐπὶ τοῦ κονιοῦ τοῦ φρουρίου τοῦ Κάστρου καὶ συνετελέσθη ἡ κατοχὴ τῆς νήσου ἀπὸ τοὺς κανονιοβολισμοὺς τῶν τριῶν θωρηκτῶν. Παρὰ τὰς ὁηλίσεις τοῦ μουτεσαρίφη ἐπὶ τοῦ «Ἀβέρωφ» ἐγίνετο συνεννόησις Λήμνου—Κωνσταντινουπόλεως, διότι ὑπῆρχεν ἀπὸ τῆς θέσεως Πλάκα Λήμνου τηλεφωνικὸν καὶ τηλεγραφικὸν καλῴδιον μέχρις Ἰμβρου καὶ ἐκεῖθεν ἡ συνεννόησις ἐγίνετο δι' ὑποβρυχίου τηλεγράφου μετὰ τοῦ Κουβᾶ—Καλέ. Οἱ Τοῦρκοι ὑπάλληλοι τῆς νήσου διεσκορπίσθησαν καί, μέχρις ὅτου θὰ συντελεσθῇ ἡ ἀποχώρησις τῶν Ἑλλήνων ἀκόμη ἀπὸ τὴν τρομοκρατίαν τῶν Τούρκων καὶ ἔπρεπε νὰ διεκπεραιωθῇ ἡ συνεννόησις Λήμνου — Κωνσταντινουπόλεως. Διετάχθη ἐπομένως τὸ ἀντιτορπιλλικὸν «Βέλος» καὶ μετέβη εἰς Πλάκα, ὅπου ἀπέκοψε τὸ καλῴδιον. Ἀλλὰ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἰταλοτουρκικοῦ πολέμου, εἶχον προβλέψει οἱ Τοῦρκοι καὶ τὴν τοιαύτην περίπτωσιν καὶ εἶχον ἐφοδιασθῇ μὲ μηχάνημα ἀπευθοῦ τηλεγράφου διὰ τὴν συννενόησιν μετὰ τῆς Ἰμβρου. Ἐνηργήθη δραστηρία ἔρευνα πρὸς κατάσχεσιν τοῦ μηχανήματος καὶ κατωρθώθη μετὰ τινας ἡμέρας νὰ φθάσῃ εἰς χεῖρές μας ἀνέφαιν. Καθ' 24 ὥρων, διὰ νὰ συνεννοηθῇ δήθεν μετὰ τῶν Δαρδανελλίων μέσον ἱστιοφόρων καὶ λάβῃ ὁδηγίας περὶ τοῦ πρακτέου παρὸ τῆς Κων-

σταντινουπόλεως, εἶχεν ἤδη ἐκδοθῇ ἐκεῖ παράγγελμα, κατὰ τηλεγράφημα αὐτοῦ τούτου τοῦ μουτεσαρίφη καὶ ἀνήγγελλε τὴν ἀπὸ ἡμέρας ὥρας ἐμφάνισιν Ἑλληνικῆς ναυτικῆς δυνάμεως πρὸ τοῦ Κάστρου - Λήμνου, ἀποτελουμένης ἐξ 8 μεγάλων καὶ μικρῶν πλοίων.

Ἡ ἀπόκτησις τοῦ λιμένος Μούδρου ὑπῆρξε πολύτιμος διὰ τὸν Ἑλληνικὸν στόλον κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου. Ἔργα τεχνικὰ δὲν ὑπῆρχον ἐκεῖ οὐδὲ ἐπαρκῆς ὕδωρ οὐδὲ ἀποθῆκαι οὐδ' ἐπέτρεπε τὸ βάθος παρὰ τὴν ἀκτὴν νὰ προσδέσουν πλοῖα εἰς τὴν ξηράν, ἔστω καὶ μικροῦ βυθίσματος. Ὁ ἐκεῖ μικρὸς συνοικισμὸς δὲν εἶχε τὰ μέσα νὰ τροφοδοτήσῃ τὸν στόλον οὔτε εἰς ἄλευρα οὔτε εἰς κρέας οὔτε εἰς χορταρικά. Τὰ πάντα ἔπρεπε νὰ μεταφέρωνται ἐκ Πειραιῶς. Δὲν ὑπῆρχον ἐκεῖ φορτηγίδες οὔτε ἐργάται κατάλληλοι, ὅπως χρησιμοποιηθοῦν ἀς ἀνθρακεῖς. Τηλεφωνικὴ ἐγκατάστασις ὑπῆρχε μεταξὺ Μούδρου — Κάστρου καὶ Μούδρου — Πλάκας. Αἱ ἐγκαταστάσεις αὗται εἶχον ἐν μέρει καταστραφῇ ὑπὸ τῶν Τούρκων κατὰ τὴν κατάληψιν τῆς νήσου, ἀλλὰ τῇ φροντίδι τοῦ στόλου ἀποκατεστάθη συντόμως ἡ τηλεφωνικὴ αὕτη ἐπικοινωνία, ὡς καὶ ἡ ἐκ νέου συνδεσμολογία τῶν τηλεγραφικῶν καλῳδίων Κάστρου - Θεσσαλονίκης, Κάστρου -Τενέδου καὶ Πλάκας -Ἰμβρου διὰ τὴν συννενόησιν, μετὰ τῶν Ἀθηνῶν μέσον Θεσσαλονίκης, τῶν νήσων μέσον Τενέδου καὶ τῆς Ἰμβρου μέσον Πλάκας. Κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ πολέμου ἐξετελεῖτο ἡ ἀνθρακευσις ὑπὸ τῶν πληρωμάτων τοῦ στόλου λόγῳ ἐλλείψεως ἀνθρακέων. Τοῦτο ἀπέδωκε πολὺ κοπιαστικὸν εἰς τὰ πληρώματα πρὸ πάντων τῶν μικρῶν πλοίων, τὰ ὁποῖα ἦσαν ἐξ διαρχὴ κίνησιν. Ἀπὸ τοῦ καταπλοὺς εἰς Μούδρον, βαθυηδόν, τῶν 4 ἀντιτορπιλλικῶν τύπου «Λέοντος» καὶ τῶν δύο ἀντιτορπιλλικῶν τύπου «Νέας Γενεᾶς» ἤρξιαν ἡ δυσκολία τῆς ἀνθρακεύσεως ἀς ἐκ τοῦ συστήματος τῶν μηχανῶν τῶν πλοίων τούτων, τὰ ὁποῖα, ὡσάκις ἦσαν εἰς κίνησιν, καταηλάλουν ἔκαστον κατὰ τεσσαρακοντακτάφορον περὶ τοὺς 150-200 τόννους γαιανθράκων. Ἐδῶ νομίζω πρέπει νὰ λεχθῇ ὅτι ἀδίκως ἐγένοντο σχόλια διὰ τὸ οἰκεῖον τιμῆμα τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτελείου τοῦ ναυτικοῦ, τὸ ὁποῖον ἐφωτηθὲν τρεῖς ὅλους μῆνας πρὸ τοῦ πολέμου περὶ τοῦ ἀναγκαιοῦντος ποσοῦ γαιανθράκων διὰ νὰ μείνῃ ὡς ἀποθεματικὸν εἰς τὸν Ναύσταλμον τῆς

Σαλαμίνος ἢ νὰ εὑρεθῇ ὁπωσδήποτε φορτωμένον ἐκεῖ ἀνθρακοφόρων ἐν τῷ λιμένι Πειραιῶς κατὰ τὴν ἔναρξιν τυχόντος πολέμου εἶχεν ἀποκριθῇ ὅτι 35,000 τόννοι γαιανθράκων θὰ ἐπήρκουν διὰ δύο μῆνας πολέμου εἰς τὰ πλοῖα τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου, συμπεριλαμβανομένων καὶ τοῦ «Ἀβέρωφ». Ἡ ἀπάντησις ἐκείνη τοῦ ἐπιτελείου ἦτο ἡ ἀρτιοτέρα, διότι μὲ 35.000 τόννους γαιανθράκων θὰ ἐκινοῦντο βεβαίως ἐπὶ 2 μῆνας καὶ ἴτι πλέον τὰ πλοῖα τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου, ἐπειδὴ δὲν ὑπῆρχον τότε τὰ ἐξ ἀνθρακοφάγα ἀντιτορπιλλικὰ τῶν τύπων «Λέοντος» καὶ «Νέας Γενεᾶς», τὰ ὁποῖα ἐν κινήσει κατηνάλισκον ὅλα ὁμοῦ περὶ τοὺς 550 τόννους γαιανθράκων ἡμερησίως. Ἐὰν ὁ «Λέων», ἡ «Νέα Γενεὰ» καὶ ὁ «Κερασοῦς» δὲν συνέπιπτε ν' ἀπουσίζων ἐκ' ἀρκετὸν εἰς Ναύσταθμον πρὸς ἐπισκευήν, ἡ ὅλιγη κατανάλωσις τῶν γαιανθράκων δὲν θὰ ἀνήρχετο μόνον εἰς τοὺς 145.000 τόννους, ἀλλὰ καὶ θὰ τοὺς ὑπερέβαινε κατὰ πολύ.

Κατ' ἀρχὰς κατέπλευσεν εἰς Μούδρον μόνον ἓν ἀνθρακοφόρον, τὸ Ἑλληνικὸν φορτηγὸν «Μαρὴ Μιχαλινοῦ». Μετὰ τινας ἡμέρας κατεσχέθη τὸ φορτίον τοῦ Ἀγγλικοῦ ἐμπορικοῦ «Πολυσθρων» καὶ τὸ πλοῖον τοῦτο ὡδηγήθη εἰς τὸν λιμένα τοῦ Μούδρου, ὅπου παρέμεινεν ἐπὶ τινα χρόνον καὶ βαθμηδὸν καὶ ἐκ παραλλήλου πρὸς τὸ φορτίον τῆς «Μαρῆς Μιχαλινοῦ» ἐξεκένωσε μέρος τῶν ἀποθηκῶν του εἰς τὰς ἀποθήκας τῶν διαφόρων πολεμικῶν πλοίων, μέχρις ὅτου ἡ ἐξάντλησις τοῦ πλείστου μέρους τοῦ φορτίου τῆς «Μαρῆς Μιχαλινοῦ» ἐπέτρεψεν εἰς τὸ «Πολυσθρων» νὰ διοχετεύσῃ εἰς αὐτὴν τὸ ὑπόλοιπον τοῦ φορτίου του καὶ ἀποπλεύσῃ. Τὰ δύο ταῦτα ἀνθρακοφόρα, ἀν καὶ διέθετον ἐν συνόλῳ 4 πλευρὰς πρὸς ἀνθρακέωσιν, δὲν ἐπήρκουν ὡς ἐκ τῆς βαρυδίας ἐπερχομένης νεκώσεως τῶν γαιανθρακοθηκῶν τῶν μικρῶν πλοίων. Τότε μόνον ἐλύθη τὸ ζήτημα τῆς παραβολῆς τῶν ἀνθρακέωσιν, ὅταν ἤρχισεν ἡ περίοδος τῆς ὑπάρξεως ἐν τῷ λιμένι Μούδρου διαρκῶς τριῶν ἀνθρακοφόρων. Τὸ ἐπίτακτον «Κρήτη», ἡμέρας τινὰς μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Λήμνου, μετέφερεν εἰς Μούδρον 90 ἀνθρακεῖς. Εἰς τούτους προσετέθησαν βαθμηδὸν καὶ ἄλλοι, τοὺς ὁποίους μετέφερον ἐκ Πειραιῶς ἀνθρακοφόρα καὶ ταχυδρομικὰ πλοῖα, ὡς καὶ περὶ τοὺς ἑξήκοντα Τούρκοι ταραῖαι

ἐκ Τενέδου, καὶ οὕτως ὁ ὁλικὸς ἀριθμὸς τῶν ἀνθρακέων ἀνῆλθεν εἰς 200 περίπου, οἱ ὁποῖοι ἐχρησιμοποιοῦντο διανεμόμενοι ἐκάστοτε ἰσαρίθμως ἐπὶ τῶν ἀνθρακοφόρων τῶν ὁρμούντων εἰς τὸν λιμένα τοῦ Μούδρου. Διὰ τὰ παλαιὰ θωρηκτὰ καὶ τὰ μεγάλα πλοῖα ἡ ἀνθρακέωσις θὰ ἐπετελεῖτο ἀργ

τοῦ στόλου ἐκ Μούδρου πρὸς συνάντησιν τοῦ ἐχθροῦ δὲν ὑπῆρξε περίπτωσις παραμονῆς τοῦ πλοίου εἰς τὸν λιμένα διὰ λόγους ἀνθρακεύσεως.

Ὕδωρ ἐπαρκὲς διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ στόλου δὲν ὑπῆρχεν ἐν Μούδρῳ. Τὸ παλαιὸν μικρὸν ὑδροφόρον «Καρχαρίας» ἐχρειάζετο 2 — 3 ἡμέρας, κατὰ τὰς περιστάσεις καὶ τὰς ἐποχάς, διὰ νὰ πληρώσῃ τὰς ἀποθήκας του ὁλικῆς χωρητικότητος 75 τόννων. Ἦτο ἀδύνατος ὅθεν ἡ ἐξοικονόμησις τοσούτου ἀριθμοῦ πλοίων διὰ τοῦ ὕδατος τοῦ Μούδρου, διότι ἐκτὸς τοῦ «Ἀβέρωφ» καὶ τῶν ἀντιτορπιλλικῶν τύπου «Λέοντος» πάντα τὰ λοιπὰ πλοῖα εἶχον ἀνάγκην ποσίμου ὕδατος καὶ ἐπὶ πλέον τὰ θωρηκτὰ τύπου «Ὕδρας» καὶ τὰ μικρὰ παλαιὰ τορπιλλοβόλα, τὰ ὁποῖα εἶχον καταπλεύσει καὶ ἐκεῖνα βαθμηδὸν εἰς Μοῦδρον, κατηνάλισκον ὑπερβολικὸν ποσὸν ὕδατος μηχανῆς. Πρὸς ὑπερνίκησιν τοῦ σπουδαιοτάτου τούτου κωλύματος ὁ Ναύαρχος ἠναγκάσθη νὰ χρησιμοποιήσῃ τὸ πετρελαιοφόρον «Κούτσην» ἀποστέλλων τακτικῶς τοῦτο εἰς Θεσσαλονίκην, ὁπόθεν ἐκόμιζεν ἑκάστοτε 700 περίπου τόννους ὕδατος μηχανῆς. Τὸ ὁπλιταγωγὸν «Κρήτη» μικρὸν μετὰ τὴν ἔναρξιν τοῦ πολέμου μετεσχηματίσθη εἰς ὑδροφόρον χωρητικότητος 250 μόνον τόννων καὶ ἐτεθη καὶ τοῦτο εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ στόλου κομίζον συνεχῶς εἰς Μοῦδρον ὕδωρ πόσιμον ἐκ Θεσσαλονίκης καί, ἐν συνδυασμῷ μετὰ τοῦ «Καρχαρία», ἐξοικονομήθη τὸ ζήτημα τοῦ ποσίμου ὕδατος τῶν πολεμικῶν πλοίων, καθὼς καὶ τῶν ἄλλων φορτηγῶν, βοηθητικῶν καὶ ἐπιτάκτων.

Τὰ ὑλικὰ κινήσεως τῶν πλοίων, τὰ τρόφιμα καὶ τὰ λοιπὰ ἐφόδια ἐκανονίσθη νὰ παραλαμβάνωνται ἀπὸ τῆς παραλίας Μούδρου, ὅπου ἐγκατεστάθη εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἡ εἰδικὴ πρὸς τοῦτο ὑπηρεσία καὶ ἐκεῖ ἀπεβιβάζοντο ὅσα ἐστέλλοντο ἐκ Ναυστάθμου καὶ Πειραιῶς πρὸς ἀνανέωσιν τῶν καταναλισκομένων. Πᾶν πλοῖον διὰ πᾶν ἐνδεχόμενον εἰσῆγεν ὅσα στερεὰ τρόφιμα ἠδύναντο νὰ περιλάβωσιν αἱ ἀποθῆκαί του, ἐπειδὴ ὑπῆρχον ἐν Μούδρῳ πάντοτε νωπὰ τρόφιμα. Τῇ φροντίδι τοῦ στόλου μετεφέροντο τακτικῶς ἐκ των πέριξ νήσων σφάγια καί, ὅταν ἐξηντλήθησαν καὶ ἐκεῖνα, μετεφέροντο ἐκ τῆς παραλίας τῆς Θρᾴκης καὶ τῆς Μακεδονίας. Βαθμηδὸν ἱδρύθη ἐν Μούδρῳ ναυτικὴ βάσις, ἡ ὁποία ὠνομάσθη

ὁρμητήριον καὶ ἐτακτοποιήθη οὕτως ἡ ὑπηρεσία αὕτη ἔτι μᾶλλον. Ἅμα ἐπαγιώθη ἡ κατάστασις τοῦ Μούδρου, μετεφέρθη καὶ ἐτακτοποιήθη παρὰ τὴν μικρὰν ἀποβάθραν μὲ προσωπικὸν τοῦ Ναυστάθμου Σαλαμῖνος τὸ πρόχειρον συνεργεῖον τῶν Ὠρεῶν. Τέλος ἐγκατεστάθη πρόχειρον νοσοκομεῖον. Εἰς τὴν ἀριστερὰ τῷ εἰσπλέοντι εἰς τὸν προλιμένα τοῦ Μούδρου νησῖδα Κουμπὶ ἐγκατεστάθη φορητὸς σταθμὸς ἀσυρμάτου τηλεγράφου, καὶ ἡ κατοικία τῶν φαροφυλάκων τοῦ αὐτόθι φάρου, ὁ ὁποῖος δὲν ἐλειτούργει, ἐχρησιμοποιήθη ὡς οἴκημα τῶν ἀσυρματιστῶν. Ἐκεῖθεν ἐλαμβάνοντο τὰ σχετικὰ ῥαδιογραφήματα πρὸς τὰς παρατηρήσεις τοῦ πελάγους καὶ τὰς κινήσεις τοῦ προλιμένος Μούδρου. Ἑκάστην ἑσπέραν πρὸ τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου ἠγκυροβόλουν παρὰ τὴν νησίδα Ἄλογο ἐν μέσῳ τῶν διόδων ἀπὸ τοῦ προλιμένος εἰς τὸν λιμένα Μούδρου δύο τοὐλάχιστον ἀντιτορπιλλικὰ πρὸς φρούρησιν τοῦ στόλου ἀπὸ αἰφνιδίας ἐπιθέσεως ἐχθρικῶν τορπιλλικῶν πλοίων. Ἕτερον ἀντιτορπιλλικόν, καιροῦ ἐπιτρέποντος, ἐφρούρει παρὰ τὴν νησῖδα Κουμπὶ τὸ πρὸς τὸ πέλαγος στόμιον τοῦ προλιμένος καὶ μὲ τὸ φῶς τῆς ἡμέρας ἠνοίγετο εἰς ἀπόστασιν τοὐλάχιστον 5 μιλλίων καὶ παρετήρει τὸν ὁρίζοντα μέχρι τῆς 9ης πρωϊνῆς ὥρας. Τὰ μικρὰ παλαιὰ τορπιλλοβόλα ἐχρησιμοποιήθησαν σχεδὸν ἀποκλειστικῶς πρὸς φρούρησιν τοῦ λιμένος καὶ τοῦ προλιμένος Μούδρου, ὅτε μὲν ἀνεξαρτήτως, ὅτε δὲ ἐν συνδυασμῷ μετὰ τῶν ἀντιτορπιλλικῶν. Κατὰ τοὺς τελευταίους μῆνας τοῦ πολέμου, ὅτε ἀφωπλίσθησαν τὰ ἐξωπλισμένα ταχυδρομικὰ ἀτμόπλοια «Ἑσπερία» καὶ «Ἀρκαδία» καὶ ἔπλευσαν εἰς Ναύσταθμον, ὅπως λυθῶσι τῆς ἐπιτάξεως, ὁ στόλος ἐκράτησε τὸ πυροβολικὸν αὐτῶν καὶ ἐκ τῶν ἐνόντων κατεσκεύασε δύο ὀχυρώματα, τὸ μὲν ἐπὶ τῆς νησῖδος Κουμπὶ εἰς τὸ στόμιον τοῦ προλιμένος, δυνάμενον νὰ ἐνεργήσῃ καὶ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ προλιμένος καὶ ὁπλισθὲν διὰ 3 ταχυβόλων τῶν 10 ἑκ., τὸ δὲ πλησίον τοῦ φανοῦ τοῦ λιμένος Μούδρου ὁπλισθὲν διὰ 4 ταχυβόλων τῶν 76 χιλ.

Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἐν γενικαῖς γραμμαῖς ἡ ὀργάνωσις τοῦ ὁρμητηρίου τοῦ Μούδρου διὰ τὴν ἀνθράκευσιν, τὴν ὕδρευσιν, τὸν ἐφοδιασμὸν τῶν ὑλικῶν, τὰ τρόφιμα, τὴν συνεννόησιν καὶ τὴν ἀσφάλειαν τῶν πλοίων τοῦ στόλου. Ἡ τελευταία αὕτη θὰ ἦτο

τελειοτέρα, ἐὰν ὑπῆρχον εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ στόλου ἰσχυροὶ βενζινοκίνητοι προβολεῖς διὰ νὰ τοποθετηθῶσιν εἰς ἐπικαίρους θέσεις τῆς ξηρᾶς. Πρέπει νὰ λεχθῇ ἐδῶ ὅτι ἡ ὀργάνωσις τοῦ ὁρμητηρίου συνετελέσθη βαθμηδὸν καὶ ἐφ' ὅσον ἐπέτρεπον τὰ μέσα, τὰ ὁποῖα ἑκάστοτε εἶχεν ὁ στόλος εἰς τὴν διάθεσίν του, διότι, ἐπὶ παραδείγματι, κατὰ τὴν ἔναρξιν τῆς ἐμπολέμου καταστάσεως καὶ τὴν κατάληψιν τοῦ Μούδρου δὲν ὑπῆρχον τὰ ἐξ μεγάλα ἀντιτορπιλλικὰ οὔτε τὰ πέντε παλαιὰ τορπιλλοβόλα τῶν 85 τόννων. Ἀφ' ἑτέρου ἡ ἐπιτήρησις τῶν στενῶν κατ' ἀνάγκην, ἐπειδὴ ἀνεμένετο ἀπὸ ὥρας εἰς ὥραν ἡ ἔξοδος τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου πρὸς ἀμφισβήτησιν τῆς κυριαρχίας τῆς θαλάσσης, ἐγίνετο διὰ τεσσάρων ἀντιτορπιλλικῶν, τὰ ὁποῖα κατόπιν ἠλαττώθησαν εἰς τρία καὶ μετὰ τὰς ναυμαχίας κατέληξαν νὰ εἶναι ζεῦγος.

Τὴν ἑσπέραν τῆς 15ης Ὀκτωβρίου κατέπλευσεν εἰς Μοῦδρον τὸ ἐπίτακτον «Πέλοψ», φέρον ναυτικὸν ἄγημα δυνάμεως 600 ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν ὑποπλοίαρχον Μελᾶν, ἵνα ἀντικαταστήσῃ τὴν ὑπὸ τὸν λοχαγὸν Κονταράτον πεζικὴν δύναμιν, ἡ ὁποία ἐπρόκειτο νὰ συγκεντρωθῇ καὶ μεταβῇ εἰς τὸ μέτωπον τῆς Μακεδονίας. Τὴν 17ην ἐλήφθη ἡ διαταγὴ καταλήψεως τῶν νήσων Θάσου, Ἴμβρου, Σαμοθρᾴκης καὶ Ἁγίου Στράτη. Ἵνα κατορθωθῇ ἡ κατάληψις καὶ τῶν τεσσάρων νήσων αὐθημερόν, ἀπεφασίσθη νὰ χρησιμοποιηθοῦν προσωρινῶς πρὸς ἀπόβασιν ἀμφότεραι αἱ δυνάμεις καὶ διὰ πᾶν ἐνδεχόμενον νὰ ληφθοῦν μέτρα ὑπὸ τοῦ στόλου πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς ἐπιχειρήσεως, ἐπειδὴ πληροφορίαι αὐθεντικαὶ περὶ τῶν κινήσεων καὶ τῶν προθέσεων τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας δὲν ὑπῆρχον. Πρὸς τοῦτο τὴν ἑσπέραν τῆς 17ης ἀπέπλευσαν ἐκ Μούδρου τὰ θωρηκτὰ «Σπέτσαι» καὶ «Ὕδρα» μετὰ τῶν ἀντιτορπιλλικῶν «Θυέλλης» καὶ «Λόγχης» καὶ τοῦ ἐπιτάκτου «Πέλοπος», τοῦ ὁποίου ἐπέβαινε τὸ πλεῖστον μέρος τῆς ὑπὸ τὸν λοχαγὸν Κονταρᾶτον πεζικῆς δυνάμεως, μὲ τὴν διαταγὴν νὰ καταπλεύσουν εἰς Θάσον τὴν πρωΐαν τῆς ἑπομένης καὶ ἐνεργήσουν τὴν κατάληψιν τῆς νήσου. Τὰ περιπολοῦντα ἀντιτορπιλλικὰ ἀπὸ τοῦ κόλπου τοῦ Ξηροῦ μέχρι τοῦ ἀκρωτηρίου Μπαμπᾶ «Δόξα», «Ἀσπὶς» καὶ «Βέλος» διετάχθησαν νὰ περιορισθοῦν ἀποκλειστικῶς τοῦ πρὸστομίου τοῦ Ἑλλησπόντου. Τὴν ἑπομένην πρωΐαν

τῆς 18ης, ἀπέπλευσεν ἐκ Μούδρου τὸ πλοῖον ἐφοδιασμοῦ «Κανάρης» φέρον μικρὰν πεζικὴν δύναμιν καὶ τὸ τορπιλλοβόλον ὑπ' ἀριθ. 14 μὲ τὴν διαταγὴν νὰ καταπλεύσουν εἰς Ἅγιον Στράτην καὶ νὰ ἐνεργήσῃ ὁ «Κανάρης» τὴν κατάληψιν τῆς νήσου. Τὰ θωρηκτὰ «Ἀβέρωφ», τοῦ ὁποίου ἐπέβαινε δύναμις ἐκ τοῦ ναυτικοῦ ἀγήματος διὰ τὴν κατάληψιν τῶν νήσων Ἴμβρου καὶ Σαμοθρᾴκης, καὶ «Ψαρὰ» μετὰ τοῦ ἀντιτορπιλλικοῦ «Ναυκρατούσης» ἀπέπλευσαν ἐκ Μούδρου συγχρόνως μετὰ τοῦ «Κανάρη», ἀλλὰ κατηυθύνθησαν πρὸς τὸ ἀκρωτήριον τῆς Ἕλλης. Τὸ ἀντιτορπιλλικὸν «Σφενδόνη», τὸ ὁποῖον ἀπὸ δύο ἡμερῶν εἶχεν ἀποσταλῆ εἰς τὰ πέριξ τῆς Χίου μὲ διαταγὴν νὰ συλλέξῃ πληροφορίας περὶ τῆς ἐκεῖ Τουρκικῆς φρουρᾶς, ἀνεμένετο νὰ συναντήσῃ τὸν ναύαρχον ἐν πλῷ πρὸς Ἕλλην. Τὸ ἀντιτορπιλλικὸν «Νίκη» παρέμεινεν εἰς Μοῦδρον μὲ τὴν διαταγὴν νὰ σπεύσῃ εἰς συνάντησιν τοῦ Ναυάρχου εἰς περίπτωσιν καθ' ἣν θὰ ἠγγέλλετο ἔξοδος τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου ἐκ τῶν στενῶν. Διὰ τῆς διατάξεως ταύτης ἐν περιπτώσει ἀπροόπτου θὰ ἠδύναντο νὰ ἑνωθοῦν μετὰ τῶν θωρηκτῶν «Ἀβέρωφ» καὶ «Ψαρὰ» καὶ τῶν ἀντιτορπιλλικῶν «Ναυκρατούσης» καὶ «Σφενδόνης», τὰ ὁποῖα θὰ εὑρίσκοντο ἐνεργοῦντα καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν πολὺ πλησίον τοῦ Ἑλλησπόντου, τὰ τρία περιπολοῦντα ἔξωθεν τοῦ στομίου τῶν στενῶν ἀντιτορπιλλικὰ «Δόξα», «Ἀσπὶς» καὶ «Βέλος» καὶ ἡ «Νίκη» ἐκ τοῦ Μούδρου. Οὕτως ἐκ τῶν ὀκτὼ ἐν συνόλῳ ἀντιτορπιλλικῶν ὁ Ναύαρχος θὰ εἶχε μεθ' ἑαυτοῦ τὰ ἑξ καὶ ἐκ τῶν παλαιῶν θωρηκτῶν τὰ «Ψαρά», τὸ ὁποῖον ἦτο τὸ σχετικῶς ταχύτερον. Πάντα τὰ πλοῖα διετάχθησαν νὰ προσέχουν πολὺ εἰς τὸν ἀσύρματον. Ἡ ὑπὸ τὸν «Ἀβέρωφ» ὁμὰς συνήντησε τὸ ἀντιτορπιλλικὸν «Σφενδόνη» εἰς τὸ ὕψος τοῦ δυτικοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Ἴμβρου Αὐλάκι σημαῖνον βλάβην τῆς μιᾶς μηχανῆς καὶ τὴν αὐτὴν ὥραν τὸ ἀντιτορπιλλικὸν «Λέων», τὸ ὁποῖον ἤρχετο διὰ πρώτην φορὰν ἐκ Ναυστάθμου προς συνάντησιν τοῦ στόλου, ἀνέφερε διά τοῦ ἀσυρμάτου ὅτι ἐπλησίαζε καὶ ἐζήτει τὰς διαταγὰς τοῦ Ναυάρχου. Ἡ «Σφενδόνη» διετάχθη νὰ μεταβῇ εἰς Μοῦδρον, ὁ «Λέων ν' ἀκολουθήσῃ τὴν ὁμάδα τοῦ Ναυάρχου καὶ ἡ «Ναυκρατοῦσα» ν' ἀποχωρισθῇ καί, ἀφοῦ συνοδεύσῃ εἰς Μοῦδρον ἓν μικρὸν ὕποπτον ἀτμόπλοιον ὑπὸ Ἀμερικανικὴν σημαίαν, νὰ

συμμορφωθῇ ἐκεῖ πρὸς τὰς δοθείσας διαταγὰς διὰ τὴν «Νίκην». Ὁ «Λέων» κατέφθασε τὴν ὁμάδα παραπλέουσαν νοτίως τὴν Ἴμβρον καί, καθ' ἣν ὥραν εἱλίσσετο διὰ νὰ λάβῃ τὴν θέσιν του, τὸ ἀντιτορπιλλικὸν «Πάνθηρ», τὸ ὁποῖον ἤρχετο καὶ ἐκεῖνο πρώτην φορὰν ἐκ τοῦ Ναυστάθμου νὰ συναντήσῃ τὸν στόλον, ἐζήτησε διὰ τοῦ ἀσυρμάτου σημεῖον συναντήσεως μετὰ τοῦ Ναυάρχου καὶ διετάχθη νὰ πλεύσῃ κατ' εὐθεῖαν πρὸς Ἴμβρον. Ἡ ὑπὸ τὸν «Ἀβέρωφ» ὁμὰς ἔκαμψε τὸ νοτιανατολικὸν ἀκρωτήριον τῆς Ἴμβρου Κέφαλον, ἀπέναντι τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Ἕλλης, καὶ κατόπιν παρέπλευσε τὴν ἀνατολικὴν ἀκτὴν τῆς νήσου κατευθυνομένη πρὸς τὴν πόλιν, ἡ ὁποία εἶναι πρὸς τὸ βόρειον μέρος τῆς Ἴμβρου καὶ ἐκεῖ εἶχεν ἀποφασισθῇ νὰ γίνῃ ἡ ἀπόβασις. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ μοίραρχος Γκίνης, ἐπιβαίνων τῶν Σπετσῶν, ἀνέφερε διὰ τοῦ ἀσυρμάτου ὅτι εἶχεν ἤδη συντελεσθῇ ἡ κατάληψις τῆς Θάσου, καὶ διετάχθη νὰ πλεύσῃ μετὰ τῆς ὑπ' αὐτὸν ὁμάδος εἰς συνάντησιν τοῦ Ναυάρχου. Ἡ ἀπόβασις ἐβράδυνεν ὀλίγον νὰ συντελεσθῇ ὡς ἐκ τῆς ἐλλείψεως πολλῶν λέμβων, ἐπειδὴ τὸ θωρηκτὸν «Ψαρὰ» ἀπησχολήθη εἰς τὴν νηοψίαν ἑνὸς Αὐστριακοῦ ταχυδρομικοῦ ἀτμοπλοίου. Ἡ κατάληψις τῆς νήσου ἐγένετο ἄνευ ἀντιστάσεως καὶ ἡ ὀλιγάριθμος Τουρκικὴ φρουρὰ ἔφυγε πρὸς τὰ ὀρεινὰ μέρη τῆς νήσου. Τὸ ἀντιτορπιλλικὸν «Πάνθηρ» κατέφθασε τὴν ὑπὸ τοῦ «Ἀβέρωφ» ὁμάδα, ὅταν ἔπλεεν ἤδη πρὸς τὴν Σαμοθρᾴκην, καὶ ἡ συνάντησις μετὰ τῆς ὑπὸ τὸν μοίραρχον Γκίνην ἐκ Θάσου ἐρχομένης ὁμάδος ἐγένετο περὶ τὴν δύσιν τοῦ Ἡλίου. Ὡς ἐκ τῆς ταχέως ἐπερχομένης νυκτὸς ἀνεβλήθη ἡ κατάληψις τῆς Σαμοθρᾴκης διὰ τὴν πρωΐαν τῆς ἑπομένης 19ης Ὀκτωβρίου, καὶ κατὰ τὴν νύκτα διεδρόμησεν ὁ στόλος βορείως τῶν νήσων Σαμοθρᾴκης καὶ Λήμνου. Ἡ κατάληψις τῆς Σαμοθρᾴκης συνετελέσθη ὁμοίως ἄνευ ἀντιστάσεως καὶ μετὰ τοῦτο ἔπλευσεν ὁ στόλος εἰς Μοῦδρον, ὅπου συνήντησε τὸν «Κανάρην», ὁ ὁποῖος εἶχεν ἐνεργήσει ὁμοίως ἄνευ ἀντιστάσεως τὴν κατάληψιν τῆς νήσου τοῦ Ἁγίου Στράτη καὶ ἐπαναπλεύσει καθ' ἃς εἶχε διαταγὰς αὐθημερὸν εἰς Μοῦδρον. Εὑρίσκοντο ἐκεῖ τὰ ἀντιτορπιλλικὰ «Σφενδόνη», «Ναυκρατοῦσα», «Νίκη» καὶ τὸ διὰ πρώτην φορὰν καταπλεῦσαν ἐκ Ναυστάθμου εἰς συνάντησιν τοῦ στόλου ἀντιτορπιλλικὸν «Ἱέραξ». Ἡ «Σφενδόνη» ἀπεστάλη εἰς Ναύσταθμον πρὸς ἐπισκευὴν τῆς βλάβης της καὶ ἐνηργήθη λεπτομερὴς ἔρευνα τοῦ Ἀγγλικοῦ φορτηγοῦ «Γούλγουϊτς», τὸ ὁποῖον εἶχεν ὁδηγηθῇ ἀπὸ τοῦ ὕψους τῆς Σαμοθρᾴκης ὡς ὕποπτον, καὶ τοῦ μικροῦ ὑπὸ Ἀμερικανικὴν σημαίαν ταχυδρομικοῦ ἀτμοπλοίου «Μαίην» τῆς ἑταιρείας Χατζῆ Νταούτ. Ἐπὶ τοῦ φορτηγοῦ «Γούλγουϊτς» οὐδὲν λαθρεμπόριον πολέμου εὑρέθη καὶ ἀφέθη τοῦτο μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐλεύθερον, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ «Μαίην» εὑρέθησαν στοιχεῖα ἐπιβάλλοντα τὴν κράτησιν τοῦ ἀτμοπλοίου καὶ τὴν ἀναμονὴν περαιτέρω διαταγῶν ἐκ τοῦ ὑπουργείου τῶν Ναυτικῶν.

Τὴν πρωΐαν τῆς 18ης Ὀκτωβρίου τὸ τορπιλλοβόλον ὑπ' ἀριθ. 11, κυβερνώμενον παρὰ τοῦ ὑποπλοιάρχου Ν. Βότση, ἀπέπλευσεν ἐκ Λιτοχωρίου τοῦ Θερμαϊκοῦ κόλπου διὰ τὴν πλησίον σκάλαν Ἐλευθεροχωρίου, ὁπόθεν ἔμελλε νὰ ἐκκινήσῃ κατὰ τὴν αὐτὴν νύκτα διὰ νὰ ἐπιχειρήσῃ ἐπίθεσιν διὰ τορπιλλῶν κατὰ τοῦ μικροῦ παλαιοῦ Τουρκικοῦ θωρηκτοῦ «Φετὴ — Μπουλὲν», 2300 τόννων, τὸ ὁποῖον ἔμενεν ἠγκυροβολημένον πρὸ τοῦ μέσου τοῦ κυματοθραύστου τοῦ λιμένος τῆς Θεσσαλονίκης. Ὁ Ἑλληνικὸς στρατός, προελαύνων νικηφόρος μὲ μεγάλην ταχύτητα, εἶχεν ἤδη ἀπὸ ἡμερῶν νικήσει τὸν ἐχθρὸν εἰς τὸ Σαραντάπορον καὶ ἐπέκειτο τότε ἡ μάχη τῶν Γιανιτσῶν. Τὸ τορπιλλοβόλον ἀπέπλευσε τὴν 9ην ὥραν ἑσπέρας διὰ νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν ἐπίθεσιν καὶ διὰ νὰ ἀποφύγῃ τὸ φρούριον Καραμπουρνοῦ, τοῦ ὁποίου ὁ προβολεὺς εἰργάζετο καὶ ἐπετήρει τὸν ὁρίζοντα, ἔπλευσεν ἠρέμα καὶ ἀπαρατήρητον δυτικῶς τοῦ φωτοβόλου σημαντῆρος τῶν ἀβαθῶν τοῦ Βαρδάρ, μεταξὺ ἐκείνου τοῦ σημαντῆρος καὶ τῶν ἐκβολῶν τοῦ ποταμοῦ. Κατόπιν ἔπλευσεν ὁλοταχῶς ἐντὸς τοῦ κόλπου τῆς Θεσσαλονίκης καὶ πρὸς τὰς 11ω 20λ ἀνεγνώρισε καλῶς τὸ ἐχθρικὸν πολεμικὸν ἀνάπρῳρον πρὸς τὸν πνέοντα ἄνεμον Μέσην. Ὁ κυβερνήτης ἐχείρισε τότε ἠρέμα καὶ κατηύθυνε τὴν πρῷράν του πρὸς τὸ μέσον τοῦ Τουρκικοῦ πλοίου, πάντοτε ἀπαρατήρητος, ἐξεσφενδόνισε κατὰ πρῶτον τὴν δεξιὰν πρῳραίαν τορπίλλην ἀπὸ ἀποστάσεως 150 μέτρων, ἔστρεψεν ὀλίγον πρὸς ἀριστερά, προχωρῶν ἠρέμα, καὶ ἐξεσφενδόνισε τὴν ἀριστεράν, ἀνεπόδισεν ἐπ' ὀλίγον καὶ κατόπιν ἐξεσφενδόνισε τὴν τορπίλλην τοῦ καταστρώματος, ἀλλ' αὕτη ἀπέκλινε καὶ ἐξερράγη μετὰ μεγάλου κρότου

ἐπὶ τοῦ κυματοθραύστου. Ἐπὶ τοῦ Φετῆ Μπουλὲν παρετηρήθησαν κινήσεις φώτων καὶ ἠκούσθησαν συρίγματα μὲ τὴν πρώτην ἔκρηξιν, κατόπιν τὸ σκάφος ἤρχισε νὰ κλίνῃ πρὸς δεξιὰ καὶ νὰ βυθίζηται. Τὸ τορπιλλοβόλον τότε ἀπῆλθεν ὁλοταχῶς καὶ τὴν φορὰν ταύτην διῆλθε πρὸ τοῦ φρουρίου Καραμπουρνοῦ, ἄνωθεν τῆς γραμμῆς τῶν ναρκῶν, μὲ τὴν προϋπόθεσιν τοῦ κυβερνήτου ὅτι τὸ μικρὸν βύθισμα τοῦ πλοίου του ἐπέτρεπε τὸν διάπλουν ὑπὸ τοιούτους ὅρους, ὡς καὶ συνέβη τοῦτο.

Ἡ διαταγὴ τῆς καταλήψεως τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἐλήφθη τὸ μεσονύκτιον τῆς 19ης πρὸς τὴν 20ὴν Ὀκτωβρίου, ἐπειδὴ δὲ αὕτη ἐτόνιζεν ὅτι διὰ λόγους ὑψίστου ἐθνικοῦ συμφέροντος ἦτο ἀνάγκη νὰ συντελεσθῇ ἡ κατάληψις ὡς τάχιστα ἄνευ ἀπωλείας οὐδὲ ὥρας, ἀπεφασίσθη, λόγῳ μεγάλης ἐπιβαλλομένης ταχύτητος πλοῦ, νὰ ἐνεργηθῇ διὰ τοῦ «Ἀβέρωφ» καὶ τῶν ἀντιτορπιλλικῶν «Ἱέρακος» «Πάνθηρος» καὶ «Θυέλλης». Εἰς ἐκτέλεσιν προηγουμένης διαταγῆς τοῦ ὑπουργείου τῶν Ναυτικῶν εἶχεν ἀποσταλῇ εἰς Θάσον τὸ ἐπίτακτον «Πέλοψ», ὑπὸ τὴν συνοδείαν τοῦ ἀντιτορπιλλικοῦ «Ναυκρατοῦσης», διὰ νὰ μεταφέρῃ ἐκεῖθεν εἰς Μοῦδρον τὴν ὑπὸ τὸν ὑποπλοίαρχον Μελᾶν ὑπάρχουσαν αὐτόθι δύναμιν πεζοναυτῶν ἐκτὸς ἐλαχίστων, οἱ ὁποῖοι θὰ παρέμενον ἐκεῖ ὡς ναυτικὴ φρουρά. Τὸ ἐν Μούδρῳ ὑπόλοιπον τοῦ ναυτικοῦ ἀγήματος, δυνάμεως 250 περίπου ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν ἀνθυποπλοίαρχον Κουρμούλην, κατωρθώθη νὰ ἐπιβιβασθῇ τοῦ «Ἀβέρωφ» καὶ τῶν ἀντιτορπιλλικῶν «Ἱέρακος» καὶ «Πάνθηρος», μετὰ πλήρους τοῦ ὁπλισμοῦ του μέχρι τῆς 2ας ὥρας τῆς πρωΐας. Ἀπόσπασμα ἐκ 40 περίπου ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν σημαιοφόρον Παπαγεωργίου ἐπεβιβάσθη τοῦ ἀντιτορπιλλικοῦ «Θυέλλης», τὸ ὁποῖον ἀπέπλευσε περὶ τὴν 5ην πρωϊνὴν ὥραν μὲ ταχύτητα 25 μιλλίων κατευθυνόμενον εἰς Δάφνην. Τὰ λοιπὰ ἐλαφρὰ πλοῖα τοῦ στόλου διετάχθησαν νὰ ἐπιτηροῦν τὸ στόμιον τοῦ Ἑλλησπόντου ἐξ ἐγγυτάτης ἀποστάσεως. Τὰ θωρηκτὰ τύπου «Ὕδρας» καὶ τὰ μικρὰ παλαιὰ τορπιλλοβόλα διετάχθησαν νὰ παραμείνουν ἐν Μούδρῳ, ἀλλ' ἕτοιμα πρὸς ἐκκίνησιν διὰ πᾶν ἐνδεχόμενον καὶ νὰ διατελῶσιν ἐν διαρκεῖ ἐπαφῇ διὰ τοῦ ἀσυρμάτου μετὰ τοῦ «Ἀβέρωφ», ὁ ὁποῖος μετὰ τῶν ἀντιτορπιλλικῶν «Ἱέρακος» καὶ «Πάνθηρος» ἀπέπλευσεν ἐκ Μούδρου, μίαν περίπου

ὥραν μετὰ τὸν ἀπόπλουν τῆς «Θυέλλης», καὶ μὲ συνεχῆ ταχύτητα 19 μιλλίων ἔφθασε τὴν 10 ὥρ. 30λ πρωΐας τῆς 20ης Ὀκτωβρίου πρὸ τῆς Δάφνης, ἔνθα εἶχεν ἤδη ὑψωθῇ ἡ Ἑλληνικὴ σημαία. Ὁ ναύαρχος ἐκράτησεν ἐκεῖ ἐπὶ ἓν τέταρτον τῆς ὥρας καὶ ἔλαβεν ἀναφορὰν παρὰ τῆς «Θυέλλης», καθ' ἣν τὸ ὑπὸ τὸν σημαιοφόρον Παπαγεωργίου ἀπόσπασμα ὥδευεν ἤδη εἰς Καρυάς, μεθ' ὃ μὲ τὴν αὐτὴν μεγάλην ταχύτητα ἔπλευσαν τὰ πλοῖα μέχρι τοῦ ὅρμου Ἀμουλιανῆς, ὅπου καὶ ἀπεβιβάσθη τὸ ὑπὸ τὸν ἀνθυποπλοίαρχον Κουρμούλην ἄγημα καὶ κατέλαβε τὴν διώρυγα τοῦ Ξέρξου. Ἡ ἀπόβασις καὶ ἡ ἀνακρέμασις τῶν λέμβων τῶν πλοίων συνετελέσθη μέχρι τῆς 3ης ὥρας μ. μ. τῆς αὐτῆς ἡμέρας καὶ ἡ ὁμὰς ἐπανέπλευσεν εἰς Μοῦδρον. Κατὰ τὴν νύκτα, εἰς τὸ ὕψος ἀκρωτηρίου τοῦ Ἄθω, συνηντήθησαν τὰ πλοῖα μὲ ἓν ἐμπορικὸν ἀτμόπλοιον καὶ διετάχθη τὸ ἀντιτορπιλλικὸν «Ἱέραξ» νὰ τὸ ἀναγνωρίσῃ. Τὸ ἀτμόπλοιον ἐκεῖνο ἦτο τὸ ἑλληνικὸν φορτηγὸν «Αἴολος» καὶ μετέφερεν εἰς Δάφνην ἓν τάγμα ἑλληνικοῦ στρατοῦ.

Τὴν 21ην Ὀκτωβρίου ἀπεστάλη τὸ ἀντιτορπιλλικὸν «Ἱέραξ», τοῦ ὁποίου ἐπέβαινε μικρὸν ναυτικὸν ἄγημα, πρὸς κατάληψιν τῆς νήσου τῶν Παλαιῶν Ψαρῶν. Πρὶν ἡ ἀποβιβάσῃ τοὺς ἄνδρας καὶ εὐθὺς ὡς ἐπλησίασε τὴν ἀκτήν, ὡς ἐκ τῆς ἐγγυτάτης ἀποστάσεως αὐτοῦ ἀπὸ τῆς παραλίας, ἀντελήφθη τὸ ἀντιτορπιλλικὸν ἀπόφασιν ἀντιστάσεως ἐκ μέρους τῆς αὐτόθι μικρᾶς τουρκικῆς φρουρᾶς καὶ ἀπειλητικὴν στάσιν τῶν Τούρκων κατὰ τῶν ἐντοπίων Ἑλλήνων. Ἐκ τούτου ἔβαλε 3 βολὰς ταχυβόλου κατὰ τοῦ Διοικητηρίου καὶ τῆς παρακειμένης οἰκίας καὶ ἐνέσπειρε τὸν πανικὸν εἰς τοὺς Τούρκους τῆς νήσου. Μία ἐκ τῶν βολῶν ἐξερράγη καὶ ἐφόνευσε τὸν μουδίρην μετὰ τριῶν στρατιωτῶν καὶ κατόπιν τούτου διεσκορπίσθησαν οἱ ὑπόλοιποι Τοῦρκοι, ἀπεβιβάσθη τὸ ἄγημα ὑπὸ ἕνα ὑπαξιωματικὸν καὶ κατέλαβε τὴν νῆσον ἀμαχητί.

Ἡ κατάληψις τῆς Τενέδου ἐγένετο αὐτεπαγγέλτως παρὰ τοῦ Ναυάρχου τὴν 24ην Ὀκτωβρίου διὰ τὴν ἀνάγκην τῶν περιπολούντων πρὸ τοῦ στομίου τοῦ Ἑλλησπόντου Ἑλληνικῶν ἀντιτορπιλλικῶν καὶ διὰ τὴν παρακώλυσιν τῆς μεταδόσεως πληροφοριῶν ἐκ τῆς νήσου εἰς τὸν ἐχθρὸν διὰ τὰς κινήσεις τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου, ἐπειδὴ ἡ ἀποκοπὴ τοῦ καλφδίου Τενέδου-Δαρδανελλίων

δὲν θὰ ἤρκει, ἐφ' ὅσον θὰ ὑπῆρχεν ὀπτικὸς ἐν τῇ νήσῳ. Τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἐνεφανίσθη πρὸ τοῦ λιμένος ὁ «Ἀβέρωφ» μετὰ τῶν ἀντιτορπιλλικῶν «Ἱέρακος», «Δόξης», «Θυέλλης», «Ναυκρατούσας» καὶ ἀπέστειλεν εἰς τὴν ξηρὰν λέμβον μὲ λευκὴν σημαίαν, ἡ ὁποία ἔφερεν ἐπὶ τῆς ναυαρχίδος τὸν πρόεδρον τῆς Ἑλληνικῆς κοινότητος τὸν ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ Ἑλληνικοῦ κλήρου καὶ τοὺς Τούρκους διοικητὰς πολιτικὸν καὶ στρατιωτικόν, παρὰ τῶν ὁποίων ὁ Ναύαρχος ἠξίωσε νὰ παραδώσουν τὴν νῆσον. Κατόπιν τούτου ἀπεβιβάσθη μικρὰ δύναμις πεζοναυτῶν ὑπὸ τὸν ἔφεδρον |σημαιοφόρον Σταματέλον καὶ κατέλαβε τὴν Τένεδον ἄνευ ἀντιστάσεως. Οὐδεμία συνέβη ἐκεῖ ταραχὴ ἐκ μέρους τῶν Τούρκων πολιτῶν ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς καταλήψεως καὶ διὰ πολλὰς ἡμέρας κατόπιν ταύτης παρὰ τὸ πλῆθος τῶν Τουρκικῶν σημαιῶν, αἱ ὁποῖαι εἶχον ὑψωθῇ εἰς πολλὰ κτίρια μὲ τὴν ἐμφάνισιν τῶν Ἑλληνικῶν πολεμικῶν. Ὁ ναύαρχος ἐκάλεσε μετὰ τὴν κατάληψιν ἐπὶ τῆς ναυαρχίδος τὸν προϊστάμενον τοῦ τηλεγραφείου καὶ διέταξε νὰ ἀποσταλῇ τηλεγράφημα μὲ τὴν ὑπογραφήν του ἐκ Τενέδου εἰς Κωνσταντινούπολιν πρὸς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ναυτικῶν τοῦ Σουλτάνου ἀγγέλλον τὴν κατάληψιν τῆς νήσου καὶ τὴν πληροφορίαν, ὅτι ἐπερίμενεν ἔξωθεν τῶν στενῶν τὸν Τουρκικὸν στόλον. Τὸ τηλεγράφημα τοῦτο δὲν ἐλήφθη εἰς τὸν προορισμόν του, διότι ὁ Τοῦρκος τηλεγραφητὴς ἅμα ἀντελήφθη περὶ τίνος ἐπρόκειτο διέκοψεν αὐτεπαγγέλτως τὴν συνεννόησιν.

Ἡ κατάληψις τῆς νήσου Ἰκαρίας ἐγένετο τὴν 4ην Νοεμβρίου ὑπὸ τοῦ ἀντιτορπιλλικοῦ «Θυέλλης». Δὲν ὑπῆρχεν ἐκεῖ οὐδὲ εἷς Τοῦρκος. Ἡ μόνη παρατήρησις τοῦ κυβερνήτου τοῦ ἀντιτορπιλλικοῦ ἦτο ὅτι οἱ κάτοικοι τῆς νήσου ἦσαν διῃρημένοι διὰ τὸ ζήτημα τῆς πρωτευούσης των. Πάντοτε ἡ πρωτεύουσα τῆς Ἰκαρίας ἦτο εἰς τὸ νότιον μέρος τῆς νήσου, εἰς τὸν ἅγιον Κήρυκον. Ἐκεῖ εὑρίσκονται τὰ σχολεῖα, τὰ δικαστήρια καὶ ἐκεῖ ἤδρευεν ἡ διοίκησις. Ἐν τούτοις τὸ Νότιον μέρος τῆς νήσου εἶναι ὀρεινόν, τὰ πεδινὰ μέρη εὑρίσκονται πρὸς βορρᾶν, ἐπομένως ὁ περισσότερος πληθυσμὸς ἐκεῖ εὑρίσκετο καὶ ἐζήτει τὸν Εὔδηλον ὡς πρωτεύουσαν. Μετὰ τοσαύτης ἐπιμονῆς καὶ ἐνθουσιασμοῦ ἠμφισβήτουν ἑκατέρωθεν τὴν ὕψωσιν τῆς Ἑλληνικῆς σημαίας, ὥστε ὁ κυβερ-

νήτης τοῦ ἀντιτορπιλλικοῦ ἠναγκάσθη, διὰ νὰ θέσῃ τέρμα εἰς τὴν ἀποστολήν του καὶ ἐπιστρέψῃ, νὰ ὑψώσῃ τὴν Ἑλληνικὴν σημαίαν ἐν ὥρᾳ νυκτὸς εἰς τὸ νότιον μέρος τῆς νήσου ἐκεῖ ὅπου ἦσαν ἕως τότε αἱ ἀρχαί.

Ἡ κατωτέρω προκήρυξις τοῦ ναυάρχου ἐδίδετο πρὸς κοινοποίησιν εἰς πάσας ἀνεξαιρέτως τὰς νήσους εὐθὺς ἅμα τῇ κατοχῇ·

Ἐν ὀνόματι τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλέως τῶν Ἑλλήνων

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΤΟΥ Α΄.

Ἡμεῖς, ὁ ὑποναύαρχος Παῦλος Κουντουριώτης, Ἀρχηγὸς τοῦ στόλου τοῦ Αἰγαίου, πρὸς τοὺς κατοίκους τῆς Νήσου.....

Διακηρύσσομεν καὶ διατάσσομεν

1) Ἡ Νῆσος..... μεθ' ὅλων τῶν ἐν αὐτῇ πόλεων, κωμῶν καὶ συνοικισμῶν κατελήφθη ὑφ' ἡμῶν καὶ διατελεῖ ἀπὸ τούδε εἰς τὴν κατοχήν μας.

2) Αἱ ἐν τῇ νήσῳ Ὀθωμανικαὶ ἀρχαί, ἐκτὸς τῶν ὑπαλλήλων τοπικῆς διοικήσεως, καθαιροῦνται, τὴν ἐξουσίαν δὲ αὐτῶν θὰ ἀσκῇ ὁ διοικητὴς τοῦ ἀγήματος τῆς κατοχῆς.

3) Ὁ διοικητὴς οὗτος ἔχει τὴν ἐξουσίαν νὰ χρησιμοποιήσῃ διὰ τὴν διοίκησιν τοὺς ἤδη ὑπάρχοντας Ὀθωμανοὺς ὑπαλλήλους, δύναται ὅμως ν' ἀντικαθιστᾷ αὐτοὺς κατὰ τὰς ἀνάγκας καὶ τὸ συμφέρον τῆς ὑπηρεσίας.

4) Αἱ ὑποθέσεις τοπικῆς φύσεως θὰ διεξάγωνται μέχρι νεωτέρας διαταγῆς ἡμῶν, ὅπως καὶ μέχρι τοῦδε ὑπὸ τῶν αὐτῶν ὑπαλλήλων, ἀλλὰ ὑπὸ τὴν ἀνωτέραν ἐποπτείαν τοῦ διοικητοῦ τοῦ ἀγήματος, ἔχοντος τὸ δικαίωμα νὰ ἀντικαθιστᾷ τοὺς κακοὺς καὶ ἀμελεῖς.

5) Οἱ μέχρι τοῦδε ἰσχύοντες νόμοι καὶ τοπικὰ ἔθιμα, εἴτε διοικητικῆς εἴτε ποινικῆς εἴτε ἰδιωτικῆς φύσεως, θὰ ἐξακολουθήσουν νὰ ἐφαρμόζωνται ὑπὸ τῶν διαφόρων ἀρχῶν, διοικητικῶν ἢ δικαστικῶν, ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τοῦ διοικητοῦ τοῦ ἀγήματος, ὅστις

ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ λαμβάνῃ γνῶσιν πάσης ὑποθέσεως καὶ νὰ διατάσσῃ τὴν πρὸς αὐτὸν ὑποβολὴν ἀναφορῶν.

6) Ἐγγυώμεθα τὸν ἀπόλυτον σεβασμὸν καὶ ἀπρόσβλητον διατήρησιν τῶν ἰδιωτικῶν δικαιωμάτων, τῆς θρησκευτικῆς καὶ προσωπικῆς ἐλευθερίας, τῆς ζωῆς, τῆς τιμῆς τῶν οἰκογενειακῶν σχέσεων καὶ τῆς ἰδιοκτησίας εἰς πάντας τοὺς κατοίκους τῆς καταληφθείσης νήσου, ἀδιακρίτως φυλετικῆς καταγωγῆς ἢ θρησκεύματος, θεωροῦντες αὐτοὺς πάντας ἀδιακρίτως ἴσους μεταξύ των ὡς πρός τε τὰ δικαιώματα καὶ τὰς ὑποχρεώσεις, ἰδιαιτέραν δὲ ἐγγυώμεθα προστασίαν εἰς τὰ ἱερά, εὐαγῆ καὶ φιλανθρωπικὰ καθιδρύματα, ὧν ἡ περιουσία θὰ μείνῃ ἄθικτος καὶ θὰ διοικῆται, ὡς καὶ μέχρι τοῦδε, ἄνευ παρεμβάσεως τοῦ διοικητοῦ τοῦ ἀγήματος.

7) Τὴν προφύλαξιν τῶν ὡς ἄνω ἠγγυημένων δικαιωμάτων κατὰ παντὸς κινδύνου προσβολῆς αὐτῶν ἀναθέτομεν εἰς τὸν διοικητὴν τοῦ ἀγήματος, ἐνεργοῦντα τὴν ἀστυνομίαν τῆς νήσου διὰ τοῦ στρατοῦ τῆς κατοχῆς καὶ ἔχοντα τὴν ἐξουσίαν νὰ ἐκδίδῃ ἀστυνομικὰς διαταγὰς οἱουδήποτε περιεχομένου, ἀλλὰ γενικὰς δι' ὅλους τοὺς κατοίκους καὶ ἐπιβαλλούσας ἴσας ὑποχρεώσεις εἰς αὐτοὺς ἀδιακρίτως φυλετικῆς καταγωγῆς ἢ θρησκεύματος.

8) Ρητῶς ἀπαγορεύομεν εἰς πάντας τοὺς κατοίκους τὴν ὁπλοφορίαν, ὑποχρεοῦνται πάντες ἐντὸς τῆς ὑπὸ τοῦ διοικητοῦ τοῦ ἀγήματος ὁρισθησομένης προθεσμίας νὰ παραδώσωσι τὰ ὅπλα των εἰς τὸν στρατὸν τῆς κατοχῆς.

9) Πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ ἀφοπλισμοῦ ἐπιτρέπομεν εἰς τὸν διοικητὴν τοῦ ἀγήματος νὰ ἐπιβάλλῃ τὰς αὐστηροτέρας ποινὰς καὶ νὰ λαμβάνῃ τὰ αὐστηρότερα μέτρα ἀκόμη καὶ ἐναντίον ὁλοκλήρων χωρίων.

10) Οἱ κάτοικοι τῆς καταληφθείσης νήσου εἶναι ὑπόχρεοι νὰ ἐξακολουθήσουν πληρώνοντες εἰς τοὺς ὑπὸ τοῦ διοικητοῦ τοῦ ἀγήματος ὁρισθησομένους εἰσπράκτορας τοὺς μέχρι τοῦδε ὑπὸ τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους κεκανονισμένους φόρους καὶ τέλη, ὅπως ἐξ αὐτῶν πληρώνωνται κατὰ κύριον λόγον τὰ ἔξοδα τῆς καλῆς διοικήσεως τῆς νήσου.

Ἐπίσης ὑποχρεοῦνται οἱ κάτοικοι καὶ τὰ χωρία νὰ καταβάλλουν καὶ τὰς ἐκτάκτως εἰς εἶδος ἢ εἰς χρῆμα εἰσφοράς, ὅπως

ἤθελε διατάξει ὁ διοικητὴς τοῦ ἀγήματος, ὅστις ἔχει καὶ τὸ δικαίωμα τῆς ἀναγκαστικῆς ἀπαλλοτριώσεως ἔναντι ἀποζημιώσεως.

11) Καλοῦμεν πάντας τοὺς κατοίκους τῆς νήσου νὰ συνεχίσουν ἐν εἰρήνῃ καὶ τάξει τὰς ἰδιωτικὰς αὐτῶν ὑποθέσεις ὑπακούοντες εἰς τοὺς νόμους καὶ εἰς τὰς διαταγὰς τοῦ διοικητοῦ τοῦ ἀγήματος, ἀποφεύγοντες δὲ πᾶσαν ἐνέργειαν δυναμένην νὰ διαταράξῃ τὴν δημοσίαν ἀσφάλειαν.

12) Πᾶσα πρᾶξις ἢ ἀπόπειρα πράξεως, θέτουσα εἰς κίνδυνον τὴν ἀσφάλειαν τοῦ στρατοῦ τῆς κατοχῆς, τοῦ στόλου καὶ τῶν πληρωμάτων αὐτοῦ ἢ τὰ συμφέροντα τῆς Ἑλλάδος, θὰ δικάζηται στρατιωτικῶς ὡς ἔγκλημα ἐσχάτης προδοσίας καὶ θὰ τιμωρῆται μὲ θάνατον 24 ὥρας μετὰ τὴν ἀπόφασιν.

Ἡ παροῦσα θέλει κοινοποιηθῇ εἰς τοὺς κατοίκους τῆς νήσου τῇ μερίμνῃ τοῦ διοικητοῦ τοῦ ἀγήματος.

Ὁ ὑποναύαρχος ἀρχηγὸς
ΠΑΥΛΟΣ ΚΟΥΝΤΟΥΡΙΩΤΗΣ

Τὸ ἐπίτακτον «Πέλοψ» ἐκόμισεν εἰς Μοῦδρον πυρομαχικὰ διὰ τὸν «Ἀβέρωφ» κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Νοεμβρίου. Ἡ μεγαλυτέρα ἀνάγκη τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου ἦσαν ἐκεῖνα τὰ πυρομαχικά, διότι τὰ ὑπάρχοντα εἰς τὰς πυριταποθήκας τοῦ «Ἀβέρωφ» βλήματα ἦσαν ἐλάχιστα, μόνον 50 περίπου κατὰ πυροβόλον μεγάλου διαμετρήματος, καὶ εἶχον παραληφθῇ ἐν Ἀγγλίᾳ κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1911, ὅταν εἶχε μεταβῆ ἐκεῖ τὸ πλοῖον διὰ τὰς ἑορτὰς τῆς στέψεως ἀπ' εὐθείας ἐκ Σπέτσιας, εὐθὺς ὡς παρελήφθη ἐκ τοῦ ναυπηγείου. Τὰ ἀναγκαιοῦντα βλήματα διὰ συμπλήρωσιν τῶν πυριταποθηκῶν τοῦ πλοίου καὶ ἐναποθήκευσιν εἶχον παραγγελθῇ εἰς τὸ ἐργοστάσιον Φέρθ καὶ οἱ πυροσωλῆνές των εἰς τὸ ἐργοστάσιον Ἄρμστρογκ. Ἐπλησίαζε ἡ ἀποπεράτωσις τῆς κατασκευῆς των, ὅταν ἐθεωρήθη ὁ πόλεμος ἐνδεχόμενος καὶ ἡ κυβέρνησις διέταξε τὸν ἀρχηγὸν τῆς ἐκεῖ ἀποστολῆς νὰ ἐπισπεύσῃ πάσῃ δυνάμει τὴν παραλαβὴν τῶν πυρομαχικῶν καὶ ἀποστολὴν αὐτῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Τὸ τί ἔμελλε νὰ ἐπακολουθήσῃ, ἐὰν ἔμενεν ὁ «Ἀβέρωφ» ἄνευ πυρομαχικῶν, οὐδεμίαν χρειάζεται ἀνάλυσιν διὰ νὰ κατανοηθῇ. Κατόπιν ὑπερανθρώπων προσπαθειῶν ἐξησφαλίσθη ἡ ἀπο-

περάτωσις καὶ ἡ παράδοσις τῶν βλημάτων καὶ τῶν πυροσωλήνων εἰς τὸ ἐργοστάσιον ἐγένετο ἡ μέτρησις τῶν διαστάσεων αὐτῶν, ἔργον ἐπίπονον καὶ λεπτομερές, καὶ ἐξηκριβώθη ἡ ἀρίστη κατασκευή των. Ἀλλ' ὁ πόλεμος εἶχε κηρυχθῆ ἐν τῷ μεταξὺ καὶ ἐζητεῖτο μετὰ μεγάλης δραστηριότητος νὰ ναυλωθῇ ἐκεῖ ἓν πλοῖον διὰ νὰ φορτώσῃ τὰ πυρομαχικὰ καὶ ἀποπλεύσῃ ἀμέσως. Κατωρθώθη εὐτυχῶς διὰ τὴν Ἑλλάδα νὰ εὑρεθῇ ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ἀποστολῆς ἓν μικρὸν Ἑλληνικὸν ἀτμόπλοιον, 700 τόννων, τὸ ὁποῖον εὑρίσκετο τότε εἰς τὰ βόρεια τῆς Ἀγγλίας καὶ ἐστάλη εἰς ἔρημον μέρος τοῦ ποταμοῦ Ταμέσεως καὶ ἐκεῖ κατόπιν μεγάλων προφυλάξεων ἐγένετο ἡ φόρτωσις τῶν πυρομαχικῶν. Τὸ πλοῖον ἀπέπλευσεν ἀμέσως, ἀλλ' ὅταν ἐξῆλθεν εἰς τὸ πέλαγος, συνήντησε κακοκαιρίαν καὶ ἐπόδισεν εἰς Φάλμουθ. Ἐκεῖ ὁ κίνδυνος τῆς κατασχέσεως τῶν πυρομαχικῶν ἐνεφανίσθη ἐκ νέου, ἐὰν θὰ ἐγίνετο ἀντιληπτὸν τὸ εἶδος τοῦ φορτίου τοῦ πλοίου, τὸ ὁποῖον ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει θὰ ἦτο ὑποχρεωμένον ν' ἀποπλεύσῃ ἐντὸς 24 ὡρῶν. Ἀλλ' ἐκτὸς τούτου ἡ ἔλλειψις τῶν πυρομαχικῶν τοῦ «Ἀβέρωφ», καὶ ἐκ τῆς νέας καθυστερήσεως, ἔπιπτεν εἰς τὸ ἀκέραιον εἰς βάρος τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου. Εὐτυχῶς ὑπερενικήθη καὶ τὸ νέον τοῦτο ἐμπόδιον καὶ τὸ πλοῖον ἐκόμισεν ἄνευ ἄλλης καθυστερήσεως εἰς Ἑλλάδα τὰ πυρομαχικά, τὰ ὁποῖα ἔφθασαν ἐπὶ τέλους εἰς Μούδρον πρὸς ἀνακούφισίν μας.

Ἀπὸ τοῦ Ἰταλοτουρκικοῦ πολέμου εἶχεν ἀποσταλῇ δύναμις Τουρκικοῦ στρατοῦ εἰς τὰς νήσους Λέσβον καὶ Χίον πρὸς ἀπόκρουσιν ἐνδεχομένης ἀποπείρας καταλήψεως τῶν νήσων ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν. Τὰ ἀντιτορπιλλικὰ «Σφενδόνη» καὶ «Λόγχη» εἶχον ἀποσταλῇ παρὰ τοῦ Ναυάρχου νὰ περιπλεύσουν τὰς νήσους καὶ ἐπιδιώξουν νὰ λάβουν θετικὰς πληροφορίας διὰ τὴν ὑπάρχουσαν ἐκεῖ ἐχθρικὴν δύναμιν. Ἐν τῷ μεταξὺ παρουσιάσθησαν ἐνώπιον τοῦ Ναυάρχου ἐν Μούδρῳ ἐπιτροπαὶ ἐκ Πλωμαρίου, ἐζήτησαν ὅπλα καὶ διεβεβαίουν ἑκάστοτε ὅτι μικρὰ δύναμις, ὄχι ἀνωτέρα τῶν 500 ἀνδρῶν, θὰ ἤρκει διὰ τὴν ὑποταγὴν τῆς Τουρκικῆς φρουρᾶς, ἐπειδὴ οἱ κάτοικοι ἦσαν ἕτοιμοι νὰ ἐπαναστατήσουν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας. Περὶ πάντων τῶν ἀνωτέρω ἐγκαίρως ἀνέφερεν ὁ Ναύαρχος εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ναυτικῶν καὶ ἐπρότεινε τὴν

κατάληψιν διαδοχικῶς τῶν νήσων Λέσβου καὶ Χίου. Τὴν ἀπόφασιν τῆς κυβερνήσεως διὰ τὴν κατάληψιν τῆς Λέσβου ἐκοινοποίησε τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ναυτικῶν ἀγγέλλον ὅτι ἐκτὸς τῆς εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ Ναυάρχου δυνάμεως τοῦ ναυτικοῦ ἀγήματος θὰ ἀπέστελλεν ἡ κυβέρνησις τὴν πρωΐαν τῆς 8ης Νοεμβρίου πρὸ τῆς πόλεως Μυτιλήνης ἓν τάγμα πεζικοῦ δυνάμεως χιλίων ἀνδρῶν εἰς συνάντησιν τοῦ στόλου. Ἡ ὑπὸ τὸν ὑποπλοίαρχον Μελᾶν ἐν Θάσῳ δύναμις πεζοναυτῶν, ἡ ὁποία εἶχεν ἀντικαταστήσει ἐκεῖ τὴν δύναμιν τοῦ λοχαγοῦ Κονταράτου ἀπελθοῦσαν εἰς Μακεδονίαν, εἶχε μεταφερθῇ εἰς Μοῦδρον κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς καταλήψεως τοῦ Ἁγίου Ὄρους διὰ τοῦ ἐπιτάκτου «Πέλοπος» συνοδείᾳ τοῦ ἀντιτορπιλλικοῦ «Νανκρατούσης». Τὴν ἐπομένην ἐκείνης τῆς καταλήψεως, εἰς ἐκτέλεσιν διαταγῆς τοῦ ὑπουργείου καὶ ἐπειδὴ ἓν τάγμα Ἑλληνικοῦ στρατοῦ εὑρίσκετο ἤδη εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος, εἶχεν ἀποσταλῇ εἰς Δάφνην καὶ Ἀμουλιανὴν τὸ ἐπίτακτον «Κρήτη» καὶ ἐπαναφέρῃ εἰς Μοῦδρον τὴν ὑπὸ τὸν ἀνθυποπλοίαρχον Κουρμούλην δύναμιν πεζοναυτῶν, πλὴν 20 ἀνδρῶν ὑπὸ ἕνα ὑπαξιωματικόν, οἱ ὁποῖοι παρέμειναν εἰς Δάφνην διὰ τὴν λιμενικὴν ὑπηρεσίαν. Αἱ φρουραὶ πεζοναυτῶν, Λήμνου, Ἴμβρου καὶ Σαμοθράκης ἠλαττώθησαν εἰς τὸ ἐλάχιστον δυνατὸν ὅριον, οὕτω δὲ συνηθροίσθη εἰς Μοῦδρον τὸ μέγιστον μέρος τοῦ ὑπὸ τὸν ὑποπλοίαρχον Μελᾶν ναυτικοῦ ἀγήματος, εἰς τὴν δύναμιν τοῦ ὁποίου προσετέθησαν καὶ δύο ἀποβατικὰ πυροβόλα τοῦ «Ἀβέρωφ» ὑπὸ τὸν ἔφεδρον ἀνθυποπλοίαρχον Ἰγγλέζον. Τὴν πρωΐαν τῆς 7ης Νοεμβρίου κατέπλευσεν εἰς Μοῦδρον τὸ ἐπίτακτον «Φρόσω» μετὰ δυνάμεως 250 ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν ὑποπλοίαρχον Δεμέστιχαν. Μέρος τῆς δυνάμεως ἐκείνης ἐπεβιβάσθη τοῦ «Ἀβέρωφ» καὶ μέρος τοῦ ἐπιτάκτου «Πέλοπος», τοῦ ὁποίου ἐπεβιβάσθησαν καὶ οἱ ὑπὸ τὸν ὑποπλοίαρχον Μελᾶν πεζοναῦται μετὰ τοῦ οὐλαμοῦ ἐκ τῶν δύο πυροβόλων. Ἐδόθησαν εἰς τούτους καὶ δύο πολυβόλα Μαξὶμ ἐκ τοῦ «Ἀβέρωφ», διὰ τὰ ὁποῖα εἶχον κατασκευάσει τὰ συνεργεῖα τῶν πλοίων τρίποδας πρὸς χρῆσιν αὐτῶν εἰς τὴν ξηράν. Τὴν ἑσπέραν τῆς αὐτῆς ἡμέρας, 7ης Νοεμβρίου, ἀπέπλευσαν ἐκ Μούδρου τὰ τέσσαρα θωρηκτά, τὰ ἀντιτορπιλλικὰ «Ἱέραξ», «Νίκη» καὶ «Ἀσπίς», τὰ παλαιὰ τορπιλλοβόλα «12» καὶ «14», τὸ πλοῖον

ἐφοδιασμοῦ «Κανάρης» καὶ τὸ ἐπίτακτον «Πέλοψ» καὶ τὴν πρωΐαν τῆς ἑπομένης 8ης Νοεμβρίου, πρὸς τὰς 5 ὥρας, συνήντησαν νοτίως Λέσβου τὸ ἀντιτορπιλλικὸν «Νέαν Γενεάν», πρώτην φορὰν ἐρχόμενον εἰς τὸ θέατρον τοῦ πολέμου, καὶ τὰ ἐπίτακτα «Ἰσμήνην» καὶ «Καλουτᾶν» μεταφέροντα τὸ ὑπὸ τὸν ταγματάρχην Μανουσάκην τάγμα δυνάμεως 1.000 ἀνδρῶν καὶ ἠγκυροβόλησαν πρὸ τῆς πόλεως Μυτιλήνης πρὸς τὰς 7ῶρ., ὅπου ἤδη εὑρίσκετο τὸ «Βέλος». Τὰ λοιπὰ ἀντιτορπιλλικὰ ἐφύλαττον τὸ στόμιον τοῦ Ἑλλησπόντου, ἀλλ' ἐκτὸς τούτων ὁ ναύαρχος ἀπέστειλε τὸν «Ἱέρακα» πρὸς τὸ στενὸν τοῦ Μπαμπᾶ καὶ τὴν «Ἀσπίδα» πρὸς τὸ Νότιον στενὸν τῆς νήσου. Τὸ θωρηκτὸν «Ψαρὰ» ἀπέστειλε νὰ ἀγκυροβολήσῃ εἰς τὸν βόρειον ὅρμον τῆς πόλεως Μυτιλήνης διὰ νὰ ἐπιτηρῇ ἐκεῖθεν δεσποζούσας τινὰς θέσεις καὶ τὸ «Βέλος» πρὸ τοῦ στομίου τοῦ λιμένος Μυτιλήνης, πρὸς τὰς 7ω. 30λ πρωΐας, διὰ νὰ προστατεύσουν τὴν λέμβον μὲ τὴν λευκὴν σημαίαν, ἡ ὁποία εἶχεν ἀποσταλῆ διὰ νὰ φέρῃ ἐπὶ τῆς ναυαρχίδος τοὺς Τούρκους διοικητάς, στρατιωτικὸν καὶ πολιτικόν. Εἰς τὴν παραλίαν εἶχε συρρεύσει ἄπειρον πλῆθος μετὰ Ἑλληνικῶν σημαιῶν, λαβάρων καὶ λοιπῶν χαρμοσύνων συμβόλων, καὶ ὅσαι λέμβοι ὑπῆρχον εἰς τὸν λιμένα ἐκινήθησαν πρὸς τὸν στόλον πλήρεις πλήθους, τὸ ὁποῖον ἐζητωκραύγαζε, συγχρόνως δὲ ἐπιβαίνοντες δύο ἄλλων λέμβων ἐπλησίασαν τὸν «Ἀβέρωφ» καὶ ἀνῆλθον ἐπὶ τοῦ καταστρώματος οἱ πρόκριτοι τῆς πόλεως. Εὐθὺς ἀμέσως ἐπέστρεψεν ἐκ τῆς ξηρᾶς ἡ πολεμικὴ λέμβος, ἡ ὁποία εἶχεν ἀποσταλῆ διὰ τοὺς Τούρκους διοικητάς, ἀλλ' ἔφερε μόνον τὸν πολιτικὸν διοικητὴν τῆς νήσου, ὁ ὁποῖος εἶπεν εἰς τὸν Ναύαρχον ἀξιώσαντα τὴν παράδοσιν τῆς νήσου ὅτι ἐκεῖνος μὲν δὲν εἶχεν ἀντίρρησιν, ἐπειδὴ δὲν εἶχεν ἐπαρκῆ δύναμιν, ἀλλὰ δὲν ἐγνώριζε τί ἀπόφασιν θὰ ἐλάμβανε τὸ στράτευμα καὶ ἐζήτησε προθεσμίαν 24 ὥρ. διὰ νὰ συνεννοηθῇ μὲ τὸν στρατιωτικὸν διοικητὴν καὶ τηλεγραφήσουν ἀπὸ κοινοῦ εἰς Κωνσταντινούπολιν νὰ ζητήσουν ὁδηγίας. Ὁ Ναύαρχος τοῦ παρεχώρησε προθεσμίαν τριῶν ὡρῶν καὶ τοῦ συνέστησε νὰ συμβουλεύσῃ τὸν στρατιωτικὸν διοικητὴν νὰ μὴ ἐπιχειρήσῃ ἀντίστασιν, διότι ἡ μέλλουσα ἐκ ταύτης νὰ ἐπέλθῃ αἱματοχυσία δὲν θὰ ἦτο ὑπὲρ αὐτοῦ ὡς πρὸς τὴν κατάληψιν τῆς νήσου. Ὁ διοικητὴς

ἀπῆλθεν, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἐπέστρεψε συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ πολιτικοῦ διοικητοῦ τοῦ Αἰγαίου (βαλῆ) καὶ τῶν προξένων. Ὁ βαλῆς ἐζήτησε νὰ ἐπιτραπῇ εἰς τὰς ἀρχὰς καὶ τὸν στρατὸν ν' ἀπέλθουν εἰς Σμύρνην ἐπιβαίνοντες Αὐστριακοῦ πλοίου, χωρὶς νὰ παραδοθοῦν, καὶ νὰ ἐγκαταλείψουν οὕτω τὴν νῆσον εἰς ἡμᾶς. Ὁ Ναύαρχος ἠρνήθη. Ὁ βαλῆς ἐζήτησε κατόπιν νὰ τοῦ ἐπιτραπῇ προθεσμία 24ωρ. νὰ συνεννοηθῇ μὲ τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἀλλ' ἀπερρίφθη καὶ αὕτη ἡ πρότασις. Ἐπὶ τέλους ἐζήτησε προθεσμίαν τριῶν ὡρῶν διὰ ν' ἀποσυρθῇ ἡ ἐν τῇ πόλει τῆς Μυτιλήνης εὑρισκομένη δύναμις, ἡ ὁποία ἀνήρχετο εἰς 400 Τούρκους στρατιώτας. Ὁ Ναύαρχος ἐχορήγησε μόνον μιᾶς ὥρας προθεσμίαν, διότι εἶχεν ἀντιληφθῇ ὅτι ἐζήτει ἁπλῶς νὰ κερδίσῃ χρόνον. Οἱ πρόξενοι καὶ οἱ πρόκριτοι, τελείως πεπεισμένοι, ὅτι οἱ ἐν τῇ πόλει Τοῦρκοι στρατιῶται κατ' οὐδένα λόγον θὰ παραδέχοντο νὰ παρεδίδοντο ἀμαχητὶ καὶ ἐπομένως θύματα θὰ ἦσαν πολλὰ πρὸ πάντων εἰς γυναικόπαιδα ὡς ἐκ τοῦ ἑκατέρωθεν φανατισμοῦ, αἱ καταστροφαὶ τῶν περιουσιῶν τῶν κατοίκων θὰ ἦσαν μεγάλαι καὶ ἀναπόφευκτοι, παρεκάλεσαν θερμῶς τὸν Ναύαρχον νὰ ἀποδεχθῇ ἐκείνην τὴν πρότασιν καὶ τὸ ἐπέτυχον. Ἐκ τῶν πλοίων παρετηρήθησαν περὶ τὴν μεσημβρίαν ἄνδρες σποραδικῶς καὶ περιωρισμένου ἀριθμοῦ νὰ ἀπομακρύνωνται ταχέως τῆς πόλεως πρὸς τὰ ἀμέσως ἄνωθεν αὐτῆς ὑψώματα. Ἡ ἀπόβασις τοῦ τάγματος στρατοῦ καὶ τοῦ ἀγήματος τῶν πεζοναυτῶν συνετελέσθη ἐν πλήρει τάξει καὶ ἐντὸς δύο ὡρῶν διὰ τῶν λέμβων τῶν θωρηκτῶν, τῶν ἀτμακάτων αὐτῶν, ἀριθμοῦ τινος φορτηγίδων τῆς πόλεως καὶ μιᾶς μεγάλης βενζινακάτου, τὰς ὁποίας προσέφερον οἱ κάτοικοι. Ἡ Ἑλληνικὴ σημαία ὑψώθη περὶ τὴν 2αν ὥραν μ. μ. εἰς τὸ Διοικητήριον ὑπὸ τοὺς κανονιοβολισμοὺς τῶν πλοίων καὶ τὰς ζητωκραυγὰς ἀπείρου πλήθους λαοῦ. Ὅταν ἐπλησίασεν ἡ ὥρα τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου, ἐκλήθησαν διὰ τοῦ ἀσυρμάτου νὰ καταπλεύσουν εἰς τὸν ὅρμον τῆς πόλεως Μυτιλήνης τὰ ὑπὸ τὸν πλοίαρχον Ἰωάννην Δαμιανὸν ἐξοπλισμένα βοηθητικὰ εὔδρομα «Ἑσπερία» καὶ «Μακεδονία», τὰ ὁποῖα ἀκολουθούμενα ὑπὸ τοῦ ἀντιτορπιλλικοῦ «Κεραυνοῦ», πρώτην φορὰν καταφθάνοντος ἐπίσης τὸ θέατρον τοῦ πολέμου, διεδρόμουν ἀπὸ τῆς 2ας ὥρας μ. μ. εἰς ἀπόστασιν μιλλίων τινῶν ἀπὸ τοῦ ἀγκυροβολίου τοῦ στόλου·

Ἤδη ἡ ἀπόβασις εἶχε συντελεσθῇ ἀπὸ 2 ὡρῶν, τὰ δεσπόζοντα τῆς πόλεως ὑψώματα κατείχοντο ὑπὸ τῶν Ἑλληνικῶν δυνάμεων, ἀνερχομένων εἰς 1600 περίπου ἄνδρας μετὰ δύο ἀποβατικῶν πυροβόλων καὶ δύο πολυβόλων, καὶ ἡ πόλις εἶχε φωταγωγηθῇ καὶ ἐώρταζε μὲ ἀκράτητον ἐνθουσιασμὸν τὴν ἐλευθερίαν της. Ὁ Ναύαρχος εἶχεν ἤδη διαταγὴν τοῦ ὑπουργείου νὰ ἐκτελέσῃ εἰς Δεδεαγὰτς ἀπόβασιν μιᾶς ταξιαρχίας Βουλγαρικοῦ στρατοῦ ἐρχομένης ἐκ Θεσσαλονίκης, ἠπείγετο ἑπομένως νὰ καταπλεύσῃ εἰς Δεδεαγὰτς διὰ νὰ τακτοποιήσῃ τὰ τῆς ἐπιχειρήσεως. Τὸ βαρόμετρον κατήρχετο ταχέως προαγγέλλον κακοκαιρίαν ἐκ νότου καί, ἀφοῦ παρεδόθη ἡ συνέχεια τῶν ἐπιχειρήσεων τῆς Λέσβου καὶ Χίου εἰς τὸν πλοίαρχον Δαμιανόν, διετάχθησαν ὁ «Κανάρης» μετὰ τῶν δύο παλαιῶν τορπιλλοβόλων νὰ πλεύσῃ εἰς Μοῦδρον διερχόμενος τὸ βόρειον στενὸν τῆς Λέσβου. Περὶ τὸ μεσονύκτιον τὰ θωρηκτὰ μετὰ τῶν ἀντιτορπιλλικῶν «Βέλους», «Νίκης» καὶ «Ἀσπίδος» ἀπέπλευσαν μὲ μικρὰν ταχύτητα καὶ παραλλάξαντα τὸ νότιον ἀκρωτήριον τῆς Λέσβου κατηυθύνθησαν πρὸς βορρᾶν. Κατὰ τὸν πλοῦν, καὶ μέχρι τῆς 2ας ὥρας τῆς πρωΐας, ἐλήφθησαν διάφοροι διαταγαὶ τοῦ ὑπουργείου διὰ τοῦ ἀσυρμάτου, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ἡ διάθεσις τῶν ἀντιτορπιλλικῶν «Κεραυνοῦ» καὶ «Νέας Γενεᾶς» εἰς τὰς διαταγὰς τοῦ ναυάρχου, ἐὰν ἤθελε τὸ κρίνῃ εὔλογον, ὁπότε θὰ διέθετε διὰ τὴν μοῖραν τῶν εὐδρόμων τὰ τορπιλλοβόλα ὑπ' ἀρ. «12» καὶ «14». Ἡ «Ἑσπερία», τῆς ὁποίας ἐπέβαινεν ὁ πλοίαρχος Δαμιανός, δὲν ἔφερεν ἀσύρματον, διετάχθη ἑπομένως ἡ «Μακεδονία» νὰ μεταβιβάσῃ εἰς τὴν «Ἑσπερίαν» τὴν διαταγὴν διὰ τὸν «Κεραυνὸν» καὶ τὴν «Νέαν Γενεὰν» καὶ νὰ ὁρίσῃ συγχρόνως σημεῖον συναντήσεως τῶν ἀντιτορπιλλικῶν ἐκείνων μετὰ τοῦ ναυάρχου. Ἐτηλεγραφήθη ἐπίσης εἰς τὴν «Μακεδονίαν» νὰ καλέσῃ διὰ τοῦ ἀσυρμάτου τὸν «Κανάρην» καὶ νὰ τοῦ μεταβιβάσῃ διαταγὴν τοῦ Ναυάρχου, ὅπως τὰ τορπιλλοβόλα ὑπ' ἀρ. «12» καὶ «14» ἐπαναπλεύσουν εἰς Μυτιλήνην καὶ τεθῶσιν εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ μοιράρχου τῶν εὐδρόμων εἰς ἀντικατάστασιν τῶν ἀντιτορπιλλικῶν «Νέας Γενεᾶς» καὶ «Κεραυνοῦ». Ἡ «Μακεδονία» ἔλαβεν ἀμφότερα τὰ ῥαδιογραφήματα, ἀλλ' ὁ «Κανάρης» δὲν ἔλαβε τὸ τηλεγράφημα τῆς «Μακεδονίας», ἵνα διατάξῃ τὰ τορπιλλοβόλα νὰ καταπλεύσουν εἰς Μυτιλήνην, καὶ οὕτω

ἡ «Νέα Γενεὰ» μετὰ τοῦ «Κεραυνοῦ» παρέμεινε κατ' ἀνάγκην εἰς τὴν μοῖραν τῶν εὐδρόμων. Ὁ ἄνεμος, ὁ ὁποῖος εἶχε μεταπέσει ἀπὸ τῆς 7ης ἑσπέρας, ἐδυνάμωσε καὶ περὶ τὴν 4ην πρωΐαν κατέληξε νότος καταιγίζων. Τὰ ἀντιτορπιλλικὰ ὑφίσταντο μεγάλας διατοιχήσεις καὶ ὁ Ναύαρχος ἐνέκρινεν εἰς τὰ ἀντιτορπιλλικὰ «Βέλος» καὶ «Νίκην» νὰ πλεύσουν εἰς θέσιν Μόλυβον Λέσβου καὶ προφυλαχθοῦν ἐκεῖ μέχρις ἐλαφρᾶς βελτιώσεως τοῦ καιροῦ. Τὸ ἀντιτορπιλλικὸν «Ἀσπίς», τὸ εὑρισκόμενον ἀριστερὰ τῆς γραμμῆς τῶν θωρηκτῶν, συνέπλευσε μετὰ τῶν θωρηκτῶν μέχρι τοῦ ὕψους τοῦ δυτικοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Τενέδου Πονέντε. Ἐν τούτοις ὁ καιρὸς ἐχειροτέρευε καί, ἐπειδὴ πᾶσα ἐνέργεια τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἦτο ἀδύνατος ἐκ τῆς καταστάσεως τῆς θαλάσσης, διετάχθη ἡ «Ἀσπὶς» νὰ καταπλεύσῃ εἰς Τένεδον καὶ τὰ θωρηκτὰ ἤλλαξαν πλεῦσιν πρὸς Μοῦδρον, ὅπου καὶ κατέπλευσαν περὶ τὴν μεσημβρίαν τῆς 9ης Νοεμβρίου. Μόνον ὁ «Κανάρης» ἦτο ἠγκυροβολημένος ἐκεῖ. Ἐκ τῶν τορπιλλοβόλων, μετὰ τῶν ὁποίων ὁ «Κανάρης» δὲν κατώρθωσε νὰ ἔλθῃ εἰς ἐπαφὴν διὰ σήματος καθ' ὅλην τὴν νύκτα, ἐπειδὴ ἐκεῖνα εἶχον ἀποπλεύσει ἀπὸ τοῦ ὅρμου Μυτιλήνης ἡμίσειαν ὥραν πρὸ αὐτοῦ, τὸ μὲν ὑπ' ἀριθ. «12» κατέπλευσε βορείως τῆς Λήμνου, τὸ δὲ ὑπ' ἀριθ. «14» δὲν ἐπροχώρησεν, ἀπεχωρίσθη ἀπὸ τοῦ «12» καὶ ἠγκυροβόλησε βορείως τῆς Λέσβου.

Ἐπρόκειτο νὰ μεταβῇ εἰς Ἀϊβαλῆ διὰ νὰ ἐπιτεθῇ καὶ ἂν θὰ ἠδύνατο νὰ αἰχμαλωτίσῃ τὴν ἐκεῖ Τουρκικὴν κανονιοφόρον Τραπεζοῦντα ὡπλισμένην μὲ ἓν ταχυβόλον πρῴραθεν καὶ δύο πυροβόλα πρύμνηθεν. Τὸ τορπιλλοβόλον τοῦτο, κυβερνώμενον ὑπὸ τοῦ ὑποπλοιάρχου Π. Ἀργυροπούλου, τὴν ἑπομένην νύκτα πρὸς τὴν 1ω πρωΐαν εὑρισκόμενον ἔξωθι τῶν Κυδωνιῶν τυχαίως συνήντησε καὶ παρέλαβεν ἐπὶ τοῦ πλοίου ὡς πλοηγὸν ἕνα Ἕλληνα ναυτικόν, ὁ ὁποῖος ἐπέβαινε λέμβου διαδρομούσης ἔξωθεν τῶν Μοσχονησίων καὶ εἰσῆλθεν εἰς Ἀϊβαλῆ. Ἐκεῖ ἔμεινε ἠγκυροβολημένη ἡ Τουρκικὴ κανονιοφόρος Τραπεζοῦς εἰς τὴν βόρειον ἄκραν τοῦ ὁρμίσκου Ἁγίου Νικολάου. Εὐθὺς ὡς ἐθεάθη εἰσερχόμενον τὸ τορπιλλοβόλον, τὸ ὁποῖον διέκριναν οἱ Τοῦρκοι ἐκ μεγάλης ἀποστάσεως, διότι ἦτο σεληνόφως, ἐγκατελείφθη ἡ κανονιοφόρος ὑπὸ τοῦ πληρώματος, τὸ ὁποῖον ἀπῆλθεν εἰς τὴν ξηράν, καὶ ἠνοίχθη ἡ βαλβὶς

τῆς καταβυθίσεως τοῦ πλοίου. Ἐν τῷ μεταξὺ τὸ τορπιλλοβόλον διὰ πᾶν ἐνδεχόμενον καὶ ἐπειδὴ ἐγένετο ἀντιληπτὴ ἡ κίνησις τῶν Τούρκων ἔρριψε μίαν βολὴν ταχυβόλου, παρέβαλε παρὰ τὴν κανονιοφόρον καὶ μικρὸν ἄγημα ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ σημαιοφόρου Κονιάλη εἰσῆλθεν ἐντὸς τοῦ ἐχθρικοῦ σκάφους διὰ νὰ ἐπιχειρήσῃ νὰ κλείσῃ τοὺς κρουνοὺς καὶ κατορθωθῇ ἡ ῥυμούλκησις αὐτοῦ εἰς τὸν λιμένα τῆς Μιτυλήνης. Ἐν τούτοις, ἂν καὶ ἐπὶ ὁλόκληρον τέταρτον τῆς ὥρας εἰργάζετο τὸ Ἑλληνικὸν ἄγημα νὰ ἐμφράξῃ μίαν ὀπήν, τὸ πλοῖον ἐξηκολούθει νὰ βυθίζεται. Κατ' ἀνάγκην λοιπὸν ὁ κυβερνήτης τοῦ τορπιλλοβόλου ἀνεκάλεσε τὸ πλήρωμα καί, ἵνα μὴ ἀφήσῃ τὴν ἐχθρικὴν κονονιοφόρον βυθισμένην εἰς ὕδατα ἀβαθῆ, ἀπεμακρύνθη εἰς ἀπόστασιν 60 μέτρων καὶ ἐξεσφενδόνισε τὴν δεξιὰν πρῳραίαν τορπίλλην κατὰ τοῦ μέσου τοῦ σκάφους τὰς 2ω 15λ καὶ τὸ ἀνετίναξε. Τὰ συντρίμματα τῆς κανονιοφόρου ἐξηκοντίσθησαν εἰς μέγα ὕψος. Ὅταν τὸ τορπιλλοβόλον ἐξήρχετο τοῦ λιμένος καὶ εὑρίσκετο πλησίον τῆς παραλίας, τὸ ἐπυροβόλησαν διὰ περιστρόφου ἄνευ ἀποτελέσματος Τοῦρκοι ναῦται. Εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ κυβερνήτου τῆς κανονιοφόρου ἄνδρες ἐκ τοῦ ἀγήματος ἐδοκίμασαν νὰ ἀνοίξουν μίαν θύραν, ἀλλὰ δὲν τὸ κατώρθωσαν, διότι ἄνθρωπος εὑρισκόμενος ἐντὸς τοῦ δωματίου ἤσκει πᾶσαν τὴν δύναμίν του διὰ νὰ κρατῇ τὴν θύραν κεκλεισμένην. Ἠναγκάσθησαν παρ' ὅλας τὰς εἰς μάτην πρὸς τὸν ἄγνωστον ἐκεῖνον ἄνθρωπον γενομένας προσκλήσεις εἰς Ἑλληνικὴν καὶ Τουρκικὴν γλῶσσαν καὶ τὰς διαβεβαιώσεις των διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῆς ζωῆς του νὰ τὸν ἐγκαταλείψουν ἐπὶ τέλους εἰς τὴν τύχην του καὶ νὰ ἀπέλθουν τοῦ πλοίου.

Διὰ τὴν ἐπικειμένην ἀπόβασιν εἰς Δεδεαγὰτς Βουλγαρικῆς ταξιαρχίας μεταφερομένης ἐκ Θεσσαλονίκης ἀπεστάλη κατ' ἀρχὰς ἐκεῖ, εὐθὺς ὡς ἐλήφθη ἡ διαταγὴ τοῦ ὑπουργείου, τὸ ἀντιτορπιλλικὸν «Βέλος» διὰ νὰ ἀναγνωρίσῃ ὁποῖα μέσα διέθετεν ὁ λιμὴν καὶ ἀνέφερεν ὅτι ὑπῆρχον περὶ τὰς 90 ἱστιοφόροι φορτηγίδες μετὰ καταστρώματος, εἰδικῶς κατασκευασμέναι διὰ νὰ δύνανται νὰ εἰσέρχωνται εἰς τὸν ἀβαθῆ λιμενίσκον τῆς πόλεως καὶ νὰ παραβάλουν εἰς τὸ κρηπίδωμα. Ὅτε κατέπλευσεν ἐκεῖ τὸ «Βέλος» ὁ Τουρκικὸς στρατὸς εἶχεν ἀποσυρθῆ ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τῆς Θρᾴκης,

ὁ Βουλγαρικὸς δὲν εἶχεν ἀκόμη καταλάβει τὴν πόλιν καὶ μόνον 150 Βούλγαροι ἄτακτοι εἶχον εἰσέλθει ἀμέσως μετὰ τὴν ἔξοδον τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ πρὸς μέγαν φόβον τῶν κατοίκων, οἱ ὁποῖοι διὰ τοῦ διοικητοῦ τοῦ τορπιλλικοῦ στολίσκου πλοιάρχου Βρατσάνου, ἐπιβαίνοντος τοῦ «Βέλους», παρεκάλεσαν τὸν Ναύαρχον ν' ἀποστείλῃ πολεμικὰ πλοῖα πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς τάξεως, μέχρις ὅτου θὰ εἰσήρχετο εἰς τὴν πόλιν ὁ ἀναμενόμενος ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν τακτικὸς Βουλγαρικὸς στρατός. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἐκτὸς τῶν περιπολούντων ἀντιτορπιλλικῶν πρὸ τῶν στενῶν τῶν Δαρδανελλίων ἡ ἐπιχείρησις τῆς Λέσβου ἀπῄτει τὴν παρουσίαν τῆς ὑπολοίπου δυνάμεως, ὁ Ναύαρχος δὲν ἠδυνήθη ν' ἀποστείλῃ ἀμέσως πλοῖα, ἂν καὶ ἀνεγνώρισε τὴν ἀνάγκην τῆς παρουσίας των. Ἐν ᾧ χρόνῳ ἐγίνετο ἡ κατάληψις τῆς Λέσβου, ἔφθασεν εἰς Δεδεαγὰτς ἓν σῶμα Βουλγαρικοῦ στρατοῦ ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Κοκόβτσεφ. Ὅταν ἐπανῆλθεν ὁ στόλος εἰς Μοῦδρον, ὁ Ναύαρχος ἔλαβε γνῶσιν ὅτι μετὰ δύο ἡμέρας ἔμελλον νὰ ἀποπλεύσουν ἐκ Θεσσαλονίκης 17 μεταγωγικὰ πλήρη Βουλγαρικοῦ στρατοῦ ὁδηγούμενα ὑπὸ τοῦ εὐδρόμου «Μυκάλη» καὶ διέταξεν ἀμέσως τὸ πλοῖον ἐφοδιασμοῦ «Κανάρην» καὶ τὸ ἀντιτορπιλλικὸν «Λέοντα» νὰ καταπλεύσουν εἰς Δεδεαγὰτς καὶ συνεννοηθοῦν μετὰ τῶν ἐκεῖ Βουλγαρικῶν ἀρχῶν διὰ τὰ τῆς ἀποβάσεως. Τὸ πετρελαιοφόρον «Κούτσης», φέρον περὶ τοὺς 400 τόννους ὕδατος καὶ συνοδεῦον τὰ δύο ἐν Μούδρῳ ἐπίτακτα ῥυμουλκὰ «Ἀργὼ» καὶ «Βότρυν», ὡς καὶ τὸ ἐπίτακτον «Πέλοψ», ῥυμουλκοῦν τρεῖς φορτηγίδας μετὰ καταστρώματος ἐκ τῶν εὑρισκομένων εἰς Μοῦδρον, διετάχθησαν ν' ἀποπλεύσουν ἀμέσως διὰ Δεδεαγὰτς καὶ περὶ τὴν ὥραν τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου τῆς 14ης Νοεμβρίου ἀπέπλευσεν ὁ Ναύαρχος μετὰ τῶν τεσσάρων θωρηκτῶν, τῶν ἀντιτορπιλλικῶν «Πάνθηρος» «Ἱέρακος» καὶ τῶν τορπιλλοβόλων ὑπ' ἀριθ. «14» καὶ «15». Διὰ τὴν ἐπιτήρησιν τῶν στενῶν παρέμειναν ἑπτὰ ἀντιτορπιλλικὰ τύπου «Θυέλλης» καὶ «Νίκης», τὰ τορπιλλοβόλα ὑπ' ἀριθ. «11» καὶ «12» καὶ τὸ καταδυόμενον «Δελφίν». Ὁ στόλος κατέπλευσεν εἰς Δεδεαγὰτς περὶ τὴν 8ην ὥρ. πρωΐας τῆς 15ης Νοεμβρίου καὶ διεσταυρώθη ἔξωθεν τοῦ ὅρμου μετὰ τοῦ Γαλλικοῦ καταδρομικοῦ «Γαμβέττα», ἀποπλέοντος τὴν ὥραν ἐκείνην ἐκεῖθεν. Εὐθὺς μετὰ τὴν ἀγκυρο-

βολίαν ἀνῆλθεν ἐπὶ τοῦ «Ἀβέρωφ» ὁ ὑπασπιστὴς τοῦ Βουλγάρου στρατηγοῦ καὶ κατ' αἴτησίν του διεβιβάσθη διὰ τοῦ ἀσυρμάτου μέσον Ἀθηνῶν ἐπεῖγον ῥαδιογράφημα εἰς Βάρναν, ἵνα τὸ ἐν Διδυμοτείχῳ Βουλγαρικὸν στρατηγεῖον ἀποστείλῃ ἐσπευσμένως σῶμα στρατοῦ πρὸς τὴν Καλλίπολιν, ὅπως ἀποκλείσῃ τῆς ὁδοῦ τῆς ὑποχωρήσεως τὸ ὑπὸ τὸν Γιαβὲρ Τουρκικὸν σῶμα ἐκ δέκα πέντε χιλιάδων ἀνδρῶν μετὰ πυροβολικοῦ. Τὸ σῶμα ἐκεῖνο ἐκόμιζε πλεῖστα λάφυρα, προερχόμενα ἐκ διαρπαγῶν καὶ λεηλασιῶν τῶν Χριστιανῶν τῆς Θρᾴκης, τῶν περὶ τὴν Γιουμουλτζίναν, Ξάνθην καὶ Δεδεαγάτς.

Τὰ μεταγωγικὰ κατέπλευσαν, ἡγουμένης τῆς «Μυκάλης», τὴν 1 μ. μ. ὥρ. τῆς αὐτῆς ἡμέρας. Ὁ κυβερνήτης τοῦ «Κανάρη» εἶχεν ὁρισθῇ νὰ διευθύνῃ τὴν ἀπόβασιν. Ἅμα τῇ ἀγκυροβολίᾳ τῶν μεταγωγικῶν αἱ ἀτμάκατοι τῶν τεσσάρων θωρηκτῶν, τὰ δύο ῥυμουλκὰ καὶ τὰ τορπιλλοβόλα ὑπ. ἀριθ. «14» καὶ «15» ἤρχισαν νὰ ῥυμουλκοῦν μετὰ σπουδῆς ἀπὸ τοῦ κυματοθραύστου τὸν κατὰ τὸ δυνατὸν μεγαλείτερον ἀριθμὸν κενῶν φορτηγίδων παρὰ τὰς πλευρὰς τῶν διαφόρων μεταγωγικῶν. Τὰ πλεῖστα τούτων ἅμα τῷ κατάπλῳ των ὕψωσαν σῆμα ἀνάγκης ποσίμου ὕδατος καὶ συνώδευον τὴν αἴτησίν των μὲ ἀκαταπαύστους συριγμούς, ἀλλ' ὑδροφόροι φορτηγίδες ἐκεῖ δὲν ὑπῆρχον οὐδ' ὁ «Κούτσης» μόνος ἠδύνατο νὰ ἐπαρκέσῃ, ὅπως πληρώσῃ τὴν ἐπιτακτικὴν ἀνάγκην χορηγίας ὕδατος εἰς 17 πλοῖα συγχρόνως. Οὐχ ἧττον ἐγίνετο τὸ κατὰ τὸ δύναμιν· ἐχορηγήθη ὕδωρ εἰς τὰ πλοῖα κατὰ σειρὰν καὶ ἀφ' ἑτέρου ἐπεταχύνθη ἡ ἀπόβασις κατὰ καλὴν τύχην, διότι αἱ πλεῖσται φορτηγίδες, πεπληρωμέναι ἄλλαι ἀνδρῶν, ἄλλαι κτηνῶν καὶ ἄλλαι πυροβόλων καὶ ὑλικῶν ἐπέστρεφον διὰ τῶν ἰδίων μέσων μέχρι τοῦ κρηπιδώματος τοῦ λιμένος ἐπωφελούμεναι λεπτοῦ νοτίου ἀνέμου πνέοντος κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην. Τοῦτο ἐδιπλασίασε τὴν ταχύτητα τῆς ἀποβάσεως, ἐπειδὴ τὰ διάφορα ῥυμουλκά, ἐφόλκια καὶ τὰ τορπιλλοβόλα περιωρίζοντο νὰ ῥυμουλκοῦν κενὰς μόνον φορτηγίδας διὰ τὴν μετάβασιν αὐτῶν ἐκ τοῦ κυματοθραύστου εἰς τὰ μεταγωγικὰ πλοῖα καὶ κατόπιν ἐπέστρεφον διὰ νὰ παραλάβουν ἄλλας ἐκ τῶν πολλῶν κενῶν, αἱ ὁποῖαι ὑπῆρχον εἰς τὸν λιμένα τοῦ Δεδεαγάτς. Κατὰ τὴν νύκτα τῇ αἰτήσει τοῦ Βουλγάρου στρατηγοῦ διεκόπη

ἡ ἀπόβασις. Ὁ μικρὸς βυθὸς τοῦ ὅρμου Δεδεαγὰτς ἐκτείνεται πολὺ πρὸς τὸ πέλαγος καὶ τὰ ἀντιτορπιλλικὰ «Λέων» «Πάνθηρ» καὶ «Ἱέραξ» διετάχθησαν καὶ ἠγκυροβόλησαν πρὸς τὰ ἔξω ἐντὸς ἀκτῖνος ἐνεργείας τῶν προβολέων των πρὸς ἀσφάλειαν τοῦ στόλου ἐκ τυχὸν αἰφνιδίας ἐπιθέσεως ἐχθρικῶν τορπιλλικῶν πλοίων. Ἀπὸ τῶν πτερύγων τῶν ἀκραίων ἀντιτορπιλλικῶν διετάχθησαν ἀμοιβαίως τὰ τορπιλλοβόλα ὑπ' ἀριθ. «14» καὶ «15» νὰ διαδρομοῦν μέχρι τῆς ξηρᾶς καὶ τἀνάπαλιν καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς νυκτός. Τὴν ἑπομένην μὲ τὸ φῶς τῆς ἡμέρας ἡ ἀπόβασις συνεχίσθη μετὰ τῆς αὐτῆς δραστηριότητος. Πρὸς τὰς 9ω πρωΐας ἐλήφθη ῥαδιογράφημα τοῦ ἀντιτορπιλλικοῦ «Δόξης», ἀναφέρον ὅτι παραπλέον τὴν ἀκτὴν τῆς Ἕλλης εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἐπυροβολήθη διὰ βολῶν τινων πυροβόλου ἐκ τῶν ὀχυρωμάτων ἄνευ ἀποτελέσματος. Διὰ πρώτην φορὰν ἀπὸ τῆς ἐμπολέμου καταστάσεως τὰ ὀχυρώματα τοῦ στομίου τοῦ Ἑλλησπόντου ἐπυροβόλησαν κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν τὰ περιπολοῦντα πλοῖα, τὰ ὁποῖα ἕως τότε τὰ ἄφινον ἀνενόχλητα νὰ περιφέρωνται ἔσωθεν τοῦ ὁρίου τῆς βολῆς των. Μετ' ὀλίγον μᾶς ἐδόθη ἡ εἴδησις ὅτι τὸ ῥαδιογράφημα πρὸς τὸ ἐν Διδυμοτείχῳ Βουλγαρικὸν στρατηγεῖον ἔφερεν ἀποτέλεσμα καὶ ὅτι συνελήφθη ἀμαχητὶ ὁλόκληρον τὸ σῶμα τοῦ Γιαβὲρ πασᾶ μετὰ τῶν λαφύρων, τεσσάρων πυροβόλων καὶ πολλοῦ ὁπλισμοῦ.

Περὶ τὴν 1ην ὥραν μ. μ. κατέπλευσεν εἰς Δεδεαγὰτς ἐκ Ναυστάθμου καὶ ἡνώθη μετὰ τοῦ στόλου τὸ ἀντιτορπιλλικὸν «Σφενδόνη», ἐπισκευασθέντων τῶν τριβέων τῶν ἀξόνων αὐτοῦ. Ἡ ἀπόβασις ἐξηκολούθησεν ἄνευ διακοπῆς καὶ μετὰ μεγάλης δραστηριότητος μέχρι τῆς 3ης ὥρας ἑσπέρας καὶ τὰ ἐννέα δέκατα περίπου τοῦ Βουλγαρικοῦ στρατοῦ μετὰ τῶν κτηνῶν, ἁμαξῶν τοῦ πυροβολικοῦ, πυροβόλων καὶ λοιπῶν ὑλικῶν εἶχον ἤδη ἀποβιβασθῆ εἰς τὴν παραλίαν. Ὁ λεπτὸς νότος ἐνεδυναμώθη, ἐγένετο κυματισμός, οὐδὲν τῶν ῥυμουλκούντων τὰς φορτηγίδας πλοίων ἠδύνατο πλέον νὰ ἐργασθῇ καὶ ἀπεφασίσθη τορπιλλοβόλα καὶ ῥυμουλκὰ νὰ πλεύσουν εἰς Μοῦδρον, ἐπειδὴ ἐδυσκολεύοντο νὰ παραμένωσιν ἐκεῖ ὡς ἐκ τῆς καταστάσεως τῆς θαλάσσης. Τὰ θωρηκτὰ ἀνεκρέμασαν τὰς ἀτμακάτους των καὶ ἡ ἀπόβασις συνεχίσθη διὰ μόνων τῶν ἱστιοφόρων φορτηγίδων, μέχρι ὅτου ἀπεπερατώθη. Αἱ εἰδικαὶ φορ-

τηγίδες τοῦ Δεδεαγάτς ἠδυνήθησαν ποιούμεναι χρῆιαν τῶν ἰστίων των νὰ φθάνουν μέχρι τῶν μεταγωγικῶν πλοίων, ἀπὸ τῶν ὁποίων ἐπέστρεψον εὐκολότατα εἰς τὸν λιμενίσκον μὲ τὸν οὖριον ἄνεμον καὶ περὶ τὴν ὥραν τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου ἡ ἀπόβασις σχεδὸν συνετελέσθη ἐξ ὁλοκλήρου πλὴν ἀσημάντου τιμήματος, τὸ ὁποῖον ἐπρόκειτο ν' ἀποβιβασθῇ τὴν ἑπομένην πρωΐαν, πραισιμένου οὕτως εὐτυχῆ τοῦ δυσκόλου τούτου ἐπιχειρήματος. Τὴν ἑπομένην ἡμέραν, πρὸς τὰς 10ω πρωΐας, ὁ στόλος ἐκ τῶν τεσσάρων θωρηκτῶν καὶ τῶν ἀντιτορπιλλικῶν «Λέοντος», «Πάνθηρος», «Τίγρεως» καὶ «Σφενδόνης» ἀπέπλευσεν ἐκ Δεδεαγάτς καὶ παρικολούθησε τὴν ἀκτὴν τοῦ κόλπου τοῦ Σηροῦ. Πρό τινων ἡμερῶν εἶχον ληφθῇ πληροφορίαι ὅτι εἰς θέσιν Σούβλα, περὶ τὰ 15 μίλια βορειοτέρων τοῦ Σεντοὺλ–Μπάχρ καὶ ἐπὶ τῆς χερσονήσου Καλλιπόλεως, εἶχον κατασκευάσει οἱ Τοῦρκοι ἓν πυροβολεῖον ὁπλισθὲν διὰ τεσσάρων βαρέων τοπομικῶν πυροβόλων. Ἑπομένως, ὅταν περὶ τὴν δην ὥρ. μ. μ. τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἐπλησίασεν ὁ στόλος τὴν Σούβλαν, διετάχθη ἀπομάκρυνσις τῶν ἀντιτορπιλλικῶν καὶ πολεμικὴ ἔγερσις εἰς τὰ θωρηκτά, τὰ ὁποῖα ἐπλησίασαν πολὺ τὴν ξηράν. Ἐν τούτοις εἰς οὐδὲν σημεῖον τῆς παραλίας οὔτε εἰς τοὺς ὑπερκειμένους λόφους εἰς ἀπόστασιν πολλῶν χιλιομέτρων ἔσωθεν τῆς ἀκτῆς διεκρίθη οἱονδήποτε ὀχυρωματικὸν ἔργον. Ὁ στόλος παρικολούθησε τὴν ἀκτὴν τῆς χερσονήσου Καλλιπόλεως μέχρι τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Ἕλλης τηρούμενος ἐκτὸς βολῆς πυροβόλων, καί, ὅταν ἔφθασε τὸ ὕψος τοῦ ἀνοίγματος τῶν στενῶν, κατηυθύνθη εἰς Μούδρον.

Ἐδῶ νομίζω ὅτι πρέπει ν' ἀναφέρω τὰ μέχρι τῆς 21ης Ὀκτωβρίου συντελεσθέντα εἰς τὸ Ἰόνιον πέλαγος ὑπὸ τῆς ὁμονύμου μοίρας ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ πλοιάρχου Ι. Δομινοῦ. Κατὰ τὴν ὥραν τοῦ ἐσπλοῦ τῶν κανονιοφόρων «Α» καὶ «Δ» εἰς τὸν κόλπον Πρεβέζης, πρὸς τὰς 2ω πρωΐας τῆς 4ης Ὀκτωβρίου, τὰ λοιπὰ πλοῖα τῆς μοίρας τῆς ἡκολουθήσαν ἐν πολεμικῇ ἐγέρσει καὶ μὲ φῶτα κεκαλυμμένα μέχρι τῶν ἐξωτερικῶν ὀχυρωμάτων Πρεβέζης «Χαμηδιέ» καὶ «Παντοκράτορος». Αἱ μεγάλαι κανονιοφόροι «Ἄκτιον», ὅπου ἐπέβαινε καὶ ὁ ἀρχηγὸς τῆς μοίρας, ὁπὸ κυβερνήτην τὸν πλοίαρχον Μ. Σαχτούρην ἐκλησίασαν τὸ φρούριον τοῦ «Παντοκράτορος». Οἱ ἀτμοσυοδρόμωνες «Ἀλφειὸς» ὑπὸ κυβερνήτην τὸν ἀντιπλοίαρχον Κ. Γεωργαντέαν, διοικητὴν τῆς ὁμάδος, «Πηνειὸς» ὑπὸ κυβερνήτην τὸν πλοίαρχον Ἀ. Ἀνδρειάδην, «Εὐρώτας» ὑπὸ κυβερνήτην τὸν πλοίαρχον Ἰ. Ἀποστολίδην καὶ «Ἀχελῷος» ὑπὸ κυβερνήτην τὸν πλοίαρχον Τ. Μυρτιαλίδην ἐπλησίασαν τὸ φρούριον «Χαμηδιέ». Ἡ μοῖρα ἐκρίπησεν ἐκεῖ διὰ νὰ βάλῃ κατὰ τῶν δύο ἐκείνων φρουρίων, ἂν αἱ ἐπιχειρούσαι τὸν ἔσπλουν «Α» καὶ «Δ» ἐγίνοντο ἀντιληπταὶ καὶ ἐπυροβολοῦντο ὑπὸ τῶν Τούρκων, καὶ μετὰ τὴν αὐτὴν κλῶν τῶν κανονιοφόρων, ἀφ' οὗ εἰδοποιήθη ὁ ἀρχηγὸς διὰ τηλεγραφήματος, τὸ ὁποῖον τοῦ ἐκόμισεν ἐπὶ τόπου ἔμβολ ἐκ Λευκάδος, τότε ἐπανῆλθεν εἰς τὸ πρότερον ἀγκυροβόλιον. Ὅμοιον ἐκείθεν τακτικὸς περιπολίας διὰ τὸν ἀποκλεισμὸν τοῦ στομίου τῆς Πρεβέζης πρὸς τὸ πέλαγος, διὰ νὰ ἀποκλείσῃ τοῦ πελάγους τὸ Τουρκικὸν τορπιλλοβόλον «Ἀττίλειαν», καὶἐνήργησεν ἀποκλεισμὸν τῶν Ἠπειρωτικῶν παραλίων πρὸς παρεμπόδισιν τοῦ ἐφοδιασμοῦ τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ τῆς Ἠπείρου. Αἱ κανονιοφόροι «Α» καὶ «Δ» ὑπὸ διοικητὴν τῆς ὁμάδος των τὸν ὑποπλοίαρχον Ν. Μακκᾶν, κυβερνήτην τῆς «Α» ἠρχολήθησαν εἰς τὴν ἐπιτήρησιν τῶν κινήσεων τῶν ἐν τῷ κόλπῳ Τουρκικῶν πολεμικῶν διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τῆς παραλιακῆς στρατιωτικῆς ὁδοῦ Καρδιτσαρᾶ — Μενιδίου — Ἄρτης, τῆς μόνης διὰ τῆς ὁποίας ἐγίνετο ὁ ἐφοδιασμὸς τοῦ στρατοῦ τῆς Ἠπείρου, καὶ τὴν ἐξασφάλισιν τῶν κινήσεων τῶν ἐν τῷ Ἀμβρακικῷ ἀποκλεισθέντων μὲ τὴν κίρκυραν τοῦ πολέμου πέντε Ἑλληνικῶν ἐμπορικῶν ἀτμοπλοίων, τὰ ὁποῖα μετέφερον καθ' ἑκάστην στρατὸν καὶ πολεμοφόδια ἀπὸ Βονίτσης καὶ Καρδιτσαρᾶ εἰς Κόπραιναν. Πρὶν ἡ ἀποπλεύσουν τοῦ Ναυαρίνου Σαλαμῖνος, εἶχεν ἀντικατασταθῇ εἷς ἐκάστην τούτων τὸ παλαιὸν ὑποδείγματος Κρυὸν τῶν 12 ἑκ. πυροβόλον των διὰ ταχυβόλου τῶν 10 ἑκ. Κατὰ 50 διαμερισμάτων μήκους καὶ μεγάλης ἀρχικῆς ταχύτητος. Τὰ ταχυβόλα ἐκεῖνα ἀνῆκον εἰς τὰ παλαιὰ θωρηκτὰ τύπου «Ὕδρα», ἦσαν τοποθετημένα ἀνὰ ἓν κατὰ τὸν ἔξονα πρῴραθεν ὑπὸ τὸ πρόστεγον καὶ ἐθωρήθησαν τελευταίως ὡς ἄχρηστα πλέον εἰς τὰ θωρηκτά, ἀλλὰ χρήσιμα διὰ τὰς τρεῖς κανονιοφόρους «Α», «Β» καὶ «Δ». Τὸ ταχυβόλον

τῶν 10 ἑκ., ἂν καὶ μικροτέρου διαμετρήματος τοῦ τῶν 12 ἑκ., ὡς ἐκ τοῦ μήκους του καὶ τοῦ βάρους του δὲν ἦτο μικρὸν διὰ τὰ σκάφη ἐκεῖνα τῶν 40 τόννων ἐκτοπίσματος, καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν βλημάτων εἶχε κανονισθῆ μόνον εἰς 25 ὀβίδας συνήθεις δι' ἕκαστον πλοῖον. Βολιδοφόρα βλήματα δὲν ὑπῆρχον δι' ἐκεῖνα τὰ πυροβόλα καὶ ὅταν εἰσῆλθον αἱ «Α» καὶ «Δ» εἰς τὸν Ἀμβρακικὸν ἐστάλησαν διὰ ξηρᾶς ἐκ Λευκάδος εἰς Βόνιτσαν ἄλλαι 50 ὀβίδες δι' ἀμφοτέρας τὰς κανονιοφόρους καὶ ἐναπεθηκεύθησαν. Ὁ εἴσπλους αὐτῶν ἐπροξένησεν αἴσθησιν εἰς τοὺς Τούρκους καὶ πρὸ πάντων αἱ διαδόσεις περὶ τοῦ μεγάλου πυροβόλου, μὲ τὸ ὁποῖον εἶχον ἐξοπλισθῆ. Ἀπὸ τῆς ἑπομένης ἡμέρας τῆς εἰσόδου των ἀνήρχοντο Τοῦρκοι εἰς τὸ φρούριον Σκαφιδάκι διὰ νὰ προσπαθοῦν νὰ βλέπουν τὸ πολυθρύλητον ἐκεῖνο πυροβόλον τῶν κανονιοφόρων, ἐν Πρεβέζῃ ἐδόθη μεγάλη προσοχὴ εἰς τὴν παρεμπόδισιν τοῦ εἴσπλου καὶ ἄλλων Ἑλληνικῶν πολεμικῶν καὶ συνέβη δὶς ν' ἀρχίσουν τὸ πῦρ τὰ φρούρια ἐν ὥρᾳ νυκτὸς ἐναντίον λέμβων, τὰς ὁποίας ἐξέλαβον ὡς Ἑλληνικὰ πλοῖα παραβιάζοντα τὸ στενόν. Ἐκ τῶν Τουρκικῶν πολεμικῶν αἱ δύο πετρελαιοκίνητοι κανονιοφόροι μεθωρμίσθησαν μὲ τὴν κήρυξιν τοῦ πολέμου ἀπὸ τῆς Πρεβέζης εἰς τὸν ὅρμον Σαλαώρας, κάτωθεν τοῦ πυροβολείου τῆς Νικοπόλεως, καὶ ἐνίοτε ἐξήρχοντο εἰς μικρὰς περιπολίας ἀπὸ τοῦ νέου ἀγκυροβολίου των μέχρι τῶν ἀβαθῶν τοῦ ποταμοῦ Λούρου. Τὴν 15ην Ὀκτωβρίου μία ἐκ τούτων ἐθεάθη παραπλέουσα τὴν ἀκτὴν τῆς Νικοπόλεως καὶ ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ ὑπὸ τὸ ὀχύρωμα εὐθὺς ὡς τὴν κατεδίωξαν αἱ «Α» καὶ «Δ». Τὸ τορπιλλοβόλον «Ἀττάλεια» διετέλει πάντοτε ὑπ' ἀτμόν, μεθωρμίζετο ἀπὸ τοῦ λιμένος Πρεβέζης εἰς τὸν ὅρμον Βαθὺ καὶ τἀνάπαλιν, ἀλλὰ δὲν ἐξῆλθε τοῦ κόλπου Πρεβέζης, εἰς τὸν ὁποῖον ἄλλως τε ἐξετέλεσε μίαν μόνην περιπολίαν ἐν ὥρᾳ νυκτὸς παρὰ τὰς Τουρκικὰς ἀκτάς. Αἱ κανονιοφόροι «Α» καὶ «Δ» ἦσαν καθ' ἑκάστην εἰς κίνησιν. Συνώδευον τὰ ἐμπορικὰ πλοῖα, ἐξετέλουν περιπολίας ἀπὸ τοῦ ἀκρωτηρίου Κεφάλι τῆς Παναγιᾶς μέχρι τῆς Κορωνησίας καί, ὁσάκις ἐπλησίαζον τὴν Νικόπολιν, ἐβάλλοντο ὑπὸ τοῦ ὀχυρώματος, ἀλλ' ἀνεπιτυχῶς πάντοτε.

Τὴν 20ὴν Ὀκτωβρίου κατὰ διαταγὴν τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ στρατοῦ τῆς Ἠπείρου ἀντιστρατήγου Κ. Σαπουντζάκη μικτὸν ἀπόσπασμα ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ ταγματάρχου τοῦ μηχανικοῦ Σπηλιάδου ἐπετέθη κατὰ τῆς Νικοπόλεως διὰ νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς Τούρκους ἐκεῖθεν καὶ προελάσῃ κατόπιν πρὸς τὴν πόλιν τῆς Πρεβέζης. Τὸ ἀπόσπασμα ἀπετελεῖτο ἐν ὅλῳ ἐκ 1400 ἀνδρῶν τοῦ πεζικοῦ, ἐν οἷς 300 ἐθελονταὶ ὑπὸ τὸν Μάνον, ἐκ 2 πεδινῶν πυροβολαρχιῶν καὶ ἐκ τῶν βοηθητικῶν ὑπηρεσιῶν. Ἡ μοῖρα τοῦ Ἰονίου ἀπὸ τοῦ πελάγους καὶ ἡ ὁμὰς τῶν 2 κανονιοφόρων ἐκ τοῦ ὅρμου τῆς Σαλαώρας συνέπραξαν μετὰ τοῦ στρατοῦ βάλλουσαι κατὰ τοῦ ὀχυρώματος τῆς Νικοπόλεως. Ἡ ἐπίθεσις ἔμελλε ν' ἀρχίσῃ ἀπὸ τῆς θέσεως Φλάμπουρο πρὸς τὰς 6ω 30λ πρωΐας καὶ τὸ ὁρισθὲν σύνθημα τῆς ἐνάρξεως τοῦ πυρὸς διὰ τὰ πλοῖα ἦτο ἡ ἔναρξις τοῦ πυρὸς τοῦ πυροβολικοῦ τῶν Ἑλληνικῶν πυροβολαρχιῶν. Κατὰ τὴν νύκτα τῆς 18ης πρὸς τὴν 19ην Ὀκτωβρίου ἔπνεε σφοδρὸς νότιος ἄνεμος εἰς τὸ Ἰόνιον Πέλαγος καὶ ἔβρεχε κατὰ διαλείμματα. Ἀνάλογος ἦτο καὶ ἡ κατάστασις τῆς θαλάσσης. Ὅταν ἐξημέρωσε, δὲν κατωρθώθη νὰ φανῇ ἐρχόμενος ὁ Ἑλληνικὸς στρατός, οὐδὲ κἂν πρὸς τὸ μέρος τοῦ πύργου Φλάμπουρο, ὡς ἐκ τοῦ καιροῦ καὶ ἐπῆλθε μετ' ὀλίγον καταιγίς, ἡ ὁποία διήρκεσε μέχρι τῆς 8ης πρωΐας. Ὀλίγον κατόπιν ἠκούσθη ὁ πρῶτος κανονιοβολισμός. Διὰ τὰ πλοῖα τῆς μοίρας τοῦ Ἰονίου, τὰ ὁποῖα ἔβαλλον ἔξωθεν κατὰ τοῦ ὀχυρώματος, αἱ συνθῆκαι τῆς βολῆς ἦσαν πολὺ δυσμενεῖς ὡς ἐκ τῆς καταστάσεως τῆς θαλάσσης πολὺ δυσαναλόγου διὰ τὰ μικρὰ ἐκεῖνα πλοῖα, ἀλλ' οὐχ ἧττον τὸ πῦρ αὐτῶν ἐξηκολούθησεν ἀδιάκοπον. Αἱ μικραὶ κανονιοφόροι τοῦ Ἀμβρακικοῦ ὑπῆρξαν πολὺ εὐτυχέστεροι, διότι ὁ ἄνεμος μετὰ τὴν 8ην πρωϊνὴν μετετράπη εἰς Μέσην καὶ διὰ τὸν ὅρμον Σαλαώρας ἐμετριάσθη ἡ κατάστασις τῆς θαλάσσης. Μὲ τὸν κανονιοβολισμὸν τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἤρχισαν καὶ αἱ «Α» καὶ «Β» ἀραιὸν πῦρ ἀπὸ τῶν ἐκβολῶν τοῦ ποταμοῦ Λούρου καὶ ἀπὸ ἀποστάσεως 6000 μέτρων κατὰ τῶν ὀχυρωμάτων τῆς Νικοπόλεως, τὸ ὁποῖον ἐξηκολούθησαν μέχρι τῆς 2ας μ. μ. Τὸ πυροβολικὸν τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἔβαλλε μετὰ μεγάλης εὐστοχίας πῦρ ταχὺ κατὰ τοῦ ὀχυρώματος τῆς Νικοπόλεως, τὸ ὁποῖον τοῦ ἀπήντα κατ' ἀραιὰ διαλείμ-

ματα. Βαθμηδὸν τὰ τμήματα τοῦ Ἑλληνικοῦ πεζικοῦ μετὰ τοῦ πυροβολικοῦ ἐπροχώρησαν πρὸς τὴν Νικόπολιν καὶ κατέλαβον ἐπικαίρους θέσεις. Ὅταν ἤρχισεν ἡ πρωϊνὴ ἐπίθεσις, αἱ Τουρκικαὶ κανονιοφόροι, αἱ ὁποῖαι εὑρίσκοντο ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ πυριβολείου εἰς θέσιν Μάζωμα, ἤρχισαν νὰ βάλλουν καθ' ἑνὸς τμήματος τοῦ μικροῦ Ἑλληνικοῦ ἀποσπάσματος. Τὸ πυροβολικὸν τοῦ τμήματος τοὺς ἀπήντησεν ἀμέσως μὲ πῦρ ταχὺ διὰ βολιδοφόρων, ἀλλὰ καὶ αἱ κανονιοφόροι «Α» καὶ «Δ», αἱ ὁποῖαι εἶδον ἀπὸ τῆς θέσεώς των τὴν βολὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ πυροβολικοῦ διευθυνομένην πρὸς τὰς μόλις διακρινομένας ὡς ἐκ τοῦ καιροῦ ἀπὸ τῶν θέσεών των κανονιοφόρους τοῦ ἐχθροῦ, ἔβαλον καὶ ἐκεῖναι 4 βολὰς ἐξ ἀποστάσεως 5000 μέτρων. Μετ' οὐ πολὺ παρετηρήθη νὰ ἐξέρχεται ἐκ τῆς μιᾶς τῶν ἐχθρικῶν κανονιοφόρων μέλας πυκνὸς καπνὸς προφανῶς ἐκ πυρκαϊᾶς τοῦ πετρελαίου τῆς κινήσεως. Ὀλίγον μετὰ τὴν μεσημβρίαν ἔλαβε τὴν αὐτὴν τύχην καὶ ἡ ἄλλη κανονιοφόρος καὶ τὰ πληρώματα των, ἀφ' οὗ εἶδον τὴν διὰ θαλάσσης φυγὴν ἀδύνατον ὡς ἐκ τῆς παρουσίας τῶν Ἑλληνικῶν κανονιοφόρων, ἔθεσαν πῦρ εἰς τὰ σκάφη, ἀφ' οὗ τὰ ἐξώκειλαν, τὰ ἐγκατέλειψαν καὶ ἐτράπησαν διὰ ξηρᾶς πρὸς τὴν Πρέβεζαν. Τὴν 2αν ὥραν μ. μ. ὑψώνη ἡ Ἑλληνικὴ σημαία ἐπαιρομένη εἰς τὰ ὑψηλώματα τῆς Νικοπόλεως καὶ ἔπαυσε τὸ πῦρ. Πρὸς τὰς 3ας ἀπεβιβάσθησαν εἰς τὴν ξηρὰν ἄνδρες ἐκ τοῦ πληρώματος τῶν κανονιοφόρων, διὰ νὰ ἐξετάσουν τὰς κατοικίμενας Τουρκικὰς κανονιοφόρους καὶ τὰς εὕρον ἡμιπατεστραμμένας. Μόνα τὰ ταχυβόλα των ἦσαν σχετικῶς ἐν καλῇ καταστάσει. Οἱ αὐτοὶ ἄνδρες ἀνῆλθον κατόπιν ἐπὶ τοῦ ὑψώματος τῆς Νικοπόλεως καὶ εἶδον πρὸς τὸ μέρος τῆς Πρεβέζης τὸ τορπιλλοβόλον «Ἀτταλείαν» νὰ ἐλέχρηται εἰς τὸν μυχὸν τοῦ λιμένος Βαθύ, ἐκεῖ ὅπου μετ' ὀλίγον κατεβυθίσθη ἐπὸ τοῦ πληρώματός του.

Ἀπαραίτητος εἶνε κατὰ τὰς συνδεδυασμένας ἐνεργείας ἡ λεπτομερὴς συνενόησις μεταξὺ στρατοῦ καὶ ναυτικοῦ. Αἱ ὁδηγίαι τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ στρατοῦ πρὸς τὰς κανονιοφόρους εἶχον ληφθῆ ἐγκαίρως, ἀλλὰ προσωπικὴ συνεννόησις μετὰ τοῦ διοικητοῦ τοῦ μικτοῦ ἀποσπάματος δὲν κατορθώθη νὰ γίνῃ πρὸ τῆς ἐκτελέσεως τῆς ἐπιχειρήσεως τῆς Πρεβέζης, ἂν καὶ ὁ διοικητὴς τῶν κανονιο-

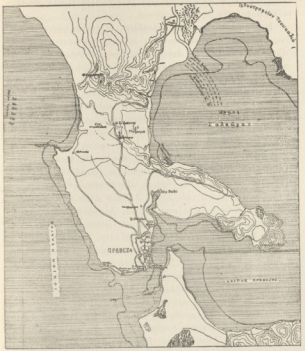
Πρέβεζα
Ἀκτίον
Ἄκρα Ἀκτίου
Ἀκτίου Ἀκρωτήριον
Ἀκτίου Ἀκρωτήριον
Ἀκτίου Ἀκρωτήριον

φόρων τὴν ἐζήτησε διὰ τὸν καθορισμὸν τῶν λεπτομερειῶν. Εὐτυχῶς τὰ πάντα διεξήχθησαν μετὰ μεγάλης προσοχῆς καὶ τὸ ἀποτέλεσμα ὑπῆρξεν ὁποῖον ἀνεμένετο.

Μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Νικοπόλεως αἱ κανονιοφόροι συμφώνως μὲ τὰς ἀρχικὰς διαταγὰς τοῦ ἀντιστρατήγου Σαπουντζάκη περιέπλευσαν τὸ ἀκρωτήριον Σκαφιδάκι καὶ διηυθύνθησαν πρὸς τὴν Πρέβεζαν, ἵνα ἀπασχολήσουν τὰ φρούριά Βρυσούλας καὶ Ἁγίου Ἀνδρέου, τὰ μόνα δυνάμενα νὰ βάλωσι κατὰ τοῦ ἐρχομένου ἀπὸ Βορρᾶ, ὅταν θὰ ἐφαίνετο προελαύνων ὁ ἡμέτερος στρατὸς πρὸς τὰ ἐκεῖ. Αἱ «Α» καὶ «Δ» ἐπλησίασαν τὴν Πρέβεζαν μὲ τὰ φῶτα κεκαλυμμένα, παρετήρησαν ὅτι ἡ πόλις διετέλει ἐν πλήρει σκότει καὶ ἡσυχίᾳ καὶ ἔπλευσαν πρὸς τὴν Βόνιτσαν πρὸς τὰς 9ω ἑσπέρας διὰ ἀναχορηγίαν πυρομαχικῶν καὶ ὕδατος μηχανῆς. Πρὸς τὰς 5ω πρωΐας τῆς ἑπομένης, 21ης Ὀκτωβρίου, ἀπέπλευσαν ἐκ Βονίτσης διὰ τὸν κόλπον Πρεβέζης. Ἡ πόλις μὲ τὸ φῶς τῆς ἡμέρας ἐκαλύπτετο ὑπὸ τῆς ὁμίχλης καὶ ἐπὶ τοῦ φρουρίου τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου παρὰ τὸ Διοικητήριον διεκρίνετο ἀσθενῶς μία λευκὴ σημαία. Αἱ κανονιοφόροι ἔπλευσαν μεταξὺ Ἀκτίου καὶ ὅρμου Ἁγίου Πέτρου καὶ ἔλαβον εἰδοποίησιν ἐκ τοῦ φρουρίου Ἀκτίου περὶ τὴν 9ω 30λ πρωΐας ὅτι ὁ ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ τῆς Ἠπείρου παρήγγελλε νὰ συνεννοηθῶσι μετὰ τοῦ ταγματάρχου Σπηλιάδου διὰ τὰ περαιτέρω. Ἔπλευσαν ὁλοταχῶς πρὸς τὴν Νικόπολιν καὶ ὁ κυβερνήτης τῆς «Δ» ὑποπλοίαρχος Κ. Μπούμπουλης ἐκόμισε τὴν εἴδησιν τῆς παραδόσεως τῆς Πρεβέζης καὶ τὴν διαταγὴν τοῦ κατάπλου εἰς τὸν λιμένα της τὴν 1ω μ.μ. τῆς αὐτῆς ἡμέρας. Εἰς Πρέβεζαν κατέπλευσαν αἱ κανονιοφόροι συγχρόνως μετὰ τῶν πλοίων τῆς μοίρας τοῦ Ἰονίου, ἀποτελουμένης ἐκ τῶν «Ἀκτίου», «Ἀμβρακίας», «Ἀλφειοῦ», «Εὐρώτα», «Ἀχελῴου», «Πηνειοῦ» καὶ τῆς κανονιοφόρου «Β», τὴν ὁποίαν εἶχεν ἑτοιμάσει ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Ναύσταθμος Σαλαμῖνος.

Ὅτε κατέπλευσεν εἰς Πρέβεζαν ἡ μοῖρα τοῦ Ἰονίου, ἡ Τουρκικὴ φρουρὰ εἶχεν ἤδη καταθέσει τὰ ὅπλα, ἀλλὰ τὸ πρωτόκολλον τῆς παραδόσεως δὲν εἶχεν ἀκόμη ὑπογραφῆ. Ὁ στρατιωτικὸς διοικητής, ὁ πολιτικὸς διοικητὴς Πρεβέζης καὶ ὁ ἀρχικυβερνήτης

τῶν Τουρκικῶν πλοίων ἐπέβησαν τοῦ «Ἀκτίου» καὶ παρεδόθησαν εἰς τὸν ἀρχηγὸν Δαμιανόν. Ἐκεῖ ὑπεγράφη τὸ πρωτόκολλον τῆς παραδόσεως καὶ μετὰ τοῦτο ἤρχισεν ἀμέσως ἡ μεταφορὰ τῶν αἰχμαλώτων, ἀρχῆς γενομένης ἀπὸ τοῦ στρατιωτικοῦ διοικητοῦ Πρεβέζης, τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ πυροβολικοῦ τῶν ὀχυρωμάτων, τῶν κυβερνητῶν τῶν Τουρκικῶν πολεμικῶν καὶ ἄλλων 30 ἀξιωματικῶν Τούρκων, οἱ ὁποῖοι μετεφέρθησαν διὰ τῶν κανονιοφόρων «Α» καὶ «Δ» εἰς Λευκάδα. Οἱ στρατιῶται μετεφέρθησαν εἰς τὸ φρούριον Λευκάδος ἐπιβαίνοντες φορτηγίδων ῥυμουλκουμένων ὑπὸ τῶν κανονιοφόρων.

Ὅτε εἰσῆλθεν εἰς Πρέβεζαν τὸ ἀπόσπασμα, εἶχεν ἤδη ἀρχίσει ἡ μεταφορὰ τῶν αἰχμαλώτων. Ἐδῶ πρέπει νὰ λεχθῇ ὅτι ὁ ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ τῆς Ἠπείρου διέθεσεν ἰσχυρὰς δυνάμεις πρὸς τὰ σύνορα διὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὰς κινήσεις τοῦ μικτοῦ ἀποσπάσματος. Αἱ δυνάμεις τοῦ ἐν Ἠπείρῳ τακτικοῦ στρατοῦ ἦσαν ὀλίγαι, ἀλλὰ πρὸς ἐνίσχυσιν διετέθησαν ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως ἐθελοντικὰ σώματα, τὰ ὁποῖα συνεκροτήθησαν μετὰ τὴν κήρυξιν τοῦ πολέμου. Τοιαῦτα ἦσαν τῶν ὁπλαρχηγῶν Μάνου, Μπόλα, Βρατοῦ, Παπαδιᾶ, Δασκαλάκη, Μάντακα. Ἐπίσης μετὰ τὴν κήρυξιν τοῦ πολέμου διετέθη καὶ τὸ ἐκ 2200 ἀνδρῶν σύνταγμα Κρητῶν καὶ πάντα τ' ἀνωτέρω σώματα μετεφέρθησαν διὰ Ζαβέρδας-Βονίτσης.

Ἡ μοῖρα τοῦ Ἰονίου διελύθη ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Πρεβέζης. Οἱ ἀτμομυοδρόμωνες ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ ἀντιπλοιάρχου Κ. Γεωργαντᾶ μὲ ὁρμητήριον τὴν Κέρκυραν ἐπεξέτειναν τὸν ἀποκλεισμὸν μέχρις Αὐλῶνος. Αἱ μεγάλαι καὶ μικραὶ κανονιοφόροι κατέπλευσαν εἰς Ναύσταθμον. Ὁ πλοίαρχος Ἰ. Δαμιανὸς ὡρίσθη ἀρχηγὸς τῆς μοίρας τῶν ἐξοπλισθέντων διὰ ταχυδρόλων ἐμπορικῶν πλοίων, τὰ ὁποῖα ὠνομάσθησαν εὔδρομα καὶ ἦσαν κατ' ἀρχάς· ἡ «Ἑσπερία» ὑπὸ κυβερνήτην τὸν ἀντιπλοίαρχον Θ. Σέρρον, ὅπου ὕψωσε τὸ σῆμά του ὁ ἀρχηγός· ἡ «Ἀρκαδία» ὑπὸ κυβερνήτην τὸν ἀντιπλοίαρχον Ἀν. Χατζηκυριάκον· ἡ «Μακεδονία» ὑπὸ κυβερνήτην τὸν πλωτάρχην Λ. Τσουκαλᾶν· ἡ «Μυκάλη» ὑπὸ κυβερνήτην τὸν πλωτάρχην Ὀθ. Παπαβασιλείου. Οἱ πλεῖστοι τῶν ἀξιωματικῶν τῶν μεγάλων καὶ μικρῶν κανονιοφό-

ρων ἐπέβησαν τῶν πλοίων τῆς μοίρας τῶν εὐδρόμων καὶ οἱ λοιποὶ ἐτάχθησαν εἰς τὸ ναυτικὸν ἄγημα.

Ἀπὸ τοῦ Ἰταλοτουρκικοῦ πολέμου εἶχεν ἀποσταλῆ εἰς Χίον δύναμις Τουρκικοῦ στρατοῦ ἐκ 2500 ἀνδρῶν μετὰ πυροβολικοῦ ὑπὸ τὸν συνταγματάρχην Ζεχνῆ πρὸς ἀπόκρουσιν ἀποπείρας καταλήψεως τῆς νήσου ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν. Αἱ πρὸς ἀπόβασιν κατάλληλοι θέσεις τῆς νήσου ἔκτοτε ἐφρουρήθησαν καὶ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν ἐξελέγησαν ὀχυραὶ θέσεις, ὅπου μετεφέρθησαν τὰ μέσα διατροφῆς τοῦ στρατοῦ ἐκείνου δι' ὁλόκληρον ἔτος, ἐγκατεστάθησαν τηλέφωνα, κλίβανοι, ἐγένοντο ἐναποθηκεύσεις πυρομαχικῶν καὶ γενικῶς ἐλήφθησαν μέτρα διὰ συστηματικὴν ἀντίστασιν. Τὸ ἀντιτορπιλλικὸν «Σφενδόνη», τὸ ὁποῖον εἶχεν ἀποσταλῆ ἐγκαίρως κατὰ διαταγὴν τοῦ Ναυάρχου νὰ συλλέξῃ πληροφορίας, κατώρθωσε διὰ καταλλήλου ἐνεργείας νὰ ἐξακριβώσῃ τὴν ἐκεῖ κατάστασιν καὶ κατόπιν τῶν πληροφοριῶν ἐκείνων, ὅταν ἀπεφασίσθη ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς κυβερνήσεως ἡ ἐπιχείρησις, διετάχθη ὁ συνταγματάρχης τοῦ πεζικοῦ Ν. Δελαγραμμάτικας μὲ δύο τάγματα τοῦ 7ου πεζικοῦ συντάγματος, ἓν τάγμα τοῦ 1ου πεζικοῦ συντάγματος καὶ μίαν λυομένην ὀρειβατικὴν πυροβολαρχίαν τῶν 75 χιλ. Κρουπ παλαιοῦ ὑποδείγματος νὰ ἐπιβῇ τῶν μεταγωγικῶν «Πατρίδος», «Σαπφοῦς» καὶ «Ἑρριέτας» ἐν Θεσσαλονίκῃ καὶ μεταβῇ εἰς Μυτιλήνην νὰ συναντήσῃ τὸν στόλον διὰ τὴν κατάληψιν τῆς Χίου. Ἡ μοῖρα τῶν εὐδρόμων ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ πλοιάρχου Ι. Δαμιανοῦ ἐκ τῶν ἐξωπλισμένων «Ἑσπερίας», «Ἀρκαδίας» καὶ «Μακεδονίας» καὶ τῶν ἀντιτορπιλλικῶν «Νέας Γενεᾶς» καὶ «Κεραυνοῦ» ὡδήγησε τὰ μεταγωγικὰ πρὸ τῆς πόλεως Χίου τὴν 8ην πρωϊνὴν ὥραν τῆς 11ης Νοεμβρίου. Ἅμα τῷ κατάπλῳ ἀπεστάλη εἰς τὴν ξηρὰν ἀξιωματικὸς ἐπιβαίνων λέμβου μὲ λευκὴν σημαίαν, ὁ ὁποῖος μετέβη εἰς τὸ διοικητήριον κατ' ἐντολὴν τοῦ μοιράρχου καὶ ἐζήτησε παρὰ τοῦ πολιτικοῦ διοικητοῦ τὴν παράδοσιν τῆς νήσου. Ἐν τῷ μεταξὺ ἐκλήθησαν ἐπὶ τῆς «Ἑσπερίας» διὰ τοῦ αὐτοῦ ἀξιωματικοῦ ὁ Ἕλλην μητροπολίτης, ὁ Τοῦρκος δήμαρχος καὶ τρεῖς πρόξενοι ξένων Δυνάμεων, οἱ ὁποῖοι ἐπρότειναν προθεσμίαν μακρὰν διὰ νὰ πείσουν τὸν στρατιωτικὸν διοικητὴν νὰ ἐνδώσῃ εἰς τὴν ἀξίωσιν τῶν Ἑλλήνων περὶ παραδόσεως τοῦ στρατοῦ καὶ τῆς νήσου, ἀλλὰ τῇ γνωμοδοτήσει τοῦ συνταγματάρχου Δελαγραμμάτικα, προτείνοντος μόνον δύο ὡρῶν προθεσμίαν τοὺς ἐχορηγήθη ἐπὶ τέλους ὑπὸ τοῦ μοιράρχου τριῶν ὡρῶν καὶ κατὰ μεγάλην συγκατάβασιν. Ἀλλ' ὁ στρατιωτικὸς διοικητὴς Ζεχνῆ ἠρνήθη ἀπολύτως νὰ προβῇ εἰς οἱανδήποτε παραχώρησιν καὶ ἀπεφασίσθη μὲ τὴν ἐκπνοὴν τῆς προθεσμίας νὰ γίνῃ βιαία ἀπόβασις εἰς τὴν θέσιν Κοντάρι συμφώνως πρὸς τὴν ἐκλογὴν τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ ἀποβατικοῦ στρατοῦ νοτίως τῆς πόλεως Χίου. Εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν εἶχε γίνει ἀπόβασις Ἑλλήνων πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς νήσου κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821. Ἐκεῖ ἔμενε μονίμως δύναμις ἐκ 400 Τούρκων στρατιωτῶν καὶ ὑπῆρχον ἀγροτικὰ κτήματα καὶ κῆποι περιπεφραγμένοι μὲ τοίχους ἐκ λίθων ξηρῶν, φραγὰς ἐκ χώματος, αἱμασιὰς καὶ ἄλλα προφυλάγματα κατάλληλα διὰ ν' ἀποκρύπτωνται στρατιῶται ἐν ὥρᾳ μάχης. Ὁ Ζεχνῆ, ὅταν ἐβεβαιώθη ὅτι ἡ ἀπόβασις θὰ ἐγίνετο ἀφεύκτως, ἐνίσχυσε τὴν ἐκεῖ δύναμιν τῶν 400 μὲ ἄλλους 1000 στρατιώτας, τοὺς ὁποίους διένειμεν εἰς θέσεις καταλλήλους, ἐκλεγείσας κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐκ τῶν προτέρων διὰ τοιαύτην ἄμυναν. Ἐν τῷ μεταξὺ τὰ πλοῖα καθῄρεσαν τὰς λέμβους των, ἀνεπαρκοῦς βεβαίως ἀριθμοῦ διὰ τοιαύτην περίστασιν, ἀλλ' ὁπωσδήποτε διέθεσαν ὅσας εἶχον τὰ ἐμπορικὰ ἐκεῖνα ἀτμόπλοια, τὰ ὁποῖα ἄλλως τε δὲν ἦσαν καὶ συστηματικὰ ὁπλιταγωγά. Εὐτυχῶς ἐκ τούτων ἡ «Πατρὶς» εἶχε σωσιβίους σχεδίας ὡς ὑπερωκεάνιον, αἱ ὁποῖαι ἐχρησιμοποιήθησαν ἐπιτυχῶς μετὰ τῶν ἄλλων λέμβων καὶ οἱ οὕτως ἐπιβιβασθέντες ἄνδρες ἐκ τοῦ 1ου τάγματος τοῦ 7ου συντάγματος ἐξεκίνησαν διὰ τὴν ξηράν. Οἱ Τοῦρκοι ἤρχισαν ἀμέσως ἀδιάκοπον πῦρ ταχὺ κατὰ τῶν λέμβων καὶ τῶν πλοίων. Τὰ πυροβόλα τῶν πλοίων τῆς μοίρας τοὺς ἀπήντησαν διευθύνοντα τὴν βολήν των ἐκεῖ πρὸ πάντων, ὅπου ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν κατωρθοῦτο νὰ διακρίνωνται κεφαλαί τινες στρατιωτῶν ἢ ἐλαφραὶ μετακινήσεις καὶ ἡ μάχη συνεχίζετο ἐπίμονος, διότι οἱ Τοῦρκοι καὶ ὅταν ἀκόμη ὑπεχώρουν τὸ ἔπραττον κλιμακηδὸν καὶ τὸ πῦρ δὲν διεκόπτετο ἐκ μέρους των. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀπόβασις ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ πυροβολικοῦ τῶν πλοίων ἐξηκολούθησε συνεχής, μέχρις ὅτου ἀπεβιβάσθη ὁλόκληρον τὸ 1ον τάγμα. Ὁ συν-

ταγματάρχης Δελαγραμμάτικας ἀπεβιβάσθη μετὰ τοῦ 1ου τάγματος καὶ μὲ τὴν δύναμιν ἐκείνην ἀνεπτύχθη ἀμέσως, μέχρις ὅτου ἀπέθηκαν ὅλεθρον τοὺς Τούρκους καὶ ἠδύνατο οὕτως ἐκαρπώς τὸν στενὸν χῶρον διὰ τὴν ἀπόβασιν. Τότε πλέον συνεχίσθη αὕτη ἄνευ φίλης διακοπῆς, μέχρις ὅτου συνετελέσθη ἐντελῶς. Οἱ Τοῦρκοι ἐξηκολούθουν νὰ πυροβολοῦν, ἀλλὰ καὶ τὸ πυροβολικὸν τῶν πλοίων δὲν τοὺς ἀφῆκεν οὐδὲ στιγμὴν ἡσύχους καὶ ἡ μάχη ἐξηκολούθησεν ὑπὸ τοιούτους ὅρους μέχρις ὅτου ἐπῆλθεν ἡ νύξ. Ἡ ἀποβίβασθεῖσα δύναμις διαντικέρυσεν εἰς Κοντάρι, Ἐλαβε τὰ ἀπαιτούμενα προφυλακτικὰ μέτρα καὶ τὴν πρωΐαν ἐκίνησε πρὸς τὴν πόλιν τῆς Χίου. Καθ' ὁδὸν ἀνεγνώρισε τὴν ἀτωθωρακίαν τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ ἀνερχομένην τοὺς πρόποδας τοῦ πλησίον ὄρους καὶ ὁ συνταγματάρχης ἀπέστειλεν ἐν τάγμα πρὸς καταδίωξιν αὐτῆς, τὸ ὁποῖον ἠχμαλώτισεν ὀλίγους στρατιώτας βραδυπορήσαντας. Ὁ ἀποβατικὸς στρατὸς κατέλαβε τὴν πόλιν ἀμαχητὶ τὴν 8ην ὥραν πρωΐας τῆς 12ης Νοεμβρίου. Ὁ Τουρκικὸς στρατὸς εἶχεν ἀποσυρθῆ ἐκ τῶν κατεχομένων ὑπ' αὐτοῦ θέσεων μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου καὶ ἐγκαταλείφη τὴν πόλιν τῆς Χίου μετὰ τὸ μεσονύκτιον. Κατὰ τὴν γενομένην βιαίαν ἀποβασιν εἶχεν ἐξέλθει εἰς Κοντάρι ὁμοῦ μετὰ τοῦ ἀποβατικοῦ στρατοῦ καὶ ὁ ὑπὸ τὸν ὑποπλοίαρχον Δεμέστιχαν λόχος, ὁ ὁποῖος παρηκολούθησε τὰς γενομένας τότε γενικὰς κινήσεις.

Κατὰ τὴν περίοδον τῆς Ἑλληνικῆς ἐπιστρατεύσεως εἰς τὰς προβολεῖς τῶν ὀχυρωμάτων Κούμ — Καλὲ καὶ Σεντοὺλ — Μπάχρ κατὰ διαταγὴν τοῦ ὑπουργείου τῶν Ναυτικῶν τῆς Τουρκίας ἀπεστάλησαν ἀξιωματικοὶ ἐκ τοῦ Τουρκικοῦ στόλου, ἡγεμονεύοντες εἰς Ναγαγάν. Ἐθεωρήθη ἐν Κωνσταντινουπόλει ὅτι τὰ Ἑλληνικὰ ἀντιτορπιλλικὰ θ' ἀπεπειρῶντο νὰ διέλθουν ἐν ὥρᾳ νυκτὸς τὰ στενὰ τῶν Δαρδανελλίων διὰ νὰ ἐπιτεθοῦν κατὰ τῶν μεγάλων μονάδων τοῦ Τουρκικοῦ στόλου μὲ τὴν ἰδέαν γαλαφράσεως τῆς ἐπαγρυπνήσεως εἰς τὰ ἐξωτερικὰ ὀχυρώματα ἀφ' ἑνὸς καὶ ἀφ' ἑτέρου τῆς ἀποτρόπου ἐξηφανισμένης εἰρήνης τῆς Τουρκίας μὲ τὴν Ἰταλίαν, ἧς ἐκ τῆς ὁποίας ἐξέλιπεν ἅλοσχερῶς ὁ φόβος ἐπαναλήψεως ἀποπείρας βιασμοῦ τῶν στενῶν ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν, καὶ ἀφ' ἑτέρου τῆς ἀδιαλείπτου τῆς Τουρκίας κατ' ἐκείνας τὰς

ἡμέρας διὰ τὰς ἀποφάσεις τῶν Βαλκανικῶν κρατῶν. Ἐξεδόθη διαταγὴ εἰς περίπτωσιν, καθ' ἣν θὰ ἐνεφανίζοντο τὰ Ἑλληνικὰ ἀντιτορπιλλικά, τὰ ὀχυρώματα Κούμ—Καλὲ καὶ Σεντοὺλ—Μπάχρ νὰ τὰ ἀφήσουν νὰ διέλθουν τὸ στόμιον τοῦ Ἑλλησπόντου, ἀλλ' ἀφοῦ εἰσέλθουν νὰ κλείσουν τὰ στενὰ ἐντὸς ἡμισείας ὥρας διὰ τῶν ναρκῶν, τὰς ὁποίας ἔφερεν ἡ ἐπὶ τούτῳ ἡγεμονεύουσα ναρκοθέτις ἔσωθεν τοῦ Σεντοὺλ—Μπάχρ. Ὁ ἀριθμὸς τῶν προβολέων τῶν ἐξωτερικῶν ὀχυρωμάτων ἠῦξήθη διὰ τριῶν ἰσχυροτάτης ἐντάσεως νέας προμηθείας, ἐκ τῶν φερομένων ἐπὶ αὐτοκινήτων, καὶ ἐκανονίσθη νὰ τηρῶνται ἐν ἐσθεσμένοι οἱ προβολεῖς, ἀλλ' ἡ ἄμεσος λειτουργία αὐτῶν νὰ εἶνε ἀσφαλής. Τὰ ἐλαφρὰ σκάφη τοῦ Τουρκικοῦ στόλου διετάχθησαν νὰ συνεργάζωνται μετὰ τῶν ὀχυρωμάτων τοῦ στομίου τοῦ Ἑλλησπόντου διὰ τὴν ἀνίχνευσιν τοῦ ὁρίζοντος.

Μὲ τὴν ἐμπλοκὴν κατέσταινεν ἀπεστάλησαν πρὸ τῶν Βουλγαρικῶν παραλίων διὰ ψευδοεπιρρήσεις τὰ θωρηκτὰ «Τογρουτ» καὶ «Ἀσάρ-Τεφίκ», τὰ καταδρομικὰ «Χαμηδιὲ» καὶ «Μεζητιέ», ἀντιτορπιλλικὰ τινα καὶ πολλὰ Ἑλληνικὰ ἐμπορικὰ ἐκ τῶν κατασχεθέντων εἰς τὸν Εὔξεινον Πόντον. Τὴν ὅλην Ὀκεωβρίου τὰ θωρηκτὰ ἐβομβάρδισαν τὴν Βάρναν, ὁπότε ἐπροξένησαν ζημίας καὶ εἰς δύο Βουλγαρικὰ τορπιλλοβόλα, καὶ τὴν 8ην ἐβομβάρδισαν τὴν κωμόπολιν Καβάρναν. Εἰς ἀμφοτέρας ἐκείνας τὰς ἐπιχειρήσεις παρηκολουθοῦντο ὑπὸ τῶν Ἑλληνικῶν ἐμπορικῶν διὰ νὰ φαίνωνται ὅτι προετίθεντο ν' ἀποβιβάσουν στρατόν. Οἱ Τοῦρκοι ἐπεδίωκαν νὰ ἐξαπατήσουν τοὺς Βουλγάρους καὶ τοὺς ἀναγκάσουν νὰ ἀποσπάσουν εἰς τὰ παράλιά των δυνάμεις, αἱ ὁποῖαι νὰ τοὺς ἔλειπον ἐκ τοῦ μετώπου κατὰ τὴν μάχην, τὴν ὁποίαν ἐπόθουν νὰ δώσουν αὐτοὶ οἱ Τοῦρκοι εἰς Σαρὶτεπὲ-Ἐκκλησιές, εὐθὺς ὡς θὰ κατόρθουν νὰ συγκεντρώσουν τὸν στρατόν των εἰς τὴν Θρᾴκην. Ἐν τῷ μεταξὺ τὰ Τουρκικὰ ἀντιχτυπητικὰ συνάδελφον ὅσα μεταγωγικὰ τοῦ στόλου των μετέφερον πολεμοφόδια καὶ στρατόν. Τὰ θωρηκτὰ καὶ τὰ καταδρομικά, πάντοτε συνοδευόμενα ὑπὸ τῶν Ἑλληνικῶν ἐμπορικῶν, ἐξηκολούθησαν νὰ ἐμφανίζωνται πρὸ τῶν Βουλγαρικῶν παραλίων καὶ νὰ διαδρομοῦν ἀπὸ τοῦ κόλπου τῶν Δέρκων ἐὼς Καλλιάκρας τηρούμενα ἐὼς ἀποκλεισμὸν τὰς Βουλγαρικὰς ἀκτάς. Τὴν νύκτα τῆς 8ης πρὸς τὴν 9ην Νοεμ-

θρίου τὸ κιταδρομικὸν «Χαμηδὲ» μετὰ δύο ἀντιτορπιλλικῶν ἐξετέλει περιπολίαν ἔξωθεν τῆς Βάρνας καὶ εἶχεν ἀπογοητσθῆ τοὺς τον διὰ νὰ περιπολήσῃ εἰς τὴν ἀκτίνα του, ὅταν περὶ τὸ μεσονύκτιον εἶδε τορπιλλικὰ σκάφη νὰ τὸ πλησιάζουν καὶ ἤνοιξε τὰ συνθήματικὰ φῶτα τῆς ἀναγνωρίσεως. Τὰ σκάφη ἐκεῖνα ἦσαν Βουλγαρικὰ τορπιλλοβόλα, τὰ ὁποῖα ἤρχοντο νὰ τὸ τορπιλλήσουν καὶ ἠγνόουν ὁπόιαν ἀπάντησιν νὰ δώσουν εἰς τὸ σύνθημα τοῦ «Χαμηδὲ», ὡς ἦτο ἄλλως τε ἐπόμενον, περιωρίσθησαν λοιπὸν νὰ ἐπαναλάβουν τὰ συνθηματικὰ φῶτα τὰ ὁποῖα εἶχεν ἀνάψει τὸ καταδρομικόν. Μὲ τὴν ἀμφιβολίαν ὅτι δὲν εἶδον τὸ σύνθημα του καὶ ὅτι ὡς προσερχόμενα πλοῖα ἐξετέλεσαν πρῶτα τὸ σύνθημα τῆς ἀναγνωρίσεως, τὸ «Χαμηδὲ» τὸ ἐθεώρησεν ὡς Τουρκικὸ καὶ τὸ ἄφῆκε νὰ τὸ πλησιάσουν πρῴρωθεν, εἰς ἐγγυτάτην ἀπόστασιν, νὰ τὸ τορπιλλήσουν εἰς τὴν πρῷραν καὶ νὰ διαφύγουν ἀβλαβῆ. "Οταν πλέον ἤρχισε πῦρ κατ' αὐτῶν τὸ μόνον ἀποτέλεσμα ἦτοῦτο νὰ πλησιάσουν τὰ ἀντιτορπιλλικὰ τῆς διμοίρας του, τὰ ὁποῖα προσερχόμενα ἤναψαν τὰ συμπεφωνημένα φῶτα τῆς ἀναγνωρίσεως. Ἀλλὰ τὸ «Χαμηδὲ» ἐξέλαβε τὴν φορὰν ταύτην τὰ ἀντιτορπιλλικὰ τοῦ ὡς ἐχθρικά, τὰ ὁποῖα ἤρχοντο ἐκ δευτέρου νὰ τὸ τορπιλλήσουν καὶ διηύθυνε τοχύτατον πῦρ ἐναντίον των. Μετὰ μεγάλου κόπου ἠγένετο ἐπὶ τέλους ἡ ἀναγνώρισις καὶ ἐξητήθη ἡ βλάβη ἐκ τῆς τορπιλλήσεως. Τὰ στεγανὰ τῆς πρῴρας ἀντέχουν πολύ, ἀλλ' εἰσέρρευσαν πολλὰ ὕδατα καὶ τὸ πρῷραῖον πατέσσιωμα ἔφθασεν ἐν χῷ τῆς θαλάσσης. Τὸ θωρηκτὸν «Τοργκούτ» ἐπλησίασε, ἔδεσε τὰ ὑμοῦλκια εἰς τὴν πρύμνην τοῦ «Χαμηδὲ», καὶ μὲ μικρὰν ταχύτητα, διὰ νὰ μὴ ὑφίστανται τὰ στεγανὰ τῆς πρῴρας ὁδροδυναμικὰς πιέσεις καὶ οὕτω ἐξαλουθήσουν ν' ἀντέχουν, τὸ ἐρυμούλκησεν ἀπὸ τῆς πρύμνης του μέχρι τῆς εἰσόδου τοῦ Βοσπόρου καὶ ἐκεῖ τὸ παρέλαβον τέσσαρα ὑμοῦλκια καὶ τὸ ὁδήγησαν κατ' εὐθεῖαν εἰς μίαν τῶν δεξαμενῶν τοῦ Κησαίου κόλπου. Τὸ θωρηκτὸν «Τοργκούτ» ἐπανῆλθεν εἰς τὸν Εὔξεινον. Ἔν τῷ μεταξὺ κατὰ τὰς ὥρας Νοεμβρίου εἶχον χρησιμοποιηθῆ τὰ πλοῖα καὶ ἀπὸ τοῦ μέρους τοῦ Εὐξείνου εἰς τὸ ὄρος τῆς λίμνης Δέρκων καὶ ἀπὸ τοῦ μέρους τῆς Προποντίδος εἰς Τσεκμετζέ, ὡς ἀφαίλει πτέρυγες τῆς ἀμύνης Γοαλτλτσας. Τὰ θωρηκτὰ «Μπαρμπαρὸς»

καὶ «Μεσσουδιὲ» μετὰ τῶν ἀντιτορπιλλικῶν καὶ δύο ἄλλων πλοιῶν πλοίων, τὰ ὁποῖα ἐτέθησαν εἰς κίνησιν ὡς ἐκ τῆς ἐκτάκτου ἀνάγκης, ἐπανειλημμένως ἑβδομάδας ἀπὸ θαλάσσης τὸν Βουλγαρικὸν στρατὸν ἀποπειρώμενον νὰ διέλθῃ τὴν μεγάλην γέφυραν τοῦ Τσεκμετζέ.

Ἀρχηγὸς τοῦ Τουρκικοῦ στόλου ἀπὸ τῆς ἐμπολέμου καταστάσεως ἦτο ὁ πλοίαρχος Ραμὶζ ἐπιδαίνων τοῦ θωρηκτοῦ «Μπαρμπαρὸς». Ὁ ἀξιωματικὸς οὗτος ὁ ὁποῖος εἶχε συνεργασθῆ πολὺ μετὰ τῆς Βρεττανικῆς ἀποστολῆς ὑπὸ τὸν ναύαρχον Γκὶμπμπλ καὶ διατελέσει ἐπὶ διετίαν μοίραρχος τοῦ Τουρκικοῦ στόλου, ἀπὸ τοῦ ἔτους 1909—1911, ἐθεωρεῖτο μορφωμένος καὶ ἄτο εἰδικὸς τορπιλλιὴτὴς καὶ ἠλεκτρολόγος, γνωστὸς ὡς ἠλεκτροφοτίσας τὰ ἀνάκτορα τοῦ Σουλτάνου. Εἰς τὴν θέσιν τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ στόλου εἶχε μετατεθῆ ἀπὸ τῆς θέσεως τοῦ διευθυντοῦ τοῦ ναυσιθμοῦ. Εἰς τὸ παρελθὸν εἶχε διατελέσει ὑπὸ μεγάλην ἔθνειαν καὶ εἶχε σταλῆ εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν ἐπὶ πενταετίαν πρὸς τελειοποίησιν τῶν σπουδῶν του, ἀλλὰ κατόπιν ἔξῃς πέσει ὑπὸ δυσμένειαν καὶ ἐξωρισθῆ εἰς τὴν Ἀραβίαν. Εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ναυτικοῦ ἐπανῆλθε μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ σουλτὰν Χαμὶτ καὶ ὑπηρέτησε μετὰ ζήλου ὥστε ἔτυχε τῆς ἰδιαιτέρας ἐκτιμήσεως τοῦ ναυάρχου Γκὶμπμπλ καὶ γενικῶς ἐκρίθη ὡς ἐφυὴς ἀξιωματικὸς Ἦτο καλλιτεχνικὴ πληροφορημένος διὰ τὸ Ἑλληνικὸν ναυτικόν, πολὺ πρὸ τοῦ ἔτους 1911 ὁπότε διορίσθη ναυτικὸς ἀκόλουθος τῶν ἐν Ρώμῃ καὶ Ἀθήναις πρεσβειῶν. Τὴν ἐπομένην τῆς ἀνακωρῆς τῆς Τουρκίας μετὰ τῆς Σερβίας, Βουλγαρίας καὶ Μαυροβουνίου, ὁ ὑποψήφιος τῶν στρατιωτικῶν καὶ ἀρχιστράτηγος τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ Ναζὶμ ἀπέστειλεν εἰς Δαρδανέλλια Ένα ὑποστράτηγον ὁ ὁποῖος ἐνεχείρησεν εἰς τὸν ἀρχηγὸν Ραμὶζ ἐμπιστευτικὴν διαταγήν. Κατὰ ταύτην ὤφειλεν ὁ Τουρκικὸς στόλος νὰ ἐξέλθῃ τῶν στενῶν καὶ ἐπιχειρήσῃ νὰ συνάψῃ μάχην. Διετάσσετο ὅμως ὑπὸ ὁ Ραμὶζ νὰ μὴ προχωρήσῃ πέραν ὡρισμένου σημείου, τοῦ ὁποίου ὁδιέτο τὸ πλάτος καὶ μῆκος, ἀλλὰ μόνον ἐντὸς τοῦ οὕτω ταχθέντος διαστήματος νὰ ἐνεργήσῃ πᾶν ὅτι θὰ ἠδύνατο νὰ πράξῃ καὶ νὰ ἐπιστρέψῃ. Τὸ ἐγγυαφον ἐκεῖνο ἐτήρησε μυστικὸν ὁ ἀρχηγὸς τοῦ στόλου καὶ ἠγοειδῆθη δραστηρίως νὰ ἑτοιμάσῃ τὰ πλοῖα πρὸς

μάχην. Τὸ καταδρομικὸν «Χαμηδιὲ» ἐπεσκευάζετο ἀκόμη εἰς τὴν δεξαμενὴν καὶ ὁ κυβερνήτης αὐτοῦ Ρεούφ ὡρίσθη προσωρινῶς διοικητὴς τῆς ὁμάδος τῶν ἀντιτορπιλλικῶν διὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἐξόδου τοῦ στόλου. Τὰ λοιπὰ πλοῖα διετάχθησαν ἐπειγόντως νὰ συγκεντρωθοῦν εἰς Δαρδανέλλια. Ὁ Ραμίζ, ὧρισεν οἰκιακὸς εἰς τὸ ὀχυρώματα τοῦ στομίου τοῦ Ἑλλησπόντου διὰ νὰ συνεννοεῖτο κατὰ τὴν μάχην μετ' αὐτῶν καὶ τῶν πυροβολαρχῶν ὅταν θὰ ἔκρινε τὴν κατάλληλον στιγμὴν ν' ἀρχίσουν πῦρ κατὰ τῶν Ἑλληνικῶν πολεμικῶν. Ἀπὸ τῆς Μαΐδεως ἐξετελέσθησαν πυρὰ μάχης κατὰ θάλασσαν καὶ κατόπιν τούτων τὰ πλοῖα ἀπεβίβασαν τὰ Ἐπτάλια των εἰς Δαρδανέλλια διὰ ν' ἀποφύγουν τὰς πυρκαϊὰς κατὰ τὴν ἀναπόφευκτον ἐγγὺς ναυμαχίαν.

Ὅτε ὁ Βουλγαρικὸς στρατὸς εἶχε προελάσει πρὸς τὴν Τσατάλτσαν περὶ τὰ τέλη Ὀκτωβρίου ἡ Κωνσταντινούπολις ἔπαυσε νὰ εἶνε ἐν ἀπολύτῳ ἀσφαλείᾳ ἀπὸ τοῦ μέρους τῆς ξηρᾶς. Αἱ πύλαι τῶν Δαρδανελλίων ἠνοίχθησαν τότε διὰ τὰ πολεμικὰ πλοῖα τῶν μεγάλων Δυνάμεων καὶ σχεδὸν καθ' ἑκάστην εἰσήρχοντο καὶ ἐξήρχοντο τῶν στενῶν ὑφηγητὰ ἢ καταδρομικά. Ἀφ' ἑτέρου ἡ κίνησις τῶν ἐμπορικῶν πλοίων ἐξηκολούθησε νὰ παραμένῃ σημαντική, ὡς ἤτο καὶ πρότερον, καὶ εἰς τὰς ὄψεις τῶν περιπολούντων πρὸ τοῦ στομίου τοῦ Ἑλλησπόντου Ἑλληνικῶν ἀντιτορπιλλικῶν ἡ ἐμφάνισις καπνῶν εἰς τὸ βάθος τῶν στενῶν διαρκῆς. Ἡ ἐπαγρύπνησις τῶν περιπολούντων κατ' ἀνάγκην ἔτρεπε νὰ γίνεται προσεκτικὰ διότι συνέπιπτε πολλάκις νὰ ἐξέρχεται τῶν στενῶν πολεμικὸν πλοῖον καὶ ἦν ἄρα ἐξέρχοντο καὶ ὁμάδες ἐμπορικῶν καὶ ὡς ἐκ τοῦ μεγάλου μήκους τῶν στενῶν κατὰ τὸν ἄξονά των, νὰ διακρίνεται μὲν τὸ πολεμικὸν πλοῖον ἀλλὰ τὰ ἐρχόμενα κατόπιν αὐτοῦ ἄλλα σκάφη νὰ μὴ διευκρινίζωνται ἐγκαίρως; ἂν ἦσαν ἐμπορικὰ πλοῖα ἢ στόλος ἀλλόφρων. Ἄλλοτε συνέβαινε νὰ ἔρχωνται ξένα πολεμικὰ καὶ ἀγκυροβολοῦν εἰς Μακρίαια, ἀπέναντι τῆς Τενέδου, κατὰ τὸ λυκάφος ἢ τὸ λυκαυγὲς καὶ νὰ διάρχῃ κίνδυνος παρεξηγήσεως. Τὰ Τουρκικὰ καταδρομικὰ σπανίως ἐνεφανίσθησαν χωρὶς νὰ ἀποκρυβοῦν ὄπισθεν ἐμπορικῶν πλοίων ἐξερχομένων τῶν στενῶν, διὰ νὰ ἴδωσιν ἄδρατα ἕως ἔτου θὰ διέρχων τὰ ἀπὸ Γκαλῆ Μπάχρ εἰς τὸ στόμιον τοῦ Ἑλλησπόντου μίλια

καὶ νὰ εἶχον οὕτω μιᾶς ὥρας κέρδος χρόνου καὶ ἀδιστάκτως νὰ ὑπερέβαινον τὸ ὅριον βολῆς τῶν ὁρυομάτων πρὸς παρενόχλησιν τῶν περιπολούντων Ἑλληνικῶν ἀντιτορπιλλικῶν μέχρις ὅσου θὰ κατέφθανεν ὁ «Ἀβέρωφ». Ὁ χειμὼν τοῦ πολέμου ὑπῆρξε πολὺ δριμὺς καὶ ὀθνεῖηποτε καὶ ἂν ἔπνεον ὁ ἄνεμος παρήγετο μέγας κυματισμὸς ἐκ τοῦ ὁποίου ἐκαπίαζον τὰ ἀντιτορπιλλικά, ὑποχρεωμένα νὰ κινῶνται μὲ μικρὰν ταχύτητα καὶ παραμένουν τουλάχιστον ἐπὶ 48 ὥρας συνεχεῖς ἐν περιπολίᾳ ὑπὸ δυσκόλους συνθήκας. Οὔτε αἱ χιονοθύελλαι Ἐλειψαν κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἐμπολέμου καταστάσεως. Ἡ σπανιωτέρα κατάστασις τῆς θαλάσσης ἦτο ἡ γαλήνη καὶ ἡ τύχη ἠθέλησε κατ' ἄμφοτέρας τὰς ναυμαχίας ὁ καιρὸς νὰ συμπέσῃ γαληνιαῖος. Αἱ δυσκολίαι ἐδιπλασιάζοντο διὰ τὰ περιπολοῦντα πλοῖα διαν ἐπήρχετο ἡ νύξ. Ἓν κακοποιὸν, ὅς ἐκ τῶν ξενιτέων καὶ τῶν ἀνήμων, δυσκόλως θὰ ἠθέλοντο νὰ εὑρίσκων τὸ στίγμα των ἂὰν τοὺς Ἔλειπεν ὁ προβολεὺς τοῦ Σεντοὶλ-Μπάχρ ὁ ὁποῖος ὀδδέποτε Ἔσανεν ν' ἀνιχνεύῃ τὸν ὁρίζοντα κατὰ συχνὰ διαλείμματα. Ἀλλ' οἱ Τοῦρκοι, καὶ ἐὰν ἐγνώριζον πόσον ἐχρησίμευεν ὁ προβολεὺς εἰς τὰ περιπολοῦντα πλοῖα, πάλιν θὰ τὸν ἤναπτον, διότι ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ φρουροῦνων τὸ στόμιον πάσῃ θυσίᾳ καὶ προτιμότερον δι' αὐτοὺς ἦτο τὸ νὰ γνωρίζουν τί συμβαίνει ἐντὸς τῶν στενῶν τοῦ νὰ δυσκολεύουν τὰς κινήσεις τῶν Ἑλληνικῶν ἀντιτορπιλλικῶν. Τὸ ὀλιγώτερον τὸ ὁποῖον θὰ ἠδύνατο νὰ τοὺς συμβῇ κατὰ βροχερὰν καὶ σκοτεινὴν νύκτα θὰ ἦτο ἡ τορπίλησις τῆς νυκτοθήρειδος, ἡ ὁποία ἔμενεν ἠχωροδολημένη κατωθὲν τοῦ Σεντοὶλ—Μπάχρ. Τὸ ζήτημα τοῦ λαθραίου εἰσπλοο τορπιλικῶν πλοίων ἢ τοῦ καταδυομένου ὑπὸ εὐνοϊκὰς συνθήκας σκάτους καὶ βροχῆς. Ὄχι μόνον ἦτο ὅτ' ὄφιν ἄλλὰ καὶ εἶχεν ἀνακινηθῇ δὶς ἢ τρὶς, ὅτε ὅμως ἀπέλυνε τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ναυτικῶν πρὸς τοιαύτην ἀπόφασιν διέταξε νὰ ἐκτελεσθῇ ἡ ἀπόπειρα διὰ τοῦ καταδυομένου καὶ τῶν πλοίων μικρῶν τορπιλοβόλων τῶν 85 τόννων. Ὁ ναύαρχος Ἀπὸ τεγγὲν ὅτι ἔθεώρει ἀκατόλληλα τὰ τορπιλοβόλα διὰ τοιαύτην ἐπιχείρησιν, διότι δὲν εἶχον ταχύτητα, καὶ ὅτι θὰ ἐχρησιμοποίει ἀντιτορπιλλικὸ τινα καὶ τὸ καταδυόμενον καὶ ἐξέδωκε πρὸς τὸν διοικητὴν τοῦ τορπιλλικοῦ σταθμοῦ καὶ τὸν κυβερνήτην τοῦ καταδυομένου ἐμπιστευτικὰς σχετικὰς διαταγὰς λεπτομερεῖς

Ἡ προσεχὴς ἔναρξις τῆς διασκέψεως τῆς εἰρήνης μετέβαλε τὴν ἀπόφασιν τοῦ ὑπουργείου τῶν Ναυτικῶν, τὸ ὁποῖον διὰ μεταγενεστέρας διαταγῆς του ἀνέστειλε τὴν μέλλουσαν νὰ ἐκτελεσθῇ ἐκείνην ἐπιχείρησιν.

Πρὸς πληρεστέραν ἐπιτήρησιν τοῦ στομίου τοῦ Ἑλλησπόντου, κατὰ τὴν ἐπιχείρησιν τῆς ἀποβάσεως τοῦ Βουλγαρικοῦ στρατοῦ εἰς τὸ Δεδεαγάτς, ἐστάθμευσαν προσωρινῶς εἰς Τένεδον τ' ἀντιτορπιλλικὰ τύπου «Θυέλλης» καὶ «Νίκης», τὸ καταδυόμενον «Δελφὶν» καὶ τὰ τορπιλλοβόλα ὑπ' ἀριθ. «12» καὶ «11». Ὁ προσωρινὸς ἐκεῖνος σταθμὸς ἀπεφασίσθη νὰ γίνῃ μόνιμος, ἐπειδὴ παρεῖχεν εὐκολίας τινας εἰς τ' ἀντιτορπιλλικά, ἀπεστάλη ἐκεῖ ἐκ Μούδρου ἓν ἀνθρακοφόρον, τοῦ ὁποίου ἐπέβαινεν ἀνάλογος ἀριθμὸς ἀνθρακέων διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ στολίσκου καὶ ὁ διοικητὴς αὐτοῦ πλοίαρχος Βρατσᾶνος διετάχθη νὰ κανονίζῃ ἐκεῖνος τὰς ἐκ περιτροπῆς περιπολίας τῶν πλοίων του.

Τὴν 20ην Νοεμβρίου ἐγνώσθη ὅτι ἡ Τουρκία ὑπέγραψεν ἀνακωχὴν μετὰ τῆς Σερβίας, τῆς Βουλγαρίας καὶ τοῦ Μαυροβουνίου καὶ ὅτι μόνη ἡ Ἑλλὰς θὰ συνέχιζε τὸν πόλεμον. Τὴν πληροφορίαν ταύτην ἐπηκολούθησαν ἄλλη ἐνδιαφέρουσα τὸν στόλον, ὅτι πάντα τὰ Τουρκικὰ πολεμικὰ κατέπλευσαν εἰς Ναγαρᾶν καὶ ἐποποθετήθησαν πυροβολαρχίαι πεδιναὶ παρὰ τὰ ὀχυρώματα καὶ εἰς ἄλλας θέσεις τῶν στενῶν. Τὴν πρωΐαν τῆς 27ης ἀπέπλευσεν ὁ Ναύαρχος ἐκ Μούδρου μετὰ τῶν τεσσάρων θωρηκτῶν, τῶν ἀντιτορπιλλικῶν «Λέοντος», «Πάνθηρος», «Ἱέρακος», «Νέας Γενεᾶς», ἡ ὁποία εἶχε καταπλεύσει ἐκ Χίου εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ στόλου τοῦ Αἰγαίου, καὶ τοῦ «Δελφῖνος» καὶ ἔπλευσεν εἰς Τένεδον ὅπου ἀφῆκε τὸ καταδυόμενον εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ διοικητοῦ τοῦ τορπιλλικοῦ στολίσκου. Μετὰ τῶν λοιπῶν πλοίων διεδρόμησεν μέχρι τῆς ἑσπέρας τῆς 29ης ἀπὸ τοῦ ἀκρωτηρίου Μπαμπᾶ, ἔναντι τῆς Λέσβου, εἰς τὸν κόλπον τοῦ Ξηροῦ, διερχόμενος μεταξὺ Ἴμβρου καὶ τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἀκτῆς τῶν στενῶν, πολὺ πλησίον τοῦ στομίου, εἰς τὸ ὅριον τῆς βολῆς τῶν ὀχυρωμάτων καὶ μεταξὺ Τενέδου καὶ Ἀσιατικῆς ἀκτῆς. Ἐξαιρουμένων νυκτερινῶν ἀσυνήθων συνεννοήσεων, γινομένων ἐντὸς τῶν στενῶν, ἄλλο τι δὲν εἶχε παρατηρηθῆ κατὰ τὰς νύκτας ὑπὸ τῶν περιπολούντων ἀντιτορ-

πιλλικῶν. Τὸ ἀντιτορπιλλικὸν «Νέα Γενεὰ» παρέμεινεν εἰς Τένεδον, εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ διοικητοῦ τοῦ τορπιλλικοῦ στολίσκου καὶ τὰ λοιπὰ πλοῖα ἐπανέπλευσαν εἰς Μοῦδρον, τὴν ἑσπέραν τῆς 29ης, ὅπου συνήντησαν τὸ ἀντιτορπιλλικὸν «Ἀετὸν» διὰ πρώτην φορὰν ἀπὸ τοῦ πολέμου ἐρχόμενον εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ στόλου.

Πρὸς τὰς 8ω 30λ πρωΐας τῆς 1ης Δεκεμβρίου τὸ ἀντιτορπιλλικὸν «Σφενδόνη», περιπολοῦν μετὰ τῆς «Λόγχης» καὶ τῆς «Ναυκρατούσης», ἀνεγνώρισε Τουρκικὸν ἀντιτορπιλλικὸν ἐρχόμενον πρὸς τὰ ἔξω καὶ παραπλέον μὲ ταχύτητα τὴν ἀκτὴν τοῦ Κοὺμ—Καλέ. Ἡ «Σφενδόνη» μετὰ τῶν ἄλλων πλοίων τὸ ἐπλησίασεν εἰς 3000 μέτρα, ἔβαλλε κατ' αὐτοῦ 3 βολὰς καὶ μίαν ἡ «Λόγχη». Τὸ ἐχθρικὸν σκάφος ἐπέστρεψεν εἰς τὰ στενά, ἀλλὰ τὰ ὀχυρώματα Κοὺμ — Καλὲ καὶ Σεντοὺλ — Μπάχρ ὡς καὶ πεδιναὶ πυροβολαρχίαι ἤρχισαν ἀμέσως ταχὺ πῦρ κατὰ τῶν Ἑλληνικῶν ἀντιτορπιλλικῶν, τὸ ὁποῖον ἀπέβη ἄνευ ἀποτελέσματος χάρις εἰς τὴν δεξιότητα τοῦ χειρισμοῦ τῶν πλοίων καὶ τὴν ταχύτητά των. Ὁ διοικητὴς τοῦ τορπιλλικοῦ στολίσκου διετάχθη παρὰ τοῦ Ναυάρχου διὰ τοῦ ἀσυρμάτου ν' ἀπέρῃ ἀμέσως ἐκ Τενέδου μετὰ πάντων τῶν ἀντιτορπιλλικῶν καὶ τοῦ καταδυομένου καὶ νὰ πλεύσῃ πρὸς τὸ στόμιον τοῦ Ἑλλησπόντου, τηρούμενος ἐκτὸς βολῆς τῶν ὀχυρωμάτων. Ἡ κίνησις αὕτη ἐβράδυνε νὰ ἐκτελεσθῇ, διότι ἡ διαταγὴ τοῦ Ναυάρχου ἐλήφθη μὲν ὑπὸ τοῦ «Βέλους» ἀλλ' ὁ διοικητὴς εἶχεν ἐπιβῆ τῆς «Νέας Γενεᾶς» καὶ ἡ διαταγὴ μετεβιβάσθη διὰ βραχιόνων καὶ καθυστέρησεν. Ἐν πάσῃ περιπτώσει πάντα τ' ἀντιτορπιλλικά, πρὸς τὴν 1ω 30λ, ἔπλεον πρὸ τοῦ στομίου ὅταν ἐθεάθη πρὸς Βορρᾶν εἰς ἀπόστασιν μιλλίων τινων ἔσωθεν τοῦ ὁρίζοντος καταδρομικὸν ἐρχόμενον ἐξ Ἴμβρου πρὸς τὸ ἀκρωτήριον τῆς Ἕλλης μὲ μεγάλην ταχύτητα καὶ διετάχθη ὑπὸ τοῦ διοικητοῦ ἡ ὁμὰς τῶν 4 ἀντιτορπιλλικῶν τύπου «Θυέλλης» ὑπὸ τὴν «Σφενδόνην» νὰ προχωρήσῃ καὶ ἀναγνωρίσῃ τὸ ἄγνωστον σκάφος. Εὐθὺς ὡς ἐπλησίασε τὸ καταδρομικὸν ἡ «Σφενδόνη» ἔστρεψεν ὁλοταχῶς πρὸς τὴν «Νέαν Γενεὰν» καὶ ἐσήμανεν ὅτι τὸ πλοῖον ἦτο Τουρκικόν, ἀλλὰ ταυτοχρόνως γενικὴ συμπυροκρότησις τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς τοῦ καταδρομικοῦ ἔδωκε τέρμα εἰς τὰς ἀμφιβολίας περὶ τῆς ἐθνικότητός του καὶ ἀνεγνωρίσθη τὸ

«Μετζητιέ». Τ' ἀντιτορπιλλικὰ ἀπήντησαν εἰς τὸ πῦρ καὶ ἀπεμακρύνθησαν πρὸς τὰ ἔξω, τὸ ὑποβρύχιον «Δελφὶν» κατέδυσε καὶ ἐπροχώρησε πρὸς τὸ «Μετζητιὲ» ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη νὰ τὸ καταφθάσῃ καὶ ἀπῆλθεν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν. Τὸ ἐχθρικὸν καταδρομικὸν διεδρόμησεν εἰς τὸ ὅριον τῆς βολῆς τῶν ὀχυρωμάτων ἐπὶ δύο ὥρας καὶ κατόπιν ἐπανῆλθεν εἰς Ναγαρᾶν.

Ἐν τῷ μεταξὺ τὰ τέσσαρα θωρηκτὰ καὶ τὰ ἀντιτορπιλλικὰ «Λέων», «Πάνθηρ», «Ἱέραξ», «Ἀετὸς» εἶχον ἀποπλεύσει τοῦ Μούδρου πρὸς τὰς 2ω ἐρχόμενα πρὸς Ἕλλην, καί, ἐν πλῷ, πρὸς τὰς 4ω, ἔλαβεν ὁ Ναύαρχος ἀναφορὰν ὅτι τὸ ἐχθρικὸν καταδρομικὸν εἰσῆλθεν εἰς τὰ στενά. Ἐξηκολούθησεν ὅμως τὸν πλοῦν, διῆλθε μεταξὺ Ἴμβρου καὶ Ἕλλης, κατὰ τὴν νύκτα ἔπλευσε πρὸς Βορρᾶν καὶ τὴν ἑπομένην 2αν Δεκεμβρίου ἠκολούθησε τὴν διαδρομὴν ἀπὸ τοῦ ἀκρωτηρίου Μπαμπᾶ πρὸς τὸν κόλπον τοῦ Ξηροῦ ἀναμένων ἐμφάνισιν τοῦ Τουρκικοῦ στόλου ἀπὸ ὥρας εἰς ὥραν. Ἀλλ' ἡ ἡμέρα ἐκείνη διῆλθεν ἐν ἠρεμίᾳ. Οὐδὲν ἐχθρικὸν πλοῖον ἐξῆλθε τῶν στενῶν, καὶ κατὰ τὴν νύκτα ὁ στόλος ἔπλευσε Βορείως Ἴμβρου.

Ἡ 3η Δεκεμβρίου ἐξημέρωσε μὲ ἐλαφρὰς πνοὰς Νοτιοανατολικοῦ ἀνέμου. Ὑπῆρχεν ἴχνος κυματισμοῦ τοῦ Νότου, ἀλλὰ πολὺ ἀσθενὲς καὶ ἡ κατάστασις τῆς θαλάσσης ὀλίγον διέφερε τῆς ἄκρας γαλήνης. Ἐλαφρὰ ὁμίχλη ὑπῆρχε παρὰ τὸν ὁρίζοντα, ἀλλ' ἐμετριάσθη μὲ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου καὶ ἤρχισαν νὰ διαγράφωνται αἱ ἀκταὶ τοῦ στομίου τοῦ Ἑλλησπόντου. Ὁ στόλος ἔπλεε μὲ ταχύτητα 7 μιλλίων πρὸς Νότον, ἐν γραμμῇ παραγωγῆς εἰς δύο στήλας, καὶ εὑρίσκετο πρὸς τὰς 7ω πρωΐας μεταξὺ Ἴμβρου καὶ χερσονήσου Καλλιπόλεως. Τὴν πρὸς ἀριστερὰ στήλην ἀπετέλουν κατὰ σειρὰν τὰ θωρηκτὰ «Ἀβέρωφ», «Σπέτσαι», «Ὕδρα», «Ψαρά», καὶ τὴν πρὸς τὰ δεξιὰ τὰ μεγάλα ἀντιτορπιλλικὰ κατὰ σειρὰν «Λέων», «Πάνθηρ», «Ἱέραξ», «Ἀετὸς» εἰς τὸ ὕψος τῶν θωρηκτῶν καὶ κανονικὴν ἀπόστασιν 400 μέτρων. Ὁ Ναύαρχος προετίθετο νὰ ὁδηγήσῃ τὸν στόλον εἰς Τένεδον κατ' ἐκείνην τὴν πρωΐαν ἐάν συνέβαινε καὶ πάλιν νὰ μὴ ἐξήρχετο ὁ ἐχθρὸς τῶν στενῶν. Πρὸς τὰς 7ω 30λ ἡ ναυαρχὶς διήρχετο πλησίον τοῦ περιπολοῦντος ἀντιτορπιλλικοῦ «Βέλους», καὶ εἶχεν ἀρχίσει μετ' αὐτοῦ συνεννόησιν διὰ βραχιόνων διὰ τὰ λοιπὰ ἐλαφρὰ πλοῖα, τὰ περι-

πολοῦντα καὶ τὰ εἰς Τένεδον, ὅταν ὁ ἀξιωματικὸς τῆς φυλακῆς ἀνέφερεν εἰς τὸν Ναύαρχον τὴν ἐμφάνισιν Τουρκικῶν πολεμικῶν. Ἡ ὁμίχλη εἶχεν ἀρχίσει νὰ διαλύηται καὶ ἐφάνη, εἰς μεγάλην ἀπόστασιν παρὰ τὸ Κούμ—Καλέ, τὸ καταδρομικὸν «Μετζητιὲ» καὶ καπνοὶ πολλῶν ἄλλων πλοίων τὰ ὁποῖα εὐθὺς ἀμέσως ἀνεγνωρίσθησαν καὶ ἐκεῖνα ὡς Τουρκικὰ ἀντιτορπιλλικά. Ὁ Ἑλληνικὸς στόλος εὑρίσκετο ἀκόμη πολὺ βορείως τοῦ ἄξονος τοῦ στομίου τοῦ Ἑλλησπόντου, ἀπὸ τῆς θέσεως του δὲν ἐφαίνετο τὸ βάθος τῶν στενῶν, ἀλλ' ἀνεδύοντο πολλοὶ καπνοὶ νοτίως τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἀκτῆς Δαρδανελλίων καὶ δὲν ἀπέμεινεν ἀμφιβολία ὅτι ὁ λοιπὸς ἐχθρικὸς στόλος ἤρχετο πρὸς τὰ ἔξω. Διὰ τοῦ ἀσυρμάτου ἐγένοντο ἐνήμερα τῆς καταστάσεως ἡ «Νέα Γενεὰ» καὶ τὰ ἄλλα ἀντιτορπιλλικὰ καὶ διετάχθησαν νὰ συναχθοῦν πρὸς ἡμᾶς εἰς τὸ ἀκρωτήριον Κέφαλος τῆς Ἴμβρου. Πρὸς τὰς 8ω 10λ ἐξῆλθε τῶν στενῶν ἓν πλωτὸν νοσοκομεῖον. Κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν διετάχθησαν διὰ γενικοῦ σήματος θωρηκτὰ καὶ μεγάλα ἀντιτορπιλλικὰ νὰ τεθοῦν ἐν πολεμικῇ ἐγέρσει καὶ συγχρόνως διετάχθη διὰ βραχιόνων τὸ «Βέλος» νὰ πλεύσῃ μὲ μεγάλην ταχύτητα εἰς συνάντησιν τῶν ἀντιτορπιλλικῶν καὶ λοιπῶν πλοίων καὶ νὰ ἐπαναλάβῃ τὴν διαταγὴν νὰ ἔλθουν πρὸς ἡμᾶς. Ἐφ' ὅσον κατηρχόμεθα πρὸς Νότον διεκρίνετο εὐκρινέστερον τὸ «Μετζητιέ», τὸ πλωτὸν νοσοκομεῖον, τὰ ἐχθρικὰ ἀντιτορπιλλικά, πάντα ταῦτα Νοτίως τοῦ Κοὺμ-Καλὲ καὶ πλησίον των ἓν Ρουμανικὸν ταχυδρομικὸν μὲ δύο καπνοδόχους καὶ δύο ἢ τρία κενὰ φορτηγὰ ἀναμένοντα νὰ εἰσέλθουν εἰς τὰ στενά. Πρὸς τὰς 8ω 15λ ὁ Ναύαρχος ἐκοινοποίησε διὰ βραχιόνων πρὸς τὰ θωρηκτὰ καὶ ἀντιτορπιλλικά, καὶ διὰ τοῦ ἀσυρμάτου πρὸς τὰ ἄλλα ἀντιτορπιλλικά, τὰ ὁποῖα ἀκόμη δὲν ἐφαίνοντο, τὸ ἑπόμενον σῆμα τῆς μάχης. «Μὲ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ, τὰς εὐχὰς τοῦ Βασιλέως μας καὶ ἐν ὀνόματι τοῦ δικαίου πλέω μεθ' ὁρμῆς ἀκαθέκτου καὶ μὲ τὴν πεποίθησιν τῆς νίκης ἐναντίον τοῦ ἐχθροῦ τοῦ Γένους».

Μετ' οὐ πολὺ ἤρχισαν νὰ ἀναδύωνται τοῦ ὁρίζοντος ἐκ Νότου τὰ ἀντιτορπιλλικά μας, τὸ ἓν κατόπιν τοῦ ἄλλου, ἐρχόμενα πρὸς ἡμᾶς μὲ τὴν μεγίστην δυνατὴν ταχύτητα. Πρὸς τὰς 8 ὥρ. 40λ. ἐξῆλθε τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Ἕλλης ἓν θωρηκτὸν τύπου

«Μπαμπαρός» μὲ πορείαν πρὸς Μαυρονήσια καὶ εἰς κανονικὴν ἀπόστασιν, ἐν γραμμῇ παραγωγῆς, τὸ ἠκολούθει δεύτερον θωρηκτὸν τοῦ αὐτοῦ τύπου καὶ κατὰ σειρὰν τὰ «Μεσουδιὰ» καὶ «Ἀσὰρ-Τεφήκ». Ἡ ταχύτης τῆς Τουρκικῆς γραμμῆς, ἅφ' ὅσον θὰ τὴν παρηκολούθει τὸ βραδυκίνητον «Ἀσὰρ-Τεφήκ», δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ ὑπερβῇ τὰ 10 μίλλια. Ἐπὶ ὁλόκληρον τέταρτον τῆς ὥρας οἱ ἀντίπαλοι στόλοι ἐτήρησαν τὴν πορείαν των ἀμεταβλήτων καὶ οὕτω βαθμηδόν, ἂν καὶ ἀκόμη εἰς μεγάλην ἀπὸ τοῦ ἐχθροῦ ἀπόστασιν, ὁ «Ἀβέρωφ» παρακολουθοῦμενος ὑπὸ τῶν λοιπῶν θωρηκτῶν καὶ τῶν μεγάλων ἀντιτορπιλλικῶν, κατῆλθεν ἀρκετὰ νοτίως τοῦ Κοὺν Καλὲ καὶ ἔφθασε τὸ ὕψος τοῦ ἐπὶ κεφαλῆς πλοίου τοῦ ἐχθροῦ. Τὸ καταδρομικὸν «Μεζητιὲ» ἤμενε πάντοτε μετὰ τῶν ἐχθρικῶν ἀντιτορπιλλικῶν εἰς ἣν θέσιν εἶχε φανερὰ ἀρχικῶς, νοτίως τοῦ Κοὺν —Καλέ, ὅπου ἤμενον τὸ πλοῖον νοσοκομεῖον καὶ τὰ ἐμπορικὰ πλοῖα. Ὅταν ἔφθασαν εἰς τὸ αὐτὸ ὕψος τὰ ἐπὶ κεφαλῆς πλοῖα τῶν ἀντιπάλων στόλων, ὁ Τουρκικὸς ἐσχάφη διαδρομῶς πρὸς Ζέφυρον μὲ τάσιν νὰ ἀναχθῇ εἰς τὸ πέλαγος, ἀλλὰ τοῦτο διήρκεσε μόνον ὅσον ἀπῃτήθη διὰ νὰ λάβουν τὴν νέαν πορείαν τὰ τέσσαρα θωρηκτά του καὶ ἀμέσως κατόπιν ἐσχάφη πάλιν, πάντοτε διαδρομῶς, πολὺ πρὸς δεξιὰ καὶ ἔλαβε πορείαν κατ' ἀρχὰς πρὸς Σαΐφανα καὶ κατόπιν πρὸς Βορράν. Μὲ τὴν τελευταίαν κίνησιν τῶν Τούρκων ὁ Ἑλληνικὸς στόλος ἔπεσε ὁλόκληρος στρογγὺν πρὸς τὴν δύσιν σχηματίσας καὶ τὰ ἐπὶ κεφαλῆς πλοῖα ἦσαν πορίτσου εἰς τὸ αὐτὸ ὕψος ὡς πρὸς τὴν νέαν πορείαν. Ἡ ἀπόστασις ἦτο 16,000 μέτρων, ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ ταχύτης προσηγγίσαμεν ἦτο σχεδὸν μηδέν, ὁ Ναύαρχος ἐστράφη ὀλίγον κατ' ὀλίγον δεξιὰ συγκλίνων πρὸς τὸν Τουρκικὸν στόλον. Τὰ πυλαῖα θωρηκτά μὲ τὰς μεγάλας ἠθικὰς σημαίας ἐπηρμένας, παρηκολούθουν τὸν «Ἀβέρωφ» εἰς καλὴν γραμμὴν παραγωγῆς ὡς καὶ τὰ μεγάλα ἀντιτορπιλλικὰ εἰς παράλληλον γραμμὴν ἀπέχουσαν περὶ τὰ 1.000 μέτρα. Τὰ λοιπὰ ἀντιτορπιλλικὰ κατέφθασαν ἤδη καὶ ἐτάσσοντο παραλλήλως εἰς τρίτην γραμμὴν παραγωγῆς. Τὰ πυροβόλα τῶν θωρηκτῶν διηυθύνοντο ἤδη πρὸς τὸν ἐχθρὸν καὶ ἠρώτησε ἀπὸ τοῦ «Ἀβέρωφ», πρὸς τὰς 9ω 22', τὸ ἐπὶ κεφαλῆς Τουρκικὸν θωρηκτὸν «Μπαμπαρὸς» εἰς αὐθυγράμμισιν μὲ τὸ πυροβολεῖον Κοὺμ-Καλὲ τῆς Ἀσιατικῆς ἀκτῆς. Ὁ ἥλιος εὑρίσκετο ἀκριβῶς εἰς τὴν αὐτὴν εὐθυγράμμισιν δύσιθεν τοῦ Κοὺμ—Καλέ, καί, τὴν ὥραν ἐκείνην, εἰς τὴν ἀπόστασιν τῶν 14.000 μέτρων, ἐφαίνοναν ἐκπεμπόμεναι ἀπὸ τοῦ ὕψους τοῦ πρῳραίου πύργου τοῦ «Μπαμπαρὸς» δύο ταυτόχρονοι μεγάλαι λάμψεις, τὰς ὁποίας διεδέχθησαν ἀμέσως λάμψεις ὁλοκλήρου τῆς πλευρᾶς του καθὼς καὶ τῶν ἄλλων Τουρκικῶν θωρηκτῶν μέχρι καὶ τοῦ τελευταίου. Αἱ πρῶται βολαὶ αὐτῶν ἦσαν πολὺ βραχεῖαι, ἀπὸ 400—1000 μέτρων, ἀλλὰ μετὰ δύο ἢ τρεῖς συμπυροσοτήσεις συνέβη τἀνάπαλιν καὶ αἱ πτώσεις τῶν βλημάτων των ὑπερέβησαν τὴν γραμμὴν τῶν μεγάλων ἀντιτορπιλλικῶν τὰ ὁποῖα ἦσαν 1000 μέτρα ὄπισθεν ἡμῶν. Βαθμηδὸν τὰ βλήματα των ἤρχιζον νὰ μᾶς πλησιάζουν καὶ γυγαντώδεις στῆλαι ὕδατος ὑψοῦτο λέφῳ τοῦ «Ἀβέρωφ» κατὰ πάσας τὰς διευθύνσεις. Πέντε ἀνεξαιρέτως τὰ Τουρκικὰ θωρηκτὰ ἐβάλλον μὲ μεγάλην ταχυβολίαν καὶ παρεσηφήσαμεν ὅτι ἀφ' ἧς ἤρχισαν τὸ πῦρ, τὸ θωρηκτὸν «Μπαμπαρὸς» μετέβαλεν ἐλαφρῶς τὴν πορείαν του πρὸς δεξιὰ παρακολουθούμενον ἐξ τὴν κίνησιν ἐκείνην καὶ ὑπὸ τῶν ἄλλων πλοίων. Ὁ Ναύαρχος εἶχεν ἤδη συγκλίνει τὴν πορείαν του διὰ νὰ πλησιάσῃ τὸ ταχύτερον τὸν ἐχθρὸν πρὶν ἢ ἀκόμη ἐκείνος ἀρχίσῃ τὸ πῦρ, καὶ μὲ τὴν πρώτην βολὴν τοῦ «Μπαμπαρὸς» ἐστράφη ἐτι μᾶλλον πρὸς δεξιά, ἀλλ' ἡ ἀπόστασις δὲν ἠλαττοῦτο πολὺ ταχέως ἐπειδὴ τὰ Τουρκικὰ πλοῖα ἀπέκλινον συνεχῶς καὶ ἐκεῖνα πρὸς δεξιά. Τὸ πῦρ αὐτῶν ἐξηκολούθει ταχύτατον, καὶ ἄμα τὰ ἐπὶ κεφαλῆς πλοῖα ἔφθασαν εἰς ἀπόστασιν 12.000 μέτρων, διέταξεν ὁ Ναύαρχος πρὸς τὰς 9ω 25λ ν' ἀρχίσῃ τὸ πῦρ εἷς ἀπάντησιν.

Ὁ «Ἀβέρωφ», ἀφ' ἧς ἐσημάνθη εἰς τὰ πλοῖα πολεμικὴ ἔγερσις, εἶχεν ἐτοιμον τὸ σῆμα τῆς ἀνεξαιρέτου κινήσεως, τὸ ὁποῖον ἐπαιρόμενον ἐσήμαινεν ὅτι ἡ ναυαρχὶς θὰ ἐστελέσῃ ἰδίαν κίνησιν

καὶ μέχρι πέρατος τοῦ χειρισμοῦ της θὰ ἀνελάμβανεν ὁ μοίραρχος Γκίνης τὴν ἀρχηγίαν τῶν τριῶν παλαιῶν θωρηκτῶν. Αἱ λεπτομέρειαι τῆς κινήσεως ταύτης, ἡ ὁποία ἐβασίζετο εἰς τὴν ὑπεροχὴν τῆς ταχύτητος τοῦ «Ἀβέρωφ», ἦσαν γνωσταὶ ἐκ τῶν προτέρων. Τὰ Ἑλληνικὰ θωρηκτὰ ἐπλησίαζον ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὴν ἐχθρικὴν γραμμήν. Τὰ Τουρκικὰ πλοῖα, ἐφ' ὅσον ἐπροχώρουν ἐπέμενον νὰ στρέφουν διαδοχικῶς καὶ πολὺ ἐλαφρῶς πρὸς δεξιά. Εἶχον ἤδη προχωρήσει Βορείως τοῦ ἄξονος τοῦ στομίου τοῦ Ἑλλησπόντου ὅταν, ὡς ἐκ τῆς συγκλινούσης ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον πορείας τῆς Ἑλληνικῆς γραμμῆς, ἡ ἀπόστασις πλέον ἤρχισε νὰ ἐλαττοῦται ταχέως καί, πρὸς τὰς 9ω 35λ, εἰς 9.500 μέτρα ἀπὸ τοῦ «Μπαρμπαρός», ὁ Ναύαρχος διέταξε τὴν ἔπαρσιν τοῦ σήματος τῆς ἀνεξαρτήτου κινήσεως καὶ ηὔξησεν ἀποτόμως τὴν ταχύτητα τοῦ «Ἀβέρωφ» εἰς 20 μίλλια. Τὰ Τουρκικὰ πλοῖα εὑρίσκοντο τότε πολὺ πλησίον τῆς ξηρᾶς. Ὁ «Ἀβέρωφ» ἐπροχώρησε μὲ μεγάλην ταχύτητα καὶ μὲ τὴν ἀρχικὴν συγκλίνουσαν πορεῖαν πρὸς τὴν πορεῖαν τοῦ ἐχθροῦ, τόσον ὥστε εὑρέθη καὶ Βορείως τῆς Τουρκικῆς γραμμῆς καὶ εἰς ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ «Μπαρμπαρὸς» 4500 μέτρων ὁπότε ἤρχισε νὰ ἀνοίγηται πρὸς τὰ δεξιά του τὸ πεδίον τῆς μάχης. Ἡ μοῖρα τῶν Ἑλληνικῶν θωρηκτῶν, ἐν καλῇ γραμμῇ παραγωγῆς, ἔβαινε συγκλίνουσα πρὸς τὰ Τουρκικὰ τὰ ὁποῖα εὑρίσκοντο πολὺ πλησίον καὶ ὀλίγον Βορειότερον τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Ἕλλης πλέοντα πρὸς Βορειανατολικά. Τὰ δύο πρῶτα ἐξ αὐτῶν «Μπαρμπαρὸς» καὶ «Τοργκοὺτ» ἐτήρουν καλὴν γραμμὴν παραγωγῆς καὶ ἀποστάσεις, ἀλλὰ τὰ δύο τελευταῖα «Μεσουδιὲ» καὶ «Ἀσὰρ—Τεφὴκ» ἔμενον πολὺ ὀπίσω. Τὸ «Μεσουδιὲ» εἶχεν ἐξέλθει πολὺ τῆς γραμμῆς, περὶ τὰ 1000 μέτρα, καὶ πλησιάσει τὴν γραμμὴν τῶν τριῶν Ἑλληνικῶν θωρηκτῶν, ἀλλ' ἐπροχώρει πολὺ βραδέως ὥστε ἐφαίνετο σχεδὸν ἀκινητοῦν, ἐν ᾧ τὸ «Ἀσάρ-Τεφὴκ» ἀκολουθοῦν τὴν πορείαν τῶν δύο πρώτων Τουρκικῶν θωρηκτῶν εἶχε φθάσει τὸ ὕψος τοῦ «Μεσουδιὲ» καὶ ἐφαίνετο ὅτι θὰ τὸ ὑπερβῇ. Ἐν τῷ μεταξὺ ἐφ' ὅσον ὁ «Ἀβέρωφ» ἐξετέλει τὴν προχωρητικὴν ἐκείνην κίνησιν ἔπεσεν ἐπὶ τῆς πρυμναίας καπνοδόχου καὶ ἐξερράγη ἕν βλῆμα τῶν 23 ἐκ. ἐκ τοῦ «Μεσσουδιὲ» καὶ τὰ θραύσματα διεσπάρησαν ἐπὶ τῶν πλησίον ἀτμακάτων, λέμ-

βων, τοῦ ὑπερστεγάσματος καὶ τοῦ ἱστοῦ, ἐφόνευσαν τὸν κελευστὴν τῆς πηδαλιουχίας Καζιντζάρην καὶ ἐτραυμάτισαν ἓξ ἄνδρας ὅλους ἐκτεθειμένους ἔξωθεν τοῦ πρυμναίου πυργίσκου βολῆς. Θραῦσμα βλήματος μεγάλου διαμετρήματος πυροβόλου εἰσῆλθεν ἐπίσης διὰ τοῦ ἀνοίγματος τοῦ ἑνὸς πυροβόλου τοῦ ἀριστεροῦ πρυμναίου πύργου, ὁ ὁποῖος εὑρισκόμενος τότε ἀπὸ τῆς ἀντιθέτου πλευρᾶς ὡς πρὸς τὸν ἐχθρὸν δὲν ἔβαλλεν, καὶ ἐτραυμάτισε δύο ἄνδρας καὶ τὸν ἀρχηγὸν τοῦ πύργου ἀνθυποπλοίαρχον Μαμούρην. Τὰ Τουρκικὰ θωρηκτὰ ὅταν ὁ «Ἀβέρωφ» ἤρχισε νὰ τὰ πλησιάζῃ πολὺ ἔθεσαν εἰς ἐνέργειαν καὶ τὰ ταχυβόλα των.

Ἀπὸ τῆς ἀποστάσεως τῶν 4600 μέτρων, πρὸς τὰς 9ω 55λ, ὁ «Ἀβέρωφ» ἤρχισε νὰ στρέφηται βαθμηδὸν πρὸς δεξιὰ καὶ νὰ διατρέχῃ πολυγωνικὴν γραμμήν, σχεδὸν τόξον. Ἐν βραχεῖ ἡ πορεῖα του ἐγένετο κάθετος πρὸς τὴν ἐχθρικὴν γραμμὴν καὶ ἡ ἀπόστασις αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ ἐχθροῦ ἠλαττώθη πολύ, ἀλλὰ τὸ «Μπαρμπαρὸς» δι' ἀποτόμου ἑλιγμοῦ ἐστράφη 180° πρὸς δεξιὰ διευθυνόμενον πρὸς τὰ στενά. Τὸ «Τοργκοὺτ» ἠκολούθησε κανονικῶς τὸν αὔλακά του, ἀλλὰ τὰ «Μεσουδιὲ» καὶ «Ἀσὰρ—Τεφήκ», μόλις ἀντελήφθησαν τὴν ὑποχωρητικὴν κίνησιν τοῦ πρωτόπλου των, ἐστράφησαν ἀθρόως ἐπὶ τόπου καὶ πρὸς τὸ στόμιον. Ἐὰν ἠκολούθουν τὰ ἴχνη τοῦ «Μπαρμπαρὸς» ἀφεύκτως θὰ τὰ ἐπλησίαζεν ὁ «Ἀβέρωφ» εἰς τὴν θέσιν τῆς στροφῆς εἰς 1000 μέτρων ἀπόστασιν. Τὰ ὀχυρώματα, ἐφ' ὅσον εἰσήρχετο, κατὰ τὴν προχώρησιν πρὸς τὸν ἐχθρόν, εἰς τὴν ἀκτῖνα ἐνεργείας τοῦ πυροβολικοῦ των, συνεκέντρουν διαδοχικῶς τὰ πυρά των κατ' αὐτοῦ ὡς καὶ πυροβολαρχίαι, αἱ ὁποῖαι εὑρίσκοντο πλησίον τῶν ὀχυρωμάτων καὶ εἰς ἄλλας θέσεις τῆς ἀκτῆς. Θραύσματα ἐκτῶν ἐκκρήξεων ἐχθρικῶν βλημάτων, πρὸ πάντων ταχυβόλων, ἐπὶ τῶν πλευρῶν τοῦ πλοίου ἢ πλησίον του ἐπὶ τῆς θαλάσσης ἤρχισαν νὰ πίπτουν εἰς διάφορα μέρη τῶν ὑπερστεγασμάτων, τῆς γεφύρας καὶ τοῦ πρωραίου καταστρώματος.

Ἐν τῷ μεταξὺ τὰ παλαιὰ θωρηκτὰ ἀκολουθοῦντα τὴν συγκλίνουσαν πορείαν ἐπλησίαζον βαθμηδὸν καὶ ἐκεῖνα τὴν ἐχθρικὴν γραμμήν. Ἀλλ' ὁ «Ἀβέρωφ» τὴν κατέφθανεν ἤδη ἀλματωδῶς ὑπὸ χάλαζαν βλημάτων τῶν τεσσάρων Τουρκικῶν θωρη-

κτῶν, τῶν τεσσάρων ὀγυρωμάτων, Ἐρτογρούλ, Σεντοὺλ Μπάχρ, Κούμ—Καλέ, Ὀργανιέ, καὶ τῶν παρὰ τὰ ὀχυρώματα πυροβολαρχιῶν ταγυβόλων τῶν ὁποίων αἱ θηρσὶ χαρακτηριστικοὶ κρότοι μεταξὺ ἠκούοντο τῶν ἄλλων βαγδαδιοῦ ὡς ἐὰν προήρχοντο ἐκ πολυβόλων. Παμμεγέθεις στῆλαι ὕδατος περιέβαλλον πανταχόθεν τὸ πλοῖον, τὸ ὁποῖον ἐπροχώρει μὲ μεγάλην ταγύτητα, καὶ συνήντα ἤνίοτε ἐκεῖναι τὰ ὕδατα τὰ ὁποῖα ἔπιπτον ἐκ αὐτοῦ ὁλόσωμα. Ἐξ τὴν γέφυραν ἤρχοντο διαρκῶς ὁρμητικὰ ῥεύματα θερμοῦ ἀέρος ἐκ τῶν ἐκρήξεων τῶν ἐχθρικῶν βλημάτων καὶ τῶν ἀερίων τῶν πυροβόλων αὐτοῦ τοῦ πλοίου. Ἡ κίνησις τῶν πυροβόλων ὡς ἐκ τῆς πολὺ μικρᾶς ἀποστάσεως κατέληξε ἐλαχίστη ὡς πρὸς τὸ ὁριζόντιον καὶ ἐκάστη βολὴ, συνοδευομένη ὑπὸ πολὺ μεγάλης γλώσσης πυρὸς καὶ ἀναλόγου δυνάμεως ἀερίων ἐνεργούντων μέχρι 30 μέτρων, ἐσάρωνε τὴν θάλασσαν καὶ ὕψωνε πολὺν πίτυλον, ὁ ὁποῖος ἤγγιζε καὶ ἐκείνος εἰς τὴν γέφυραν κατὰ τὴν προχώρησιν τοῦ πλοίου. Διὰ τὰ λοιπὰ πλοῖα τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου, τὸ σκάφος τοῦ «Ἀβέρωφ» εἶχεν ἐξαφανισθῆ κάτωθεν τῶν στιγλῶν ἐκείνων τοῦ ὕδατος καὶ ἐφαίνοντο μόνον οἱ δύο ἱστοὶ καὶ πυκνὸς καπνὸς ἐκ τῶν καπνοδόχων του.

Ἀπὸ τινος ἡ ὑπερφαλάγγιος τοῦ ἐπὶ κεφαλῆς πλοίου τοῦ ἐνθρονῦ εἶχεν ἤδη συντελεσθῆ, ἡ Ἑλληνικὴ ναυαρχὶς ἐξηκολούθει μὲ τὴν αὐτὴν ταχύτητα νὰ κατέρχηται πρὸς Νότον μὲ ὅλον τὸ φοβερὸν πῦρ τὸ διευθυνόμενον ἐναντίον της, καὶ τὸ διαστημόμετρον ἀνήγγελλεν ἀποστάσεις κατωτέρας τῶν 3000 μέτρων. Ἐφαίνετο ὁ ναύαρχος ὡς ἂν νὰ εἶχε τάσιν νὰ ῥιφθῆ εἰς τὸ μέσον τῆς ἐχθρικῆς γραμμῆς καὶ ἀπομονώσῃ ἀπὸ τῶν ἄλλων Τουρκικῶν θωρηκτῶν τὸ «Μεσσουδιέ», τὸ ὁποῖον ἐφαίνετο ὡς πρὸς τὰ ἄλλα ἀπομεμακρυσμένον πρὸς τὰ ἔξω. Καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τῶν πυροβολείων τῆς ξηρᾶς ἐκ τοῦ μέσου πυκνῶν καὶ ἐκτεταμένων στηλῶν καπνοῦ, ἐφαίνοντο ἐκπεμπόμεναι διαλείπτοι λάμψεις βολῶν πυροβόλων. Ὁμοίως ἔλαμπον τὰ πλευρὰ τῶν Τουρκικῶν πλοίων, κατὰ τοὺς πυροβολισμοὺς καὶ ἐκεῖθεν ὡς καὶ ἐκ τῶν καπνοδόχων των ἐξήρχετο πολὺς καπνὸς καὶ ἐσκότιζε τὰ σκάφη των. Ἐκ τούτου, καὶ πρὸ πάντων ἐκ τοῦ ἡλίου ὁ ὁποῖος ἦτο ὀπισθεν τῶν ἐχθρικῶν πλοίων, ἐφαίνοντο ταῦτα συγκεχυμένα διὰ τὴν διεύθυνσιν τῆς βολῆς ἡ

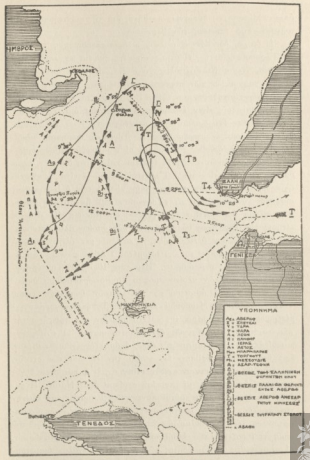
ΠΡΕΒΕΖΑ
ΚΑΡΒΑΣΑΡΑ
ΑΡΤΑ
ΑΚΤΙΟΝ
ΑΓΙΟΣ ΣΩΤΗΡ
ΑΓΙΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ
ΠΑΡΓΑ
ΜΑΡΓΑΡΙΤΙ
ΣΑΓΙΑΔΑ
ΚΑΣΤΡΟΣΙΚΙΑ
ΚΕΡΚΥΡΑ
ΠΑΞΟΙ
ΛΕΥΚΑΣ
ΚΑΡΑΒΟΣΕΡΑΓΙ
ΚΑΤΩ ΜΑΚΡΙΝΟΡΟΣ
ΚΑΡΑΒΟΜΥΛΑ

ὁποία εὑρίσκετο εἰς δυσμενεῖς συνθήκας διὰ τὴν παρατήρησιν τῶν σημείων τῆς πτώσεως τῶν βλημάτων.

Ἡ ὁμίχλη δὲν εἶχεν ἐξ ὁλοκλήρου διασκεδασθῆ πρὸς τὸ μέρος τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἀκτῆς. Ἡ ἀτμόσφαιρα ἦτο βαρεῖα καὶ ἔπνεεν ἐλαφρότατος ἄνεμος Νοτιανατολικὸς ὁ ὁποῖος εἶχε συσσωρεύσει διαφόρους καπνοὺς ἐκ τῶν πυροβόλων τῆς ξηρᾶς, τῶν πυροβόλων πλοίων, τῶν καπνοδόχων των, ὀλίγον Βορειότερον τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Ἕλλης, καὶ τοὺς εἶχεν ἐναποθέσει ἐκεῖ ἐπὶ τῆς ὁμίχλης εἰς τὴν ὁποίαν ἔδωκεν ἕνα χρωματισμὸν μελανόφαιον. Ἐκεῖ, ἀλλὰ πολὺ πρὸς τὴν ξηρὰν ἐν σχέσει πρὸς τὰ Τουρκικὰ θωρηκτά, διεκρίνοντο ἀμυδρῶς ὄπισθεν τῆς ὁμίχλης αἱ σκιαγραφίαι τριῶν ἐχθρικῶν ἀντιτορπιλλικῶν τὰ ὁποῖα ἔβαλλον καὶ ἐκεῖνα διὰ τῶν ταχυβόλων των ἐναντίον μας. Τ' ἀντιτορπιλλικὰ ἐκεῖνα ἐφαίνοντο ἀκίνητα, καί, κατὰ τὴν προχωρητικὴν κίνησιν τῶν ἄλλων πλοίων συνέπεσε νὰ τὰ καλύψῃ τὸ «Τοργκοὺτ» καθ' ἣν στιγμὴν ἐδέχθη μίαν πλήρη ὁμοβροντίαν ἐξ ἐγγυτάτης ἀποστάσεως. Ἡ ἄτακτος κίνησις τῶν Τουρκικῶν θωρηκτῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ἄλλα ἐστράφησαν διαδοχικῶς καὶ ἄλλα ἀθρόως, τὰ κατέληξε μετ' ὀλίγον νὰ φαίνωνται σωρὸς ἐνώπιον τοῦ κατερχομένου «Ἀβέρωφ» καὶ ν' ἀποτελοῦν ἓν σῶμα ὡς σκοπόσημον. Ἦτο τότε 10ω 10λ. Τὴν ὑποχώρησιν τῶν Τουρκικῶν πλοίων πρὸς τὸ στόμιον ἠκολούθησε διαδοχικὴ κίνησις πρὸς ἀριστερὰ τῶν Ἑλληνικῶν θωρηκτῶν τύπου «Ὕδρας», ὁπότε τὰ «Μεσσουδιὲ» καὶ «Ἀσάρ-Τεφήκ» φεύγοντα συνεκέντρωσαν πρὸς τὸ μέρος της καὶ τὸ σημεῖον τῆς στροφῆς αὐτῆς, πῦρ ταχύτατον ἀλλ' εὐτυχῶς ἄνευ ἀποτελέσματος. Ὁ «Ἀβέρωφ» κατεδίωξεν ἐπὶ ἓν τέταρτον τῆς ὥρας ἀκόμη τὸν ἐχθρικὸν στόλον, ἕως ὅτου ἐκεῖνος ἔφθασεν ἐν ἀταξίᾳ τὴν εἴσοδον τῶν στενῶν, καὶ ἐτηρήθῃ εἰς ἀπόστασιν σχεδὸν σταθεράν, ἐν ᾧ κατήρχετο ἐγγύτατα τῶν ὀχυρωμάτων μὲ πορείαν περίπου πρὸς Νότον. Ἡ χάλαζα τῶν ἐρχομένων κατ' αὐτοῦ πανταχόθεν βλημάτων κατ' ἐκείνην τὴν περίοδον ἐκ τῶν φευγόντων ἐχθρικῶν πλοίων, τῶν ὀχυρωμάτων καὶ τῶν πυροβολαρχιῶν ἐπυκνώθη. Ἡ θάλασσα πέριξ τοῦ σκάφους ἔβραζεν ἐκ τῶν ἐκρήξεων τῶν βλημάτων τῶν ταχυβόλων, αἱ παμμεγέθεις στῆλαι ὕδατος τῶν βλημάτων μεγάλου διαμετρήματος τῶν θωρηκτῶν καὶ τῶν πυροβολείων τῆς ξηρᾶς τοῦ ἐσκό-

τιζον τὴν θέαν. Ἐν τούτοις ἄφοβον καὶ ἐνσπεῖρον τὴν κατάπληξιν καὶ τὸν τρόμον ἐξετέλεσε τὴν ἀξιομνημόνευτον ἐκείνην κίνησιν καὶ χωρὶς νὰ ὑποστῇ σοβαράν τινα βλάβην. Ἓν βλῆμα μεγάλου διαμετρήματος προσέκρουσεν ἀριστερὰ εἰς τὸ μέσον τοῦ πλοίου ἐπὶ τῆς θωρηκτῆς πλακὸς καὶ τὴν ἐρράγισεν. Ἄλλο ὅμοιον βλῆμα διῆλθε κάτωθεν τῆς γεφύρας ἐξ ἀριστερῶν, ἔθιξε τὸν σωλῆνα τοῦ ἐκεῖ ἀριστεροῦ ταχυβόλου καὶ διῆλθε διὰ τοῦ δωματίου τῶν χαρτῶν προξενῆσαν ἀσημάντους βλάβας. Δύο ἄλλα βλήματα διῆλθον τὸ ἀθωράκιστον μέρος τῆς πρῴρας τοῦ πλοίου, πάντοτε ἐξ ἀριστερῶν καὶ ἔβλαψαν δωμάτια ὑπαξιωματικῶν ἀμφοτέρων τῶν πλευρῶν χωρὶς νὰ προξενήσουν οἱανδήποτε πυρκαϊάν. Βλήματά τινα ταχυβόλων ἐξερράγησαν ἐπὶ τῶν ὑπερστεγασμάτων ἄνευ βλάβης τινος ἀξίας λόγου, καὶ ἄλλα ἀπέκοψαν τὰ σύρματα τῆς κεραίας τοῦ ἀσυρμάτου.

Εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς ἀκτῖνος βολῆς τῶν ὀχυρωμάτων ὁ Ναύαρχος διέταξεν ἐκ νέου σχηματισμὸν τῶν πλοίων ἀναμένων τὸν ἐχθρικὸν στόλον. Οὗτος ὅμως συνεκεντρώθη πρὸς τὸ Κοὺμ—Καλὲ συνετάχθη, καὶ πρὸς τὰς 11ω καὶ 30λ ἐκίνησε διὰ Ναγαρᾶν. Ἀπὸ τῶν πύργων μας ἤρχισαν αἱ ζητωκραυγαί, ἀπὸ τῶν ἄλλων πλοίων ὁμοίως μέχρι τοῦ τέλους τῆς γραμμῆς τῶν θωρηκτῶν καὶ ἀντιτορπιλλικῶν, καί, ὅταν ὁ ἐχθρικὸς στόλος ἐξηφανίσθη εἰς τὰ στενὰ διετάχθη ἡ παῦσις τῆς πολεμικῆς ἐγέρσεως καὶ τὸ ἄριστον τοῦ πληρώματος. Τὰ ἀντιτορπιλλικά μας κατὰ τοὺς γενομένους κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν ἑλιγμοὺς ἐζητωκραύγαζον πρὸ τῆς ναυαρχίδος. Τὰ καταστρώματα τοῦ «Ἀβέρωφ» ἀπὸ πρῴρας μέχρι πρύμνης καὶ τὰ ὑπερστεγάσματα ἦσαν διάβροχα ἐκ τῶν στηλῶν τοῦ ὕδατος. Ἐντὸς μιᾶς ὥρας ὅμως τὰ πάντα ἐτακτοποιήθησαν καὶ πλὴν ὁπῶν τινων τῶν καπνοδόχων, τῶν ἀνεμοδόχων, τοῦ ὑπερστεγάσματος καὶ μικρᾶς βλάβης τοῦ πρωραίου ξυλίνου καταστρώματος, πάντα τὰ λοιπὰ εἶχον τὴν συνήθη ὄψιν των καὶ ἀπεῖχον πολὺ τοῦ νὰ δώσουν ἰδέαν τοῦ φοβεροῦ πυρὸς τὸ ὁποῖον εἶχεν ὑποστῇ τὸ πλοῖον. Τὰ λοιπὰ θωρηκτὰ ἠρωτήθησαν διὰ βραχιόνων ἐὰν εἶχον βλάβας καὶ μᾶς ἀπήντησαν ἀποφατικῶς. Αἱ «Σπέτσαι» ἀνέφερον ἕνα τραυματίαν ἐκ θραύσματος βλήματος ταχυβόλου, ἡ «Ὕδρα» καὶ τὰ «Ψαρὰ» βλάβην τῶν ἀσυρμά-

των ἐκ τῶν πυροβολισμῶν αὐτῶν τῶν πλοίων. Ἐπιπροσθέτως ἡ «Ὕδρα» ἀνέφερε πρόσκρουσιν βλήματος ἐπὶ τοῦ θώρακος αὐτῆς ἄνευ βλάβης καὶ μικρὰν βλάβην εἰς τὸ συνεργεῖον καταστρώματος ἐκ θραύσματος ταχυβόλου δυναμένην νὰ ἐπισκευασθῇ ἅμα τῷ κατάπλῳ.

Οὕτως ἡ μοῖρα τῶν παλαιῶν θωρηκτῶν τὰ ὁποῖα ἐπλησίασαν τὴν ἐχθρικὴν γραμμὴν εἰς 4100 μέτρα παρέμεινεν ὡς καὶ ὁ «Ἀβέρωφ» ἐντελῶς ἀνέπαφος ἐκ τῆς ναυμαχίας. Ὁ στόλος ἀνέμεινε τὸν ἀντίπαλον, ἐκτὸς βολῆς φρουρίων, μέχρι τῆς 2 ἁρ. μ.μ. ὁπότε ἔπλευσε πρὸς Μούδρον. Ὁ ἄνεμος ἐνδυναμούμενος βιαίως δὸν κατέληξε κατὰ τὴν νύκτα εἰς σφοδρὰν κακοκαιρίαν καὶ διέρκεσε καθ' ὅλην τὴν ἄλλην ἡμέραν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'

Περιεχόμενα.

Σχετικὰ τῆς ναυμαχίας τῆς Ἕλλης.— Κινήσεις τοῦ Τουρκικοῦ στόλου πρὸ τοῦ στομίου τοῦ Ἑλλησπόντου ἀπὸ 5ης μέχρι τέλους Δεκεμβρίου 1912.— Ἐμφάνισις τοῦ «Χαμηδιέ» πρὸ τοῦ λιμένος Σύρου.— Βομβαρδισμὸς τῆς «Μακεδονίας».— Ἡ ναυμαχία τῆς Λήμνου.— Τὰ ἐξ αὐτῆς ἀποτελέσματα.— Αἱ κατὰ Δεκεμβρίου ἐνεργηθεῖσαι ἐκτορπίσεις Δέσβου καὶ Χίου.— Τὰ Ἑλληνικὰ ἀντιτορπιλλικὰ κατὰ τὸν πόλεμον.— Ἐμφάνισις ἐκ νέου τοῦ «Χαμηδιέ» εἰς τὴν Μεσόγειον.— Ἀποστολὴ εἰς τὸ Ἰόνιον τοῦ θωρηκτοῦ «Ψαρὰ» μετὰ τριῶν ἀντιτορπιλλικῶν.— Τὰ ἐν Σὰν Τζοβάννι συμβάντα.— Τὸ Ἑλληνικὸν ἐμπορικὸν ναυτικὸν κατὰ τὸν πόλεμον.— Ὁ ἐκ τοῦ «Χαμηδιέ» ἀντίκτυπος.— Ἀποστολὴ τοῦ θωρηκτοῦ «Ὕδρα» μετὰ δύο ἀντιτορπιλλικῶν ἔξωθεν τοῦ Πόρτ- Σαΐτ.

Κατὰ τὴν ναυμαχίαν τῆς Ἕλλης κατεδείχθη τὸ λάθος ὅσων ἦσαν ἁρμόδιοι εἰς τὸ παρελθὸν ν' ἀποφασίσουν τὴν ἐν συνόλῳ δαπάνην ἐκ 5.000.000 φρ. διὰ τὴν ἀλλαγὴν πυροβολικοῦ καὶ λεθήτων τῶν τριῶν παλαιῶν θωρηκτῶν καὶ ἐδίσταζον ν' ἀκολουθήσουν τὰς γνώμας τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ ναυτικοῦ, οἱ ὁποῖοι ἠγανίσθησαν ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν νὰ παρουσιάσουν διὰ τοῦ τύπου εἰς πάντας τοὺς Ἕλληνας τὴν ἐπιτακτικὴν ἀνάγκην, ὑποδειχθεῖσαν ἄλλως τε εἰς τοὺς ὑπευθύνους καὶ ὑπὸ τεχνικῶν ἐπιτροπῶν. Τὰ θωρηκτὰ ὡδηγήθησαν μέχρις ἀποστάσεως 4100 μέτρων ἀπὸ τῆς ἐχθρικῆς γραμμῆς, ἀλλὰ τ' ἀποτελέσματα τῆς βολῆς δὲν ἦτο δυνατὸν ὑπὸ τόσον δυσμενεῖς συνθήκας νὰ ἦσαν σημαντικὰ ἐφ' ὅσον τὸ πυροβολικὸν αὐτῶν ἔμενε μὲ κιλίβαντας καὶ

σκοπευτικά μιχανήματα πρωτογενοῦς συστήματος, ὑποδείγματος τοῦ ἔτους 1887, καὶ ἀνεπαρκῆ ἀρχικὴν ταχύτητα. Ἀπὸ δεκαετίας εἶχον εἰσαχθῆ εἰς τοὺς ξένους στόλους καὶ τὸν Τουρκικὸν τηλεσκοπικὰ κλισιοσκόπια τῶν 16 μετρθύσεων, ἐνῷ ἐξηκολούθουν νὰ σκοπεύωνται μὲ γυμνὸν ὀφθαλμὸν τὰ πυροβόλα τῶν Ἑλληνικῶν θωρηκτῶν τύπου «Ὕδρα». Συνέπεσε κατὰ τὴν μάχην νὰ ὑφοῦται ὁ ἥλιος ὅλισθεν τῶν ἐχθρικῶν πλοίων καὶ νὰ δυσκολεύῃ πολὺ τοὺς σκοπευτάς εἰς τὴν λῆψιν τῆς σκοπευτικῆς γραμμῆς διὰ τοῦ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ καὶ κατὰ τὸν πρωϊνὸν τρόπον, διὰ μέσου τῆς ἐγκοπῆς τοῦ κλισιοσκοπίου καὶ τῆς ἄκρης τοῦ στοχάστρου τοποθετημένων ἐπὶ τῶν σωλήνων τῶν πυροβόλων. Τὸ τηλεσκόπιον θὰ τοὺς ἐμαγεύθυνε 16 φορᾷ; τὸν στόχον καὶ θὰ περιώριζεν εἰς τὸ ἐλάχιστον, ἂν δι᾽ νὰ ἐμηδένιζεν ἐξ ὁλοκλήρου τὴν ἐπιρροὴν τοῦ ἡλίου ὅλισθεν αὐτοῦ. Τὸ σταυρώνημα τοῦ τηλεσκοπίου θὰ τοὺς ἔδιδεν ἔσομον τὴν σκοπευτικὴν γραμμήν. Ἐὰν τοιλάχιστον εἶχον ἀρχικὴν ταχύτητα τὰ πυροβόλα των ἀνωτέραν τῶν 800 μέτρων κατὰ δευτερόλεπτον, ὁπόταν εἶχον τὰ πυροβόλα τοῦ ἐχθροῦ, ἴσως νὰ ἔφερον ἀποτέλεσμα ἔστω καὶ ὑπὸ τοιαύτας δυσμενεῖς συνθήκας. Ἀλλ᾽ οὐδὲ κἂν τοῦτο εἶχον. Μὲ πυροβολικὸν σύγχρονον εἰς τὴν ἀπόστασιν τὴν ὁποίαν ἐπλησίασαν τὰ πλοῖα τὴν ἐχθρικὴν γραμμήν, ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν κίνησιν τοῦ «Ἀβέρωφ», ἐνδεχόμενον θὰ ἦτο νὰ μὴ ἐσώζετο οὔτε ἓν ἐχθρικὸν πλοῖον κατ᾽ ἐκείνην τὴν ὥραν.

Ἐπὶ τῶν «Σπετσῶν» ἐθαμάσθη κατὰ τὴν μάχην τὸ χαλύβδινον σῶμα τοῦ ἀνάκυστῆρος τῶν πυρομαχικῶν τοῦ ἄνω πυροβολείου τῶν 27 ἑκ. Ὁ ἀρχηγὸς τοῦ πυροβολείου ἴνα μὴ διακόψῃ τὸ πῦρ ἀπέστειλεν ἄνδρας καὶ ἐκόμισαν ἐκ τῆς πυριταποθήκης πολλὰς γομώσεις ἀκάτνου πυρίτιδος, τὰς ὁποίας κατ᾽ ἀνάγκην ἀπέθεσεν ἐπὶ τοῦ ἀνοικτοῦ διπλέδου τοῦ πυροβολείου. Ἐπὶ τῆς «Ὕδρας» ἔπαθε βλάβην τὸ χαλινοσῆρον τοῦ ἑνὸς ἐκ τῶν δύο ἐστραμμένων πρὸς τὸν ἔχθρὸν πυροβόλων τῶν 27 ἑκ.

Ὀλίγην ὥραν μετὰ τὴν λῆξιν τῆς μάχης, καὶ ἐν ὄψει τοῦ ἐχθροῦ συντασσομένου πλέον ἐντὸς τοῦ Ἑλληπόντου, τὰ θωρη κατὰ ἐξετέλων ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν διαδοχικὰς στροφὰς μὲ ταχύτητα 10 μιλλίων. Κατὰ μίαν ἐκ τούτων, ὁ «Ἀβέρωφ» μόλις

εἶχεν ἀρχίσει νὰ στρέφηται πρὸς τὴν νέαν πορείαν, αἱ «Σπέτσαι» δὲν εἶχον φθάσει ἀκόμη τὴν θέσιν τῆς στροφῆς ἀλλ᾽ ἦσαν ἐγγύτατα τῆς ἀρχῆς τοῦ νέου αὐλακος τοῦ «Ἀβέρωφ», ἐσίσης τὰ λοιπὰ δύο θωρηκτὰ ἐξηκολούθουν ἀκόμη ὡς καὶ αἱ «Σπέτσαι» τὴν προηγουμένην πορείαν των, ὁπόταν ἀπροσδοκήτως ἐξέφυγεν ἡ ταρπίλλη τοῦ πρυμναίου ὑποβρυχίου ἐκορενδονιστιωδῆ σωλῆνος τοῦ «Ἀβέρωφ». Ἠκολούθησε τὸν διαμῆκη ἄξονα τοῦ πλοίου, διήλθεν εἰς ἀπόστασιν 20 περίπου μέτρων ἀριστερὰ τῆς πλευρᾶς τῶν «Σπετσῶν», εἰς μεγαλητέραν κατά τινας δεκάδας μέτρων ἀπὸ τοῦ ἐπομένου πλοίου καὶ καθεξῆς καὶ ἐπροχώρησε πρὸς Βορράν. Τὴν ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς πρύμνης τοῦ «Ἀβέρωφ» μέχρι τῆς πρῴρας τῶν «Σπετσῶν» διήνυσεν ἐντὸς 15 δευτερολέπτων καὶ ἀναμφιβόλως θὰ προσέκρουεν ἐπὶ τοῦ θωρηκτοῦ ἂν δὲν συνέβαινεν ἡ διαφυγὴ κατὰ τὴν ὥραν τῆς διαδοχικῆς στροφῆς. Αἱ «Σπέτσαι» ἐσώθησαν ὡς ἐκ θαύματος καὶ μόνον διότι τοὺς ὑπελείπετο νὰ διατρέξουν ἀκόμη 20 μέτρα διὰ νὰ εἰσέλθουν εἰς τὸν κατὰ πρύμναν τῶν 800 μέτρων κατὰ δευτερόλεπτον, ὁπόταν εἶχον τὰ πυροβόλα τοῦ ἐχθροῦ, ἴσως νὰ ἔφερον ἀποτέλεσμα ἔστω καὶ ὑπὸ τοιαύτας δυσμενεῖς συνθήκας. Ἀλλ᾽ οὐδὲ κἂν τοῦτο εἶχον. Μὲ πυροβολικὸν σύγχρονον εἰς τὴν ἀπόστασιν τὴν ὁποίαν ἐπλησίασαν τὰ πλοῖα τὴν ἐχθρικὴν γραμμήν, ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν κίνησιν τοῦ «Ἀβέρωφ», ἐνδεχόμενον θὰ ἦτο νὰ μὴ ἐσώζετο οὔτε ἓν ἐχθρικὸν πλοῖον κατ᾽ ἐκείνην τὴν ὥραν.

Ἐπὶ τῶν «Σπετσῶν» ἐθαμάσθη κατὰ τὴν μάχην τὸ χαλύβδινον σῶμα τοῦ ἀνάκυστῆρος τῶν πυρομαχικῶν τοῦ ἄνω πυροβολείου τῶν 27 ἑκ. Ὁ ἀρχηγὸς τοῦ πυροβολείου ἴνα μὴ διακόψῃ τὸ πῦρ ἀπέστειλεν ἄνδρας καὶ ἐκόμισαν ἐκ τῆς πυριταποθήκης πολλὰς γομώσεις ἀκάτνου πυρίτιδος, τὰς ὁποίας κατ᾽ ἀνάγκην ἀπέθεσεν ἐπὶ τοῦ ἀνοικτοῦ διπλέδου τοῦ πυροβολείου. Ἐπὶ τῆς «Ὕδρας» ἔπαθε βλάβην τὸ χαλινοσῆρον τοῦ ἑνὸς ἐκ τῶν δύο ἐστραμμένων πρὸς τὸν ἔχθρὸν πυροβόλων τῶν 27 ἑκ.

Ὀλίγην ὥραν μετὰ τὴν λῆξιν τῆς μάχης, καὶ ἐν ὄψει τοῦ ἐχθροῦ συντασσομένου πλέον ἐντὸς τοῦ Ἑλληπόντου, τὰ θωρη κατὰ ἐξετέλων ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν διαδοχικὰς στροφὰς μὲ ταχύτητα 10 μιλλίων. Κατὰ μίαν ἐκ τούτων, ὁ «Ἀβέρωφ» μόλις

τὴν περιπολίαν της, καὶ πρὸς τὴν 1ην μ. μ., εἶδεν ἐρχομένην πάσῃ δυνάμει τὴν μοῖραν τῶν εὐδρόμων καὶ ἀπὸ τῆς «Ἑσπερίας» διετάχθη ν' ἀκολουθήσῃ τὴν μοῖραν σπεύδουσαν πρὸς Τένεδον νὰ συναντήσῃ τὸν στόλον τοῦ Αἰγαίου διὰ νὰ τεθῇ εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ Ναυάρχου. Ὅτε πλέον ἐπλησίασε τὴν Τένεδον ὁ ἀρχηγὸς Δαμιανὸς καὶ εἶδεν ὅτι ἐπεκράτει ἐκεῖ ἀπόλυτος ἡσυχία ἐπανῆλθεν εἰς Μιτυλήνην.

Τρία ἐχθρικὰ ἀντιτορπιλλικὰ τύπου Σιχάο ἐξῆλθον πρὸς τὰς 3ω μ. μ. τῆς αὐτῆς ἡμέρας καὶ ἔπλευσαν μέχρι τῶν Μαυρονησίων. Τ' ἀντιτορπιλλικά μας εὑρίσκοντο ἐν πλῷ πρὸς Τένεδον καὶ τὰ τύπου «Σφενδόνης» διετάχθησαν ὑπὸ τοῦ διοικητοῦ τοῦ τορπιλλικοῦ στολίσκου νὰ πλεύσουν βορείως τοῦ στομίου τοῦ Ἑλλησπόντου, ἐν ᾧ τὰ λοιπὰ ἀντιτορπιλλικὰ ἔπλευσαν πρὸς Μαυρονήσια. Ἀλλὰ τὰ ἐχθρικὰ ἐπανῆλθον ὁριστικῶς εἰς τὸν Ἑλλήσποντον.

Τὰ Τουρκικὰ θωρηκτὰ ἀνέπτυξαν τοιαύτην ταχυβολίαν κατὰ τὴν ναυμαχίαν τῆς Ἕλλης ὥστε ἐξήντλησαν σχεδὸν τὸ περιεχόμενον τῶν πυριταποθηκῶν των. Αἱ ἐκ τῶν συγκεντρωθεισῶν κατόπιν πληροφοριῶν δυνάμενοι νὰ θεωρηθοῦν αἱ βέβαιαι ζημίαι των ὑπῆρξαν· ὀλίγοι νεκροὶ καὶ τραυματίαι διὰ τὸ θωρηκτὸν «Μπαρμπαρός», βλάβαι εἰς τοὺς λέβητας καὶ ἀνάφλεξις εἰς μίαν γαιανθρακαποθήκην, ἐκ βλήματος τὸ ὁποῖον εἰσέδυσεν ὑποκάτω τῆς θέσεως τῆς ἀριστερᾶς ἐξωτερικῆς κλίμακος τοῦ πλοίου· 92 νεκροὶ καὶ τραυματίαι διὰ τὸ θωρηκτὸν «Τοργκοὺτ» καὶ μικραὶ ζημίαι εἰς ἕνα τῶν πύργων του· ἐλαφραί τινες βλάβαι διὰ τὸ θωρηκτὸν «Μεσσουδιέ». Εἰς τὰ ἀθωράκιστα μέρη τῶν δύο πρώτων θωρηκτῶν ἐγένοντο, ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω ζημιῶν, μεγάλα ῥήγματα ἐκ βλημάτων τὰ ὁποῖα τὰ διέτρησαν ἄνωθεν τῆς ἰσάλου καὶ οὐσιαστικῶς ἐπροξένησαν φθορὰν μόνον εἰς τὸ προσωπικόν. Διὰ τὴν ταχεῖαν ἐπισκευὴν τῶν Τουρκικῶν θωρηκτῶν μετεκλήθησαν ἐσπευσμένως τεχνῖται ἐκ Γερμανίας, οἱ ὁποῖοι ἐκτὸς τῶν ὁδοιπορικῶν ἐξόδων των ἐπληρώθησαν καὶ μὲ πενταπλάσιον ἡμερομίσθιον, ἀλλ' ἐπεσκεύασαν τὰ πλοῖα ἐντὸς βραχυτάτου σχετικῶς χρόνου.

Οἱ δυσηρεστημένοι Νεότουρκοι ἀξιωματικοὶ τοῦ ναυτικοῦ κατήγγειλαν εἰς τὸ κομητᾶτον τὸν ἀρχηγὸν τοῦ Τουρκικοῦ στό-

λου Ραμὶζ, καὶ ἀνέφερον ὅτι κατὰ τὴν ναυμαχίαν τῆς Ἕλλης ἀπεχώρησε τοῦ πεδίου τῆς μάχης κατὰ τὴν κρίσιμον στιγμήν. Κατόπιν τούτου ἀντεκατεστάθη, καί, μετὰ ἕνα περίπου μῆνα, μὲ τὴν κυβερνητικὴν μεταβολήν, ἐτέθη ὑπὸ προφυλάκισιν καὶ εἰσήχθη εἰς δίκην ἐνώπιον στρατοδικείου προεδρευομένου ὑπὸ τοῦ Ἐνβὲρ εἰς τὸ σερασκερᾶτον. Τότε, κατὰ τὴν ἀπολογίαν του, ἀπεκάλυψε τὸ πρῶτον τὴν πρὸς αὐτὸν ἐμπιστευτικὴν διαταγὴν τοῦ Ναζήμ, τέως ἀρχιστρατήγου τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ καὶ ὑπουργοῦ τῶν στρατιωτικῶν καὶ ναυτικῶν, καὶ ἠθωώθη παμψηφεί. Ἐξέθηκεν ἐπίσης ἐνώπιον τοῦ στρατοδικείου λεπτομερείας τῶν ἐνεργειῶν του, καὶ, εἶπε μεταξὺ ἄλλων ὅτι ἐστράφη πρὸς τὸ στόμιον τοῦ Ἑλλησπόντου τότε μόνον ὅταν ἐκ τῆς κινήσεως τοῦ «Ἀβέρωφ» ἐξετίμησεν ὅτι ὁ Τουρκικὸς στόλος θὰ ἐτίθετο μεταξὺ δύο πυρῶν, ἐὰν αὐτὸς ἔδιδε καιρὸν εἰς τὸν «Ἀβέρωφ» νὰ πλησιάσῃ βορείως τῶν Τουρκικῶν θωρηκτῶν τὴν ἀκτὴν τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Ἕλλης. Ἐν τέλει εἶπεν ὅτι, ὅταν ἔστρεψε τὸν στόλον του πρὸς Νότον, καὶ ὁ «Ἀβέρωφ», ὁ ὁποῖος τὸν παρηκολούθησεν ἐκ τοῦ πλησίον, εἰσῆλθεν εἰς τὴν ἀκτῖνα βολῆς τῶν ὀχυρωμάτων καὶ τῶν πυροβολαρχιῶν, ἐνῷ ἐξηκολούθει συνεχὲς καὶ τὸ κατ' αὐτοῦ πῦρ τῶν Τουρκικῶν θωρηκτῶν, καὶ τὰ ὕδατα ἐκ τῶν βλημάτων τὰ ὁποῖα τὸν περιέβαλλον τὸν ἐκάλυψαν ἐξ ὁλοκλήρου, ἐξετίμησε κατάλληλον τὴν στιγμὴν δι' ἀποφασιστικὴν ἐπίθεσιν διὰ τορπιλλῶν καὶ διέταξε διὰ σήματος τ' ἀντιτορπιλλικὰ νὰ ἐπιτεθοῦν, ἀλλ' ἡ διαταγή του δὲν ἐξετελέσθη. Ὁ Ραμὶζ ἀπεστρατεύθη μετὰ τὴν ἀπαλλαγήν του. Ἀφ' ἑτέρου ὁ ἀρχηγὸς τῶν ἀντιτορπιλλικῶν ἔδωκε βραδύτερον εἰς φίλους του τὴν ἐξήγησιν ὅτι δὲν εἶδε τὸ σῆμα τοῦ Ραμὶζ ἐκ τῶν πολλῶν καπνῶν καὶ τῆς ὁμίχλης, καὶ διότι διὰ νὰ προφυλάξῃ τὸν Τουρκικὸν στόλον κατεγίνετο νὰ προσέχῃ καὶ παρακολουθῇ ἐπιμελῶς τὰς κινήσεις τοῦ Ἑλληνικοῦ ὑποβρυχίου.

Ὁ ἐχθρὸς ἤρχισε μετὰ τὴν ναυμαχίαν τῆς 3ης Δεκεμβρίου νὰ ἀπασχολῇ τὰ περιπολοῦντα Ἑλληνικὰ ἀντιτορπιλλικά, κατ' ἀρχὰς διὰ τοῦ καταδρομικοῦ «Μετζητιὲ» καὶ τῶν ἀντιτορπιλλικῶν του, καὶ βραδύτερον μετὰ τούτων καὶ τοῦ «Χαμηδιέ». Ὁ Ἑλληνικὸς στόλος καθίστατο ἐγκαίρως ἐνήμερος διὰ τοῦ ἀσυρμάτου καὶ μετὰ δύο ὥρας τὸ πολὺ ἡ ἐμφάνισις τοῦ «Ἀβέρωφ» ἠνάγκαζε τὰ

ἐχθρικὰ πλοῖα νὰ ἐπανέρχωνται εἰς τὰ ἴδια. Κατὰ τὰς ἐξόδους των τὰ καταδρομικὰ ἠνοίγοντο ἄλλοτε μέχρις Ἴμβρου καὶ ἄλλοτε μέχρι Τενέδου, κατὰ τὰς περιστάσεις, καὶ οὐδέποτε παρέλειψαν νὰ προχωρήσουν πρὸς τὰ περιπολοῦντα, ἐφ' ὅσον χρόνον καὶ διάστημα ἔκρινον φρόνιμον, καὶ νὰ ἀρχίσουν τὸ πῦρ ἐναντίον των. Κατὰ τὰς παρενοχλήσεις ἐκείνας τὰ ἀντιτορπιλλικά μας, ὡς ἐκ τῆς δεξιότητος τῶν χειρισμῶν των, οὐδέποτε ὑπέστησαν ζημίαν. Τὴν 9ην Δεκεμβρίου ἐξῆλθον τὸ καταδρομικὸν «Μετζητιὲ», τὸ ἀνιχνευτικὸν «Μπέρκ—Σατβὲτ» καὶ 4 ἀντιτορπιλλικὰ τύπου Σιχάο. Μετὰ τῶν περιπολούντων ἡνώθησαν ἐντὸς ὀλίγου καὶ ὅσα ἀντιτορπιλλικά μας ἦσαν εἰς Τένεδον καὶ ἐπροχώρησαν νοτίως τῆς Ἴμβρου, ὅπου εὑρίσκετο τὸ καταδρομικὸν καὶ τὰ λοιπὰ ἐχθρικὰ μετὰ τῶν ὁποίων ἀντήλλαξαν συνεχεῖς κανονιοβολισμούς. Τὰ Τουρκικὰ πλοῖα, ὅταν τὰ Ἑλληνικὰ ἀπεμακρύνθησαν πρὸς Δυσμάς, ἐστράφησαν πρὸς τὸ στόμιον τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ μετ' ὀλίγον ἐφάνησαν ἐπανερχόμενα μόνα τὰ «Μετζητιὲ» καὶ «Μπέρκ-Σατβέτ», ἐν ᾧ τἀντιτορπιλλικά, ἀθέατα εἰς τὰ ἡμέτερα, ἔπλευσαν ὁλοταχῶς πρὸς τὴν Τένεδον. Ἐπειδὴ πρὸς τὰς 9ω τῆς προηγουμένης νυκτὸς εἶχε σημανθῆ ὑπὸ τῶν περιπολούντων Ἑλληνικῶν πλοίων ἄλλη ἐμφάνισις ἐχθροῦ, τὸ ὑποβρύχιον «Δελφίν», κατὰ διαταγὴν τοῦ διοικοῦντος τὸν στολίσκον, ἔπλευσε τότε νοτίως Μαυρονησίων ὅπου παρέμεινε καθ' ὅλην τὴν νύκτα χωρὶς ν' ἀγκυροβολήσῃ διαρκῶς ἕτοιμον εἰς πᾶν ἐνδεχόμενον. Ὅταν λοιπὸν τὴν πρωΐαν ἐκείνην τὰ ἐν Τενέδῳ Ἑλληνικὰ ἀντιτορπιλλικά, μὲ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ ἐχθροῦ ἔξωθεν τοῦ στομίου τοῦ Ἑλλησπόντου, ἔσπευσαν καὶ ἡνώθησαν μετὰ τῶν περιπολούντων, διετάχθη ἡ «Ἀσπὶς» ἀπὸ τῆς Τενέδου νὰ πλεύσῃ εἰς συνάντησιν τοῦ ὑποβρυχίου καὶ τὸ καταστήσῃ ἐνήμερον, ἐπειδὴ ἐκεῖνο ἐστερεῖτο ἀσυρμάτου.

Ἡ «Ἀσπὶς» ἔπλευσεν ὁλοταχῶς, συνήντησε τὸ ὑποβρύχιον, εὑρισκόμενον νοτίως Μαυρονησίων, καὶ τὸ κατέστησεν ἐνήμερον τῆς καταστάσεως, ἀλλ' ὅταν κατόπιν ἐζήτησε νὰ συναντήσῃ τὰ ἄλλα πλοῖα καὶ ἐξῆλθε δυτικῶς τῶν Μαυρονησίων εὑρέθη αἴφνης εἰς ἀκτῖνα βολῆς τῶν κατερχομένων πάσῃ δυνάμει πρὸς Τένεδον 4 ἐχθρικῶν ἀντιτορπιλλικῶν τύπου Σιχάο, τὰ ὁποῖα ἤρχισαν πῦρ ἐναντίον της. Βορειότερον τῶν Τουρκικῶν ἀντιτορ-

πιλλικῶν εὑρίσκοντο τὰ «Μετζητιὲ» καὶ «Μπέρκ—Σατβέτ», ἀνταλλάσσοντα κανονιοβολισμοὺς μετὰ τῶν Ἑλληνικῶν ἀντιτορπιλλικῶν, τὰ ὁποῖα οὕτω ἐτηροῦντο πρὸς τὰ βορειοδυτικὰ καὶ δὲν ἔβλεπον τὰς κινήσεις τῶν ἐχθρικῶν πλοίων Ἡ «Ἀσπὶς» ἐτράπη πρὸς τὰ βορειοδυτικὰ τῆς Τενέδου καὶ βαθμηδὸν ηὔξησε τὴν ταχύτητα της μέχρι τοῦ ὁρίου τῶν στροφῶν τῶν δοκιμῶν παραλαβῆς. Τὰ Τουρκικὰ ἀντιτορπιλλικὰ τὴν κατεδίωξαν καὶ κατ' ἀρχὰς τὴν κατέφθανον, ἐφ' ὅσον ἐκέρδιζον ἀπόστασιν αἱ βολαί των τὴν περιέβαλλον καὶ ἡ «Ἀσπὶς» ἀπήντα εἰς τὸ πῦρ ὅσον ἠδύνατο. Ἄλλος τρόπος διαφυγῆς τοῦ Ἑλληνικοῦ πλοίου δὲν ὑπῆρχε πλὴν τῆς διαβάσεως δι' ἑνὸς ἐπικινδύνου διαύλου εὑρισκομένου πλησίον τοῦ ἀκρωτηρίου Τενέδου Πονέντε, ὁπότε διὰ τῆς παρεμβολῆς τῆς ἐκεῖ ὑφάλου ἐκτεινομένης πρὸς Βορρᾶν εἰς 2,5 μίλλια ἠδύνατο νὰ τεθῇ ἀποτελεσματικὸς φραγμὸς εἰς τὰ κατερχόμενα Τουρκικὰ ἀντιτορπιλλικά. Ὁ κυβερνήτης τῆς «Ἀσπῖδος» ἀδιστάκτως εἰσῆλθεν ὁλοταχῶς εἰς τὸν δίαυλον καὶ εὑρέθη ἐκτὸς βολῆς τῶν Τουρκικῶν πλοίων, τὰ ὁποῖα τότε ἔπλευσαν εἰς Τένεδον διερχόμενα πλησίον τῶν Μαυρονησίων. Ἀλλ' ἐκεῖ παρέμενεν ἐν καταδύσει τὸ ὑποβρύχιον «Δελφίν», τὸ ὁποῖον πρὸ ὀλίγων στιγμῶν εἶχε τορπιλλήσει ἀνεπιτυχῶς τὸ «Μετζητιὲ» ἐκ σχετικῶς μικρᾶς ἀποστάσεως καθ' ἣν ὥραν ἐκεῖνο διαδρομοῦν τὸ εἶχε πλησιάσει περὶ τὰ 500 μέτρα. Τὸ καταδρομικὸν εἶχεν ἀπομακρυνθῇ ἐκ νέου πρὸς Βορρᾶν χωρὶς νὰ δείξῃ ὅτι εἶδε κἂν ἐκεῖ τὸ ὑποβρύχιον. Τὰ Τουρκικὰ ἀντιτορπιλλικά, ἀφοῦ διέγραψαν κύκλούς τινας περὶ τὴν θέσιν τοῦ ὑποβρυχίου, διηυθύνθησαν πρὸς τὴν Τένεδον καὶ ἐβομβάρδισαν τὸ φρούριον, ὅπου ἐκυμάτιζεν ἡ Ἑλληνικὴ σημαία, καὶ τὸ τηλεγραφεῖον, μὲ τὸ ὁποῖον εἶχον λογαριασμοὺς διὰ τὸ τηλεγράφημα τὸ ὁποῖον εἶχεν ἀποσταλῆ πρὸς τὸ ὑπουργεῖον τῶν ναυτικῶν τῆς Τουρκίας ὅτε εἶχε καταληφθῆ ἡ νῆσος. Μὲ τὴν ἐμφάνισιν τῶν πλοίων ἐκείνων ἐγένετο συναγερμὸς τῶν Τούρκων τῆς Τενέδου· Εἰς πάσας τὰς Τουρκικὰς οἰκίας ὑψώθησαν σημαῖαι, καὶ οἱ Τοῦρκοι κάτοικοι τῆς πόλεως ἔτρεξαν ἐν ἀλαλαγμῷ εἰς τὴν παραλίαν καὶ τὰς ὁδούς, μὲ τὴν πρόθεσιν νὰ ἐπιτεθοῦν κατὰ τῶν 20 μόνων πεζοναυτῶν τῆς Ἑλληνικῆς φρουρᾶς. Τὸ ἀνθρακοφόρον «Βαλλιάνος», τὸ ὁποῖον εὑρίσκετο ἠγκυροβολημένον πρὸ τῆς πόλεως Τενέδου διὰ τὰς

ἀνάγκας τῶν ἀντιτορπιλλικῶν μας, εἶχεν ἀποπλεύσει ἐγκαίρως, ἀλλ' ἀντὶ ν' ἀκολουθήσῃ τὰ πλοῖα μας ἔπλευσεν αὐτεπαγγέλτως πρὸς Νότον. Ὅταν ἔφθασαν πρὸ τῆς πόλεως Τενέδου τὰ Τουρκικὰ ἀντιτορπιλλικὰ ἐζήτησαν τὸ ἀνθρακοφόρον διὰ νὰ τὸ βυθίσουν καὶ δὲν τὸ εἶδον. Μετὰ πολλὴν ὥραν ἠκούσθη εἷς Τουρκικὸς ἀσύρματος εἰς ἀνοικτὸν τηλεγράφημα ν' ἀναφέρῃ τὴν φράσιν «Τὸ φορτηγὸν τὸ ἀφῆκαν».

Ἐν τῷ μεταξὺ κατέφθανεν ὁ «Ἀβέρωφ» μὲ ταχύτητα 20 μιλλίων εἰς τὸ θέατρον τῆς συμπλοκῆς, παρακολουθούμενος ἐκ μεγάλης ἀποστάσεως ὑπὸ τῶν παλαιῶν θωρηκτῶν, εἰς τὰ ὁποῖα εἶχε δώσει σημεῖον συναντήσεως ἐν ἀνάγκῃ μεταξὺ Λήμνου καὶ Ἴμβρου. Διάφοροι Τουρκικοὶ ἀσύρματοι εἰδοποίουν τὰ πλοῖα των μὲ τὰς λέξεις «Ἀβέρωφ ἔρχεται». Τὸ «Μετζητιὲ» μετὰ τοῦ «Μπέρκ—Σατβὲτ» εἰσῆλθον ἀμέσως ἐντὸς τῆς ἀκτῖνος βολῆς τῶν ὀχυρωμάτων καὶ ἐπλησίασαν πολὺ τὸ στόμιον τοῦ Ἑλλησπόντου. Τὰ εὑρισκόμενα νοτίως Ἴμβρου Ἑλληνικὰ ἀντιτορπιλλικὰ τὰ παρηκολούθησαν πλέοντα πρὸς Ἀνατολάς, καὶ ὅταν εὑρέθησαν πλησιέστερον κατέφθασε καὶ ὁ «Ἀβέρωφ» πλέων πρὸς τὸ «Μετζητιέ», τὸ ὁποῖον ἔφευγε πρὸς τὸ στόμιον. Τότε ἐφάνησαν ἐρχόμενα ἐκ Τενέδου τὰ Τουρκικὰ ἀντιτορπιλλικά, διὰ τὰς κινήσεις τῶν ὁποίων μέχρις ἐκείνης τῆς στιγμῆς, ὡς ἐκ τῆς ἀποστάσεως ἀπὸ τῆς Ἴμβρου, διετέλουν ἐν ἀγνοίᾳ τὰ Ἑλληνικὰ πλοῖα ἐξαιρουμένης τῆς «Ἀσπῖδος». Τὰ τέσσαρα τύπου «Λέοντος» ἔπλευσαν πάσῃ δυνάμει διὰ νὰ τὰ ἐμποδίσουν νὰ εἰσέλθουν εἰς τὸ στόμιον τοῦ Ἑλλησπόντου, ἀλλ' ἔφθασαν εἰς τὸ ὕψος τῶν ἀνερχομένων Τουρκικῶν ἀντιτορπιλλικῶν εἰς τὰ Μαυρονήσια, ἐτάχθησαν παραλλήλως καὶ ὁμορρόπως αὐτῶν καὶ ἤρχισαν ἀμέσως πῦρ ἐναντίον των. Νὰ τὰ ἀποκλείσουν ἀπὸ Βορρᾶ δὲν τοὺς ἦτο δυνατὸν ἕνεκα τῆς παρουσίας τοῦ «Μετζητιέ», ἄλλως τε καὶ μετ' ὀλίγα λεπτὰ διώξεως εὑρέθησαν ἐντὸς ἀκτῖνος βολῆς τοῦ ὀχυρώματος «Ὀρχανιέ», τὸ ὁποῖον ἤρχισε κατ' αὐτῶν πῦρ ταχύ. Μία τῶν βολῶν του ἔπεσεν εἰς τὸν αὔλακα τοῦ «Λέοντος» καὶ ὀλίγα μέτρα πρὸ τῆς πρῴρας τοῦ «Πάνθηρος», καὶ αἱ ἄλλαι βολαὶ περιέβαλλον καὶ τὰ 4 ἐκεῖνα πλοῖα. Ἠναγκάσθησαν ἑπομένως μετ' οὐ πολὺ ν' ἀπομακρυνθοῦν καὶ ν' ἀφήσουν τὰ ἐχθρικὰ ἀντιτορπιλλικὰ νὰ

εἰσέλθουν εἰς τὸ στόμιον, ὄχι ὅμως χωρὶς καὶ νὰ προξενήσουν ζημίας εἰς δύο ἐκ τούτων μὲ τὸ πυροβολικόν των. Τὸ «Μετζητιὲ» ἐπίσης εἶχε βληθῆ ὑπὸ δύο βλημάτων τῶν αὐτῶν ἀντιτορπιλλικῶν, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἓν τοῦ ἐπροξένησε ζημίας εἰς τὸ κατὰ διεύθυνσιν σκοπευτικὸν μηχάνημα τοῦ πρυμναίου πυροβόλου τῶν 15 ἑκ.

Τὸ ὑποβρύχιον «Δελφὶν» εἶχε καταδύσει τὸ πρῶτον εὐθὺς μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν τῆς «Ἀσπῖδος», ὁπότε καὶ διῆλθε κάτωθεν τῶν Τουρκικῶν ἀντιτορπιλλικῶν τὰ ὁποῖα τὴν κατεδίωκον διὰ νὰ τ' ἀποφύγῃ καί, κατόπιν, μετὰ τὴν τορπίλλησιν τοῦ «Μετζητιέ», κατέδυσεν ἐκ νέου καὶ ἤκουε τὰς ἕλικας τῶν ἐχθρικῶν σκαφῶν διὰ δευτέραν φορὰν ἄνωθεν αὐτοῦ. Διὰ νὰ μὴ εἶνε ὁρατὸν ἔπλευσε μετ' ὀλίγον πρὸς Δυσμάς, χωρὶς νὰ βλέπῃ μὲ τὸ περισκόπιον, καὶ προσήραξεν ὅτε εὑρίσκετο ἐν καταδύσει. Ἠναγκάσθη ὁ κυβερνήτης διὰ νὰ σώσῃ τὸ πλοῖον ν' ἀφίσῃ τὰ μολύβδινα ἕρματα ἀσφαλείας καὶ τὸ ὑποβρύχιον ἀνῆλθεν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν καθ' ἣν ὥραν ὁ «Ἀβέρωφ» ἦτο ἤδη ἐκεῖ πλησίον. Ἐπειδὴ ἐστερήθη οὕτω τῶν μέσων νὰ ἐκτελέσῃ ἄλλην κατάδυσιν, διότι ἔλειπον ἀμοιβὰ ἕρματα, ἔπλευσεν εἰς Ναύσταθμον μετ' ὀλίγας ἡμέρας ὅπου καὶ παρέμεινε μέχρι τέλους τοῦ πολέμου, χρησιμοποιηθὲν ἐφεξῆς διὰ τὴν ἄμυναν τοῦ Σαρωνικοῦ.

Ἐν Τενέδῳ μὲ τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν Τουρκικῶν ἀντιτορπιλλικῶν οἱ ταραξίαι Τοῦρκοι ἔσπευσαν νὰ ἐξαφανισθοῦν. Οἱ μᾶλλον ἐκτεθέντες ἐκ τούτων ἤρχισαν νὰ ἐπιβαίναυν λέμβων διὰ νὰ μεταβοῦν εἰς Μπεσίκια, ἀπέχοντα περὶ τὰ ἓξ μίλλια τοῦ λιμένος Τενέδου, ἀλλ' ἡ Ἑλληνικὴ φρουρὰ τῶν πεζοναυτῶν ἂν καὶ ὀλιγάριθμος ἔτρεξεν εἰς τὴν παραλίαν νὰ τὰς κρατήσῃ. Μία μόνη λέμβος τῆς διέφυγε, ἀλλὰ τὰς ἄλλας τὰς ἐσταμάτησεν. Ὁ Ναύαρχος διέταξε τ' ἀντιτορπιλλικὰ καὶ τὸ ἀνθρακοφόρον νὰ καταπλεύσουν ἀμέσως εἰς Τένεδον, διεδρόμησε κατὰ τὴν νύκταμετὰ τοῦ λοιποῦ στόλου βορείως Ἴμβρου καὶ τὴν ἑπομένην πρωΐαν τῆς 10ης Δεκεμβρίου κατέπλευσεν εἰς Τένεδον. Οἱ κυριώτεροι ταραξίαι εἶχον ἤδη συλληφθῆ καὶ ἐπιβιβασθῆ φορτηγίδων, αἱ ὁποῖαι ἐρρυμουλκήθησαν ἀμέσως εἰς Μοῦδρον. Οἱ ταραξίαι οὗτοι ἐχρησιμοποιήθησαν ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης ὡς ἀνθρακοεργάται τοῦ στόλου, ὁμοῦ μετὰ τῶν ἄλλων εἰδικῶν οἱ ὁποῖοι εἶχον ἔλθ

ἀποκλειστικῶς πρὸς τοῦτο ἐκ Πειραιῶς. Ἡ φρουρὰ τῆς Τενέδου ἐνδυναμώθη δι' ἄλλων 120 πεζοναυτῶν ὑπὸ τὸν ὑποπλοίαρχον Δημήτριον, τὸ ὁρμητήριον τῶν ἀντιτορπιλλικῶν ἐργαλοκλείφθη ἐκτοτε, καὶ ἡ νέα κατάσκεσις τῶν ἐκεῖ πραγμάτων διετηρήθη μέχρι τέλους τοῦ πολέμου.

Τὴν 20ην Δεκεμβρίου συνετελέσθη ἡ ἐν τῇ δεξιμετῇ ἐπισκευὴ τοῦ καταδρομικοῦ «Χαμηδιές», τὸ ὁποῖον ἐφωδιάσθη αὐθημερὸν καὶ ἀπέπλευσεν εἰς συνάντησιν τοῦ στόλου του. Τὴν πρωΐαν τῆς 22ας ἐξῆλθε μετὰ τοῦ «Μετζητιέ» καὶ ἔπλευσαν κατὰ τῶν περιπολούντων Ἑλληνικῶν ἀντιτορπιλλικῶν, τὰ ὁποῖα κατ' ἀνάγκην ἀπεμακρύνθησαν πρὸς τὸ πέλαγος. Μετ' ὀλίγον ἐξῆλθον τοῦ στομίου τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ τρία ἐχθρικὰ θωρηκτά. Ὁ Ἑλληνικὸς στόλος ἐγένετο ἐγκαίρως ἐνήμερος διὰ τοῦ ἀσυρμάτου καὶ ἔπλευσε πρὸς τὸ ἀκρωτήριον τῆς Ἕλλης, ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ τὰ ἐχθρικὰ πλοῖα ἐπανῆλθον εἰς τὰ στενά. Τ' ἀντιτορπιλλικὰ μιᾶς εἶδον ἀπὸ τοῦ πελάγους τὰ τρία ἐχθρικὰ θωρηκτά, καὶ ὡς ἐκ τῆς μεγάλης ἀποστάσεως δὲν ἐξηκριβώσαν ὁποῖα ἦσαν. Συνέπεσεν ἀπὸ τῆς προηγουμένης ἡμέρας νὰ εἶχεν ἀποσταλῇ τὸ ἀντιτορπιλλικὸν «Δόξα» νὰ ἐξετάσῃ τὸν δυτικὸς Μαιφονησίων δίαυλον, ἐπειδὴ ὑπῆρχεν πληροφορία ὅτι εἶδικὸς ἐκεῖ εἶχον ποντίσει οἱ Τοῦρκοι νάρκας καὶ ἐκείνας τὰς ἡμέρας. Ἐμπορικὰ πλοῖα οὐδέποτε παρετηρήθησαν παρ' ἡμῶν νὰ διέρχωνται ἐκεῖνον τὸν δίαυλον, ἀλλὰ τὰ Ἑλληνικὰ θωρηκτὰ δακίως μετέβαινον πρὸς τὸ μέρος τῆς Τενέδου πάντοτε ἐκεῖθεν διέρχοντο. Ἡ «Δόξα» δὲν διέκοψε τὰς ἐρεύνας τῆς κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν, ἀλλ' ὡς ἐκ τῆς ἀποστάσεως ἐν ᾧ ἔβλεπε μὲν καλῶς τρία Τουρκικὰ πλοῖα δὲν ἀνεγνώρισεν ὅμως καὶ ὁποῖα ἦσαν. Ὁ Ναύαρχος ἤθελε νὰ γνωρίζῃ ἐὰν μεταξὺ τῶν τριῶν θωρηκτῶν ἦσαν καὶ τὰ δύο τύπου «Μπαρμπαρός», ἐπειδὴ τὸ ἓν ἐξ αὐτῶν ἀπὸ τῆς ναυμαχίας τῆς Ἕλλης εἶχε ζημίας εἰς τοὺς λέβητας τὰς ὁποίας ἐπεσκεύαζε, καὶ, ἂν εἶχεν ἑτοιμασθῇ ἐν τῷ μεταξύ, θὰ ἔπρεπε νὰ ἀναμένωμεν ἀπὸ ὥρας εἰς ὥραν γενικὴν ἔξοδον τοῦ Τουρκικοῦ στόλου διὰ νέαν μάχην εἰς τὸ Αἰγαῖον. Ἡ «Δόξα» δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ἀποστολήν της ἐπειδὴ ἐν ᾧ ἐπλησίαζε μέχρις ὀλίγου πυροβολισμοῦ ἐπυροβολήθη ἀπὸ τὸ ἐχθρικὸν στόλος ἐξῆλθε μέχρις ὅτου πυρπόλιθε μία ἑβδομὰς ὁλόκληρος.

Τὴν 28ην Δεκεμβρίου ἡ «Δόξα» ἤρχετο εἰς περιπολίαν καὶ

παρετήρησεν εἰς Μπεσίκαν, ἔναντι τῆς Τενέδου, ἀτμῆμα ὀπτικοῦ τηλεγράφου, καὶ, μὲ τὴν ἔγκρισιν τοῦ Ναυάρχου διεθύνθη διὰ τοῦ ἀσυρμάτου κατ' αἰτησιν τῆς τὸν κατέστρεψε. Τὰ καταδρομικὰ «Χαμηδιὲ» καὶ «Μετζητιὲ» ἐνεργανίσθησαν περὶ τὴν ἑσπέραν τῆς αὐτῆς ἡμέρας πρὸ τοῦ στομίου τοῦ Ἑλλησπόντου ἐπ' ὀλίγην ὥραν. Τὴν ἑπομένην, 29ην Δεκεμβρίου, μὲ τὸ φῶς τῆς ἡμέρας ἀνεγνωρίσθησαν καὶ πάλιν ὑπὸ τῶν περιπολούντων τὰ «Χαμηδιέ», καὶ «Μετζητιέ», τὸ πρῶτον πρὸς τὴν Ἰμβρον καὶ τὸ δεύτερον πρὸς τὴν Τένεδον, ἀλλὰ πλησίον τοῦ Ἑλλησπόντου. Ὡς συνήθως θρχισαν ἀμέσως τὰς κινήσεις κατὰ τῶν περιπολούντων καὶ πρὸς τὰς 8ω 30λ ἀνεγνωρίσθησαν τὰ θωρηκτὰ «Μπαρμπαρός», «Τοργκούτ» καὶ «Μεσσουδιὲ» πλέοντα πρὸς Ζέφυρον. Ὁ Ἑλληνικὸς στόλος ἐγένετο ἐγκαίρως ἐνήμερος διὰ τοῦ ἀσυρμάτου καὶ ἔσπευδεν εἰς συνάντησιν τοῦ ἐχθροῦ, ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ τὰ περιπολοῦντα ἀνέγαρον ὅτι ὁ ἐχθρὸς ἐπανήρχετο εἰς τὸ στόμιον. Ἐν τούτοις ὁ Ναύαρχος δὲν ἐπίστρεψεν εἰς Μούδρον ἀλλ' ἐξηκολούθησε πλέων πρὸς τὸ ἀκρωτήριον τῆς Ἕλλης καὶ μετ' ὀλίγον Ἐλαβε παρὰ τοῦ περιπολοῦντος «Λέοντος» νεωτέραν πληροφορίαν, καθ' ἣν τὰ ἐχθρικὰ πλοῖα ἔτειαν ἐπὶ κεφαλῆς τὰ καταδρομικά των καὶ ἤρχισαν νὰ παραπλέουν τὴν χερσόνησον τῆς Καλλιπόλεως πορευομένα πρὸς τὸν κόλπον τοῦ Ξηροῦ. Ὁ Ἑλληνικὸς στόλος ἐπορεύθη ταχέως καὶ εἶχε φθάσει περὶ τὴν μεσημβρίαν τὸ ἀκρωτήριον Πονέντε, βορειοδυτικῶς Τενέδου, ὅταν ὁ «Λέων» ἀνήγγειλεν ὅτι ὁ ἐχθρικὸς στόλος ἠγουμένων τῶν καταδρομικῶν του κατέγρεπτει πρὸς Νότον. Ὁ «Λέων» διὰ νὰ παρακολουθῇ ἐξ ἀποστάσεως τὰς κινήσεις τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου εἶχε κάμψει τὸ ἀκρωτήριον Κέφαλος, νοτιοανατολικῶς Ἰμβρου, καὶ ἐκεῖ ἀνεγνώρισε καὶ τὸ βραδυκίνητον θωρηκτὸν «Λοὺρ-Τεφὴκ» περιπολοῦν κάτωθεν τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Ἕλλης, τὸ ὁποῖον εὐθὺς ὡς τὸν εἶδεν ἐπορεύθησεν κατὰ τι πρὸς αὐτὸν καὶ ἤρχισε πῦρ ταχὺ ἄνευ ὅμως ἀποτέλεσματος ὡς ἐκ τῆς πολὺ μεγάλης ἀποστάσεως. Τὴν ὥραν ἐκείνην ἐδέκνυαν τὰ πράγματα ὅτι ἀφεύκτως θὰ εἶχομεν μάχην, κυρίως διότι τὸ βραδυκίνητον «Λοὺρ-Τεφὴκ» δὲν παρηκολούθει τὰ λοιπὰ θωρηκτά, τὰ ὁποῖα οὔτως ἠδύναντο νὰ ἀναπτύξουν τὴν ταχύτητά των. Ὁ Ναύαρχος διέταξε πολεμι-

κὴν ἔγερσιν καὶ ἐπροχώρησε πρὸς τὴν Ἴμβρον, ἀλλὰ παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν ὁ «Λέων» ἀνήγγειλε μετ' ὀλίγον ὅτι ὁ ἐχθρικὸς στόλος ἐτράπη πρὸς τὸ στόμιον ὅπου καὶ εἰσῆλθεν ὁριστικῶς πρὸς τὰς 2ω μ. μ.

Πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ τῆς Θεσσαλονίκης εἶχεν ἀποσταλῆ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ πολέμου δύναμις ἐξ 25.000 ἀνδρῶν ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ Τζαβήτ, ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν ἔφθασεν ἐγκαίρως καὶ ἀπεμονώθη ἐν Μακεδονίᾳ ὅπου ἐκινδύνευσε νὰ κυκλωθῇ ὑπὸ τῶν συμμαχικῶν στρατῶν καὶ αἰχμαλωτισθῇ, ἐπροχώρησε πρὸς Δυσμὰς καὶ εἰσῆλθεν ἐντὸς τοῦ Ἀλβανικοῦ ἐδάφους. Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ διέτρεξε κίνδυνον, ὡς ἐκ τῆς ἐν Ἀλβανίᾳ καταστάσεως, νὰ διαλυθῇ ἐντελῶς διότι τῆς ἔλειπον τὰ ἐφόδια καὶ πρὸ πάντων χρήματα. Ἡ Τουρκικὴ κυβέρνησις εὑρέθη εἰς τὴν ἀνάγκην ν' ἀποστείλῃ εἰς Φιέρρην τῆς Ἀλβανίας τὸ «Χαμηδιέ», διὰ νὰ μεταδώσῃ τὰς ὁδηγίας της εἰς τὸν Τζαβὴτ καὶ τὸν ἐφοδιάσῃ. Πρὶν ἢ ἀπέλθῃ τὸ καταδρομικὸν εἰς τὸν προορισμόν του ἐχρωματίσθη λευκὸν καὶ παρέλαβε δύο ψευδεῖς ἀφαιρετὰς καπνοδόχους, διὰ τὰς ὁποίας ἐστερεώθησαν βάσεις εἰς τὸ κατάστρωμα. Κατόπιν, μὲ τὰς τρεῖς κανονικὰς καπνοδόχους του, ἐξῆλθε μετὰ δύο ἀντιτορπιλλικῶν ἔξωθεν τοῦ στομίου τοῦ Ἑλλησπόντου πρὸς τὰς 10ω πρωΐας τῆς 1ης Ἰανουαρίου. Διεδρόμησαν κάτωθεν τῶν ὀχυρωμάτων καὶ μετ' οὐ πολὺ ἐπανῆλθον εἰς τὰ στενά. Ἐθεάθησαν ὑπὸ τῶν περιπολούντων Ἑλληνικῶν ἀντιτορπιλλικῶν νὰ ἀγκυροβολοῦν κάτωθεν τοῦ Γκιλῆ—Μπάχρ, καὶ, πρὸς τὴν 1ω πρωΐας τῆς 2ας Ἰανουαρίου, τὸ «Χαμηδιὲ» ἐξῆλθε μόνον τοῦ στομίου μὲ φῶτα κεκαλυμμένα, παρέπλευσεν ἐπί τινα χρόνον ἐγγύτατα τὸ ἀκρωτήριον τῆς Ἕλλης καὶ τὴν Εὐρωπαϊκὴν ἀκτήν, καὶ ἐπροχώρησεν ἀπαρατήρητον πρὸς τὸ Αἰγαῖον. Κατὰ τὴν ὥραν τοῦ ἔκπλου τοῦ καταδρομικοῦ δὲν ἐλειτούργησεν ὁ προβολεὺς τοῦ Σεντοὺλ—Μπάχρ.

Πρὸς τὰς 10 ὥρ. 15λ τῆς 3ης Ἰανουαρίου ἐθεάθη νὰ διέρχηται πρὸ τῆς πόλεως τῆς Μυκώνου ἄνευ σημαίας καὶ νὰ πλέῃ μὲ μεγάλην ταχύτητα πρὸς Νότον. Πρὸς τὰς 11ω 30λ ἐκράτησε πρὸ τῆς πόλεως Σύρου, εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ λιμένος, καί, μὲ ἐπηρμένην Τουρκικὴν σημαίαν πρώτου μεγέθους, ἐσή-

***Παρόραμα:*— Στίχος 31. Ἀντὶ πρὸς τὰς 10ω 15λ τῆς 3ης Ἰανουαρίου, ἀνάγνωθι 2ας Ἰανουαρίου.**

μανε κατ' ἀρχὰς εἰς τὸ εὔδρομον «Μακεδονία» ἠγκυροβολημένον εἰς θέσιν Ψαράδικα, νὰ τοῦ παραδοθῇ, ἀλλ' ἐπειδὴ εἰς τὸ σῆμα τοῦτο δὲν ἔτυχεν ἀπαντήσεως, ὕψωσε δεύτερον σῆμα, τὴν φορὰν ταύτην ἀποτεινόμενον πρὸς τὴν λιμενικὴν ἀρχὴν Σύρου, καὶ ἐζήτησεν ἵνα ἓν Ἀγγλικὸν φορτηγόν, ἠγκυροβολημένον παραπλεύρως τοῦ εὐδρόμου «Μακεδονίας» καὶ καλύπτον ἐν μέρει τὸ Ἑλληνικὸν πλοῖον, παραμερίσῃ ταχέως διότι θὰ ἐβομβάρδιζεν. Ἡ «Μακεδονία» εὑρίσκετο ἐν Σύρῳ πρὸ τριῶν ἡμερῶν δι' ἐπισκευὴν τοῦ πηδαλίου της. Ὁ ἐχθρός, γνωρίζων τὴν ἐκεῖ παρουσίαν τοῦ πλοίου κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐξ ἀνοικτοῦ ῥαδιογραφήματος, ἐπωφελήθη τῆς εὐκαιρίας νὰ ἐνεργήσῃ ἴσως καὶ μὲ τὴν ἐλπίδα νὰ παρασύρῃ τὸν Ἑλληνικὸν στόλον πρὸς τὰ κάτω εἰς καταδίωξίν του, ἐνῷ χρόνῳ τὸ πλοῖον του θὰ εὑρίσκετο πλέον πολὺ μακράν. Καθ' ἣν ὥραν τὸ Ἀγγλικὸν φορτηγὸν κατεγίνετο νὰ ἀπομακρυνθῇ τῆς πλευρᾶς τῆς «Μακεδονίας», ὁ κυβερνήτης της ἤνοιξε τοὺς κρουνοὺς κατακλύσεως, ἀπεβίβασε τὸ πλήρωμα καὶ τὰ κλεῖστρα τῶν πυροβόλων εἰς τὴν ξηράν, καὶ παρέμεινε μόνος ἐκεῖνος ἔνδον. Ἐν τῷ μεταξὺ τὸ καταδρομικὸν ἔβαλεν ἀνεπιτυχῶς κατὰ τῆς πυριταποθήκης καὶ γαιανθρακαποθήκης Σύρου καὶ ἐκ τῶν βολῶν του κατὰ τῆς γαιανθρακαποθήκης ἐφονεύθησαν εἷς ἀνὴρ καὶ μία γυνή, οἱ ὁποῖοι εἰργάζοντο πλησίον. Ἔβαλε καὶ κατὰ τοῦ ἠλεκτρικοῦ ἐργοστασίου τῆς πόλεως καὶ τοῦ ἐπροξένησε ζημίας.

Τὸ Ἀγγλικὸν φορτηγὸν ἤνοιξε τὸν χῶρον μετὰ ἡμίσειαν περίπου ὥραν ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ «Χαμηδιέ», ὁπότε τὸ ἐχθρικὸν καταδρομικὸν ἤρχισεν ὁλότοιχον πῦρ καί, μετά τινας συμπυροκροτήσεις, ὅταν ἐφάνη καιόμενον τὸ Ἑλληνικὸν εὔδρομον, ἔπαυσε τὸ πῦρ, ἀπεμακρύνθη μὲ μεγάλην ταχύτητα πρὸς Ἀνατολὰς καὶ ἐξηφανίσθη ὑπὸ τὸν ὁρίζοντα. Ἡ σκέψις τοῦ κυβερνήτου τῆς «Μακεδονίας» εἰς τὴν δύσκολον ἐκείνην περίστασιν ὑπῆρξε νὰ ἀποφύγῃ τὸν βομβαρδισμὸν ἡ πόλις τῆς Σύρου καὶ διὰ τοῦτο δὲν συνῆψε μάχην μετὰ τοῦ «Χαμηδιέ». Διότι, ἂν ἀπεφάσιζε τὸ τοιοῦτον, ἡ «Μακεδονία» βεβαίως δὲν θὰ ὑφίστατο περισσότερα τῶν ὅσων ὑπέστη καὶ ἴσως νὰ ἐπρολάμβανε νὰ προξενήσῃ καὶ ζημίας εἰς τὸ «Χαμηδιέ», ὡς ἐκ τῆς μικρᾶς ἀποστάσεως, ἄλλως τε διέθετε πρὸς τὸ μέρος τοῦ ἐχθρικοῦ καταδρομικοῦ ἓν ἄριστον ταχυβόλον

τῶν 10 ἐκ. Μπέλεη, μὲ τέλειυ πυροβολικὰ καὶ σκαπετικὰ μηχανήματα 'Αλλ' ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡ πόλις τῆς Σύρου ἐνδέχετο καὶ νὰ διατηρξῇ κίνδυνον βομβαρδισμοῦ ἐπειδὴ ἡ «Μακεδονία» δὲν ἦτο ὅπλισμένη κατὰ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ «Χαμηδὲ» ἠγοράζετο εἰς ἐξάρτυσιν καὶ ἀνθράκευσιν, εἶχεν ἀνάγκην χρόνου τριῶν ὡρῶν διὰ νὰ ἑτοιμασθῇ νὰ κινηθῇ, καὶ οὐδεμία ἐνέργεια αὐτῆς Θὰ ἐγίνετο ἐκ' ἀγκύρας. Ὁ κυβερνήτης κατὰ τὸν βομβαρδισμὸν εὑρίσκετο ἐπὶ τοῦ πλοίου. Τὰ ἔξαλα τοῦ πλοίου ἐκάησαν, ἀλλ' αἱ μηχαναὶ καὶ οἱ λέβητες ἔμειναν ἀνέπαφοι. Κατὰ τὴν ὥραν τῆς πυρκαϊᾶς ὁ κυβερνήτης ἐπεβίβασε μέρος τοῦ πληρώματος του καὶ αὐτοπροσώπως ἐνήργησε νὰ παραβλῃ ἐπὶ τοῦ πλοίου ἐν ἀντλιὸν ναυαγοστόλον, διὰ νὰ τὸ χρησιμοποιήσῃ πρὸς κατάσβεσιν τοῦ πυρός, ἀλλὰ πρὶν ἡ ἀρχίσουν νὰ λειτουργοῦν αἱ ἀντλίαι, ἐξεφράγη ἐν κῶφιον πυρομαχικῶν, τὸ ὁποῖον εὑρίσκετο ἐντὸς ἑνὸς δωματίου τῆς «Μακεδονίας» χρησιμοποιουμένου ὡς πυριατοσβήκη. Μὲ τὴν ἔκρηξιν ἐκείνην τὸ ναυαγοσωστικὸν ἀπέκοψε τὰ σχοινία τῆς προσδέσεως καὶ ἐγκατέλειψε τὸ σῶβρουν νὰ καταπρώτηται ὑπὸ τῆς πυρκαϊᾶς· μέχρις ὅτου ἐξηντλήθη τὸ πῦρ ἄλλεύρι ἄλλης τροφῆς. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ κυβερνήτης κατέβασε ν' ἀποσύρῃ ἐκ τοῦ πυριπολουμένου δωματίου τὰ λοιπὰ κιβώτια πυρομαχικῶν καὶ νὰ τὰ ρίψῃ εἰς τὴν θάλασσαν.

Τὸ καταδρομικόν, ὅταν ἔπαυσεν νὰ βλέπῃ τὴν Σύρον εἰς τὸν ὁρίζοντα, μετέβαλε πορείαν καὶ κατηυθύνθη εἰς τὸν ἀληθῆ προορισμόν του εἰς Φιέρρην, ὅπου ὁ κυβερνήτης του συνέτησε τὸν Τζαδὴκ καὶ ἐξετέλεσε τὰς διαταγὰς τῆς Τουρκικῆς κυβερνήσεως. Ἐκ Φιέρρης ἔπλευσεν εἰς 'Αλεξάνδρειαν, καὶ κατὰ τὸν πλοῦν ἠχμαλώτισε τὸν 'Ελληνικὸν μυοπέρονα (μπαρκομπέτσι) «Ὑπαπαντὴν» ὑπὸ κυβερνήτην τὸν ἐξ Οἰνουσσῶν Χίου πλοίαρχον Ποντικόν, ὁ ὁποῖος ἦτο συγχρόνως καὶ ἰδιοκτήτης τοῦ ἰσιωφόρου. Ὁ 'Ελλὴν πλοίαρχος διεμαρτυρήθη εἰς τὸν κυβερνήτην τοῦ «Χαμηδὲ» καὶ εἶπεν ὅτι δὲν εἶχε σχέσιν μὲ τὸν πόλεμον, εὑρίσκετο πολλὰς ἑκατοντάδας μιλλίων μακρὰν τῶν ἐνεργειῶν τοῦ 'Ελληνικοῦ στόλου καὶ ἔφερε φορτίον κεράμων καὶ πλίνθων ἐκ Μασσαλίας εἰς Κύπρον, ἀπὸ οὐδετέρου λιμένος εἰς ἄλλον οὐδέτερον, ἀλλὰ τοῦ ἐδόθη ἀπάντησις ὅτι αἱ κινήσεις τοῦ καταδρομικοῦ ἔπρεπε νὰ παραμείνουν ἄγνωστοι εἰς τὸν «Ἀθέρωφ». Συνεπῶς

τὸ πλήρωμα τῆς «Ὑπαπαντῆς» ἐπεβιβάσθη τοῦ «Χαμηδὲ», ἐτέθη ὑπὸ κράτησιν, καὶ τὸ ἰσιοφόρον ἐρρυμουλκήθη μέχρι τῶν ἀκτῶν τῆς Σελευκείας καὶ ἠχρυοβολήθη εἰς τὸν ὅρμον Παπαδούλας. Τὸ πλήρωμα τῆς «Ὑπαπαντῆς» παρέμεινεν ἐπὶ τοῦ «Χαμηδὲ», τὸ ὁποῖον ἔπλευσεν ἀμέσως εἰς 'Αλεξάνδρειαν καὶ ἠνθράκευσεν ἐκεῖ ἐσκευσμένως. Οἱ Μουσουλμάνοι τῆς πόλεως τὸ ὑπεδέχθησαν μὲ ἐνθουσιασμὸν καὶ κατώρθωσαν νὰ τοῦ ἐπιτραπῇ νὰ παραπεύνῃ τὴν διαμονήν του εἰς τὸν λιμένα καὶ πέραν τῶν 24 ὡρῶν, καὶ ἐξ 'Αλεξανδρείας ἐπλεύσε διὰ τῆς διώρυγος τοῦ Σουέζ εἰς Χοδεΐδαν.

Ἡ ἐμφάνισις τοῦ «Χαμηδὲ» πρὸ τοῦ λιμένος τῆς Σύρου καὶ ὁ βομβαρδισμὸς τῆς «Μακεδονίας» ἐτηλεγραφήθησαν ἀμέσως εἰς τὴν 'Ελληνικὴν κυβέρνησιν. Διὰ τοῦ ἀσυρμάτου 'Αθηνῶν συγχρόνως ἐγένετο ἐνήμερος τῆς καταστάσεως καὶ ὁ Ναύαρχος ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου τῶν Ναυτικῶν καὶ μετὰ τρεῖς ὥρας διετάχθη νὰ ἐξέλθῃ τοῦ Μούδρου καὶ πλεύσῃ μετὰ τοῦ στόλου πρὸς Σύρον προκροτευομένου τοῦ «Ἀβέρωφ». 'Αλλὰ δὲν ἐξετελέσθη ἐκείνη ἡ διαταγή, διότι ἦτο πλέον ἢ φανερὸν ὅτι ὁ Τουρκικὸς στόλος Θὰ ἐπεδίωκεν ἀπὸ ὥρας εἰς ὥραν νὰ ἐνεργήσῃ ἀποφασιστικὸς εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος· καὶ κατ' οὐδένα λόγον συνέφερε νὰ εὑρίσκοντο τὰ πλοῖα μακρὰν τοῦ στομίου τοῦ Ἑλλησπόντου. Διετάχθησαν ὅμως ἀμέσως τὰ ἀντιτορπιλλικὰ «Λόγχη», «Θύελλα», «Δόξα», «Βέλος» νὰ πλεύσουν πρὸς τὰ στενὰ Χίου καὶ Ψαρῶν διὰ νὰ περιπολήσουν ἐκεῖ καὶ ἐπιτεθοῦν κατὰ τοῦ «Χαμηδὲ», ἐν περιπτώσει καθ' ἣν Θὰ ἐπανήρχετο ἐν τῷ μεταξὺ εἰς τὸν Ἑλλήσποντον.

Ὁ 'Ελληνικὸς στόλος ὁσάκις ἤμενεν ἐπ' ἀγκύρας δὲν ἐπαναπαύετο, ἀλλὰ ἤτο πάντοτε ἕτοιμος πρὸς ἐκείνειαν τὸ ταχὺ ἠμίσεως ὥραν ἀφ' ἧς ἤθελε παρασταῖ ἀνάγκη νὰ ἐκπλεύσῃ. Τὰ πυρὰ τῶν λεβήτων τῶν πλοίων του ἤναμαν μὲ τὴν κήρυξιν τοῦ πολέμου διὰ νὰ ὑπάρχουν ἐν ἀναβρασμῷ μὲ τὴν ὑπογραφὴν τῆς εἰρήνης, ὥστε νὰ ὑπῆρχε πάντοτε πίεσις καὶ οὐονδήποτε ἀπρόοπτον νὰ εὕρισκεν αὐτὸν εἰς θέσιν νὰ ἐνεργήσῃ ἀμέσως. Τὴν 8ην 30λ ἐσπέρας τῆς 4ης Ἰανουαρίου οἱ ἀσύρματοι τῶν ἠγωροβολοῦντων πλοίων εἰς Μούδρον ἤκουσαν κρυπτογραφικὴν συνεννόησιν

μεταξὺ τῶν περιπολούντων ἀντιτορπιλλικῶν πρὸ τοῦ στομίου τοῦ Ἑλλησπόντου. Ἡ «Ἀσπὶς» ἐκάλει ἐπειγόντως τὸν «Λέοντα» καὶ τοῦ ἀνήγγελλεν ἐμφάνισιν ἐχθρικῶν πλοίων. Ὁ «Λέων» ἠρώτα ποῦ ἐφαίνοντο, ἐπειδὴ ἐκεῖνος ἀπὸ τῆς θέσεώς του δὲν διέκρινε πλοῖα. Ἡ «Ἀσπὶς» ἐπέμενεν ὅτι τὰ πλοῖα διεκρίνοντο ὡς ἐν καταδρομικὸν τύπου «Μετζητιέ» καὶ ἓν ἀντιτορπιλλικόν, περιφερόμενα ἀπὸ Κούμ—Καλὲ εἰς Μαυρονήσια μὲ φῶτα κεκαλυμμένα καὶ ἀνέφερε ταῦτα εἰς τὸν «Ἀβέρωφ». Τὴν ἀναφορὰν τῆς «Ἀσπίδος» ἐπηκολούθησε γενικὸν σῆμα ἐν Μούδρῳ προετοιμασίας ἀπάρτεως πάντων τῶν πλοίων. Ἦτο σεληνόφως, ἀλλὰ ὑπῆρχον καὶ πολλὰ νέφη κατ' ἐκείνην τὴν νύκτα, ὥστε πότε μὲν ἦτο δυνατὸν νὰ διακρίνωνται εὐκρινῶς τὰ ἀντικείμενα εἰς τὸν ὁρίζοντα καὶ πότε νὰ συγχέωνται ὀλίγον τὰ πράγματα. Ἐν τούτοις ἡ «Ἀσπὶς» ἐξηκολούθει ν' ἀναφέρῃ τὰς κινήσεις τῶν ἑπόπτων πλοίων μέχρι τῆς 2ας πρωϊνῆς ὥρας, ὁπότε ἔχασεν ὁριστικῶς τὰ ἴχνη των μὲ τὴν δύσιν τῆς σελήνης. Καθ' ὅλην ἐκείνην τὴν ὥραν καὶ τὰ ὑπόλοιπον ἀκόμη τῆς νυκτὸς διάφορα ἄλλα φῶτα πλοίων ἐφάνησαν κινούμενα ἐκ τῶν ἔσω τῶν στενῶν πρὸς τὰ ἔξω καὶ νἀπέπλαιν ὥστε ὁ «Λέων» καὶ τὸ τρίτον περιπολοῦν ἡ «Νίκη» ἦσαν εἰς κίνησιν, ἀναγνωρίζοντα τὰ διάφορα φῶτα τὰ ὁποῖα κατέληγον νὰ εἶναι ἐμπορικὰ πλοῖα, ἄλλα ὁλόφωτα καὶ ἄλλα μὲ φῶτα ἀμυδρὰ ὥστε νὰ ἐκλαμβάνωνται κατ' ἀρχὰς ὡς ἑπόπτα καὶ νὰ καταδιώκωνται ἐπὶ πολλὴν ὥραν. Ἄλλως τε τοιαύτη ἦτο ἡ συνήθης κατάστασις πραγμάτων διὰ τὰ περιπολοῦντα πλοῖα κατὰ τὰς νύκτας τοῦ πολέμου. Ἡ ὑπόθεσις προθέσεως τοῦ «Χαμηδὲ» νὰ ἐπανέλθῃ ἀπαρατήρητον εἰς τὰ στενά, εἶχεν ἐγείρει τὸ ἐνδιαφέρον ὁλοκλήρου τοῦ Ἑλληνικοῦ Στόλου καὶ πρὸ πάντων τοῦ Ναυάρχου, ὁ ὁποῖος μετὰ τοῦ ἐπιτελείου του ἠγρύπνησε καθ' ὅλην σχεδὸν τὴν νύκτα καὶ παρηκολούθησε λεπτομερῶς ἑκάστην τῶν ἀναφορῶν τῶν περιπολούντων πλοίων ὡς καὶ τὰς μεταξὺ των συνεννοήσεις. Ἀφ' ἑτέρου ἀπὸ τοῦ μεσονυκτίου μέχρι τῶν ὃν πρωΐας ἐλαμβάνοντο ἐπὶ τοῦ «Ἀβέρωφ» ἀλλεπάλληλα ἐπείγοντα τηλεγραφήματα διὰ δικλῆς ὁδοῦ, τοῦ ἀσυρμάτου καὶ τοῦ καλωδίου τοῦ Μούδρου, μεταβιβάζοντα ἐξ Ἀθηνῶν καὶ Θεσσαλονίκης θετικὰς πληροφορίας, ὡς ἀνέφερον, ἐκ διαφόρων πρωτευουσῶν τῆς Εὐ-

Η ΝΗΣΟΣ ΣΑΜΟΘΡΑΚΗ

12

ρώπης, κατὰ τὰς ὁποίας τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἢ τὴν ἑπομένην ἔμελλε νὰ ἐξέλθῃ ἀφεύκτως εἰς τὸ Αἰγαῖον ὁ Τουρκικὸς στόλος διὰ νὰ συνάψῃ ἀποφασιστικὴν ναυμαχίαν. Ὑπὸ τοιούτους ὅρους διῆλθεν ἡ νὺξ τῆς παραμονῆς τῆς σπουδαιοτέρας ἡμέρας τοῦ Βαλκανικοῦ πολέμου.

Αἱ νυκτεριναὶ παρατηρήσεις τῆς «Ἀσπίδος» ἦσαν ἀκριβεῖς. Τὸ «Μετζητιέ», τοῦ ὁποίου ἐπέβαινεν ὁ ἀρχηγὸς τοῦ Τουρκικοῦ στόλου Ταχίρ διὰ νὰ ἀναγνωρίσῃ αὐτοπροσώπως τὰς κινήσεις τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου, πράγματι διεδρόμησε ἀπὸ Κούμ-Καλὲ εἰς Μαυρονήσια καθ' ὅλην σχεδὸν τὴν νύκτα. Τόσον πλησίον τοῦ στομίου τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ ἐν ὥρᾳ νυκτὸς δὲν ἠδύνατο ὁ Ταχὶρ νὰ ἐκτιμήσῃ ἄλλο τι ἐκεῖ πλὴν τῆς παρουσίας Ἑλληνικῶν ἀντιτορπιλλικῶν καὶ τοῦτο μὲ κίνδυνον τορπιλλήσεως αὐτοῦ τοῦ, «Μετζητιέ». Ἡ μόνη δυναμένη νὰ γίνῃ παραδεκτὴ ὡς λογικὴ ἐξήγησις τῆς νυκτερινῆς ἐκείνης κινήσεως εἶνε ἡ τυχὸν ἀπόφασις αὐτοῦ, ἐὰν εὕρισκε τὸ στόμιον τοῦ Ἑλλησπόντου ἀνεπιτήρητον, νὰ ὡδήγει τὸν Τουρκικὸν στόλον κατ' ἐκείνην τὴν νύκτα ἔξωθεν τῆς Λήμνου καὶ νὰ ἐπεχείρει βομβαρδισμὸν τοῦ λιμένος Μούδρου ἀπὸ τοῦ ὅρμου Κόντια δι' ἑνὸς τῶν πλοίων του, ἢ νὰ ἐνήργει ἄλλόν τινα αἰφνιδιασμὸν διὰ νὰ ἐξηνάγκαζεν εἰς ἔξοδον τὸν Ἑλληνικὸν στόλον ὑπὸ δυσμενεῖς συνθήκας. Δὲν ἦτο βεβαίως εὔκολον νὰ ἐξέλθῃ ὁλόκληρος ὁ Τουρκικὸς στόλος ἀπαρατήρητος μὲ τὸ φῶς τῆς σελήνης, ἐὰν ὑπῆρχον Ἑλληνικὰ ἀντιτορπιλλικὰ περιπολοῦντα ἔξωθεν τοῦ στομίου, καὶ ἂν εἶχε τοιαύτας ἰδέας ὁ Ταχὶρ μόνος ἐκεῖνος τὸ γνωρίζει. Ἀφ' ἑτέρου ὅμως ἂν δὲν εἶχεν ὑπ' ὄψιν ἀνάλογόν τινα ἐνέργειαν πρέπει κατ' ἀνάγκην νὰ ἐξαχθῇ συμπέρασμα ὅτι οὔτε ἐκεῖνος θὰ ἐγνώριζεν ἀκριβῶς τὶ ἐζήτει περιφερόμενος ἀπὸ Κοὺμ-Καλὲ εἰς Μαυρονήσια. Ἡμεῖς δὲν διεθέτομεν ἐπάκτιον πυροβολικὸν μεγάλου διαμετρήματος, ἱκανὸν νὰ τηρῇ θωρηκτὸν εἰς ἀπόστασιν, τὸ ὁποῖον νὰ ἐτοποθετοῦμεν εἰς τὴν ξηρὰν μεταξὺ τῶν ὅρμων Μούδρου καὶ Κόντια, διὰ ν' ἀπεκλείομεν τῶν σκέψεών μας πᾶσαν ἰδέαν ἀναλόγου τολμηρᾶς ἐπιχειρήσεως τοῦ ἐχθροῦ. Διὰ τοιαύτην ὅμως περίπτωσιν εἴχομεν· εἰς τὴν νησῖδα Κουμπὶ τὸν φορητὸν ἀσύρματον, ὁπόθεν ἐφαίνετο ὁ Κόντιας καὶ τὸ πέλαγος· ἓν τορπιλλοβόλον ἢ ἓν ἀντιτορπιλλικὸν ἠγκυροβολημένον

ἐκεῖ ἢ περιπολοῦν εἰς τὸ στόμιον· ἕτοιμα καθ' ὅλα τὰ δύο ἀντιτορπιλλικὰ τὰ ἀγκυροβολοῦντα ἑκάστην νύκτα εἰς τὰς διόδους μεταξὺ λιμένος καὶ προλιμένος Μούδρου· μὲ τὸ φῶς τῆς ἡμέρας πάντα τὰ πλοῖα ὑπ' ἀτμὸν καὶ ἕτοιμα πρὸς ἐκκίνησιν· καὶ τέλος μὲ τὸ φῶς τῆς ἡμέρας ἔξω εἰς τὸ πέλαγος καὶ εἰς ἀπόστασιν πέντε μιλλίων τὸ εἰς τὸ στόμιον τοῦ προλιμένος φρουροῦν τορπιλλοβόλον ἢ ἀντιτορπιλλικὸν διὰ ν' ἀνιχνεύῃ τὸν ὁρίζοντα.

Τὸ «Μετζητιὲ» εἰσῆλθεν εἰς τὸ στόμιον τοῦ Ἑλλησπόντου πρὸ τῆς πρωΐας. Ὁ ἀρχηγὸς τοῦ στόλου Ταχὶρ ἐπέβη ἀμέσως τοῦ θωρηκτοῦ «Μπαρμπαρός», διέταξε νὰ ἐκκινήσουν τὰ πλοῖα του, καὶ ἐπὶ τοῦ πρῳραίου ἱστοῦ τῆς ναυαρχίδος ὕψωσε τὸ σῆμα τοῦ Χαϊρεντὶν Μπαρμπαρός, ναυάρχου τοῦ Τουρκικοῦ στόλου κατὰ τὸν 16ον αἰῶνα, τὸ ὁποῖον εἶχε παραληφθῇ ἐκ τοῦ μουσείου καὶ ἀποσταλῆ εἰς Δαρδανέλλια διὰ τὴν ἡμέραν τῆς μάχης. Ἐν πλῷ ἐκλήθησαν τὰ πληρώματα εἰς ἐπιθεώρησιν καὶ τοὺς ἐξήγησαν ὅτι ἐκεῖνο τὸ ναυαρχικόν, τὸ ἐπηρμένον ἐπὶ τοῦ «Μπαρμπαρός», ἦτο αὐτὸ τοῦτο τὸ ὁποῖον, εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ μεγάλου σουλτὰν Σουλεϊμάν, εἶχεν ἐπηρμένον ἐπὶ τοῦ ἱστοῦ τῆς ναυαρχίδος του ὁ ἔνδοξος Χαϊρεντὶν Μπαρμπαρὸς ὅταν ἐνίκησε τὸν περίφημον Ἀνδρέαν Ντόρια, ὁπότε καὶ ἐγένετο ἡ Τουρκία ἀπόλυτος κύριος τῆς θαλάσσης. Αἱ ἐθνικαὶ σημαῖαι ὑπεστάλησαν τότε τρεῖς φορὰς κατ' ἐπανάληψιν, τὰ πληρώματα προσηυχήθησαν, καὶ κατόπιν τούτων μετέβησαν πάντες εἰς τὰς θέσεις τῆς μάχης

Ἐν Μούδρῳ καθ' ὅλην ἐκείνην τὴν νύκτα ἔμειναν τὰ πλοῖα μας ὑπ' ἀτμόν, ἕτοιμα πρὸς ἐκκίνησιν, καὶ ἀνεμένετο μὲ τὸ φῶς τῆς ἡμέρας εἴδησις ἐκ τῶν περιπολούντων ἐνδιαφέρουσα τὰς νυκτερινὰς παρατηρήσεις τῆς «Ἀσπίδος», ἀλλ' ἀνηγγέλθησαν ἀσήμαντά τινα ὑπηρεσιακά. Ὁ καιρὸς ἦτο γαληνιαῖος, ἡ ἡμέρα πολὺ φωτεινὴ καὶ πρὸ τῆς 8ης ὥρας ἐπέστρεψεν ἡ «Νίκη» εἰς Μοῦδρον ἐκ τῆς περιπολίας. Ἀναλόγως τῶν ληφθεισῶν πληροφοριῶν καὶ τῶν κινήσεων τοῦ «Μετζητιὲ» κατὰ τὴν νύκτα ἀνεμένομεν πολὺ ἐνωρίτερον εἴδησιν ἐμφανίσεως τοῦ ἐχθροῦ καὶ ὄντως εἴχομεν ἀρχίσει ἤδη ν' ἀποκλίνωμεν εἰς τὴν ἰδέαν ὅτι οἱ Τοῦρκοι ἀνέβαλον τὴν μάχην διὰ τὴν ἑπομένην ἡμέραν, ὁπόταν πρὸς τὰς 8ω 25λ ἐλήφθη τὸ πρῶτον ἐπεῖγον ἀνοικτὸν ῥαδιογράφημα τοῦ περιπολοῦντος,

«Λέοντος» — «Ὁλόκληρος ὁ στόλος ἐξέρχεται» — καὶ πρὸς τὰς 8ω 30λ δεύτερον ἐπεῖγον βαδιογράφημα τοῦ αὐτοῦ πλοίου — «Ὁλόκληρος ὁ Τουρκικὸς στόλος πλέει εἰς γραμμὴν παραγωγῆς πρὸς Δυσμάς».— "Οσα πλοῖα ἐπρόκειτο νὰ μὴ ἀκολουθήσουν διετάχθησαν ἀμέσως νὰ ἀπάρουν ἄνευ ἑτέρου σήματος καὶ ἠρωτήθη ὁ «Λέων» διὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐγκρικῶν πλοίων, ὁ ὁποῖος πρὸς τὰς 8ω 38λ ἀπήντησεν ὅτι ἔβλεπε τρία θωρηκτὰ ἓν καταδρομικὸν καὶ ἀντιτορπιλλικά. Διετάχθη κατόπιν νὰ τηρῇ τὸν Ναύαρχον ἐνήμερον διὰ τὰς κινήσεις τοῦ ἐχθροῦ, καὶ πρὸς τὰς 9ω 10λ ἀνέφερεν.—«Ὁλόκληρος ἐχθρικὸς στόλος ἐξακολουθεῖ πλέων νοτιοδυτικῶς "Ιμβρου. Εὑρίσκεται σχεδὸν βορειοδυτικῶς Τενέδου».— Μετὰ 5 λεπτὰ τῆς ὥρας ἐκοινοποιήθη διὰ βραχιόνων εἰς τὰ πλοῖα μας τὸ ἑπόμενον σῆμα.—«Ὁ Ναύαρχος εὔχεται τὴν καλὴν ἡμέραν εἰς τὰ γενναῖα ἐπιτελεῖα καὶ πληρώματα» —.

"Αφ' οὗ τὰ θωρηκτὰ ἀνέσπασαν τὰς ἀγκύρας καὶ ἤρχισαν νὰ ἐλίσσωνται διὰ νὰ ἐξέλθουν ἐκ τοῦ λιμένος εἰς τὸν προλιμένα Μούδρου, ἐλήφθησαν τὰ πληρώματα εἰς ἐπιθεώρησιν, τοὺς ἀνεγνώσθη ἡ διαταγὴ τοῦ Ναυάρχου εἰς τὴν ὁποίαν ἀπήντησαν μὲ παρατεταμένας μεγάλας ζητωκραυγάς, καὶ κατόπιν ἐστάλησαν διὰ τὴν προπαρασκευὴν τῆς πολεμικῆς ἐγέρσεως. Παρέμειναν ἐν Μούδρῳ τὸ ἀντιτορπιλλικὸν «Πάνθηρ» ἐκ βλάβης τοῦ ἀτμαγωγοῦ σωλῆνος του, τὰ πολυὰ τεσπιλεβόλα τῶν 85 τόννων, τὰ βοηθητικὰ πλοῖα καὶ τ' ἀνθρακοφόρα. 'Ασουσίζουν εἰς Νικόσταθμον πρὸς ἐπισκευὴν τ' ἀντιτορπιλλικὸ «Νέα Γενεά», «Κεραυνὸς» καὶ τὸ ὑποβρύχιον «Δελφὶν». Τ' ἀντιτορπιλλικὰ «Θύελλαι, «Λόγχη», «Δόξα», «Βέλος», περιεπόλουν εἰς τὰ στενὰ Χίου καὶ Ψαρῶν διὰ τὸ «Χαμηδιέ». Τὰ λοιπὰ πλοῖα ἐξέρχονται ἤδη ἐν γραμμῇ παραγωγῆς εἰς τὸν προλιμένα Μούδρου, καὶ ἐκινοῦντο διὰ νὰ ταχθοῦν εἰς τρεῖς στήλας διατεθειμένας ἐγκαρσίως, μὲ τὰ θωρηκτὰ εἰς τὸ μέσον κατὰ σειρὰν «'Αβέρωφ», «Σπέτσαι», «"Υδρα», «Ψαρά», τ' ἀντιτορπιλλικὰ «'Αετός», «Ἱέραξ» δεξιά, τ' ἀντιτορπιλλικὰ «Σφενδόνη», «Ναυκρατοῦσα», «Νίκη» ἀριστερά, διαν πρὸς τὰς 9ω 35λ ἐλήφθη ἕτερον βαδιογράφημα τοῦ «Λέοντος». — "Ἐχθρὸς ἐξακολουθεῖ πλησιάζων Λήμνον.— καὶ πρὸς τὰς 9ω 44λ.—«Καταδρομικὸν προηγούμενον στόλου κατά τινα μίλλια πλησιάζει πολὺ

Λήμνον».— Διὰ γενικοῦ σήματος διετάχθη τότε πολεμικὴ ἔγερσις, ἐβαπτίσθη διὰ τοῦ ἀσυρμάτου τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ναυτικῶν διὰ τὴν ἔξοδον τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου καὶ τὴν ἐπικειμένην μάχην, καὶ διαν ἐτελειώθησαν τὸ σῆμα τοῦ προλιμένος Μούδρου, ἠρωτήθη ὁ «Λέων» ποῦ εὑρίσκετο. Τὸ ἀντιτορπιλλικὸν μᾶς ἀπήντησε πρὸς τὰς 9ω50λ. — «Ἀπέρχομαι περὶ τὰ 4 μίλλια ἀπὸ Κάβο - Ἐξώρια Λήμνου ἀκολουθοῦμενοι ὑπὸ καταδρομικοῦ. "Οπισθεν ἔρχεται στόλος διεσπαρμένος πρὸς Δυσμάς». — 'Αλλ' ἀφαίνοντο πλέον ἀπὸ τῆς θέσεώς μας πολλοὶ πυκνοὶ καπνοὶ δηλοῦντες ὅτι ἀφωρτιζόντο πλέον τὰ θωρηκτὰ Εἰρήνη καὶ μετά τινας στιγμὰς ἐθεάθησαν εἰς τὸ ὕψος τοῦ ἀφωρτιρίου, καὶ ὄχι πολὺ πρὸς τὸ πέλαγος τ' ἀντιτορπιλλικὰ «Λέων» καὶ «Ἄσπις» ἐν γραμμῇ μετάπλου μὲ πορείαν πρὸς Ζέφυρον. Τὸ «Μετζητὲ» τὰ ἠκολούθει εἰς ἀπόστασιν βολῆς. 7.000 μέτρων τὸ πολύ, ἀλλὰ δὲν ἔβαλλε κατ' αὐτῶν.

Ἐπειδὴ ὁ ἐξῆλθεν ἡ πρῷρα μας τοῦ στομίου τοῦ προλιμένος Μούδρου ἀνεγνωρίσαμεν, εἰς ἀπόστασιν 15 μιλλίων, τὸ σύνολον τοῦ Τουρκικοῦ στόλου ἐρχομένου πρὸς Δυσμάς. Ἴστοῦ, κατνοδόγοι καὶ τὸ ἥμιυ τῶν σκαφῶν τῶν μεγάλων πλοίων ἐξήρχοντο τοῦ ὁρίζοντος. Τὸ «Μετζητὲ» μᾶς ἀνεγνώρισεν, ἐστράφη ἀκυτόμως καὶ ἔφυγεν ὁλοταχῶς πρὸς τὰ ἐχθρικὰ θωρηκτά, τὰ ὁποῖα ἤρχισαν νὰ στρέφωνται διαδοχικῶς ἀριστερὰ μέχρις ὅτου ἔλαβον πορείαν μᾶλλον πρὸς Νότον, τὴν ὁποίαν καὶ ἐτήρησαν.

Πρὸς τὰς 10ω 45λ ὁ Ναύαρχος ἐσυμφώνησε ἀριστερὰ πρὸς Νὸτ-Ὰ διὰ νὰ πλησιάσῃ τὸν Τουρκικὸν στόλον. Τ' ἀντιτορπιλλικὰ συμπεριλαμβανομένων «Λέοντος» καὶ «Ἄσπιδος» τὰ ὁποῖα εἶχον ταχθῇ εἰς τὰς ὁμάδας των, διετάχθησαν ν' ἀπομακρυνθοῦν πρὸς δεξιὰ μας ἐπὶ τὸ βολῆς, ἀλλ' εἰς ἀπόστασιν τοιαύτην ὥστε νὰ βλέπουν τὰ σήματα τοῦ Ναυάρχου. Τὰ θωρηκτὰ διετάχθησαν νὰ προσβάλλουν τὸν ἐχθρὸν ἄμα ἡ ἀπόστασις θὰ τοὺς τὸ ἐπέτρεπεν. Ἐν τῷ μεταξὺ τὸ «Μετζητὲ» εἶχε ταχθῇ προσεκτικῶς τέταρτον πλοῖον τῆς γραμμῆς τῶν Τουρκικῶν θωρηκτῶν, δεισθὲν τῶν ὁποίων, ἐπὶ παραλλήλου γραμμῆς, ἀνεγνωρίσαμεν ὀκτὼ ἄλλα πλοῖα ἐκ τῶν ὁποίων τὰ πρῶτον καὶ τὸ τελευταῖον ἦσαν τ' ἀνχγνευτικὰ «Μπέρκ—Σατδὲτ» καὶ «Πελένκ—Ντεριὰ» καὶ τὰ λοιπὰ ἓξ ἦσαν ἀντιτορπιλλικά, τρία τύπου Σχαδὸ καὶ τρία τύπου Κρεζώ.

Ἐπί τινα χρόνον ὁ Ναύαρχος ἐπορεύετο πρὸς τὸν ἐχθρὸν μὲ πολὺ συγκλίνουσαν πορεῖαν. Αἱ ἀποστάσεις ἠλαττώθησαν ταχέως, πρὸς τὰς 11ω ἡ ἐχθρικὴ γραμμὴ ἀπεῖχε 16000 μέτρα, ὁπότε τὸ «Μετζητιὲ» ἔπαυσε πλέον νὰ ἀκολουθῇ τὸν αὖλακα τῶν Τουρκικῶν θωρηκτῶν καὶ ἐτράχθη ὄπισθεν καὶ ἀριστερὰ τῆς γραμμῆς των διὰ νὰ εἶνε ἐκτὸς βολῆς κατὰ τὴν μάχην. Ἡ ταχύτης τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου ἐτηρεῖτο 13 ἕως 14 μιλλίων. Τὰ πλοῖα ἦσαν καλὴν γραμμὴν παραγωγῆς καὶ ἀποστάσεις, καὶ ἐπὶ τοῦ πρωραίου ἱστοῦ τοῦ θωρηκτοῦ «Μπαρμπαρὸς» ἐκυμάτιζε τὸ παμμέγεθες διακριτικὸν σῆμα τοῦ Χαϊρεντίν, τοῦ ὁποίου αἱ διαστάσεις ἰσοδυνάμουν τὰς διαστάσεις τῶν ἐθνικῶν σημαιῶν τῶν μεγάλων Τουρκικῶν πλοίων. Εἰς ἡμᾶς, οἱ ὁποῖοι δὲν ἐγγωρίζομεν ὁποῖον ἦτο ἐκεῖνο τὸ διακριτικόν, ἐπροξένησεν ἐντύπωσιν τὸ πρωτοφανὲς τοῦ μεγέθους του. Ὄπισθεν τοῦ «Μπαρμπαρός» ἠκολούθουν κατὰ σειρὰν τὰ «Τοργκοὺτ» καὶ «Μεσσουδιέ». Τὴν φορὰν ταύτην δὲν ὑπῆρχεν ἥλιος ὄπισθεν τοῦ ἐχθροῦ, οὔτε ὑπῆρχεν ὁμίχλη, οὔτε ξηρά, οὔτε ἡ μάχη ἤρχιζεν ἀπὸ μεγάλης ἀποστάσεως, ὡς συνέβη εἰς τὴν ναυμαχίαν τῆς Ἕλλης τῆς 3ης Δεκεμβρίου, καί, διὰ νὰ προσεγγίσουν οἱ ἀντίπαλοι στόλοι ἀπὸ τῆς ἀποστάσεως τῶν 16000 μέτρων εἰς τὴν ἀπόστασιν τῶν 8400 ὁπότε ἤρχισε τὸ πῦρ, παρῆλθον 35 λεπτὰ τῆς ὥρας. Πρὸς τὰς 11ω 15λ ὁ Ναύαρχος ἐτηλεγράφησεν εἰς πάντα τὰ πλοῖα — «Ὑπενθυμίζομεν τὸ σῆμα τῆς 3ης Δεκεμβρίου. Τὸ πᾶν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν σημερινὴν ἡμέραν διὰ τὴν ἀγαπητήν μας πατρίδα. Φανῆτε λέοντες».—

Ἐφ' ὅσον χρόνον ἡ πορεῖα τοῦ ἐχθροῦ ἐτηρεῖτο περίπου Νότος ἡ συγκλίνουσα πορεῖα τῆς Ἑλληνικῆς γραμμῆς Ν 52ºΑ ἠλάττωσε μὲν τὴν ἀπόστασιν, ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου μετέβαλε τὴν διόπτευσιν, καί, ἀπὸ Ἀπηλιώτου, ὅπου κατ' ἀρχὰς ἐβλέπομεν τὸν ἐχθρικὸν στόλον, ἐπλησιάζομεν ἤδη νὰ τὸν βλέπωμεν πρὸς Εὖρον. Τὸ θωρηκτὸν «Μπαρμπαρός», ἀκολουθούμενον διαδοχικῶς καὶ ὑπὸ τῶν ἄλλων πλοίων, ἐστράφη πρὸς δεξιὰ ὅταν ἐπλησίασεν ὁ Ἑλληνικὸς στόλος, διὰ νὰ εὑρεθῇ εἰς θέσιν νὰ διευθύνῃ τὰ πυροβόλα ὁλοκλήρου τῆς γραμμῆς του ἀπὸ τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς κατὰ τοῦ ἄξονος τῆς γραμμῆς τῶν Ἑλληνικῶν θωρηκτῶν. Ἡ πρόθεσις τοῦ Τούρκου ἀρχηγοῦ ἐγένετο εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς καταληπτὴ καὶ ὁ Ναύαρχος ἔστρεψεν ἐπίσης

πρὸς δεξιά, ἀλλὰ τόσον μόνον ὥστε καὶ νὰ μὴ ἀφίσῃ τὸν ἀντίπαλον νὰ πραγματοποιήσῃ τὰς προθέσεις του καὶ νὰ τὸν πλησιάζῃ πάντοτε, ἂν καὶ μὲ μικροτέραν ταχύτητα προσεγγίσεως. Ὑπὸ τοιούτους ὅρους παρῆλθεν ἕν τέταρτον τῆς ὥρας μὲ τὰς νέας πορείας μέχρις ὅτου τὰ ἐπὶ κεφαλῆς πλοῖα τῶν ἀντιπάλων ἔφθασαν βαθμηδὸν εἰς τὸ αὐτὸ ὕψος. Τότε πλέον ὁ ἐχθρὸς ἐτήρησε σταθερὰν πορεῖαν, ἴσως καὶ διότι εἶδεν ὅτι ἂν ἐπέμενεν οὕτω νὰ χειρίζῃ θὰ τοῦ συνέβαινεν ἀκριβῶς ὅτι ἐπροτίθετο νὰ προξενήσῃ εἰς ἡμᾶς. Ἡ ὁρατότης ἦτο ἐξαιρετική. Ἀφ' οὗ ἐπλησιάσαμεν κάτω τῶν 10000 μέτρων τὴν ἐχθρικὴν γραμμὴν ἤρχισαν βαθμηδὸν νὰ φαίνωνται λεπτομέρειαι τῶν ἐχθρικῶν πλοίων, τῶν ὁποίων διεκρίνοντο καλῶς πάντα τὰ πυροβόλα ἐστραμμένα πρὸς τὴν γραμμὴν τῶν πλοίων μας. Εἰς τὴν ἀπόστασιν τῶν 8500 μέτρων ὑψώθη ἄνευ σπουδῆς μέχρι τοῦ ἐπιμήλου τοῦ πρωραίου ἱστοῦ τοῦ «Μπαρμπαρὸς» σῆμα ἐκ δύο ψηφίων τοῦ διεθνοῦς ἀλφαβήτου, τὸ ὁποῖον ὑπεσήμαναν τὰ «Τοργκοὺτ» καὶ «Μεσσουδιέ». Τὸ σῆμα τοῦτο, εἰς τὴν ἀπόστασιν τῶν 8400 μέτρων, πρὸς τὰς 11ω 35λ, ὑπεοτάλη βραδύτατα μέχρι τῆς ὑψηλῆς κεραίας τῆς Τουρκικῆς ναυαρχίδος καὶ ἐκεῖθεν καθηρέθη μετὰ μεγάλης ὁρμῆς, ὁπότε ἔλαμψαν τὰ πλευρὰ πάντων τῶν ἐχθρικῶν θωρηκτῶν εἰς ταυτόχρονον γενικὴν συμπυροκρότησιν.

Μετὰ ἕν λεπτὸν τῆς ὥρας ἠρχίσαμεν πῦρ εἰς ἀπάντησιν. Κατὰ τὴν πρώτην ταύτην φᾶσιν τῆς μάχης τὴν ἐχθρικὴν ναυαρχίδα ἐσκόπευσαν ὁ «Ἀβέρωφ» καὶ αἱ «Σπέτσαι», τὸ «Μεσσουδιὲ» ἐσκόπευσαν ἡ «Ὕδρα» καὶ τὰ «Ψαρά», καὶ τὸ δεύτερον πλοῖον τῆς ἐχθρικῆς γραμμῆς «Τοργκοὺτ» ἔμεινεν ἀνενόχλητον. Μὲ τὴν διαταγὴν τῆς ἐνάρξεως τοῦ πυροὺ ὁ Ναύαρχος ἔστρεψε τὸν στόλον ἀριστερὰ διὰ νὰ ἐλαττώσῃ τὴν ἀπόστασιν, καί, ὅταν αὖτη κατῆλθεν εἰς 6500 μέτρα, ἐπανέλαβε τὴν προηγουμένην πορεῖαν. Τὰ Τουρκικὰ πλοῖα ἐτήρησαν τὴν πορεῖαν των. Κατ' ἀρχὰς ἔβαλλον μὲ μεγάλην ταχυβολίαν, ἀλλὰ τὸ πῦρ αὐτῶν ἐφαίνετο ἀραιὸν ἐν συγκρίσει πρὸς ἐκεῖνο τῆς ναυμαχίας τῆς Ἕλλης, ὁπότε συνεργάζοντο μετ' αὐτῶν τὰ πυροβολεῖα Ἐρτογρούλ, Σεντοὺλ—Μπάχρ, Κοὺμ—Καλέ, Ὀρχανιὲ καὶ πολλαὶ πυροβολαρχίαι. Αἱ πτώσεις τῶν βλημάτων των ἦσαν ἀνεπιτυχεῖς, ἄλλοτε πολὺ βραχεῖαι, ἄλλοτε

πολὺ μακραὶ καὶ σπανίως ταυτόχρονοι. Τἀνάπαλιν συνέβαινεν ὡς πρὸς ἡμᾶς. Τὸ πῦρ τῶν πλοίων διηυθύνετο καλῶς διὰ συνεχῶν συχνῶν συμπυροκροτήσεων, ἡ σκόπευσις τῶν πυροβόλων ἐγίνετο καλή, αἱ πτώσεις τῶν συμπυροκροτήσεων ταὐτόχρονοι καὶ μετ' οὐ πολὺ ἤρχισαν νὰ πίπτουν βλήματα ἐπὶ τοῦ «Μπαρμπαρός». Τὰς πρώτας ἐπιτυχεῖς πτώσεις διεδέχθησαν ἄλλαι καὶ ἐκείνας ἄλλαι, καὶ δὲν ἐβράδυνε νὰ φανῇ ἐπὶ τοῦ ἐχθρικοῦ πλοίου ἐκπομπὴ καπνῶν πυρκαϊῶν καὶ τὸ πῦρ αὐτοῦ νὰ γίνῃ ἀραιότερον. Πρὸς τὰς 11ω 55λ ἐθεάθη τὸ «Μεσσουδιὲ» νὰ ἐξέρχηται τῆς γραμμῆς, ἐκπέμπον ἐπίσης καπνοὺς πυρκαϊᾶς, καὶ νὰ λαμβάνῃ ἀντίθετον πορεῖαν στρεφόμενον πρὸς τ' ἀριστερὰ (¹). Ὀλίγα λεπτὰ πρότερον εἶχεν ἀποχωρήσει τῆς μάχης καὶ διευθυνθῆ ἐπίσης ἀντιθέτως τὸ καταδρομικὸν «Μετζητιὲ» μετὰ τῶν ἀνιχνευτικῶν καὶ ἀντιτορπιλκῶν. Μὲ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ «Μεσσουδιὲ» ἐθεάθη πρώραθεν καὶ δεξιὰ τοῦ «Ἀβέρωφ» ἓν πολεμικὸν σκάφος εἰς ἀπόστασιν 10000 περίπου μέτρων μὲ τὴν πρῷραν πρὸς ἡμᾶς. Τ' ἀντιτορπιλλικὰ τύπου «Λέοντος» διετάχθησαν διὰ τοῦ ἀσυρμάτου νὰ τὸ ἀναγνωρίσουν καὶ ἐκίνησαν καθ' ἣν ὥραν ἔπεσε μία ἄλλη συμπυροκρότησις εἰς τὸ μέσον τοῦ σκάφους τοῦ «Μπαρμπαρὸς» ὅπου ἐφάνη ἐκτεταμένη λευκὴ λάμψις ἐκρήξεως, τὴν ὁποῖαν διεδέχθη πυκνότατος καπνὸς (²). Ταυτοχρόνως ἐξηφανίσθη ἀπὸ τοῦ ἐπιμήλου τοῦ πρωραίου ἱστοῦ τὸ ναυαρχικὸν σῆμα τοῦ Χαϊρεντίν. Τὴν μεσημβρίαν ἀκριβῶς ἤρχισε νὰ στρέφηται πρὸς ἀριστερὰ τὸ «Μπαρμπαρὸς» διὰ νὰ λάβῃ ἀντίθετον πορεῖαν. Τὸ «Τοργκούτ», ἀφ' οὗ ἐξηκολούθησε τὴν προηγουμένην πορεῖαν ἐπὶ 2 ἢ 3 λεπτά, ὡς ἐὰν ἐπρόκειτο νὰ ἐκτελέσῃ διαδοχικὴν στροφήν, ἐστράφη αἴφνης καὶ ἐκεῖνο μὲ ὅλον τὸν οἴακα πρὸς ἀριστερὰ καὶ κατέληξαν τὰ

(¹) Βλῆμα τῶν 27 ἐκ. ἐκκρηκτικὸν τῆς «Ὕδρας» ἢ τῶν «Ψαρῶν» εἰσέδυσεν ἀπὸ τῆς ὀροφῆς τοῦ κεντρικοῦ πυροβολείου του, ἔθεσεν εἰς ἀχρηστίαν 3 πυροβόλα τῶν 15 ἐκ. καὶ ἐκτὸς μάχης 68 ἄνδρες τῆς ὁμοχειρίας, ἀξιωματικοὺς καὶ ναύτας.

(²) Κατ' ἐκείνην τὴν συμπυροκρότησιν εἰσέδυσεν ἓν βλῆμα ἐντὸς τοῦ μεσαίου πύργου καὶ τὸν κατέστησε τελείως ἄχρηστον. Ἐκ τῶν 35 ἀνδρῶν τῆς ὁμοχειρίας, ἀξιωματικῶν καὶ ναυτῶν, ἐφόνευσε τοὺς 33. Δύο ναῦται ἐσώθησαν, οἱ ὁποῖοι εὑρίσκοντο ἐντὸς τοῦ θαλάμου τοῦ χειρισμοῦ τοῦ πύργου διὰ τῶν χειρῶν.

δύο πλοῖα νὰ ἐκτελέσουν ἓν εἶδος στροφῆς ἡ ὁποία οὔτε διαδοχικὴ ἦτο οὔτε ἀθρόα. Ὁ Ναύαρχος ἔστρεψε τὸν στόλον διαδοχικῶς ἀριστερὰ εἰς καταδίωξιν τοῦ φεύγοντος ἐχθροῦ ὅταν ἤρχισε νὰ στρέφηται τὸ «Τοργκούτ», ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ τὸ «Μπαρμπαρὸς» εἶχε προχωρήσει εἰς τὴν στροφήν του κατὰ 4—5 λεπτὰ τῆς ὥρας καὶ ἡ ἀπόστασις του ἀπὸ τοῦ «Ἀβέρωφ» ηὐξήθη ἀπὸ 6500 μέτρων εἰς 9000 περίπου. Τὰ παλαιὰ θωρηκτὰ ἠκολούθησαν κονονικῶς τὴν διαδοχικὴν στροφὴν καὶ ἡ νέα πορεῖα τῆς Ἑλληνικῆς γραμμῆς κατέληξε B45°A. Ἡ ταχύτης τῆς ἐχθρικῆς γραμμῆς παρέμενεν ἡ αὐτή, 13—14 μιλλίων, τὸ «Τοργκοὺτ» προηγεῖτο ἤδη τοῦ «Μπαρμπαρὸς» καὶ δὲν ἔπλεον τὸ ἓν ἀκριβῶς ὄπισθεν τοῦ ἄλλου, ἀλλὰ τυχαίως ἐσχημάτιζον ἓν εἶδος γραμμῆς διοπτεύσεως. Τὸ «Μεσσουδιὲ» προηγεῖτο αὐτῶν κατὰ χιλιάδας μέτρων καὶ τὸ σύνολον τῶν ἐχθρικῶν πλοίων εὑρίσκετο πρῴραθεν καὶ ἀριστερὰ τῆς Ἑλληνικῆς γραμμῆς.

Πρὸς τὰς 12ω 10λ ἡ ταχύτης τοῦ «Ἀβέρωφ» ηὔξησεν εἰς 20 μίλλια. Ἐντὸς ὀλίγων λεπτῶν τῆς ὥρας ἡ ἀπόστασις ἠλαττώθη καὶ ἐξηκολούθησε τὸ πῦρ πάλιν κατὰ τοῦ «Μπαρμπαρός», ὡς πλησιεστέρου ἐχθρικοῦ πλοίου. Ἀλλὰ τὰ παλαιὰ θωρηκτὰ ἔμενον ὀπίσω, καί, διὰ νὰ μᾶς πλησιάσουν, ἠλάττωσεν ὁ Ναύαρχος μετὰ πέντε λεπτὰ τὴν ταχύτητα τοῦ «Ἀβέρωφ» εἰς 15 μίλλια καὶ τὴν διετήρησεν οὕτω ἠλαττωμένην ἐπὶ 10 λεπτὰ τῆς ὥρας. Ἐν τῷ μεταξύ, πρὸς τὰς 12ω 20λ, τὰ διέταξε διὰ σήματος νὰ συγκεντρώσουν τὰς δυνάμεις των ἐπὶ τῶν ἐπ' οὐρᾶς ἐχθρικῶν πλοίων, ἀλλ' ὡς τῆς μεγάλης ἀποστάσεως δὲν ἐφαίνοντο ἀπὸ τῶν «Σπετσῶν» τὰ σήματα τοῦ Ναυάρχου. Ὁ ἐχθρὸς ἀφ' ἑτέρου ἔφευγε μὲ σταθερὰν ταχύτητα καὶ πρὸς τὰς 12ω 30λ ἐστράφη πρὸς τὰ δεξιὰ καὶ ἔλαβε πορεῖαν πρὸς τὸ στόμιον τοῦ Ἑλλησπόντου. Ταυτοχρόνως ὁ «Ἀβέρωφ» ἐστράφη ἀριστερὰ καὶ ἔβαλλεν ἀπὸ τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς του. Ἐν τῷ μεταξύ, πρὸς τὰς 12ω 16λ, ἔπεσεν ἐπὶ τοῦ «Ἀβέρωφ» πρῴραθεν ἀριστερὰ ἓν βλῆμα τῶν 28 ἐκ. προσέκρουσεν ἐπὶ ἑνὸς τῶν γιγλυμῶν τῆς ἀριστερᾶς θωρηκτῆς θύρας τοῦ πρωραίου ὑποστρώματος, τὸν ἔθραυσε καὶ ἔρριψε κάτω τὴν θύραν χωρὶς νὰ προξενήσῃ ἄλλας ζημίας ἢ νὰ μεταδώσῃ πυρκαϊάν τινα εἰς τὸ πλοῖον. Τὸ «Μεσσουδιὲ» ἐθεάθη μετ' ὀλίγον

νὰ ἐπανέρχηται εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης. Ἐτάχθη ἀριστερὰ τῶν ἄλλων ἐχθρικῶν θωρηκτῶν, ἐτηρήθη εἰς τὴν θέσιν του ἐπ' ὀλίγα λεπτὰ τῆς ὥρας, κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ὁποίων ἔβαλεν ἐναντίον μας, καὶ κατόπιν ηὔξησε πάλιν ταχύτητα καὶ ἀπεμακρύνθη πολὺ πρὸς τὰ ἐμπρὸς καὶ ἀριστερά. Τοῦ κατ' δρομικοῦ «Μετζητιὲ» καὶ τῶν ἀντιτορπιλλικῶν ἐφαίνοντο ἀπὸ τῆς θέσεως μας μόνον οἱ ἱστοὶ καὶ οἱ καπνοὶ τῶν καπνοδόχων των. Ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὸ «Τοργκούτ», τὸ ὁποῖον προηγεῖτο, ἀφῆκε τὸ «Μπαρμπαρὸς» νὰ τὸ πλησιάσῃ, νὰ φθάσῃ τὸ ὕψος του, νὰ προηγηθῇ καὶ τότε πλέον ἐστράφη τὸ «Τοργκοὺτ» ὀλίγον πρὸς δεξιὰ καὶ ἐτάχθη εἰς γραμμὴν παραγωγῆς καὶ κανονικὴν ἀπόστασιν ὄπισθεν τοῦ «Μπαρμπαρός».

Κατὰ τὴν δευτέραν ταύτην φᾶσιν τῆς μάχης, ἡ ὁποῖα ὑπῆρξε διαρκείας δύο ὡρῶν, τὰ παλαιὰ θωρηκτὰ δὲν ἔφθασαν τὸν ἐχθρὸν εἰς ἀκτῖνα βολῆς τῶν πυροβόλων των. Ὡς ἐκ τῆς μεγάλης ἀποστάσεως τὸ σῆμα τοῦ Ναυάρχου δὲν τὸ εἶδον. Πρὸς τὰς 12ω 40λ ἐδόθη διὰ τοῦ ἀσυρμάτου πρὸς τὰς «Σπέτσας» ἡ διαταγή.— «Ἀναπτύξατε πᾶσαν τὴν δυνατὴν ταχύτητα ὅπως πλησιάσητε ἡμᾶς».—Ἀλλ' αἱ «Σπέτσαι» εἶχον λύσει τὸν ἀσύρματον ἀπὸ τῆς ὥρας τῆς πολεμικῆς ἐγέρσεως καὶ δὲν εἶχον ἀκρόασιν, καὶ τοῦτο διότι κατὰ τὴν ναυμαχίαν τῆς Ἕλλης ἀμέσως μὲ τὸν πρῶτον πυροβολισμὸν αὐτοῦ τοῦ πλοίου ὁ ἀσύρματος αὐτῶν εἶχε παύσει νὰ λειτουργῇ. Ἂν καὶ δὲν εἶχον δώσει οὐδεμίαν ἀπάντησιν εἰς τὴν πρόσκλησιν τοῦ ἀσυρμάτου τοῦ «Ἀβέρωφ», ἐν τούτοις ἡ διαταγὴ ἐκείνη ἐπανελήφθη ἑξάκις μὴ τυχόν, ἐπειδὴ αἱ «Σπέτσαι» εὑρίσκοντο πλέον ἐκτὸς βολῆς, εἶχον ἀποκαταστήσῃ προσκαίρως τὸν ἀσύρματον αὐτῶν καὶ εὑρίσκοντο εἰςἀκρόασιν. Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως τὰ παλαιὰ θωρηκτὰ ὄχι μόνον δὲν ἔμενον ἀκίνητα ἀλλ' ἀνέπτυξαν πράγματι τὴν μεγίστην δυνατὴν ταχύτητα. Αἱ «Σπέτσαι» ἔφθασαν τὴν ταχύτητα τῶν 16,5 μιλλίων, τὴν ὁποίαν ἐτήρησαν ἐπὶ ἡμίσειαν ὥραν. Ἡ «Ὕδρα» δὲν ὑπερέβη τὴν ταχύτητα τῶν 15 μιλλίων, τὴν ἐτήρησε μετὰ πολλῆς δυσκολίας ἐπ' ὀλίγον χρόνον, καὶ ἐπὶ τέλους ἐσήμανεν εἰς τὰς «Σπέτσας» ὅτι ἠδυνάτει ν' ἀκολουθήσῃ τοιαύτην μεγάλην ταχύτητα. Τὰ «Ψαρὰ» ἦσαν εἰς θέσιν ν' ἀκολουθήσουν, ἀλλ' ἦσαν τὸ τρίτον πλοῖον τῆς γραμμῆς

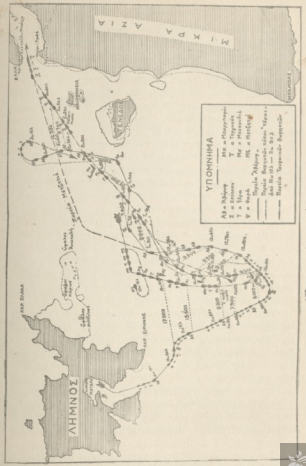

Ἡ ναυμαχία τῆς Λήμνου.

καὶ κατ' ἀνάγκην συνεμορφώθησαν πρὸς τὰ κινήσεις τῶν δύο προηγουμένων πλοίων. Ὅταν ἡ «Ὕδρα» ἐσήμανεν ὅτι ἠδυνάτει ν' ἀκολουθήσῃ τοιαύτην ταχύτητα αἱ «Σπέτσαι» ἠλάττωσαν ταχύτητα καὶ ἐκανόνισαν τὰς στροφὰς τῶν μηχανῶν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς δυναμένης νὰ δοθῇ ταχύτητος ὑπὸ τῆς «Ὕδρας». Ὁ μόνος τρόπος νὰ ἐπανήρχοντο εἰς ἀκτῖνα βολῆς τῶν πυροβόλων των ἦτο νὰ ἔπλεον κατ' εὐθεῖαν πρὸς τὸ στόμιον τοῦ Ἑλλησπόντου, καὶ τοῦτο νὰ ἐγίνετο μόλις εἶδον ὅτι ἤρχισαν ν' ἀποχωροῦν τὰ ἐχθρικὰ θωρωκτὰ καὶ ὅτι ἔμενον ὀπίσω τοῦ «Ἀβέρωφ». Διότι τὰ ἐχθρικὰ δὲν ἐτήρησαν ἀρχικῶς πορεῖαν κατ' εὐθεῖαν πρὸς τὸ στόμιον ἀλλ' ἐβράδυναν νὰ τὴν λάβουν ἐπὶ ἡμίσειαν ὥραν. Ὅταν ὅμως βαθμηδὸν ἔλαβον προχώρησιν ἀπὸ τῶν Ἑλληνικῶν θωρηκτῶν 5 — 6 μιλλίων, ἐκτὸς τῆς ἀποστάσεως βολῆς, καί, μὲ ταχύτητα 13 — 14 μιλλίων, ἐστράφησαν κατ' εὐθεῖαν πρὸς τὸ στόμιον ἀπέβη πολὺ δύσκολος ἡ προσέγγισις διὰ τὰ παλαιὰ θωρηκτά, ἔστω καὶ νὰ ἐκινοῦντο συνεχῶς μὲ 15 ἢ 16 μίλλια, διότι ἕως ὅτου θὰ κατέφθανον τὰ ἐχθρικὰ θὰ παρήρχοντο 2 ἢ 3 ὧραι ὁπότε ἐκεῖνα θὰ ἦσαν πλέον εἰς ἀκτῖνα βολῆς τῶν ὀχυρωμάτων. Μολαταῦτα πρὸς τὰς 12ω 50λ ἐγένετο ἐλάττωσις τῆς ταχύτητος τοῦ «Ἀβέρωφ» εἰς 12 μίλλια, διὰ νὰ μὴ πλησιάσουν τὰ παλαιὰ θωρηκτά. Τὰ 4 μικρὰ ἀντιτορπιλλικὰ μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὴν «Σφενδόνην» ἔπλεον ὄπισθεν καὶ ἀριστερά μας.

Τὸ «Τοργκούτ», τὸ ὁποῖον ἦτο ἤδη τὸ πλησιέστερον πλοῖον, καὶ τὸ ὁποῖον εἶχε μείνει ἀνενόχλητον ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς μάχης μέχρι τῆς στιγμῆς καθ' ἣν ἐτάχθη ὄπισθεν τοῦ «Μπαρμπαρός», εἶχεν ἀρχίσει νὰ δέχηται ἐκεῖνο τὰς πτώσεις ἀλλεπαλλήλων συμπυροχοτήσεων καὶ νὰ ἐμφανίζῃ πυρκαϊὰς ἐκ τῶν ἐκρήξεων τῶν βλημάτων, ἀλλὰ μὲ τὴν ἐλάττωσιν τῆς ταχύτητος ἀμφότερα τὰ ἐχθρικὰ θωρηκτὰ εὑρέθησαν ἐκτὸς βολῆς. Διὰ τοῦτο ηὔξησε πάλιν ἡ ταχύτης εἰς 20 μίλλια, τὸ πῦρ ἐπανελήφθη ἀπὸ τῆς 1ω 5λ δι' ἀκαταπαύστων συχνῶν συμπυροχοτήσεων μέχρι τοῦ πέρατος τῆς μάχης, καὶ ὁ «Ἀβέρωφ» ἔβαλλε πότε ἀπὸ τῆς δεξιᾶς καὶ πότε ἀπὸ τῆς ἀριστερᾶς πλευρᾶς του.

Τὴν ὥραν ἐκείνην πολὺ πρῴραθεν καὶ δεξιά μας ἀνέδυεν ἡ Τένεδος ἀπὸ τοῦ ὁρίζοντος, ἡ Ἴμβρος πολὺ μακρὰν καὶ ὀλίγον

πρῴραθεν τῆς πλευρᾶς καὶ εἰς τὸ μέσον τῶν δύο τούτων νήσων ἐφαίνοντο τὰ ἐχθρικὰ πλοῖα νὰ φεύγουν πάσῃ δυνάμει πρὸς τὸ στόμιον τοῦ Ἑλλησπόντου. Τὸ καταδρομικὸν καὶ τ' ἀντιτορπιλλικὰ ἐξηκολούθουν νὰ τηρῶνται εἰς μεγάλην προχώρησιν καὶ ἐβλέπομεν συνεχῶς ἄνωθεν τοῦ ὁρίζοντος μόνον τοὺς ἱστούς των καὶ τοὺς καπνοὺς τῶν καπνοδόχων των. Τὸ «Μεσσουδιὲ» διαρκῶς προηγεῖτο πολὺ τῶν δύο ἄλλων θωρηκτῶν καὶ ἐκεῖνα ἐξηκολούθουν νὰ συμπλέουν καὶ νὰ βάλλουν ὅσον ἠδύναντο ἐναντίον μας. Ἐκ τῶν καπνοδόχων πάντων τῶν ἐχθρικῶν πλοίων ἀδιαλείπτως ἐξήρχοντο στῆλαι πυκνοτάτου καπνοῦ. Τὰ «Μπαρμπαρὸς» καὶ «Τοργκούτ», τὰ ὁποῖα ἐκτὸς τῶν καπνῶν τῶν καπνοδόχων των ἐξέπεμπον καὶ πολλοὺς καπνοὺς ἐκ πυρκαϊῶν, περιεβάλλοντο ὑπὸ ἀραιοῦ μελανοῦ νέφους, ἐντὸς τοῦ ὁποίου κατὰ καιροὺς ἐξετείνοντο αἱ λευκαὶ λάμψεις ἐκκρήξεων ἐκ τῶν ἐπιτυχῶν πτώσεων τῶν βλημάτων τοῦ «Ἀβέρωφ». Πρὸς τὴν 1ω 50λ τὰ ἐχθρικὰ πλοῖα εὑρίσκοντο πρῴραθεν καὶ ἀριστερά μας, ὅταν ἐφάνη συνεννόησις διὰ σημάτων μεταξὺ τῶν «Τοργκοὺτ» καὶ «Μπαρμπαρὸς» καὶ ἐθεάθη τὸ «Μπαρμπαρὸς» νὰ στρέφηται πρὸς τ' ἀριστερά, νὰ καταγράφῃ ἕνα κύκλον μεγάλης διαμέτρου καὶ νὰ τάσσηται ὄπισθεν τοῦ «Τοργκούτ» (1). Τὸ πῦρ τοῦ «Ἀβέρωφ» ἐξηκολούθει ἀδιάκοπον μὲ τὴν αὐτὴν ταχυβολίαν. Ἡ ταχύτης του ἦτο 18 μιλλίων. Τὰ ἐχθρικὰ θωρηκτὰ εἶχον ἤδη φθάσει τὸ ὕψος τῆς Τενέδου, ὅταν παρετηρήθη τὸ «Τοργκοὺτ» νὰ λαμβάνῃ κλίσιν καταφανῆ χωρὶς ὅμως νὰ ἐλαττωθῇ καὶ ἡ ταχύτης του. Κατὰ τὴν αὐτὴν ὥραν ἐπεδόθη εἰς τὸν Ναύαρχον τὸ ἑπόμενον ἐπεῖγον βαδιογράφημα ἐκ τοῦ ἀντιτορπιλλικοῦ «Πάνθηρος», τὸ ὁποῖον εἶχε παραμείνῃ ἐν Μούδρῳ.—«Ὑποπτον πλοῖον κατευθύνεται Μούδρον.»—Τὸ ὕποπτον πλοῖον, ἐὰν ἦτο ἐχθρικόν, κατ' ἀνάγκην ἔπρεπε νὰ εἶνε τὸ «Χαμηδιέ», διότι τὰ λοιπὰ ἀξιόμαχα πλοῖα τοῦ Τουρκικοῦ στόλου τὰ ἐβλέπομεν. Ὁ Ναύαρχος ἐτηλεγράφησεν ἐπειγόντως εἰς τὸν «Λέοντα».—«Καταδιώξατε πάραυτα μὲ τὴν ὁμάδα σας ὕποπτον

(1) Ἕν βλῆμα τοῦ «Ἀβέρωφ» εἰσέδυσεν εἰς τὰ ὕφαλα τοῦ «Τοργκούτ», ὑπὸ τὴν πρωραῖαν καπνοδόχον, καὶ ἐπέφερεν εἰσροὴν ὑδάτων εἰς ἓν τῶν λεβητοστασίων τοῦ πλοίου, τὸ ὁποῖον ἐγκατελείφθη ὑπὸ τοῦ προσωπικοῦ του.

πλοῖον διευθυνόμενον Μοῦδρον». Τ' ἀντιτορπιλλικὰ τύπου «Λέοντος» εὑρίσκοντο τότε πρὸς τὰ δεξιά μας καὶ ἀμέσως ἐστράφησαν διαδοχικῶς πρὸς Δυσμὰς εἰς ἐκτέλεσιν τῆς διαταγῆς μὲ τὴν μεγίστην δυνατὴν ταχύτητα.

Πρὸς τὰς 2ω 7λ ἔπεσεν ἐπὶ τοῦ ἀθωρακίστου μέρους τοῦ «Ἀβέρωφ», εἰς τὸ νοσοκομεῖον τοῦ πλοίου, ἓν βλῆμα τῶν 28 ἑκ., τὸ ὁποῖον ἐξερράγη καὶ ἐπροξένησε πυρκαϊάν. Ὁ ὕπαρχος τοῦ «Ἀβέρωφ» ἀνῆλθεν ἐπὶ τῆς γεφύρας μετ' ὀλίγα λεπτὰ καὶ ἀνέφερεν εἰς τὸν Ναύαρχον ὅτι ἡ πυρκαϊὰ δέν ἦτο σοβαρὰ καὶ ὅτι ἐλήφθησαν ἐγκαίρως πάντα τὰ μέτρα διὰ τὴν ἄμεσον κατάσβεσιν αὐτῆς. Τὸ πῦρ ἐξηκολούθει ἀκατάπαυστον καὶ μετὰ καλῶν ἀποτελεσμάτων. Ἀπὸ τὰς 2ω μ. μ. εἴχομεν φθάσει τὸ ὕψος τοῦ Πονέντε, δυτικοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Τενέδου, βαθμηδὸν ἤρχισε νὰ διαγράφηται τὸ στόμιον τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον νὰ ἀναγνωρίζωνται ἔξωθεν αὐτοῦ τὸ «Μετζητιὲ» μετὰ τῶν ἀντιτορπιλλικῶν, τὸ βραδυκίνητον θωρηκτὸν «Ἀσὰρ - Τεφὴκ» τὸ ὁποῖον περιεφέρετο ἐκεῖ πλησίον, ἄλλα πέντε τορπιλλικὰ σκάφη καὶ ἓν πλωτὸν νοσοκομεῖον. Τὸ «Μεσσουδιὲ» εἶχεν ἐλαττώση ταχύτητα, ἐφ' ὅσον ἐπλησίαζον τὰ θωρηκτὰ «Τοργκοὺτ» καὶ «Μπαρμπαρός» τὸ ὅριον βολῆς τῶν ὀχυρωμάτων, καὶ ἐπὶ τέλους ἐτάχθη ἐπ' οὐρᾶς αὐτῶν ὅταν πλέον ὁ «Ἀβέρωφ» ἔφθασε τὸ ὕψος τῶν Μαυρονησίων, πρὸς τὰς 2ω 30λ, καὶ ἔπαυσε τὸ πῦρ. Τὰ ἐχθρικὰ πλοῖα ἐξηκολούθησαν τὴν πορεῖαν των ὁλοταχῶς καὶ εἰσῆλθον εἰς τὰ στενά, ἀλλά, ἂν καὶ ἐκτὸς βολῆς, μᾶς ἔρριψαν ἀνὰ δύο βλήματα ἕκαστον τῶν θωρηκτῶν καὶ τὸ «Μετζητιέ», τὰ ὁποῖα πάντα ἔπεσαν βραχέα 2000 — 3000 μέτρα.

Μετ' ὀλίγον συνήχθησαν περὶ τὸν «Ἀβέρωφ» καὶ τὰ παλαιὰ θωρηκτά. Μεγάλαι ζητωκραυγαὶ ἐξ ἑνὸς ἑκάστου τῶν πλοίων, τὰ ὁποῖα εἱλίσσοντο πλησίον μας διὰ νὰ λάβουν τὰς θέσεις των, ἐχαιρέτιζον τὸν «Ἀβέρωφ», ἐπὶ τοῦ πρωραίου καταστρώματος τοῦ ὁποίου ἐπαιάνιζεν ἡ μουσικὴ διάφορα θούρια καὶ τὸ πλήρωμα του ἐζητωκραύγαζε συνεχῶς εἰς ἀπάντησιν. Ἡ πυρκαϊὰ τοῦ νοσοκομείου ἐξέλιπε πρὸς τὰς 2ω 55λ. Πρὸς τὰς 3ω 15λ, ὅταν ὁ Τουρκικὸς στόλος ἤρχισε νὰ ἐξαφανίζηται εἰς τὸ βάθος τῶν στενῶν, ὁ Ναύαρχος διέταξε διαδοχικὴν στροφὴν τῶν πλοίων καὶ

ἐπέστρεψεν εἰς Μοῦδρον. Ὁ ὑποπνέων νότιος ἄνεμος ἐνεδυναμώθη βαθμηδὸν μετὰ τὴν μάχην καὶ κατὰ τὴν νύκτα κατέληξεν εἰς σφοδρὰν κακοκαιρίαν ἐκ Νότου, ἡ ὁποία διήρκεσε καὶ καθ' ὅλην τὴν ἄλλην ἡμέραν.

Ὁ μόνος τραυματίας τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου κατὰ τὴν ναυμαχίαν τῆς 5ης Ἰανουαρίου ἦτο ὁ δίοπος σαλπιγκτὴς τοῦ «Ἀβέρωφ» Ἀγγελῆς. Κατὰ τὴν προπαρασκευὴν τῆς πολεμικῆς ἐγέρσεως ἐξ ἀπροσεξίας του εἶχε μείνει εἰς τὸ ἀθωράκιστον μέρος τοῦ πρωραίου ὑποστρώματος καὶ ὅταν ἔκλεισαν αἱ θωρηκταὶ θύραι εὑρέθη ἀποκεκλεισμένος ἐκεῖ καὶ τὸν ἐπλήγωσεν ἐλαφρότατα θραῦσμα τοῦ βλήματος τὸ ὁποῖον μετέδωκε τὴν πυρκαϊὰν εἰς τὸ νοσοκομεῖον τοῦ «Ἀβέρωφ». Ζημίαι τοῦ στόλου δὲν ὑπῆρξαν. Ἡ θωρηκτὴ θύρα τοῦ πρωραίου ὑποστρώματος ἐτοποθετήθη εἰς τὴν θέσιν της τὴν ἑπομένην πρωΐαν τῆς 6ης Ἰανουαρίου.

Διὰ τὸν Τουρκικὸν στόλον ἄλλως εἶχον τὰ πράγματα. Ὡς πρὸς τὸ «Μπαρμπαρὸς» ἐξηκριβώθησαν τὰ ἑπόμενα:—Ὁ μεσαῖος πύργος ἐσκοπεύετο ἀπὸ τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς ὁπότε ἔπληξε τὸν ἐπὶ τῆς ὀροφῆς αὐτοῦ σκοπευτικὸν πυργίσκον ἓν βλῆμα καὶ ἀπέσπασε τὸ τέταρτον αὐτοῦ. Ἕτερον βλῆμα μεγάλου διαμετρήματος εἰσῆλθε διὰ τοῦ ἀνοίγματος τοῦ ἀριστεροῦ πυροβόλου προσέκρουσεν ἐπὶ τοῦ πρὸς τὰ κάτω μέρους τοῦ κρατύσματος τοῦ σωλῆνος τοῦ πυροβόλου, τὸ διέρρηξε, ἐξερράγη, ἔκοψε τὰς σιδηρογωνίας καὶ τὰ ὑποστηρίγματα τοῦ πύργου, μετετόπισε δύο πλάκας θώρακος τῆς ὀροφῆς καὶ κατέστρεψε τὰ σκοπευτικὰ μηχανήματα καὶ τοὺς φωναγωγούς· τὸ δάπεδον τοῦ πύργου ἐκοιλάνθη, ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ πυροβόλου ἔπεσαν θραύσματα, αἱ στηρίζουσαι τὸ πυροβόλον σιδηρογωνίαι ἐκάμφθησαν· ὁ πύργος καὶ τὰ πυροβόλα του κατέστησαν ἄχρηστα· τὸ πλήρωμα τοῦ πύργου, ἐκ 35 ἀξιωματικῶν καὶ ναυτῶν, ἐφονεύθη πλὴν δύο ναυτῶν, οἱ ὁποῖοι ἐσώθησαν διότι εὑρίσκοντο ἐντὸς τοῦ θαλάμου τοῦ χειρισμοῦ τοῦ πύργου διὰ τῶν χειρῶν.—Ἀπὸ τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς τοῦ πλοίου: Κάτωθεν τοῦ πρωραίου πύργου τρία βλήματα διεπέρασαν τὴν πλευράν, κατέστρεψαν τὸ νοσοκομεῖον, ἔθραυσαν στυλίσκους, ὑποστηρίγματα, διαφράγματα καὶ ἐξῆλθον ἀπὸ τῆς ἀριστερᾶς πλευρᾶς, τῆς ὁποίας κατέστρεψαν 8 ἐλάσματα. Ἕτερον βλῆμα, μὲ διεύθυνσιν κατὰ τὸν διαμήκη ἄξονα

τοῦ πλοίου περίπου, προσέκρουσεν δπισθεν τοῦ πρφραίου ἱστοῦ, ἐκτύπησε τὸ βαρυβλκον ἐπὶ τοῦ ἄνω καταστρώματος, τὸ κατέστρεψε, διεπέρασε τὸ μαγειρεῖον, κατόπιν τὸ ὑπόφραγμα, κατέστρεψεν δσα συνήντησε ζυγά, αἰδηρογονίας καὶ διαφράγματα, καὶ τέλος ἐπέπεσεν ἐπὶ τοῦ θωρηκτοῦ καταστρώματος, τὸ ὁποῖον ἐκόλανε εἰς 15 ἑκ. βάθος ἐπὶ ἐκτάσεως ἀνωτέρας τοῦ ἑνὸς μέτρου. Διάφορα ἄλλα βλήματα ἔπληξαν τὴν πλευρὰν 2 περίπου μέτρα ἄνωθεν τῆς ἰσάλου. "Εν ἐξ αὐτῶν ἐπροχώρησε πρὸς τὰ ἄνω μεταξὺ τῶν δύο καταστρωμάτων, ἔσχισε τὸ ἀνώτερον κατάστρωμα καὶ ἐπροξένησε ζημίας εἰς 8 ἐλάσματα. "Ετερον ἐπεισοδιακῶδη ἐπὶ τοῦ θωρηκτοῦ καταστρώματος, κατέστρεψε τὴν αἴθουσαν τῶν ἀξιωματικῶν καὶ διεπέρασε τὸ διάφραγμα. "Ετερον βλῆμα διῆλθε διὰ τῆς αὐτῆς θέσεως, ἔπληξε τὸ διάφραγμα, ἐπεστρατεύθη πρὸς τὰ κάτω καὶ διεπέρασε τὸ θωρηκτὸν κατάστρωμα εἰς τὴν θέσιν τοῦ μηχανοστασίου, ἀκριβῶς ἄνωθεν τοῦ κυλίνδρου τῆς ὑψηλῆς πιέσεως τῆς δεξιᾶς μηχανῆς. Τέσσαρα ἄλλα βλήματα διεπέρασαν τὸν θώρακα, 20 ἑκ. περίπου ἄνωθεν τῆς ἰσάλου, ἀλλὰ δὲν ἐπροξένησαν μεγάλας ζημίας.—'Από τῆς ἀριστερᾶς πλευρᾶς τοῦ πλοίου: "Εν βλῆμα διεπέρασε τὸ πρυμναῖον κατάστρωμα πρὸ τῆς καθόδου, κατέστρεψε δύο ἐλάσματα αὐτοῦ, ἀπέκοψε τὰ ζυγά, ἐξεφράγη ἐπὶ τοῦ θωρηκτοῦ καταστρώματος ἐντὸς τοῦ πρυμναίου τορπιλλοστασίου καὶ κατέστρεψεν ἐνδιαιτήματα, στυλίσκους καὶ τὴν αἰδηροτροχιὰν μεταφορᾶς τορπιλλῶν. "Ετερον βλῆμα διεπέρασε τὴν πλευρὰν τοῦ πλοίου πρύμνηθεν τοῦ πρυμναίου πύργου, κατέστρεψε τὰ ἐνδιαιτήματα τῶν ἀξιωματικῶν καὶ παρεμόρφωσε τόσον τὸ κατάστρωμα ὥστε παρεμποδίζη ἢ κατὰ διεύθυνσιν κίνησις τοῦ πύργου. "Ετερα τρία βλήματα ἔπεσαν ἐπὶ τοῦ καταστρώματος ἀκριβῶς πρύμνηθεν τοῦ μεσαίου πύργου, τὰ δποῖα κατὰ τὴν διάβασιν των ἔσχισαν 8 ἐλάσματα, ἀπέκοψαν τοὺς νομεῖς καὶ ἐπροχώρησαν πρὸς τὰ κάτω, ἔκοψαν 12 ζυγὰ τοῦ δευτέρου καταστρώματος, προσέκρουσαν ἐπὶ τοῦ θωρηκτοῦ καταστρώματος περὶ τὸν διαμήκη ἄξονα τοῦ πλοίου, ἐκολλάναν τὸ θωρηκτὸν κατάστρωμα, ἐξερράγησαν καὶ κατέστρεψαν πέντε τὰ ἐκεῖ διαφράγματα. "Ετερον βλῆμα διεπέρασε τὸ μεσόστεγον ἀπὸ τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς πρὸς τὴν ἀριστερὰν, μεταξὺ τῶν καθέτων τῶν καπνοδόχων, κατέστρεψε

τοὺς ὀδραγωγοὺς σωλῆνας, πυρκαϊᾶς καὶ καθαριότητος, τοὺς ἐκεῖ στυλίσκους, τὰ διαφράγματα, καὶ ἐκ τῆς ἐκρήξεως αὐτοῦ κατὰ τὴν ἔρσδον κατεστράφησαν 8 ἐλάσματα. Ἐξ ἐκρήξεως ἄλλου βλήματος ἐγένετο διάτρησις ἡ πρυμναία καπνοδόχος, ἐδιάδησαν πάντες οἱ χειραγωγοί, οἱ στυλίσκοι καὶ κατεστράφη ὁ ἀνέλκυστὴρ τῶν ἀνθράκων. Ἐπὶ τοῦ σκάφους ἐξηκριβώθησαν πτώσεις ἐν ὅλῳ 30 βλημάτων. Ταῦτα ἐκτὸς τῶν ἀναέρων ζημιῶν, ἐπροξένησαν καὶ τὰς πολλὰς ἐκείνας πυρκαϊάς, τὰς ὁποίας ἐβλέπομεν κατὰ τὴν μάχην. Αἱ ζημίαι εἰς προσωπικὸν ἀνῆλθον εἰς 75 νεκρούς, μεταξὺ τῶν ὁποίων 5 ἀξιωματικοί, καὶ 130 τραυματίας, ὧν εἷς ἀξιωματικός.

Ὡς πρὸς τὸ «Τορηκοῦτ», τὸ ὁποῖον ἐξετέθη εἰς τὸ πῦρ τοῦ «Ἀδέφωφ» ἐπὶ πολὺ ὀλιγώτερον χρόνον ἢ τὸ «Μπαρμπαρός», ἐξηκριβώθησαν τὰ ἑπόμενα.— 'Από τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς τοῦ πλοίου: "Εν βλῆμα διεπέρασε τὸ θωράκιον καὶ κατέστρεψε τὸν προβολέα. "Εκοπηξεν ἄλλον βλήματος κατέστρεψε τὰ κιγκλιδώματα τῆς ἄνω κορφαίας γεφύρας. "Εκοπηξε τρίτον βλήματος ἀνῆρασε μέρος τῆς διαιμήκους γεφύρας τῆς διερχομένης ἄνωθεν τοῦ μεσαίου πύργου, κατέστρεψε τὰ κιγκλιδώματα, τὴν φορτωτῆρα γαιανθράκων καὶ ἐπροξένησε μεγάλας ζημίας εἰς τὴν πρυμναίαν καπνοδόχον. "Ετερον βλῆμα ἐκαμψε καὶ κατέστρεψε τὰ ἐξαρτήματα τῆς πρυμναίας γεφύρας καὶ τοὺς προβολεῖς. "Ετερον βλῆμα κατέστρεψεν εἰς τὸ μεσόστεγον πάντας τοὺς κυρίους ὁδραγωγοὺς σωλῆνας καὶ τοὺς σωλῆνας καθαριότητος. Μεταξὺ τοῦ πρφραίου καὶ τοῦ πρυμναίου ἱστοῦ, ἓν βλῆμα μεγάλου διαμετρήματος διεπέρασε τὰ δύο καταστρώματα καὶ ἐπροξένησε μεγάλας ζημίας εἰς στηρίγματα, ὑπηροτεγάσματα καὶ διαφράγματα. "Ετερον βλῆμα διεπέρασε τὴν πλευρὰν πλησίον τοῦ πρυμναίου πύργου, κατέστρεψε θωμάτια ἀξιωματικῶν καὶ ἐπροξένησε μεγάλην βλάβην εἰς τὰ καταστρώματα. Πλησίον τοῦ μεσαίου πύργου, ἓν βλῆμα μεγάλου διαμετρήματος διεπέρασε τὴν πλευρὰν, κατέστρεψε 12 ἐλάσματα, διεπέρασεν ἓν διάμεσος διάφραγμα, δύο διαφράγματα δωματίων καὶ ἐπροξένησε καταστροφήν. "Ετερον βλῆμα ἔπεσε πλησίον τοῦ προηγουμένου, καὶ τὰ θραύσματα ἐπροξένησαν ζημίας εἰς τὰ σκοπευτικὰ μηχανήματα τοῦ μεσαίου πύργου καὶ εἰς τὸ

κλεῖστρον ἑνὸς τῶν πυροβόλων του. Ἀκριβῶς ἄνωθεν τῆς ἰσάλου, μεταξὺ τῶν καθέτων μεσαίου πύργου καὶ πρυμναίας καπνοδόχου, ἕν βλῆμα μεγάλου διαμετρήματος διεπέρασε τὸν θώρακα τοῦ πλοίου καὶ εἰσέδυσεν ἐντὸς αὐτοῦ χωρὶς νὰ προξενήσῃ σημαντικὴν ζημίαν. Ἐπὶ τοῦ καταστρώματος, ὑπὸ τὴν πρωραῖαν γέφυραν καὶ εἰς τὸ ὕψος τοῦ δευτέρου ταχυβόλου τοῦ ἐκεῖ πυροβολείου τῶν 10 ἑκ., ἐξερράγη ἕν βλῆμα καὶ ἐπροξένησε μεγάλην ζημίαν. Ἕτερον βλῆμα εἰσῆλθεν ἐντὸς τοῦ πυροβολείου, ἐπροξένησε καταστροφὴν καὶ ἀπέσπασε καὶ δύο ταχυβόλα τῶν 10 ἑκ. ἀπὸ τῶν θέσεων των.—Ἀπὸ τῆς ἀριστερᾶς πλευρᾶς τοῦ πλοίου: Ἐπὶ τοῦ μεσοστέγου, πρύμνηθεν τοῦ πρυμναίου ἱστοῦ, ἕν βλῆμα ἥρπασε τὴν ἀσπῖδα ἑνὸς ταχυβόλου καὶ ἐπροξένησε καὶ ἄλλας ζημίας. Εἰς τὸ ἀριστερὸν ἰσχίον, ἕν βλῆμα μεγάλου διαμετρήματος διεπέρασε μίαν θυρίδα, κατέστρεψε δωμάτια ἀξιωματικῶν, ἔπληξε τὸ θωρηκτὸν κατάστρωμα κατὰ τὸν διαμήκη ἄξονα τοῦ πλοίου, καὶ, μὲ τὴν ἐκεῖ ἔκκρηξιν, κατέστρεψε ζυγά, διαφράγματα καὶ τὴν αἴθουσαν τῶν ἀξιωματικῶν. Πρύμνηθεν τῆς ἐξωτερικῆς κλίμακος, ἕτερον βλῆμα μεγάλου διαμετρήματος διεπέρασε τὴν πλευράν, κατέστρεψε 5 ἐλάσματα καὶ ἐσάρωσε τὸ ὑπόστρωμα. Εἰς τὰ ὕφαλα τοῦ πλοίου, εἰς τὸ ὕψος τῶν λεβητοστασίων, ἕν βλῆμα μεγάλου διαμετρήματος διεπέρασε τὸν θώρακα καὶ ἐπροξένησε διαρροὴν εἰς τὸ λεβητοστάσιον, τὸ ὁποῖον ἐγκατελείφθη. — Ἐξηκριβώθησαν ἐπὶ τοῦ σκάφους τὰ σημεῖα πτώσεως ἐν ὅλῳ 17 βλημάτων. Ταῦτα ὡς συνέβη καὶ ἐπὶ τοῦ «Μπαρμπαρός», ἐπροξένησαν ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω ζημιῶν καὶ τὰς πολλὰς ἐκείνας πυρκαϊάς, τὰς ὁποίας ἐβλέπομεν κατὰ τὴν μάχην. Αἱ ζημίαι τοῦ προσωπικοῦ ἀνῆλθον εἰς 47 νεκροὺς καὶ τραυματίας.

Ὡς πρὸς τὸ «Μεσσουδιέ», τὸ ὁποῖον ἐξετέθη εἰς τὸ πῦρ τῆς «Ὕδρας» καὶ τῶν «Ψαρῶν», ὑπέστη ἀπὸ τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς ζημίας εἰς τὸ κατάστρωμα καὶ τὸ κεντρικὸν πυροβολεῖον τῶν 15 ἑκ. Ἐκ τῶν βλημάτων ὅσα ἔπεσαν ἐπὶ τοῦ σκάφους, ἓν προπάντων ἐπροξένησε καταστροφήν, τὸ ὁποῖον διεπέρασε τὴν ὀροφὴν τοῦ κεντρικοῦ πυροβολείου, ἐξερράγη ἐντὸς αὐτοῦ, κατέστρεψε τρία πυροβόλα καὶ ἔθεσεν ἐκτὸς μάχης 68 ἄνδρας νεκροὺς καὶ τραυματίας. Τοιαύτη ἦτο ἡ δύναμις τῆς ἐκκρήξεως

ὥστε, μολονότι τὸ πυροβολεῖον ἐχωρίζετο μὲ διαφράγματα, ἔφερεν ἀποτέλεσμα εἰς πάντα τὰ διαμερίσματα, καὶ κατόπιν τοῦ βλήματος ἐκείνου τὸ «Μεσσουδιὲ» ἐξῆλθε τῆς γραμμῆς.

Τὰ πυροβολεῖα τῶν ταχυβόλων τῶν 10 ἑκ. τῶν θωρηκτῶν τύπου «Μπαρμπαρὸς» εἶχον μείνει ἐξωπλισμένα κατὰ τὴν ναυμαχίαν, τὰ πληρώματά των κατὰ τὸ πλεῖστον ἐτέθησαν ἐκτὸς μάχης, ταχυβόλα τινα ἐκ τούτων κατεστράφησαν, τὰ μικρὰ ταχυτόλα τῶν αὐτῶν πλοίων ὑπέστησαν καὶ ἐκεῖνα ζημίας, καί, τὰ ἐν ταιαύτῃ κακῇ καταστάσει ἐχθρικὰ πλοῖα πολὺ δυσκόλως θὰ ἠδύναντο ν' ἀντιταχθοῦν εἰς ἐπίθεσιν Ἑλληνικῶν ἀντιτορπιλλικῶν. Ἀλλὰ τὸ καταδρομικὸν «Μετζητιέ», τ' ἀνιχνευτικὰ «Μπὲρκ-Σατβέτ», «Πελένκι - Ντεριά», τρία ἀντιτορπιλλικὰ τύπου Σιχάο καὶ τρία ἀντιτορπιλλικὰ τύπου Κρεζώ, πάντα ἐκεῖνα ἀνέπαφα, ἔπλεον διαρκῶς πρὸ τῶν ἐχθρικῶν πλοίων εἰς ἀπόστασιν σήματος, μὲ ἀποκλειστικὸν προορισμὸν τὴν ἄμυναν τῶν θωρηκτῶν των ἀπὸ τυχὸν ἐπιθέσεως ἀντιτορπιλλικῶν. Ἐὰν παρευρίσκετο κατὰ τὴν μάχην τὸ σύνολον τῶν ἀντιτορπιλλικῶν μας, θὰ διετάσσετο ἀδιστάκτως ἐπίθεσις, μὲ βέβαιον ἀποτέλεσμα τὴν καταβύθισιν τῶν δύο θωρηκτῶν τύπου «Μπαρμπαρός». Ἀλλ' ἐκ τῶν 10 ἐν συνόλῳ Ἑλληνικῶν ἀντιτορπιλλικῶν, τὰ ὁποῖα ἔφερον τορπίλλας, ἀπουσίαζον τῆς μάχης 6, ὧν τὰ 4 ἦσαν εἰς περιπολίαν καὶ τὰ 2 εἰς Ναύσταθμον. Ἐκ τῶν 7 τὰ ὁποῖα παρηκολούθησαν, τὰ τρία τύπου «Λέοντος» ἐστεροῦντο τορπιλλῶν καὶ ἀπεμακρύνθησαν δὶς τοῦ πεδίου τῆς μάχης, τὸ πρῶτον πρὸς τὰς 12ω, στιγμάς τινας πρὸ τῆς ἀλλαγῆς πορείας τοῦ «Μπαρμπαρὸς» εἰς ἀναγνώρισιν ἑνὸς ὑπόπτου πλοίου ἐμφανισθέντος πρῴραθεν δεξιὰ τῆς πορείας τῆς Ἑλληνικῆς γραμμῆς, καί, ὅταν ἐπανῆλθον εἰς τὴν θέσιν των ἀπεστάλησαν ἐκ νέου, πρὸς τὴν 1ω 50λ, εἰς καταδίωξιν ἄλλου ὑπόπτου πλοίου κατευθυνομένου εἰς Μοῦδρον, κατόπιν ῥαδιογραφήματος τοῦ ἐκεῖ παραμένοντος ἠγκυροβολημένου ἀντιτορπιλλικοῦ «Πάνθηρος». Τὰ λοιπὰ 4, μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὴν «Σφενδόνην», ἦσαν εἰς θέσιν νὰ ἐπιχειρήσουν ἐπίθεσιν. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ ἐχθρὸς ἔφευγε μέ ταχύτητα 13—14 μιλλίων, καὶ ἐκεῖνα ἔπλεον ὄπισθεν αὐτοῦ καὶ ἀριστερὰ εἰς ἀπόστασιν 4 — 6 μιλλίων, θὰ παρήρχετο τουλάχιστον ἡμίσεια ὥρα ἕως ὅτου, κινούμενα μὲ τὴν μεγίστην

δυνατὴν ταχύτητα. Θὰ κατέρθανον τὰ ἐχθρικὰ θωρηκτὰ καὶ θὰ προηγοῦντο αὐτῶν μέχρι 45ου πρῴραθεν τοῦ ἐγκαρσίου ἐπιπέδου των, διὰ νὰ εὑρίσκοντο εἰς κατάλληλον θέσιν πρὸς ἐκσφενδόνισιν. Τὴν κίνησιν ἐκείνην θὰ τὴν ἐξετέλουν ἐστερημένα καὶ τῆς συνοδείας των 3 ἀντιτορπιλλικῶν τύπου «Λέοντος». Ἀμφιβολία δὲν χωρεῖ εἰς τὸ ὅτι, πολὺ πρὶν ἡ θὰ ἔφθανον τὴν θέσιν τῆς ἐκσφενδονίσεως, θὰ ὑφίσταντο ἐπίθεσιν τοῦ συνόλου τῶν ἰδιωρῶν ἐχθρικῶν πλοίων καὶ τοῦ «Μεσσουδιέ».

Ἡ ταχυβολία τοῦ πυρὸς τοῦ «Ἀβέρωφ» κατὰ τὴν ναυμαχίαν τῆς Λήμνου ὑπῆρξεν ἐξαίρετος. Ἡ δυσκολία τοῦ ἀνοίγματος τῶν κλείστρων τῶν πυροβόλων, ἡ ὁποία εἶχε παρουσιασθεῖ κατὰ τὴν ναυμαχίαν τῆς Ἕλλης, ὀλίγα λεπτὰ μετὰ τὴν ἔναρξιν τῆς τότε μεγάλης ταχυβολίας, ἔνεκα τῆς ὑπερθερμάνσεως τῶν πλαστικῶν ἐμφράκτων, δὲν παρουσιάσθη κατὰ τὴν ναυμαχίαν τῆς Λήμνου, ἂν καὶ τὰ πυροβόλα ἔβαλον ἐπὶ τρεῖς ὥρας μὲ ταχυβολίαν περιστρόφων. Τὰ ἰσμησρὰ ἀποτελέσματα τῆς ἡμέρας τῆς 5ης Ἰανουαρίου ὀφείλονται εἰς τὴν ὑποφερτὴν σταθερότητα τῆς πλατφόρμας καὶ τὴν ἀκρίβειαν τῶν ὀπτικῶν ὀργάνων τῶν στρατιωτικῶν καὶ ναυτικῶν Ναζίμ, ἀρχιστράτηγον τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ, νὰ διηλώσῃ ἐνώπιον τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου, ὅπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ μεγάλου βεζύρη Κιαμήλ, ὅτι ὁ στόλος ἐνήργησε πᾶν τὸ δυνατὸν καὶ ὅτι οὐδὲν πλέον ἡ Τουρκία ἔπρεπε νὰ ἀναμένεν ἀπὸ τὴς θαλάσσης. Κατὰ τὴν ναυμαχίαν τῆς Ἕλλης, πολλοὶ Τοῦρκοι ἀξιωματικοὶ τοῦ ναυτικοῦ, ἐξ ἐκείνων οἱ ὁποῖοι κατήγγειλαν τὸν Ραμίζ, εἶχον πλανηθῇ καὶ νομίση ὅτι εἶχε πάθει τὸ πυροβολισμὸν τοῦ «Ἀβέρωφ», ἐπειδὴ ἡ τελευταία ταχυβολία του ἦτο πολὺ κατωτέρα τῆς ἀρχῆς. Ὅσοι ἐκ τούτων παρενρίθησαν κατὰ τὴν ναυμαχίαν τῆς Λήμνου ἐξεπλάγησαν πολύ, καὶ, ἐκ τῆς ταχυβολίας καὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς βολῆς, ἐμύρισαν γνόμην ὅτι δὲν ἐπέβαινον Ἕλληνες μόνον τοῦ «Ἀβέρωφ» ἀλλὰ καὶ ξένοι. Μόνος ὁ Ραμίζ εἶχεν ἀντιληφθῇ κατὰ τὴν ναυμαχίαν τῆς 3ης Δεκεμβρίου ὁπόσοι ἦσαν οἱ Ἕλληνες κατὰ θάλασσαν.

Ἡ ἐν Λέσβῳ στρατιωτικὴ κατάστασις παρέμεινε στάσιμος κατὰ τὰς τρεῖς πρώτας ἑβδομάδας ἀπὸ τῆς καταλήψεως τῆς πόλεως Μιτυλήνης. Τὴν ἐπομένην τῆς καταλήψεως, 9ην Νοεμβρίου, ἀπεστάλη τὸ ἐνδέρμιον «Μακεδονία» καὶ κατέλαβε τὸ Πλωμάριον δι'

ἑνὸς τμήματος λόχου ἐκ τοῦ ναυτικοῦ ἀγήματος. Ἀπὸ τῆς προηγουμένης μεσημβρίας, ἡ ἐκ 400 Τούρκων στρατιωτῶν φρουρὰ Μιτυλήνης ἔφυγε πρὸς τὸ ὄρυγμα χωρίον Κλαπάδο, εἰς τὸ βόρειον μέρος τῆς νήσου, ὅπου εὐρίσκετο συγκεντρωμένη καὶ ἄλλη δύναμις. Ἐκεῖ ἐνισχύθη ἀμέσως ὑπὸ θθελοντῶν Τούρκων, ἐκ τῶν κατοίκων τῆς νήσου, εἰς τοὺς ὁποίους ἐπὶ τῇ προθέσει τοιαύτης περιπτώσεως εἶχον διανείμει ὅπλα αἱ Τουρκικαὶ ἀρχαὶ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἰταλοτουρκικοῦ πολέμου. Ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας τῆς Ἑλληνικῆς κατοχῆς ἐργαπεσπάθησαν τμήματα τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ περὶ τοὺς ὅρμους Μολύβου καὶ Πέτρας, πλησίον τοῦ Κλαπάδου, τὰ ὁποῖα ἐπιφοβίζαν τὴν ἐπομένην πρωΐαν τ' ἀντιτορπιλλικὰ «Νίσσην» καὶ «Βέλος», ὅταν ἐπλέουν πρὸς τὴν Μόλυβον. Ἄλλα Τουρκικὰ τμήματα ἐξετέλουν κατὰ περιόδους ἐπιδρομὰς κατὰ τῶν Ἑλληνικῶν χωρίων, διότι ὁ στρατὸς τῆς κατοχῆς δὲν προβλαστεν ἐνανείον τοῦ Κλαπάδο, καὶ ὑπὸ περιπολούντων Ἑλληνικῶν πολεμικῶν ἐπανειλημμένως συνελέγησαν γυναικόπαιδα ἐπὶ πλοιαρίων ἢ λέμβων. Πρὸς ἀποκλεισμὸν ὅσων παραλίων τῆς νήσου παρέμενον ὑπὸ τὴν Τουρκικὴν κατοχήν, ἀπὸ πάσης ἐπικοινωνίας διὰ ἰστιοφόρων μετὰ τοῦ Ἀδραμυττίου, ὠχυρωνόθησαν τακτικαὶ περιπολίαι ὑπὸ τοῦ μοιράρχου τῶν ὁδρόμων. Ἐὰν κατεδιώκετο ἀμέσως κατὰ πόδας ἡ Τουρκικὴ φρουρὰ Μιτυλήνης, καὶ κατορθώτο διὰ τοιούτης δραστηρίας ἐνεργείας νὰ συλληφθῇ πρὶν ἢ φθάσῃ εἰς Κλαπάδο, ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει αἱ δυνάμεις τάγματος καὶ ἀγήματος κατοχῆς ἴσως νὰ ἤρκουν διὰ νὰ ἐτερμάτιζον τὴν ἐπιχείρησιν. Ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν ἐγένετο τοῦτο καὶ ἡ Τουρκικὴ φρουρὰ ἐπρόφθασε νὰ ἐνισχυθῇ, ἡ δύναμις τοῦ τάγματος ἀπέβη πλέον ἀριθμητικῶς ἀνεπαρκής. Συνοχὴ μεταξὺ τάγματος καὶ ἀγήματος δὲν ὑπῆρξε κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς καταλήψεως, ἀλλ' οὔτε καὶ κατὰ τὰς τρεῖς πρώτας ἑβδομάδας τῆς κατοχῆς. Ὁ λόγος τῆς ἐλλείψεως συνοχῆς ἦτο πρὸ πάντων διότι κατὰ τὴν διαταγὴν τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ναυτικῶν, ὁ ὁποῖος ἦτο τότε συγχρόνως καὶ ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν, μόνον τὸ τάγμα ἔπρεπε νὰ καταδιώξῃ τοὺς Τούρκους εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς νήσου, ἐνῷ στρατιωτικὸς καὶ πολιτικὸς διοικητὴς Μιτυλήνης θὰ παρέμενεν ὁ διοικητὴς τοῦ ἀγήματος. Ἀλλ' οὔτως ἦτο κατὰ βαθμὸν κατώτερος

τοῦ διοικητοῦ τοῦ τάγματος. Τὰ μικρὰ ἐθελοντικὰ σώματα ἐξ ἀνταρτῶν, τὰ ὁποῖα ἐσχηματίσθησαν ὑπὸ τοῦ στρατιωτικοῦ καὶ πολιτικοῦ διοικητοῦ, μόνον ἐνοχλήσεις ἐπροξένησαν εἰς τὰ διάφορα χωρία τῆς Λέσβου. Ὁ Ναύαρχος ἀπέστειλε κατ' ἀρχὰς τὸν ἐκ τοῦ ἰδιαιτέρου του ἐπιτελείου πλωτάρχην Ζωχιὸν νὰ ἐξετάσῃ τί συνέβαινε, κατέστησε τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ναυτικῶν ἐνήμερον, καὶ, ἵνα θέσῃ τέρμα, ἀπέστειλε κατόπιν τὸν κυβερνήτην τοῦ «Κανάρη» ἀντιπλοίαρχον Μ. Γούδαν, ὁ ὁποῖος κατ' ἐντολὴν του ἀνέθηκεν εἰς τὸν ταγματάρχην Μανουσάκην τὴν γενικὴν ἀρχηγίαν καὶ διέταξε προέλασιν τάγματος καὶ ἀγήματος ἐναντίον τοῦ Κλαπάδου.

Ἐν τῷ μεταξὺ τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ναυτικῶν, κατόπιν τῶν ἀναφορῶν τοῦ Ναυάρχου ἔλαβε μέτρα ἀποτελεσματικά, καί, τὴν ἑπομένην τοῦ ἀπόπλου τοῦ «Κανάρη» ἐκ Μιτυλήνης, 29ην Νοεμβρίου, ἀπεβιβάσθη ἐκεῖ ὁ συνταγματάρχης τοῦ πεζικοῦ Συρμακέζης ὡς γενικὸς ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ τῆς κατοχῆς. Μετ' αὐτοῦ ἔφθασαν εἰς Μυτιλήνην, ὡς ἐνισχύσεις, ἓν τάγμα πεζικοῦ ὑπὸ τὸν ταγματάρχην Παυλόπουλον, δύο ἄλλοι λόχοι πεζικοῦ καὶ μία λυομένη παλαιὰ ὀρειβατικὴ πυροβολαρχία. Ἄνευ ἄλλης ἀναβολῆς ἤρχισεν, ἡ ἀπομόνωσις τῶν ἐν Κλαπάδῳ συγκεντρωμένων Τουρκικῶν δυνάμεων διὰ βαθμιαίας καταλήψεως ὑπὸ ναυτικῶν ἀγημάτων καὶ τμημάτων στρατοῦ κατοχῆς διαφόρων θέσεων τῆς νήσου, καὶ ἡ προετοιμασία τῆς προελάσεως. Τὰ εὔδρομα ἐξηκολούθουν τακτικὰς περιπολίας πρὸς ἀποκλεισμὸν τοῦ ἐχθροῦ κατὰ θάλασσαν, ἀπὸ τοῦ ἀκρωτηρίου Σίγρι, μέχρι τοῦ ὁποίου ἐπεξετείνετο πρὸς δυσμὰς ἡ κατοχὴ τῶν Τούρκων, ἕως τῆς βορειανατολικῆς ἄκρας τῆς νήσου Λέσβου καὶ τοῦ Ἀδραμυττίου. Ἀπὸ τῶν ὑπερκειμένων βράχων τῶν κωμοπόλεων Πέτρας καὶ Μολύβου ἡ Τουρκικὴ φρουρὰ δὲν παρέλειπε νὰ πυροβολῇ τὰ εὔδρομα, ὁσάκις διήρχοντο, καὶ ἐκεῖνα ἑκάστοτε πρὸς ἐκφοβισμὸν αὐτῆς διηύθυνον βολὰς τινὰς ταχυβόλων ἢ μυδροβόλων κατὰ τῶν βράχων. Κατόπιν ὑπονοιῶν ὅτι τὰ ὑπάρχοντα ἱστιοφόρα ἐν τῷ ὅρμῳ Μολύβου ἐξυπηρέτουν τὸν Τουρκικὸν στρατόν, τὰ εὔδρομα «Ἀρκαδία» καὶ «Μυκάλη» ἐπεδίωξαν νὰ τὰ ἀπομακρύνουν, ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν συνεμορφώθησαν τὰ ἱστιοφόρα πρὸς τὰς διαταγάς των ἤρχισαν

κατ' αὐτῶν πῦρ, πρὸς τὰς 10ω 30λ τῆς 2ας Δεκεμβρίου, καὶ ἐκ τοῦ βομβαρδισμοῦ ἐκείνου ἐξερράγη καὶ πυρκαϊὰ ἐπὶ τῶν δημοσίων οἰκημάτων τῶν εὑρισκομένων παρὰ τὴν ἀποβάθραν τοῦ Μολύβου. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν μετέβησαν καὶ παρέλαβον ὅσα ἱστιοφόρα εὑρίσκοντο ἐν τῷ ὅρμῳ Πέτρας, περὶ τὴν 4ην μ. μ. ἐπανῆλθον εἰς Μόλυβον, ἔβαλον ἐκ νέου κατὰ τῶν αὐτῶν ἱστιοφόρων, καί, κατὰ τὴν νυκτερινὴν περιπολίαν, συνέλαβον ὅσα ἄλλα περιεφέροντο ἐκεῖ καὶ τὰ ἀπέστειλαν εἰς τὸν λιμένα Μιτυλήνης. Τὴν ἑπομένην πρωΐαν, ἐνῷ διήρχοντο καὶ πάλιν πρὸ τοῦ ὅρμου Μολύβου, ἐπυροβολήθησαν ἐκ νέου ὑπὸ τῆς ἐκεῖ Τουρκικῆς φρουρᾶς καὶ ἀπήντησαν μὲ βολὰς τινὰς μυδροβόλων. Τὴν 8ην πρωϊνὴν τῆς 4ης Δεκεμβρίου πάντα τὰ εὔδρομα κατέπλευσαν εἰς Πέτραν, ὅπου παρέμειναν ἐπὶ μίαν ἡμέραν. Τὴν ἑπομένην ἔπλευσαν εἰς περιπολίαν, καί, ὅταν ἐπανῆλθον περὶ τὴν μεσημβρίαν εἶδον καιομένας οἰκίας ἐν τῇ πόλει τῆς Πέτρας καὶ ἐδέχθησαν πυκνοὺς πυροβολισμοὺς ἐκ τῆς ξηρᾶς, εἰς τοὺς ὁποίους ὅμως τὴν φορὰν ταύτην συμφώνως πρὸς διαταγὴν τοῦ μοιράρχου δὲν ἀπήντησαν. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ στρατὸς τῆς κατοχῆς εἶχεν ἑτοιμασθῇ διὰ τὴν ἐπίθεσιν, ἡ ἐνέργεια τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ στρατοῦ εἶχε συνδυασθῇ μετὰ τῆς τοῦ μοιράρχου καὶ ἀπὸ τῆς 5ης Δεκεμβρίου προήλασεν ὁ στρατὸς ἐκ Μιτυλήνης. Τὴν 7ην, πρὸς τὰς 9ω 50λ, τὰ πλοῖα τῆς μοίρας τῶν εὐδρόμων ἤρχισαν συνεχὲς πῦρ κατὰ τοῦ ἐν Κλαπάδῳ εὑρισκομένου Τουρκικοῦ στρατοῦ, ἀπὸ διαφόρων καταλλήλων σημείων πλησίον τῆς ἀκτῆς περὶ τὸν ὅρμον τῆς Πέτρας, ἀκριβῶς καθ' ἣν ὥραν ἐτελεῖτο καὶ ἡ τελικὴ ἔφοδος τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Τὴν ἑσπέραν τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἠγγέλθη εἰς τὸν ἀρχηγὸν Δαμιανόν, δι' ἀνιχνευτοῦ ὁ ὁποῖος ἔφθασεν εἰς Πέτραν, ὅτι ὁ ὑπὸ τὸν ταγματάρχην Γκανῆ Τουρκικὸς στρατὸς τῆς νήσου, ἐκ 1700 ἀνδρῶν, παρεδόθη ἄνευ ὅρων.

Εὐθὺς μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς πόλεως Χίου, ὁ συνταγματάρχης Δελαγραμμάτικας ἀπέστειλε τμήματα στρατοῦ εἰς Βολισσόν, Ἅγιον Γεώργιον, Καρυὰς καὶ Καρδάμυλα διὰ νὰ περισφίξῃ τὸν ἀντίπαλον, ἐπειδὴ ὁ Τουρκικὸς στρατὸς μετὰ τὴν ὑποχώρησιν καὶ ἐγκατάλειψιν τῆς πόλεως ἀνῆλθεν ἀμέσως ἐπὶ τοῦ ὅρους Αἴπους, εἰς τὰς ἐκ τῶν προτέρων ὀχυρωμένας θέσεις του. Τὸ στρα-

τηγεῖον τοῦ Ζιχνῆ ἐγκατεστάθη ἐπὶ μίαν ἑβδομάθα εἰς τὰς μονὰς Ἁγίου Μάρκου καὶ Ἁγίων Πατέρων, ἐπὶ τοῦ Προβατείου ὄρους. Αἱ μοναὶ ἐκεῖναι φαίνονται ἐξ ἀνατολῶν καὶ τὸ πυροβολικὸν τῆς μοίρας τῶν εὐδρόμων δὲν ἀφῆκεν ἡσύχους τοὺς Τούρκους. Τὰ πυρὰ πρὸ πάντων τῆς «Μακεδονίας», ὡπλισμένης μὲ πυροβόλα τῶν 10 ἑκ. Μπέτλεμ βεληνεκοῦς 10.000 μέτρων, τοὺς ἠνάγκασαν νὰ μεταφέρουν τὸ στρατηγεῖον εἰς τὸ χωρίον Πιτυός, ἐπὶ τοῦ ὀροπεδίου τοῦ ὄρους Αἴπους. Αὕτη ἦτο ἡ τῶν προτέρων ὡρισμένη θέσις τοῦ στρατηγείου, εἰς περίστασιν καθ' ἣν θὰ ἐξηναγκάζοντο οἱ Τοῦρκοι νὰ ὑποχωρήσουν, καὶ καταφύγιον τοῦ στρατοῦ ἦτο ἡ πρὸς Βορρᾶν ὀχυρὰ τοποθεσία τῆς Ἀμυθοῦντος. Ἄνωθεν τοῦ χωρίου Βροντάδο, εἰς ἀπόστασιν μιᾶς καὶ ἡμισείας ὥρας πορείας, ὁ Ζιχνῆ ὑπεστήριζε τὸ ὀροπέδιον τοῦ Αἴπους μὲ πυροβολικὸν καὶ σειρὰν ὀρυγμάτων. Αἱ πρὸς Βορρᾶν καὶ πρὸς Δυσμὰς θέσεις τοῦ Αἴπους εἶναι σχεδὸν ἀπρόσιτοι, καὶ ἦτο δυνατὸν μὲ μικρὰς δυνάμεις νὰ ὑποστηριχθοῦν ἀποτελεσματικῶς. Ἐπειδὴ ὑπῆρχον καὶ ἐκεῖ μικραὶ Τουρκικαὶ δυνάμεις, ἐστάλησαν καὶ Ἑλληνικαὶ διὰ νὰ τὰς ἀπασχολοῦν. Συχναὶ αἱματηραὶ συμπλοκαὶ ἐγίνοντο εἰς τὰς προφυλακάς. Τὸ παράλιον χωρίον Λιθί, πρὸς τὰ νοτιοδυτικὰ τῆς νήσου, ἦτο ἡ θέσις ἀπὸ τῆς ὁποίας ὁ Ζιχνῆ ἀνέμενε τὴν ἐπίθεσιν καὶ διὰ τοῦτο εἶχε τάξει ἐπὶ τοῦ ὄρους καὶ μέτωπον βλέπον πρὸς Νότον. Ἐν τῷ μεταξὺ ἀπεπειράθη δὶς νὰ ἀποδιώξῃ τοὺς Ἕλληνας καὶ γίνῃ ἐκ νέου κύριος τῆς νήσου καὶ συνεκέντρωσε τὰς δυνάμεις του πρὸς τὸ δυτικὸν χωρίον Ἅγιος Γεώργιος, τὸ ὁποῖον εὑρίσκεται βορειότερον τοῦ χωρίου Λιθὶ καὶ εἰς τὸ πλάτος τῆς πόλεως Χίου, ἀλλ' αἱ ἐπιθέσεις του ἀπεκρούσθησαν μετ' ἀπωλειῶν.

Εἶχε συμπέσει καθ' ἣν ἐποχὴν ἐκηρύχθη ὁ πόλεμος νὰ εἶχεν ἀρχίσει ἡ κατασκευὴ νέας ὁδοῦ ἀπὸ τῆς πόλεως Χίου, ἡ ὁποία διήρχετο ἤδη ἄνωθεν τοῦ Βροντάδου, διὰ τοῦ ὄρους Αἴπους, καὶ ἔμελλε νὰ διέλθη διὰ τοῦ χωρίου Πιτυοῦ καὶ νὰ καταλήξῃ εἰς Βολισσόν, διὰ νὰ συνδέσῃ τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῆς νήσου μετὰ τοῦ δυτικοῦ, ἀλλ' αἱ γέφυραι δὲν εἶχον ἀκόμη στρωθῆ καὶ τὰ καταστρώματα τῆς ὁδοῦ δὲν εἶχον σχηματισθῇ. Τὴν ἡμιτελῆ ἐκείνην ὁδὸν διὰ τοῦ Αἴπους ὑπέδειξεν εἰς τὸν συνταγματάρ-

χην εἰς μοναχὸς διὰ τοῦ διοικητοῦ τῶν Ἑλληνικῶν προφυλακῶν, ἐνώπιον τοῦ ὁποίου παρουσιάσθη ἡμέρας τινὰς μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς νήσου. Τὸ πρῶτον τάγμα τοῦ πρώτου συντάγματος διετάχθη ἀμέσως νὰ ἀνέλθῃ δι' αὐτῆς εἰς τὸ ὄρος καὶ καταλάβῃ καταλλήλους θέσεις. Τὸ τάγμα διῆλθε διὰ Βροντάδου, ὅπου εὑρίσκετο ἀνεπτυγμένον τὸ ναυτικὸν ἄγημα ὑπὸ τοῦ ὑποπλοίαρχον Δεμέστιχαν, τὸ ὁποῖον τὸ παρηκολούθησε καὶ οὕτω συμμετέσχεν ἐπίσης εἰς τὴν ἐπιχείρησιν. Ὁ μοναχὸς ἐχρησίμευσεν ὡς ὁδηγὸς τῆς πορείας. Ὅτε τὸ τάγμα ἀνῆλθε τὸ ὄρος καὶ ἐγκατεστάθη ἐκεῖ, ἔχον ὡς δεξιὰν πτέρυγα τὸ ἄγημα, εὗρεν ἀντίστασιν εἰς τὰ χαρακώματα τὰ προφυλάσσοντα τὴν ὁδὸν πρὸς Πιτυὸν καὶ συνῆψεν αἱματηρὰν μάχην. Τὰ ἀντερείσματα ἦσαν ἀλλεπάλληλα, καλῶς ὠργανωμένα, καί, κατὰ τὴν μάχην, τὰ θύματα τάγματος καὶ ἀγήματος ὑπῆρξαν περὶ τοὺς 70 τραυματίας καὶ νεκρούς. Μεταξὺ τῶν νεκρῶν τοῦ ἀγήματος ἦσαν ὁ ἀνθυποπλοίαρχος Ρίτσος καὶ ὁ δόκιμος ἀρχικελευστὴς Παστρικάκης. Μεταξὺ τῶν τραυματιῶν ὁ διοικητὴς τοῦ τάγματος καὶ ὁ διοικητὴς τοῦ ἀγήματος. Ὁ συνταγματάρχης ἀπέστειλεν εὐθὺς ἕτερον τάγμα ἀνέπαφον εἰς ἀντικατάστασιν, ἀλλὰ καὶ ἡ δύναμις αὕτη, ἀφοῦ ἀνεγνώρισε καλῶς τὸ ὀροπέδιον, κατῆλθε καὶ ἀνέλαβεν ἐφεξῆς ὁ στόλος ἀπὸ τῆς θαλάσσης νὰ ἐμποδίζῃ τοὺς Τούρκους νὰ ἐγκατασταθοῦν πρὸς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦ Αἴπους καὶ νὰ τοὺς ἀναγκάζῃ νὰ παραμένουν μονίμως ἐπὶ τοῦ ὀροπεδίου χωρὶς νὰ βλέπουν τὴν θάλασσαν πρὸς ἀνατολάς.

Τὰ παλαιὰ ὀρειβατικὰ πυροβόλα Κροὺπ δὲν εἶχον βεληνεκὲς καὶ ἦσαν σχεδὸν ὡς ἐὰν μὴ ὑπῆρχον. Μόνον πρὸς ἐπίδειξιν ἦτο δυνατὸν νὰ χρησιμοποιηθοῦν ἐπωφελῶς. Ὁ συνταγματάρχης ἑπομένως ἐζήτησεν ἀμέσως μίαν πυροβολαρχίαν ταχυβόλων καὶ ἓν σύνταγμα διὰ νὰ ἀποπερατώσῃ τὴν ἐπιχείρησιν, ἀλλὰ τὸ στράτευμα δὲν διέθετεν ἐκ τοῦ μετώπου οὐδὲ ἓν μόνον πυροβόλον. Οὔτε διαθέσιμον σύνταγμα ὑπῆρχεν, ἀλλὰ τοῦ ἐστάλησαν τὰ τάγματα Παυλοπούλου καὶ Μανουσάκη, τὰ ὁποῖα εὑρίσκοντο εἰς Λέσβον ὅπου αἱ ἐπιχειρήσεις μόλις εἶχον λήξει. Ὁ συνταγματάρχης ἐγνώριζεν ὅτι ὑπῆρχον ἐν Ἀθήναις, εἰς τὴν διάθεσιν τῆς Γαλλικῆς στρατιωτικῆς ἀποστολῆς διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν ἐφέδρων, ἓν ταχυβόλον πεδι-

νὸν καὶ ἓν ταχυβόλον ὀρειβατικόν, τὰ ὁποῖα ἐζήτησε τηλεγραφικῶς ἀπ' εὐθείας παρὰ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν στρατιωτικῶν μόνον διὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἐπιθέσεως. Τὰ πυροβόλα ἐκεῖνα τοῦ ἐστάλησαν.

Ὅταν προητοιμάσθη ἡ ἐπίθεσις, ἠθέλησεν ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις πρὸς ἀποφυγὴν τῆς αἱματοχυσίας νὰ γίνουν συνενοήσεις διὰ τὴν παράδοσιν τῶν Τούρκων πρὸ πάσης συγκρούσεως καὶ ἐτηλεγράφησε σχετικῶς πρὸς τοῦτο εἰς τὸν συνταγματάρχην. Οἱ πρόξενοι παρεκλήθησαν ἁρμοδίως καὶ μετέβησαν εἰς τὸ Τουρκικὸν στρατηγεῖον πρὸς συνενόησιν, ἀλλ' ὅταν ἐπέστρεψαν καὶ μετεβίβασαν τοὺς ὅρους τοῦ Ζιχνῆ, ὁ ὁποῖος ἐζήτει νὰ ἐξέλθῃ τῆς νήσου μὲ ὅλον τὸν στρατόν του, τὸν ὁπλισμόν, τὰ ἐφόδια καὶ ἀποβιβασθῆ εἰς Τσεσμὲ δι' Ἑλληνικῶν ἀτμοπλοίων, ὁ συνταγματάρχης ἀπεφάσισε νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ἐπίθεσιν τὴν ἑπομένην 20ην Δεκεμβρίου ἄνευ ἄλλης ἀναβολῆς, συμφώνως πρὸς τὴν ἐκδοθεῖσαν κατόπιν συνεννοήσεως μετὰ τοῦ μοιράρχου τῶν εὐδρόμων σχετικὴν διαταγήν.

Κατὰ ταύτην τὰ εὔδρομα «Ἑσπερία» καὶ «Μακεδονία» ἔμελλον νὰ προσβάλλουν τὸν Τουρκικὸν στρατὸν ἐξ ἀνατολῶν πρὸς τὸ Αἶπος, ἡ «Ἀρκαδία» ἐκ δυσμῶν ἀπὸ τῆς Βολισσοῦ καὶ ἡ «Μυκάλη» ἀπὸ Βορρᾶ πρὸς τὰ Καρδάμυλα. Ὁ ἐχθρὸς ἀνέμενε πάντοτε τὴν κυρίαν ἐπίθεσιν ἐκ τοῦ Νότου, καὶ ὁ συνταγματάρχης τοῦ ἐνίσχυσεν ἐκείνην τὴν ἰδέαν κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς γενικῆς ἐπιθέσεως χρησιμοποιήσας ἓν τάγμα πεζικοῦ, τὸ παλαιὸν ὀρειβατικὸν πυροβολικὸν Κρούπ, ἐκ 4 πυροβόλων, ἓν σῶμα προσκόπων καὶ μίαν διμοιρίαν, τὰ ὁποῖα, βοηθοῦντος τοῦ πυροβολικοῦ τῆς «Ἀρκαδίας» προήλασαν πρὸς τὰ νότια ὑψώματα τὰ κατεχόμενα ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ καὶ τὸ Προβάτειον ὄρος. Ἀφ' ἑτέρου μία διλοχία καὶ ἕτερον σῶμα προσκόπων ἔμελλε νὰ ἐπιδιώξῃ τὴν κατάληψιν τῆς γραμμῆς τῶν μονῶν Ἁγίου Μάρκου καὶ Ἁγίων Πατέρων, εὐθὺς ὡς ἡ ἀπέναντι αὐτῆς ἐχθρικὴ δύναμις θὰ ἐχαλαροῦτο ἐξ ἐπιδράσεως τῆς πορείας τῆς κυρίας φάλαγγος τοῦ στρατοῦ κατοχῆς. Ἐκ τρίτου ἀπὸ Βορρᾶ, ἐκ τοῦ Βίνη, εἷς λόχος ἐμπέδου τάγματος μετὰ ἄλλων τεσσάρων σωμάτων προσκόπων, καὶ ἓν ἄλλο μικτὸν σῶμα ὁπλιτῶν καὶ προσκόπων ἔμελλον νὰ ἐκκινήσουν πρὸς κατάληψιν ἀφ' ἑνὸς τῶν ὑψωμάτων τὰ ὁποῖα ἐδέσποψον τῆς Ἀμυ-

θοῦντος, τοῦ καταφυγίου τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ, καὶ, ἀφ' ἑτέρου τῇ βοηθείᾳ τοῦ πυροβολικοῦ τῆς «Μυκάλης», τοῦ ὑψώματος Καρφωτοῦ, τὸ ὁποῖον ἐδέσποζε τοῦ χωρίου Πυτιοῦ, ὅπου ἦτο τὸ ἐχθρικὸν στρατηγεῖον. Μία διμοιρία μετ' ἄλλου σώματος προσκόπων ἔμελλε νὰ προελάσῃ ἀπὸ Λαγκάδας πρὸς κατάληψιν τῶν βορειοανατολικῶν ὑψωμάτων τοῦ Αἴπους Σερακίνα—Σιδέρικα. Μικτὸν τμῆμα ὁπλιτῶν καὶ προσκόπων ἔμελλε νὰ προελάσῃ ἐκ Βολισσοῦ πρὸς κατάληψιν τῶν δυτικῶς τοῦ Ἁγίου Ἰσιδώρου ὑψωμάτων καὶ κατόπιν νὰ προελάσῃ πρὸς τὸ ὄρος, ὅταν θὰ ἔβλεπε τὴν κυρίαν φάλαγγαν νὰ βαδίζῃ πρὸς Βορρᾶν.

Ἡ κυρία φάλαγξ ἐκ τῶν ταγμάτων Ζέρβα, Κουβέλη, Παυλοπούλου, Μανουσάκη, ἑνὸς λόχου εὐζώνων καὶ τοῦ πυροβολικοῦ (ἑνὸς πεδινοῦ ταχυβόβου καὶ ἑνὸς ὀρειβατικοῦ) προήλασεν ὡς ἑξῆς: Τὸ εἰς Βροντάδο τάγμα Ζέρβα μετὰ δύο πολυβόλων ἐξεκίνησε μὲ τὸ φῶς τῆς ἡμέρας, ἀνῆλθε τὸ Αἶπος καὶ κατέλαβε τοὺς λόφους ἐκείνους τοὺς ὁποίους κατεῖχε πρὸ μηνὸς περίπου κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς φονικῆς μάχης. Τὰ εὔδρομα «Ἑσπερία» καὶ «Μακεδονία» ἔβαλλον ἤδη κατὰ τοῦ Αἴπους πρὶν ἢ ἐκκινήσῃ τὸ τάγμα καὶ οὕτω ἠμπόδισαν τοὺς Τούρκους νὰ ἐμφανισθοοῦν πρὸς ἀνατολὰς διὰ νὰ ἀντιληφθοῦν τὴν γινομένην ἐκείνην ἀνάβασιν. Μετὰ τοῦ τάγματος Ζέρβα κατορθώθη νὰ ἀναβιβασθοῦν ἐπὶ τοῦ Αἴπους καὶ τὰ δύο ταχυβόλα, διότι ἐν τῷ μεταξὺ αἱ γέφυραι εἶχον στρωθῇ καὶ εἶχε τακτοποιηθῇ τὸ κατάστρωμα τῆς ὁδοῦ. Τὰ λοιπὰ τάγματα καὶ οἱ εὔζωνοι ἐξεκίνησαν συγχρόνως μὲ τὸ τάγμα Ζέρβα, ἀλλ' ἐκ τῆς πόλεως Χίου, διῆλθον ἐπίσης διὰ Βροντάδου καὶ ἠκολούθησαν τὴν αὐτὴν ὁδόν. Τὰ λοιπὰ πλοῖα τῆς μοίρας τῶν εὐδρόμων, ἀπὸ τῶν θέσεων αἱ ὁποῖαι τοὺς εἶχον ὁρισθῇ, ἤρχισαν πῦρ συγχρόνως μετὰ τῆς «Ἑσπερίας» καὶ τῆς «Μακεδονίας» καὶ ὁ ἐπιδιωκόμενος σκοπὸς ἐπετεύχθη, διότι ὁ ἐχθρὸς ἐξηπατήθη τελείως καὶ ἐνόμισεν ὅτι ἡ κυρία ἐπίθεσις θὰ ἐγίνετο ἐκ Νότου, ἐκ τῆς θέσεως Λιθί, καὶ ἐνίσχυσε τὰς ἐκεῖ δυνάμεις του. Ὅταν ἡ φάλαγξ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ συνταγματάρχου Δελαγραμμάτικα ἀνῆλθε τὸ Αἶπος καὶ ἀνεβιβάσθησαν ἐκεῖ τὰ δύο ταχυβόλα, ἤρχισεν ἀμέσως πῦρ ταχὺ κατὰ τῶν χαρακωμάτων τῶν εὑρισκομένων ἐπὶ τῆς ὁδοῦ πρὸς Πιτυόν. Κατόπιν

ὅταν ἐκρίθη ἡ στιγμὴ κατάλληλος, ἐγένετο ἔφοδος διὰ τῆς λόγχης, ἐκδίωξις τῶν Τούρκων ἐκ τῶν χαρακωμάτων καὶ γενικὴ προέλασις τῆς φάλαγγος διὰ νὰ διακοποῦν αἱ συγκοινωνίαι τῶν πρὸς Βορρᾶν Τούρκων μετὰ τῶν πρὸς Νότον. Ὅταν ἡ φάλαγξ ἔφθασεν εἰς τὸ χωρίον Φλόριο, ὁ συνταγματάρχης ἔθεσεν ἐκεῖ ἀναλόγους δυνάμεις ἀντιμετώπους τῶν πρὸς Βορρᾶν Τούρκων, καὶ μὲ τὰς λοιπὰς ἐπεχείρησε νὰ κυκλώσῃ τὰς πρὸς Νότον μεγάλας δυνάμεις τοῦ ἐχθροῦ. Τοῦτο ἐπετεύχθη πρὸς τὰς 5 μ. μ., ὁπότε πλέον ὁ ἐχθρὸς ἠναγκάσθη εἰς παράδοσιν ἄνευ ὅρων. Ὁ παραδοθεὶς ἐχθρικὸς στρατὸς ἀπετελεῖτο ἐκ 57 ἀξιωματικῶν, 2200 ὁπλιτῶν, 4 πυροβόλων καὶ πολλοῦ ὑλικοῦ.

Ὡς πρὸς τὰ ἐν τῷ Ἰονίῳ πελάγει συμβαίνοντα, ταῦτα σχετίζονται καὶ μὲ ἐδαφικὰ ζητήματα, τὰ ὁποῖα πολὺ ἀπησχόλησαν τότε τὰ συμφέροντα δύο Μεγάλων Δυνάμεων, πρὸ πάντων τῆς Αὐστρίας. Ὀλίγον ἔλειψεν ὡς ἐκ τῆς ἐπιμονῆς μετὰ τῆς ὁποίας ἡ δύναμις αὕτη ὑπεστήριξε τὰς θελήσεις της εἰς βάρος τῶν μαχομένων Βαλκανικῶν κρατῶν, νὰ ἐγίνετο τότε ὁ Πανευρωπαϊκὸς πόλεμος. Νομίζω ὅτι, ἀντὶ πάσης ἄλλης περιγραφῆς τοῦ Ἀλβανικοῦ καὶ Βορειοηπειρωτικοῦ ζητήματος, θ' ἀρκέσῃ ν' ἀναφέρω ἐδῶ τὸ κείμενον τοῦ ὑποβληθέντος ἐγγράφου ὑπὸ τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Ἀλβανίας ἐνώπιον τοῦ ἐν Λονδίνῳ συνεδρίου κατὰ τὴν 2αν Ἰανουαρίου 1913, ν. ἡ.

«Οἱ ὑπογεγραμμένοι, ἀντιπρόσωποι τῆς προσωρινῆς Ἀλβανικῆς κυβερνήσεως, ἔχουν τὴν τιμὴν νὰ ὑποβάλλουν εἰς τὸ ἐν Λονδίνῳ συνέδριον τῶν πρέσβεων τῶν Μεγάλων Δυνάμεων τὴν Ἀλβανικὴν ἄποψιν καὶ νὰ φέρουν εἰς γνῶσιν του τὰς διεκδικήσεις τῆς Ἀλβανίας».

«Εἶνε ἱστορικῶς παραδεδεγμένον ὅτι ὁ Ἀλβανικὸς λαὸς συνιστᾶ τὸ στερεότερον, ὁμογενέστερον καὶ σπουδαιότερον ἐθνικὸν συγκρότημα τῆς Βαλκανικῆς Χερσονήσου. Ἡ καταγωγή, ἡ γλῶσσα, τὰ ἤθη καὶ ὁ χαρακτήρ του τὸν παρουσιάζουν ἐντελῶς διάφορον τῶν γεινονικῶν φυλῶν καὶ τοῦ δίδουν τὴν ἰδιαιτέραν ἐκείνην ἀτομικότητα, ὡς ἐκ τῆς ὁποίας ἐγνώρισε ν' ἀντιστῇ εἰς πάσας τὰς προσπαθείας τῆς ἀφομοιώσεως».

«Ἐὰν ἡ Ἀλβανία δὲν ἠδυνήθη ν' ἀκολουθήσῃ τὰ ἔθνη τῆς

Δύσεως εἰς τὴν θαυμαστὴν αὐτῶν φορὰν προόδου καὶ πολιτισμοῦ, τὰ αἴτια δέον ν' ἀναζητηθοῦν εἰς τὰς δυσμενεῖς συνθήκας αἱ ὁποῖαι τὴν περιέβαλλον. Ἐπὶ πλέον, ἡ εὐγενὴς δριμύτης μετὰ τῆς ὁποίας ὁ Ἀλβανικὸς λαὸς διετήρησε τὸν ἐθνικὸν χαρακτῆρα του, ὡς καὶ ἡ ὑπομονὴ καὶ σταθερότης μετὰ τῆς ὁποίας προητοίμασε τὴν ἀνεξαρτησίαν του, συνιστοῦν τὰ δείγματα τῆς καλῆς θελήσεως καὶ τῶν ἀπαιτουμένων προσόντων διὰ νὰ ζῇ τὴν ζωὴν τῶν πεπολιτισμένων λαῶν καὶ εὐημερῇ ἐν τῇ ὁδῷ τοῦ πολιτισμοῦ. Ἡ ἱστορία τοῦ Ἀλβανικοῦ λαοῦ εἶναι πλήρης αἱματηρῶν ἀγώνων, τοὺς ὁποίους ὑπέστη διὰ τὴν διατήρησιν τοῦ συνόλου του. Ἡ Ἀλβανία ἐν οὐδεμιᾷ ἐποχῇ τῆς μακρᾶς ἐθνικῆς ὑπάρξεώς της συγκατετέθη νὰ παραιτηθῇ ἐξ ὁλοκλήρου τοῦ ν' αὐτοδιοικῆται. Ἠναγκάσθη νὰ ὑποστῇ τὸν ζυγὸν κατακτητοῦ κατὰ στιγμάς τινας τῆς ἱστορίας της· ἀλλὰ τὸ ἰδανικόν της παρέμεινε πάντοτε ἄθικτον καὶ ἡ ὑποταγὴ φαινομενική».

«Διὰ τοῦτον τὸν λόγον, καθ' ἣν ὥραν ἐκτυλίσσονται σημαντικὰ συμβάντα ἐν τῇ Χερσονήσῳ καὶ θέτουν ἐπὶ τάπητος τὸ ζήτημα τῆς μεταβολῆς τοῦ Βαλκανικοῦ χάρτου, ἡ Ἀλβανία πιστεύει ὅτι δικαιοῦται νὰ ὑψώσῃ τὴν φωνὴν διὰ νὰ ζητήσῃ ἀπὸ τῶν ξένων δυνάμεων, μὲ τὸ δικαίωμα τῆς ζωῆς, τὸ νὰ δυνηθῇ νὰ ἀναπτυχθῇ ἐν τάξει καὶ ἐν εἰρήνῃ».

«Βεβαίως, θὰ ἐξεφράζομεν κακῶς τὰ αἰσθήματα τοῦ Ἀλβανικοῦ λαοῦ ἐάν, χωρὶς νὰ βραδύνωμεν ἐπὶ πλέον, δὲν διηρμηνεύομεν τὴν βαθεῖαν εὐγνωμοσύνην, τὴν ὁποίαν τοῦ ἐγέννησεν ἡ ἀπόφασις τῶν Μεγάλων Δυνάμεων νὰ παραδεχθοῦν διὰ τὴν Ἀλβανίαν τὴν ἐξ ὁλοκλήρου ἀνεξαρτησίαν της».

«Ὁ Ἀλβανικὸς λαὸς ὑπέφερεν ὑπὸ τὰς ξένας κατακτήσεις. Ἔχει τὴν πεποίθησιν ὅτι δὲν εἶνε ἀνάξιος τῶν ἐθνῶν τῆς Δύσεως, τὰς προόδους τῶν ὁποίων θέλει νὰ ἐφαρμόσῃ εἰς τόπον ὁ ὁποῖος δὲν ζητεῖ ἄλλο τι πλὴν τῆς εὐημερίας του».

«Ἡ Ἀλβανία εἶνε στερρῶς ἀποφασισμένη νὰ γίνῃ στοιχεῖον ἰσορροπίας καὶ εἰρήνης ἐν τῇ Χερσονήσῳ τῶν Βαλκανικῶν. Ἀλλὰ διὰ νὰ ἐκτελέσῃ τὸν προορισμὸν τοῦτον, πρέπει ἡ ἐθνικὴ ὁμογένεια, τὴν ὁποίαν ἐγνώρισε νὰ διατηρήσῃ τόσον καλῶς, νὰ ἀφορωθῇ εἰς τὴν ἐγκατάστασιν βιωσίμου πολιτικοῦ ὀργανισμοῦ, δικαίου

δυναμένου νὰ διατηρηθῆ. Τοιαύτη ὀργάνωσις εἶνε μόνον ἡ τῆς ἀπολύτου ἀνεξαρτησίας, διότι μόνον ἐκείνη εἶνε ἱκανὴ νὰ ἐξαλείψῃ εἰς τὸ μέλλον πᾶν ἐμπόδιον προερχόμενον ἐκ ξένων καὶ προγονικῶν ἐπιρροῶν».

«Τὸ Ἀλβανικὸν ἔθνος εἶνε πεπεισμένον ὅτι τὰ σύμφωνα Βαλκανικὰ κράτη δὲν λησμονοῦν πῶς τὸ ὅτι ἡ κοινὴ δρᾶσις των εἶνε, τρόπον τινά, συνέχεια τῶν τελευταίων Ἀλβανικῶν ἐπαναστάσεων, καὶ, ὅτι δικαίως αἱ χθειναὶ ἐπιτυχίαι των δύνανται νὰ θεωρηθοῦν ὡς καρπὸς τοῦ ἔργου τῆς ἀπελευθερώσεως, ἐν τῷ ὁποίῳ οἱ Ἀλβανοὶ διεκρίθησαν γενναῖοι, εἰς τὸ παρὸν ὡς καὶ εἰς τὸ παρελθόν διὰ συνεχῶν ἐξεγέρσεων καὶ ἀκουφάστου θελήσεως ἀπολυτρώσεως. Ἐὰν ἡ ἐπίδειξις τῶν γενομένων θυσιῶν, τῶν βασάνων καὶ τῶν θυσιγνημάτων, τὰ ὁποῖα ὑπέστησαν οἱ Ἀλβανοί, ἐχρειάζοντο εἰς τὴν διαδήλωσιν τοῦ ἀπαραγράπτου δικαίου παντὸς λαοῦ ὁρίμου διὰ νὰ αὐτοδιοικῆται, θὰ ἠδύναντο ν' ἀναφέρουν συμβάντα τῶν ὁποίων ἐσχάτως ἀκόμη ὑπῆρξαν θύματα».

«Σήμερον, ὁπότε ἐπιβάλλεται μετὰ σπουδῆς ἡ ὁριστικὴ λύσις τοῦ Βαλκανικοῦ προβλήματος, κατ' οὐδένα τρόπον θὰ ὑπέφερεν ὁ Ἀλβανικὸς νὰ ἐθυσιάζοντο ἐν μέρει τὰ δικαιώματά του καὶ νὰ ἐβραδύνετο τὸ μέλλον τῆς ἀνεξαρτησίας του ἐπὶ βάσεων τόσον ὀλίγον σταθερῶν. Ἂφ' ἧς ἐγένετο δεκτὸν τὸ ἄξίωμα, ἡ Βαλκανικὴ Χερσόνησος εἰς τοὺς Βαλκανικοὺς λαούς, εἶνε δύσκολον νὰ γίνῃ διανομὴ ἡ ὁποία νὰ μὴ ἐμπνέηται ἐξ ὁλοκλήρου ἐκ τοιούτου κανόνος τόσον φιλανθρώπου ὅσον καὶ δικαίου. Ὅθεν δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ θεωρηθῇ πλήρης ἡ εἰρήνευσις τῆς Χερσονήσου, ἐφ' ὅσον τὰ σύνορα δι' ἑκάστην πολιτικὴν ὀντότητα δὲν θὰ ὁρίζοντο ἐπὶ τῇ βάσει τῶν γεωγραφικῶν καὶ ἐθνογραφικῶν ὁρίων ἑκάστου κράτους. Θὰ ἦτο διαιώνισις τῶν ἀπεριμέτρων δεινοπαθειῶν καὶ ταραχῶν ἡ διάθεσις ἐδαφῶν εἰς τὰ ὁποῖα ὁ Ἀλβανικὸς πληθυσμὸς πλεονάζει ὑπὸ ξενικὴν κυριαρχίαν. Ὑψοῦντες τὴν φωνήν, ἐν ὀνόματι τοῦ Ἀλβανικοῦ λαοῦ, τὸν ὁποῖον ἡ προσωρινὴ μας Κυβέρνησις ἀντιπροσωπεύει ἐν τῇ συνόλῳ του, δὲν ἔχομεν βεβαίως τὴν πρόθεσιν νὰ ὑποχρεώσωμεν εἰς τὰς Μεγάλας Εὐρωπαϊκὰς Δυνάμεις τὴν ἀκολουθητέαν παρ' αὐτῶν γραμμήν. Ὁ Ἀλβανικὸς λαός, ἐν ἐκτυπώσει τῶν δικαιωμάτων του, καὶ ὁδηγούμενος ὑπὸ τῆς

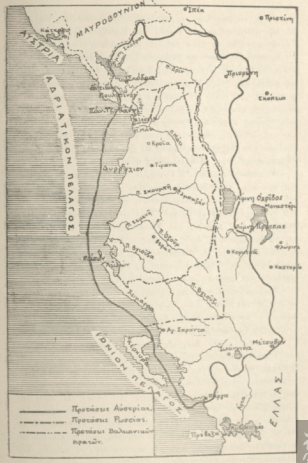

φροντίδος νὰ βοηθήσῃ τὰς ἐντιμοτάτας κυβερνήσεις τῆς Εὐρώπης εἰς τὴν πραγματοποίησιν ὑγιοῦς καὶ βιωσίμου ἔργου, ἐμπνέεται ἐκ τῶν τοπικῶν ἀναγκῶν καὶ τῶν αἰσθημάτων τῶν πληθυσμῶν οἱ ὁποῖοι γειτνιάζουν τὰ Βαλκανικὰ κράτη, διὰ νὰ διακηρύξῃ ὅτι ἡ εἰρήνη καὶ ἡ ἡσυχία τῆς Χερσονήσου δὲν θὰ ἐπιτευχθῇ εἰ μὴ μόνον ἐὰν δοθῇ εἰς τὴν μέλλουσαν Ἀλβανίαν ὁμογενὴς διαμόρφωσις. Διὰ τοῦτο ὁ Ἀλβανικὸς λαὸς ἀξιοῖ διὰ τὴν τελευταίαν ταύτην τὰ φυσικά της ὅρια, τὰ ὁποῖα ἐπιβάλλονται τόσον ὑπὸ τῶν ἐθνικῶν συνθηκῶν ὅσον καὶ ὑπὸ τοῦ δικαιώματος τοῦ πρώτου καταλαβόντος, καὶ εἶνε πεπεισμένος ὅτι ἡ ἐπαγρυπνοῦσα εὐμένεια τῶν Μεγάλων δυνάμεων θὰ χρησιμοποιηθῇ διὰ νὰ γίνουν αὐστηρῶς σεβασταὶ αἱ θεμελιώδεις αὗται ἀρχαί ».

«Τὰ σύνορα τὰ ὁποῖα ἀπαιτοῦμεν εἶνε ἡ διαχάραξις ὀροθετικῆς γραμμῆς, ἡ ὁποῖα νὰ ἄρχηται ἀπὸ τῆς ὑφισταμένης μεθορίου τοῦ Βασιλείου τοῦ Μαυροβουνίου, νὰ περιβάλλῃ εἰδικῶς μετὰ τῶν ἐνδοχωρῶν, τὰς πόλεις τοῦ Ἰπέκ, τῆς Μητροβίτσης, τῆς Πριστίνης τῶν Σκοπείων καὶ τοῦ Μοναστηρίου, μέχρι τοῦ Μετσόβου, καὶ νὰ διατηρηθῇ δι' ἡμᾶς ἡ μεθόριος ὅπως ἔχει σήμερον μέχρι καὶ τῆς Πρεβέζης. Ὁ Ἀλβανικὸς λαός, ἀξιῶν τὴν τοιαύτην συνοριακὴν γραμμήν, ἀποβλέπει μόνον εἰς τὴν διατήρησιν μετὰ τῶν γειτόνων του σχέσεων τόσον ἐγκαρδίων ὅσον καὶ διαρκῶν ».

«Ἀνεξαρτήτως τῶν ἐθνικῶν, γεωγραφικῶν καὶ ἱστορικῶν αἰτίων, τὰ ὁποῖα συνηγοροῦν ὑπὲρ τοιούτων λογικῶν συνόρων, εἶνε χρήσιμον νὰ προσθέσωμεν ὅτι, ἐὰν ἡ Εὐρώπη θὰ ἐσμίκρυνε καὶ περιώριζεν ἔσωθεν τῶν φυσικῶν του ὁρίων τὸ Ἀλβανικὸν κράτος, θὰ ἐκινδύνευε νὰ τὸ θέσῃ εἰς ὑλικὴν ἀδυναμίαν νὰ ζήσῃ διὰ τῶν ἰδίων μέσων, διότι θὰ ἔμενεν ἐστερημένον ἀπὸ οἰκονομικῆς ἀπόψεως τῶν ἀπαραιτήτων πηγῶν διὰ τὴν φυσικήν του ἀνάπτυξιν».

«Ἐκτὸς τούτου οἱ ἀνωτέρω ἀναφερόμενοι τόποι κατοικοῦνται ὑπὸ πληθυσμῶν σχεδὸν ἐξ ὁλοκλήρου Ἀλβανικῶν. Ὡς πρὸς τὴν διαρρύθμισιν τῶν συνόρων τούτων, θὰ ἦτο δυνατὸν κατόπιν νὰ ἀναλάβῃ μικτὴ ἐπιτροπή. Ἡ ἐπιτροπὴ αὕτη νὰ ἐνεργήσῃ διὰ τὰ γενικὰ συμφέροντα, μακρὰν πάσης ἐπιρροῆς, καὶ νὰ ἀποτελεσθῇ ἐκ τοιούτων προσώπων ὥστε νὰ κατευνασθοῦν οἱ γείτονες τοῦ μέλλοντος Ἀλβανικοῦ κράτους».

«Τὸ Ἀλβανικὸν ἔθνος ἔδωκεν εἰς τὸ παρελθὸν ἐπαρκῆ δείγματα τῆς ἐλευθεριότητος τῶν ἀντιλήψεων του ὡς πρὸς τὴν πολιτικήν. Τὸ ἐθνικὸν συμφέρον πάντοτε ὑπερίσχυσεν ἐν αὐτῷ τῶν θρησκευτικῶν ἀπόψεων, αἱ ὁποῖαι, εἰς τοὺς γειτονικοὺς λαούς, συνίστων τὴν πηγὴν τόσων συγκρούσεων καὶ διαφωνιῶν. Τὸ μεγαλύτερον δεῖγμα, τὸ ὁποῖον δύναται νὰ δώσῃ τῆς ἐλευθερίου στάσεώς του ἀπέναντι τῶν γειτονικῶν φυλῶν, εἶνε ἡ ἐμπιστοσύνη τὴν ὁποίαν τοῦ ἔδειξε πάντοτε τὸ Κουτσοβλαχικὸν στοιχεῖον, ἐμπιστοσύνη ἡ ὁποία δεικνύεται ἤδη ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας τοῦ στοιχείου τούτου νὰ συνεταιρίσῃ τὴν πολιτικήν ζωὴν του μὲ τὸ μέλλον τῆς Ἀλβανίας. Ὁ Ἀλβανικὸς λαὸς εἶνε πεπεισμένος ὅτι, κατὰ τὸν διακανονισμὸν τῆς παρούσης ἔριδος, αἱ Μεγάλαι Δυνάμεις δὲν θὰ ἀμελήσουν νὰ ἐξετάσουν ὅσα σημεῖα τονίζωνται ὑπὸ τοῦ παρόντος ὑπομνήματος καὶ ὅτι οὐδόλως θ' ἀδιαφορήσουν εἰς τὰ δίκαια αἰτήματα ἑνὸς ἔθνους ἀξίου καλλιτέρας τύχης, τὸ ὁποῖον εἰς τὸ παρελθὸν ὑπέφερε πολὺ καὶ ἔθεσε βαθεῖαν πίστιν καὶ τὰς μᾶλλον προσφιλεῖς ἐλπίδας εἰς τὸ μέλλον. Ἡ Ἀλβανίᾳ, ἐν τῇ ἐπιθυμίᾳ νὰ συνεργασθῇ καὶ ἐκείνη εἰς τὸ ἔργον τῆς παγκοσμίας προόδου καὶ τηρήσῃ τὴν θέσιν της ἐν τῇ οἰκογενείᾳ τῶν πεπολιτισμένων λαῶν, ζητεῖ ἐπιμόνως ἀπὸ τὰς μεγάλας Εὐρωπαϊκὰς Δυνάμεις νὰ τῆς ἐγγυηθοῦν τὸ μέλλον».

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ὑπερβολικῶν ἀξιώσεων ἐδημιούργησαν, Αὐστριακὴ καὶ Ἰταλικὴ κυβέρνησις, τὸ Ἀλβανικὸν καὶ Βορειοηπειρωτικὸν ζήτημα. Ἐμπερισταμένως, περὶ τὰ μέσα Νοεμβρίου 1912 ἓν Αὐστριακὸν ἀτμόπλοιον ἀπεβίβασεν εἰς Αὐλῶνα ὀλίγους Ἀλβανούς, οἱ ὁποῖοι ὕψωσαν τὴν παλαιὰν σημαίαν τοῦ Σκεντέρμπεη, ἐκήρυξαν τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἀλβανίας καὶ ὥρισαν προσωρινὴν κυβέρνησιν ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ ἀρχαίου πολιτικοῦ Ἀλβανοῦ Ἰσμαὴλ Κεμάλ. Ὁ ἔμπειρος οὗτος ἀνὴρ ἐγνώριζε καλῶς ὅτι ἡ πρὸς τὸ Ἀδριατικὸν πέλαγος ἐπέκτασις τῶν Βαλκανικῶν κρατῶν ἀνησύχει πολὺ ἀφ' ἑνὸς τὴν Αὐστριακὴν κυβέρνησιν, ἡ ὁποία ἀπὸ μακροῦ χρόνου εἶχεν ὑπὸ μελέτην τὸ Ἀλβανικὸν πρόβλημα καὶ ἔβλεπε πλέον νὰ τῆς κλείηται ἡ ὁδὸς τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τῆς Βαγδάτης, καὶ, ἀφ' ἑτέρου τὴν Ἰταλικὴν κυβέρνησιν, ἡ ὁποία καὶ ἐκείνη ἐθεώρει τὴν ἀπόκτησιν τῆς Αὐλῶνος ὡς

ἀναγκαίαν διὰ τὴν πολιτικὴν αὐτῆς εἰς τὸ Ἀδριατικὸν πέλαγος. Ὁ Ἰσμαὴλ Κεμὰλ εἶδεν ὅτι ὑπῆρχε μοναδικὴ εὐκαιρία νὰ σταματήσῃ τὴν πρόοδον τῶν Βαλκανικῶν κρατῶν, καί, μετὰ μῆνα, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Δεκεμβρίου, ἐπέδη τῆς ἡγεμοβοηλημένης ἐν Αὐλῶνι θαλαμηγοῦ τοῦ δουκὸς τοῦ Μονπανσιὲ μετὰ δύο ἐκ τῶν ὑπουργῶν του, διέσπασε τὸν Ἑλληνικὸν ἀποκλεισμὸν καὶ ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ὁ σκοπὸς τοῦ ταξειδίου τῶν Ἀλβανῶν ὑπουργῶν ἦτο νὰ ὑποστηριξουν εἰς τὰς πρωτευούσας τῆς Εὐρώπης τὸ Ἀλβανικὸν ζήτημα καὶ ὑπέβαλον ἐνώπιον τοῦ συνεδρίου τοῦ Λονδίνου τὸ ἀνωτέρω ἐκτεθὲν μακροσκελὲς ἔγγραφον. Ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Ἰταλία κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἦσαν σύμμαχοι. Ταχέως ἦλθον εἰς συνεννόησιν ν' ἀντιταχθοῦν εἰς τὸν κοινὸν κίνδυνον, τὸν ὁποῖον ἐδημιούργει δι' αὐτὰς ἡ παρουσία τῶν Σέρβων εἰς τὸ Δυρράχιον, καὶ διεκήρυξαν τὴν ἀρχὴν «Ἡ Ἀλβανία διὰ τοὺς Ἀλβανούς», μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι ἡ ἐνέργεια αὕτη θὰ τοὺς ἐπεφόλασσεν εἰς τὸ μέλλον ἱκανοποίησιν τῶν βλέψεών των.

Ἡ προέλασις τῶν Ἑλληνικῶν καὶ Σερβικῶν στρατευμάτων ὀλίγον ἔλειψε νὰ προκαλέσῃ σοβαρὰν Εὐρωπαϊκὴν κρίσιν. Ἡ Αὐστρία ἦτο τελείως ἀποφασισμένη ν' ἀντιταχθῇ διὰ τῶν ὅπλων εἰς τὰς ἐπιτυχίας Σέρβων καὶ Μαυροβουνίων εἰς τὰ Βόρεια τῆς Ἀλβανίας. Ἡ Ἰταλία ἔβλεπε μὲ ἀνησυχίαν τὸν ἀποκλεισμὸν τῶν Ἀλβανικῶν ἀκτῶν ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου καὶ τὴν προέλασιν τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ πρὸς τὴν Αὐλῶνα. Ἐτοιμόνως ἐγένετο δεκτὴ ἐν Εὐρώπῃ μετ' ἀνακουφίσεως ἡ πρότασις τοῦ ὑπουργοῦ τῶν ἐξωτερικῶν τῆς Ἀγγλίας διὰ τὴν συγκρότησιν διεθνοῦς συνεδρίου ἐν Λονδίνῳ, εἰς τὸ ὁποῖον ν' ἀντιπροσωπεύοντο αἱ λοιπαὶ Μεγάλαι Δυνάμεις ὑπὸ τῶν πρέσβεων των. Πρέπει νὰ λεχθῇ ἐδῶ ὅτι ἡ Ρωσσία ἐπεδίωξεν εἰλικρινῶς νὰ ὑποστηρίξῃ εἰς τὸ συνέδριον τὰ δίκαια τῶν μαχομένων Βαλκανικῶν κρατῶν, ἀλλὰ τὸ συνέδριον, ἐνώπιον τοῦ ὁποίου ὑπεβλήθη τὸ ἀνωτέρω ἐκτεθὲν ἔγγραφον τῆς προσωρινῆς Ἀλβανικῆς κυβερνήσεως, τὸ συμφωνοῦν τόσον πολὺ μὲ τοὺς πόθους Αὐστρίας - Ἰταλίας, ἀπεφάσισε νὰ ὑποστηρίξῃ ἀποτελεσματικῶς τὴν Ἀλβανικὴν ἄποψιν, νὰ δημιουργήσῃ τὴν Ἀλβανίαν αὐτόνομον καὶ νὰ ἐπιληφθῇ τοῦ καθορισμοῦ τῶν συνόρων της. Ἡ πρώτη ἐνέργεια τοῦ συνεδρίου ὑπῆρξεν ἡ

ἀπαίτησις εἰς τὸ Μαυροβούνιον νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν τῆς Σκόδρας, ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ Μαυροβουνιωτικὴ κυβέρνησις ἠρνήθη νὰ συμμορφωθῇ εἰς τὴν ἐπιθυμίαν ταύτην, ἀπεφασίσθη ὑπὸ τῶν Δυνάμεων ν' ἀσκηθῇ πίεσις ἐπὶ τῶν παραλίων τοῦ Μαυροβουνίου. Ἐν τῷ μεταξύ, κατὰ τὴν 10ην Ἀπριλίου, ἡ Σκόδρα περιῆλθεν εἰς χεῖρας τῶν Μαυροβουνίων. Ὁ ἀποκλεισμὸς εἶχεν ἤδη ἀρχίσῃ. Ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Ρωσσίας ἐπενέβη καὶ συνεβούλευσε τὸν βασιλέα τοῦ Μαυροβουνίου νὰ ἐκκενώσῃ τὴν πόλιν διότι ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει θὰ ὑφίστατο μεγάλας συνεπείας. Οὕτω ἐξηναγκάσθη ἄκων ὁ βασιλεὺς τοῦ Μαυροβουνίου νὰ ἀποφασίσῃ τὴν ἐκκένωσιν τῆς Σκόδρας. Ἡ πόλις κατελήφθη ἀμέσως ὑπὸ διεθνοῦς ναυτικοῦ ἀγήματος. Διὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Σκόδρας συνέδραμε μία Σερβικὴ μεραρχία καὶ κατὰ τὴν μεταφορὰν ταύτης ἐγένοντο τὰ ἐν Σὰν Τζοβάννι συμβάντα ὑπὸ τὰς ἐξῆς περιστάσεις.

Ἀφοῦ ἐστάλμευσε τὸ «Χαμηδιὲ» ἐπὶ τρεῖς περίπου ἑβδομάδας ἐν Χοδεΐδᾳ, διῆλθεν ἐκ νέου τὴν διώρυγα τοῦ Σουὲζ καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν Μεσόγειον. Κατ' ἀρχὰς ἔπλευσεν εἰς Μάλταν, ὅπου παρέμεινεν ἐπὶ τετραήμερον λόγῳ τῆς μεγάλης τρικυμίας, καί, κατόπιν, ἐν ᾧ χρόνῳ ἡμεῖς ἐσχηματίζομεν διαφόρους ὑποθέσεις περὶ τοῦ προορισμοῦ του, ἔπλευσεν εἰς Τριπολίτιδα. Ἐκεῖ τοῦ ἐγένετο ἀποθεωτικὴ ὑποδοχὴ ἐκ μέρους τῶν Μουσουλμάνων. Ἐν τῷ Ἰονίῳ πελάγει ἡ στρατιωτικὴ καὶ πολιτικὴ κατάστασις εἶχε τότε ὡς ἑξῆς. Ἀπὸ τῆς Πάργας, συμπεριλαμβανομένης, ἅπασα ἡ Ἠπειρωτικὴ παραλία κατείχετο ὑπὸ τῶν Τούρκων πλὴν τῶν παραλίων τῆς Χειμάρρας, τῶν πλησίον τοῦ λιμένος Πανόρμου. Ἀπὸ τῆς Πρεβέζης, μὴ συμπεριλαμβανομένης, μέχρι τοῦ ἀκρωτηρίου Σαμάνα, 40°49′ Βορείου πλάτους, τὰ παράλια Ἠπείρου καὶ Ἀλβανίας ἐτηροῦντο ἐν ἀποκλεισμῷ. Ἡ πρὸ τῆς Αὐλῶνος νῆσος Σάσων κατείχετο ὑπὸ Ἑλληνικοῦ ἀποσπάσματος. Τὸ Δυρράχιον ἐκ τῆς Βορείου Ἀλβανίας κατείχετο ὑπὸ τοῦ Σερβικοῦ στρατοῦ. Ἡ ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ ἀντιπλοιάρχου Κ. Γεωργαντᾶ ὁμὰς τῶν ἀτμομυοδρομώνων τοῦ τύπου «Ἀλφειοῦ», μὲ βάσιν τὴν Κέρκυραν, συνεχίζουσα τὸ ἔργον τῆς μοίρας τοῦ Ἰονίου ἀπὸ τῆς διαλύσεως αὐτῆς, ἐξησφάλιζε τὰς Ἑλληνικὰς μεταφορὰς ἐν τῷ Ἰονίῳ διὰ τὰς ἐπιχειρήσεις

τῆς Ἠπείρου καὶ ἐνήργει καὶ τὸν ἀποκλεισμὸν τῶν Ἀλβανικῶν παραλίων.

Ἡ τροφοδότησις καὶ ἐνίσχυσις τοῦ στρατοῦ τῆς Ἠπείρου, ἐκ 40000 ἀνδρῶν, ἦτο μόνον διὰ θαλάσσης δυνατή, ἐκ τῆς Πρεβέζης. Ἀφ' ἑτέρου ὁ Τουρκικὸς στρατὸς τῶν Ἰωαννίνων ἀνέμενεν ἐφόδια ἐκ τῆς Αὐλῶνος, καὶ ἐκτὸς τῶν Τούρκων ἀνέμενον οἱ Ἀλβανοὶ ὅπλα διὰ νὰ ἐξοπλισθοῦν ἐναντίον μας. Ἕνεκα τῶν λόγων τούτων ἡ παρουσία τοῦ «Χαμηδιὲ» εἰς ἐκεῖνα τὰ ὕδατα θὰ ἐπέφερε μεγάλην ἐνόχλησιν εἰς τὰς μεταφορὰς στρατοῦ καὶ ἐφοδίων εἰς τὴν Ἤπειρον καὶ τὴν Χειμάρραν, ἐφ' ὅσον αὗται θὰ ἐξηκολούθουν νὰ παραμένουν μόνον ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ εὐδρόμου «Μυκάλη» καὶ τῶν ἀτμομυοδρομώνων, καὶ θὰ ἐβοήθη τὰ σχέδια Τούρκων καὶ Ἀλβανῶν. Τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ναυτικῶν ἐθεώρησεν ὅτι ἀπὸ τῆς ἐξόδου τοῦ «Χαμηδιὲ» ὁ ἀποκλεισμὸς διὰ τῶν σκαφῶν τούτων καθίστατο ἀδύνατος καὶ ἀφ' ἑτέρου, ἐὰν ἔμενον ἀφρούρητοι αἱ Ἀλβανικαὶ ἀκταί, θὰ ἀπεβιβάζοντο ἐκεῖ ἐφόδια διὰ τὸν Τουρκικὸν στρατὸν καὶ Τοῦρκοι ἀξιωματικοὶ προωρισμένοι νὰ ὀργανώσουν τοπικὴν ἄμυναν. Διὰ τοῦτον τὸν λόγον, μὲ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ «Χαμηδιὲ» εἰς τὴν Μεσόγειον, διετάχθη ἡ ὁμὰς τῶν ἀτμομυοδρομόνων νὰ καταπλεύσῃ εἰς τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον. Ἐκ τοῦ στόλου τοῦ Αἰγαίου ἀπεσπάσθησαν εἰς τὸ Ἰόνιον πέλαγος τὸ θωρηκτὸν «Ψαρὰ» καὶ τὰ ἀντιτορπιλλικὰ «Ἀετός», «Λόγχη», «Ἀσπίς», ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Κυβερνήτου τῶν «Ψαρῶν» πλοιάρχου Ἀνδρέα Μιαούλη, διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τῶν μεταφορῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ τῆς Ἠπείρου καὶ τὴν διατήρησιν τοῦ ἀποκλεισμοῦ τῶν Ἀλβανικῶν παραλίων. Τὸ «Χαμηδιὲ» ἀπέπλευσεν ἐκ Μάλτας πρὸς τὰς 2ω τῆς πρωΐας τῆς 4ης Φεβρουαρίου, ἀλλ' ἀπὸ τῆς 3ης Φεβρουαρίου εἶχον ἀποπλεύσει τὸ ἀνθρακοφόρον «Ἄλμπα» ἐκ Νεαπόλεως καὶ τὸ ἀνθρακοφόρον «Ἑλίζα» ἐκ Μασσαλίας, κομίζοντα γαιάνθρακας καὶ τρόφιμα διὰ τὸ «Χαμηδιέ», τὰ ὁποῖα ἐπρόκειτο νὰ τοῦ παραδώσουν ἐν τῷ πελάγει. Μεγάλη κακοκαιρία ἐπεκράτει γενικῶς εἰς τὸ Αἰγαῖον τὴν ἡμέραν τῆς 4ης Φεβρουαρίου καὶ ἐκ τούτου τὰ πλοῖα τῆς ὑπὸ τὸν πλοίαρχον Ἀνδρέαν Μιαούλην ὁμάδος ἀπέπλευσαν τὴν ἑπομένην, 5ην Φεβρουαρίου, διὰ Κέρκυραν. Τὸ «Χα-

μηδιὲ» εὑρίσκετο τότε εἰς τὰ ὕδατα τῆς Τριπολίτιδος καὶ ἡ ἐξ ἀνωτέρας βίας καθυστέρησις ἐκείνη οὐδεμιᾶς ζημίας ἐγένετο πρόξενος. Ἡ ὁμὰς κατέπλευσεν εἰς Κέρκυραν τὴν 7ην Φεβρουαρίου καὶ ὠργάνωσε τακτικὰς περιπολίας. Ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἑπομένης ἡμέρας παρουσιάσθη καὶ ἡ ἐπείγουσα ἀνάγκη τῶν μεταφορῶν τοῦ συμμαχικοῦ Σερβικοῦ στρατοῦ ἐκ Θεσσαλονίκης εἰς τὰ παράλια τῆς Βορείου Ἀλβανίας διὰ τὴν ἐπιχείρησιν τῆς Σκόδρας, ἡ ὁποία ἀπὸ μηνῶν ἤδη ἐπολιορκεῖτο ὑπὸ τῶν Μαυροβουνίων εἰς ἐνίσχυσιν τῶν ὁποίων ἔμελλον νὰ ἀποσταλοῦν αἱ Σερβικαὶ δυνάμεις.

Τὴν 9ην Φεβρουαρίου τὰ «Ψαρὰ» ἔπλευσαν εἰς τὸ Δυρράχιον νὰ ἐξετάσουν ὁποῖα μέσα θὰ διέθετεν ὁ λιμὴν δι' ἀπόβασιν στρατευμάτων καὶ πόσοι ἄνδρες θὰ καθίστατο δυνατὸν ν' ἀποβιβάζωνται ἐκεῖ ἡμερησίως. Κατὰ τὴν ἐπάνοδον προσήγγισαν εἰς Αὐλῶνα καὶ ἐξετέλεσαν καὶ ἐπίδειξιν πρὸ τῆς Χειμάρρας. Ὁ ἀποκλεισμὸς τῶν Ἀλβανικῶν παραλίων ἐπεξετάθη ἀπὸ τῆς 11ης Φεβρουαρίου μέχρι τοῦ Δυρραχίου, καὶ διετάχθη νὰ γίνηται στενὸς καὶ νὰ ἐκτελῆται καὶ διὰ τῶν εὐδρόμων καὶ ἀκόμη διὰ τῶν ἀτμομυοδρομένων. Τὴν 14ην ἀπέπλευσαν ἐκ νέου τὰ «Ψαρὰ» νὰ περιπολήσουν εἰς τὰ παράλια τῆς Ἀλβανίας, καὶ, τὴν 15ην ἐξετέλεσαν τ' ἀντιτορπιλλικὰ ἡγουμένου τοῦ «Ἀετοῦ» ἄλλην περιπολίαν εἰκοσιτετράωρον, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ «Ἀετὸς» ἐκανονιοβολήθη ὑπὸ τῶν Τούρκων ἀπὸ τῶν ὑπερκειμένων λόφων τῶν Ἁγίων Σαράντα. Τὰ «Ψαρὰ» μετέβησαν καὶ ἔβαλον κατὰ τῶν λόφων ἐκείνων, ἀλλὰ δὲν ἔτυχον ἀπαντήσεως. Κατὰ τὰς ἡμέρας 19ης καὶ 20ης Φεβρουαρίου, ὁπότε ἐγένετο ἡ ἅλωσις τῶν Ἰωαννίνων, τὰ «Ψαρά», κατὰ διαταγὴν τοῦ Γενικοῦ Στρατηγείουσυ, νώδευσαν ἐμπορικὰ πλοῖα καὶ ἐξετέλεσαν ἐπιδείξεις ἀποβάσεως εἰς Ἁγίους Σαράντα. Ἐχθρικαὶ δυνάμεις ὑπῆρχον ἐπὶ τῶν ὑπερκειμένων ἐκεῖ λόφων, καὶ ἐπειδὴ τ' ἀποβιβαζόμενα ἀποσπάσματα ἦσαν ἀνεπαρκῆ, τὰ «Ψαρὰ» ἠναγκάσθησαν διὰ νὰ τὰ ὑποστηρίξουν νὰ καταναλώσουν πολλὰ πυρομαχικὰ καὶ τ' ἀντιτορπιλλικὰ ἐξετέθησαν εἰς τὸ ἐχθρικὸν πῦρ ὁσάκις ἐπλησίασαν τὴν ἀκτὴν ἐκείνην. Κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἐκοινοποιήθη εἰς τὸν ἀρχηγὸν τῆς ὁμάδος ἐκ τοῦ ὑπουργείου τῶν Ναυτικῶν ὅτι τὸ «Χαμηδιὲ» εὑρίσκετο ἔξωθεν τῆς Δαμιέττης καὶ ἠνθράκευε. Ἀπὸ τῆς 19ης εἶχεν ἀπο-

πλεύσει εἰς Ναύσταθμον ἡ «Ἀσπὶς» πρὸς ἐπισκευὴν καὶ ἀπεστάλη εἰς Κέρκυραν εἰς ἀντικατάστασιν αὐτῆς τὸ τορπιλλοβόλον «Νικόπολις». Τοῦτο ἦτο τὸ πρώην Τουρκικὸν «Ἀττάλεια», λεία πολέμου, τὸ ὁποῖον ἀνειλκύσθη ἐκ τοῦ ὅρμου Βαθὺ Πρεβέζης κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς παραδόσεως τῆς πόλεως.

Ἐν τῷ μεταξὺ εἶχεν ἀρχίσει ἡ ἐκ Θεσσαλονίκης εἰς Σὰν—Τζοβάννι μεταφορὰ μιᾶς Σερβικῆς μεραρχίας, καί, ὡς ἐκ τῆς ἐξαιρετικῆς ἐπειγούσης ἀνάγκης, τὰ Ἑλληνικὰ μεταγωγιγὰ ἐφ' ὅσον ἐπεβίβαζον τὸν στρατὸν ἐν Θεσσαλονίκῃ ἀπέπλεον ἄνευ ἄλλης καθυστερήσεως. Αἱ περὶ τῶν κινήσεων τοῦ «Χαμηδιὲ» πληροφορίαι ἦσαν ἀντιφατικαὶ καὶ ἀναλόγως αὐτῶν ἐξεδίδοντο διαταγαὶ εἰς τὴν ὁμάδα τοῦ Ἰονίου. Αἱ περιπολίαι ἐγίνοντο ὡς ἀνωτέρω ἐξετέθη, ὁπότε, τὴν 25ην Φεβρουαρίου, διετάχθησαν τὰ «Ψαρὰ» νὰ εἰδοποιήσουν τὰ περιπολοῦντα πλοῖα τῆς ὁμάδος των εἰς τὰ Βόρεια τῆς Ἀλβανίας νὰ ἐνεργήσουν τὴν ἐπιστροφὴν εἰς Πρέβεζαν τὸ ταχύτερον ὅσων μεταγωγικῶν μετέφερον τὸν Σερβικὸν στρατόν. Ἡ «Λόγχη» ἀπέπλευσεν ἀμέσως εἰς ἐκτέλεσιν ἐκείνης τῆς διαταγῆς καὶ τὴν ἑπομένην διετάχθησαν ἀντιθέτως τὰ «Ψαρὰ» νὰ ἑτοιμασθοῦν μετὰ τῆς ὁμάδος των ν' ἀποπλεύσουν εἰς καταδίωξιν τοῦ «Χαμηδιὲ» εἰς τὰ παράλια τῆς Συρίας.

Πρὸς τὰς 6ω πρωΐας τῆς 27ης Φεβρουαρίου, τὸ Ἑλληνικὸν φορτηγὸν Λέρος, 3100 τόννων, ἐπιστρέφον ἐκ Σὰν Τζοβάννι ὅπου εἶχεν ἀποβιβάσει Σερβικὸν στρατόν, εὑρίσκετο νοτίως τοῦ Δυρραχίου, εἰς τὸ ὕψος τῶν ἐκβολῶν τοῦ ποταμοῦ Σκουμπῆ, ὅταν συνηντήθη μετὰ τοῦ «Χαμηδιὲ», τὸ ὁποῖον τὸ διέταξε διὰ σήματος νὰ κρατήσῃ, τὸ ἐπλησίασεν εἰς ἀπόστασιν φωνῆς καὶ ἀπὸ τῆς γεφύρας του διετάχθη εἰς ἄπταιστον Ἑλληνικὴν γλῶσσαν ὁ κυβερνήτης τῆς «Λέρου» Κωστῆς νὰ ἐπιβῇ τοῦ καταδρομικοῦ, ὅπου καὶ ἐκρατήθη. Τὸ λοιπὸν πλήρωμα, ἐξ 20 ἀνδρῶν, διετάχθη νὰ ἐπιβῇ ἐντὸς ἐντὸς 5 λεπτῶν τῆς ὥρας κομίζον μόνον τὸ ἡμερολόγιον τοῦ πλοίου. Μετὰ ταῦτα τὸ «Χαμηδιὲ» ἐπροξένησε διὰ τοῦ ἐμβόλου του ἐπὶ τοῦ φορτηγοῦ τρία ρήγματα καὶ ἐπέφερε τὸν καταποντισμόν του πρὸς τὰς 7ω πρωΐας.

Ἀπὸ τῆς προηγουμένης ἡμέρας εὑρίσκετο εἰς περιπολίαν τὸ ἀντιτορπιλλικὸν «Λόγχη» διὰ νὰ ἀπέστελλεν εἰς Πρέβεζαν τὸ ταχύ-

τερον, εἰς ἐκτέλεσιν τῆς διαταγῆς τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ναυτικῶν, τὰ τυχὸν ἐν πλῷ Ἑλληνικὰ μεταγωγικά. Ἀλλὰ δὲν εἶχεν ἀκόμη συναντήσῃ τοιοῦτον πλοῖον καὶ ἐξηκολούθει τὴν περιπολίαν της, ὁπότε, τὴν πρωΐαν τῆς 27ης, καὶ 20 μίλλια νοτιώτερον τοῦ Δυρραχίου, εἶδε νὰ πλέῃ ἄνευ σημαίας ἓν καταδρομικὸν ὁμοιάζον πρὸς τὸ «Χαμηδιὲ» καὶ τὸ ἐπλησίασεν εἰς ἀπόστασιν 4.500 μέτρων. Ἡ «Λόγχη» ἔφερε τὴν σημαίαν της. Τὸ ὕποπτον πλοῖον ἐξηκολούθησε νὰ πλέῃ μὲ τὴν αὐτὴν πορείαν καὶ ταχύτητα, ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ ἀντιτορπιλλικὸν δὲν εἶχεν ἀρκετοὺς γαιάνθρακας διὰ νὰ τὸ παρακολουθήσῃ, ἀπεφάσισεν ὁ κυβερνήτης του νὰ πλεύσῃ προσκαίρως νοτιώτερον, νὰ συνεννοηθῇ διὰ τοῦ ἀσυρμάτου μὲ τὸ ἐπίσης περιπολοῦν εὔδρομον «Ἀθήνας», μέσον ἐκείνου νὰ καταστήσῃ ἐνήμερον τὸ θωρηκτὸν «Ψαρὰ» διὰ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ ὑπόπτου πλοίου, καὶ κατόπιν νὰ ἐπανέλθῃ διὰ νὰ τὸ παρακολουθήσῃ ἐφ' ὅσον θὰ τοῦ ἐπέτρεπον οἱ ὑπάρχοντες ἐπὶ τοῦ πλοίου του γαιάνθρακες. Ἀλλ' εἰς τὰς προσκλήσεις τοῦ ἀσυρμάτου τῆς «Λόγχης» τὸ εὔδρομον δὲν ἔδιδεν ἀπάντησιν. Τὸ ἀντιτορπιλλικὸν ἐξηκολούθησε νὰ πλέῃ πρὸς Νότον, καλοῦν ἀκαταπαύστως διὰ τοῦ ἀσυρμάτου, μέχρις ὅτου τὸ ἤκουσαν ἀπ' εὐθείας τὰ «Ψαρά», τὰ ὁποῖα ἠνθράκευον ἐν ὅρμῳ Κερκύρας διὰ τὸν πλοῦν τῆς Συρίας μετὰ τοῦ ἀντιτορπιλλικοῦ «Ἀετοῦ», τοῦ τορπιλλοβόλου «Νικοπόλεως» καὶ μεταγωγικῶν τινων. Τὰ «Ψαρά», ὁ «Ἀετὸς» καὶ ἡ «Νικόπολις» ἀπέπλευσαν ἀμέσως καὶ κατηυθύνθησαν ὁλοταχῶς πρὸς τ' Ἀλβανικὰ παράλια εἰς συνάντησιν τοῦ ἐχθροῦ.

Ἐν τῷ μεταξὺ τὸ «Χαμηδιὲ», πρὸς τὰς 8ω45λ πρωΐας τῆς αὐτῆς ἡμέρας, ἐνεφανίσθη πρὸ τοῦ λιμένος τοῦ Δυρραχίου, ἐκράτησε καὶ ἔβαλεν 20 περίπου βολὰς κατὰ τῶν κατασκηνώσεων τοῦ τοῦ Σερβικοῦ στρατοῦ, αἱ ὁποῖαι εὑρίσκοντο βορειοδυτικῶς τῆς πόλεως. Εὐθὺς ὡς τὸ «Χαμηδιὲ» ἤρχισε τὸ πῦρ ἐτηλεγραφήθησαν τὰ συμβαίνοντα εἰς Σὰν—Τζοβάννι, ὅπου εὑρίσκοντο ἠγκυροβολημένα τὴν ἡμέραν ἐκείνην τὰ ἑπόμενα Ἑλληνικὰ ἀτμόπλοια μὲ Σερβικὸν στρατὸν καὶ ὑλικόν: «Χρυσομάλλης Σιφναῖος», φέρον εἴδη ἐπιμελητείας, μὲ ἐσβεσμένα τὰ πυρὰ τῶν λεβήτων· «Τριφυλλία», φέρον στρατὸν καὶ 12 πυροβόλα (ἐν τῷ ἐσωτερικῷ λιμένι), «Ἐλπίς», φέρον 1100 στρατιώτας, 16 ἀξιωματικούς, 75 κτήνη

πυροβολικοῦ «Ζάννος Σφραίος», φέρον ἐπίσης ἀξιωματικοὺς στρατιώτας, κτήνη καὶ ὀλίγα πυροβολικά. Τὰ τρία τελευταῖα ἀτμόπλοια εἶχον καταπλεύσει τὴν μεσημβρίαν τῆς προηγουμένης ἡμέρας καὶ ἀγκυροβολήσαν εἰς τὸν ἐξωτερικὸν ὅρμον. Ἐντὸς τούτων, καθ' ἣν ὥραν τὸ «Χαμηδιὲ» ἐλκυσίζε τὸ Δυρράχιον, ἠγκυροβόλησαν εἰς τὸν ἐξωτερικὸν ὅρμον τοῦ Σὰν—Τζιβάννι τὰ ἑπόμενα Ἑλληνικὰ ἀτμόπλοια μὲ Σερβικὸν στρατὸν καὶ ὑλικόν: «Μαρίκα» φέρον 3 ἀτροπλάνα καὶ 1200 ἀξιωματικοὺς καὶ στρατιώτας· «Ζεὺς» φέρον 200 ἄνδρας, 288 κτήνη καὶ 9 πολεμόλια· «Ν. Βεργενιώτης», φέρον 1200 ἀξιωματικοὺς καὶ στρατιώτας, 28 κλιβάνους ἐκστρατείας, 23 κτήνη, ὀχήματα, τρόφιμα καὶ ἀποσκευάς. Ἐν τῷ ἐξωτερικῷ ὅρμῳ ἐμενεν ἐπίσης τὸ μικρὸν Αὐστρουγγρικὸν ἀτμόπλοιον «Σκόδρα» καὶ ἓν τρίστηλον Ἀλβανικὸν ἱστιοφόρον, τὸ ὁποῖον εἶχε καταχρεωθῇ ὑπὸ τῶν Μαυροβουνίων καὶ ἐχρησίμευεν ὡς τροφαποθήκη τοῦ στρατοῦ τοῦ ἀπὸ μηνῶν πολιορκουμένου τὴν πόλιν τῆς Σκόδρας.

Ἡ εἴδησις τοῦ βομβαρδισμοῦ τοῦ Δυρραχίου ὑπὸ τοῦ «Χαμηδιὲ» ἐλήφθη πρὸς τὰς 10ω πρωΐας ἐν Σάν—Τζιβάννι καὶ ἀπεφασίσθη ἀμέσως νὰ ἐσαλπίσθων πάντα τὰ ἀτμόπλοια εἰς τὸν ἐσωτερικὸν λιμένα, νὰ προσαφιζουν εἰς τὰς βορειοδυτικὰς ἀμμώδεις ἀκτάς αὐτοῦ καὶ ν' ἀποβιβάσουν ἐν τάχει τὰ φορτία των, ἐκειδὴ μέσα ἀποβάσεως ἐν Σὰν Τζιβάννι δὲν ὑπῆρχον καὶ ὁ Σερβικὸς στρατὸς μετὰ μεγάλης βραδύτητος καὶ δυσκολιῶν κατάφθανε ν' ἀποβιβάζηται. Τὰ πλοῖα ἤρχισαν νὰ ἀτοιμάζονται πρὸς τὰς 10ω καὶ 45. Τὰ τρία ἐκ τούτων, τὰ ὁποῖα εἶχον καταπλεύσῃ τὴν προηγουμένην ἡμέραν, εἶχον ἤδη ἀποβιβάσει τὸ ἥμισυ τῶν ἐπιβαινόντων ἀνδρῶν καὶ κτηνῶν. Τὰ λοιπὰ τρία, τὰ ὁποῖα εἶχον καταπλεύσῃ ἐκείνην τὴν πρωΐαν, δὲν εἶχον ἀρχίσει τὴν ἀποβίβασιν. Τὸ φέρον εἴδη ἐπιμελητείας τοῦ Σερβικοῦ στρατοῦ εἶχεν ἀποβιβάσει μόλις τὸ ἓν τέταρτον τοῦ φορτίου του. Πρὸς τὰς 11ω 15λ ὁ «Ζάννος Σφραίος» προσήρχετε μὲ τὴν πρῷραν πρὸς τὴν δυτικὴν ἄκτην τοῦ ἐσωτερικοῦ ὅρμου κάτωθεν τοῦ τηλεγραφείου, ὁ «Ζεὺς» δεξιὰ παραλλήλως καὶ πλησὶον αὐτοῦ, ἡ «Μαρίνα» παραλλήλως καὶ δεξιὰ τοῦ «Διός», καὶ, τὰ τρία ταῦτα πλοῖα ἤρχισαν ἐν τάχει ἀπὸ τῆς πρῴρας νὰ κενῶνται τῶν ἐπιβαινόντων

ἀνδρῶν τοῦ στρατοῦ καὶ τῶν πληρωμάτων των. Ὁ «Χρυσομάλλης Σφραίος» καὶ ἡ «Ἑλλὶς» εἶχον ἐσβεσμένα τὰ πυρὰ καὶ παρέμειναν εἰς τὴν θέσιν των. Ἡ «Τριφυλλία» εἰσήχθη ἤδη ἀπὸ τῆς προηγουμένης ἡμέρας εἰς τὸν ἐσωτερικὸν λιμένα. Τελευταῖος ἐκεχείρησε νὰ εἰσέλθῃ ὁ «Βεργενιώτης», ἀλλά, ἐνῷ ἔστρεφε πρὸς ἀριστερὰ διὰ νὰ ἀποφύγῃ τὰ ἀβαθῆ τοῦ μέσου τοῦ λιμένος, προσῆραξε εἰς τὰ ἀβαθῆ τῆς ἀπέναντι ἀκτῆς.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ τελευταίου τούτου χειρισμοῦ ἐβλάβη ὁ «Χαμηδιὲ» ἐρχόμενον ὁλοταχῶς ἐκ τοῦ ἀκρωτηρίου Ροδώνης, μὲ πορείαν κατὰ τι πρὸς δυσμὰς τοῦ φάρου τοῦ ὅρμου Σὰν—Τζιβάννι, φέρον ἐπηρμένην πρώτου μεγέθους Τουρκικὴν σημαίαν καὶ δύο σειρὰς σημάτων, τὰ ὁποῖα δὲν κατώρθωσαν νὰ ἐρμηνεύσουν νὰ πλοΐα. Τὸ ἀπὸ Δυρραχίου εἰς Σὰν-Τζιβάννι διάστημα διέτρεξε τὸ ἐχθρικὸν καταδρομικὸν μὲ ταχύτητα 15 περίπου μιλλίων. Περὶ τὴν μεσημβρίαν ἐπλησίασεν εἰς ἀπόστασιν 5000 μέτρων περίπου, ἐσταμένη πρὸς τὰ δεξιὰ καὶ ἤρχισε πῦρ ἀπὸ τῆς ἀριστερᾶς πλευρᾶς του κατὰ τῶν «Βεργενιώτη», «Χρυσομάλλη Σφραίου», «Ἑλλίδος», «Τριφυλλίας», τὰ ὁποῖα δὲν ἐκαλύπτοντο ὑπὸ τῆς δυτικῆς ἄκρας τοῦ ὅρμου. Ὅταν τὸ «Χαμηδιὲ» ἤρχισε τὸ πῦρ, τὰ ἐν τῷ ἐσωτερικῷ ὅρμῳ ἀτμόπλοια, τὰ ὁποῖα εἶχον προσαφιζῃ, εἶχον ἤδη ἀρχίσει τὴν ἀποβίβασιν. Ὁ «Βεργενιώτης» προσηραγμένος, παρευσίαζε τὴν ἀριστερὰν πλευρὰν του εἰς τὸ ἐχθρικὸν καταδρομικόν, ἀλλ' ἀπὸ τῆς δεξιᾶς εἶχεν ἤδη ἀποβιβάσει περὶ τοὺς 250 στρατιώτας ἐπὶ τοῦ μικροῦ Αὐστρουγγρικοῦ «Σκόδρας», τὸ ὁποῖον ἦ λιμενικὴ ἀρχὴ ἐξηνάγκασε διὰ τῆς βίας νὰ παραλάβῃ τοὺς ἄνδρας. Ἡ «Τριφυλλία», ἡ ὁποία εἰσήχετο μὲν εἰς τὸν ἐσωτερικὸν λιμένα ἀλλ' ἔμενεν ἐκτεθειμένη ἐπίσης εἰς τὸ «Χαμηδιὲ», ἐνῷ ἐξηκολούθει ν' ἀποβιβάζῃ τοὺς ἄνδρας, προητοιμασεν ἐπὶ τοῦ κατασταρώματος καὶ δύο μικρὰ πυροβόλα διὰ νὰ βάλῃ κατὰ τοῦ ἀγθροῦ. Ἡ «Ἑλλὶς» εἶχεν ἀκόμη ἐπὶ τοῦ πλοίου 50 στρατιώτας. Ὁ «Χρυσομάλλης Σφραίος» εἶχε κενωθῇ τοῦ πληρώματος καὶ τῶν Σέρβων ἐργατῶν τῆς ἐκφορτώσεως.

Τὸ «Χαμηδιὲ» ἤρχισε πῦρ κατ' ἀρχὰς κατὰ τῶν «Βεργενιώτη» καὶ «Χρυσομάλλη Σφραίου», κατόπιν κατὰ τῶν «Ἑλλίδος» καὶ «Τριφυλλίας», καὶ ἔρριψε καὶ βολὰς τινας ἐπὶ τῆς ὁδοῦ

πρὸς τὸ Ἀλέσιο. Τὸ πῦρ αὐτοῦ διήρκεσε περὶ τὰ 40λ τῆς ὥρας, τὰς πλείστας τῶν βολῶν ἔβαλεν ἀπὸ τῆς ἀριστερᾶς πλευρᾶς, καὶ περὶ τὸ τέλος τοῦ βομβαρδισμοῦ, ἐστράφη καὶ ἔβαλεν ἀπὸ τῆς δεξιᾶς χωρὶς νὰ προχωρήσῃ πλησιέστερον τῶν 4.000 μ. ἀπὸ τοῦ δρμου. Ὀθτε ἔπλευσε καταλλήλως ὅπως ἀποκαλυφθοῦν ἐκ τῆς δυτικῆς ἄκρας τοῦ ὅρμου τὰ ἐκεῖ προσηρτημένα ἄλλα τρία Ἑλληνικὰ ἀτμόπλοια, ὁ πολυάριθμος Σερβικὸς στρατός, ὁ ὁποῖος ἐτρέπετο πρὸς τοὺς λόφους, καὶ τὰ ἐπὶ τῆς παραλίας ἐκτεθειμένα εἰς μεγάλας ποσότητας πυρομαχικὰ καὶ τρόφιμα. Ἐὰν ἐχεῖριζε καταλλήλως καὶ ἀπεκάλυπτε πάντα ἐκεῖνα, αἱ ζημίαι θὰ ἦσαν ἀνυπολόγιστοι καὶ τὰ θύματα πάμπολλα. Ὁ «Χρυσομαλλὴς Σιφναῖος» ἐβλήθη ἰδίως πρὸς πρῷραν καὶ ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς πλευρᾶς του. Ἐξερράγησαν ταχέως πυρκαϊαὶ εἰς τὰ δύο προφυλὰ κύτη, ὑπέστη σημαντικὸς ζημίας εἰς τὴν ἴσαλον καὶ ἤρχισε νὰ βυθίζεται ὀλίγον κατ' ὀλίγον. Ἡ «Τριφυλλία» ὑπέστη ἀσημάντους ζημίας ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς πλευρᾶς της ὑπὸ δύο βλημάτων, καὶ ἔβαλε κατὰ τοῦ «Χαμηδὲ» μὲ δύο ὁρμβατικὰ πυροβόλα, τὰ ὁποῖα ἐξοπλίσαν οἱ ἐπιβαίνοντες Σέρβοι, ἀλλ' ἡ βολή των ὑπῆρξε βραχεῖα. Ἡ διαγωγὴ τοῦ κυβερνήτου αὐτῆς ὑπῆρξεν ἀξιέπαινος. Δύο μιχανικοὶ καὶ εἷς θερμαστὴς, ἐκ τοῦ πληρώματος τῆς ἔπεσαν εἰς τὴν θάλασσαν διὰ τὰ σωθοῦν καὶ ἐπνίγησαν. Ἡ «Ἑλπὶς» ἐδέχθη 6 βολάς, ἀλλὰ τὸ σκάφος ὑπέστη ζημίας ἀσημάντους. Ἐφονεύθησαν δύο ἐκ τῶν 7 στρατιωτῶν Σέρβοι, ἐληγοθήσαν ἐλαφρῶς 3 ἀξιωματικοί των καὶ ἔπεσαν στρατιῶταί τινες εἰς τὴν θάλασσαν διὰ νὰ σωθοῦν. Ὁ «Βορθενιώτης» ἐβλήθη ὑπὸ περισσοτέρων τῶν 20 βλημάτων. Ὁ κυβερνήτης αὐτοῦ ὑπῆρξεν ἀξιέπαινος. Ἴσταιο ἐπὶ τῆς γεφύρας κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ βομβαρδισμοῦ, ὡς καὶ ὁ κυβερνήτης τῆς «Τριφυλλίας», καὶ ἐσύστησεν εἰς τοὺς στρατιώτας νὰ κατέλθουν εἰς τὰ κύτη τοῦ πλοίου πρὸς μεγαλυτέραν ἀσφάλειαν, ἀλλὰ δὲν εἰσηκούσθη. Ἐπὶ τοῦ πλοίου τον ἐφονεύθησαν δύο καὶ ἐληγοθήσαν ὀλίγοι ἄνδρες, ἀλλ' ἅπαντες σχεδόν, μηδὲ τοῦ πληρώματος ἐξαιρουμένου, κατελήφθησαν ὑπὸ πανικοῦ, ἤρχισαν νὰ πίπτουν σωρηδὸν εἰς τὴν θάλασσαν διὰ νὰ σωθοῦν καὶ ἐκ τούτων ἐπνίγησαν περισσότεροι τῶν 70 πρὸ τῶν ὁμμάτων τοῦ κυβερνήτου. Ὅσοι ἐφονεύθησαν ἀληνθρακώθησαν ὑπὸ τῆς πυρκαϊᾶς τὴν ὁποίαν ἐπροξένησαν εἰς τὸ πλοῖον τὰ πρῶτα βλήματα.

Ἐκ τῶν 900 ἐξωτικομένων ἐπὶ τοῦ πλοίου μὲ τὴν ἔναρξιν τοῦ πυρός, εἶχον παραμείνει ὅλων ἕνεκεν ὁ βομβαρδισμὸς μόνον 25 στρατιῶται Σέρβοι, ὁ ὑποπλοίαρχος τοῦ πλοίου, ὁ πρῶτος μηχανικὸς καὶ ὁ μάγειρος. Πάντες οἱ λοιποὶ εἶχον ζωφθῇ εἰς τὴν θάλασσαν. Ἐκ τοῦ πληρώματος ἀπωλέσθησαν τρεῖς, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ υἱὸς τοῦ κυβερνήτου, ὅσους παρακομφθέντες ὑπὸ πνιγομένων Σέρβων στρατιωτῶν. Τὸ μικρὸν Ἀδστρουγγρικὸν ἀτμόπλοιον καὶ τὸ Ἀλβανικὸν ἱστιοφόρον οὐδεμίαν ὑπέστησαν βλάβην. Τὰ θύματα τῶν Σέρβων ὑπῆρξαν 119 ἄνδρες.

Ὁ κυβερνήτης τοῦ Χαμηδὲ, ἢ διότι παρετήρησε τὴν «Λόγχην» πλέουσαν πρὸς Νότον καὶ καλοῦσαν τὴν λοιπὴν Ἑλληνικὴν ναυτικὴν δύναμιν, ἢ διότι δὲν ἐγνώριζε τὰς λεπτομερείας τοῦ ὅρμου τοῦ Σὰν—Τζοδάννι καὶ δὲν ἤθελε καὶ νὰ πλησιάσῃ περισσότερον διὰ νὰ μὴ τυχὸν εἰσέλθῃ ἐντὸς τῆς ἀκτίνος ἐνεργείας τῶν πυροβόλων τῆς «Τριφυλλίας», ἀφοῦ ἔβαλεν ἐντὸς 40 λεπτῶν τῆς ὥρας περὶ τὰς 100 βολὰς κατηυθύνθη πρὸς τὸ Δουλτσῖνο, διήλθε περὶ τὰ 18 μίλλια ἔξωθεν τοῦ Ἀντιπάξους καὶ κατόπιν ἠνοίχθη πρὸς τὸ Ἀδριατικὸν πέλαγος. Ἡ βολὴ τοῦ «Χαμηδὲ» ὑπῆρξε καλή. Ἐν Σὰν—Τζοδάννι ἀμέσως ἀπεκαταστάθησαν τὰ πράγματα εἰς τὴν κανονικὴν τροχιάν των καὶ ἐξωκολούθησαν αἱ διὰ τῶν Ἑλληνικῶν ἀτμοπλοίων μεταφοραὶ τοῦ Σερβικοῦ στρατοῦ ἄνευ διακοπῆς.

Κατ' ἀρχὰς διετάχθη καταδιωξις τοῦ «Χαμηδὲ» πρὸς τὴν Βάρην καὶ τὸν κόλπον τοῦ Τάραντος, καὶ κατόπιν ὅμως περιῆλθεν εἰς γνῶσιν τῆς κυβερνήσεως ὅτι εἶχε προσεγγίσῃ εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ὁρίσθη εἰς ἕρμιον ὅρμον τῆς Κρήτης σταθμὸς ἀνθρακεύσεως διὰ τὰ πλοῖα τὰ ὁποῖα θὰ ἔπλεον εἰς καταδίωξιν καὶ διετάχθησαν συγχρόνως πάντα τὰ πλοῖα τῆς ὁμάδος ὑπὸ τὸ θωρηκτὸν «Ψαρὰ» νὰ σπεύσουν εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ ἀγκυροβοληθοῦν ἔξωθεν τοῦ λιμένος ἕως ὅτου θὰ ἐξῆγετο τὸ καταδρομικὸν διὰ νὰ τὸ κατέστρεψον. Ἀλλ' ἀνεστάλη καὶ ἐκείνη ἡ διαταγὴ διότι ἐγκαίρως ἐγνώσθη ὅτι τὸ «Χαμηδὲ» ἀπέπλευσεν ἐξ Ἀλεξανδρείας. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, Φεβρουαρίου καὶ Μαρτίου 1913, ἐνηργήθησαν μεταφοραὶ μιᾶς μεραρχίας Σερβικοῦ στρατοῦ ἐκ Θεσσαλονίκης εἰς Σάν—Τζοδάννι καὶ 40.000

Ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἀπὸ Πρεβέζης εἰς Θεσσαλονίκην. Ὁ μόνος τρόπος ἐξασφαλίσεως τῶν μεταγωγικῶν εἰς διάπλουν τόσων πολλῶν μιλλίων ἦτο ἡ συνοδεία ὑπὸ πλοίου ἰσχυροτέρου τοῦ «Χαμηδιέ», καὶ εἰς τοῦτο κατέληξε τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ναυτικῶν διὰ τῆς «Ὕδρας» εἰς τὸ Αἰγαῖον καὶ τῶν «Ψαρῶν» εἰς τὸ Ἰόνιον. Τὰ μεγάλα εὔδρομα τῆς ὁμάδος τοῦ Ἰονίου ἐχρησιμοποιήθησαν ἐφεξῆς ὡς μεταφορικὰ στρατοῦ ὑπὸ συνοδείαν τῶν θωρηκτῶν.

Ὡς πρὸς τὸ ἔργον τοῦ ἐμπορικοῦ ναυτικοῦ κατὰ τὸν πόλεμον, 6 ἀτμόπλοια ταχυδρομικά, ἀκτοπλοϊκὰ καὶ ὑπερωκεάνεια τὰ ὁποῖα ὡπλίσθησαν διὰ ταχυβόλων, μετεβλήθησαν εἰς εὔδρομα· Ταῦτα ἦσαν ἡ «Ἑσπερία», ἡ «Μακεδονία», ἡ «Ἀρκαδία», ἡ «Μυκάλη», αἱ «Ἀθῆναι», ὁ «Θεμιστοκλῆς». Δύο ταχυδρομικὰ μετεσχηματίσθησαν εἰς πλωτὰ νοσοκομεῖα, ἓν τοῦ στρατοῦ καὶ ἓν τοῦ στόλου, δύο ἄλλα ἐχρησιμοποιήθησαν εἰς Μοῦδρον ὡς διαρκῆ ἀνθρακοφόρα τοῦ στόλου, ἓν πετρελαιοφόρον παρέμεινε μονίμως ἐκεῖ, καί, ἐν συνόλῳ 97 Ἑλληνικὰ ἀτμόπλοια ταχυδρομικά, φορτηγὰ καὶ ὑπερωκεάνεια ἐχρησιμοποιήθησαν ἐπιτυχῶς διὰ τὰς στρατιωτικὰς καὶ παντὸς ἄλλου ὑλικοῦ μεταφοράς, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ πολέμου. Κατόπιν ὁ ἀριθμὸς ἐκεῖνος ηὔξησεν ἀκόμη ἀναλόγως τῶν ἀναγκῶν καὶ ἄλλων στρατιωτικῶν μεταφορῶν, αἱ ὁποῖαι ἐχρειάσθησαν νὰ γίνουν διὰ τὴν νίκην τοῦ ἀγωνιζομένου ὑπὲρ τοῦ δικαίου του ἔθνους. Καθ' ὅλην τὴν πολύμηνον περίοδον τῶν ἐχθροπραξιῶν ἐσημειώθη ὁ πατριωτισμὸς καὶ ἡ προθυμία τῶν κυβερνητῶν καὶ τῶν πληρωμάτων τοῦ ἐμπορικοῦ ναυτικοῦ.

Τὴν 2αν Μαρτίου ἐγένετο ἀπόβασις Ἑλληνικοῦ στρατοῦ εἰς Σάμον καὶ ἡ κατάληψις τῆς νήσου ὑπὸ τοῦ θωρηκτοῦ «Σπετσῶν» ἐν ὀνόματι τοῦ βασιλέως τῶν Ἑλλήνων.

Ἀπὸ τῆς ναυμαχίας τῆς 5ης Ἰανουαρίου τὰ ἐχθρικὰ θωρηκτὰ ἔπαυσαν τὰς ἐξόδους των. Μίαν μόνην φοράν, κατὰ τὸν Φεβρουάριον, ἐνεφανίσθη ἐπ' ὀλίγην ὥραν κάτωθεν τοῦ Σεντοὺλ-Μπὰχρ ἓν θωρηκτὸν τύπου «Μπαρμπαρός». Ἡ ἐμφάνισις τοῦ θωρηκτοῦ δὲν συνωδεύθη μὲ κίνησιν τοῦ «Μετζητιὲ» ἢ τῶν Τουρκικῶν ἀντιτορπιλλικῶν, οὔτε ἐγνώσθη ὁ λόγος τῆς ἐμφανίσεως ἐκείνης. Τὴν ἔκτασιν τῶν ζημιῶν τῶν Τουρκικῶν θωρηκτῶν ἀκόμη τότε τὴν ἠγνοοῦμεν. Εἴχομεν βεβαίως τὴν προσωπικὴν ἀντίληψιν, ἐκ τοῦ πλή-

θους τῶν πτώσεων τῶν βλημάτων καὶ τῶν πυρκαϊῶν, τὰς ὁποίας εἴδομεν κατὰ τὴν μάχην, ὅτι τὰ πλοῖα ἐκεῖνα εὑρίσκοντο ἐν κακῇ καταστάσει. Ἀλλ' ὁπωσδήποτε διετελοῦμεν πάντοτε ἕτοιμοι εἰς πᾶν ἐνδεχόμενον, αἱ περιπολίαι τῶν ἀντιτορπιλλικῶν ἐξηκολούθουν, καὶ ἡ μόνη μεταβολὴ ὑπῆρχεν ἡ μεθώρμισις ἀπὸ Χίου εἰς Μοῦδρον τῶν πλοίων τῆς μοίρας τῶν εὐδρόμων, ἑβδομάδας τινας πρὸ τῆς διαλύσεως αὐτῆς. Ἂν καί, ἀναλόγως τῶν παρατεινομένων ἐπὶ τόσους συνεχεῖς μῆνας περιπολιῶν πρὸ τοῦ στομίου τοῦ Ἑλλησπόντου, τὰ 14 ἐν ὅλῳ ἀντιτορπιλλικὰ ἦσαν πολὺ ὀλίγα, διότι ὁ ἀριθμὸς τῶν παρόντων περιωρίζετο ἐκ τῶν συχνῶν ἐκτάκτων ἀποσπάσεων καὶ τῆς ἐκ περιτροπῆς μεταβάσεως αὐτῶν πρὸς ἐπισκευὴν εἰς τὸν Ναύσταθμον, ἐν τούτοις αἱ περιπολίαι ἐξηκολούθησαν ἀδιάλειπτοι. Ἡ ἐκ νέου ἐμφάνισις τοῦ «Χαμηδιὲ» εἰς τὴν Μεσόγειον ἐπροκάλεσε τὴν ἀπόσπασιν εἰς τὸ Ἰόνιον πέλαγος τριῶν ἀντιτορπιλλικῶν, καὶ κατ' ἐκεῖνον τὸν μῆνα συνέπεσαν αἱ περιπολίαι νὰ ἦσαν αἱ κοπιωδέσταται ἐκ τῶν διαρκῶν σφοδροτάτων τρικυμιῶν, πρὸ πάντων ἀπὸ Βορρᾶ. Ἐν ὥρᾳ ἡμέρας, κατὰ τὰς τοιαύτας μεγάλας τρικυμίας, ἦτο δυνατὸν εἰς τὸ ἓν τῶν περιπολούντων νὰ βλέπῃ τὸ ἄνοιγμα τοῦ στομίου τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ νὰ εὑρίσκηται ὑπηνέμως τῶν Μαυρονησίων, ἐν ᾧ τὸ ἕτερον, ὁπωσδήποτε προφυλαγμένον ὑπηνέμως τοῦ ἀκρωτηρίου Κέφαλος τῆς Ἴμβρου, παρετήρει καὶ ἐκεῖνο τὸ στόμιον ἀπὸ τῆς θέσεως του κινούμενον μὲ μικρὰν ταχύτητα. Ἀλλ' ἀμφότερα, πρὸ τῆς δύσεως ἀκόμη τοῦ ἡλίου, ἦσαν πάντοτε εἰς κίνησιν καὶ ἐπλησίαζαν πολὺ τὸ ἄνοιγμα τοῦ στομίου ἀνεξαρτήτως τῆς καταστάσεως τῆς θαλάσσης. Κατὰ τὰς συνεχεῖς σκοτεινὰς ἐκείνας νύκτας ὑπελόγιζον τὴν θέσιν των διὰ τῆς διοπτεύσεως τοῦ προβολέως τοῦ Σεντοὺλ-Μπάχρ. Ἡ λειτουργία τοῦ προβολέως τούτου, ὡς καὶ τοῦ προβολέως τοῦ Κοὺμ-Καλὲ ἴσης ἐντάσεως, δὲν ἐσταμάτησε καθ' ὅλην τὴν περίοδον τοῦ πολέμου. Αἱ ἀρχικαὶ διαταγαὶ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ναυτικῶν τῆς Τουρκίας, κατὰ τὰς ὁποίας θὰ ἔπρεπε νὰ φωτίζωνται ὑπὸ τῶν προβολέων τὰ Ἑλληνικὰ ἀντιτορπιλλικὰ καὶ τὰ πυροβολεῖα νὰ τὰ ἄφινον μὲν νὰ διέλθουν τὸ στόμιον, ἀλλ' ἀφοῦ θὰ εἰσήρχοντο νὰ τοὺς ἐκλείοντο τὰ στενά, ἐξηκολούθησαν νὰ παραμένουν ἐν ἰσχύϊ. Ἄλλως δὲν ἐξηγεῖται διατὶ δὲν ἤρχιζον τὰ πυροβολεῖα τὸ πῦρ

κατὰ τῶν ἀντιτορπιλλικῶν, τὰ ὁποῖα πάντα ἀνεξαιρέτως εἶχον ἐκ περιτροπῆς ἐπανειλλημένως πλησιάσει κατὰ τὰς νύκτας τὸ ἀκρωτήριον τῆς Ἕλλης εἰς ἐγγυτάτην ἀπόστασιν καὶ τεθῆ ὑπὸ τὴν δέσμην τοῦ προβολέως τοῦ Σεντοὺλ Μπάχρ. Ἡ ἐπιτήρησις τῶν Τούρκων παρέμεινεν ἄγρυπνος. Τὸ ἀντιτορπιλλικὸν «Νίκη», κατὰ μίαν περιπολίαν του, διῆλθε μετὰ τὸ μεσονύκτιον τὸ στόμιον τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ ἐπροχώρησεν ἐντὸς αὐτοῦ περὶ τὸ $1^1/_2$ μίλλιον. Ὁ προβολεὺς τοῦ Σεντοὺλ-Μπὰχρ τὴν παρηκολούθησεν ἀλλὰ τὸ πυροβολεῖον δὲν ἔβαλε κατ' αὐτῆς. Ἐν τούτοις μετ' ὀλίγον ἤρχισε νὰ τὴν παρακολουθῇ καὶ ὁ προβολεὺς τοῦ Κοὺμ—Καλέ, πλησίον τοῦ ὁποίου παρετηρήθησαν ἀπὸ τῆς «Νίκης» κινήσεις φώτων, τὰ ὁποῖα ἐθεωρήθησαν ὡς φῶτα μάχης. Κατόπιν δευτερολέπτων τινων ἀπὸ τῶν κινήσεων τῶν φώτων, ἤρχισε τὸ Κοὺμ—Καλὲ πυκνὸν πῦρ κατὰ τοῦ ἀντιτορπιλλικοῦ, τὸ ὁποῖον διέφυγεν ἀνέπαφον ὡς ἐκ τῆς μεγίστης ταχύτητος τὴν ὁποίαν ἀνέπτυξε.

Τὴν 17ην Φεβρουαρίου, πρὸς τὰς 4ω μ. μ., ἐξερράγη χιονοθύελλα. Ὁ Βορρᾶς ἔπνευσεν ἀπ' εὐθείας καταιγίζων καὶ ἐντὸς ὀλίγων λεπτῶν ἐγένετο μέγιστος κυματισμός. Ἐν αὐτῷ τῷ Μούδρῳ δὲν ἐδόθη ὁ καιρὸς νὰ ληφθοῦν μέτρα ἐξασφαλίσεως τῶν φορτηγίδων, δύο ἐκ τῶν ὁποίων πλήρεις γαιανθράκων, προσδεδεμέναι εἰς τὴν πρύμνην ἑνὸς ἀνθρακοφόρου, ἐντὸς δευτερολέπτων ἐπληρώθησαν ὕδατος ἐκ τοῦ κυματισμοῦ, ἐβυθίσθησαν καὶ μόλις ἐπρόφθασαν ἀπὸ τοῦ ἀνθρακοφόρου ν' ἀποκόψουν τὰ σχοινία τῆς προσδέσεως. Δύο ἱστιοφόρα καὶ ὅσαι φορτηγίδες εὑρίσκοντο ἠγκυροβολημέναι πλησίον τῆς ἀποβάθρας τοῦ Μούδρου, ἐσύρθησαν μὲ τὰς πρώτας ἰσχυρὰς πνοὰς καὶ εὑρέθησαν ἐντὸς ὀλίγων λεπτῶν εἰς τὴν ἀπέναντι ξηράν. Πάντα τὰ πλοῖα ἐτέθησαν εἰς κίνησιν καὶ ἐπόντισαν καὶ ἄλλας ἀγκύρας. Τὰ εἰς ἀπόστασιν 300 μέτρων ἀπ' ἀλλήλων ἠγκυροβολημένα πλοῖα ἔπαυσαν νὰ φαίνωνται. Κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν ἤρχετο εἰς Μοῦδρον τὸ ἐπίτακτον Πελοπόννησος, καί, κατὰ τὴν ἔναρξιν τῆς θυέλλης, εὑρέθη ἀκριβῶς εἰς ἀπόστασιν τριῶν μιλλίων ἀπὸ τοῦ προλιμένος, ἔπαυσε νὰ βλέπῃ τὴν ἀκτήν, ἐτέθη ἐν ἀντιμονῇ καὶ παρέμεινεν εἰς τοιαύτην κατάστασιν ἐπὶ 40 ὥρας. Ὅταν ἐπὶ τέλους εἶδε ξηράν, ἐν ᾧ ὑπελόγιζεν ὅτι θὰ ἐξηκολούθη νὰ παραμένῃ νοτίως τῆς Λήμνου, ἀνε-

γνώρισεν ὅτι εὑρίσκετο ἀκριβῶς κάτωθεν τοῦ ἀκρωτηρίου Ἄθω τῆς χερσονήσου τοῦ Ἁγίου Ὄρους. Κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν, τῆς 17ης Φεβρουαρίου, εὑρίσκοντο εἰς περιπολίαν τ' ἀντιτορπιλλικὰ «Λέων» καὶ «Ἰέραξ». Ἐκ τούτων ὁ «Ἰέραξ» εὑρέθη εἰς ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς ξηρᾶς καὶ ἐν ᾧ ἐξηκολούθη τὸν πλοῦν προσήραξε. Ἐτηλεγράφησεν ἀμέσως τὸ συμβὰν εἰς τὸν Ναύαρχον καὶ ἀνέφερεν ὅτι ἐκ τῆς χιονοθυέλλης δὲν ἦτο εἰς θέσιν ν' ἀναγνωρίσῃ ποῦ εὑρίσκετο. Ἀλλ' οὔτε καὶ τὴν ἑπομένην πρωΐαν ἀνεγνώρισε τὴν ἀκτήν. Ἠπατήθη κατ' ἀρχάς, ἐπειδὴ ἡ μόλις διακρινομένη ἀκτὴ μὲ τὴν πυκνὴν χιόνα ἦτο κατάλευκος, καὶ ἀνέφερεν ὅτι εὑρίσκετο προσηραγμένος εἰς τὴν ἀκτὴν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Πρὸ ὀλίγων ἑβδομάδων, ὑπὸ ἀναλόγους περιστάσεις, εἶχε προσαράξη εἰς τὸν Εὔξεινον Πόντον τὸ Τουρκικὸν βραδυκίνητον θωρηκτὸν «Ἀσὰρ-Τεφήκ», ὀλίγον βορειότερον τοῦ στομίου τοῦ Βοσπόρου, εἰς τὸ ὕψος τῆς λίμνης τῶν Δέρκων, καὶ οἱ Βούλγαροι τὸ ἀπετελείωσαν ἀπὸ τῆς ξηρᾶς μὲ τὸ πυροβολικόν των. Τὸ τὶ ἔμελλε νὰ ἐπακολουθήσῃ, ἐὰν πράγματι ὁ «Ἰέραξ» εὑρίσκετο προσηραγμένος εἰς τὴν ἀκτὴν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, πλησίον τῶν ὀχυρωμάτων τοῦ στομίου τοῦ Ἑλλησπόντου ὅπου εὑρίσκετο πάντοτε πολὺ πεδινὸν πυροβολικόν, δὲν χρειάζεται ἀνάλυσιν διὰ νὰ κατανοηθῇ. Ἐν τούτοις, μετὰ πέντε ὥρας ἀπὸ τῆς ἀναφορᾶς ἐκείνης, κατόρθωσε ν' ἀναγνωρίσῃ ὅτι εὑρίσκετο νοτιοδυτικῶς Τενέδου εἰς ἀπόστασιν δεκάδων τινων μέτρων ἀπὸ τῆς παραλίας. Ὁ Βορρᾶς ἔπνεε πάντοτε καταιγίζων. Τὴν ἑπομένην πρωΐαν, 40ω ἀπὸ τῆς προσαράξεως, ἀπέπλευσεν ἐκ Μούδρου τὸ εὔδρομον «Ἑσπερία», ὑπὸ συνοδείαν τοῦ ἀντιτορπιλλικοῦ «Πάνθηρος», διὰ νὰ μεταβῇ ν' ἀνελκύσῃ τὸν «Ἰέρακα», πλησίον τοῦ ὁποίου εὑρίσκετο ἤδη ὁ «Λέων». Ἀλλ' ἐπόδισεν εἰς Μοῦδρον μετὰ μίαν ὥραν ἐκ τῆς σφοδρότητος τῆς τρικυμίας, καί, τὴν τρίτην ἡμέραν, ὁπότε πλέον ὁ καιρὸς ἤρχισε νὰ μετριάζηται ὀλίγον, ἀπέπλευσεν ὁ «Ἀβέρωφ» παρακολοθούμενος ὑπὸ τῆς «Ἑσπερίας». Ἠγκυροβόλησαν παρὰ τὴν θέσιν τῆς προσαράξεως καὶ πρὸς τὰς 3ω μ.μ. τῆς αὐτῆς ἡμέρας κατορθώθη ὑπὸ τῆς «Ἑσπερίας» ἡ ἀνέλκυσις τοῦ «Ἰέρακος». Τὸ ἀντιτορπιλλικὸν ἔπλευσεν ἀμέσως διὰ τῶν ἰδίων μέσων εἰς Μοῦδρον καὶ τὴν ἑπομένην εἰς Ναύσταθμον ὅπου ἐπεσκεύασε προχείρως τὴν βλάβην τῶν ὑφάλων.

Κατὰ τὸ δεύτερον δεκαήμερον τοῦ Μαρτίου ἐγνώσθη ὅτι ἐνηργοῦντο συγκεντρώσεις Τουρκικοῦ στρατοῦ ἐπὶ τῆς Μικρασιατικῆς ἀκτῆς, εἰδικῶς ἀπέναντι τῶν νήσων Λέσβου καὶ Χίου καὶ κατόπιν τούτου ἀπέπλευσεν ἐκ Μούδρου ὁ «Κεραυνός», τὴν 21ην Μαρτίου, μὲ τὴν διαταγὴν νὰ κατοπτεύσῃ ἐκεῖνα τὰ παράλια καὶ ἐνεργήσῃ ἐναντίον τῶν τυχὸν ὑπαρχουσῶν Τουρκικῶν κατασκηνώσεων. Τὸ ἀντιτορπιλλικὸν κατώπτευσε λεπτομερῶς τὴν ἀκτήν, ἀπὸ τοῦ Ἀϊβαλῆ, τοῦ ὁποίου ἐβομβάρδισε τὸν στρατῶνα ἐξ ἀποστάσεως 3000 μέτρων, μέχρι τῆς χερσονήσου τῆς Ἐρυθραίας. Ἐβομβάρδισεν ὅσας κατασκηνώσεις συνήντησε, κατέστρεψεν ἕνα τηλεγραφικὸν σταθμόν, καί, τὴν νύκτα τῆς 23ης εἰσῆλθεν ἐντὸς τοῦ κόλπου τῆς Σμύρνης καὶ διενυκτέρευσεν ἠγκυροβολημένον ἐγγύτατα τῆς μιᾶς ἐκ τῶν δύο μικρῶν νήσων παρὰ τὴν Ἐγγλεζόνησον, αἱ ὁποῖαι εἶνε ἀκατοίκητοι. Τὴν ἑπομένην πρωΐαν ἀπεβίβασε μικρὸν ἄγημα πρὸς κατάσχεσιν τοῦ μηχανήματος ἑνὸς ὀπτικοῦ τηλεγράφου, τὸν ὁποῖον κατὰ τὴν νύκτα εἶδε νὰ συνεννοῆται ἀπὸ τῆς νήσου ἐκείνης μετὰ τοῦ φρουρίου Γενῆ — Καλὲ Σμύρνης, ἀλλ' ἡ ἔρευνα ἐκείνη ἀπέβη ἄκαρπος. Τὸ ἄγημα ἐπανῆλθεν ἔνδον καὶ μετὰ τοῦτο ὁ «Κεραυνὸς» ἔπλευσε πρὸς τὰ Βρύουλλα καὶ ἐβομβάρδισεν ἐξ ἐγγυτάτης ἀποστάσεως κατασκηνώσεις στρατιωτικὰς εὑρισκομένας ἐπὶ τῆς χερσονήσου τῶν Βρυούλλων. Μετὰ τὴν πλήρη καταστροφὴν τῶν σκηνῶν ἔπλευσεν ἀκριβῶς πρὸ τοῦ λοιμοκαθαρτηρίου τῶν Κλαζομενῶν, ἐκράτησε καὶ καθήρεσε λέμβον, τῆς ὁποίας ἐπέβαινε μικρὸν ἄγημα μὲ τὴν διαταγὴν νὰ κομίσῃ ἐπὶ τοῦ πλοίου τὴν Τουρκικὴν σημαίαν τὴν ὁποίαν ἐτήρουν ἐκεῖ ἐπηρμένην. Μόλις ὅμως ἐκίνησεν ἡ λέμβος πρὸς τὸ λοιμοκαθαρτήριον, ἤρχισε κατὰ τοῦ ἀντιτορπιλλικοῦ πῦρ πεδινῶν ταχυβόλων ἀπὸ κεκρυμμένων θέσεων ἐπὶ τῆς χερσονήσου τῶν Βρυούλλων. Τὰ βλήματα ἔπεσαν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς πλησίον του καὶ ἓν ἐκ τούτων ἐπὶ τῆς γωνίας τοῦ κτιρίου τοῦ λοιμοκαθαρτηρίου, εὑρισκομένου εἰς 50 μέτρων ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς πρῴρας του. Τὸ ἀντιτορπιλλικὸν ἀπεμακρύνθη ἀφ' οὗ πρῶτον ἀνεκρέμασε τὴν λέμβον του, ἐπλησίασεν ἐκ νέου τὴν χερσόνησον τῶν Βρυούλλων καὶ ἤρχισε πῦρ κατὰ τῶν θέσεων εἰς τὰς ὁποίας ὑπέθετεν ὅτι εὑρίσκοντο τὰ ἐχθρικὰ ταχυβόλα. Αἱ πρῶται κατασκη-

νώσεις δὲν ὑπῆρχον πλέον, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ αὐχένος τῆς χερσονήσου ἐξεῖχον ἀκόμη αἱ κορυφαὶ ἄλλων στρατιωτικῶν σκηνῶν, αἱ ὁποίαι ἔβλεπον πρὸς δυσμάς, πρὸς τὸ μέρος τοῦ Γκιοὺλ—Μπαξέ, καί, ἀφοῦ ἔβαλλε κατ' ἐκείνων ὁ «Κεραυνὸς» βολάς τινας, ἐξῆλθε τοῦ κόλπου τῆς Σμύρνης καὶ ἔπλευσεν εἰς Μιτυλήνην. Τὴν ἑπομένην ἐξετέλεσε νέαν κατόπτευσιν τῆς ἀκτῆς, ἀλλὰ τὴν φορὰν ταύτην οὐδαμοῦ ὑπῆρχον κατασκηνώσεις καὶ μόνον ἐντὸς τοῦ κόλπου τοῦ Ἀδραμμυτίου παρετηρήθη μικρὰ στρατιωτικὴ συνοδεία, ἡ ὁποία κατόπιν βολῶν τινων διεσκορπίσθη. Τὸ ἀντιτορπιλλικὸν «Δόξα» κατώπτευσεν ὁμοίως ἐκεῖνα τὰ παράλια, καὶ διετάχθη πρὸς τοῦτο μίαν ἡμέραν μετὰ τὴν ἔναρξιν τῶν ἐπιχειρήσεων τοῦ «Κεραυνοῦ».

Τὴν πρωΐαν τῆς 24ης Μαρτίου ἐξῆλθον τοῦ στομίου τοῦ Ἑλλησπόντου δύο Τουρκικὰ ἀντιτορπιλλικὰ τύπου Σιχάο, εἰς ἀπάντησιν τῆς γενομένης ἐπιθέσεως κατὰ τῶν κατασκηνώσεων τῆς χερσονήσου τῶν Βρυούλλων. Τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἦσαν περιπολοῦντα τ' ἀντιτορπιλλικὰ «Θύελλα», «Ἀσπὶς» καὶ εἰς τὸ ὕψος τῆς Τενέδου ἡ «Νίκη», ἀλλ' ἐκτελοῦσα ἄλλην ὑπηρεσίαν ἀνεξάρτητον τῆς περιπολίας. Πλησίον τῶν ἐχθρικῶν ἀντιτορπιλλικῶν εὑρέθη μόνη ἡ «Θύελλα», ἡ ὁποία ἀμέσως ἔπλευσεν ὁλοταχῶς ἐναντίον των καὶ ἤρχισε κατ' αὐτῶν τὸ πῦρ. Τὰ λοιπὰ Ἑλληνικὰ ἀντιτορπιλλικὰ ἔσπευσαν ὁλοταχῶς πρὸς τὴν «Θύελλαν», ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ τὰ Τουρκικὰ ἀντιτορπιλλικά, μετ' ἀνταλλαγὴν κανονιοβολισμῶν τινων, ἐπέστρεψαν ὁριστικῶς εἰς τὸ στόμιον τοῦ Ἑλλησπόντου.

Κατὰ τὸ τελευταῖον πενθήμερον τοῦ μηνὸς Μαρτίου ἐγνώσθη ὅτι τὸ «Χαμηδιὲ» διῆλθεν ἐκ νέου τὴν διώρυγα τοῦ Σουὲζ καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν Ἐρυθρᾶν θάλασσαν. Τὴν φορὰν ταύτην ἐλήφθη τὸ μέτρον ν' ἀποκλεισθῇ ἐκεῖ τὸ ἐχθρικὸν καταδρομικόν. Πρὸς τοῦτο τὴν 30ην Μαρτίου ἀπέπλευσεν ἐκ Μούδρου τὸ θωρηκτὸν «Ὕδρα» καὶ τ' ἀντιτορπιλλικὰ «Κεραυνὸς καὶ «Δόξα», ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ τότε κυβερνήτου τῆς «Ὕδρας» ἀντιπλοιάρχου Δ. Παπαχρήστου, μὲ τὴν διαταγὴν νὰ καταπλεύσουν ἔξωθεν τοῦ στομίου τοῦ λιμένος τοῦ Πόρτ—Σαΐτ, ν' ἀγκυροβολήσουν μέτρά τινα μακρὰν τῆς αἰγιαλίτιδος ζώνης, καί, νὰ παραμείνουν ἐκεῖ διὰ νὰ βυθί-

σουν τὸ «Χαμηδιέ», ἐὰν ἤθελεν ἀποπειραθῇ ἐκ νέου νὰ διέλθῃ τὴν διώρυγα διὰ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν Μεσόγειον. Κατὰ τὸν πλοῦν προσήγγισαν εἰς τὸ Καστελλόριζον, ἐνήργησαν τὴν κατάληψιν τῆς νήσου καὶ κατόπιν ἔπλευσαν πρὸς τὸ Πὸρτ - Σαΐτ, καὶ ἠγκυροβόλησαν εἰς ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ στομίου ἀκριβῶς 3 ½ μιλλίων. Ὁ διάπλους τῆς διώρυγος, ἀπὸ Σουὲζ εἰς Πόρτ—Σαΐτ εἶνε 17 ὡρῶν ἐν ὅλῳ, καὶ ἦτο τελείως ἀδύνατον νὰ λείψουν πληροφορίαι περὶ τῶν κινήσεων τοῦ «Χαμηδιέ», ἀφ' ἧς στιγμῆς θὰ ἐνεφανίζετο πρὸ τοῦ Σουέζ. Τὰ πλοῖα παρέμειναν ἐκεῖ ἐπὶ 45 ἡμέρας, ἀκριβῶς μέχρι τῆς ὑπογραφῆς τῆς ἀνακωχῆς, ὁπότε διετάχθησαν καὶ ἐπανέπλευσαν εἰς Μοῦδρον. Τὸ ἀνθρακοφόρον «Ἀλίκη» εἶχε μείνει πλησίον των ἔξωθεν τοῦ Πόρτ—Σαΐτ.

Τὸ εὔδρομον «Μυκάλη», περιπολοῦν τὴν 15ην Ἀπριλίου εἰς τὰ Δωδεκάνησα, διετάχθη διὰ τοῦ ἀσυρμάτου νὰ πλεύσῃ εἰς τὸν ἀνατολικῶς τῆς νησῖδος Παπαδούλας ὅρμον τῆς ἀκτῆς τῆς Σελευκείας καὶ ἐλευθερώσῃ τὸ ἱστιοφόρον «Ὑπαπαντή», τὸ ὁποῖον εἶχε συλληφθῇ καὶ ρυμουλκηθῇ ἐκεῖ ὑπὸ τοῦ «Χαμηδιὲ» ἀπὸ τοῦ πρώτου πενθημέρου τοῦ Ἰανουαρίου. Τὸ εὔδρομον, ἀφ' οὗ παρέλαβεν ἐκ Καστελλορίζου δύο πλοηγούς, ἔπλευσεν εἰς ἐκτέλεσιν τῆς διαταγῆς, καί, ἐφ' ὅσον ἐπλησίαζε τὰς ἀκτὰς τῆς Μελανίας, τὴν πρωΐαν τῆς 17ης, ἐτηρεῖτο μακρὰν τῆς ξηρᾶς διὰ νὰ μὴ εἶνε καταφανές. Πρὸς τὰς 7ω30λ, ἀφ' ἧς ἀνεγνώρισε τὴν νησίδα Παπαδοῦλαν καὶ ἓν ἱστιοφόρον ἠγκυροβολημένον ἐντὸς τοῦ βορειανατολικῶς αὐτῆς ὅρμου τῆς Σελευκείας, ἐπροχώρησε πρὸς τὰ κάτω, τηρούμενον πάντοτε μακρὰν τῆς ἀκτῆς, μέχρις ὅτου εὑρέθη νοτίως τῆς Παπαδούλας, καί, τότε, ἵνα ἐξακολουθῇ νὰ μένῃ ἀθέατων ἀπὸ τῆς ἀκτῆς τῆς Σελευκείας, ἐστράφη καὶ ἔπλευσε καθέτως πρὸς τὴν νησῖδα. Πρὸς τὰς 10ω 10λ εὑρίσκετο ἐγγύτατα τῆς δυτικῆς ἀκτῆς αὐτῆς, τὴν ὁποίαν παρέπλευσε μὲ μικρὰν ταχύτητα, καὶ μετὰ 5 λεπτὰ ἀνεγνώρισεν ἐκ νέου τὸ ἱστιοφόρον ἠγκυροβολημένον ἐγγύτατα τῆς παραλίας. Ἐπὶ τῆς ξηρᾶς ἐπεκράτει ἄκρα ἡσυχία. Τὰ πέριξ τοῦ ὅρμου ἐφαίνοντο ἔρημα. Μόνον 4 ἄνδρες ἄοπλοι εὑρίσκοντο ἐπὶ ἀμμώδους παραλίας, πλησίον τῆς θέσεως ὅπου ἡ μικρὰ λέμβος τοῦ ἱστιοφόρου εἶχεν ἀνελκυσθῇ, οἱ ὁποῖοι, εὐθὺς ὡς ἐπλησίασε τὸ εὔδρομον, ἐτράπησαν εἰς φυγὴν

καὶ ἐκρύβησαν εἰς τὸ πλησίον δάσος. Ἡ «Μυκάλη» ἐπροχώρησε βραδύτατα, παρετήρησε προσεκτικῶς τὴν παραλίαν τοῦ ὅρμου καὶ τὰ ὑψώματα, βαθμηδὸν ἐπλησίασεν εἰς ἀπόστασιν 100 μέτρων ἀπὸ τοῦ ἱστοφόρου, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα «Ὑπαπαντὴ» ἀνεγινώσκετο εὐκρινῶς ἐπὶ τῆς πρύμνης, καὶ ἐβεβαιώθη ὅτι ἦτο παντελῶς ἔρημον ἀνδρῶν. Ἦτο ἑτοίμη νὰ βάλῃ βολάς τινας ταχυβόλων κατὰ διαφόρων σημείων τῆς ξηρᾶς, διὰ νὰ ἐξακριβώσῃ ἂν ὑπῆρχεν ἐχθρός, μὲ τὴν πρόθεσιν νὰ λάβῃ κατόπιν τὰ κατάλληλα μέτρα πρὸς μετατόπισιν τοῦ ἱστιοφόρου καὶ ἐξασφάλισιν αὐτοῦ εἰς ἀπώτερον σημεῖον τῆς ἀκτῆς, ὅταν ἐρρίφθη κατ' αὐτῆς βολὴ τυφεκίου ἐκ τοῦ λόφου τοῦ εὑρισκομένου ἀριστερὰ τῷ εἰσπλέοντι εἰς τὸν ὅρμον. Ὁ κυβερνήτης τῆς «Μυκάλης» ἀμέσως διέταξε ν' ἀρχίσῃ πῦρ διὰ τὸν ὅπλων ἐξ ἀποστάσεων 800,900 καὶ 1000 μέτρων, καί, μὲ τοῦτο, τὸ ἐχθρικὸν πῦρ διὰ τυφεκίων ἐγενικεύθη ἀπὸ τριῶν θέσεων εὑρισκομένων κυκλικῶς τοῦ ὅρμου, ἀπὸ τῶν ὁποίων ἔβαλλον ἄνδρες κυκρυμμένοι ὄπισθεν βράχων τινων ἢ δένδρων τοῦ δάσους. Τὸ ἐχθρικὸν πῦρ, τὸ ὁποῖον κατ' ἀρχὰς ἦτο πολὺ πυκνόν, ἔγινε μετ' ὀλίγον ἀραιότερον κατόπιν τοῦ πυρὸς τῆς «Μυκάλης». Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ κυβερνήτης της ἀνεπόδισε τὸ πλοῖον, διὰ ν' ἀπομακρυνθῇ τοῦ κέντρου τοῦ ὅρμου ὅπου διεσταυροῦντο τὰ πανταχόθεν ἐρχόμενα ἐχθρικὰ πυρά, ἀλλά, καθ' ὃν χρόνον τὸ πλοῖον ἀναποδίζον ἐστρέφετο πρὸς τ' ἀριστερά, ἤρχισε πῦρ κατ' αὐτοῦ ἐκ δύο ταχυβόλων τὰ ὁποῖα εὑρίσκοντο ἐπὶ τοῦ βορείου καὶ τοῦ ἀνατολικοῦ μέρος τοῦ ὅρμου.

Εἰς ταῦτα προσετέθη μετ' ὀλίγον καὶ ἓν πολυβόλον, τὸ ὁποῖον ἀνεγνωρίσθη ἐκ τοῦ χαρακτηριστικοῦ κρότου καὶ τῆς ἀθρόας πτώσεως τῶν βολίδων. Ἡ «Μυκάλη» εἰς ἀπάντησιν ἔθεσεν εἰς ἐνέργειαν καὶ τὰ ταχυβόλα της, ἔβαλλε κατ' ἀρχὰς ἐξ ἀποστάσεως 1000 μέτρων, καὶ ἐφ' ὅσον ἀπεμακρύνετο ηὔξανε τὸ βεληνεκὲς καὶ διηύθυνε τὴν σκόπευσιν ἐκεῖ ὁπόθεν ἤρχοντο τὰ βλήματα, ἀλλὰ τὴν ἀκριβῆ θέσιν τῶν ἐχθρικῶν πυροβόλων δὲν κατόρθωνε ν' ἀναγνωρίσῃ, ἐπειδὴ ἔβαλλον μὲ ἄκαπνον πυρίτιδα καὶ ἦσαν κεκρυμμένα ἐντὸς τοῦ δάσους. Ὅταν συνετελέσθη ἡ στροφὴ τοῦ πλοίου πρὸς ἔξοδον ἐκ τοῦ ὅρμου καὶ εὑρέθη τοῦτο εἰς ἀπόστασιν 1500 μέτρων ἀπὸ τῆς ἀκτῆς, ὁ κυβερνήτης ἔστρεψεν ἐκ νέου

τὴν πρῷραν πρὸς τὸν ὄρμον καὶ ἐξηκολούθησε τὸ πῦρ πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ ἐξακριβώσῃ τὰς θέσεις τῶν τορπιλλῶν, ἀλλὰ μόνον ἐπὶ τῶν λόφων ἐφάνησαν ἄνδρες τινες νὰ μετακινῶνται, τοὺς ὁποίους ἀπεδίωξαν ἐκεῖθεν τὰ πυρὰ τῆς «Μυκάλης». Ἐπὶ τοῦ πλοίου ἔπεσαν ὀ ἐχθρικὰ βλήματα, ἓξ τῶν ὁποίων τὰ τρία διέτρησαν τὸ πρόσθιον μέρος τῆς γαυρίδος, ἐγγύτατα τῆς θέσεως ὅπου εὑρίσκετο ὁ κυβερνήτης μετὰ τοῦ ὑπάρχου, καὶ τὰ λοιπὰ τρία διέτρησαν τὰς πλευρὰς τοῦ πλοίου. Δύο ἐκ τῶν τελευταίων τούτων ἔξερράγησαν, τὸ μὲν ἐντὸς τῆς πρώτης θέσεως καὶ τὰ θραύσματα ἐτραυμάτισαν τὸν ἕνα πλοηγὸν ἐκ Καστελλορίζου, τὸ δὲ ἄνωθεν τοῦ πρῳραίου κύτους, ὅπου ἦτο ἡ πυριτοαποθήκη. Τὸ τρίτον εἰσέδυσεν εἰς τὸ διαμέρισμα τῶν θερμαστῶν ἀλλὰ δὲν ἐξεράγη. Ἐκ τῶν βολίδων τῶν τυφεκίων καὶ τῶν πολυβόλων πλεῖσται εὗρον τὸ πλοῖον, διέτρησαν λέμβους καὶ ἀπέκοψαν σύρματα καὶ σχοινία τοῦ ἐξαρτισμοῦ.

Ἐπειδὴ ἡ πρόσδεσις πρὸς ξυμπλοκὴν τοῦ ἐρήμου ἀνδρῶν ἱστιοφόρου θ' ἀπῄτει χρόνον τινά, κατὰ τὸν ὁποῖον τὸ εὔθρομον θὰ ἤμενεν ἐκτεθειμένον εἰς τὸ πῦρ τῶν ἐχθρικῶν τορπιλλῶν καὶ θὰ εἶχε ζημίας, ἀφ' ἑτέρου ἡ ἀποστολὴ τῶν ἀνδρῶν ἐπὶ τοῦ ἱστιοφόρου ὑπὸ τοιούτους ὅρους θὰ τοὺς ἐξέθετεν εἰς βέβαιον ὄλεθρον, ὁ κυβερνήτης ἀπεφάσισε μετὰ μίαν ὥραν ὅπως ἀποχωρήσῃ.

Οὐδεμία ἀμφιβολία ὑπάρχει ὅτι ἡ ὁρμὴ τοῦ ὄρμου εἶχε παρασαλευθῇ παλαί, πρὸς τὸν σκοπὸν καὶ μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι τὸ ἐκεῖ κρατούμενον ἱστιοφόρον θὰ ἐπροκάλει ἀποστολὴν Ἑλληνικοῦ ἀντιτορπιλλικοῦ διὰ νὰ τὸ ἐλευθερώσῃ. Ὁ ὅρμος εἶνε κατ' ἐξοχὴν κατάλληλος διὰ τοιαύτην ἐνέργειαν ἐξ ἐνέδρας, διότι παρέχει εἰς τὸν ἀμυνόμενον τὸ πλεονέκτημα νὰ δύναται νὰ βάλλῃ ἀθέατος ἐκ τῶν κύκλων τοῦ ὄρμου ὑφωμάτων, ἀπὸ τῶν ὁποίων τὰ πυρὰ διασταυροῦνται καθ' ὅλην τὴν Ἔκτασιν αὐτοῦ.

Τοιαῦτα ἦσαν τὰ ναυτικὰ συμβάντα κατὰ τὸν Τουρκικὸν πόλεμον. Ἀναφέρω συμπληρωτικῶς ὅτι ὁ ὁπλοχαγὸς τοῦ μηχανικοῦ Μουτούσης, ἐπιβαίνων τοῦ πρώτου Ἑλληνικοῦ ὑδροπλάνου «Ναυτίλου» μὲ παρατηρητὴν τὸν σημαιοφόρον Μαυραϊτίνην ἐξετέλεσε πτῆσιν, τὴν 24ην Ἰανουαρίου, ἀπὸ τοῦ Μούδρου εἰς Ναγαρᾶν ἀνωθεν τῆς θέσεως ὅπου ἤμενεν ὁ Τουρκικὸς στόλος ἡγνευθεο-

λημένος. Ἔρριψε κατὰ τοῦ στόλου 4 βόμβας καὶ κατόπιν ἐπανῆλθεν εἰς τὸ Αἰγαῖον. Εἰς τὸ ὄρος τῆς Ἴμβρου ἔπαθε βλάβην ἡ μηχανὴ τοῦ ὑδροπλάνου, ἠναγκάσθησαν καὶ τὸ ὑδροπλάνον κατῆλθεν ὁμαλῶς ἐπὶ τῆς θαλάσσης νοτίως τῆς νήσου, ὁπόθεν τὸ ἐρυμουλκησαν εἰς Μούδρον τὰ ἀντιτορπιλλικὸν «Βέλος», τὸ ὁποῖον εἶχε διαταχθῇ νὰ τὸ παρασκολουθῇ. Ὅταν τὸ ὑδροπλάνον εἶχε διέλθῃ ἄνωθεν τῆς ξηρᾶς, τὰ εὑρισκόμενα Τουρκικὰ στρατεύματα τὸ εἶχον πυροβολήσῃ ἐπιτυχῶς καὶ ἔρριψεν ὀπλὰς τινας βολίδων ὁπλων ἐπὶ τοῦ ξυλίνου σκελετοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄

Περιεχόμενα

Σχετικὰ τῶν ἀξιώσεων τῶν Βουλγάρων.— Ὁ λιμὴν τῶν Ἐλευθερῶν.— Τὰ ὀχυρώματα τῆς Καβάλλας κατὰ τὴν 12ην Μαΐου.— Ἀνακωχὴ μετὰ τῆς Τουρκίας.— Κινήσεις τοῦ στόλου κατὰ τὸν Βουλγαρικὸν πόλεμον.— Τὸ 29ον σύνταγμα.— Ἡ συνθήκη Βουκουρεστίου.—

Κατὰ τὸ ἄρθρον 2 τῆς στρατιωτικῆς συμφωνίας, μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Βουλγαρίας, τῆς ὑπογραφείσης ἐν Σόφιᾳ τὴν 9ην Σεπτεμβρίου 1912, ἡ Ἑλλὰς ἀνελάμβανε νὰ ἐπιχειρήσῃ διὰ τοῦ στόλου της νὰ κυριαρχήσῃ τοῦ Αἰγαίου καὶ διακόψῃ τὰς διὰ τῆς θαλάσσης ταύτης συγκοινωνίας ἀπὸ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴν Τουρκίαν.

Τὸ ἔργον τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου, διαθέτοντος πολὺ ὀλιγώτερα μέσα τοῦ ἀντιπάλου του, κατεδείχθη ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τοῦ πολέμου. Αἱ ἀρεταὶ τοῦ προσωπικοῦ του, ἐμπνεομένου ὑπὸ τῆς συναισθήσεως τοῦ καθήκοντος καὶ τῆς ἀγάπης πρὸς τὴν πατρίδα, ἠγγυῶντο διὰ τὰς ὑποχρεώσεις τοῦ ἀνωτέρω ἄρθρου τῆς συμφωνίας. Τ' ἀποτελέσματα τῆς ναυμαχίας τῆς 5ης Ἰανουαρίου, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ Τουρκία ἔχασε πᾶσαν ἐλπίδα ἐπαναλήψεως τῆς ἀποπείρας ἀμφισβητήσεως τῆς κυριαρχίας τῆς θαλάσσης, ἐστερέωσαν τὰ μέχρις ἐκείνης τῆς ἡμέρας, κατόπιν αἱματηρῶν καὶ ἐνδόξων μαχῶν, ἀποκτηθέντα κατὰ ξηρὰν ὑπὸ τῶν συμμάχων Βαλκανικῶν στρατῶν καὶ ἐξησφάλισαν τὴν ἅλωσιν τῶν πολιορκουμένων φρουρίων τῶν Ἰωαννίνων, τῆς Ἀδριανουπόλεως καὶ τῆς Σκόδρας.

Κατὰ τὰ συμφωνηθέντα ἐν Λονδίνῳ, ἡ μεταξὺ Τουρκίας καὶ Βουλγαρίας νέα ὀροθετικὴ γραμμὴ ἤρχιζεν ἀπὸ τῆς Αἴνου ἐν τῷ Αἰγαίῳ πελάγει καὶ ἐπερατοῦτο εἰς τὴν Μήδειαν τοῦ Εὐξείνου Πόντου. Τὰ ἐν Εὐρώπῃ Τουρκικὰ ἐδάφη, τὰ δυτικῶς τῆς ὀροθετικῆς ταύτης γραμμῆς, ἐξαιρουμένης τῆς Ἀλβανίας, παρεχωροῦντο ὑπὸ

τῆς Τουρκίας εἰς τὰ σύμμαχα Βαλκανικὰ κράτη. Ὁ διακανονισμὸς τῶν Ἀλβανικῶν συνόρων ἀπέμενεν εἰς χεῖρας τῶν Μεγάλων Δυνάμεων. Διὰ τῆς τοιαύτης λύσεως ὅσαι διαφοραὶ θὰ προέκυπτον, κατὰ τὸν διακανονισμὸν τῶν νέων συνόρων τῶν συμμάχων Βαλκανικῶν κρατῶν, ἔμελλον νὰ λυθοῦν δι' ἀπ' εὐθείας μεταξύ των συνεννοήσεως. Ἡ τοιαύτη ἄποψις ἔμελλε νὰ δημιουργήσῃ τὴν λύσιν τῆς συμμαχίας καὶ τὸν Βουλγαρικὸν πολεμον. Ἡ μυστικὴ συμφωνία Βουλγαρίας καὶ Σερβίας, ἡ ὁποία προηγήθη πολὺ τῆς εἰσόδου τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν συμμαχίαν των, ἐπρόβλεπε περίπτωσιν ἥττης τῆς Τουρκίας κατόπιν πολέμου τῶν δύο τότε συμμάχων. Κατ' αὐθαίρετον συμφεροντολογικὴν σειρὰν σκέψεων τῆς Βουλγαρίας, ὅσα Μακεδονικὰ ἐδάφη δὲν διετέλουν ὑπὸ τὴν Σερβικὴν ἐπιρροὴν ἔμελλον νὰ περιέλθουν ὑπὸ τὴν Βουλγαρικὴν κυριαρχίαν. Ἀλλὰ τὰ Μακεδονικὰ ἐκεῖνα ἐδάφη ἦσαν κατωκημένα ὑπὸ καθαρῶς Ἑλληνικῶν πληθυσμῶν. Τὰ ἐδάφη, νοτίως Μοναστηρίου, Δοϊράνης καὶ Δεμὶρ—Ἰσσὰρ μέχρι τῆς Ἀδριανουπόλεως καὶ τῶν παλαιῶν συνόρων Βουλγαρίας — Τουρκίας ἐπὶ τοῦ Εὐξείνου Πόντου, ἦσαν ἐκεῖνα ὅπου ἐπλεόναζε μόνον τὸ Ἑλληνικὸν στοιχεῖον καὶ ὅπου δὲν ὑπῆρχον ἄλλοι Βούλγαροι πλὴν τῶν ἀπαραιτήτων διὰ τὴν προπαγάνδαν καὶ τὴν συντήρησιν τῶν ἀνταρτῶν. Τὰ ἀληθῆ συμφέροντα τῆς Βουλγαρίας ἦσαν βορείως Δοϊράνης καὶ Δεμὶρ — Ἰσσάρ. Ἀφ' ἧς στιγμῆς ἡ Ἑλλὰς εἰσῆλθεν εἰς τὴν συμμαχίαν, ἠλαττοῦτο ἡ ἀναλογία τῶν συνεισφερομένων κατὰ ξηρὰν δυνάμεων τῆς Βουλγαρίας ὡς πρὸς τὴν Σερβίαν, διότι εἰς τὸν κοινὸν ἀγῶνα προσετίθετο καὶ ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς. Ἀφ' ἑτέρου, διὰ τῆς κυριαρχίας τῆς θαλάσσης ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου, ἠλαττοῦτο κατὰ πολὺ ὁ ἀριθμὸς τῶν Τουρκικῶν δυνάμεων, ἐναντίων τῶν ὁποίων ἔμελλε νὰ παλαίσῃ ἡ Βουλγαρία, ὡς ἐκ τῆς ἀδυναμίας Τουρκικῶν στρατιωτικῶν μεταφορῶν διὰ θαλάσσης. Ἀνεξαρτήτως τούτων, ἐκ τῶν ὁποίων δὲν ἠδύναντο νὰ ἰσχύουν πλέον αἱ βάσεις τῆς μυστικῆς ἐκείνης συνθήκης, ἡ Ἑλλὰς δέν θὰ ἠνείχετο σύνορα μὴ καθοριζόμενα ἐπὶ τῇ βάσει τῶν γεωγραφικῶν καὶ ἐθνογραφικῶν ὁρίων, τουλάχιστον ὡς πρὸς τὴν Μακεδονίαν. Ἡ ἀναλογία τῶν παραχωρουμένων ἐδαφῶν πρὸς τὴν Σερβίαν κατὰ τὴν μυστικὴν συνθήκην, εἶχεν ἐλαττωθῆ πολὺ διὰ τῆς ὑπὸ

τοῦ συνεδρίου τοῦ Λονδίνου ἀποράσεως ἐπεκτάσεως τῶν Ἀλβανικῶν συνόρων. Ἡ ἀμφισβητουμένη ζώνη πρὸς τὸ μέρος τῆς Ἀλβανίας ἐξηκολούθει ἀκόμη νὰ εἶνε θέμα συζητήσεως διὰ τοὺς Βουλγάρους, παρὰ τὴν δικαιοτάτην αὔξησιν τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀπὸ τὰ ὅρια τῆς Σερβίας ὡς ἐκ τοῦ ἐλαττώσεως τῶν βλέψεών της πρὸς τ' Ἀλβανικὰ σύνορα καὶ τοῦ ἀδυνάτου τῆς ἰσχύος της μυσικῆς συνθήκης ἀφ' ἧς ἡ Ἑλλὰς εἶχεν ἐλαβίη ἐς τὴν συμμαχίαν. Ἔκτὸς τῆς ὁμοκρυθείσης ἀναλογίας τοῦ ἀριθμοῦ τῶν Βουλγαρικῶν στρατευμάτων πρὸς τὸ ὅλον, συμμετέσχον 50.000 Σερβικοῦ στρατοῦ εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Ἀδριανουπόλεως καὶ εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις τοῦ Μπουλαὶρ συνέβραμον τοὺς Βουλγάρους ἄλλαι Σερβικαὶ δυνάμεις.

Κατὰ τὸ συνέδριον τοῦ Λονδίνου οἱ Βούλγαροι ἔλαβον πολὺ παράδοξον στάσιν. Λιότι, ἐν ᾧ ἐπέμειναν εἰς τὴν ἀξίωσιν τῆς παραχωρήσεως εἰς αὐτοὺς τῆς Ἀδριανουπόλεως, πολὺ πρὶν ἡ περιπέση εἰς χεῖρας των, καὶ ὑπεστηρίχθησαν ὑπὸ τοῦ Ἕλληνος καὶ τοῦ Σέρβου πρωθυπουργῶν, οὐδεμίαν διάθεσιν ἔδειξαν νὰ ὑποστηριξουν τὸ ζήτημα τῶν Ἀλβανικῶν ὁρίων, τὰ ὁποῖα θὰ ἐπέτρεπον εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν λύσιν τοῦ ζητήματος τῶν Βορειοηπειρωτικῶν συνόρων καὶ τὴς Σερβίαν τοῦ ζητήματος τῆς ἐξόδου εἰς τὸ Ἀδριατικὸν πέλαγος. Ἡ Ρωσσικὴ κυβέρνησις ὑπεστήριξε τὰς βλέψεις ἐκείνας καὶ ἐπεδίωξεν Ἀλβανικὰ ὅρια τὰ ὁποῖα θὰ ἐπέτρεπον μέσην τινα λύσιν. Ἡ τοιαύτη στάσις τῶν Βουλγάρων ἀσυγχρονίσθη μὲ τὰς διαρκεῖς προστριβὰς αἱ ὁποῖαι ἐπροκαλοῦντο ὑπ' αὐτῶν, ἐνεργούντων καταλήψεις ἐδαφῶν συμφώνως πρὸς τὰς ἀποφάσεις των. Ἐβλομάδας τινας μετὰ τὴν εἰς Ἑλλάδα ἐπάνοδον τοῦ πρεσβευτοῦ τῆς Ἑλληνικῆς κυβερνήσεως ἤρχισαν αἱ μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Σερβίας συνεννοήσεις διὰ συμφωνίαν στρατιωτικήν, εἰς περίπτωσιν καθ' ἣν ἡ Βουλγαρία θὰ παρουσίαζε δυσκολίας εἰς τὸν διακανονισμὸν τῶν συνόρων της. Αἱ συνεννοήσεις αὗται κατέληξαν κατὰ τὸν μῆνα Ἰούνιον τοῦ 1913 εἰς ὁριστικὸν διακανονισμὸν τῶν συνόρων μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Σερβίας καὶ συμμαχίαν δικαιακῆ, ἐπιθετικὴν καὶ ἀμυντικήν.

Τὸ ζήτημα δικαιωμάτων προτεραιότητος κατοχῆς ἐπὶ τῶν περιοχῶν τῆς Μακεδονίας ἐδημιουργήθη ἀπὸ τῆς καταλήψεως τῆς Θεσσαλονίκης. Τοὺς Ἕλληνας ἰδιαιτέρως ἐνδιέφερεν ἡ προτεραιό-

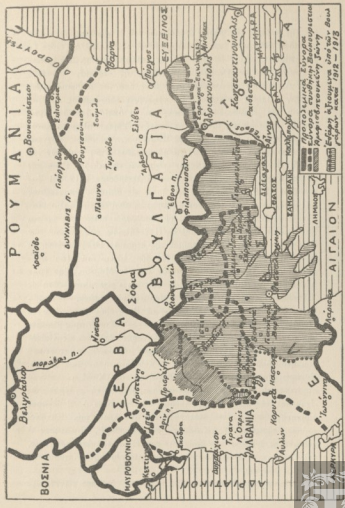
ΡΟΥΜΑΝΙΑ
ΣΕΡΒΙΑ
ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ
ΑΛΒΑΝΙΑ
ΑΙΓΑΙΟΝ
ΘΑΛΑΣΣΑ
ΒΟΣΝΙΑ
ΑΔΡΙΑΤΙΚΟΝ
ΕΛΛΑΣ
Σύνορα Ἑλλάδος καὶ Βουλγαρίας κατὰ τὴν συνθήκην τοῦ Λονδίνου
Σύνορα Ἑλλάδος καὶ Βουλγαρίας κατὰ τὴν συνθήκην τοῦ Βουκουρεστίου
Σύνορα Ἑλλάδος καὶ Βουλγαρίας κατὰ τὴν συνθήκην τοῦ Νεϊγύ
Σύνορα Ἑλλάδος καὶ Βουλγαρίας κατὰ τὴν συνθήκην τοῦ Σαὶβρ
Σύνορα Ἑλλάδος καὶ Βουλγαρίας κατὰ τὴν συνθήκην τοῦ Λωζάννης
Σύνορα Ἑλλάδος καὶ Βουλγαρίας κατὰ τὴν συνθήκην τοῦ Νεϊγύ
Σύνορα Ἑλλάδος καὶ Βουλγαρίας κατὰ τὴν συνθήκην τοῦ Βουκουρεστίου
Σύνορα Ἑλλάδος καὶ Βουλγαρίας κατὰ τὴν συνθήκην τοῦ Λονδίνου
Σύνορα Ἑλλάδος καὶ Βουλγαρίας κατὰ τὴν συνθήκην τοῦ Λωζάννης
Σύνορα Ἑλλάδος καὶ Βουλγαρίας κατὰ τὴν συνθήκην τοῦ Σαὶβρ

της τῆς κατοχῆς τῆς χώρας ἀνατολικῶς τοῦ Στρυμῶνος, ἤτοι τῶν κοιλάδων Παγγαίου καὶ Συμβόλου, μέχρι τῆς Καβάλλας. Οὔτε ἓν Βουλγαρικὸν χωρίον ὑπάρχει ἐπὶ τῆς περιοχῆς ἐκείνης. Διὰ τοῦτον τὸν λόγον, τὸ ἐν Θεσσαλονίκῃ τμῆμα τῆς στρατιᾶς ἀπέστειλε κατὰ Δεκέμβριον ἓν ἀπόσπασμα ἱππέων ὑπὸ τὸν ἀνθυπολοχαγὸν Νταῆν, ὁ ὁποῖος ἐνήργησε τὴν κατάληψιν τοῦ λιμένος καὶ τοῦ χωρίου τῶν Ἐλευθερῶν. Οἱ Βούλγαροι, οἱ ὁποῖοι ἀπέδιδον ἐξαιρετικὴν σημασίαν εἰς τὸν λιμένα ἐκεῖνον, ὤθησαν τμήματα καταλήψεως πρὸς τὸ Πράβι καὶ τὰς Ἐλευθερὰς, καὶ οὕτως ἤρχισαν μικροπροστριβαὶ μεταξὺ τοῦ ἀποσπάσματος Νταῆ καὶ τῶν ἐν Πράβι Βουλγάρων ἐπεκταθέντων μέχρι καὶ τῆς αὐτόθι Ρωσσικῆς μονῆς. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, κατὰ Δεκέμβριον 1912 καὶ Ἰανουάριον 1913, οἱ Ἕλληνες δὲν ἦσαν εἰς θέσιν ν' ἀποστείλουν ἐκεῖ ἐνισχύσεις, διότι εὑρίσκοντο ἀπησχολημένοι εἰς τὴν πολιορκίαν τῶν Ἰωαννίνων, ἀλλ' οὔτε καὶ οἱ Βούλγαροι διότι καὶ ἐκεῖνοι ἐπολιόρκουν τὴν Ἀδριανούπολιν. Ἡ ἐκδήλωσις τῶν τάσεων τῶν Βουλγάρων ἐξηνάγκασε τὸ τμῆμα τῆς στρατιᾶς Θεσσαλονίκης νὰ ἐνισχύσῃ τὸ ἀπόσπασμα Νταῆ διὰ δύο λόχων τοῦ 21ου συντάγματος τῆς 7ης μεραρχίας ὑπὸ τὸν λοχαγὸν Μάρκου. Τὴν 15ην Δεκεμβρίου τὸ πλοῖον ἐφοδιασμοῦ «Κανάρης» εἶχε καταπλεύσῃ εἰς Ἐλευθερὰς, εἰς ἐνίσχυσιν τοῦ ἀποσπάσματος τῶν ἱππέων, καὶ ἀποβιβάσει ὀλίγους ναύτας. Ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ Βούλγαροι ἀπέστειλαν ἐκ Πραβίου εἰς Ἐλευθερὰς ἀμέσως ἕνα λόχον πεζικοῦ, πρὸς ἀποφυγὴν τῶν περαιτέρω προστριβῶν, ὁ «Κανάρης» ἔπλευσεν εἰς Καβάλλαν, πρὸς συνεννόησιν τοῦ κυβερνήτου μετὰ τοῦ στρατιωτικοῦ διοικητοῦ ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ ὁποίου ἦτο ἡ δύναμις Πράβι. Συνεφωνήθη τότε, μεταξὺ τοῦ κυβερνήτου τοῦ «Κανάρη» καὶ τοῦ στρατιωτικοῦ διοικητοῦ Καβάλλας, νὰ παρέμενον τὰ πράγματα ὡς εἶχον ἐπὶ τέσσαρας ἀκόμη ἡμέρας καὶ ἕως ὅτου ὁ Βούλγαρος διοικητὴς θὰ ἐλάμβανε διαταγὰς τῶν ἀνωτέρων του. Κατόπιν τούτων ἐπέστρεψεν ὁ «Κανάρης» εἰς Ἐλευθεράς, κατέστησεν ὁ κυβερνήτης ἐνήμερον τὸν διοικητὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀποσπάσματος, καὶ ἔπλευσεν εἰς Θεσσαλονίκην ὁπόθεν μετέφερε τὴν ἐνίσχυσιν τῆς διλοχίας Μάρκου.

Ἔκτοτε ἤρχισε νὰ ἐκδηλοῦται ἡ ἐχθρικὴ διάθεσις τῶν Βουλ-

γάρων, ἡ ὁποῖα κατέληξε περὶ τὰ τέλη τοῦ Ἰανουαρίου εἰς τὰς συμπλοκὰς Νιγρίτης καὶ Σερρῶν. Ἡ πτῶσις τῶν Ἰωαννίνων, κατὰ τὸ δεύτερον δεκαήμερον τοῦ Φεβρουαρίου, ἐπέτρεψε διάθεσιν δυνάμεων. Κατόπιν τῶν μεταφορῶν τοῦ στρατοῦ εἰς Θεσσαλονίκην, ἀπεστάλη, κατὰ τὰς ἀρχὰς Ἀπριλίου, πρὸς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Στρυμῶνος ἡ 7η μεραρχία καὶ κατέλαβε τὴν γραμμὴν Γέφυρα - Ἀγγίστας, Σέμαρτο, Μοσθένι, Δεμερλῆ. Αὕτη εἶχεν ὡς προτεταγμένα σημεῖα τὸ ἐπὶ τῶν ἀνατολικῶν ἀντερείδων τοῦ Παγγαίου χωρίον Αὐλὴ καὶ τὰς Ἐλευθεράς, διὰ διλοχίας πεζικοῦ ὑπὸ τὸν ὑπολοχαγὸν Ζωϊτόπουλον. Τὴν 26ην Ἀπριλίου οἱ Βούλγαροι ἐπετέθησαν ἐναντίον τῆς διλοχίας τῶν Ἐλευθερῶν, ἡ ὁποῖα ἀντέταξεν ἐπίμονον ἀντίστασιν. Τὸ 20ον σύνταγμα πεζικοῦ, ἵνα ἀπαλλάξῃ τὴν διλοχίαν ἐκ τῆς δυσκόλου ταύτης περιστάσεως, ἐνήργησεν ἐπίθεσιν ἀπὸ τοῦ Μοσθένι πρὸς τὸ Πράβι. Τὴν ἐπίθεσιν ἐκείνην ἐπηκολούθησε συνθηκολόγησις, καὶ καθωρίσθη οὐδετέρα γραμμὴ μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων. Κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν συνέπεσε νὰ γίνῃ ἡ πτῶσις τῆς Ἀδριανουπόλεως καὶ οἱ Βούλγαροι ἀπέστειλαν ἀμέσως εἰς Πράβι ὁλόκληρον ταξιαρχίαν ὑπὸ τὸν συνταγματάρχην Φιλιππώφ. Μετὰ τῆς ταξιαρχίας ἔφθασαν καὶ τρεῖς πεδιναὶ πυροβολαρχίαι. Ἡ ἄφιξις τῆς ταξιαρχίας ἀπεθράσυνε τοὺς Βουλγάρους, καί, τὴν 9ην Μαΐου, κατόπιν ἀφίξεως καὶ ἄλλων πλείστων ἐνισχύσεων, αἱ ὁποῖαι τοὺς ἐξασφάλιζον μεγάλην ἀριθμητικὴν ὑπεροχήν, ἤρχισε γενικὴ ἐπίθεσις αὐτῶν ἀπὸ Σερρῶν μέχρις Ἐλευθερῶν. Ἡ κίνησις τῶν Βουλγάρων ἐγένετο μὲ στροφέα τὸ Πράβι καὶ στρεφομένην πτέρυγα τὰς Βουλγαρικὰς δυνάμεις περὶ τὴν Ἀγγίσταν, οὕτως ὥστε αἱ Ἑλληνικαὶ δυνάμεις ν' ἀπωθηθοῦν ἀπὸ τῆς Γεφύρας Ἀγγίστα πρὸς τὸ Τζάγεζι, εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Στρυμῶνος. Ἡ 7η Ἑλληνικὴ μεραρχία ἀπωθήθη ὁλόκληρος πρὸς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Στρυμῶνος, καὶ μόνον τὸ 3ον τάγμα τοῦ 20ου πεζικοῦ συντάγματος ἀπέμεινεν εἰς τὴν κοιλάδα Παγγαίου - Συμβόλου. μὲ προτεταγμένην διλοχίαν ὑπὸ τὸν λοχαγὸν Σπυρίδωνος εἰς τὰς Ἐλευθεράς. Ἕτερον τάγμα τοῦ 19ου συντάγματος ἔμεινε πλησίον τῆς Ἀμφιπόλεως.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις, ἡ ὁποῖα διετέλει ἐν μεγάλῃ ἀπορίᾳ διὰ τὴν τοιαύτην στάσιν τῶν Βουλγάρων, εἶχε

διατάξη νὰ ἐμφανισθοῦν πλοῖα τινα πρὸ τῶν λιμένων Δεδεαγὰτς καὶ Καβάλλας εἰς ἐπίδειξιν. Τὸ θωρηκτὸν «Σπέτσαι», τ' ἀντιτορπιλλικὰ «Ναυκρατοῦσα», «Ἀσπὶς» καὶ ὁ «Κανάρης», εἶχον ἀποπλεύση τὴν 10ην Μαΐου ἐκ Μούδρου, εἰς ἐκτέλεσιν ἐκείνης τῆς διαταγῆς, ἀλλ' ὅτε εὑρίσκοντο ἐν πλῷ πρὸς τὸ Δεδεαγὰτς διετάχθησαν νὰ πλεύσουν κατ' εὐθεῖαν πρὸς τὸ Τσάγεζι τοῦ Στρυμῶνος, κατόπιν εἰδήσεως περὶ τῆς γενομένης τὴν 9ην Μαΐου αἰφνιδίας ἐπιθέσεως τῶν Βουλγάρων κατὰ τῆς 7ης μεραρχίας. Ὁ «Κανάρης» κατέπλευσεν εἰς Ἐλευθερὰς καὶ τὰ λοιπὰ πλοῖα εἰς Τσάγεζι. Τὴν ἑπομένην, 11ην Μαΐου, ἀπέπλευσαν τὰ θωρηκτὰ «Ἀβέρωφ» «Ψαρὰ» καὶ τ' ἀντιτορπιλλικὰ «Πάνθηρ», «Ἱέραξ» καὶ «Σφενδόνη» διὰ νὰ ἐμφανισθοῦν εἰς ἐπίδειξιν πρὸ τῶν αὐτῶν λιμένων. Περὶ τὴν ὥραν τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου εὑρέθησαν τὰ πλοῖα ἔξωθεν τοῦ λιμένος Δεδεαγάτς, παρέπλευσαν τὴν ἀκτὴν καὶ ἐξηκολούθησαν τὸν πλοῦν πρὸς Καβάλλαν, ἐνώπιον τοῦ λιμένος τῆς ὁποίας εὑρέθησαν πρὸς τὰς 8ω 15λ πρωΐας τῆς ἑπομένης 12ης Μαΐου. Ἡ πορεῖα τὴν ὁποίαν ἐτήρουν ἦτο ἡ κατ' εὐθεῖαν ἀπὸ Θάσου εἰς τὸν λιμένα Καβάλλας, καί, εὑρίσκοντο εἰς ἀπόστασιν 6000 περίπου μέτρων ἀπὸ τῆς πόλεως, ὅταν παρετηρήθησαν δύο πτώσεις βλημάτων 1000 μέτρα πρὸ τῆς πρῴρας τοῦ «Ἀβέρωφ». Τὰ πλοῖα ἐξηκολούθησαν τὸν πλοῦν, ἀλλὰ νέαι πτώσεις βλημάτων παρετηρήθησαν, τὴν φορὰν ταύτην πλησιέστεραι, καὶ ἀπὸ τοῦ μέσου τῆς παραλίας τῆς πόλεως ἐφάνησαν ἄλλαι πολλαὶ λάμψεις πυροβόλων μικροῦ διαμετρήματος, τῶν ὁποίων αἱ πτώσεις, ἀθρόαι, ἦσαν πολὺ βραχεῖαι, ἀπέχουσαι τουλάχιστον 1000 μέτρα τοῦ «Ἀβέρωφ». Αἱ θέσεις τῶν πυροβόλων τοῦ μέσου διαμετρήματος δὲν ἐφαίνοντο ἀκόμη, ἀλλ' ὅταν ἔβαλον τὰ Βουλγαρικὰ πυροβόλα διὰ τρίτην φορὰν ἐφάνησαν λάμψεις ἀριστερὰ τῆς πόλεως, ὡς πρὸς τὰ ἐρχόμενα ἀπὸ τοῦ πελάγους καὶ ἐπὶ λόφου, εἰς ἀρκετὸν ὕψος ἀπὸ τῆς θαλάσσης. Αἱ τελευταῖαι πτώσεις ἀπεῖχον μόνον 50 μέτρα τῆς ἀριστερᾶς πλευρᾶς τοῦ «Ἀβέρωφ». Ἡ πορεῖα τοῦ στόλου ἤλλαξε τότε καὶ ἠκολούθησε τὴν ἀκτὴν πρὸς τὰς Ἐλευθεράς, χωρὶς ν' ἀπομακρυνθοῦν τὰ πλοῖα πέραν τῆς ἀποστάσεως εἰς τὴν ὁποίαν τὴν εἶχον πλησιάσει. Εἰς τὸ πῦρ τῶν Βουλγάρων δὲν ἐδόθη ἀπάντησις. Εἶχε διαταχθῆ πολεμικὴ ἔγερσις, ἀπὸ τῆς

παρατηρήσεως τῆς δευτέρας πτώσεως τῶν Βουλγαρικῶν βλημάτων καὶ τὰ πυροβόλα ἀνεζήτουν τὴν θέσιν τῶν Βουλγάρων ἐπὶ τοῦ λόφου, ἀλλ' ἀπέκλινεν ὁ Ναύαρχος εἰς τὴν ἀπόφασιν νὰ μὴ ἀπαντήσῃ διὰ νὰ μὴ βλάψῃ τὴν Ἑλληνικὴν πόλιν τῆς Καβάλλας.

Βαθμηδόν, ἐφ' ὅσον ὑπεχώρει ἡ 7η Ἑλληνικὴ μεραρχία, ἤρχισαν οἱ Βούλγαροι νὰ πιέζουν τὸ μέτωπον καὶ πρὸς τὸν στροφέα, καί, κατὰ τὴν 13ην Μαΐου, αἱ τρεῖς πεδιναὶ πυροβολαρχίαι τοῦ Φιλιππὼφ ἐτάχθησαν κατὰ τοῦ λιμένος τῶν Ἐλευθερῶν, ἐπὶ τῆς κορυφογραμμῆς Τόβλιανη, καὶ ἔβαλον βολάς τινας κατὰ τοῦ τμήματος τὸ ὁποῖον κατεῖχε τὸ φυλακεῖον τοῦ τελωνείου. Ἡ θέσις τῆς διλοχίας Ἐλευθερῶν, ἡ ὁποῖα ἔμενεν οὕτως ἀπομεμονωμένη ἀπέναντι ἰσχυρῶν Βουλγαρικῶν δυνάμεων εὑρισκομένων εἰς Πράβι, ἦτο ἐξαιρετικῶς δυσχερὴς καὶ ἡ σωτηρία αὐτῆς ἐξηρτᾶτο ἐκ τῆς βοηθείας τὴν ὁποίαν θὰ ἠδύνατο νὰ τῆς δώσῃ ὁ στόλος. Τὴν ἡμέραν ἐκείνην εὑρίσκετο εἰς τὸν λιμένα τῶν Ἐλευθερῶν τὸ θωρηκτὸν «Σπέτσαι», τὸ ὁποῖον εἶχε διαταχθῆ παρὰ τοῦ Ναυάρχου νὰ καταπλεύσῃ ἀποκλειστικῶς πρὸς τοῦτο ἀπὸ τοῦ Τσάγεζι, ὅπου εἶχε μεταβῇ ἀμέσως μετὰ τὴν ἐκδήλωσιν τῆς Βουλγαρικῆς ἐπιθέσεως. Ἡ παρουσία τοῦ θωρηκτοῦ κατέστησε τοὺς Βουλγάρους διστακτικούς, διότι μὲ τὴν βολήν των ἐσήμανε πολεμικὴν ἔγερσιν, ὁπότε ἐκεῖνοι ἔπαυσαν τὸ πῦρ. Ἀφ' ἑτέρου ἡ φρουρὰ Ἐλευθερῶν ἔλαβε πλέον ἐναντίον των ἀπειλητικὴν στάσιν καὶ διὰ τελεσιγράφου ἐζήτησεν ὅπως οἱ Βούλγαροι ἐπανέλθουν εἰς τὰς θέσεις ἐκείνας περὶ τὸ Πράβι, τὰς ὁποίας ἀρχικῶς κατεῖχον καὶ νὰ ἐγκαταλείψουν τὰ προκεχωρημένα σημεῖα, τὰ ὁποῖα ἐν τῷ μεταξὺ εἶχον καταλάβει αὐθαιρέτως δι' ἐπιθετικῶν ἐνεργειῶν.

Διὰ τῆς παρουσίας τῶν «Σπετσῶν» εἰς τὸν λιμένα τῶν Ἐλευθερῶν ἐξέλιπεν ὁ δι' αἰφνιδιασμοῦ ἄμεσος κίνδυνος καταλήψεως αὐτῶν ὑπὸ τῶν Βουλγάρων. Μετ' ὀλίγας ἡμέρας αἱ «Σπέτσαι» ἀντεκατεστάθησαν ὑπὸ τοῦ «Ἱέρακος», ὁ ὁποῖος παρέμεινεν ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ πόλεμος ἐθεωρήθη ἐπικείμενος τὸ Γενικὸν Στρατηγεῖον εἶχεν ἀποφασίσει τὴν σύμπτυξιν τῶν δυνάμεων τοῦ δεξιοῦ πρὸς Σταυρὸν καὶ τὴν ἐκτέλεσιν ἐπιθέσεως διὰ τοῦ ἀριστεροῦ πρὸς Κιλκὶς καὶ Λαχανᾶν. Μία μόνη διμοιρία πεζικοῦ ἀπέμεινεν εἰς Ἐλευθερὰς, ἡ ὁποῖα μὲ τὴν κήρυξιν τοῦ

πολέμου, κατὰ τὴν 17ην Ἰουνίου, μετέβη δι' ἱστιοφόρων εἰς Θάσον.

Ἡ ἀνακωχὴ μετὰ τῆς Τουρκίας εἶχεν ὑπογραφῆ ἀπὸ τῆς 18ης Μαΐου. Καθ' ἣν ὥραν ὁ στόλος εὑρίσκετο ἠγκυροβολημένος ἐν ὅρμῳ Χίου, οἱ Βούλγαροι ἀπροσδοκήτως τὴν 17ην Ἰουνίου ἐνήργησαν γενικὴν ἐπίθεσιν καὶ ἐπέφερον τὸν πόλεμον καθ' ἣν ἐποχὴν Ἕλληνες καὶ Σέρβοι ἀνέμενον τακτοποίησιν τῶν διαφορῶν τῇ διαιτησίᾳ τῆς Ρωσσικῆς κυβερνήσεως. Τὰ πλοῖα ἀπέπλευσαν ἀμέσως, καί, τὴν ἑπομένην πρωΐαν, κατέπλευσαν εἰς τὸν Στρυμωνικὸν κόλπον, ὅπου συνεκεντρώθησαν βαθμηδὸν καὶ ὅσα ἄλλα πλοῖα ἀπουσίαζον δι' ἐπισκευὴν εἰς Ναύσταθμον. Ἀρχικῶς ἠγκυροβόλησαν εἰς τὸν ὅρμον τοῦ Σταυροῦ, ἀλλὰ μετά τινας ὥρας ἤρχισαν νὰ μεθορμίζωνται διαδοχικῶς εἰς Τσάγεζι καὶ νὰ λαμβάνουν θέσεις ἐπὶ τῆς προεκτάσεως τῶν ἐκβολῶν τοῦ Στρυμῶνος, ἀκριβῶς ἐκεῖ ὅπου ἤρχιζε τὸ μέτωπον. Ὁλόκληρος ἡ πολλῶν χιλιομέτρων μήκους παραλιακὴ ὁδός, ἀπὸ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Στρυμῶνος μέχρι τοῦ Σταυροῦ, ἦτο κατὰ τὰς τρεῖς πρώτας ἡμέρας τοῦ πολέμου, κατάμεστος ἐξ ὅσων Ἑλλήνων τοῦ Παγγαίου καὶ τοῦ Συμβόλου ἐπρόφθασαν νὰ διαφύγουν μετὰ τῶν οἰκογενειῶν των τὴν πρωτοφανοῦς ἀγριότητος ἐξόντωσιν τῶν Βουλγάρων.

Ὁ ὅρμος τοῦ Τσάγεζι, ὅπου ἠγκυροβόλησεν ὁ Ἑλληνικὸς στόλος, εὑρίσκετο ἐντὸς ἀκτῖνος βολῆς ὑψωμάτων τινων τῶν Συμβόλου καὶ ἐκεῖθεν ἀπὸ θέσεων κεκρυμμένων ἐκανονιοβολήθη ἀνεπιτυχῶς τὴν μεσημβρίαν τῆς 19ης ἡ «Ὕδρα», ἡ ὁποῖα εἶχεν ἠγκυροβολήσει ἐπίσης εἰς Τσάγεζι, ἀλλὰ μᾶλλον πρὸς τὸ πέλαγος. Τ' ἀντιτορπιλλικὰ κατὰ τὰς περιπολίας των, ἐπανειλημμένως ἐπυροβολήθησαν ἀπὸ διαφόρων θέσεων τοῦ Συμβόλου ὁσάκις παρέπλεον τὴν ἀκτὴν ἀπὸ Τσάγεζι εἰς Ἐλευθεράς. Ἐξακρίβωσις τῶν θέσεων τῶν ἐχθρικῶν ταχυβόλων ἦτο δύσκολος ἀπὸ τῆς θαλάσσης. Ἐν τούτοις τὰ Ἑλληνικὰ πλοῖα πάντοτε ἀπήντησαν εἰς τοὺς Βουλγαρικοὺς κανονιοβολισμούς, καὶ διηύθυνον τὴν βολήν των ὄπισθεν τῶν πτυχῶν τῶν λόφων ἐκεῖ ὅπου ἔκρινον ὅτι ἐκρύπτετο τὸ ἐχθρικὸν πυροβολικόν. Πάντα τὰ ἠγκυροβολημένα πλοῖα ἔβαλον ἐπανελειμμένως κατὰ τῶν ὑψωμάτων τοῦ Συμβόλου, ὁσάκις ἀνεγνωρίζοντο οἱ Βούλγαροι ἔφιπποι ἀνιχνευταί, οἱ ὁποῖοι μὲ ἀστραπιαίαν ταχύτητα ἀφίππευον, ἤρπαζον τοὺς χαλινοὺς τῶν

ἵππων καὶ τοὺς παρέσυρον ὄπισθεν τῶν πτυχῶν τοῦ ἐδάφους. Ἀδιάλειπτος προσεκτικὴ παρατήρησις ἐγίνετο πρὸς τὸ μέρος τοῦ Συμβόλου, τὸ πυροβολικὸν τῶν πλοίων ἦτο πάντοτε ἕτοιμον καὶ κατὰ τὰς νύκτας εἰργάζοντο οἱ προβολεῖς. Ἐπὶ τῶν δυτικῶς τοῦ Στρυμῶνος ὑψωμάτων, τῶν κατεχομένων ὑπὸ τῶν ἡμετέρων, ἱδρύθη παρατηρητήριον διὰ τὴν βολὴν τοῦ μεγάλου διαμετρήματος πυροβόλων τῶν θωρηκτῶν, τὰ ὁποῖα ἔβαλλον μὲ σημεῖα ἐπισημάνσεως κατὰ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Στρυμῶνος, εἰς τὸ ὕψος τῆς Ἀμφιπόλεως, κατὰ τῶν κατεχομένων θέσεων ὑπὸ τῶν Βουλγάρων. Ἡ βολὴ ἐκείνη ἔδωκεν ἄριστα ἀποτελέσματα.

Ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας τοῦ πολέμου ἐκηρύχθησαν ἐν ἀποκλεισμῷ αἱ Θρακομακεδονικαὶ ἀκταὶ αἱ κατεχόμεναι ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ, ἀπὸ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Στρυμῶνος μέχρι τοῦ Αἴνου καὶ εἰς ἀπόστασιν 5 μιλλίων ἀπὸ τῆς παραλίας. Πρὸς ἔκπλουν ὅσων οὐδετέρων πλοίων θὰ εὑρίσκοντο τυχὸν ἐντὸς τῆς οὕτω ὁρισθείσης ζώνης παρεχωρήθη προθεσμία 24 ὡρῶν. Διὰ τὴν τήρησιν τοῦ ἀποκλεισμοῦ ὠργανώθησαν τακτικαὶ ἐκ περικτροπῆς περιπολίαι ἐξ ἑνὸς θωρηκτοῦ καὶ δύο ἀντιτορπιλλικῶν καθὼς καὶ ἐκ τοῦ εὐδρόμου «Μυκάλης», τοῦ μόνου ἐξ ἐκείνης τῆς μοίρας παραμείναντος ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ κατὰ τὸν Βουλγαρικὸν πόλεμον. Περὶ τὸ τέλος τοῦ πολέμου προσετέθησαν εἰς τὰ περιπολοῦντα πλοῖα καὶ δύο ἀτμομυοδρόμωνες. Ἓν ἀντιτορπιλλικὸν ἐστάθμευε διαρκῶς εἰς Τένεδον.

Ἡ ὀχύρωσις τῶν παραλίων τῶν κατεχομένων ὑπὸ τῶν Βουλγάρων εἶχεν ὡς ἑξῆς. Ἐν Καβάλλα, ἀνατολικῶς Μουσλᾶ 6 πυροβόλα Κρούπ· ἐπὶ ὑψώματος Κιουτσοὺκ Ὀρμάν, δυτικῶς Καλαμωτῆς, 24 πυροβόλα Κρούπ· εἰς θέσιν Καλαμωτὴ 4 τοπομαχικὰ πυροβόλα· καὶ εἰς θέσιν Καρᾶ Ὀρμάν, ἀνατολικῶς τῆς Καβάλλας, 6 πυροβόλα Κρούπ. Ἐκτὸς τούτων ὑπῆρχον νάρκαι ἔξωθεν τοῦ λιμένος Καβάλλας. Ἡ ὀχύρωσις τοῦ Δεδεαγὰτς ἀπετελεῖτο· ἐκ δύο τοπομαχικῶν πυροβόλων, ἀνατολικῶς τῶν σιταποθηκῶν καὶ πόλεως καὶ ἀπεχόντων ἀλλήλων 100 μ.· καὶ ἐξ ἄλλων δύο τοπομαχικῶν πυροβόλων, εὑρισκομένων δυτικῶς τῶν πρώτων καὶ εἰς ἀπόστασιν ἄλλων 100 μ. Ἐκτὸς τούτων ὑπῆρχον πεδινά τινα πυροβόλα· εἰς ἄλλας θέσεις δύο ξύλινα ὁμοιώματα πυροβόλων εἰς μέρος κατα-

φανὲς καὶ εἰς ἀπόστασιν 2.500 μ. ἀπὸ τῶν πραγματικῶν διὰ νὰ ἐξαπατοῦν τὰ προσερχόμενα πλοῖα τὰ ὁποῖα θὰ ἐπρόκειτο νὰ βάλλουν ἐναντίον των. Ἐν Μαρωνείᾳ, μεταξὺ τῆς πόλεως καὶ τῆς θαλάσσης, εἶχον τοποθετήσει 6 ὀρειβατικὰ ταχυβόλα Κανέ. Στήριγμα τῶν ταχυβόλων ἐκείνων ἦσαν δύο λόχοι πεζικοῦ.

Ἡ θαυμαστὴ προέλασις τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ, κατόπιν σειρᾶς ἐνδόξων μαχῶν, ἠξανάγκαζε καὶ τοὺς ἐπὶ τῆς παραλίας Βουλγάρους ν' ἀποχωροῦν βαθμηδὸν ἐκ τῶν ὑπ' αὐτῶν κατεχομένων παραλίων θέσεων τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης καὶ νὰ συμπτύσσωνται. Ὁ Ναύαρχος ἐκανόνιζε τὸ ἀγκυροβόλιον τοῦ στόλου ἐπὶ τῇ βάσει τῆς προελάσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ, τὴν ὁποίαν ὑπεστήριζεν ἀπὸ τοῦ μέρους τῆς θαλάσσης. Εἶχεν ἤδη μεθορμισθεῖ τὸ πλεῖστον τοῦ στόλου εἰς Θάσον, ἡ «Ὕδρα» συνοδεύουσα ἐμπορικὰ πλοῖα ἐξετέλει ἐπίδειξιν ἀποβάσεως πρὸ τῆς Καλαμωτῆς, ἀνατολικῶς Καβάλλας, καὶ ἄλλα πλοῖα ἐξετέλουν κινήσεις πρὸ τῶν Ἐλευθερῶν, ὅταν, περὶ τὰ ἐξημερώματα τῆς 26ης Ἰουνίου, ἔφθασεν ἐπείγουσα εἴδησις τῆς ἐκκενώσεως τῆς πόλεως Καβάλλας ὑπὸ τῶν Βουλγάρων ἀπὸ τοῦ παρελθόντος μεσονυκτίου. Ὁ Ναύαρχος ἀπέστειλεν ἀμέσως τὸ ἀντιτορπιλλικὸν «Δόξα» νὰ καταλάβῃ τὴν πόλιν καὶ ὥρισε τὸν κυβερνήτην αὐτῆς ὡς στρατιωτικὸν διοικητήν. Πέριξ τοῦ λιμένος Καβάλλας εἶχον ποντισθῆ 30 νάρκαι. Τὸ ἀντιτορπιλλικὸν «Λέων» παρέπλεε κατ' ἐκείνην τὴν πρωΐαν τὴν ἀκτὴν ἐξ Ἐλευθερῶν πρὸς Καβάλλαν ὅταν διῆλθε πλησίον μιᾶς νάρκης εἰς ἀπόστασιν 5 μόνον μέτρων ἀπὸ τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς του. Ἡ νάρκη εὑρίσκετο εἰς χιλιάδων τινων μέτρων ἀπόστασιν δυτικῶς Καβάλλας. Τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ναυτικῶν ἀπέστειλεν ἐντὸς 24ω ἕν τορπιλλοβόλον καὶ μίαν τορπιλλοθέτιδα, καὶ τὰ πλοῖα ἐκεῖνα ἤγρευσαν ὅσας νάρκας ὑπῆρχον ἐντὸς 5 ἡμερῶν. Κατὰ μῆκος τῆς παραλίας Καλαμωτῆς, καὶ εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς ξηρᾶς, τὰ ὕδατα ἦσαν ἐλεύθερα ναρκῶν. Τὰ ἐλαφρὰ πλοῖα ἠκολούθησαν τοιαύτην πορεῖαν καὶ συνεκοινώνησαν ἐκεῖνα μετὰ τῆς Καβάλλας, μέχρις ὅτου ἐξέλιπεν ὁ κίνδυνος τῶν ναρκῶν ὁπότε καὶ μεθώρμισεν ἐκεῖ ὁ στόλος. Δύο ἡμέρας μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Καβάλλας, ὁ ἀποκλεισμὸς περιωρίσθη ἀπὸ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Νέστου μέχρι τοῦ Αἴνου.

Ἀπὸ τῆς συνομολογήσεως τῆς ἀνακωχῆς μετὰ τῆς Τουρκίας εἶχε συγκροτηθῆ ναυτικὸν ἄγημα ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἀντιπλοιάρχου Κ. Τυπάλδου. Τὸ πρῶτον τάγμα, ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ πλωτάρχου Δ. Δημοπούλου, κατηρτίσθη ἐκ τῶν ναυτικῶν ἀγημάτων τῶν εὑρισκομένων εἰς τὰς νήσους, καὶ τὸ δεύτερον, ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ πλωτάρχου Ν. Ἀθανασίου, ἐν Ναυστάθμῳ. Τὸ οὕτω συγκροτηθὲν ἄγημα συνεκεντρώθη ἐν Θεσσαλονίκῃ, ἐνισχύθη δι' ἑνὸς οὐλαμοῦ ταχυβόλων καὶ ὠνομάσθη 29ον σύνταγμα. Κατὰ τὰ συμβάντα τῆς Θεσσαλονίκης ἐχρησιμοποιήθη ἔξωθεν τῆς πόλεως εἰς ἐνίσχυσιν τοῦ στρατεύματος, καί, κατὰ τὰς ἐπιχειρήσεις τὸ πρῶτον τάγμα ἐχρησιμοποιήθη εἰς τὸν τομέα Γευγελῆς Γουμενίτσης. Τὸ δεύτερον τάγμα ἐπίσης ἐχρησιμοποιήθη εἰς τὸν αὐτὸν τομέα, μὲ τὸ ἥμισυ τῆς δυνάμεως εἰς Γευγελῆν, ὅπου συμμετέσχεν εἰς τὴν μάχην μετὰ τοῦ πρώτου τάγματος καὶ ὑπὸ τὴν ἄμεσον διοίκησιν τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ ναυτικοῦ συντάγματος, καὶ τὸ ἕτερον ἥμισυ εἰς τὴν κατάληψιν τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Καρασοῦλι-Κιλινδὶρ καὶ τὴν ἐκκαθάρισιν τῶν πέριξ χωρίων ἀπὸ τῶν Βουλγάρων ἀνταρτῶν. Ὅταν οἱ Βούλγαροι ὑπεχώρησαν, τὸ ναυτικὸν σύνταγμα ἐπέστρεψεν εἰς Θεσσαλονίκην, ἐκτὸς δύο λόχων οἱ ὁποῖοι παρέμειναν εἰς Γευγελῆν συνεργαζόμενοι μετὰ τοῦ Σερβικοῦ στρατοῦ. Μὲ τὴν κατάληψιν τῆς Καβάλλας ἐζητήθη παρὰ τοῦ Ναυάρχου ν' ἀποσταλῇ ἐκεῖ ἓν τάγμα ἐκ τοῦ ναυτικοῦ συντάγματος καὶ ἀπεστάλη τὸ δεύτερον τὸ ὁποῖον μετὰ τρεῖς ἢ τέσσαρας ἡμέρας ἔφθασε καὶ ἀνέλαβε τὴν φρούρησιν τῆς πόλεως. Ἐν τῷ μεταξὺ ἀπεβιβάζετο ἐν Καβάλλᾳ ὁλόκληρος ἡ 7η μεραρχία διὰ νὰ προελάσῃ νὰ καταλάβῃ τὴν Ξάνθην καὶ μετά τινας ἡμέρας ἔλαβεν ἀνάγκην τοῦ ναυτικοῦ τάγματος, τὸ ὁποῖον ἐτέθη εἰς τὴν διάθεσιν της καὶ προήλασε μετ' αὐτῆς εἰς Δυτικὴν Θράκην.

Κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς 28ης Ἰουνίου τὰ ὀχυρώματα τοῦ Δεδεαγὰτς ἔβαλον 10 βολὰς κατὰ τῆς «Μυκάλης», περιπολούσης εἰς ἀπόστασιν 6.500 μ. ἀπὸ τῆς πόλεως, καὶ τὴν ἠνάγκασαν ν' ἀπομακρυνθῇ ἐκτὸς βολῆς, καὶ ἀφ' ἑτέρου ἀπὸ τῆς Μάκρης δὲν ὑστέρησαν νὰ βάλουν ἐχθρικὰ ταχυβόλα κατὰ τοῦ ἀντιτορπιλλικοῦ «Λόγχης». Τὴν ἑπομένην, 29ην, τὸ θωρηκτὸν «Ψαρά», ἐπλησίασε κατὰ τὴν περιπολίαν του τὴν ἀκτὴν τοῦ Δεδεαγὰτς καὶ ἤρχισε

νὰ διαδρομῇ ἔμπροσθεν τῆς πόλεως. Ἀμέσως τὰ ὀχυρώματα ἤρχισαν κατ' αὐτοῦ τὸ πῦρ. Ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν ἠθέλησεν ὁ κυβερνότης νὰ βλάψῃ τὴν πόλιν δὲν ἐκινήθη νὰ ἀπαντήσῃ, ἐξηκολούθησε μὲ μικρὰν ταχύτητα νὰ διαδρομῇ καὶ μετὰ πάροδον ἐνὸς τετάρτου τῆς ὥρας κατηυθύνθη πρὸς Σαμοθράκην. Παρετηρήθη κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἀπὸ τοῦ πλοίου ὅτι εἰς τοὺς στρατῶνας τοῦ Δεδεαγάτς, οἱ ὁποῖοι ἀπεῖχον 5 χιλιόμετρα τῆς πόλεως, ἐκυμάτιζεν ἡ σημαία τοῦ ἐρυθροῦ σταυροῦ τῆς Γενεύης, ἵνα μὴ προβοῦν τὰ Ἑλληνικὰ πολεμικὰ εἰς βομβαρδισμὸν αὐτῶν.

Ἡ ἐγκατάλειψις τοῦ Δεδεαγὰτς ὑπὸ τῶν Βουλγάρων ἐγνώσθη τὴν 11ην Ἰουλίου. Ὁ «Ἀβέρωφ» ἀπέπλευσεν ἀμέσως, κατέπλευσε πρὸς τὰς 6ω ἑσπέρας τῆς αὐτῆς ἡμέρας εἰς τὸν ὅρμον καὶ ἔλαβε κατοχὴν τῆς πόλεως. Ὁ Ναύαρχος ὥρισε στρατιωτικὸν διοικητὴν τὸν ὑποπλοίαρχον Σ. Μαυρομιχάλην ἐκ τοῦ «Ἀβέρωφ» καὶ ἀπέστειλε τὸν μηχανικὸν Α. Δραπανιώτην ἀμέσως εἰς τὴν ξηρὰν νὰ ἐξακριβώσῃ τὴν κατάστασιν τοῦ σιδηροδρομικοῦ ὑλικοῦ καὶ τοῦ Βουλγαρικοῦ ῥυμουλκοῦ «Μπελλομόρετς». Τόσον ἐκ τῶν ἀτμομηχανῶν τοῦ σιδηροδρόμου, ὅσον καὶ ἐκ τῆς κινητηρίου μηχανῆς τοῦ ῥυμουλκοῦ ἔλειπον μικρὰ τεμάχια, ἀλλ' ὁ μηχανικὸς ἐκεῖνος κατώρθωσε νὰ κατασκευάσῃ ἐν τῷ συνεργείῳ τοῦ «Ἀβέρωφ» ἐντὸς 24ω τὰ ἐλλείποντα τεμάχια μιᾶς ἀτμομηχανῆς τοῦ σιδηροδρόμου καὶ νὰ τὴν κινήσῃ μέχρι τῆς Γκιουμουλτζίνας τὴν 3ην ἡμέραν ἀπὸ τῆς καταλήψεως τοῦ Δεδεαγάτς. Ἔκτοτε ἐτέθη εἰς ἐνέργειαν ἡ σιδηροδρομικὴ συγκοινωνία τῆς Δυτικῆς Θράκης. Μετά τινας ἀκόμη ἡμέρας ἐτέθη εἰς κίνησιν καὶ τὸ ῥυμουλκὸν «Μπελλομόρετς», τὸ ὁποῖον βραδύτερον ἀπεστάλη εἰς τὸν Ναύσταθμον Σαλαμῖνος.

Κατὰ τὴν διόπτευσιν τοῦ φάρου Δεδεαγὰτς Β 15° Α εἶχον ποντισθῇ 12 νάρκαι. Ἡ μᾶλλον πρὸς τὸ πέλαγος ἀπεῖχε τοῦ φάρου 7.000 μ. Ἡ διεύθυνσις τῆς γραμμῆς τῶν ναρκῶν ἦτο κάθετος πρὸς τὴν πορείαν τῶν πλοίων τῶν περιπολούντων πρὸ τῆς πόλεως, τὰ ὁποῖα ἐπανειλημένως τὴν διεσταύρωσαν καὶ κατ' εὐτυχῆ σύμπτωσιν δὲν προσέκρουσαν ἐπὶ νάρκης. Τὸ θωρηκτὸν «Ψαρά», κατὰ τὴν πρωΐαν τῆς 28ης Ἰουνίου ὁπότε ἐπυροβολήθη ὑπὸ τῶν ὀχυρωμάτων τοῦ Δεδεαγάτς, διεσταύρωσε κατὰ τὰς δια-

δρομάς του τετράκις τὴν γραμμὴν τῶν ναρκῶν, τὴν ὁποίαν διεσταύρωσε καὶ ὁ «Ἀβέρωφ», πρὸς τὰς 6ω ἑσπέρας τῆς 11ης Ἰουλίου, ὅτε κατέπλεεν εἰς Δεδεαγὰτς διὰ νὰ καταλάβῃ τὴν πόλιν μετὰ τὴν ἐκκένωσιν αὐτῆς ὑπὸ τῶν Βουλγάρων. Ἡ τοιαύτη τοποθέτησις ὅσων ναρκῶν ὑπῆρχον κατὰ μίαν εὐθεῖαν ἐκτεινομένην τόσον πολὺ πρὸς τὸ πέλαγος, ἐγένετο ὑπὸ τῶν Βουλγάρων πολλὰς ἡμέρας ἀπὸ τῆς κηρύξεως τοῦ πολέμου καὶ κατόπιν παρατηρήσεως τῆς ἀποστάσεως εἰς τὴν ὁποίαν ἐτηροῦντο συνήθως ἀπὸ τῆς πόλεως τὰ περιπολοῦντα Ἑλληνικὰ πολεμικά. Εἶχεν ὅμως τὸ μειονέκτημα τῆς ἐλλείψεως ἐπαρκοῦς ἀριθμοῦ ναρκῶν διὰ νὰ ἐσχηματίζετο τέλειος φραγμός. Ὡς πρὸς τοῦτο πρέπει νὰ παρατηρηθῇ καὶ τὸ ὅτι οὐδέποτε οἱ προβολεῖς τοῦ Δεδεαγάς, οἱ ὁποῖοι ἐλειτούργησαν συνεχῶς καθ' ὅλας τὰς νύκτας τοῦ πολέμου, ἐφώτισαν κατὰ τὰς νύκτας τὸ πέλαγος πρὸς τὸ μέρος τῶν ναρκῶν, ἀλλὰ πάντοτε ἠνίχνευον τὴν ἀκτὴν πρὸς τὸν Αἶνον καὶ διὰ νὰ προσέχουν μὴ τυχὸν Ἑλληνικὰ πλοῖα θὰ ἐπεχείρουν ἀπόβασιν, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ ἐξαπατοῦν τὰ προσερχόμενα πλοῖα νὰ πλησιάζουν πρὸς τὰς νάρκας. Πρὸς ἄγρευσιν αὐτῶν κατέπλευσαν εἰς τὸν ὅρμον τὰ ὑπ' ἀριθ. 14 καὶ 12 τορπιλλοβόλα καὶ μετ' αὐτῶν ἡ τορπιλλοθέτις «Μονεμβασία». Ἡ ἐργασία αὕτη ἐπερατώθη τὴν 23ην Ἰουλίου καὶ τὰ πλοῖα ἐκεῖνα ἀπέπλευσαν διὰ ν' ἀγρεύσουν τὰς νάρκας τοῦ Πόρτο—Λαγώ. Ἐκ τῶν 12 ναρκῶν τοῦ Δεδεαγὰτς ἀνευρέθησαν αἱ 9. Αἱ λοιπαὶ εἶχον ἀπωλεσθῇ.

Ἐπειδὴ οἱ Βούλγαροι ἐπροχώρησαν πρὸς Βορρᾶν καὶ ἐγκατέλειψαν τὴν ὀροθετικὴν γραμμὴν τοῦ Αἴνου ἐχρειάσθη ὁλόκληρον τὸ ναυτικὸν σύνταγμα διὰ τὴν φρούρησιν τῶν συνόρων ἐκείνων. Τὸ δεύτερον τάγμα, ἀφοῦ ἀφῆκεν ἕνα λόχον εἰς Ξάνθην τῇ διαταγῇ τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς 7ης μεραρχίας, μετέβη διὰ ταχείας πορείας ἀπὸ τῆς Ξάνθης εἰς Καλαμωτήν, ἀνατολικῶς Καβάλλας, καὶ ἐπεβιβάσθη τοῦ εὐδρόμου «Μυκάλης», τὸ ὁποῖον τὸ μετέφερεν εἰς Δεδεαγάτς. Ἐντὸς ὀλίγου συνεκεντρώθη ὁλόκληρον τὸ σύνταγμα, τὸ ὁποῖον τότε ἀπετελέσθη ἐκ τριῶν ταγμάτων, καὶ τὸ τρίτον τάγμα ἐτέθη ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ πλωτάρχου Α. Χατζηκυριάκου. Μετὰ 4 ἕως 5 ἡμέρας ἀπὸ τῆς καταλήψεως τὸ σύνταγμα προήλασε πρὸς Βορρᾶν. Τὸ δεύτερον τάγμα κατέλαβε τὸ

Φερετζίκ, μὲ προφυλακὲς ἐπὶ τοῦ Ἔβρου, καὶ τὰ δύο ἄλλα τάγματα μετὰ τοῦ διοικητοῦ τοῦ ναυτικοῦ συντάγματος ἐκρυχάρησαν βορειότερον πρὸς τὸ Σουφλί, κατέλαβον τὴν πέρᾳ περιοχὴν καὶ ἐφύλαξαν τὴν ὁροθετικὴν γραμμήν. Τὸ ναυτικὸν σύνταγμα παρέμεινεν ἐκεῖ μέχρι τοῦ τέλους τοῦ πολέμου.

Τὴν μεσημβρίαν τῆς 18ης Ἰουλίου, ἀκριβῶς ἕνα μῆνα ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν ἐχθροπραξιῶν, ἐκοινοποιήθη εἰς τὸν στόλον ὅτι συνομολογήθη μεταξὺ τῶν ἐμπολέμων πενθήμερος ἀνακωχή. Ἡ ναυτικὴ δύναμις ἔμενε τότε ἠγκυροβολημένη ἐν τῷ ὅρμῳ τοῦ Δεδεαγάτς καὶ ἀνὰ ἓν ἐλαφρὸν σκάφος ἐστάθμευεν εἰς τοὺς λιμένας Καβάλλας, Πόρτο - Λαγοῦ, Μαρωνείας καὶ Μάκρης πρὸς τήρησιν τῆς τάξεως. Οἱ τότε ἀγῶνες τῶν Ἑλλήνων ἐτερματίσθησαν τὴν 25ην Ἰουλίου, ὁπότε ὑπεγράφη ἐν Βουκουρεστίῳ καὶ ἐκοινοποιήθη εἰς τὸν στόλον ἀεθήμερον τὸ πρωτόκολλον τὸ καθορίζον τὰ ὅρια μεταξὺ τῆς Νέας Ἑλλάδος καὶ τῆς Βουλγαρίας. Τὰ ὅρια ἤρχιζον ἀπὸ τοῦ μέσου τῆς λίμνης Πρεσπῶν διέσχιζον τὴν μεταξὺ Μοναστηρίου καὶ Φλωρίνης πεδιάδα· ἐξηκολούθουν τὰ ὑψώματα νοτίως Μοριχόβου καὶ βορείως Κοῖλα Μογδελῶν· διήρχοντο ὁμάλως νοτίως τῆς Γευγελῆς· διέσχιζον τὴν Δοϊράνην, μεταξὺ τῆς πόλεως καὶ τοῦ σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ· ἀνήρχοντο διὰ τοῦ ὄρους Μαλὲς καὶ τὸ ὑφολεύθιον κατὰ τὸ ὕψος τοῦ· διεπέραν τὸ στενὸν τοῦ Δεμίρ-Ἰσσὲρ παρὰ τὴν Κοῦλαν· ἀνήρχοντο εἰς τὸ ὄρος Τσιγγάλι· διήρχοντο νοτίως τοῦ Μελενίκου καὶ τοῦ Νιφοκοπίου· περιεῖχον τμῆμα τῆς χώρας ἀνατολικῶς τοῦ Νέστου, πλὴν τῆς Ξάνθης, καὶ κατέληγον εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Νέστου.

Τὰ πλοῖα ἠκολούθησαν τὴν ὑπογραφὴν τῆς εἰρήνης μὲ 101 κανονοβολισμούς. Τὴν ἑπομένην ὁ στόλος ἀπέπλευσε τοῦ ὅρμου Δεδεαγάτς ἐπιστρέφων εἰς τὸ Φάληρον διὰ Καβάλλας καὶ Θεσσαλονίκης. Εἷς Δεδεαγάτς ἐστάθμευσεν ἐπί τινος ἑβδομάδας τὸ θωρηκτὸν «Σπέτσαι» καὶ εἰς τοὺς ἄλλους λιμένας τῆς Δυτικῆς Θράκης ἀνὰ ἓν ἀντιτορπιλλικόν.

Μέχρι τῆς κατὰ τὸ τέλος Νοεμβρίου 1913 ὑπογραφῆς τῆς τῆς ὁριστικῆς εἰρήνης μετὰ τῆς Τουρκίας ἄλλο τι σχετικὸν πρὸς τὸν στόλον δὲν ἔχω ν' ἀναφέρω πλὴν τῆς ἀποστολῆς, κατὰ τὰς ἀρχὰς Ὀκτωβρίου, ὁμάδος ἐκ βοηθητικῶν πλοίων εἰς τὰς πλησίον

τῆς Μικρᾶς Ἀσίας νήσους, μέχρι καὶ τῆς Σάμου, διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν παραλίων.

Τὰ σχετικὰ πρὸς τὰς θυσίας τῆς Τουρκίας διὰ τὸ Βραζιλιανὸν ντρέντνουτ «Ρὶο - Τζανέϊρο» ἐξετέθησαν. Ἔχω νὰ προσθέσω, ὡς πρὸς τὰς προετοιμασίας τοῦ Τουρκικοῦ στόλου, διὰ νέον Ἑλληνοτουρκικὸν πόλεμον, ὅτι κατὰ τὸ τέλος τοῦ ἔτους 1913 ἐν Γερμανικὸν φορτηγὸν ἐκόμισεν εἰς Κωνσταντινούπολιν νέα συροβόλα τῶν 28 ἑκ. διὰ τοὺς πύργους τῶν θωρηκτῶν τύπου «Μπαρμπαρός».

Οὕτως ἔχει ἡ Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ναυτικοῦ ἀπὸ τοῦ 1909 μέχρι καὶ τοῦ 1913.

Ἀθῆναι 20 Ἰουνίου 1923

Ὑποναύαρχος ΙΩΑΝΝΗΣ ΘΕΟΦΑΝΙΔΗΣ
Κατὰ τὸ 1912—1913 ἐπιπλοίαρχος
ἐπιτελικὸς τοῦ Ναυάρχου Κουντουριώτου.

ΤΕΛΟΣ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Νομίζω χρήσιμον νὰ παραθέσω ἐν παραρτήματι ἐκτὸς τοῦ πίνακος τῶν ἀξιωματικῶν τρεῖς χαρακτηριστικὰς διαταγάς. Ἡ πρώτη εἶνε ἡ πρὸς τὸν κυβερνήτην τῆς κανονιοφόρου «Α» διὰ τὸν εἴσπλουν εἰς τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον πρὶν ἢ κηρυχθῇ ὁ πόλεμος. Ἡ δευτέρα πρὸς τὸν διοικητὴν τοῦ τορπιλλοστόλου διὰ τὴν ἐπίθεσιν κατὰ τοῦ Τουρκικοῦ στόλου, κατὰ τὸ δεύτερον δεκαήμερον τοῦ Νοεμβρίου 1912. Ἡ διαταγὴ αὕτη ἀνεστάλη κατόπιν μεταγενεστέρων ἀποφάσεων τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ναυτικῶν. Ἡ τρίτη, σχετικὴ πρὸς τὴν ἐπίθεσιν διὰ τορπιλλῶν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς μάχης διὰ συρροὴν πολεμικοῦ μεταξὺ τῶν ἀντιπάλων στόλων, ἐξεδόθη μετὰ τὴν ναυμαχίαν τῆς Λήμνου, ὁπότε δὲν ὑπῆρχον ἀκόμη θετικαὶ πληροφορίαι τῆς καταστάσεως τῶν ἐχθρικῶν θωρηκτῶν ἀλλὰ τοὐναντίον ἐλήφθησαν περὶ τρίτης ἀποπείρας τοῦ ἐχθροῦ διὰ τὴν κυριαρχίαν τοῦ Αἰγαίου. Ἡ διαταγὴ δὲν ἐξετελέσθη διότι δὲν ἐξῆλθε πλέον ὁ ἐχθρός, εἶνε ὅμως πάντοτε χαρακτηριστικὴ τῆς προόδου τοῦ Ἑλληνικοῦ ναυτικοῦ, τὸ ὁποῖον ἤδη ἀπὸ τοῦ 1909 ἐκαινοτόμησεν ἐν χειρισμῷ ὁ ὁποῖος ἐξετελέσθη κατὰ τὴν μεγάλην ναυμαχίαν τῆς Γιούτλανε κατὰ τὸ 1916.

ΜΟΙΡΑ ΙΟΝΙΟΥ

Λευκὰς 3 Ὀκτωβρίου 1912

Ἀριθ. πρωτ. 23 ἐμπιστ.

Πρὸς τὸν
κυβερνήτην τῆς κανονιοφόρου «Α».

Συνεπείᾳ τῆς ὑπ' ἀριθ. 536 ἐμπιστευτ. διαταγῆς τοῦ Ὑπουργείου, παραγγέλλομεν ὅπως μετὰ τῆς ὑφ' ἡμᾶς κανονιοφόρου καὶ τῆς «Δ», διατοχεύσεως νὰ τελῇ ὑπὸ τὰς διαταγάς σας, εἰσπλεύσητε περὶ τὴν 2αν μετὰ μεσονύκτιον, οὐχὶ δὲ βραδύτερον τῆς δης πρωϊνῆς τῆς αὐτοῦ, εἰς τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον λαμβάνοντες τὰ κατάλληλα μέτρα ἵνα μὴ ἐξακολουθῆτε. Ἐὰν φρούρια Πρεβέζης ἐπιχειρήσουσι βιαίαν παρεισφύλευσιν τοῦ εἰσπλοὸς ὑμῶν, ἡμεῖς θὰ ὑποστηρίξωμεν τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ἐγχειρήματος ἀπαιτοῦντες ἐξωθεν τὰ φρούρια, θέλετε δὲ πρὸ τοῦ ἀδυνάτου παριστηθῇ τοῦ εἰσπλοῦ. Καθ' ἣν περίπτωσιν φρούρια Πρεβέζης βάλωσι καθ' ὑμῶν, εὑρίσκεται δὲ ἐντὸς τοῦ σιενοῦ Τουρκικὴν «Ἀττάλεια» θέλεται προτιμήσει ἐπίθεσιν ἐναντίον της. Ὑμεῖς θέλετε ὁρίσει τὴν μεταξὺ τῶν δύο πλοίων ἀπόστασιν, τὴν ταχύτητα κατὰ τὰς περιστάσεις καὶ δώσῃ ὁδηγίας εἰς τὸν κυβερνήτην τῆς «Δ» περὶ τῶν φανῶν καὶ τῆς ἐν γένει συννενοήσεως.

Ἐπὶ τῶν δύο κανονιοφόρων θέλουσιν ἐπιβῇ οἱ πλοηγοὶ Ι. Μιλάκας πρῴην ἀρχιπλευστὴς καὶ 3 ἕτεροι. Τὴν διέλευσιν ὑμῶν διὰ τοῦ σιενοῦ θέλει ἀναγγείλῃ ἡμῖν ὁ τηλεγραφητὴς Ἀκτίου, τὸν δὲ ἀσφαλῆ σὺν Θεῷ κατάπλουν ὑμῶν εἰς Βόντσαν ἢ Καρβασαρὰν θέλετε ἀμέσως τηλεγραφήσει ἡμῖν.

Ὁ Μοίραρχος Ἀρχηγὸς
ΙΩΑΝΝΗΣ ΛΑΜΙΑΝΟΣ Πλοίαρχος.

ΣΤΟΛΟΣ ΑΙΓΑΙΟΥ

Ἐν λιμένι Μαΰδρου τῇ 23ῃ Νοεμβρίου 1912.

Πρὸς τὸν πλοίαρχον

Ι. Βρατσάνον, Διοικητὴν τοῦ τορπιλλικοῦ στολίσκου.

Συμπληρωματικῶς πρὸς τὰς προφορικὰς ὁδηγίας, ἃς ἀνεκοινώσαμεν ὑμῖν, παραγγέλλομεν ὅπως ἑτοιμάσητε τὰ ἀντιτορπιλλικὰ «Βέλος», «Νίκη», καὶ «Λόγχη» καὶ εἰς πρώτην ἡμῶν διαταγὴν ἐκτελέσητε δι' αὐτῶν ἐπίθεσιν, διερχόμενοι τὸ στενὸν τῶν Δαρδανελλίων ἐν γραμμῇ παραγωγῆς εἰς ἀπόστασιν ἑκατὸν μέτρων περίπου τῶν πλοίων ἀπ' ἀλλήλων καὶ παρακολουθοῦντες τὴν Εὐρωπαϊκὴν ἀκτήν, κατὰ τοῦ ἠγκυροβολημένου εἰς Δαρδανέλια ἢ Ναγαρὰν ἢ περὶ τὰς θέσεις ταύτας Τουρκικοῦ στόλου.

Ἡ εἴσοδος εἰς τὸ στενὸν Κούμ - Καλὲ Σεντοὺλ - Μπάχρ δέον νὰ λάβῃ χώραν τὸ βραδύτερον τὴν πρώτην ὥραν πρωΐας, ὥστε ὁπωσδήποτε νὰ ἐξασφαλισθῇ ἡ ἐπιστροφὴ τῶν πλοίων ἐν ὥρᾳ νυκτός.

Ἔχοντες ἀκράδαντον πεποίθησιν εἰς τὴν ἀνδρείαν καὶ ναυτικὴν ἐμπειρίαν, τὴν τόλμην καὶ τὸν πατριωτισμὸν ὑμῶν καὶ τῶν ἄλλων κυβερνητῶν καὶ πληρωμάτων, ἐπαφίεμεν ὑμῖν τὰς λεπτομερείας τῆς ἐπιχειρήσεως, ὅσον ἀφορᾷ τὴν μεταξὺ τῶν πλοίων συννενόησιν διὰ μεταβολὰς πορειῶν, ταχύτητος καὶ ἐκτέλεσιν τῆς ἐπιθέσεως.

Καθ' ἣν περίπτωσιν καταστῆτε ἀντιληπτὸς εἰς τὴν εἴσοδον Κούμ - Καλὲ Σεντοὺλ - Μπάχρ, ἐγκαίρως νὰ ἀνατρέψητε τὴν πρῷραν σας καὶ νὰ ἐπιστρέψητε.

Τοὺς κυβερνήτας τῶν εἰρημένων πλοίων παραγγέλλομεν, ὅπως καλέσητε παρ' ὑμῖν καὶ ἀνακοινώσητε ἐμπιστευτικῶς τὴν μέλλουσαν ἐνέργειαν καὶ ὅσας λεπτομερείας ἐπ' αὐτῆς νομίσητε ἀναγκαίας πρὸς τὸν ἐπιδιωκόμενον σκοπόν.

Εἰς τὴν ἔξοδον θὰ σᾶς ἀναμένῃ ἡ ναυαρχὶς ἢ ἓν τῶν ἄλλων πλοίων τοῦ στόλου καὶ παραγγέλλομεν, κατὰ τὰς περιστάσεις, νὰ συννενοῆσθε μετ' αὐτοῦ διαρκῶς, ἐν πάσῃ δὲ περιπτώσει νὰ εἰδοποιήσητε τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐπιθέσεως καὶ τὴν ἐπιστροφήν σας μετὰ τὴν ἐκτέλεσιν ταύτης.

Ἀβριον ἑβδόμην πρωϊνὴν ὥραν νὰ καταπλεύσητε εἰς Τένεδον, παραλαμβάνοντες μεθ' ὑμῶν τὰ ἀντιτορπιλλικὰ «Βέλος», «Ἀσπίδα» καὶ «Θύελλαν», ἔνθα νὰ ἀθητε εἰς συννενόησιν μετὰ μόνων τῶν κυβερνητῶν τοὺς συμμετεξόντων πλοίων εἰς τὴν ἐπιχείρησιν.

Διαθέτομεν δύο πλοηγούς, τὸν Βαφειάδην, ἀνθυποπλοίαρχον καὶ Καραμούζην, σημαιοφόρον. Παραλάβατε ἐπὶ τοῦ πλοίου σας κατ' ἐκλογὴν τὸν ἕνα ἐξ αὐτῶν καὶ διαθέσατε τὸν ἕτερον διὰ τὸ ὑπ' ἀριθμὸν δύο πλοῖον τῆς σχηματισθησομένης ἐκ τῶν τριῶν πλοίων ὁμάδος.

Τὴν παροῦσαν διαταγὴν κατ' οὐδένα λόγον θέλετε ἐκτελέσει, εἰμὴ μόνον ὅταν θὰ λάβητε ὡρισμένην ἐντολὴν παρ' ἡμῶν αὐτοπροσώπως, ἢ διὰ τοῦ ἀσυρμάτου, μνημονεύουσαν ρητῶς τὸν ἀριθμὸν τῆς παρούσης, καθ' ἣν περίπτωσιν ἡ ναυαρχὶς εὑρεθῇ μακρὰν τῆς Τενέδου.

Ὁ Ὑποναύαρχος Ἀρχηγὸς

Π. ΚΟΥΝΤΟΥΡΙΩΤΗΣ

ΣΤΟΛΟΣ ΑΙΓΑΙΟΥ

Ἐν λιμέν. Μούδρου τῇ 13/1 1913

Ἀριθ. 225 Ἐμπιστευτικόν

Πρὸς τὸν διοικητὴν τοῦ τορπιλλικοῦ στολίσκου καὶ τοὺς κυβερνήτας τῶν ἀντιτορπιλλικῶν.

Κατὰ νεωτέρας πληροφορίας ὁ ἐχθρικὸς στόλος θὰ ἐξέλθῃ μεθ' ἁπάντων τῶν πλοίων αὐτοῦ ὅπως ναυμαχήσῃ ἐκ τρίτου. Ἔχετε ὑπ' ὄψιν ὅτι τὴν φορὰν ταύτην ἡ ἀπόφασίς μου εἶνε ὁ εἷς ἐκ τῶν δύο νὰ ἐκλείψῃ καὶ ὅτι ἀφεύκτως θέλετε ἐκτελέσει μεθ' ὁρμῆς ἀποφασιστικὴν ἐπίθεσιν διὰ τορπιλλῶν ἐναντίον τοῦ πρωτοπλοίου τῆς ἐχθρικῆς δυνάμεως ἢ οἱουδήποτε πλοίου τοῦ ἐχθροῦ καθ' οὗ ἠθέλατε διατεχθῇ.

Ὡς πρὸς τὴν σήμανσιν τῶν περιεχομένων διαταγῶν ἐν τῷ εἰδικῷ σηματολογίῳ, ἐκομμηνήσομεν ὑμῖν τὸ παράγγελμα καθ' ὃ ἐκτελεῖται αὕτη διὰ τοῦ ἱερουργικοῦ ἐπισείοντος ἀνωθεν τραπεζῶν.

Παραγγέλλομεν ὅπως μελετήσητε μετὰ προσοχῆς τὰ σχετικὰ πρὸς τοῦτο σήματα, τὰ περιεχόμενα ἐν τῷ εἰδικῷ σηματολογίῳ ὅπερ ἔχετε εἰς χεῖρας σας ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ πολέμου, καὶ τὰς ὁδηγίας τοῦ σχετικοῦ ἐλιγμοῦ τὸν ὁποῖον θὰ ἐκτελέσητε.

Ἐν τῷ εἰδικῷ τούτῳ σηματολογίῳ καὶ ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 732 σήματι διαγράφεται σαφῶς ἡ τάξις εἰς ἣν δέον νὰ τηρηθῆτε μέχρις οὗ λάβητε τὴν διαταγὴν τῆς ἐκσφενδονίσεως, καὶ παραγγέλλομεν ὅπως ἔχοντες ὑπ' ὄψιν τὸ σῆμα τοῦτο καὶ τὰς ἐν αὐτῷ περιεχομένας διαταγὰς ἐνεργήσητε ἀπαρεγκλίτως συμφώνως πρὸς ταύτας, ἐκτὸς ἐὰν ἡμεῖς διατάξωμεν ἄλλως.

Ἐν τῷ εἰρημένῳ σήματι ἀναγράφεται ὡς ἀπόστασις ἀπὸ τῆς

Ναυαρχίδος ἡ τῶν 3000 μέτρων ἀλλὰ πρέπει νὰ τηρηθῆτε εἰς 2000 ἕως 2900 μέτρων, οὕτως ὥστε νὰ διαιρίνητε πάντοτε καθαρῶς τὰ σήματά μας. Τονίζομεν ἐπίσης τὸ ἐν τῷ σήματι τούτῳ ἀναφερόμενον ὅτι δέον νὰ εἶσθε πάντοτε ἕτοιμοι πρὸς ἀπόκρουσιν ἐπιθέσεως ἐχθρικῶν τορπιλλικῶν πλοίων κατὰ τῆς Ναυαρχίδος ἢ ἄλλων θωρηκτῶν τῆς ναντικῆς δυνάμεως.

Τὴν διαταγὴν τῆς ἐπιθέσεως θὰ σᾶς τὴν μεταδώσωμεν διὰ σήματος καὶ νὰ προσέχητε εἰς τὸν Ναύαρχον.

Ἐὰν σᾶς διαβιβάσωμεν διὰ τοῦ ἀσυρμάτου τὴν διαταγὴν τῆς ἐπιθέσεως θὰ τὴν χαρακτηρίσωμεν διὰ τῆς λέξεως εἰδικὸν καὶ τοῦ ἀριθμοῦ τοῦ σήματος (π.χ. εἰδικὸν 842).

Ἐν ἐνδεχομένῃ καταστροφῇ τῶν μέσων τῆς συνεννοήσεως, ἐὰν δὲν δυνηθῶμεν νὰ σᾶς διατάξωμεν τὴν ἐπίθεσιν εἴτε διὰ σήματος, εἴτε δι' ἀσυρμάτου, δέον νὰ ἐπιληφθῆτε πάσης εὐκαιρίας ὅπως ἐπιτεθῆτε ἀποφασιστικῶς καὶ ἀποτελεσματικῶς.

Ὁ Ὑποναύαρχος Ἀρχηγὸς

Π. ΚΟΥΝΙΟΥΡΙΩΤΗΣ

ΠΙΝΑΞ

Περιέχων τὰ ὀνόματα ὅσων ἀξιωματικῶν ἐπέβαινον τῶν πλοίων τοῦ στόλου καὶ ὅσων συμμετέσχον εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις τῶν νήσων καὶ τὴν παρουσίαν τοῦ Τουρκικοῦ πολέμου.

ΣΤΟΛΟΣ ΑΙΓΑΙΟΥ

«*Αἴξων*». Ὑποναύαρχος Π. Κουντουριώτης ἀρχηγὸς τοῦ στόλου τοῦ Αἰγαίου. Ἀντιπλοίαρχος Σ. Δούσμανης, ἀρχεπιτελάρχ. Ι. Θεοφανίδης ὑποπλοίαρχος ὑπασπιστής. Γ. Ζουρὰς πλοίαρχος. Ι. Δημητριάδης ὑποπλοίαρχος διὰ τὰ ζητήματα τοῦ ταχυδρομικοῦ τῶν πλοίων τοῦ στόλου. Ι. Κριεζῆς ἀνθυποφροντιστὴς γραμματεύς.

Σ. Δούσμανης ἀντιπλοίαρχος, κυβερνήτης. Κ. Βούγιας πλοίαρχος, ὕπαρχος. Ε. Δρανίτσης πλοίαρχος, ἀρχηγὸς τοῦ ταχυδρομικοῦ. Ὑποπλοίαρχοι Δ. Παπαλεξόπουλος, Δ. Βοσπόρας, Γ. Γιαννόπουλος, Κ. Σπηλιωτάκης Σ. Μουρμουζάλης, Ν. Τούμπας, Ι. Τσιμπιδὰς. Ἀνθυπασπιστὴς Δ. Κολιαδέλης. Θ. Φάρος, Γ. Μαμούσης. Α. Σπαλιάρδος, Γ. Βασιλειάδης. Σημειοφόροι Α. Τσιρίπης, Θ. Νικολούπης, Ε. Βελαώτης. Ο. Παπαντωνόπουλος, Μ. Χρηστοφῆς, Π. Ἀγγελῆς, Α. Δεντόπουλος. Δ. Δάμνος ἀρχιμαγειρίτης Ν. Μαμούδης, ὑποφροντιστὴς, Π. Ἀραβαντινός, ἔμβαρος ἀνθυποφροντιστὴς Κ. Καφαντάρης λογιστὴς, Ν. Τσελέπης ἐπιμελητικὸς. Α. Δρακονιώτης, Σ. Βλάκος μηχανικοὶ α' τάξεως. Κ. Σπυρίδάκης, Β. Δοκζένης, Β' τάξεως. Κ. Παλαιολιάνγου ἀνθυπασπιστὴς, Α. Παντελόπουλος, ἰατρὸς. Α. Τσιλίνης, ἀσύ. ματος. Μ. Σπινέλης, ἀρχιμουσικὸς Β' τάξεως. Β. Καρσμούζης ἔμβαρος σημειοφόρος.

«*Ψαρά*». Ἀν. Μιαούλης πλοίαρχος, κυβερνήτης. Γ. Μπαλαμπάνος πλοίαρχος, ὕπαρχος Ὑποπλοίαρχοι Β. Κλεισιόνης, Σ. Ἀρβανίτης, Α. Βότσης, Π. Κουρουσόπουλος, Δ. Θεοφάνης. Ἀνθυπασπιστὴς Δ. Οἰκονόμου, Χ. Μπούρης, Χ. Δροσινὸς, Γ. Ροΐζάκης. Σημειοφόροι Ι. Τσιγγένης, Γ. Μαζαβάκης, Π. Γκίλιας, Κ. Θεοδωράτσουλος, Π. Μπούμπουλης. Κ. Βουφέκας ὑποφροντιστής. Κ. Φιλαδελφεὺς ὑπάτσης, Ι. Καρατσιτσιάνος ἐπιμελητικὸς. Α. Μπάζιας. Σ. Γιαλάτης μηχανικοὶ β'. τάξεως.

«*Σπέτσαι*». Πλοίαρχος Π. Γκίνης μοίραρχος. Ἐπιτελεὶς Σ. Πλατσούκας ὑποπλοίαρχος Ἀχ. Παλαιῶνης ἀνθυπασπιλοίαρχος. Α. Ψύλλας σημειοφόρος.

Δ. Βοσπόρας ἀντιπλοίαρχος, κυβερνήτης. Κ. Κουκλίτσιωτος πλοίαρχος ὕπαρχος Ὑποπλοίαρχοι Σ. Λελούδας, Ε. Κύπρος, Ἀρ. Κοντάρης, Ε. Ἀγγελίδης, Δ. Κοτζάκος. Ἀνθυπασπιλοίαρχοι Δ. Τζώτζης, Δ. Πανᾶς. Σημειοφόροι Ι. Καμπίδας, Π. Βασδῶρος, Ι. Κασιμάτης. Σ. Κάσταλης, Π. Σπυράκης. Π. Σπυρίδης ὑποφροντιστὴς. Ι. Παπαβασιλείου ἐπιμελητικὸς. Σ. Μαρμαμπάτης, Α. Χατζηχριστάκος, Δ. Φωτόπουλος, μηχαν. β' τάξεως. Μ. Κουντούρης ἰατρὸς. Θ. Παπακωνσταντίνου ἀρχιμαγείρης.

«*Ὕδρα*». Π. Κοντόσταυλος ἀντιπλοίαρχος, κυβερνήτης. Γ. Κακκαβᾶδης πλοίαρχος, ὕπαρχος. Ὑποπλοίαρχοι Γ. Κρίτσας, Κ. Φωτογιόπουλος, Χ. Πουλάκος, Π. Ρουσέν, Χ. Λούης. Ἀνθυπασπιλοίαρχοι Ι. Πετροπουλάκης, Γ. Γάλλης, Δ. Φωκᾶς. Σημειοφόροι Ι. Σολιώτης, Μ. Θεοφανίδης, Α. Σηφάς, Κ. Γιαννίνης ἀνθυποφροντιστὴς. Θ. Μαφαῖτης, ἐπιμηχανικὸς. Θ. Παναγιωτίδης, ἐπίτροος, ἀνώτερος ἰατρὸς στόλου. Κ. Σεϊτάνης ἰατρός.

«*Βέλος*». Πλοίαρχος Ι. Βρατσάνος διοικητὴς στολίσκου ἀντιτορπιλλικῶν. Δ. Θεοφάνης ὑποπλοίαρχος, κυβερνήτης. Ἀνθυπασπιλοίαρχοι Δ. Μελετόπουλος, Γ. Χάρος.

«*Νίκη*». Κ. Τυπάλδος πλοιάρχης, κυβερνήτης. Λ. Κυτόφης ὑπασπιλοίαρχος ὕπαρχος. Κ. Οἰκονόμου ἀνθυπασπιλοίαρχος. Δ. Ραζηκότσιος σημειοφόρος.

«*Δοσίτσ*». Δ. Δημόπουλος πλοιάρχης, κυβερνήτης. Γ. Πυτᾶς ὑποπλοίαρχος ὕπαρχος. Θ. Γαλάνης ἀνθυπασπιλοίαρχος, Κ. Ἀρβανίτης σημειοφόρος. Σ. Κατσιγὴς μηχανικὸς β' τάξεως.

«*Δόξα*». Α. Χατζηαγγέλικος ὑποπλοίαρχος, κυβερνήτης. Κ. Ἐρνάκος ὑποπλοίαρχος ὕπαρχος. Ε. Χατζηδημητριόπουλος ἀνθυπασπιλοίαρχος. Π. Λελούδας σημειοφόρος. Γ. Τζιτζῆς μηχανικὸς β' τάξεως.

«*Σπετσὲς*». Ι. Ἠλιάτης ἀντιπλοίαρχος, κυβερνήτης. Ν. Ἀθανασίου ὑποπλοίαρχος, ὕπαρχος. Ἀνθυπασπλοίαρχοι. Ε. Κιδιώτης, Δ. Θεοφανόπουλος. Δ. Βάκος μηχανικὸς β' τάξεως.

«*Ναυκρατοῦσα*». Κ. Δούκας πλοιάρχης, κυβερνήτης. Σ. Γιαννόπουλος ὑποπλοίαρχος, ὕπαρχος. Ἀνθυπασπλοίαρχοι Ε. Κοβδαδάκης, Ι. Παδελόπουλος.

«*Θέλλας*». Δ. Βλαχόπουλος ἀντιπλοίαρχος, κυβερνήτης. Τ. Τριγγίνης ὑποπλοίαρχος, ὕπαρχος. Ἀνθυπασπλοίαρχοι Ι. Μπούμπουλης, Δ. Δρόσης.

«*Δόγγρ*». Α. Μπάτσης ὑποπλοίαρχος, κυβερνήτης. Χ. Λιόντης ὑποπλοίαρχος, ὕπαρχος. Ἀνθυπασπλοίαρχοι Δ. Ζαλοκώστας, Θ. Μανωλάκης, Γ. Τομπάζης μηχανικὸς β' τάξεως.

«*Νέα Γενεὰ*». Γ. Καλαμίδας, πλοιάρχης κυβερνήτης. Γ. Χατζηαγγέλικος ὑποπλοίαρχος, ὕπαρχος. Ἀνθυπασπλοίαρχοι Γ. Στράτος, Ι. Χαϊλοκώστογλου Μ. Παπᾶς μηχανικὸς β' τάξεως.

«*Κερκυνὲς*». Α. Γέρτσιος πλοιάρχης, κυβερνήτης Π. Δημούλης ἀνθυπολοχαγὸς ὕπαρχος. Πελ. Ἰωαννίδης σημειοφόρος. Π. Κύρκος μηχανικὸς β' τάξεως. Δ. Σαριτζόπουλος λογιστὴς.

«*Ἀντιτορπιλλικὸ τύπου «Λέοντος»*». Δ. Παπαχρήστος ἀντιπλοίαρχος διοικητὴς τῆς ὁμάδος ἐπιβαίνων τοῦ «Λέοντος».

«*Λέων*». Ι. Ραζικότσιος πλοιάρχης κυβερνήτης. Α. Γιαννό

πλοίαρχος ὕπαρχος. Χ. Θεοδωρακόπουλος ὑποπλοίαρχος. Ἀνθυποπλοίαρχος Δ. Δέδες. Γ. Σπανουδάκης μηχανικὸς β' τάξεως.

«Πάνθηρ». Αθ. Μιαούλης ἀντιπλοίαρχος, κυβερνήτης. Η. Μαυρουδῆς ὑποπλοίαρχος, ὕπαρχος. Β. Ζωϊόπουλος ὑποπλοίαρχος. Π. Βούλγαρης ἀνθυποπλοίαρχος. Χ. Φουντοῦκος μηχανικὸς β' τάξεως. Χ. Ζουμῆς ὑπίατρος.

«Ἀετός». Α. Δουρούτης ἀντιπλοίαρχος, κυβερνήτης. Κ. Μαλᾶμος ὑποπλοίαρχος, ὕπαρχος. Κ. Ἀργυρόπουλος ἀνθυποπλοίαρχος, Ζ. Κοντὸς μηχανικὸς β' τάξεως.

«Ἱέραξ». Ἀλ. Κριεζῆς ἀντιπλοίαρχος, κυβερνήτης. Δ. Ζώρας ὑποπλοίαρχος, ὕπαρχος. Ν. Μπότασης ὑποπλοίαρχος. Α. Γκιώνης ἀνθυποπλοίαρχος. Χ. Ἀνδρόνικος μηχαν. β' τάξεως. Α. Μελέγκοβιτς ἔφεδρος μηχαν. α'. τάξεως.

«Δελφίν». Σ. Παπαρρηγόπουλος πλωτάρχης, κυβερνήτης. Δ. Λάμπρος ὑποπλοίαρχος, ὕπαρχος.

«Κανάρης». Μ. Γούδας ἀντιπλοίαρχος, κυβερνήτης. Γ. Μεταξᾶς ὑποπλοίαρχος, ὕπαρχος. Κ. Δόσιος ὑποπλοίαρχος. Χ. Δελαγραμμάτικας ἀνθυποπλοίαρχος. Σ. Μάρμορας ὑπίατρος. Ἐπὶ τοῦ ἐφοδιασμοῦ τοῦ τορπιλλικοῦ στολίσκου ἀνθυποφροντισταὶ Α. Μολίν, Γ. Ζούκης, λογισταὶ Ν. Μοσχούλας, Σ. Χριστοδούλου.

Τορπιλλοβόλα.— «12». Κ. Μαλικόπουλος πλωτάρχης, κυβερνήτης διοικητὴς τῆς ὁμάδος. Κ. Παναγιώτου σημαιοφόρος ὕπαρχος.

«11». Ν. Βότσης ὑποπλοίαρχος, κυβερνήτης. Δ. Χατζῖσκος σημαιοφόρος ὕπαρχος.

«14». Π. Ἀργυρόπουλος ὑποπλοίαρχος, κυβερνήτης. Χ. Κονιάλης σημαιοφόρος, ὕπαρχος.

«15». Α. Χρυσάνθης ὑποπλοίαρχος, κυβερνήτης. Α. Μωραϊτίνης σημαιοφόρος ὕπαρχος.

«16». Ν. Μπούμπουλης ὑποπλοίαρχος, κυβερνήτης. Ν. Βρονταμίτης σημαιοφόρος, ὕπαρχος.

Ὁπλιταγωγὸν «Σφακτηρία». Δ. Λάμπρος ἀντιπλοίαρχος, κυβερνήτης. Α. Λόντος πλωτάρχης, ὕπαρχος. Ι. Δημητρίου ἀνθυποφροντιστής. Ν. Νικολέρης μηχανικὸς α, τάξεως.

Ναρκοθέτις «Ἄρης». Β. Λοπρέστης πλωτάρχης. Δ. Μπακόπουλος ὑποπλοίαρχος. Σ. Παραμυθιώτης ἐπίκουρος ὑποπλοίαρχος, Κ. Χαύτας λογιστής.

ΜΟΙΡΑ ΙΟΝΙΟΥ

«Ἄκτιον». Πλοίαρχος Ι. Δαμιανός, μοίραρχος. Ε. Λαμπαδάριος πλωτάρχης, κυβερνήτης. Π. Ρεδιάδης ὑποπλοίαρχος, ὕπαρχος. Ἀνθυποπλοίαρχοι Δ. Λούνδρας, Γ. Νικοτσάρας. Π. Κοκκώνης ἀνθυποφροντιστής. Σ. Λιβαδᾶς ὑπίατρος.

«Ἀμβρακία». Μ. Σαχτούρης πλωτάρχης, κυβερνήτης. Γ. Μπούμπουλης

ὑποπλοίαρχος, ὕπαρχος. Ν. Ρῖτσος ἀνθυποπλοίαρχος. Δ. Ταγκαλάκης λογιστής.

Ὁμὰς ἀτμομυοδρομόνων. «Ἀλφειός». Κ. Γεωργαντᾶς ἀντιπλοίαρχος, κυβερνήτης καὶ διοικητὴς τῆς ὁμάδος. Ν. Βελλίνης ὑποπλοίαρχος, ὕπαρχος. Ν. Μεθενίτης ἀνθυποφροντιστής. Κ. Παπασπύρου ὑπίατρος.

«Πηνειός». Α. Ἀνδρεάδης πλωτάρχης, κυβερνήτης. Φ. Πορτάρος ὑποπλοίαρχος, ὕπαρχος. Σ. Κλήρης λογιστής.

«Ἀχελῶος». Ι. Μυργιαλῆς πλωτάρχης, κυβερνήτης. Α. Μαθιὸς ἀνθυποπλοίαρχος, ὕπαρχος. Σ. Γαρδικιώτης λογιστής.

«Εὐρώτας». Ι. Ἀποστολίδης πλωτάρχης, κυβερνήτης. Ι. Νοταρᾶς σημαιοφόρος, ὕπαρχος. Μ. Τυπάλδος Λογιστής.

Κανονιοφόροι

«Α». Ν. Μακκᾶς ὑποπλοίαρχος.

«Δ». Κ. Μπούμπουλης ὑποπλοίαρχος.

«Β». Κ. Μελᾶς ὑποπλοίαρχος.

ΜΟΙΡΑ ΕΥΔΡΟΜΩΝ

«Ἑσπερία». Πλοίαρχος Ι. Δαμιανός, μοίραρχος. Θ. Σέρρος ἀντιπλοίαρχος, κυβερνήτης. Β. Λοπρέστης πλωτάρχης, ὕπαρχος.

«Μακεδονία». Λ. Τσουκαλᾶς πλωτάρχης, κυβερνήτης. Ὑποπλοίαρχος Β. Ρεμοῦνδος ὕπαρχος.

«Ἀρκαδία». Ἀν. Χατζηκυριᾶκος ἀντιπλοίαρχος, κυβερνήτης. Μ. Σαχτούρης πλωτάρχης, ὕπαρχος.

«Μυκάλη». Ο. Παπαβασιλείου πλωτάρχης, κυβερνήτης. Ν. Μακκᾶς ὑποπλοίαρχος, ὕπαρχος.

«Ἀθῆναι». Πλωτάρχης Ε. Λαμπαδάριος, κυβερνήτης. Ε. Πανουριᾶς ὑποπλοίαρχος, ὕπαρχος.

Οἱ ἐπιτελεῖς τῶν εὐδρόμων ἀνῆκον πρότερον εἰς τὰ πλοῖα τῆς διαλυθείσης μοίρας τοῦ Ἰονίου.

Ναυτικὸν ἄγημα. Ὑποπλοίαρχοι. Κ. Μελᾶς, Ι. Δεμέστιχας, Π. Χόρν. Ἀνθυποπλοίαρχοι, Ν. Ρῖτσος, Τ. Κουρμούλης, Ν. Πασπάτης, Π. Σκάσσης, Ν. Ἰγγλέζος, Σημαιοφόροι, Γ. Παπαγεωργίου, Α. Σταματέλλος.

ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΙ ΔΙΟΙΚΗΤΑΙ ΝΗΣΩΝ

Χίου. Δ. Θεοδωράκης ἀντιπλοίαρχος.

Λέσβου. Ἐμ. Λαμπαδάριος ἀντιπλοίαρχος.

Τενέδου. Ι. Δεμέστιχας ὑποπλοίαρχος.

Ἴμβρου. Π. Χὸρν ὑποπλοίαρχος.

Κάστρου Λήμνου. Ν. Πασπάτης ἀνθυποπλοίαρχος.

